

SANCTVM EVANGE

LIVM SECVNDVM IOANNE M.

1 **I**N principio erat uerbum, & uerbum erat apud
 2 deum, & deus erat uerbū. Hoc erat in principio
 3 apud deum. ¶ Omnia per ipsum facta sunt, & si-
 4 ne ipso factum est nihil, quod factum est. ¶ In
 ipso uita erat, & uita erat lux hominum: & lux in 5
 tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehen-
 derunt. ¶ Fuit homo missus à deo, cui nomen
 erat Ioannes, Hic uenit in testimonium, ut testi-
 monium perhiberet de lumine, ut omnes crede-
 rent per illum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. 10
 Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominē uenientem in hunc mundū.
 5 ¶ In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mūdus eum nō cogno-
 6 uit. In propria uenit, & sui eum non receperunt. ¶ Quotquot autē recepe-
 runt eum, dedit eis potestātē filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius.
 Qui non est ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uolunta 15
 te uiri, sed ex deo nati sunt. ¶ Et uerbum caro factum est, & habitauit in no-
 bis (Et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti, à patre) plenum gra-
 8 tiæ & ueritatis. ¶ Ioānes testimoniū perhibet de ipso, & clamat, dicēs: Hic
 erat quem dixi, Qui post me uenturus est, ante me factus est: quia prior me
 9 erat. ¶ Et de plenitudine eius nos oēs accepimus, & gratiā pro gratia: quia 20
 lex per Moysen data est, gratia & ueritas per IESVM CHRISTVM facta
 est. Deū nemo uidit unq̄. Unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enar-
 10 rauit. ¶ Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hiero-
 solymis sacerdotes & leuitas ad eum, ut interrogarent eum, Tu quis es? Et
 confessus est, & nō negauit. Et cōfessus est, quia nō sum ego CHRISTVS. 25
 Et interrogauerūt eum: Quid ergo? Helias es tu? Et dixit: Non sum. Pro-
 pheta es tu? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut respōsum de-
 mus his qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait: Ego uox clamātis in
 deserto, dirigite uia domini, sicut dixit Esaias propheta. Et qui missi fuerāt,
 erāt ex pharisæis. Et interrogauerūt eū, et dixerūt ei: Quid ergo baptizas, si 30
 11 tu nō es CHRISTVS, neq; Helias, neque propheta? ¶ Respondit eis Io-
 annes, dicens: Ego baptizo in aqua, medius autē uestrum stetit, quē uos ne-
 scitis. Ipse est qui post me uenturus est, qui ante me factus est, cuius ego nō
 sum dignus ut soluam eius corrigiam calceamenti. Hæc in Bethania facta
 12 sunt trans Iordanen, ubi erat Ioannes baptizans. ¶ Altera die uidit Ioan- 35
 nes IESVM uenientem ad se, & ait: Ecce agnus dei, ecce qui tollit pecca-
 ta mundi.

ta mūdi. Hic est de quo dixi: Post me uenit uir, qui ante me factus est, quia prior me erat, & ego nesciebā eum. Sed ut manifestetur in Israēl, propterea ueni ego in aqua baptizans. ¶ Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: 13
 40 Quia uidi spiritū descendentem quasi colūbam de cælo, & misit super eū. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quē uideris spiritū descendentē & manentem super eū, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et ego uidi, & testimoniū perhibui, quia est hic filius dei. ¶ Altera die iterū stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respici 14
 45 ens IESVM ambulante, dixit: Ecce agnus dei. Et audierunt eū duo discipuli loquentē, & secuti sunt IESVM. Conuersus autē IESVS, & uidēs eos sequētes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerūt ei: Rabbi, quod dicitur interpretatum magister, ubi habitas? Dicit eis: Venite & uide. Venerunt & uiderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat 15
 50 quasi decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierat à Ioanne, & secuti fuerāt eum. ¶ Inuenit hic primum, fratrem suum Simonē, & dicit ei: Inuenimus Mesiam, quod est interpretatū CHRIS 15
 TVS. Et adduxit eū ad IESVM. Intuitus autē eū IESVS, dixit: Tu es Simon filius Ioanna, tu uocaberis Cephaz, qđ interpretatur Petrus. ¶ In cras 16
 55 stinū uoluit exire in Galilæā, et inuenit Philippū. Et dicit ei IESVS: Sequere me. Erat autē Philippus à Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri. ¶ Inuenit Philippus Nathanaël, & dicit ei: Quē scripsit Moyses i lege, & prophetæ, inuenimus IESVM filiū Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanaël: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni & uide. Vidit IESVS 17
 60 VS Nathanaël uenientē ad se, & dicit de eo: Ecce uerē Israēlita in quo dolus non est. Dicit ei Nathanaël. Vnde me nosti? Respōdit IESVS, & dixit ei: priusquā te Philippus uocaret, cum esses sub ficu uidi te. Respōdit ei Nathanaël, & ait: Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Israēl. Respondit IESVS, & dixit ei: Quia dixi tibi, uidi te sub ficu, credis: maius his uidebis. Et dicit ei: 17
 65 Amen amen dico uobis, uidebitis cælum apertū, & angelos dei ascendentes, & descendentes supra filium hominis.

ANNOTATIONES BREUES XXXII. CIRCA LITERAM CAP. I.

1	uerbum, ὁ λόγος	10	per illum. δι' αὐτοῦ	αὐτόν
	uerbum		per ipsum	ipsum
	fermo. & infra.		ut referat lumen	ut referat uerbum
4	nihil ὅτι οὐδὲ ἐγώ		uel uerbum.	14
	ne unum quidem	11	uenientem in – hunc	in nomine
7	cui nomen – erat	13	propria	εἰς τὸ ὄνομα
9	de lumine, περὶ τοῦ φωτός		sua	accusatiuus.
	de luce. & infra.	14	eum	17
				uidimus
				ἑθεασάμεθα
				spectauimus
				17
				quasi

18	tanquam clamat, κέκραγε præteritum.	36	peccata τῆρ ἁμαρτίᾳ singulare.	50	Erat – autem
19	factus est, γέγονεν factus est, fuit anceps & infra.	38	nesciebam οὐκ ᾔδειν non noueram & infra.	51	qui audierat τῶν ἀκουσάντων plurale.
24	leuitas – ad eum	38	manifestetur – in	54	Ioanna, Ἰωάνᾱ Iona
35	Altera die τῆ ἐπαύριον Postera die & infra.	41	baptizare ut baptizarem	54	In crastinum τῆ ἐπαύριον
35	uidit ὄλεπε præfens,	44	respiciens ἐμβλέψας intuitus	55	uoluit * ὁ Ἰησοῦς IESVS.
36	dei, – ecce	45	dixit. λέγει præfens.	55	dicit ei. – IESVS.
		48	habitas μένεις manes	64	maius μείζω maiora plurale.
				55	dico uobis, * ἀπ' ἄρτι à modo posthac

COMMENTARIVS IN CAPVT PRIMVM.

Ioanni dilecto dei discipulo suggessit spiritus sanctus, ut in scribendo euangelio, altius CHRISTI diuinitatem detegeret: & quæ alij euangelistæ suppresserant, interdum adijceret: cum etiam Procoro discipulo ipsius teste, ultimus euangelium suum literis mandauerit, posteaquam mortuo Domitiano ab exilio fuit reuocatus. Quem & Ezechiel in similitudinē aquilæ descripsit, inter quatuor sacræ uisionis animalia eminentiorem, sublimiorem que locum obtinentis. Et facies (inquit) aquilæ desuper ipsorum quatuor. Et merito quidem: nam ut aquila, fixis in solem oculis persistit: ita Ioannes à diuinitate CHRISTI nunquam aciem oculi defleuit, ut semper illam in omnibus & dictis, & factis CHRISTI, et quæ de CHRISTO dicebant, quæ nobis suo repræsentat euangelio, cogitemus. Ad eò ut hæc sit totius euangelij ab illo scripti, uno uerbo comprehensa hypothesis, CHRISTI diuinitas. Ad quam nobis sine ullo inuolucro insinuandam, sic suum sanctum exorditur euangelium. ¶ In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud deum. ¶ Quid est, In principio erat uerbum: nisi quod uerbū sic erat in principio, quod nihil præcessit illud? id enim est absolute principium, ante quod nihil est. Præcessit ergo omnia uerbum quæcunque condita sunt, siue in cælo siue in terra, siue supra siue infra. Et quod dicitur, erat, ἦν, æternitatis nota est. Sed quod est illud uerbum ante quod nihil fuit? Sanè de quo scribitur in psalmis: Eructauit cor meum uerbum bonum, & de quo Esaias dicit: Et reuelabitur gloria domini, & uidebit omnis caro pariter, quod os domini locutū est. & subdit: Verbum autem domini manet in æternum. Sed an id uerbū, ante quod nihil est, neque esse potuit, quia absolute in principio erat, fuerit solitariū? Nequaquam: quia erat, & æterne quidem erat apud deum. Nam æterne apud deum patrem: quod Ioannes articuli adiectione monstrat, cum ait, πρὸς τὸν θεόν, articulus enim diuinam hypostasin indicat: sed quam hic aptius quam patrem? Et hanc etiam intelligentiam aperit Ioannes in prima catholica epistola sua, cum ait: Annūciamus uobis uitā æternam, quæ erat apud patrem. Sed an dissimili essentia, naturæue erat apud patrem, qui deus est? Nequaquam: nam deus erat uerbum, hoc est, uerbum ipsum erat deus: uerbum inquam

bū in quā ipsum quod erat apud deū, id est patrem. At dices, Si uerbū erat apud deū: & deum hic patrem designat, & uerbum ipsum erat deus, ergo uerbū ipsum erat pater. Haudquaquā ita est: nam cum dicitur, Et uerbum erat apud deum, ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, hic deum apud Ioānem articulum habet, tanquā discretionis, atq; (ut sic dicam) singularitatis notam. at hic, Et deus erat uerbum, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος, deus communis nomenclatura est, nullo articulo discreta, ex æquo patri, filio, & spiritui sancto conueniens: perinde ut homo Petro, Paulo, Ioanni. Sed inquires, An soli patri conueniat deus, cum eo quem adiecit Ioannes articulo? Nequaquam, sed & filio & spiritui sancto cōuenire potest, sed homonyme, ut hic homo Petro, Paulo, & Ioanni: quia & pater & filius & spiritus sanctus discreti inter se sunt, etsi nunquam à se inuicem, & à diuinitatis immensitate separabiles sint (ut neque memoria, intelligentia, & uolūtas) si parua magnis conferre licet, & comprehēnsibilia incomprehensibilibus, & punctū infinitæ lineæ (unquam à se inuicem, & ab essentia animæ separabiles sunt) sed in se ipsis discretionē hypostatica immaneant inconfuse, & indiuisē. Ergo & pater, deus est: & uerbum, deus: & spiritus sanctus, deus. Et pater, hic deus: & uerbum, hic deus: at non alius deus, sed alius hic deus, nō naturæ quidē, aut essentiæ distinctione: sed discretionē personæ, quæ hic articulo, uelut nota discretionis monstratur: sic & de spiritu sancto. Et uerbum sic fuisse in principio; quod nihil fuerit ante ipsum, satis ostendit Ioannes cum dixit: Et deus erat uerbum. Quid enim ante deum esse possit: Quod si ante ipsum nihil esse possit: non solum est in principio, sed & ipsum absolute, id est incontracte principium est, cum ratio absoluti principij ei competat, quæ etiā & patri & spiritui sancto conuenit, Et quia uerbum semper in patre est, & pater in uerbo, & spiritus sanctus in utroque, & uterque in spiritu sancto: ideo & uerbum in principio erat, quia æterne erat: & principium & pater in principio & principium, & spiritus sanctus identidem in principio & principium: & ipsi non plura, sed unum principium, à quo, per quod, & in quod omnia: quod de uerbo ipso subdit Ioannes, dicens.

2 **¶** Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil, quod factū est. **¶** Id principium ante quod nihil est, omnia præcedit, quæ ipsum non sunt principium: ea aut omnia facta sunt. At à quo, per quid, & ad quid: nisi ab ipso, per ipsum, & ad ipsum principium: Quatenus enim efficiens est, ab ipso sunt omnia: quatenus forma est & ueritas rerum, per ipsum sunt omnia: & quatenus finis est, consummatio, et perfectio omnium, ad ipsum sunt omnia. Porro uerbum deus est, quod format omnia, & omnium absolutissima forma est. Quomodo igitur sine ipso fieret quicquam, perfectum scilicet ac completum, cum eorum quæ ita facta sunt, nihil reperiatur in forme: alio qui nondum esset factum. Quod si omnia quæ facta sunt (omnia inquam perfecta) potentiam, actum, nexumq; habent, omnia uniter inuicem imitatur principium, et à quo, ut ab absoluta potentia, quæ omnipotētia est, quæ pater est, & per quod, ut per absolutam formam, quæ est ipsum uerbum, ipsaq; rerum ratio: & ad quod, ut ad absolutū bonū, quod est omnium nexus, amor, unio, & absoluta quidem unio, ut omnia à principio per medium in finem tendant: & rursus à fine per medium recurrant in suū principium: sicq; diuina motio siue interna, siue externa, à principio per mediū in finem fiat: & recursus à fine per medium in omnium principium. Sed de his hæcenus. Satis est hic nosse, uelle Ioannē per uerbum ipsum, quod in principio erat apud deū, & quod idem deus erat, omnia facta esse: & ex ijs quæ facta sunt, ne unum quidem sine eo factum esse. Et uerbum illud esse uiuens uerbum, & non sine uita, subdit Ioannes, dicens.

3 **¶** In ipso uita erat, & uita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cōprehenderunt. **¶** In ipso uita erat: & ipsa quidem uita, quæ est uerè uita, immense & maxime uita. Hoc autem respondet ei quod dicitur infra, cap. quinto: Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso

ipso. At sunt qui ita distinguunt literam: Sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso uita erat. ut uerbum ipsum intelligatur, factarum rerum omnium unica idea: & ideo omnia quæ facta sunt, melius in ipso ab æterno fuisse quam in seipsis: nam in ipso uita erant, & id quod uerè est: in seipsis autem non sunt ipsa uita, & id quod uerè est, sed quoddam ipsius archetypi, id est exemplaris remotum, immo remotissimum uestigium: nam omne uestigium, finitum: exemplar autem ipsum, ipsaque idea ac rerum ratio, infinita. Verum magis acceptandum existimo, ut distinctio fiat post, factum est, hoc modo: Sine ipso factum est, nihil quod factum est: & deinceps noua sententia incipiat, In ipso uita erat. Et sic codices Græci distinguunt. Et quid nobis, si altera distinctio Platonice magis arrideat: Nam Christiana prosequimur, non Platonica. Quod si etiam lex uetus non est miscenda nouæ, nec intelligentia secundum literam intelligentiæ spiritus & gratiæ, quanto minus gentilitia diuinæ: Ad hæc si filius est idea, quia est ipsa uita: cur & pater non erit idea, qui est ipsa uita, ut qui habet uitam in semetipso, & similiter dedit filio habere uitam in semetipso: Pater uita est, sed à se: & filius uita, sed ab alio, nam à patre. Dedit (inquit) filio habere uitam in semetipso: & spiritus sanctus uita in semetipso, sed ab alijs. Et certè omnia supereminenter sunt in patre, & in uerbo, & in spiritu sancto, ut in omnium causa: non ut in idea Platonica. Porro quæ de aperta omnium rerum cognitione in uerbo, ut in speculo ideali quidam dicunt, suspensiones quædam multis uidentur, & quædam (ut sic dicam) præsumptiones mentis humanæ de ijs, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, & fortasse uanæ potius quam ueræ: nam deus se & angelis, & hominibus reuelat, prout uult, & quatenus uult, illis clarius, his obscurius, & secundum quod quique cõsortij diuinitatis ipsius sunt capaces. Nam cum apostolus dicat: Quis enim scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: Ita & quæ dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus dei: scit profectò tantum quisque de abditijs & profundis dei, quantum deus illi per spiritum suum manifestare dignatur. Et utinam cor nostrum flagraret studio diuinam noscendi scripturam: multa certè nobis manifestarentur diuina, quæ nobis manent operta. Habet ergo uerbum uitam, ut & pater in semetipso, imò est ipsa uita. Et hæc uita erat lux hominũ: & non solum hominum, sed & angelorum, & horũ omnium quæcũque sunt participia lucis: nam ut est ipsa uita, sic etiã est ipsa lux, & uera quidem lux: & ideo omnium lux, nedum hominũ. Sed specialius lux hominum dicitur, quia homines lapsos, non angelos, miserata: illorum, non horum naturam assumere dignata est. Et ea lux in tenebris lucet: quia in hominibus huius seculi, qui tenebris ignorantia & peccatorum obsiti, purum, sanctum & diuinum lumen percipere non possunt: & ideo fide ad ipsum nequaquam accedunt. Ut igitur nouæ generationis cõuersione ipsum cõprehendere ualeant, prius fide est opus: nam post primi hominis lapsum, carnalis generatio nostra, et secundum eam cõuersione, tenebræ sunt: quæ lucem ipsam, quæ omnium uita est, comprehendere non possunt. Sed hæc uita, quæ erat lux hominum, habuit ne qui ipsam hominibus prænunciaret: Habuit sanè, quod

4 » subdit Ioannes, dicens. ¶ Fuit homo missus à deo, cui nomen erat Ioannes. Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per ipsum. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. ¶ Cui nomen erat Ioannes: hoc de Ioanne Baptista dicitur, de quo scriptum erat: Ecce ego mittam angelum meum, & præparabit uiam ante faciem meam. Et à quo fuit missus: Ex propheta, & hic ex euangelista, à deo. Ergo illi credendum erat. Et ad quid missus uenit: In testimonium. In quod testimonium: Ut testimonium perhiberet de luce illa, quæ dicta est esse lux hominum, ut omnes *δι' αὐτοῦ* (subaudi *τοῦ φωτός ἢ τοῦ λόγου*) id est per illam, siue per illud uerbum scilicet, crederent: ut omnes ueram fidem eius, & sanctam illuminationem reciperent.

Ioh. 1.

1. Corin. 2.

4

Malch. 3.

eiperent. Per eam igitur, ipsumque dei uerbum omnes credere debebāt: non per Ioan-
 nem, quia Ioannes fidem nō dedit, sed filius dei qui est uita nostra, & lux nostra, et uer-
 bum patris aeterni. Nam fides (ut uere inquit apostolus) ex auditu, auditus autem
 per uerbum CHRISTI. Verum & Ioannes, ipsum esse eum, in quem & per quem Roma. 8.
 credere deberemus, testimoniū perhibuit. Non ergo per Ioannem electi omnes cre-
 dituri erant: sed per filium dei, qui nobis proposuit quæ credenda erant. Præterea
 Ioannes non erat ipse lux, sed solum uenerat, ut esset testis lucis. Sed uerbum, sed ui-
 ta erat lux: & lux quidem uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc
 mundum. nam per ipsum facta sunt omnia, & scriptum est: Signatum est super nos Psal. 4.
 lumen uultus tui domine. Itaque imaginem eius ex creatione in nobis portamus, sed
 multo perfectius ex ea, quæ per ipsam lucem, & in ipsa luce fit in nobis creationis re-
 nouatione. Mox redit Ioannes ad ipsum uerbum, quod idem & uita & lux, & lux
 quidem uera omnium illuminatrix est, dicens. ¶ In mundo erat, & mundus per
 ipsum factus est, & mundus ipsum non cognouit. In propria uenit, & sui ipsum non
 receperunt. ¶ In mundo semper erat, quia omnia implet eius diuinitas. Sed spe-
 cialius tunc in mundo erat: de quo hic loquitur Ioannes, & Baruch tertio: Hic est de-
 us noster, & non aestimabitur alius aduersus eum. Hic adinuēnit omnem uiam disci-
 plinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Posthæc in terris uisus
 est, & cum hominibus conuersatus est. Ecce quomodo, & speciali quidem modo,
 tunc in mundo erat. Et mūdus per ipsum factus est: quia omnia per ipsum facta sunt.
 Et propheta inquit: Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uir-
 tus eorum. Et mundus ipsum non cognouit. Mundus, mundani homines, qui ut mū-
 dani, cognoscere ipsum non potuerunt: quia quādiu mundani sunt, in tenebris sunt:
 at tenebræ lucem non comprehendunt. In propria uenit, quia in sua uenit: quando-
 quidem omnia, sua sunt. Et sui ipsum non receperunt. Sui sunt & omnes angeli, &
 omnes homines, immo omnia: sed specialius sui erant populus Hebræorum, qui &
 legem ad ipsum introductoriam habebant, & inter quos & nasci & cōuersari corpo-
 raliter uoluit. E quibus plurimi non receperunt ipsum: quia per ipsum, ut testificatus
 fuerat eis Ioannes, nec credere uoluerunt, nec gratiā ac doctrinam eius recipere: nō
 nulli tamen è gente illa etsi numero pauciores, ipsum receperunt, de quibus subdit Io-
 annes. ¶ Quotquot autem receperunt ipsum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his 6
 qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex uolūtate carnis, ne-
 que ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. ¶ Qui receperunt ipsum, qui crediderunt ei:
 id est uerbo aeterno, et uerbo patris aeterni. Quibus dedit potestatem, præminentiā, atque
 (ut sic dicam) singulare priuilegiū, ut fierent, essentque filij dei. Verum qui dicuntur et
 sunt filij dei, non ideo dicuntur filij dei, quia humano & naturali modo, sed superna-
 turali ac diuino ex deo nati sint: hoc enī est quod hic dicitur, Qui nō ex sanguinibus:
 nam femina quibus naturalis generatio fit, nihil aliud sunt quàm purissimi quidā (sic
 liceat nobis loqui) sanguines tã uiri quàm mulieris ad hoc ipsum natura, secretò quā-
 dem artificio, in harmoniā redacti, & nequaquam uilis quædā materia, ut nōnulli putāt,
 qui rerum harmonias nō norunt: quod si quid uile sit, peccatū & transgressio illud uile
 facit, non natura, non dei ordinatio. Et quodāmodo euāgelista declarat quod dixe-
 rat, Non ex sanguinibus: cum addit, Neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri:
 ut intelligamus id, Qui nō ex sanguinibus: explicari per id, Neque ex uoluntate carnis,
 id est mulieris, neque ex uoluntate uiri. Est enim mulier in naturali generatione, ut
 caro & materia: & uir, ut spiritus atque forma. Sic & naturæ harmonia, quæ à mulie-
 re, & quæ à uiro deceditur. Et uoluntas ac mutuus ipsorum cōsensus, ut utriusque uin-
 culum, nexus, & unio. Et ex his tribus, materia, forma, nexu, naturalis generatio fit,
 deo spiraculum suū non negante, fitque homo in animam uiuentem. At ea quæ ex deo

- est, supra naturam est, fit' que uerbo dei: ubi opus naturæ est ut materia, nouus spiritus qui spiritus dei est, ut forma: naturæ uero & spiritus mutuus amor, & consensus, uinculum, nexus, ac unio: sitq; homo in spiritu uiuificantem, & nouus homo, & noua creatura, ut & noua generatio: quæ tanto prima sublimior est, quanto maius est esse filium dei, quàm filium hominis. Ex hac, homo peccare non potest: ex illa, potest, & fermè semper peccat. Ex hac, coelestes sumus & immortales: ex illa, terreni & mortui obnoxij. Ex hac, euolamus ad cœlum; ex illa, nemo, sed ad cœli oppositum. Ergo secundum hanc uiuamus, & ut filij dei, patrem deum agnoscentes, tam eminentis generationis autorem: non ut filij hominum, qui descendunt in corruptionem. Et ne putemus hanc generationem in nobis parum deo gratam esse, uoluit uerbum dei qui deus est, homo fieri, ut huius nobis autor esset & doctor generationis, Quod aperit Ioannes, dicens. ¶ Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis (Et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti, à patre) plenum gratiæ & ueritatis. ¶ Cum ait, Et uerbum caro factum est: tunc impletum est id Osee nono, ex Hebræo. Sed & uæ eis, incarnatio mea ex eis. Quem locum corrupit stilus mendax scribarum, uolentium loco huius **BISVRI**, id est incarnatio mea: quod per literam **Sin** scribitur, legēdum & intelligendum **BESVRI**, id est in recessu meo, quasi si scriberetur per literā Samech, sed **Hiric** primæ literæ in **Seua** mutato. Et cū inquit, Et uerbū caro factū est, per carnē intellige hominē, perinde ac si dixisset, Et uerbū homo factū est: uerbū, deus est. Et deus (inquit) erat uerbū. Verbū, uita est, nam in ipso uita erat. Verbū, lux uera est: quia uita erat lux hominum, & ipsa est lux uera, quæ illuminat omnem hominē uenientem in hunc mundum. Ergo deus homo factus est: uita ipsa, homo facta est: & lux uera, quæ omnia illuminat, homo facta est. Quæ omnia intelliguntur in hoc, Et uerbū caro factum est, Et habitauit in nobis, quia caro quam assumpsit, nostra natura est, quam diuinitati suæ tabernaculum adiunxit: id enim significare potest **ἐσκήνωσεν**, quo uerbo hic utitur Ioannes. Et hoc tabernaculum, umbra culum illud est, quod sumpsit in uirgine. De quo angelus apud Lucā: Et uirtus altissimi obumbrabit tibi. Habitauit etiam in nobis, id est inter nos, quando in terris, qui dominus omnium erat, uisus est, & cum hominibus conuersatus est. Nunc autē habitat in omnibus sanctis & per gratiā, & per diuinā præsentia: sicut ipse alio loco testatur, dicens: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eū: & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Cum autem Ioānes addit, Et uidimus gloriā eius, gloriā quasi unigeniti à patre: id est gloriā tanquā eius, qui reuera est unigenitus à patre acceptā, totū id, Et uidimus gloriā eius, gloriā tanquā unigeniti à patre: per parenthesis dictū intelligatur. Quod autem adiungit, plenum gratiæ & ueritatis: id respicit, Et uerbum caro factum est, & habitauit in nobis. Et plenu quidem erat gratia, nō per donum & participationem: sed per essentiam, nam spiritu sancto qui ab eo inseparabilis est. Et ueritate, quia ipse est ueritas, & summa quidem & æterna ueritas. Sic igitur Ioannes hic patrem tetigit, per id, à patre: & filium, per id, tanquā unigeniti: & rursus per id, & ueritatis: & spiritū sanctum, per id, gratiæ. Mox quod prius per anticipationem dixerat de Ioanne, Hic uenit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine: incipit Ioannes paulatim aperire, dicens. ¶ Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicēs: Hic erat quē dixi, Qui post me uenturus est, ante me factus est: quia prior me erat. ¶ Clamat (inquit) dicens, Hic erat quem dixi, Qui post me uenturus est, ante me factus est. Sed quando id dixit Ioannes: Sanè quando ad ipsum missi sunt pharisæi ab Hierosolymis, qui interrogarēt eū, quis esset. Qd' postea diciturus est euāgelista. Ergo & hoc, quē dixi, de quo dixi: per anticipationem dictū est. id enim euāgelista peculiare est, ut plerūq; nonnulla anticipando attingāt, quæ postea prosequēdo latius dicturi sunt, & id, Ante me factus est, id est **ἐμπροσθεν**

θεῶν μου γέγονεν, uerti poterat, ante me fuit: quod subsequens particula, Quia prior
 me erat, subindicare uidetur: cum sit tanquam causæ redditua, cur dixerat, Antē
 me fuit: quasi dixisset, ante me fuit. Nam prior me erat: quippe qui semper & ab
 æterno erat. In quo & præcursor æternitatem CHRISTI innuere uidebatur: est
 enim hic, id erat, ἦν, ut & prius cum dicebatur, In principio erat uerbum: quod est
 æternitatis nota. Sunt qui id, Qui ante me factus est: ad dignitatem & opinionem
 maiorem quàm ea, quæ de Ioanne tunc cōcepta erat, traxerunt, ut Arrhianorum ui
 tarent cauillos, quos melius ac minus uolente uitassent, si acceperunt γέγονεν, pro
 fuit, cum uocabulum indifferenter uerti possit, factus est, aut fuit. Quod hic facere
 debuit interpres, sicuti & illic in hoc capite fecit, Fuit homo missus: ubi Græce
 habetur, ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος, & capite uigesimoquarto Matthæi, numero
 ducentesimo uigesimo octauo, ubi legimus, Erit enim tunc tribulatio magna, qua
 lis nō fuit ab initio. quod sic Græce habetur, ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οἷα οὐ γέγονα
 νεν ἀπ' ἀρχῆς. Et plerisque alijs euangelistarum locis, id quod ex annotationibus bre
 uibus facile deprehendi potest. Quid igitur prohibebat uertere, fuit: cum secus uer
 tendo, plus periculi esset ne quem phantasia perturbaret Arrhianica, aut certē sen
 sum coactiorem quærere adigeretur alium quidē ab illo qui in promptu est, ac uerissi
 mus, & qui calumniari non posset. Quanquā nō censeo multum in his digladiandū,
 sed protinus acceptandum quod uidetur spiritui conspirantius. Et subdit Ioannes, di
 cens. ¶ Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex
 per Moysen data est, gratia & ueritas per IESVM CHRISTVM facta est. Deū nemo
 uidit unquam. Unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. ¶ Hæc nō sunt
 uerba Ioannis Baptistæ, sed Ioannis euangelistæ, testātis qd' de plenitudine ipsius uer
 bi dei, qui homo factus est, & ipse & omnes apostoli, & discipuli hauserunt gratiā no
 uam pro gratia uetere: quia lex per Moysen data est, gratia & ueritas per IESVM
 CHRISTVM facta est. Lex uetus quæ per Moysen data est, gratia uetus, & umbra no
 uæ: Lex noua, gratia noua, & ueritas quæ per IESVM CHRISTVM nobis indulta
 est. Sed forte dicent: Moses qui legem dedit ueterem, deum uidit: quare ueritatem
 dare potuit, & nō umbrā ueritatis & gratiæ. Nequaquā ita esse inquit euāgelista, quia
 nemo ante CHRISTVM, deum uidit unquā. Et quomodo id scit Ioannes? Quia uni
 genitus dei filius, qui est in sinu patris, in eadem cum patre substantia, & qui solus ho
 minum uidet patrem ut est, ipse reuelauit. Quid ergo est quod scribitur Exodi uige
 simoquarto: Ascenderuntq; Moyses & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta de se
 nioribus Israēl, & uiderūt deum Israēl: Deus hic homonyme dicitur de angelo, qui dei
 erat nuncius, & per quem Iudæi acceperunt legem, ut in Actis scribitur: Qui accepi
 stis legem in dispositione angelorū, & non custodistis. At cum euangelista dicit: Deū
 nemo uidit unquam: de deo, & qui absolute deus est, dicitur: non de eo qui ipsum re
 presentat, qui non absolute, sed per participationem deus dicitur. Sic cum legitur: Genes. 32.
 Vidi dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: id de angelo, qui cum
 luctatus est Iacob, intelligitur: ut in Osee dicitur: Et inualuit ad angelum, & conforta
 tus est. Et similiter id de Mose: Loquebatur autem dominus facie ad faciē, sicut solet Osee. 12.
 loqui homo ad amicum suum: de angelo domini accipiēdum est: quanquam ne eius
 quidem faciem uidit Moses, ut ex trigesimo tertio Exodi satis exploratū est. Quod si
 ideam angeli uidere non potuit, quantum deum? Constat ergo id, Deū nemo ui
 dit unquā: de deo absolute dictum esse. Qui neq; ut est, uideri potest: ipse enim seipsum
 solus & absolute cognoscit, & apprehendit: cætera autē nō absolute, sed quodq; pro
 captu suo, finitaq; capacitate. Redit euangelista ad narrandum testimonium Ioannis,
 quod anticipauerat, dicens. ¶ Et hoc est testimoniū Ioannis quando miserunt Iudæi
 ab Hierosolymis sacerdotes & leuitas ad eum, ut interrogarent eum; Tu quis es? Et 10

Exod. 24.

Act. 7.

Genes. 32.

Osee. 12.

Exod. 13.

» confessus est, & non negauit. Et confessus est, quia non sum ego CHRISTVS. Et in-
 » terrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Nō sum. Propheta es tu? Et re-
 » spondit, Non. Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus ijs qui miserunt nos?
 » Quid dicis de teipso? Ait: Ego uox clamantis in deserto, dirigite uiam domini, sicut
 » dixit Esaias propheta. Et qui missi fuerant, erant ex pharisæis. Et interrogauerunt eū,
 » & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es CHRISTVS, neq; Elias, neq; prophe-
 » ta? ¶ Et confessus est, subaudi Ioannes. Et quid confessus est? Non sum ego CHRI-
 » STVS. Nam eum ob uitæ rigiditatem, quæ in operibus maxime cōsistit, & quam scri-
 » bæ & pharisæi, qui iustitiã operum æstimãt, admirabantur, nec imitari poterant, Me-
 » siam ipsum esse opinabantur: & insuper ob baptismi purificationē, quam inducebat,

Ezech. 16.

quod in Ezechiele scriptum esset: Et effundam super uos aquam, & mundabimini ab
 omnibus inquinamētis uestris. quod maxime in aduentu Mesia expectabant imple-
 dum. Sed apertè confessus est, Non sum ego Mesias: stultam eorum de ipso exclu-
 dens opinionem. Perrexerunt ulterius interrogare, Elias es tu? ubi de persona inter-
 rogabāt. At ipse negauit, & bene quidem negauit, se Eliam esse in persona, etsi Elias
 secundum spiritum esset: ut dominus aperit Matthæi undecimo, dicēs: Omnes enim
 propheta & lex usq; ad Ioannem prophetauerunt, & si uultis recipere, ipse est Elias
 qui uenturus est. Ob id autem interrogabant pharisæi an esset Elias, cū se negasset ef-
 se CHRISTVM: quia crederent, sub aduentum Mesia Eliam in persona uenturum
 ante ipsum: arrogabant enim sibi ipsi scripturarum scientiam, cum leuitæ & sacerdo-
 res essent, & pharisæi sua quoq; opinione sancti: etsi secundū carnē illas intelligerent.
 Sed ut interrogauerant, ita, id est ad eorū intelligentiam respondit Ioannes, Nō sum
 Elias. Porro interrogauerūt eū, Propheta es tu? Et respōdit: Non. Modus interrogan-
 di, ὁ προφήτης εἶ σὺ; de insigni illo propheta, qui in lege promissus erat, ratione articuli
 esse uidetur. Et ad eorū intelligentiam si de illo interrogabāt, bene respōdit se illū nō
 esse. nam reuera ille propheta erat Mesias. Si autē interrogabāt de propheta uulgari,
 qui de futuro Mesia nūciaret: bene quoq; negauit se esse prophetam, quia erat plusq;
 propheta, ut qui non de futuro, sed de præsentī pronunciat. & hæc est insignis ne-
 gatio, & perinde est ac si literatissimus quispiā interrogatus num literator esset: respō-
 deret, nō, aut doctissimus theologus, num esset grāmaticus: responderet, non. At in-

Esai. 40.

terrogatus quis esset, ex oraculo Esaiæ cap. quadragesimo respōdit, Ego uox claman-
 tis in deserto, parate uiam domini, rectas facite in solitudine semitas dei nostri. Vnde
 de intelligere poterant, eum non est uulgarem quendam prophetam, sed de quo e-
 tiā insignis propheta prælocutus esset. Et hoc oraculū quod de Ioanne testatur, ha-
 bet etiam Matthæus capite tertio, numero 18. & Marcus capite primo statim in prin-
 cipio. Interrogauerunt insuper, cur baptizaret si non esset CRISTVS, id est Mesias, ne-
 que Elias, neque propheta? Quia nouæ purificationis ritus, qualis erat baptismus, ad
 Mesiam, uel Eliam præcurso-rem eius, aut prophetam: sed maxime ad insignem illum,
 qui in lege promissus erat, pertinere existimabant. Et rectè quidē existimabant, si non
 ad literam, sed ad spiritum legem intellexissent. Quia & Mesias, qui idem erat pro-
 pheta ille promissus, & Mesia præcurso-rem, primo baptizauerunt: ille in spiritu & ueri-
 tate, iste in aqua & imagine: quia saluator mundi, reuera erat Mesias & propheta
 ille promissus, & hoc in persona & spiritu: Ioannes autem reuera præcurso-rem in per-
 sona, & Elias in spiritu. Ac Ioannes quidem se in figura baptizare ostendit, cum in-

11

» terrogantibus respondit, quod subdit Ioannes euangelista, dicens. ¶ Respondit eis
 » Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem uestrum stetit, quem uos nesci-
 » tis. Ipse est qui post me uenturus est, qui ante me factus est, cuius ego nō sum dignus,
 » ut soluam eius corrigiam calceamēti. Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, ubi
 » erat Ioannes baptizans. ¶ Qui medius steterat, CHRISTVS. Et quomodo medius
 eorum

eorum non stetit, cum duodecim annorum remansisset Hierosolymis, quando ex Luca secundo, sedens in templo in medio doctorum audiebat & interrogabat eos, & stupebant omnes qui audiebant eum: Insuper cum ab hoc tempore, usque ad id temporis, quo fuit ætatis ferme triginta annorum, quotannis Hierosolymam ire solet, & particula, Qui ante me factus est: hic & infra intelligatur ut supra numero 8. dictum est, Qui ante me fuit. Sed & eminentiã domini supra se tetigit Ioannes, cum ait se non esse dignũ ut procubens ex Marco, solueret corrigiã calceamenti eius. cũ nihilominus tãtus esset, ut sanctificatus fuisset antequã etiã ex utero prodijisset. Quo tacite innuit CHRISTI domini diuinitatem (cui enim procubere deberet is, quo inter natos mulierũ nõ surrexerat maior, nisi deo?) & suã ostēdit humilitatē, ac stultam de se, quod ipse Messias esset, è mētib; suorũ discipulorũ euellere uoluit opinionē. Hæ interrogaciones & responisiones factæ sunt in Bethabara (etiã si aliqui codices Græci habeant in Bethania) qui locus est trans Iordanē ubi Ioannes baptizabat. Ex quo intelligitur, perperã legi & in illis & in nostris Bethaniã: quod etiã ex Hieronymo deprehēdi potest in locis Hebraicis sic dicente: Bethabara trans Iordanem, ubi Ioannes in pœnitentiã baptizabat. Vnde & usq; hodie plurimi de fratribus, hoc est de numero credentium, sibi renasci cupientes, uitali gurgite baptizantur. Hæc ille. Et subdit Ioannes euangelista. ¶ Altera die uidit Ioannes IESVM uenientem ad se, & ait: Ecce agnus 12 dei, ecce qui tollit peccata mundi, Hic est de quo dixi: Post me uenit uir, qui ante me factus est, quia prior me erat, & ego nesciebam eum. Sed ut manifestetur in Israël, propterea ueni ego in aqua baptizã. ¶ Quando Ioannes dixit Iudæis, Post me uenturus est, qui ante me factus est, siue qui ante me fuit, quia prior me erat: nondum baptizauerat dominũ, neq; adhuc sciebat, de quonam sibi spiritus dixerat: Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Transiit ergo euangelista baptismum CHRISTI factum à Ioanne: quia à Matthæo capite tertio, numero uigesimotertio satis expressus sit. Transiit & tẽpus, in quo dominus post baptismum à spiritu sancto ductus in desertum, tentatus est à diabolo: à se quidem uicto, qui erat secundus Adam, ut ille primum Adam uicerat. Testimoniũ igitur Ioannis hoc loco positum, factum est postquã reductus est dominus è deserto, & è monte illo altissimo, in quo serpens ille antiquus, qui prius uicerat hominem, uictus ab homine, reliquerat eum. Ergo cum dicitur, Altera die: nolĩ intelligere factum die continuũ illam subsequente, qua interrogatus fuerat ab Hierosolymitanis (nam à baptismo, quadraginta diebus & quadraginta noctibus ieiunauerat in deserto, & postea tentatus fuerat, & parta uictoria reductus) sed quadam posteriore die. Et dicebat Ioannes, Ecce agnus dei. hoc autem dicebat, quia dominus futurus erat redemptionis humanæ hostia. De quo & Esaias capite quinquagesimotertio dixerat: Sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet. Et quod subdit, Ecce qui tollit peccata mundi, uel (ut euangelista habet) τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, id est ipsum peccatum mundi, explicat quod prædixerat, Ecce agnus dei. quasi dicat, Ecce qui tollit ipsum peccatum, ipsam tyrannidem peccati, fomitem que ipsum, qui per diabolum in Adam, & per Adam in posteritatē eius (excepto secundo Adam, qui est imago dei, & secunda ex qua processit, Eua) seminatus est: masculũ enim & foeminam creauit eos deus absq; peccato. Quod si tollit, si condonat, si remittit ipsum peccatum, quod uniuersale est: multo magis particularia, quæ cuiusq; sunt peccata. Et qui uerè generationē CHRISTI, CHRISTO uerè commortui & conuiuificati sequuntur, sublatũ habent peccatũ, & peccare ut huiusmodi non possunt. Benedictus ergo deus & dei filius, qui uniuersum Adæ uenenum tollit, & tantæ medetur infirmitati in ijs qui perfecti sunt, & plenissime mortificati: in alijs autem, qui à peccato ad ipsum resipiscunt, illud condonat ac remittit. Mors enim CHRI

ST I, est uniuersalis sanitas, & cuiusque mors, & mortificatio in CHRISTO, particularis sanitas: ut peccatum Adæ, uniuersale peccatum est: & cuiusque peccatum, particulare peccatum. Tollit peccatum, quia semper illud sua gratia perinde delet, ut radius solaris, cuiuscumque incidit, si frigus, si tenebræ assint, suapte natura & has & illud expellit, & lumen caloremque inducit. Tenebræ sunt, ut uniuersorum malorum seminarium, cunctis ab Adam inspersum. Frigus, ut particulare superadiectum peccatum. Lumen, ut uniuersalis desuper adueniens à uero sole iustitiæ CHRISTO, iustificatio. Calor, à proprijs, & peculiariter contractis peccatis purgatio. Prima iustificatio, si de fit: nam lumine. Secunda charitate: nam calore, sed calore iuncto lumini. nam si amor, si charitas non sit continuò iuncta, & inhærens fidei & auctori fidei, neminem iustificat, neque uerè amor, neque charitas iuste dici potest. Vides igitur salutis nostræ autorem, & uniuersale, & particularia tollere peccata, & nos duplici iustificatione iustificare. Et esto hic Ioannes Baptista de uniuersali dicat iustificatione, per quam haud impendio difficile particularis intelligitur (nam hæc illam comitari solet, ut calor lumen solare) de particulari tamen expresse meminisse Ioannes euangelista in sua prima

1. Ioan. 2. epistola, cum dicit: Sed si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem IESVM CHRISTVM iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris

1. Petr. 2. autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Et Petrus in sua prima epistola, dicens: Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, iustitiæ uiuamus. Ecce quomodo non solum peccatum ipsum, quod uniuersale est, sed & particularia peccata tulit in cruce, ut in eo solo speremus, qui peccata nostra tulit antequam peccaremus. Quid igitur restat habendum? Sola fides & amor, quæ CHRISTVS omnibus sese ad ipsum conuertentibus perinde ingerit, ut sol lumen & calorem ad se conuersis. Quibus presentibus, si in suo sint uigore: non aliter ullum habemus peccatum, quam solis lumine & calore presentibus, res ipsæ tenebras sentiunt ac frigus: et si de se nihil aliud sint, quam tenebræ ipsæ & frigus ipsum. Nam fides & amor, sunt mors peccati, & uita iustitiæ. Has igitur inserat summa IESV benignitas mortalium peccatoribus, ut omnes mortui uiuant, id est mortui peccato uitæ uiuant. Porro quando Ioannes dixit, Ecce agnus dei: sciebat eum, nam tunc baptizauerat eum. Sed quando dicebat tum discipulis suis, tum ijs qui missi fuerant ab Hierosolymitanis, Post me ueniet quæ ante me facta est: nesciebat peculiariter quis esset: quia nondum baptizauerat ipsum, neque uiderat signum, quod ipsi ut eum agnosceret, spiritus sanctus dederat. Ad hoc autem ipsum missus fuit Ioannes ad baptizandum in aqua, ut testimonio Ioannis, quod nullum existimabant meliorem, puriorem, sanctiorem, & cuius testimonio credendum esset digniorem, eo minus manifestaretur in Israël. Et reuera, & bonus, et purus, et uerus erat, & dignus cui crederetur. Sed eo melior, purior, sanctior, & etiã in immensum dignior, CHRISTVS. Quod & ipse neque in præcedentibus, neque in sequentibus suppressit, deo dignus CHRISTI præcursor atque baptista, qui & testimonium subiecit, quod

13 » hic addit Ioannes euangelista, dicens. ¶ Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia uidi spiritum descendantem quasi columbã de celo, & mansit super eum: & ego nesciebam eum. Sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendantem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto.

» Et ego uidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius dei. ¶ Ioannes uidit spiritum sanctum in similitudine columbæ descendantem super dominum, & manentem super eum. Quæ uisio illi monstrauit qualis esset spiritus IESV, nimirum simplex, benignus, nihil fellis habens, qualis est columba. Discite (inquit) à me, quia mitis sum & humilis corde. Quis igitur ad spiritum IESV non fiducialiter accedat? Columba est, & mitissima quidem ac mansuetissima columba. Et talem spiritum omnes filios suos habere uult, ut filij spiritus intelligatur filij mitissimæ columbæ. Et ut intelligeret spiritum hunc

Matth. 11.

hūc semper apud eū esse, uidit illū Ioānes manentē super eū: manentē inquā, quia nunquā mutatur, nunquā separatur ab eo ille summæ simplicitatis, bonitatis, & benignitatis spiritus. In hoc autē spiritu, sui baptizatur oēs: id quod ipsemet spiritus sanctus Ioanni testatus est. Super quē (inquit) uideris spiritū descendentē, & manentē super eum: hic est qui baptizat in spiritu sancto. Et hæc omnia myseria baptizato CHRISTO uidit Ioānes. Sed et ex Matthæo ca. 3. numero 24. & Marco cap. 1. numero 4. uocē patris audiuit, Hic est filius meus dilectus in quo mihi cōplacui. Et idcirco, hic illa omnia testatus est Ioannes, & insuper quod ipse esset filius dei, at quod uocē patris audierit, suppressit hic euāgelista: quia Matthæus & Marcus (ut dictū est) sufficienter istud expresserant. Et quod in baptisate dominus hoc testimoniū accepit, qd' esset filius dei, omnes filij eius in baptisate, hoc quoq; testimoniū accipiūt, qd' in ipso sunt filij dei. Mox subdit Ioannes quomodo Ioanne Baptista perseuerante in reddēdo testimoniō CHRISTO, aliqui discipulorū eius secuti sunt CHRISTVM, dicēs. ¶ Altera autē die iterū stabat Ioānes, & ex discipulis eius duo. Et respiciēs IESVM ambulantē, dixit: Ecce agnus dei. Et audierūt eū duo discipuli loquētem, & secuti sunt IESVM. Conuersus autē IESVS, & uidēs eos sequētes se, dicit eis: Quid queritis? Qui dixerūt ei: Rabbi (qd' dicit interpretatū, magister) ubi habitas? Dicit eis: Venite et uidete. Venerūt, et uiderūt ubi maneret, & apud eum māserunt die illo. Hora autē erat quasi decima. Erat autē Andreas frater Simonis Petri, unus ex duobus qui audierant à Ioāne, & secuti fuerant eū. ¶ Cū inquit, Altera die: quandā aliā diem, ut prius, posteriorē ac sequentē significat, in qua cum uidisset Ioannes dominū, dixit uerba quæ etiā prius audita sunt, Ecce agnus dei: benignitatē eius, & quod futurus esset hostia redemptionis humanæ indicādo. Quæ audierūt duo discipuli illius, & secuti sunt dominū. Ioannes, uetus lex est & propheta, quæ iugiter testimoniū perhibēt de CHRISTO, quod ipse sit salus & redēptio nostra. Quod duo sequuntur, cū plurimos Ioannes haberet discipulos, indicat paucos ex Iudæis ad CHRISTVM esse transituros. Et qd' cōuersus est IESVS: hoc innuit quod ad eos, qui ipsum sequi uellent, ipse se cōuerteret, & ostēderet eis locū in quo maneret: qui in hoc mūdo est ecclesia fidelīū, fide & amore uiuentīū: & in altero, cœleste regnū. Et nō solū ostenderet illū, sed & in eo apud se manerēt die illo, id est toto mortalitatis tēpore in hoc mundo, & tota æternitatis die in altero. Quod autē decima hora erat, quando uenerūt ad CHRISTVM: hoc ostendit, quod declinante aut lege, aut mundo, filij ueteris legis uenerūt, aut uēturi sunt ad CHRISTVM. Hæc indicare possunt myseria, quæ tunc facta sunt. Porro unus eorū qui tūc accessit ad dominū, fuit Andreas frater Petri. At alterius nomē subicitur, siue is fuerit Ioannes, qui modestiæ causa illud subicitur, siue alius. Et cum inquit: Erat autē Andreas frater Simonis Petri: id quod dicit Petri, per anticipationē dicit, quia nondū dicebat Petrus quando hæc facta sunt, sed postea, ut sequenti numero ostēdit Ioānes. In quo, quid ipsis abeuntibus acciderit, subdit Ioannes dicens. ¶ Inuenit hic primū, fratrem suum Simonē, & dicit ei: Inuenimus Mesīā, quod est interpretatū CHRISTVS. Et adduxit eum ad IESVM. Intuitus autē eum IESVS, dixit: Tu es Simon filius Iona, tu uocaberis Cephas, quod interpretatur, Petrus. ¶ Qui occurrit primo Andreae, fuit Simō frater eius. Et Andreas præ gaudio gestiens, sese continere nō potuit, quin diceret Simoni, se inuenisse Mesīā, quæ Græci CHRISTVM dicunt, Latini unctum. De quo psalmo quadragésimo quarto: Vnxit te deus, deus tuus oleo latitiæ præ cōsortibus tuis. Neq; cessauit Andreas, donec fratrem adduceret ad IESVM: IESVS autē inspexit eū, nam nisi inspexisset eum, & cognouisset etiā antequā motus fuisset, ut ueniret ad ipsum, nullus fanè illum ad eū adduxisset. Et prius se eum aspexisse & nosse indicat dominus, cū eū uocat ex nomine & gente, dicens ei: Tu es Simon filius Iona: ubi Græce habetur, ἰωῆ, nō ἰωαννῆ, ut diffusus dicitur sumus capite ultimo huius: quod præsens & præ-

teritum respicit. at quod adijcit, Tu uocaberis Cephias: respicit futurum. Cephias autem à CEPHA uocabulo Syro deductitum nomen est: ut à petra Petrus, Petrusque significat. Actum ex nomine suo CHRISTVS, qui in sacris literis & petra, & mōs, & lapis angularis dicitur, Petro nomē indidit: innuens quod quicquid soliditatis in futura ecclesia, quā ipse supra se, qui petra erat, fundaturus erat, Petrus esset habiturus: nō à se, sed à petra, id est CHRISTO esset habiturus: ut nihil in se unquam fideret, sed in petra, unde nomē sibi inditum esset Petrus. Nam & omnis fortitudo eius petra illa fuit: in ipso autem omnis debilitas & infirmitas apparuit: ut qui plus cæteris apostolis ex se grauius lapsus, & acrius reprehensus uideatur: uidebat tamē dominus futurum, ut Petrus aliquando nihil ex se, sed omnino ex CHRISTO pederet: quod post assumptionem eius in cœlum impletum est. In quo dominus se pandebat deum, ut qui & præterita, & futura, & absentia æque nollet ac præsentia: quanquam nulla erant ei absentia, etsi absentia uiderentur. æternitati enim nullum tēpus est absens: & immensitati nullus locus, neque quicquam quod uel loco uel locorum contineatur. Et tunc Petrus & Andreas facile ad dominum gloriæ habuerunt accessum, sed nondum peculiariter uocati sunt ad sequendum. Primus autem qui ad sequendum

16 » uocatus est, uidetur fuisse Philippus ex Ioanne, hic ita dicente. ¶ In crastinum uoluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum. Et dicit ei IESVS: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri. ¶ Cum uoluit dominus ire in Galilæam, uocauit Philippum ut sequeretur se. At dominus ex Matthæo, Petrum & Andream uocauit ad sequendum se in Galilæa. Ait enim: Ambulans autem IESVS iuxta mare Galilææ, uidit duos fratres, Simonem qui uocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare: erant enim piscatores. Et ait illis: Venite post me, & faciam uos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus, sequuti sunt eum. Et simile sententiam habet Marcus cap. primo, numero 7. Ergo ex uocante est, quod Philippus, & postea Petrus & Andreas secuti sunt ipsum. Ut istud uoluntati, & electioni diuinæ tribuatur: & id etiā quod tam prompte secuti sunt uocantem, neque in aliquo sunt obliuisciti: hæc enim omnia, dei sunt dona, & quicquid in bonis remunerat, id à suo gratia profectum est. Et Philippus ubi secutus est dominum, sibi facile persuasit, & etiā suis ex Ioanne, Petro & Andreæ condiscipulis & cōterraneis (erant enim sympolitæ ex Bethsaida) dominum esse Messiam. Quod & ubi ipsi occurrit uir, testimonio CHRISTI,

17 » miræ bonitatis Nathanaël, detexit illi, ut inquit Ioannes, dicens. ¶ Inuenit Philippus Nathanaël, & dicit ei: Quæ scripsit Moyses in lege, & propheta, inuenimus IESVM filium Ioseph à Nazareth. & dixit ei Nathanaël: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & uide. Vidit IESVS Nathanaël ueniētem ad se, & dicit de eo: Ecce uerè Israëlita in quo dolus nō est. Dicit ei Nathanaël: Vnde me nosti? Respondit IESVS, & dixit ei: Priusquam te Philippus uocaret, cum esses sub ficu, uidi te. Respondit ei Nathanaël, & ait: Rabbi, tu es filius dei, tu es rex Israël. Respondit IESVS, & dixit ei: Quia dixi tibi, uidi te sub ficu, credis: maius his uidebis. Et dicit ei: Amen amen dico uobis, uidebitis cœlum apertum, & angelos dei ascendentes & descendentes supra filium hominis. ¶ Boni bonos inueniunt, & similitudo morum animos conciliat: sed multo magis spiritus dei & gratia. Boni autem sunt, qui cor suum ad deum iugiter intentum habent, & in ijs quæ ad honorificentiam illius pertinent, lætitiā perquirunt, quam alijs communicant. Quod fecit Philippus Nathanaëli, qui aduentum Messiae, ut Symeon et alij sancti & iusti fecerāt, magno desiderio expectabat: quia Messias is erat, qui ad deum restitutus erat omnia: primum in hac uita per gratiam, & deum in futura per gloriā, quæ est summa quæ in dei cognitione, & comprehensa incomprehensibiliter dei incomprehensione, à creatura deo exhiberi possit honorificentia. Ergo ut lætitiā illam, quæ terrena non erat, sed deum respiciebat, Nathanaëli communicaret Philippus, ait illi: Quem scripsit Moyses in lege, & propheta: inuenimus

IESVM filium Ioseph à Nazareth : per quem sermonem Philippus Messiam intelligebat. Sed ubi scripsit Moses Messiam in lege? Deuteronomij duodeuigesimo, quæ dicitur secunda lex, ubi ait: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me suscitabit tibi dominus deus tuus. Et paulopost ponitur hæc pollicitatio dei: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Similem tui dicit: quia Moses erat legislator, sed ueteris legis. CHRISTVS item legislator, sed nouæ legis. Et hunc etiam Mosis locum omnes de CHRISTO intelligebant. Et qui prophetae de futuro Messia suo tempore scripserunt? Certè omnes, Esaias, Hieremias, Ezechiel, Daniel, & alij minores: ut uerbi causa, Esaias capite quadragesimo quinto: Rorate cœli de super, & nubes pluāt iustum: aperiatu terra & germinet saluatorem, & iustitia oriatur simul. quod de Messia scriptum nullus ibat inficias. Et Hieremias uigesimotertio: Ecce dies ueniunt, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum: & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. Et hoc est nomen, quod uocabunt eum dominus, iustus noster. Quæ manifeste de Messia scripta, confitebantur. Et Ezechiel trigesimo quarto: Et suscitabo super ea pastorem unū, qui pascat ea, seruum meum Dauid: ipse pascet ea, & ipse erit eis in pastorem. Et hoc quoque de Messia intelligebant. Et Daniel nono: Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum: & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur uisio & prophetia, & ungatur sanctus sanctorum. Quod de Messia dictum esse, omnibus erat exploratum. Similiter & in alijs prophetis facile est reperire de CHRISTO testimoniū. Porro cum Philippus inquit: Inuenimus IESVM filium Ioseph à Nazareth: intellige filium Ioseph, non natura, sed lege: etsi Philippus sacramentum nōdum intelligeret: quod certè intellexisset, si spiritum prophetiæ habuisset, quæ dicit: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabitur nomen eius Emmanuel. quam non minus de Messia interpretantur, quàm superiora. Et quod dicit à Nazareth, ad CHRISTVM refertur. sic enim Græce habetur, τὸν ἀπὸ ναζαρέτ, quod perinde est ac si dicas, Nazarenum. Erat autem à Nazareth, educatione: nō autē natiuitate. Nā natiuitate Bethleemita erat, ut ex Matthæi capite secundo, numero 8. & Lucæ etiam capite secundo, numero 23. cognoscitur. At cum Nathanaël audiuit IESVM esse à Nazareth: dubitare cœpit, an ipse qui nunciabatur esset Messias: quia omnium consensu futurus erat à Bethleem: quod & uerū erat, sed natiuitate: sed uerum etiam erat quod à Nazareth, sed conceptione & educatione: unde & Nazarenus uocandus erat. Interrogauit ergo, an à Nazareth posset aliquid boni esse: & tanti quidē quantū est Messias, quod omne bonum quod unquam desyderauerat, excedebat. Quem ut à dubitatione liberaret, introduxit Philippus ad CHRISTVM. Introducto autem, CHRISTVS secreta mentis detegit, & occulta reuelat, quæ dei erat nosse, qui solus abscondita uidet. Quis enim præter deum, abdita cordis, ut quod omni dolo careret, & in aliquo pietatis exercitio sub ficu delitasset, nosse potuisset? Proinde continuò Nathanaël illuminata mente fatetur eum Messiam esse: & apertius quidē atq; diuinius, quàm Philippus ipsi renūciauerat: nam filiū dei confitetur, & regem Israël. Sed unde nam Nathanaël, confessus eum esse Messiam, nosse potuit Messiam fore filium dei, & regem Israël: Certè (etsi id illi tunc à spiritu sancto, & spiritu CHRISTI infusum erat) ex scripturis, per quas Messiam esse, & filium dei, & regem Israël credere poterat: cum psalmo secūdo, qui de Messia & CHRISTO est, id scriptum sit: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius. ecce quomodo erat rex Israël. Et subditur: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. ecce quomodo erat filius

Esa. 7.

dei. Philippus dixerat eum filium Ioseph, Nathanaël autem confitetur id quod erat, non uiri, sed dei filiū. Porro Nathanaël, sanctus & iustus, & ad hoc seruatus, ut aduentum Messiae uideret, literarum ac legis peritus fuisse existimatur. Ac eum in principio subdubitasse, neque statim credidisse uerbis Philippi, quia Philippus adiecerat à Nazareth, & responsio ipsius, & testimonium domini hic dicentis, Quia dixi tibi, uidi te sub ficu, credis, subindicat. Ergo nō crediderat prius, sed addubitauerat: admiscuerat enim sensum suum & rationem uerbis Philippi, antequam nosset ueritatem. Sic sensus noster, & nostra ratio ijs quæ de deo credenda sunt admista, nobis ne illa credamus impedimēto perisape, si non etiam semper, esse solent. Verum cum ipsa relicta, nude nos CHRISTO relinquimus, protinus fide illuminamur, & ueritate, à qua nostro sensu, & nostræ rationis indagine, perinde ut Nathanaël in principio, aberraremus. Et quod subiecit dominus, Maius his uidebis: hoc uerum fuit, & dum adhuc mortalis pro nobis esse uoluit, cum potentiam miraculorū, & diuinas uirtutes ostendit, & postquam in immortalitatis gloria resurrexit: quia qui in eius assumptione fuerunt cōgregati in mōte Oliuarum, uiderunt cœlum apertum, & angelos descendentes, qui dixerunt: Viri Galilæi quid statis aspicientes in cœlum? Hic IESVS qui assumptus est à uobis in cœlum, sic ueniet, quemadmodum uidistis eum eūtem in cœlum: qui & ipsi ascenderunt in cœlum. In quorū congregatione ex hoc loco intelligi potest fuisse Nathanaël. Ergo eandem fidem habeamus, ut uidere possimus cum magna expectatione filiū hominis redemptorē & saluatorem nostrū ad iudiciū uenientē, angelis dei supra ipsum ascēdētibus & descēdentibus, & adorare & cōfiteri eū perēniter: quia ipse est uita, salus, & redēptio nostra, per quē facta sunt omnia, reparata sunt omnia, & recte iudicātur, & iudicabūtur omnia, sic cœlesti & æterno uolēte patre. Cui per ipsum, & cum ipso in unitate spiritus sancti, sit laus, decus, potestas, honor, gloria & imperium, in omnia secula seculorum, Amen.

CAPVT SECVNDVM.

18

ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Chana Galilææ, & erat mater IESV ibi. Vocatus est autem & IESVS, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiēte uino, dicit mater IESV ad eū: Vinū non habent. Et dicit ei IESVS: Quid mihi & tibi est mulier? Nondū uenit hora mea. Dicit mater eius ministris: Quodcūq; dixerit uobis, facite. Erāt autē ibi lapideæ hydriæ sex positæ secū dū purificationē Iudæorū, capiētes singulæ metretas binas uel ternas. Dicit eis IESVS: Implete hydrias aqua. Et impleuerūt eas usq; ad summum. Et dicit eis IESVS: Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt. Vt autē gustauit architriclinus aquā uinum factā, & nō sciebat unde esset: ministri autē sciebāt qui hauserant aquā: uocat spōsum architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primū, bonū uinum ponit, & cum inebriati fuerint, tūc id quod deterius est: tu autem seruasti bonum uinum usque adhuc. Hoc fecit initium signorū IESVS in Chana Galilææ, & manifestauit gloriam suā, & crediderūt in eū discipuli eius. ¶ Post hæc descēdit Capharnaū ipse & mater eius, & fratres eius & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus. Et prope erat pascha Iudæorum, & ascendit IESVS Hierosolymam, & inuenit in templo uendentes oues & boues & columbas, & numularios sedentes. Et

cum

cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo: oues quoque & boues, & numulariorum effudit aes, & mensas subuertit. Et his qui colubas uidebant, dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt uero discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuae comedit me. ¶ Responderunt ergo Iudaei, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia haec facis? Respondit IESVS, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudaei: Quadraginta & sex annis aedificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius quia hoc dicebat, & crediderunt scripturae, & sermoni quem dixit IESVS. ¶ Cum autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, uidentes signa eius quae faciebat. Ipse autem IESVS non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine.

ANNOTATIONES BREUES XVI. CIRCA LITERAM CAP. II.

1	Chana κανά	τῷ ἱερῷ	emporij, mercatus
	sine aspiratione, & infra.	18 numularios τοὺς κερματισὰς	25 templum τὸν ναὸν
8	dicit eis — IESVS.	19 fecisset — quasi οὐς quorū	& infra.
12	primum prius	20 numulariorum τὰτε πρόβατα οὐς	27 resurrexisset ἠγέρθη
13	usque adhuc. ἕως ἄρτι	20 numulariorum τῶν κολλυβιστῶν	32 opus ei non erat οὐ γέγραμ
17	Hierosolymam, ἱεροσόλυμα	20 aes, τὸ κέρμα	non habebat opus sciebat
18	templo	22 negociationis. ἐμπορίου	33 sciebat ἐγίνωσκε cognoscebat

COMMENTARIUS IN CAPVT SECVNDVM.

Vbiungit Ioannes signum, quod fecit dominus in nuptiis factis in Cana Galilaeae, dicens. ¶ Et die tertia nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae, & erat mater IESV ibi. Vocatus est autem & IESVS, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente uino, dixit mater IESV ad eum: Vinum non habet. Et dicit ei IESVS: Quid mihi & tibi est mulier? Nondum uenit hora mea. Dicit mater eius ministris. Quodcumque dixerit uobis facite. Erant autem ibi lapideae hydriae sex positae secundum purificationem Iudaeorum, capiētes singulae metretas binas uel ternas. Dicit eis IESVS: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas usque ad summum. Et dicit eis IESVS: Haurite nunc, & ferte architriclino. Et tulerunt. Ut autem gustauit architriclinus aquam uinum factam, & non sciebat unde esset: ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: uocat sponsum architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primum, bonum uinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est: tu autem seruasti bonum uinum usque adhuc. Hoc fecit initium signorum IESVS in Cana Galilaeae, & manifestauit gloriam suam, & credit

derunt in eū discipulī eius. ¶ De Cana Galilææ sic scribit Hieronymus: Fuit autē Cana in tribu Aser, ubi dominus noster atque saluator aquam cōuertit in uinum. Vnde & Nathanaël uerus Israëlita saluatoris testimonio cōprobatur, & est hodie oppidū in Galilæa gentiū. Hæc ille. Verisimile autē est, sabbato nuptiarū conuiuia celebrari solita non fuisse propter apparatus, & ea quæ in nuptijs fieri solēt, quæ soluissent sabbatum: sed quauis alia sex dierum sequētium sabbatum. Proinde tertia die à sabbato, celebratæ uidentur illæ nuptiæ, non tertia die à congressu Nathanaëlis: nam in nuptijs discipulos habebat. Et quosnam, nisi quos postea fecit apostolos, quos nondum uocasse uidetur, quando à Philippo accersitus est Nathanaël: Ergo non de tertia die ab accessu Nathanaëlis, sed de tertia die post sabbatum, id haud in consentanea intelligentia uidetur. Porro nuptiæ sunt ad legitimam generis humani propagationem. Legitima autem est, cum non uoluptas uirum & mulierem coniungit, sed deus. Deus uero coniungit, quando trahuntur de syderio uoluntatis dei, legisq; diuinæ implendæ, positæ ad suscipiendam prolem, quæ subinde deum agnoscat, cuius ordinatione suscepta fuerit, legemq; & uoluntatem eius similiter obseruet & custodiat. In illis nuptijs & uirginitas affuit, quæ est mater IESU ad illas uocata, & ipse IESVS, qui est immaculatus totius naturæ nostræ sponsus. Sex hydræ lapideæ secundum purificationem Iudæorū ibi positæ: illæ erant quibus uocati ad nuptias lauabantur. nō enim Iudæi nisi loti & purificati in nuptijs discumbere solebant. Sex erant: quia ut sex diebus operatus est deus, ita & sex diebus continuò purificari debemus, sed ex petra quæ CHRISTVS est, ex quo sumi debet purificatio nostra: septima autem die in deo quiescere. Sexta die CHRISTVS sponsam suam aqua & sanguine lauit: Tertia autem ab hac die, quæ est resurrectionis, eam in gloria desponsauit. Et has nuptias filij dei & humanæ naturæ, domini exercituum zelus (sic enim Cana interpretatur) fecit. Pro sponsa, mater filij dei rogat, quando uinum deficit: quod doctrinæ spiritualis puritatem, quod charitatem & in deo gaudium designat, Et in fide nihil hæsitans, sed plena fiducia (et si filius differat aut dissimulet) petit quod se nō dubitat obtenturā, modo famulī sponsæ faciant quicquid iusserit dominus. Et quid iubet: Impleri hydras aqua, quæ sunt sex dierum, qui per totam uitam currūt, humanæ purificationes, nam sabbatum quod est quies in deo, omnino purum & sanctum, non habet aliquid purificandum. Et illas conuertit in purissimum uinum synceræ intelligentiæ, legis gratiæ, & perfectæ charitatis in deum, & in eo cōsummati gaudij. Architrclinus, est qui præest loco tribus lectis cōstrato ad discumbendū: unde has nuptias fuisse magnas intelligimus, & etiam ex numero hydrarum, & magna aquarum copia in uinum conuersarū. Et quid est quod dixit dominus: Quid mihi & tibi mulier: Nondum uenit hora mea: nisi, quid mihi tecum mulier, quid deo cum mortali: Nondum uenit hora, ut mea diuinitas sit aperta. Quasi diceret: De ijs quæ dei sunt, & ad deum pertinent, non sit humana mens sollicita, cum deus illa suo tempore facturus sit. Proinde quid ad te, si uinum terrenum non habeant: Cum cœlestes nuptiæ fient, tunc uinum cœlestis habituri sunt. Sed nondum uenit hora mea, nondum uenit hora nuptiarum mearum, cum sponsam meam sanguine meo redemptam atque purificatā accipiam, & uino charitatis æternæ potabo eam: quod in hoc mundo sanguis meus est, & calix præclarus amore inebrians: in altero autem, indeficiens gloriæ pabulum, & ab ubertate domus dei iam manifestata in gaudio æterno inebriatio. Quod in his nuptijs uinū optimum in fine positum est: hoc designat quod hæc nuptiæ præfente IESU & matre eius factæ, diuinas figurabant nuptias, ubi in fine optima reseruantur. Quod arguit architrclinus spōsum: hoc insinuat quod terrena diuinis opposito respōdeat modo: quod enim in terrenis nuptijs fieri solet, dicebat: quod autem in diuinis, CHRISTVS qui est cœlestis & uniuersalis sponsus, fecerat: quod et particularem sponsum, & architrclinum latebat.

latebat. At id ministros cœlestis sp̄si, & qui iussu eius fecerāt, minime latebat: quia quæ terrenos latent, angeli sciunt, & qui spiritu dei uiuunt, eiusq; iussa capessunt. At tamen CHRISTVS humanas honorare nuptias uoluit, & illic initium signorum facere: quia & spiritualis sponsus erat, & eas esse bonas ostendere uolebat, quas etiam à principio uoluerat deus in paradiso instituere. Et in hoc etiam se monstrauit deum, ut qui posset creaturā in creaturam repente, & pro uoluntate sua transmutare, & (ut sic dicam) transsubstantiare, quod dei proprium est. Quod signum ut uiderūt discipuli, crediderūt ipsum uerum esse Mesiam & saluatore mundi. Et magna profecto erat ea gloriæ manifestatio, qua se signo & opere deum declarabat. Neque arbitror eum, qui uoluit nuptias honorare, ne male crederentur, sponsum à thoro reuocasse, ne legitimum nuptiarum opus, quæ est prolis procreatio, malum crederetur. Quod tamen errore (ut puto) qui κατὰ φύσιν dicitur, præter literæ alicuius autoritatē fictum fuit, olim factum fuisse, qui thorum nuptialem, & inde sobolis procreationē damnat. Quamquam scriptura dicit: Quod deus coniunxit, homo non separet. Insuper & sic mysterium paucis colligi poterit. Factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ: CHRISTVS adest, mater eius, & discipuli eius. Adest sponsus & sponsa. Celebratur conuiuium. Positæ erant hydriæ ad purificationem, & hæc sex erant. Deficit uinum. Mater filium precatur. Filius eam repellere uidetur: facit tamen quod mater postulat. Iubet dominus hydrias impleri aqua. Obsequuntur famuli. Aqua in uinum commutatur optimum. Illud, in fine distribuitur. Nuptiæ, unio sunt ad deum. Cana Galilææ: hic mundus, in quo filij Adam in transmigratione zelum conceperunt. CHRISTVS adest, mater eius, & apostoli: quia per hos hæc nuptiæ, & hæc ad deum unio facta est. Sponsus particularis, figurat uniuersalem sponsum CHRISTVM: Sponsa, ecclesiam: Conuiuium, mensam domini cœlestis sponsi. Hydriæ positæ erant ad purificationem: quia ad mensam domini nullus accedere debet nisi purificatus. Sex erant, quia omnium operum purificatio fieri debet, quæ continuo sex diebus currunt: nam sabbatum, sanctum dicit ocium. Vinum, est doctrinæ puritas, & charitas inebrians. Quibus deficientibus in ecclesia (nam in nuptijs discumbentes, ecclesia sunt) mater filium precatur, ut ea discubentibus suppeditet. Mater dico non rogata, filiū rogat: instruens ac docēs omnē precem in ijs quæ diuina sunt, non ad ullā creaturā, sed ad solum filiū, ac deū esse fundendam. Qui etiam si dixerit, nihil deo cum mortali esse, & nondum uenire horā nuptiarū suarū: ad manifestandā tamen suā eximiam bonitatē, & supereminētē gloriā, & propter orantiū fiduciā, modo ministri nuptiarū, qui sunt mysteriorū ecclesiæ ministri, uerbis eius pareant: aquā frigidā quæ sunt insipidæ doctrinæ & frigidæ deuotiōes eorū, mutat, & cōuertit in optimū uinū: quæ est illuminata, & uitalis spiritus doctrina, seruēs deuotio, & in deū solū charitas, & uehemēs quidē & inebrians charitas. Et hec est finis & cōsummatio illius noui, sacri, & nuptialis cōuiuij, quæ pro fine & complemento à deo tribuit. Achitriclinus, terrenus dispensator: qui ideo nescit unde hoc optimū uinū sit, quia terreni, qui opposito quàm deus modo operantur, hoc mysterium ignorant. Quid autem postea fecerit dominus, aperit Ioannes, dicens. ¶ Post hæc descendit Capharnaum ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus. Et propè erat pascha Iudæorum. Et ascendit IESVS Hierosolymam, & inuenit in templo uendentes oues & boues & columbas, & numularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de tēplo: oues quoque & boues, & numulariorum effudit æs, & mensas subuertit. Et his qui columbas uendebant, dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei, domum negotiationis. Recordati sunt uero discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ cōmēdit me. ¶ Memoriam conuersionis aquæ in uinū ab antiquitate seruata, octauo idus Ianuariæ celebrare solet ecclesia, id est sexta die

Matth. 19.

Ianuarij, Si ergo circa id tēporis, & dominus & mater, & affines & discipuli eius descendunt manendi causa Capharnaum, non potuerunt ibi multis diebus manere, quin rursus illinc abirēt, ob pascha satis uicinum, cuius causa quotannis Hierosolymā peregrinari solebant. Attamen dominus sic sibi Capharnaum peculiarem habitatio- nis suæ locum post baptismum suum, & post dimissam Nazareth, delegit, ut Capharnaum, ciuitas domini nuncupata sit: quod licet ex Matthæo capite nono, numero 79. adiuuante Marco, capite secundo, numero 11. cognoscere, qui illam ciuitatē, de qua Matthæus de domino loquēs, ait, Et uenit in ciuitatem suam, Capharnaum nominat. Ab hac ciuitate ascēdit dominus, & (quis id addubitet?) etiā mater & fratres, & discipuli eius Hierosolymam, ratione festi instātis, quod fuit primum pascha à baptis- mate ipsius, quo illuc ascēdit. Et ingressus templū, flagello è funiculis facto, uendētes oues & boues abegit: partim ut ostenderet bestiales homines, ac plusquā bestias ipsas bestiales à templo dei arcendos, & eos qui eiusmodi sunt, dura manere flagella: partim ut ostenderet, uetus sacrificium & oblationem ad finem uenisse, sicut psalmo trigesi-
Psal. 39. monono scriptum erat: Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce uenio. Et ut intelligerent eum uenisse, qui corpus suum offerret in sacrificium: & ut etiā impleretur scriptura, quæ psalmo sexagesimo octauo scripta est, Zelus domus tuæ comedit me. Quid si per oues & boues, functiones pascuæ domini, id est ecclesiæ, quæcunque sint, siue faciliores, siue difficiliores, figurantur: & per columbas, sacramenta ecclesiæ, quæ sunt CHRISTI per spiritum sanctum sacræ distributiones, qui in specie columbæ super dominū requieuit? Quid si per numularios designantur uendentes precium redēptionis nostræ, qui est character & figura substantiæ regis æterni? Cæterum domus illa materialis, figura erat spiritualis templi dei, in quod maxime zelus CHRISTI fertur, ne fiant in eo mundanæ negociationes, & ne sint in eo numularij, ac pessimas in templo dei usuras facientes: quia & pecunia talium effunditur, & in perditionem it: & sedes eorum euertuntur, & nullum unquam in cœlo locum habituri, perpetuò à templo dei exulabunt: immo etiam ne sint uendentes spiritum sanctum, qui sanctam & columbinam amat simplicitatem: sedes eorum in terra deiciuntur, & ipsi tēplo dei cedere cogentur: quia si templum dei materiale, sanctum esse oportet: quanto magis spirituale, quod intra nos est, purū, mundū, & alienum ab omni bestiali affectu, & inordinata functione, & ab omni auaritia & sacrilega usura esse debet: ut sit purorum, & minime uenaliū spiritus sancti charismatum, & sanctæ, deò que cohærentis orationis locus: quæ sicut thus & thymiana igne charitatis inflammatum, ante conspectum altissimi effundatur? Porro dominus frequenter eiecit è templo dei uendentes & ementes, & sedes euertit, ut licet ex hoc loco, & Matthæi capite uigesimo primo, numero 199. & Marci capite undecimo, numero 66, cognoscere. Verū de hac eiectione, quam dominus ad minus biennio ante passionem suam fecisse cognoscitur, solus Ioannes loquitur. Cuius ideo meminit, quia alij tacuerunt, nam Matthæus eius meminit eiectionis, quæ in die regij ingressus domini in Hierusalem, sexta uidelicet die ante passionem facta est: & Marcus, illius quam fecit postridie, id est quinta ante passionem die: ostendens difficile admodum esse hunc auaritiæ morbum à templo dei excludere. Et semper admonuit, oportere templum dei, domum orationis esse, non domū negociationū, non speluncam latronum. Et quod dominus eijceret uendentes & ementes, & numularios: pharisæi & sacerdotes, & cætera id genus auarorū turba, agre ferebant, quod inde ipsi quippiā emolumētū accederet. Quem admodum & nūc si ij, quibus longa errandi cōsuetudine, candelas & cereos, & imagunculas pluris etiā quàm par sit, in templo uendere permittitur, modo aliquid cedat in utilitatem templi, aut sacerdotum, quibus sacer locus commissus est, ab illo arcerentur, agre

tur, ægre admodum ferrent id sibi lucelli demi, non intelligentes ex hoc loco, & alijs Matthæi & Marci id non licere: sed esse peccatum eiusmodi, cuiusmodi erat uendendum & ementium, nam & qui eius rei potestatem faciunt, indignationem dei incurrun-
 runt. Id enim malum, sacrilega auaritia procurat, & facit domum dei his & alijs id genus, aut etiam deterioribus nundinationibus, speluncam latronum: sicut & eadem lenocinijs uoluptatum & impudicitijs eam prostituit, facit que prostibulum dæmonū.
 Sunt que hi & illi similes ijs, qui eiectiones eiusmodi à domino factas, indigne ferebant, de quibus Ioannes subdit. ¶ Respōderunt ergo Iudæi, & dixerūt ei: Quod si-
 gnum ostēdis nobis, quia hæc facis? Respondit IESVS, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat: & crediderunt scripturæ & sermoni, quem dixit IESVS.
 ¶ Signum petebant, qui signo credere minime uolebant. nam & antea signa fecerat multa, & tunc quoque uirtutes, sanitates, & signa complura fecit, etiam in templo illo antequam festa paschalia elaborentur. Dixit tamen eis IESVS signum quod facturus erat, quod scilicet tertia die à mortuis resurrecturus esset. Ac prædixit eis ut deus, quid facturi erant: quia erant ipsum interfecturi. quod innuit cum ait, Soluite tēplum hoc, id enim, Soluite (quod sensum habet futuri: nam Græce habetur λύσατε, quod & soluitote dicimus) prædictiuum est, & suo tempore permissiuum, non imperatorium, perinde ac si diceremus, soluetis. Vt & id Zachariæ terciodecimo: Fra-
 mea suscitare super pastorem meum, & super uirum coherentem mihi, dicit dominus exercituum. Percute pastorem, & dispergentur oues. Et se tertia die surrecturū innuit, cum ait: Et tertia die excitabo illud. hoc enim templum quo de loquebatur, erat sacrum corpus ipsius, & gloriosa ipsius humanitas, quæ erat uerum & uiuum dei templū, quod & Ioannes hic exprimit. Sed adeo crassi sensus erant sacerdotes, ut de templo materiali, quod sub Zorobabele cœptum fuit, intelligerēt: ut & nunc ad-
 huc crasse omnia intelligūt ad literā, & nihil ad spiritum: quanquam litera occidit, spiritus autem uiuificat. At discipuli, etsi nondum id intellexerant, sciebant tamen parabolam esse, & uerum esse credebant quod dicebatur: quod sincere intellexerunt, posteaquā surrexit dominus à mortuis, & crediderūt spiritui sermonis & scripturis, quæ dicebant dominum à mortuis surrecturum: ut id psalmi tertij, Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, quia dominus suscepit me. Et id, Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, exurgā diluculo. Et in prophetis non pauca. Et sæpe scribæ et pharisæi quæsierunt signum à domino, ut ex sextodecimo Matthæi, numero 155. in terra Magedan: & ex Marci octauo, numero 40 in Dalmanutha: sed eadem est terra Magedan & Dalmanutha. Et apud Lucam cap. undecimo, numero 100. ubi dominus eiecit dæmonium, petierunt à domino signum è celo. At id Hierosolymis factū non est: de quo autem loquitur Ioannes, id Hierosolymis factum est: quod, quia alij euangelistæ tacuerunt, ipse expressit. Et ex hoc ipso quod dicebant de templo materiali, Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, cōstat quod illo tempore stabat templum à Zorobabele cœptum: nam id quod Herodes octo annis ex historia quintidecimi libri Iosephi adiecit: ad ornatum magnificentiamq̄, & augmētum templi est adiectum, illo secūdo templo manente, quod dicitur Zorobabelis. Nam & ex oraculo gloria eius maior esse debuit, quàm primi tēpli: & id propter presentiam Messias in ipso existentis, dicente domino per Aggæum prophetā: Adhuc (inquit) unum modicum est, & ego commouebo cælum & terram, & mare & aridam, & mouebo omnes gētes, & ueniet desideratus cūctis gentibus: & implebo domum istā gloria, dicit dominus exercituum. Et subdit: Magna erit gloria domus istius nouissimæ, plusq̄

26

Zach. 13.

2. Corin. 3.

Psal. 3.

Psal. 56.

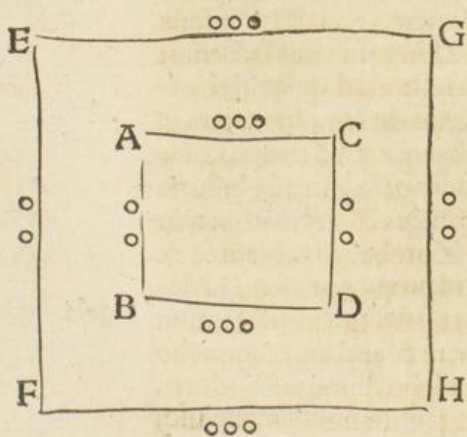
Aggæ. 2.

primæ, dicit dominus exercituum. Porro illud quadraginta sex annis plus minus fuisse extructum, etiam ex historijs constat. Nam computantibus Hebræis à principio regni Cyri, cum cœpit templum ædificari, usq; ad sextum annum Darij filij Idaspæ, quo consummatum est templum, anni plus minus quadraginta sex fluxerunt, ut super Matthæi sextumdecimum uisum iam est in supputandis Danielis prophetæ hebdomadibus. Ergo de secundo templo loquebatur Iudæi: quod & stabat prædicatæ domini, gloria maiestatis eius illustratum. Errarent igitur, qui ex Iosepho haud probe intellecto, crederent templum illud ab Herode Aſcalonita rege funditus fuisse destructum, nam id non ita est, sed reparatum fuit, & ad magnificentiam cura eius adornatum, & hoc sub Augusto Cæsare. Sed dices, sic Iosephus habet cap. undecimo, libri quintidecimi de antiquitatibus: Quos cum Herodes cerneret dubitantes, adhortatur eos, dicens se non prius deponere templum, nisi omnia præpararentur, quæ ad perfectionem pertinerent. Neq; mentitus est ex hoc quod promiserat. Et subditur: Cũq; omnem apparatus alacriter aggregasset, antiquis fundamentis solutis noua imposuit, super quæ templum erexit longitudine centum cubitorum, latitudine centum cubitorum, altitudine centum & uiginti. Ergo deposuit templum, & soluta sunt antiqua fundamenta, & noua instaurata. Et hoc absolutum est etiam annis decem, antequam

Iosephus.

CHRISTVS incarnaretur, si quis ex chronico supputare uoluerit annos: non ergo stetit tempore aduentus CHRISTI secundum templum, quod sub Cyro absolutum est. Id ultimum imus inficias: neque templum illud Herodem deposuisse, ac eius fundamenta soluisse tribuimus. Sed si templum deposuit, & antiqua soluit fundamenta: id de eo quod superfuerat de templo Salomonis diruendum, & antiquis illius tēpli fundamentis intelligendum censemus: & ita totū id quod adiecit, fuisse exterius templū, ad magnitudinem iuxta fundamenta antiqui templi Salomonis extructum: Secundum autem templum, quo de hic apud Ioannem locuti sunt Iudæi ad dominum, integrum mansisse inclusum. Quod apertius Egesippus declarat libro primo belli Iudæici, sic de Herode loquens: Quintodecimo itaque regni sui anno, ut beatitudini suæ responderet & gratiæ, tanto rerum secundarum successu leuatus, ad pietatem animum intendit. Et ut se gratum cœlestibus, in se supra modum fluētibus beneficijs demonstraret, templum ornauit, omnemq; illum circa templum loci ambitum circumuallauit muro, geminatisq; spatijs inclusit, immenso ædificandi sumptu, & exquisito decore. Ecce quomodo Herodes templū, secundum scilicet ornauit, omnemq; circa ipsum templum loci ambitū circumuallauit, & templū ipsum muro geminatis spatijs inclusit. Et hæc est ueritas, & Iosephi si uerè scripsit intentio: alioqui non constaret historiæ eius ueritas. Huius autem qualiscunq; subsequatur ichnographica descriptio.

Egesippus.

ACBD, secundū templum, quod cœptum est sub Zorobabele. EGFH, templū Herodis, id est quod adiecit Herodes ad ornamentum secundi templi. AB, cubiti 50. similiter AC, & his opposita latera, id est muri. EF, 100. cubiti, similiter EG, & eius oppositi muri. Altitudo templi ACBD, cubiti 60. Altitudo EGFH, cubiti 120. Puncta ista ooo, portas & porticus designant. Et quid in illo tam magnifice incluso circa templum cum porticibus spatio erat, nisi exedræ sacerdotum & scribarum, & quæ ad sacra necessaria erant innouata propter nouum ornatum: quæ uno anno & quinque mensibus sacerdotes, quibus hæc commissa erat cura, perfecerunt, ut testatur ipse Iosephus in fine quintidecimi antiquitatum libri: at Herodes suum opus octo annis ædificauit. Ergo aliud, quod

quod ædificauit Herodes: aliud, quod circa templum sacerdotes. Mansit itaq; secundum templum: etsi totum quod extrinsecus erat, cum toto interno uocaretur templum. Nec mirum si illud in aduentu Messiae, qui instabat & in foribus erat, fuit sic decoratum: ut quod suscepturum erat illum cum alma uirgine puerpera matre, in ipso presentatum, & in reditu ex Aegypto, puerum duodennem sapientia dei plenum, & in medio sacerdotum admirabilem, & toties peregrinum, & tandem uirum factum, in eo prædicantem, & miracula operantem, atq; id Esaiæ implentem: De Sion exhibit lex, & uerbum domini de Hierusalem. Neque enim crediderim, alia de causa id uoluisse deum ab Herode fieri: etsi id neque ipse, neq; populus intelligeret. Sed de his satis. Et subdit

Ioannes, multos tunc in dominum credidisse, dicens. ¶ Cum autem esset IESVS Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, uidentes signa eius quæ faciebat. Ipse autem IESVS non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, ut quis testimonium perhiberet de homine. Ipse enim sciebat quid esset in homine. ¶ In ea paschali celebritate, in qua sacerdotes signum ab eo petebant, multa signa fecit dominus: adeo ut tunc multi in nomine eius crediderint, ea uidentes mirabilia. Verum, signa non fuerunt ijs, quibus dixit: Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud. nam signis illis non crediderunt, neque ea pro signis diuinæ uirtutis habuerunt: ut qui mortem eius cupiebant, & qui iuxta uerbum domini, ipsum morti adiudicauerunt. Et de his dicitur, quod IESVS non credebat seipsum eis, hoc est quod non committebat seipsum potestati eorum: non autem de illis qui crediderant in nomine eius. Et cur seipsum non credebat eis? Quia ipse nouerat mentes hominum, & abditas uoluntates: quo deus esse declarabatur, cuius proprium est corda & renes scrutari: & qui opus non habet, ut quis de homine testimonium ferat, cum ipse apertissimè sciat quicquid, siue bonum siue malum, fuerit in homine. Det nobis igitur deus sic in nomine filij sui credere, ut ipse credentibus nobis se credat: & sit habitator mentium nostrarum, illuminator tenebrarum, & omnium languorum mirificus expulsor: & confitentibus insuper quod ipse est deus noster, saluator noster, & redemptor noster. Cui cum patre & spiritu sancto, laus & honor, & gloria, in perennia seculorum secula. Amen.

CAPVT TERTIVM.

Rat autem homo ex pharisæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic uenit ad IESVM nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à deo uenisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit deus cum eo. Respondit IESVS, & dixit ei: Amen amē dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, nō potest uidere regnū dei. Dicit ad eū Nicodemus: Quomodo potest homo nasci, cū sit senex? Nūquid potest in uentrē matris suæ iterato introire, & renasci? Respondit IESVS: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei.

Quod natum est ex carne, caro est: et quod natum est ex spiritu, spiritus est. ¶ Non mireris quia dixi tibi: oportet uos nasci denuo. Spiritus ubi uult spirat, & uocē eius audis: sed nescis unde ueniat, aut quò uadat. Sic est oīs qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quò possunt hæc fieri? Respondit IESVS, & dixit ei: Tu es magister in Israël, & hæc ignoras?

¶ Amē amē dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod uidimus testamur, &

testimoniū nostrū nō accipitis. Si terrena dixi uobis, & nō creditis: quomodo si dixero uobis cœlestia, credetis? ¶ Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in ipso nō pereat, sed habeat uitam æternā. ¶ Sic enim deus dilexit mundum, ut filium suū unigenitū daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit deus filium suum in mundū ut iudicet mundum: sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eū, nō iudicatur. ¶ Qui autē non credit, iā iudicatus est: quia non credidit in nomine unigeniti filii dei. Hoc est autem iudiciū: quia lux uenit in mundū, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucē. Erāt enim eorū mala opera. Oīs enim qui male agit, odit lucem: & non uenit ad lucem, ut non arguātur opera eius. Qui autē facit ueritatem, uenit ad lucē, ut manifestentur opera eius, quia in deo sunt facta. ¶ Post hæc uenit IESVS & discipuli eius in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis & baptizabat. Erat autē & Ioannes baptizās in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erāt illic, & ueniebāt & baptizabātur. Nondū enim missus fuerat Ioannes in carcerē. Facta est autē quæstio ex discipulis Ioannis cū Iudæis de purificatione. Et uenerūt ad Ioannē, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecū trans Iordanem, cui tu testimoniū perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes ueniunt ad eum. ¶ Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datū de cœlo. Ipse uos mihi testimoniū perhibetis quod dixerim, non sum ego CHRISTVS, sed quia missus sum ante illū. Qui habet spōsam, spōsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eū, gaudio gaudet propter uocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. Illū oportet crescere, me autē minui. ¶ Qui de sursum uenit, super oēs est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo uenit, super oēs est. Et quod uidit & audiuit, hoc testatur, & testimoniū eius nemo accipit. Qui autē acceperit eius testimonium, signauit, quia deus uerax est. Quē enim misit deus, uerba dei loquitur: nō enim ad mēsurā dat deus spiritū. Pater diligit filiū, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in filium, habet uitā æternam: qui autem incredulus est filio, nō uidebit uitam, sed ira dei manet super eum.

ANNOTATIONES BREUES XIX. CIRCA LITERAM CAP. III.

3	magister. διδάσκαλος	ἐνωθεν	12	ueniat aut ἔρχεται καὶ
	nominatiuus.	denuo,		ueniat &
5	renatus fuerit γεννηθῆ	desuper	14	in Israël,
	natus fuerit,	anceps.		τοῦ ἰσραὴλ
	genitus fuerit	7 iterato		genitiuus.
	& infra.	διύτερον	16	creditis,
6	denuo,	secundo,		ἐπισύστατε
		iterum		indefinitum.
		9 spiritu-sancto,		17 ascendit

17	ascendit ἀναβέβηκεν præteritum.	27	male φαῦλα mala	ἐκ τῆς γῆς è terra
20	in ipso ἐἰς αὐτόν in ipsum	31	Salim, τοῦ σαλήμ Salem	44 Qui autem acceperit ὁ λαβὼν Qui accepit
21	daret, ἔδωκεν dederit	42	super omnes ἐπάνω πάντων supra omnes,	44 signavit, ἐσφράγισεν sigillavit, obsignavit
24	in nomine ἐἰς τὸ ὄνομα accusatiuus.		supra omnia anceps. & infra.	48 manet μενεῖ manebit
		42	de terra	

COMMENTARIUS IN CAPVT TERTIVM.

S
 Vbdiit Ioannes de Nicodemo, qui uenit nocte ad IESVM, dicēs. ¶ Erat 22
 autem homo ex pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum.
 Hic uenit ad IESVM nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à deo uenisti
 magister. Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit de
 us cum eo. Respondit IESVS, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis
 renatus fuerit denuo, non potest uidere regnum dei. Dicit ad eum Nicodemus: Quo
 modo potest homo renasci, cum sit senex? Nunquid potest in uentrem matris suæ ite
 rato introire, & renasci? Respondit IESVS: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus
 fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Quod natum est
 ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. ¶ Nicodemus pharisæus
 erat, & princeps Iudæorum & Galilæus, ut cap. septimo huius, numero sexagesimo
 septimo, ex ipso Ioanne cognoscitur. Et ipse cupiebat regnum dei. Et uenit nocte ad
 IESVM, non enim aperte uenire ausus erat, ne à synagoga excluderetur aliorum, sci
 licet scribarum & pharisæorum: & carnalis adhuc erat, & secundum primam gene
 rationem incedens, ac planè nesciens spiritum. Si enim spiritum habuisset, non in te
 nebris, sed in die uenisset ad IESVM: & apertus, non occultus fuisset discipulus: quid
 est enim in occulto esse discipulum & non in aperto: nisi occulte confiteri, & in aper
 to negare? Necdum Nicodemus sortem eorum reliquerat de quibus Ioannes capite
 duodecimo, dicit: Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam dei. Ve
 nit tamen ad dominum nocte: & non solus ut uidetur: princeps enim erat, & magna
 uir autoritate. Et ait ad dominum, Scimus, tanquam non solus esset, sed alijs comita
 tus. Rabbi (inquit) scimus, quia à deo uenisti magister, id est scimus, quod quæ doces,
 à deo doces: quia nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit deus cum eo:
 quasi diceret, fieri nō potest ut deus non adsit signis & uirtutibus, quas tu facis: ergo
 & uerbis tuis: & proinde quæ doces, à deo doces. Et cum hæc dicebat Nicodemus,
 uerum dicebat: sed secundum intelligentiam suam multo minus, quam quod domi
 nus erat. Nam & prophætæ à deo uenerunt magistri: & quidam eorum fecerunt si
 gna, quæ facere non potuissent, nisi deus fuisset cum eis. Verum non sic CHRISTVS
 uenit à deo magister, neq; sic deus erat cum eo: nam CHRISTVS uenit, ut filius: illi, ut
 serui. Et deus erat cum CHRISTO per hypostaticam unionem: cum illis, per afflatum,
 gratiã & inspirationem. CHRISTVS uenit à deo magister, nō solum homo, sed θεάν
 θρωπος, deus homo: & deus erat cum eo, ut deus cum deo: quandoquidem pater æter
 nus cum filio coæterno. Illi uero uenerunt à deo magistri: sed solum homines, & de
 us cum illis, ut deus cum hominibus, quo modo Nicodemus, cum spiritum nondum
 haberet, intelligebat. Et quia Nicodemus uenerat, ut quippiam de regno dei, quod
E c

dominus uerbis suis inculcabat, intelligeret (ad prædicandum enim regnum dei, missus à patre fuerat) idcirco respondit ei dominus non ad uerba sua, sed ad intentionem: ut in ipso primo congressu, se deum esse manifestaret, & aliquid maius, quàm ipse in ipso accessu conceperat, dicens: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo: siue ut Ioannes habet, *ἄνωθεν*, id est de super, non potest uidere regnum dei. Quod de natiuitate spiritali, qua & filij dei & nominamur, & sumus, dixit dominus. De qua & prius dixerat Ioanes: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex deo nati sunt. At Nicodemus nihil nisi carnale sapiens, admirandus interrogat: Quomodo potest homo renasci, cum sit senex? Et causam admirationis suae, sed secundum sensum carnis adhibet, dicens: Nunquid potest in uentrem matris suae iterato introire, & renasci? At non sic est Nicodemus, ut oporteat senem qui natus sit ad regnum dei, secundo introire uentrem matris suae, ex quo secundum carnem egressus est: sed semel ingreditur regenerationis aquam, ut spiritali matrem: & spiritus dei infunditur, & nascitur spiritali natiuitate: fitque filius dei, ut ita natus uideat, & introeat in regnum dei: quod in hoc mundo ingreditur per symbolicam, & occultam uitam: quia uita eius abscondita est in CHRISTO: in altero uero per gloriam, & reuelatam uitam. Et non nisi semel ingreditur aquam, ut generetur: quia non contingit baptismum iterari. Estque aqua in hac generatione, ut matris quae est ecclesia, uterus. Totus homo, ut infans in utero, Deus, & pater, & filius, & spiritus sanctus, ut genitor: quod indicat sacrosancta regenerationis uerba: ut quae sit in nomine patris, et filij, & spiritus sancti. Spiritus autem infusus, ut in recenter genito anima: sed non ut anima qua corporaliter uiuit homo, sed qua ut spiritu uiuificatur. Ergo semper huius admirandae, & diuinæ generationis patrem nostrum agnoscamus deum: Matrem nostram, ecclesiam per baptismum: Vitam nostram qua uiuificamur, infusionis spiritum. Et haec generatio de super: nam & aquae sanctificatio, quae ut matris uterus est, de super. Et deus qui huius generationis pater, de super. Et spiritus qui infunditur, ut uiuificetur quod generatur, de super. Quomodo ergo qui hac generatione nascitur, non etiam de super erit? Quod sacramentum dignatus est filius dei, huius tam admirandae & ineffabilis generationis autor, aperire Nicodemo, etsi nondum capaci: ut posteriores, qui in ipsum credituri essent, perfectius intelligerent, dicens ei: Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei: quasi diceret, Certè nisi quis natus fuerit ex aqua, & spiritu sancto: id est ex spiritali matris utero, & spiritu uiuificante, non potest in regnum spiritus, quod est regnum dei, introire: sicuti nisi quis natus fuerit ex carne, id est carnali matre & anima uiuente, non potest introire in regnum carnis, quod est regnum huius mundi. Cuius causam subdidit dominus, dicens: Quia quod natus est ex carne, caro est: & quod natus est ex spiritu, spiritus est. Homo qui ex carne natus est, secundum hanc generationem, caro est, & homo carnalis: & homo qui ex spiritu natus est, spiritus est, & homo spiritalis. Ergo primus homo, uetus homo noster est: & secundus homo, nouus homo noster: qui sic debet dominari primo, ut coelum terrae, ut lumen tenebris, ut incorruptibile corruptibili. Et utinam deus huius generationis autor & amator, inspiret hominum cordibus, ut hanc attendant generationem, & considerent cuius sint filij, & quo spiritu uiuant. Viuunt enim eo spiritu, qui solum ad eum tendit. Sed inuidia diaboli, qui ueteris hominis tyrannus est, ad ludibria usque, factum est ut illam attendere non possint, & dignitatem qua nulla maior esse potest, sibi factam ignorent, nouo homine qui secundum deum creatus est suffocato atque extincto: cui soli deus applaudere uolebat ut filio. O misera hominum conditio, qui & se esse filios dei nesciunt, & filiorum dei in seipsis per ludibria ueteris hominis sunt homicidae: non aliter spiritum dei à se extrudentes, quam qui hominem iugulat.

animam

animā illius ab ipso extrudit: mortui ergo sunt, etsi uetus homo uiuat. Quid igitur faciendum: Quod ait Paulus: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Eph. 5.
CHRISTVS. Tam immēse bonus est deus, ut frequenter filios suos, etiā mortuos, ad hanc spiritualē uitā suscitare uelit. Porro cum diuina audimus, & minime sensibus nostris sunt peruia, mirari nō debemus: quia illa nō à spiritu nostro, sed à spiritu dei sunt profecta, qui non omnibus mysteria sua pandit, sed quibus uult: ut subdit Ioānes dominū dixisse ad Nicodemū hoc pacto. **¶** Nō mireris quia dixi tibi, oportet uos nasci 23
 denuo. Spiritus ubi uult spirat, & uocē eius audis: sed nescis unde ueniat, & quò uadat. Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo possunt hæc fieri? Respondit **I E S V S,** & dixit ei: Tu es magister in Israēl et hæc ignoras: **¶** Cū dominus dicit, Oportet uos: Nicodemus nō solus fuisse uidetur, cū dominus de multitudine loquatur. Et cum dicit, Nasci denuo: illud denuo, Græce dicitur *ἀνωθεν*, ut dictum est, & perinde est ac desuper. Et cur Nicodemus mirari nō debeat de uerbis ipsius, causam subdit, dicens spiritum ubi uult spirare: id est nō pro arbitratu nostro, sed pro uoluntate sua, & spiritualium aut uerborum, aut scripturarū, aut factorum suggerere intelligentiā. Nō ergo putet homo se suo sensu ad intelligentiam diuinarum scripturarum assurgere posse: sed suam omnino impotentiam agnoscendo, illam à deo petat: quod si etiā pro largiflua dei bonitate illā assequatur antequā petat (ut quod cap. decimo Actionum apostolicarum habetur, audientes Petrum, acceperunt spiritū repente antequā peterēt) nihil tamen sibi arroget: quia illud desuper donum est, quod non pro sua uoluntate habet: cum id suæ non sit potestatis, etsi nō contra suam uoluntatem, sed pro uoluntate spiritus dei, qui spirat ubi uult. Cuius uocem Nicodemus audiebat (nam uerbum **CHRISTI**, uerbum spiritus erat) & nesciebat unde uox illa ueniret, & quò tēderet. initium enim illius ignorabat, quia illam ab homine, & hominis sensu uenire putabat, & finem itē ignorabat: quia quorsum illa **CHRISTI** uerba tenderēt, non capiebat. Et uocem eius (inquit dominus) audis: sed nescis unde ueniat, & quò uadat. At cuius uocem audiebat, nisi **CHRISTI**? Verba ergo **CHRISTI**, uox & uerba spiritus erant. Et adijcit, Sic est omnis qui natus est ex spiritu: quia qui nascitur ex spiritu, nō quia uolunt homines, nascitur (id enim non tantū non est humanæ potestatis, sed neq; ullius alterius creaturæ) sed quia deus uult: neque qui accipiunt spiritū, sciunt unde ueniat, aut quò uadat: nisi ij quibus spiritus id inspirare uult, & ut uult inspirat. Et hoc, Spiritus ubi uult spirat: de spiritu sancto hoc loco intelligendum omnino uidetur: non de spiritu sensili, quem flatum uentūq; dicimus: tum quod idem est uocabulum *τὸ πνεῦμα*, quo & pauloante & paulopost utitur pro spiritu sancto (ad quid enim tā è uicino uteretur æqui uoco: tū quod uoluntas spiritui sensili nō cōuenit, ut spiret quò uult, sed quò prouidentia impellitur. Cæterum scimus cum flat sensilis spiritus, quem Græci *ἀνεμῶν*, nos uentum dicimus, unde ueniat, ut ab oriēte, occidente, aquilone, aut notho: & quò uadat, quia in partem oppositā unde flat: & plerumq; peculiariter locū unde oritur scimus, ut flumen aut lacum. De spiritu ergo sancto illud dictū rationabiliter esse uideat. Verba ergo superius dicta à domino, quæ uita sunt & spiritus, audiēs Nicodemus, & sensui suo immanēs, multo magis mirabat, & dicebat: Quomodo possunt hæc fieri? Homines carnales sensibus carnis suæ immanentes, cum ad diuinorum sacramenta accedūt, quo magis sensibus suis innitūtur, eo magis diuina illa admirātur, nō tanq; possibilia, sed tanquā impossibilia. Et ideo si sibi immaneant, euadunt *ἀπιστοί*, id fieri posse non credentes quod suo sensu, suæ ueritate attingere non possunt. Quod tamen accidere non debuit Nicodemo. Nā erat magister in Israēl: & proinde nequaq; suū sensum sequi debebat: sed intelligere quod mysteria dei, quæ dicebat **CHRISTVS**, non pro uoluntate humanaen, que sensu hominis capiuntur: sed pro diuina uoluntate, in cuius solius

potestate sunt eiusmodi, & solo spiritu quem ea infundit, capi possunt. Sic & ueteris legis mysteria. Ac ita credere debebat: idcirco haud ab re audiuit à domino, Tu es magister in Israël, & hæc ignoras? Et quod subiungit Ioannes, adiecit dominus, dicens.

24 » **¶** Amen amen dico tibi, quod scimus loquimur: & quod uidimus testamur, & testimoni-
 » monium nostrum non accipitis. Si terrena dixi uobis, & non creditis: quomodo si di-
 » xero uobis cœlestia, credetis? **¶** Sciebat dominus quid loquebatur: quia dei sapientia
 erat, & dei sapientiam loquebatur. Et in se ut in prototypo exemplari omnia sancti-
 ficante, hanc natiuitatem ex aqua & spiritu & factã, & faciendam uiderat, & hanc se-
 cundũ spiritũ natiuitatẽ testabatur: quanquã & oculis eius omnia, etiã antequã fiãt,
 sunt præsentia. Verum Nicodemus & qui cum eo erant, etsi regnum dei affectarent,
 hoc testimonium non accipiebant: quia qui sensui carnis hærent, diuinorum nõ sunt
 capaces. Nec mirum, si non accipiebant. Nam si quando dixit eis terrena, id est para-
 bolas ex rebus terrenis desumptas, non crediderunt: quomodo si dixisset eis cœlestia,
 ut nunc quoque fecit, fuissent credituri? Hoc argumētum à maiori sumitur: nam qui
 terrenorũ non sunt capaces, multo quoque minus cœlestium: & cum illis nõ credãt,
 his etiã non credant necessum est. At cogitare poterant, dum hæc uerba domini au-
 diebant, quis cœlestia scire potest, nisi qui fuerit in cœlo? Immo & id cogitasse uiden-
 tur, & dominus ad cogitationem ipsorum id adiecit, quod ex uerbis eius sic subdit

25 » **¶** Ioannes. **¶** Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui
 » est in cœlo. Et sicut Moyse exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium
 » hominis, ut omnis qui credit in ipso, non pereat, sed habeat uitam æternam. **¶** Quod
 secretas cogitationes eis pandit, se ipsis deum insinuat, ut reuera est: ipse enim est fili-
 us hominis, qui immobiliter ascendit in cœlum à constitutione mundi: & qui immu-
 tabiliter descendit de cœlo, cum uerbum caro factum est: & qui est in cœlo, quia nun-
 quam dexteram patris deserens. Et hic sermo de filio hominis, secundum hypostasim,
 quæ diuinum uerbum est, intelligitur: secundum quam intelligentiam & in cœlo, &
 in terra erat, & in omni gente & natione. Nec minus in Africa, & in Europa, in Pan-
 nonia, Germania, Italia Gallia, Iberia, quãdo prædicabat Iudæis, & ille idem qui præ-
 dicabat Iudæis, quã in Asia & Iudæa: licet solis Iudæis corporaliter appareret. Exul-
 tẽt ergo Pannonij, Germani, Itali, Galli, Hispani, quod filius hominis etiã dũ mortalis
 esset, æque inter ipsos fuerit atq; inter Iudæos: sed inter illos modo solum impassibili,
 inter Iudæos etiã passibili: quodq; eũ illi iugiter uideant fide, quẽ pauco tẽpore Iudæi
 uiderũt corpore. Et quo fidei uisio melior est, quã corporis: eo se (modo credãt) bea-
 tiores putẽt ijs, qui uiderũt & non crediderũt. Prosequamur igitur **CHRISTVM** omni
 fide & amore: qui sic semper nobiscũ fuit, et sic se nobis uidentũ præbuit, ut beatos ef-
 ficeret: nam (ut paulo post dicitur) sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigeni-
 tum daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Et cur
 pater misericordiarũ & immensæ dilectionis, non dedisset filium suum pro omni gen-
 te, qui erat in omni, nedum in Iudaica gente: ut de eo scriptum est: In omni terra ste-
 ti, et in omni populo, & in omni gente primatum habui: & omnium excellentium &
 sublimium corda, propria uirtute calcaui: & in his omnibus requiem quæsiui. Et hæc
 est uniuersa, & sola uiuifica theologia, nosse, & id quidem uiua fide, quam dat deus,
 non quam præsumit homo, **CHRISTVM** & uerbũ eius esse omnia: qui enim hoc nõ
 uit, omnia nouit. Alio quoque modo se Nicodemo deũ insinuat, cũ ex se ipso denũci-
 at futura, quæ ille & amici eius posteaq; facta fuerũt, apertissime cognouerũt. Nã ipse
 erat qui loquebatur (Dixerat enim, Amen amen dico tibi) quiq; futura denunciabat.
 Verũ alij cum denunciabãt futura, non ipsi erant, qui loquebantur, sed alius: proinde
 dicebant. Hæc dicit dominus, aut quippiã simile: quo modo haudquaq; denunciabat
 dominus, sed absolute, tanq; qui nõ alieno, sed suo spiritu cognosceret: quod dei pro-
 prium est.

Ecc. 24.

priū est. Quod aut futurū denunciabat, hoc erat: & sicut (inquit) Moses exaltauit ser-
 pentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, quo futuram exaltationem su-
 am in crucis stipite pro mundi uita denunciauit. De serpente exaltato à Mose, scri-
 bitur libro Numerorum capite uigesimoprimo, ubi sic habetur: Locutus est domi-
 nus ad eum, id est Mosen: Fac serpentem aeneum, & pone eum pro signo: qui per-
 cussus aspexerit eum, uiuet. Fecit ergo Moses serpentem aeneum, & posuit eum pro
 signo: quem cum percussis aspicerent, sanabantur. Si serpens ille ponebatur pro si-
 gno: ergo pro alterius rei quæ ueritas erat, signo ponebatur. Et si à percussis à ser-
 pentibus promptè aspicietur, in sublimi esset, & facile cōspiciuus omni populo ne-
 cesse erat: exaltatus ergo. Et in deserto, in quo potuit melius exaltari, quàm in ligno.
 Omnia ergo erant eis pro signo & figura. Serpentes igitur ignei, dæmonia, quorum
 iacula ad mortificandū sunt ignita. Ictus ac percussiones eorum, peccata. Mors subse-
 quens: mors secūda, quā supplicium comitatur æternum. Serpens aeneus, beneficus
 & saluificus CHRISTVS. In illis serpentina figura, astus ad perdendum. In hoc, dei
 prudentia, ac sapientia ad saluandum. Rutilus serpētis aenei, & flāmeus color, CHRI-
 STI charitas. Exaltatio serpētis in sublimi stipite, & loco omni populo cōspiciuus: ex-
 altatio CHRISTI in ligno crucis coram omni populo. Quod serpens in stipite pen-
 dēs, erat sine uita: CHRISTVM in ligno pro nobis pendentem, reuera passum ac mor-
 tuum designat. Populus percussus à serpentibus, peccatores: Aspectus serpentis, fi-
 dem in CHRISTVM: Sanitas ex aspectu, salutem ex fide, uitam que æternam: ut in-
 telligamus nos ex fide IESV CHRISTI, qui est æterna dei sapientia, quæ dæmonas
 uicit & superauit, non ex operibus nostris fore saluādos, nulla enim opera saluabant
 eos in deserto, sed solus serpentis aspectus. Et ad hoc ipsum se exaltari in cruce uo-
 luisse, ut fide esset omnium animarū salus, aperuit dominus, cum subdidit: Ut omnis
 qui credit in ipso, non pereat: sed habeat uitam æternam, proinde non quæras: Quid
 faciam ut habeam uitam æternam? aspice CHRISTVM in ligno pendentem, id est cre-
 de mortem eius tuam esse uitam & salutem, & uiues. Fac tamen quod iubet: quan-
 quā non ex operibus tuis, sed ex fide IESV CHRISTI uiues, & uiua quidē fide: quæ
 mortua intelligitur, cū otiosa est, id est cum operari quod mandat possis, & non ope-
 raris, aut contraria operaris; nam fides, signum operum non est, sed opera signum fi-
 dei sunt. Et ego (inquit Iacobus apostolus) ostendam tibi ex operibus fidem meam. Iacob. 2.
 Et quæ causa fuit tantæ salutis, ut uoluerit deus in fide filij sui in cruce morte exalta-
 ti, uniuersum mundum saluare? Amor, & incomprehensibilis erga homines, quos
 ipse in mundo condidit, charitas: & maxime in eo homine, & propter eum, qui est fi-
 nis uniuersorum. Quod ex uerbis domini subdit Ioannes, dicens. 26
 ¶ Sic enim deus
 dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum, non
 pereat, sed habeat uitam æternam. Non enim misit deus filium suum in mundum, ut
 iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudica-
 tur. ¶ O amor, ô charitas, cuius uel minima particula sufficeret corda dirumpere. Pa-
 ter omnium, conditor & opifex, suum coæqualem, consubstantialem, coæternum
 & eum unicū dedit pro mundo filium, ut saluaret mundū. Et cum filius esset uita, &
 de se mori nō posset, fecit eum mortalē, et (excepto peccato) nobis per omnia similē:
 ut eū nobis non solum daret, sed daret ad moriendū pro nobis, qui omnes morte era-
 mus digni: & morte quidem nunquā reparabili ad uitam, nisi si quos gratia exceperat,
 at ille quantum erat ex se, solus erat uita dignus. Et ut promptior & facilius esset
 mundi salus, uno aspectu, id est fide filij dei, uoluit uniuersum mundum saluatum iri.
 Et in sublimi fide intuendum collocauit, in cœlesti throno suo, in dextera sua: ad quē
 omniū regionum & nationum oculi, nō solum mentis qui fidei sunt, sed & corporis,
 facile conuertantur. Quid enim oculis magis obuium, quàm cœlū? quid oculis dele-

Stabilius, quid menti optabilius habitatore cœli: Et quo alio potuisset deus magis illa
charitatis immensitatem testari, & dilectionis inexplicabilis (ut sic dicam) indicibilia-
tem explicare, quàm dādo deum pro homine, uitam pro morte, infinitum pro finito:
ita quod deus homo fiat, uita mors, et infinitū finitum: & proinde homo euadat deus,
mors uita, et finitū infinitū: nā omnes, quos aspectu fidei uiuificat, uita uiuent æterna:
& omnes in deo quodā modo, aut potius supra omnem, qui explicari possit, modū
erunt deus, qui erit omnia in omnibus, & finiti in infinitudine infiniti. Sed hæc non
dum in cor hominis ascenderunt: reuelabuntur autem, sic tunc diligentibus deum, ut
& ipsi dilecti sunt: sic cognoscentibus deum, ut & ipsi cogniti sunt. Et cum audimus
hic mundū: Sic deus (inquit) dilexit mundum, non intelligamus opera mundi & car-
nis, quæ deus odit: sed dei creaturam & hominem, quem ipse condidit. Et licet ob se-
mina maligni, creatura dei corrupta esset, mūdusq; corruptus, & condēnatione per-
petua dignus: at tamen filius dei quando uēnit, non uēnit ut condemnaret dignū, sed
ut saluaret indignum. Nō enim (inquit) misit deus filium suum in mundū, ut iudicaret,
id est condemnaret mundum, sed ut saluaret mundus per ipsum: amore enim uēnit &
miseriordia, nam ipse erat ueritas, cui misericordia ad hoc faciendū obuiauit: quæ ad
Psal. 84. modū scriptum est: Misericordia & ueritas obuiauerūt sibi. Amor pacem & reconcilia-
tionē cum dei iustitia fecit, sicut subditur: iustitia & pax osculatae sunt. quod osculum,
infinitæ dei charitatis est indicium. Pax hæc nostra cum deo, facta est in cœlo, & infi-
nito indissolubilitatis uinculo firmata. Quis igitur dubitet uenire ad tantā CHRISTI
pacem, ad tantam misericordiam, ad tantam charitatem? Rumpere cor lapideum, &
de durissimo silice prodeāt in multa dulcedine pietatis aquæ. Vēnit ergo ut mundus
saluaretur per ipsum, quia uēnit ut mundus uideret ipsum, & uidēdo ab omni serpe-
tino morfu sanaretur, & minime condemnaretur, minime moreretur: quia qui credit
in eum, non iudicatur. Iudicium & cōdemnatio, mors secunda, quæ est priuatio uitæ
æternæ. At de ijs qui ad ipsum fide aspicerē nolunt, subdit dominus, referente Ioan-
27 ne, dicens. ¶ Qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine uni-
geniti filij dei. Hoc est autem iudicium, quia lux uēnit in mundum, & dilexerunt ho-
mines magis tenebras quàm lucem. Erāt enim eorum mala opera. Omnis enim qui
male agit, odit lucem, & nō uenit ad lucē, ut non arguantur opera eius. Qui autem fa-
cit ueritatem, uenit ad lucē, ut manifestentur opera eius, quia in deo sunt facta. ¶ Ut
oculus, qui superueniente lumine non uidet, cæcitati deputatur: sic qui nō credit, iam
adiudicatus est priuationi æternæ lucis: quia non credit in nomine unigeniti filij dei,
qui est lux uera, quæ illuminat omnem hominem uidentem. ipse autem tantam lucem
superuenientem, quia non credit, non uidet: credere enim, uidere est. Adhæc ut ocu-
lus qui non uidet lumen mundi dum adest, non uiuit uita oculi, sed mortuus est mun-
do: sic homo qui non uidet lumen dei cum adest, non uiuit uita hominis, sed est deo
mortuus: uerbum enim dei quod deus est, uita, & uera uita, & sola hominis uita
est. Hæc autem adiudicatio ac cōdemnatio ideo hominibus accidit, quia filius dei, qui
est lux hominum, lux a deo ueniens, & lux uera, uēnit in mundum, & eiusmodi ho-
mines magis dilexerūt tenebras, quàm lucem illam. Et quæ fuit causa? Mala ipsorum
opera: nam omnis qui mala agit, amat tenebras. quid enim sunt mala uitia & pecca-
ta, nisi tenebræ? Qui autem amat tenebras, odit lucem: & non solum odit, sed & ti-
met & horret. Quod in natura manifestant ominosæ & maleficæ uolucres, tenebra-
rum amatrices: ut ululæ, noctuæ, ascalaphi, epopes, & aliæ id genus permultæ, quæ
lucem oderūt: & non solum oderunt, sed & timent & horrēt. Et cur id? Quia male-
ficia earum in luce deprehendūtur. Sic qui mala agunt, & amant tenebras uitiorum,
oderunt lucem CHRISTI. Et timent ac horrent ad illam spiritualem lucem uenire,
quæ arguit eorum mala opera: quia non sunt opera lucis, ac secundum diuinam uo-
luntatem

luntatem facta, sed contrā: in quæ omnis amator lucis debet esse ultor, haud secus ac luciagæ uolucres, in noctiuagas si in luce compareant, ulciscuntur. At cōtrā, omnis qui bona facit, amat lucem. Quid enim sunt bona opera, nisi opera lucis, & eius lucis, quæ est lux uera: & ideo opera ueritatis, opera fidei, opera plenæ in deo fiduciæ, opera perfectæ charitatis? Qui autem amat lucem, tenebras odio habeat necesse est: sunt enim cōtraria. At qui odit tenebras, gaudet esse in luce, & uenire ad lucē, ut opera lucis in luce sint manifesta: non enim timet, ne opera illa in luce arguantur: quia lux uera, non arguit bona opera: quandoquidem in deo, & secundum dei beneplacitum ac bonam uoluntatem sunt facta. Qui ergo bona facit, uenit ad lucem ueram, quæ est CHRISTVS filius dei: quem summe amat, quem summe quærit, & à quo minime timet argui. Quod si etiam uenit ad lucem huius mundi: ad hoc uenit, non ut ipse uideatur aut opera eius, sed ut ea uidentes glorificent patrem, qui in cœlis est, & ueram lucem ab eo ab æterno progenitam, & in eo æterne manentem. non enim amat uenire ad lucem mundi, nisi quatenus id faciat, aut facere speret, ad ueræ lucis agnitionem. Alioqui qui amat lucem mundi, & cupit opera sua ad lucem huius mundi uenire: proprie est amator gloriæ, & non sunt bona opera, quæ bona putat, nec in deo facta, sed facta in mundo, & propter gloriam propriā, nō propter dei gloriā. nam lux huius mundi, non est lux uera, in qua opera mala arguantur, & bona approbentur: sed plerūq; in ea bona tanquā mala arguuntur, & mala approbantur: & hæc lux est cæcorum, & non spiritu uidentium. Et ideo qui ad istam lucem recta intentione uenit, bona opera sua pandendo, perinde atq; is qui lumen super candelabrum ponit, non magnopere curat si à multis arguatur, dummodo paucis ad dei gloriā, non suam, lucere possit. Quod si accedit ei gloria, illam non quærit: sed eam solam, quæ dei est, uult enim deus quæri solus, qui cum sic quæritur, inuenitur, & is pariter qui gloriā dei quærit. At qui deum & se quærit, hic deum nō inuenit, & seipsum perdit. Sit oculus tuus simplex, & totus lucidus eris. Oculus, mens, intentioq; cordis. Corpus, ipse homo totus. Ergo qui ueritatem facit, uenit ad lucem: & lucem quidem non huius mundi, sed uerā lucem. Quare? Quia illius lucis maxime est amator. Amor ergo, dux est ad ueram lucem. nam nisi amaueris, nunquam quæres illā, nunq; ad eam ibis, necq; opera ueritatis unq; facies: eadē nanq; est, lux ipsa uera & ueritas. Quam igitur charitas, quæ ex uera luce genita perducit ad lucem, & ueritatem per amorem, est cunctis optanda, amplectenda, stringenda? Et quid dominus postea fecerit, subdit Ioannes, dicens. ¶ Post hæc uenit IESVS & discipuli eius in terram Iudæam, & illic morabatur cum eis, & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & ueniebant, & baptizabantur. nōdum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et uenerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trās Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes ueniunt ad eum. ¶ Dixit Ioannes in fine præcedentis capituli, quomodo dominus non credebatur semetipsum Iudæis: quāquā multi credidissent in ipsum. Ex quo intelligimus, eū elapsis celebritatis paschalis diebus, ex Iudæa aliquò profectū, unde iterū redijt in Iudæam: at non uersus in Hierusalē, sed in partes, quæ magis deurgunt ad Iordanē. Vbi ipse nō in persona (ut & Ioannes) uisibiliter, sed per apostolos baptizabat: quanq; & ipse sit, qui in ueritate, & inuisibiliter baptizat oēs. At Ioānes baptizabat alio in loco, cui nomen Aenon iuxta Salim. Quem locū elegerat Ioannes, quia illic multæ aquæ erant: adeo ut si multi uenirent, facillime baptizari ualèrent. Et id fuit anteq; Ioannes in carcerem mitteretur: quia ab illo tempore nullos baptizauit. Verum plures ad CHRISTI baptismum confluēbant, quàm ad Ioannis, & iam pauci ad Ioannem descendebāt: ut iam prophetia Ioannis, illum oportet crescere, me autem minui, ut uera probares.

tur. Tunc discipuli Ioannis ægreferentes, mouerūt quæstionē contra Iudæos, qui ad
 CHRISTI baptisma descendebant: cur non potius uenirent ad Ioannem, qui missus
 erat ad purificandum, id est baptizandum, & dudum baptizauerat: cur eo relicto, al-
 terum sectarentur? Et stulto zelo ducti, querelam ad Ioannem detulerunt, dicentes:
 Rabbi, ecce is qui erat tecum, cui tu testimonium perhibuisti, quem tuo honorasti te-
 stimonio, baptizat. Quasi dicerent: hanc tibi rependit gratiam pro testimonio tuo.
 Omnes aufert discipulos tuos, & omnes ad eum ueniunt. Hic stultus zelus, hæc inor-
 dinata affectio, & misera discipulorum Ioannis querela: quæ manifeste ostēdit, quan-
 tum malū sit esse addictum alicui, siue Petro, siue Paulo, siue alij cuicumq;, quantū uis
 sancto, quàm deo. Quod malū in sectis maxime grassari solet, quando cūq; sectæ fiūt:
 quod ostēdit secta Ioannis. Verū id minime placuit Ioanni, neq; his pro quibus, aut er-
 ga quos stulta æmulatio suscipitur. Proinde respōdit eis Ioannes: quod subdit hic euā-
 gelista cognominis illi, dicens. ¶ Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo ac-
 cipere quicquā, nisi fuerit ei datū de cælo. Ipsi uos mihi testimoniū perhibetis quod di-
 xerim, non sum ego CHRISTVS: sed quia missus sum ante illum. Qui habet spon-
 sam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter
 uocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletū est. Illum oportet crescere, me au-
 tem minui. ¶ Ioānes eorum zelum damnat: quia in ipsum, eū zelum habebāt, quem
 CHRISTO debebant: quādoquidem non debet homo sibi uendicare quicquā hono-
 ris aut gloriæ, nisi sit ipsi datum desuper. Quomodo ergo hanc sibi gloriā, quæ erat
 CHRISTI, & quæ ipsi data erat desuper, arrogaret Ioannes? qd' nihilominus eius uo-
 lebant discipuli. Et id nulla eius culpa, neq; eo id requirēte: immo oppositū deprecante,
 à discipulis ipsius fiebat: quia & nunc apertè testatur, & prius apertè testatus erat
 corā ipsis & Iudæis qui missi fuerant, quod non esset CHRISTVS, ut capite primo hu-
 ius, numero decimo uisum est, & apud Matthæum cap. tertio, numero 22. quod ipse
 baptizabat in aqua: ille uero qui post ipsum uenturus erat, baptizaturus esset in spiritu
 sancto & igni: & hic quod missus esset ante illum, & ne putarēt lōgo post tēpore ex-
 pectādum, dixerat: Mediū autem uestrum stetit, quē uos nescitis: ipse est qui post me
 uenturus est. & ipsi erant horum uerborum testes, ut uel sic intelligere possent eum
 qui baptizabat, & quē cū querela, sed male apud ipsum detulerāt, esse CHRISTVM.
 Quomodo ergo non intelligebant ex Ioanne ipsum esse Mesiam ac CHRISTVM,
 non Ioannem? & se studij sui zelum in eum conuertere debere, non in Ioannem? &
 existimare purificationē eius, id est baptismum potiorē esse quàm Ioannis, cum Ioan-
 nis purificatio in aqua esset solū, & frigidō elemento: illius autē in spiritu sancto, & cha-
 ritatis igne feruentissimo, quæ est charitas dei immēsa, & incomprehensibilis: Qua-
 re gaudere debebāt, si omnes ad ipsum confluebant: sed & ipsi quoque si sapuissent,
 ad ipsum properassent festinantissimi: ut ipsi qui erant aqua solum purificati & præ-
 parati, spiritu sancto purificarentur, & perficerentur: immo & ipse Ioannes propere
 re debuit, nisi fuisset figura legis, & uetustatis cōclusio: quāquā & ipse, sed occulte, se
 cretoq; sacramēto etiam ex utero matris, erat spiritu sancto purificatus. Non debuit
 ergo querela ulla suboriri, quod plures ad purificationem IESV properarēt, qui erat
 CHRISTVS, quàm ad Ioannem, qui erat solū præcursor eius, & spōsi amicus. Et ut ipsi
 magis intelligerēt quis ipse esset, & quis ille, ait eis, qd' ille erat sponsus, de quo in psal-
 mo duodeuigesimo: Et ipse tanquā sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit ut
 gigas ad currēdam uia, à summo cælo egressio eius. Cuius & erat sponsa, de qua in
 Cāntico cānticorum: Fauus distillans labia tua sponsa, mel & lac sub lingua tua: & odor
 uestimentorū tuorum, sicut odor thuris. Ipse uero Ioannes erat amicus sponsi, nō qui
 sedet cum sponso: sed qui assurgit loquente sponso, ut audiat eum, & gaudio gaudet
 propter uocem sponsi. Et quid loquitur sponsus? Euangelium dei, nouum cum deo,
 pactum,

psal. 18.

Canti. 4.

pactum, ueritatem, iustitiam, gratiam. Hæc est uox sponsi, propter quam amicus spon-
 si gaudet. Debet ergo uetus lex audire nouam, & gaudere propter nouam, ut Ioan-
 nes propter uocem CHRISTI. Hoc ergo (inquit) gaudium meum impletum est. Gaude-
 bat Ioannes, quia deus ipsum elegerat præcursores sui Messiae, qui idem deus & dei fi-
 lius erat. Gaudebat, quia quod de ipso prædixerat, quod baptizaturus esset in spiritu
 sancto & igni, implebatur. Gaudebat, quia multi ad baptismum CHRISTI accederent,
 pauci ad suum. Quia (inquit) illum oportet crescere, multitudine scilicet euntium ad
 ipsum, purificandorum ab ipso, & credentium in ipsum: me autem minui, numero et
 multitudine talium, immo deficere: sicuti & legem ueterem, quæ solum figura & umbra
 erat, præsentate ueritate atque luce. Nequaquam ergo discipuli Ioannis queri debebant, quod
 IESVS baptizabat: quia baptismum ipsius erat uerum, et illud Ioannis solum figura: sed
 gaudere cum Ioanne, quod omnes confugerent ad IESVM, & non ob id æmulari il-
 li: nam oportet omnibus qui uerè sapiunt, omnia IESVM esse: Ioannem autem eius
 comparatione nihil, ut uetus lex nihil est respectu gratiæ, quæ est domini nostri IES-
 V CHRISTI. Nec immerito, ut per euangelistam Ioannem, subdit fidelis CHRIS-
 TI præcursor Ioannes, dicens. ¶ Qui desursum uenit, super omnes est: qui de terra 30
 ra est, de terra est, & de terra loquitur: qui de cælo uenit, super omnes est. Et quod
 uidit & audiuit, hoc testatur: & testimonium eius nemo accipit. Qui autem acce-
 pit eius testimonium, signauit, quia deus uerax est. Quem enim misit deus, uerba dei
 loquitur: non enim ad mensuram dat deus spiritum. Pater diligit filium, & omnia dedit
 in manu eius. Qui credit in filium, habet uitam æternam: qui autem incredulus est fi-
 lio, non uidebit uitam, sed ira dei manet super eum. ¶ Qui de cælo uenit, filius dei
 est, CHRISTVS IESVS, sponsus æternus: & est non solum supra homines, sed su-
 pra omnia: quod etiam ἐπὶ πάντων πνεύματι significare potest: qui autem supra omnia
 est, deus est. At qui de terra est, terrenus est. Ille qui de terra est & terrenus, quia pa-
 tre & matre terrenis genitus, Ioannes est. Qui si loquitur, terrena humanaque lo-
 quitur. Quod si quid aliud, ut diuinum & cæleste, ut hic loquitur: non ipse est qui lo-
 quitur, sed spiritus dei qui loquitur in eo. Qui autem de cælo uenit, supra omnes &
 omnia est. Qui cum loquitur, cælestia diuinaque loquitur: & ipse est, & spiritus eius, qui
 loquitur. Et quod uidit apud patrem, & audiuit à patre, quod uidit & audiuit in æter-
 nitate, cui omnia semper præsentia, nota & perspecta sunt, testatur: et testimoniū eius
 nemo accipit: quia tantum est, tam altum, tam sublime ut nemo sufficiat accipere. Verum
 qui accepit testimoniū illud, hoc sigillo sigillauit, DEVS VERAX EST. hoc est sigil-
 lum euangelij, quod est testimonium IESV CHRISTI, DEVS VERAX. Sed quis
 accepit, & quis sigillauit? Deus pater. Non enim sigillatum est ab homine, sed à deo:
 nam quem misit deus, uerba dei loquitur, non hominum. At quis deus, qui misit? Pa-
 ter æternus. Quis missus uerba dei loquitur? Filius dei æternus. Quo spiritu loqui-
 tur? Suo spiritu æterno & immenso. nam pater qui supra omnia deus est, non dat fi-
 lio, qui supra omnia deus est, spiritum ad mensuram, sed spiritum immensum & æter-
 num: qui item supra omnia deus est. quid enim immensum esse potest, & ἀμετρον,
 quod deus non sit? Et si aliqui homines capere uideantur testimoniū CHRISTI, non
 ipsi capiunt, sed spiritus CHRISTI, qui in ipsis est. Pater diligit filium: & immense qui-
 dem diligit, quia infinitæ dilectionis capax est, quam & infinite patri repedit: qui cum
 sit infinitus, infinite est diligibilis: & is infinitus amor patri & filio mutuus, spiritus il-
 le sanctus est, qui filio non datur ad mensuram. Hi ergo tres, immense diligens, im-
 mense dilectus, & immensus amor, à diligente principium motionis in dilectum, fi-
 niens sine fine in amore (amor siquidem finis insinibilis) unum sunt immensum. Et non
 solum pater filio quem sic diligit, dedit spiritum illum immensum, qui est sine men-
 sura: sed omnia quæcunque cõdita sunt in cælo & in terra, dedit in potestate eius. Et

ad quid dedit: Vt ipse qui est uita, & uita quidem æterna, det ijs quæ condita sunt uitam æternam, & creaturis cōmunicet suæ infinitæ bonitatis donū, & eas ad consortiū suæ diuinitatis, quæ est felicitatis abyssus, euehat: nam qui credit in filiū dei, qui est IESVS CHRISTVS super omnia benedictus, habet uitam æternam: quia habet filiū dei: non quod adhuc habeat manifestā, sed occultam. Qui autem incredulus est filio dei, uita illa priuatus, nō uidebit uitā illam æternam: quia nō uidebit in gloria filiū dei, sed ira, indignatio & ultio dei manet: siue ut Græce habetur *μὲν ἐστὶν αὐτοῦ*, id est manebit super eum: sic enim uetusti codices Græci manu scripti habent, non *μὲν*, id est manet. Et per futurum enunciandum indicat etiam uerbum quod præcedit, uidebit: ut sic dicamus, non uidebit uitam, sed ira dei manebit super eum: quod etiam sermōnis proprietates exigat. Sed & ira dei, id est ultio & uindicta, non quamprimum manet super incredulum: sed reuera nisi resipiscat, manebit super eum: quia ut scriptum est,

Psal. 36. Dominus iridebit eum, quoniam prospicit quod ueniet dies eius. Non quāprimum manet (inquam) ira dei super incredulum, nisi fortè dicas, quod manet super eum etiam in hoc mundo: etsi nondum manifesta, occulta tamen, nam ut fides facit occulte uiuere in hoc mūdo uita æterna: ita infidelitas facit occulte morte æterna mori in hoc mundo: & ut in fideli occulta est tota gloria dei, quam aliquando habiturus est (nam in eo cœlestis pater & filius inhabitāt: & mansionem (inquit) apud eum faciemus) sic in incredulo, & infideli occulta est diuina ultio, quam tādē passurus est: uas est enim inferni, & mortis, quī diabolus est. Ergo qui fidei, gloriæ, & pacis est largitor, sic nobis fidem filij dei donare dignetur, ut ipsum inhabitantē habeamus, & uita iam in hoc mundo uiuamus æterna, eam quæ mortalis est, fluxa, & momentanea, quam solā homines uidēt: ne pili quidem facientes præ maiestate gloriæ illius uitæ, quam sola mēs bona fide, quæ est credere in filium dei, percipit: rapta in diligentem illum summum, summum dilectum, & infinitum amorem: quem non sua, sed diuina uita uiuens cognoscit suum esse unum & trinum deum, patrem, filiū & spiritum sanctum, Cui honor, potestas, & gloria per immensa seculorum secula. Amen.

CAPVT QVARTVM.

31

32

T ergo cognouit IESVS, quia audierunt pharisæi quod IESVS plures discipulos facit & baptizat, quā Ioānes: quāquam IESVS non baptizaret, sed discipuli eius: reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per mediam Samariam. ¶ Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta prædiū quod dedit Iacob, Ioseph filio suo. Erat autē ibi fons Iacob. IESVS autē fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontē. Hora autē erat quasi sexta. Venit autē mulier de Samaria haurire aquā. Dicit ei IESVS: Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatē ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere à me possis, quæ sum mulier Samaritana? Nō enī coutūtur Iudæi Samaritanis. Respondit IESVS, & dixit ei: Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquā uiuam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est. Vnde ergo habes aquam uiuam? Nūquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum: & ipse ex eo bibit, & filij eius, &

eius, & pecora eius? Respōdit I E S V S, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterū. Qui autē biberit ex aqua, quā ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quā ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salietis in uitā æternā.

20 Dicit ad eū mulier, Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neq; ueniam huc haurire. Dicit ei I E S V S: Vade, uoca uirū tuū, & ueni huc. Respōdit ei mulier, & dixit: Nō habeo uirum. Dicit ei I E S V S: Bene dixisti, quia non habeo uirum. Quinque enim uiros habuisti, & nūc quem habes, non est tuus uir. Hoc uerē dixisti. Dicit ei mulier: Domine, uideo quia propheta es tu. Patres nostri in mōte hoc adorauerūt, & uos dicitis quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet. Dicit ei I E S V S: Mulier crede mihi, quia ueniet hora quando neq; in mōte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrē. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Sed uenit hora & nunc est, quādo ueri adoratores adorabunt patrē in spiritu & ueritate. Nā & pater tales quærit, qui adorēt eū. Spiritus est deus: & eos qui adorāt eū, in spiritu & ueritate oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio quia Messias uenit, qui dicitur C H R I S T V S. Cū ergo uenerit, ille annūciabit nobis omnia. Dicit ei I E S V S: Ego sum qui loquor tecū. Et cōtinuō uenerūt discipuli eius, & mirabantur, quia cū muliere loquebatur: Nemo tamē dixit, quid quæris, aut quid loqueris cū ea? Reliquit ergo hydriā suā mulier, & abiit in ciuitatē, & dicit illis hominibus: Venite, & uidete hominē qui dixit mihi omnia quæcūq; feci: nunquid ipse est C H R I S T V S? Exierūt ergo de ciuitate, & ueniebant ad eū. Interea rogabant eū discipuli, dicētes: Rabbi māduca. Ille autē dixit eis: Ego cibum habeo māducare, quē

40 uos nescitis. ¶ Dicebāt ergo discipuli ad inuicē: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis I E S V S. Meus cibus est, ut faciā uolūtatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius. Nōne uos dicitis, quod adhuc quatuor mēses sunt, et messis uenit? Ecce dico uobis, leuate oculos uestros & uidete regiones, quia albæ sunt iā ad messem. Et qui metit, mercedē accipit, & cōgregat fructū in uitā æternā: ut & qui seminat simul gaudeat & qui metit: in hoc enī est uerbū uerū, quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi uos metere, quod uos nō laborastis. Alii laborauerunt, & uos in labores eorū introistis. ¶ Ex ciuitate autē illa multi crediderūt in eū Samaritano

50 rū, propter uerbū mulieris testimoniū perhibētis, quia dixit mihi oīa quæcūq; feci. Cū uenissent ergo ad illū Samaritani, rogauerunt eū ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderūt propter sermonem eius. Et mulieri dicebāt, quia iā non propter tuā loquelā credimus: ipsi enī audiuiimus, & scimus quia hic est uerē saluator mundi. ¶ Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæā. Ipse enim I E S V S testimoniū perhibuit, quia propheta in sua patria honorē nō habet. Cū ergo uenisset in Galilæā, exceperūt eū Galilæi, cū omnia uidissent, quæ fecerat Hierosolymis in die festo. Et ipsi enim uenerāt ad diē festū. Venit ergo iterū in Chana Galilææ.

ubi fecit aquam uinum. Et erat quidā regulus, cuius filius infirmabatur Ca-
pharnaū. Hic cū audisset quia IESVS adueniret à Iudæa in Galilæā, abiit
ad eum, & rogabat eum ut descenderet & sanaret filiū eius: incipiebat enim 60
mori. Dixit ergo IESVS ad eum: Nisi signa & prodigia uideritis, non credi-
tis. Dicit ad eum regulus: Domine, descēde priusquā moriatur filius meus.
Dicit ei IESVS: Vade, filius tuus uiuit. Credidit homo sermoni, quē dixit
ei IESVS, & ibat. Iam autē eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciaue-
runt dicentes, quia filius eius uiueret. Interrogabat ergo horā ab eis, in qua 65
melius habuerit. Et dixerūt ei, quia heri hora septima reliquit eū febris. Co-
gnouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei IESVS: Filius tuus ui-
uit, & credidit ipse, & domus eius tota. Hoc iterū secundū signum fecit IE-
SVS, cum uenisset à Iudæa in Galilæam.

ANNOTATIONES BREUES XL. CIRCA LITERAM CAP. IIII.

1	IESVS ὁ κύριος dominus	21	dixit * αὐτῷ εἰς	παρ' αὐτοῖς
		24	uerè ἀληθῆς	apud ipsos
3	IESVS * αὐτὸς ἴψε		uerum	52 eius.
5	per – mediam	29	uenit	αὐτοῦ
8	autem οὐμ		uentura est & infra.	ipsius
	ergo	30	adorent eum, adorent ipsum	masculinum
8	supra ἐπι	33	tecum.	53 mundi
	super		σοι	* ὁ χριστός
	ad	33	tibi	CHRISTVS.
8	haurire ut hauriret	33	contínuò ἐπὶ τούτῳ	57 iterum
12	contuntur συγγῶνται		in hoc, interim	* ὁ ἰησοῦς
	cōmerciū habent	36	Venite, – &	IESVS
13	forſitan ἄρ	37	nunquid nōnne	58 regulus
	utiqz	38	Exierūt – ergo	βασιλικός
14	in quo haurias ἀντλημα	40	Nunquid aliquis μή τις	regius
	haustrum		Nunquīs	& infra.
15	altus βαθύ	42	ut perficiam καὶ τελειώσω	58 infirmabatur * ἐν ἡ
	profundus		& perficiam	60 filium
18	Quī autem ὁς δ' ἄρ	42	quatuor menses πεντάμηνος	τόν ἡόν
	Quicunque autem		quadrimestre	60 incipiebat enim mori.
18	in æternum εἰς τὸν αἰῶνα	47	labores τόν κόπον	ἦμελλε γὰρ ἀποθνήσκειν
	in æuūm		singulare.	erat enim moriturus.
21	Respondit – ei	50	ibi	futurū enim erat ut
				moreretur
				62 filius
				τὸ παιδίον
				puerulus
				63 filius tuus
				ὁ υἱός σου
				64 serui * αὐτοῦ eius
				65 filius eius uiueret.
				ὁ παῖς σου ζῆ
				puer tuus uiuit
				65 melius

65 melius
καμφοτερονcommodius
67 illa hora eratἐπ' ἐκείνη τῆ ὥρᾳ
in illa hora

COMMENTARIUS IN CAPVT QVARTVM.

Magnificum testimonium Ioannis præcursoris de CHRISTO, qui filius dei est, non ipso quidem, sed spiritu dei per eum loquente: quia qui de terra est, de terra loquitur, audiuius: nunc subdit Ioannes non ille, sed euangelista, quid postea factum sit, dicēs. ¶ **U**t ergo cognouit IESVS, quia audierunt pharisæi quod IESVS plures discipulos facit, & baptizat quàm Ioannes: quanquam IESVS nō baptizaret, sed discipuli eius: reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Oportebat autem eum transire per mediam Samariam. ¶ **C**ognouit IESVS suo spiritu: non enim erat ei opus, ut ipse quicquam alio narrante disceret. Et pharisæi illi, qui audierant quod IESVS plures discipulos faceret & baptizaret, quàm Ioannes: discipuli erant Ioannis, qui de hac re conquesti fuerant apud Ioannem, cum ijs qui suæ erant factionis sectam molientes. Quo facto, protinus dominus procul ab eis abcessit: ostendens se cōtinuò ab ijs discedere, qui sectæ sunt amatores, quicquid suæ sectæ zelo ducuntur: quia in CHRISTO nulla debet esse secta, nulla sectio, sed uniuersalis & undiq; conspirans una religio, ad quam (ut inquit Paulus) peruenimus ut idem sapiamus, & in eadem permaneamus regula: In qua una charitate omnes in deum feramur, & omnes inuicem ad unum, & in uno cōglutinemur. Lumen, omnium una fides, quam filius dei dedit. Ignis, charitas quæ omnes accedit, qua haud secus omnes sunt unum, ac multa flammantia ligna una flamma, tendentes in altum in filium dei. Sed & Ioannes quamprimum uidit in nomine suo sectam fieri, dixit, ut uisum est: oportet illum crescere, me autem minui. Et illud minui, erat deficere atq; sectam tolli: religionem autem CHRISTI magnificatum iri, sempiternamq; fore. nam luce ueniente, euanescent tenebræ, & obtinente uniuersali, cessat particulare. Et proinde in lege Moysei, cum uiderūt aliquos particulari aliquo zelo tandem eò deuenisse, ut sectam molirētur, debuissent legis principes conari, ne res ipsa ad sectam usq; proserpsisset: quia omnis secta ut secta, non bona. Sic non fuissent pharisæi, non fuissent sadducæi, nec audiuisent à domino id irritum fecistis mandatum dei propter traditionem uestram. Et nunquid ad legem dei aliquid perfectionis, homines nouis traditionibus addere possunt? Non profectò, & qui huic ueritati aduersantur, CHRISTO & spiritui eius aduersantur, qui ministrat quæ in hac re sunt dicenda. Sed etsi ad legem ueterem aliquid perfectionis adiectum est: id tamen non fecit homo, sed deus. At nouæ legi quid perfectionis addi posset? Nihil sanè, immo id cogitare impium esset, & dicere blasphemum. Nulla ergo in ijs quæ ad deum pertinet, sit traditio humana: sed sola diuina, & ea pura synceraq; permaneat. Quod sicubi illa obrepere incipiat, cum primum apparuerit, eliminēt. Et dicamus (quod Ioannes dicebat) de lege CHRISTI, quæ est uniuersalis traditio, illam crescere oportet: & de particulari, hanc autem diminui atq; tolli. Sic transibimus cum Petro, Iacobo, Ioanne, & cæteris apostolis cū IESV in Galilæam, quæ locum transmigrationis nostræ ex hoc mundo ad deum, nobis figurat. Quod autem pharisæi illi, factionis amatores, & sectores unionis audiuerant, quod IESVS plures discipulos faceret & baptizaret quàm Ioannes: id illis occasionem inuidiæ & querelæ præstiterat: quanquam & id falsum erat, iuxta id quod audiuerant, aut intellexerant: quia CHRISTVS non baptizabat ipsemet turbam uenientem ad se, sed discipuli eius. Non baptizabat inquam sensibiliter & uisibiliter, quam ipse (ut dictum iam est) omnes baptizabat: & solus quidem spiritualiter, & inuisibiliter. Sed age discipuli qui baptizabant baptismo CHRISTI: nonne & ipsi eodē erant baptizati? Quis dubitat, etsi litera non exprimit? Quis enim in cōtrouersia uere

Ioannis. 3.

31

Philip. 3.

Matth. 19.

32 » tat, cum ipsi scissent à Ioanne, quod ipse non baptizabat nisi in aqua: sed **CHRISTVS**,
 » cui⁹ erāt discipuli, baptizabat in spiritu sancto, eos uoluisse baptizari baptismo **CHRIS**
 » **STI**, qui est in spiritu sancto: quo pacto aut omnes, aut eorum aliqui, quod etsi litera
 » non exprimit, spiritus tamē suggerit, baptizati à **CHRISTO**, qui omnes inuisibili uir-
 » tute ac sacramento baptizat & baptizauit, baptizauerunt reliquos. Reliquit ergo do-
 » minus, ob sectam surgentem, Iudæam, & abiit iterum in Galilæam: nam ex Galilæa
 » uenerat in Iudæam. Et redeundo transiit per mediam Samariam. Oportebat autem
 » (inquit) eum transire per mediam Samariam. Vnde constat Samariam inter Iudæam
 » & Galilæam interiacere. Sed non solum ob id oportebat eum transire per mediam
 » Samariam, sed etiam ut illic quoq; diuina uirtus eluceret. Quod ex ijs agnoscit quæ
 » subdit Ioannes, dicens. ¶ Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iux-
 » xta prædium, quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. **IESVS** au-
 » tem fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem: hora autem erat quasi sexta. Venit
 » autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei **IESVS**: Da mihi bibere. Discipuli
 » enim eius abierant in ciuitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana:
 » na: Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere à me possis, quæ sum mulier Samaritana?
 » non enim contutur Iudæi Samaritanis. Respondit **IESVS**, & dixit ei: Si scires donū
 » dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi
 » aquam uitam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus
 » est: unde ergo habes aquam uitam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui de-
 » dit nobis puteum: & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Respondit **IESVS**,
 » & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam
 » ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ
 » salientis in uitam æternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut nō
 » sitiam, neq; ueniam huc haurire. Dicit ei **IESVS**: Vade, uoca uirum tuū, & ueni huc.
 » Respondit ei mulier, & dixit: Nō habeo uirum. Dicit ei **IESVS**: Bene dixisti, quia nō
 » habeo uirum. Quinq; enim uiros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus uir. Hoc
 » uerè dixisti: Dicit ei mulier: Domine, uideo quia propheta es tu. Patres nostri in mon-
 » te hoc adorauerunt, & uos dicitis quia Hierosolymis est locus ubi adorare oportet.
 » Dicit ei **IESVS**: Mulier, crede mihi, quia ueniet hora quando neq; in monte hoc, neq;
 » in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod
 » scimus: quia salus ex Iudæis est. Sed uenit hora, & nunc est, quando ueri adoratores
 » adorabūt patrem in spiritu, & ueritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum.
 » Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Di-
 » cit ei mulier: Scio quia Messias ueniet, qui dicitur **CHRISTVS**. Cum ergo uenerit ille,
 » nunciabit nobis omnia. Dicit ei **IESVS**: Ego sum, qui loquor tecum. Et continuò ue-
 » nerunt discipuli eius, & mirabantur quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen di-
 » xit, quid quæris, aut quid loqueris cū ea? Reliquit ergo hydriam suā mulier, & abiit
 » in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & uidete hominē qui dixit mihi omnia
 » quæcunq; feci, nōne ipse est **CHRISTVS**? Exierunt ergo de ciuitate, & ueniebant
 » ad eum. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit
 » eis: Ego cibum habeo manducare quem uos nescitis. ¶ Hæc pars Samariæ erat in fi-
 » nibus tribus Neptalim, & ciuitas Sychar, ut habetur in libello de locis Hebraicis, ante
 » Neapolin, iuxta agrum quem dedit Iacob filio suo Ioseph. Prædium ergo Iacob, de
 » quo hic fit sermo, illud est de quo Geneseos capite trigesimalotertio scribitur: Emitte
 » partem agri in qua fixerat tabernacula, à filijs Emor patris Sychem, centum agnis. Et
 » à prædio illo haud multum distabat ciuitas Sychar: quia in prædio illo foderat Iacob
 » puteum, qui adhuc illa tempestate fons Iacob appellabatur, ad quem ueniebāt ex Sy-
 » char mulieres, inde hausturæ aquam. Ad quem cū uenisset dominus fatigatus ex uia,
 » qui

qui infatigabilis est: etsi in uia & itinere illo à Hierosolymitis, & factione discipulorū Ioannis fatigatus fuerat, ut scribit Hieremias. Erudire Hierusalem, ne forte recedat anima mea à te, ne forte ponam te desertam, terram inhabitabilem. & subditur: Ecce uerbum domini factum est eis in opprobrium, & non suscipient illud. Idcirco furore domini plenus sum, & laboraui sustinens. Quid enim est, laboraui sustinens: nisi defatigatus sum sustinēdo? Ad quem inquam cum uenisset, sedit super eum: & hora erat quasi sexta, id est meridiana. Vēnit autē è Sychar mulier Samaritana, ut hauriret aquā. IESVS cum ea uitæ miscet sermonem. Adorandi modū indicat. Se manifestat CHRISTVM. Relinquit mulier hydriam ad puteum. Redit in ciuitatem, ut nunciet se inuenisse omnia scientem Messiam. Hoc ex re factum uidetur: quia reliquit Iudæam, cum secta discipulorum Ioannis incipiebat, & transijt per Samariam, qui secti & schismatici erant: ex sectis enim ad schisma peruenitur. Ergo Sychar schismaticorum ciuitas: mulier Samaritana inde egressa, schismaticorum secta. Fons Iacob, & aqua illa, illorū doctrina. Iter ex quo dominus fatigatus est, id est quo itur ex incredulis & sectis ad schismata: id enim CHRISTO odiosum est & laboriosum. Quod IESVS sedebat super labrum fontis: uisitationem benignitatis IESV designat, uolentis ex mortifera doctrina ad uitalem reuocare. Quod fermè hora sexta erat, quæ est mediæ diei tempus: subindicat quod circa medium tempus diei, id est temporis gratiæ, dominus fatigatus, nō ultra tolerabit illas, sed uisitabit & tollet eas, uero restituto dei cultu, ueraciq; doctrina fidei. Venit mulier Samaritana ut hauriret aquam: quia soli illi, qui sunt illius alienaræ à deo factionis, illam ebibunt doctrinam. Cui dominus dicit: Mulier, da mihi bibere: non illam quidem aquam, sed ueram doctrinam petens. Quod respondet mulier: Quomodo Iudæus cum sis, bibere à me possis, quæ sum mulier Samaritana? miratur quod Iudæus, id est non sectus, non diuisus, non schismaticus ab ipsa petat aquam illam: quam reuera non petebat. Quod autem adiicit: Non enim contuntur Iudæi Samaritanis: se declarat schismaticam. Et hic quodam modo mysterium aperitur. Quod subdit dominus: Si scires donum dei, & quis est qui dicit tibi, da mihi bibere: tu forsitan, siue (ut Græce habetur) σὺ ἄπ, tu utiq; petisses ab eo, & dedisset tibi aquam uiuam: ostendit illi se non petere ab ipsa aquam putei: sed aquam uiuam, doctrinam uiuam, quam ipse poterat dare, non illa. Et petierat ab ea aquam hanc, non ut ipsi daret (nam illa nō habebat) sed ut cognosceret suam inopiam, & ab ipso peteret, tanquam ualde pauper ab eo, qui plusquam diues erat. Quæ si nouisset donum dei (magnum ne donum dei est, quod ipse qui ex seipso solus bonus est, dignatur uenire ad nos, fatigatus, quiescit & expectat, ut uenientes ad se ultrò prouocet ad petendum, & se illis ultrò pandat & donet?) & si nouisset quis dicebat ipsi, da mihi bibere, da mihi uerā doctrinam, ueramq; fidem: is enim erat filius dei, & æterna sapientia: petisset sanè ab eo, & dedisset ei aquam uiuam, quæ est uiua fides, ueraciq; (quæ sola saluat & satiat) doctrina. At mulier miratur quomodo posset ipsi dare aquam: id nimirum carnaliter & passibiliter intelligens de aqua materiali: cum de aqua spiritali, quæ à spiritu sancto est, intellexeret: præsertim cum puteus esset profundus, & ipse nullum habere uideretur hydrophorum quo illam hauriret: & cum etiā Iacob, qui pater eorum secundum carnem fuerat, & puteum ipsis dederat, aliam habere non potuerit, qua suam suorumq; sitim restingeret, licet tantus quo etiā ipsa non existimabat maiorem, fuisset. Respondet dominus: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: per quod indicat hæreticorum & schismaticorum doctrinam satiare non posse: sed sitim, perpetuumq; cruciatum relinquere, quid enim aliud sitis, quàm cruciatus? Et subdit: Qui autem biberit ex aqua quam ego dabo, quæ est uera doctrina, uera fides, uera dei cognitio, nulla errorum caligine obnubilata: non sitiet in æternum, id est satiabitur, quiescet, ac nullā aliam de deo quæret doctrinam: non ab exteris mendicabit, sed aqua quam ego dabo

ei, fiet in eo fons aquæ uiuæ salientis in uitam æternam: quia hoc spiritus sancti donum, hæc abundans bonitatis, lucisq; diuinæ infusio, nunquam deficit, sed perducit in uitam æternam, salitq; ex hoc mundo in regionem ætheream: ubi mors nulla, sed sine fine uita regnat, quæ est uita æterna. Quod mulier hæc audiens, ait: Domine, da mihi hæc aquam, ut non sitiam, neq; ueniam huc haurire, indicat quod ubi uirtus satiandi & uiuificandi ueræ doctrinæ cognita est, desideratur ac petitur, & ea quæ prius placebat multis inuoluta erroribus, deseritur. Cum subdit dominus, Voca uirum tuum, & ueni huc: per uirum error sectæ insinuat. Illa respondet se non habere uirum, quod approbat dominus: quia proprius illi non erat, sed erat alienus. At quinq; proprios habuerat, quibus sextum alienum adiecerat: quod designat, ubi sunt hærefes, ubi schismata, ibi errores multos, tum peculiare, tum aduentitios regnare. Manifestatio ergo uirorum, est in uera luce manifestatio errorum, qui sectis, & aquam earum haurientibus dominantur. Mulier detectis secretis suis, fatetur eum prophetam esse: quod manifestis & detectis seducentis doctrinæ erroribus, ueram doctrinam cognoscimus à deo esse. Pergit de ueritate ad synceram dei honorificentiam, spectante quæ rectam concernit fidem, percontari, cum ait: Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & uos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet: quia ubi peculiare errores & aduentitij, euangelica & prophetica luce sunt detecti, syncerus dei cultus queritur, & an qui à maioribus inductus est, sit tenendus, aut si plures inducti sunt, quis sequendus. Quod dominus respondet ei, Mulier crede mihi: ostendit in ijs quæ pertinent ad deum, soli deo esse credendum. Quid est enim, crede mihi: nisi crede deo, & non ijs quæ patres aut fecerunt, aut induxerunt, quæ non sunt dicta à deo, quod innuit cum subdit: Quia ueniet hora, & nunc est, quando neq; in monte hoc, neq; in Hierosolymis adorabitis patrem. Et quando uenit tempus illud? Ab aduentu profecto CHRISTI, & maxime à diffusionem spiritus sancti. Sed spiritu illo se minus manifestante, posteriores multa induxerunt, quæ primigenia ignorauit ecclesia: quæ neque hic, neque nunc, sed ubiq; & semper patrem adorabat in spiritu & ueritate, & deum in deo: quare ubiq; & nusquam, & semper, & nunquam: & quamuis bene ubiq; melius tamen nusquam, nam in deo: & quamuis etiã bene semper, melius tamen unquam: nam in deo, immo supra semper, nam in æternitate. Porro hæc uerba domini, Vos adoratis quod nescitis: ad schismaticos & hæreticos pertinent, qui male adorant: nam non ubi oportet, nec quod oportet. Hæc uero, Nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est: ad ueros Iudæos qui sunt secundum spiritum Iudæi, iuxta nominis interpretationem, uerè confitentes gloriam dei, uerèq; deum glorificantes. Et salus ideo ex Iudæis est: quia dominus noster IESVS CHRISTVS ex Iudæis secundum carnem descendit: qui non solum carne, sed & spiritu Iudæi erant, ex Dauid uidelicet, & semper intacta, semperq; benedicta uirgine: nam & peculiariter filius Dauid dicitur, & MARIA mater eius. Et se dominus Iudæis uerisq; adoratoribus adnumerat: quia ipse est uerorum adoratorum archetypum exemplar, ipsaq; ueritas: neq; ullus unquam accedere potuit, aut poterit ad adorationis ipsius ueritatem, etiã secundum eam, quæ uerè in ipso est, hominis formam: nam secundum formam dei, unã cum patre adoratur in spiritu & ueritate: in spiritu dico sancto, & ueritate quæ ipse est. Quia pater querit tales adoratores. Quales? Qui ipsum adorent in spiritu & ueritate, qui adorent deum in se in deo & deo: nam in spiritu, qui spiritus sanctus est & deus: & in ueritate, quæ filius dei est, atq; deus. Spiritus (inquit) est deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Et id libri Iob: Spiritus dei fecit me, & spiraculum omnipotentis uiuificauit me. testatur spiritum sanctum esse deum. Tacuit, ueritas est deus: quia id erat de se. quod etiam ex hoc intelligi poterat: quia spiritus ille, spiritus ueritatis est: ergo ueritas deus. non enim deus, nisi dei, aut à deo esse potest. Non hic ergo, aut illic adorandus deus: sed

Iob. 11.

deus: sed (ut dictum est) ubiq; & nusquam. Neq; nunc aut tunc, sed semper & nunquam. Et melius nunquam & extra, ac supra omne tempus: nā (ut dictum est) in æternitate. Mulier audiens hæc sublimia de uera adoratione, tangitur memoria Mesias, sine quo non potuit uera cognosci adoratio, & dicit: Scio quod Mesias ueniet, qui dicitur CHRISTVS. Cum ergo uenerit, ille nobis nunciabit omnia. & id, Scio quod Mesias ueniet: uerba sunt mulieris: ubi illud, scio, fidem certam exactamq; designat. at id, Qui dicitur CHRISTVS: euangelistæ uocabulum Mesiam interpretantis uerba sunt. Nam Hebraice Mesias, & Græce χριστός, CHRISTVS, idem sunt. Et hæc rursus, Cum ergo uenerit, ille nobis nunciabit omnia: uerba sunt mulieris, quæ perinde ualent, ac si diceret: Cum uenerit Mesias, aperiet nobis omnia quæcunq; ad uerum dei cultum, ueramq; adorationem pertinent. Et qui hanc fidem habent, dominus se protinus illis manifestat. Quod insinuat id, quod dominus dixit ei: Ego sum, qui loquor tecum. Et quid est, quod mulier reliquit hydriam suam: nisi quod reliquit sui schismatis, suæq; sectæ doctrinam? Quid, quod ingressa urbem ait, Venite, & uidete hominem, qui dixit mihi omnia quæcunq; feci: nonne ipse est CHRISTVS: nisi quod qui à sectis respiciunt, uerum CHRISTI spiritum habentes, annunciant CHRISTVM, dei sapientiā omnia sciētem, etiam cordium abditissima, ad cuius uisionem, id est fidem alios accersunt, atq; uocāt. Quid quod egrediuntur ciuitatem, & ueniunt ad eum: nisi quod relinquunt errorem, & ueniunt ad CHRISTVM? Præter enim doctrinam CHRISTI cætera sunt deuiā, si de salute æterna quæstio est. Et quid est, quod tunc discipuli in urbe quærebant panes, cum dominus alloqueretur mulierem: nisi quod qui in locum discipulorum succedent, cum iam dies CHRISTI in longum processerit, doctrinam quærent nō satis purā, aut corporeæ uitæ sustentationi magis studebunt, quam æternæ? Quid est, mirabantur quod loquebatur dominus ad mulierem: nisi quod miraculo illis erit, quod deus eos qui perditissima fuerint doctrina, & à deo secti separatiq; ad ueram, synceram, ac puram reparabit doctrinam? Quid insuper, quod discipuli rogabant dominum dicentes, Rabbi manduca, & noluit manducare: nisi quod dominus doctrinam discipulorum illius temporis refutabit: quæ etsi illis bona uidebitur, alium tamen cibum, aliamq; doctrinam dominus desyderabit: nimirum ut fiat sola uolūtas patris, qui miserit ipsum ad reuocandam ab errore ad ueritatis doctrinam, innouādamq; ecclesiam, quam ipsimet ecclesiæ duces, sed tūc cæci & discipulorum uice fungentes, ignorabunt: nam cibus eorum, carnalis: quem autem requirit CHRISTVS, spiritualis est. Quod intelligere possumus ex ijs quæ subiungit Ioannes, dicens. ¶ **Di** 33
 cebant ergo discipuli adinuicem: Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis IESVS: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem eius qui misit me, ut perficiam opus eius. Nonne uos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis uenit? Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & uidete regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in uitam æternam: ut & qui seminat simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est uerbum uerū: quia alius est qui seminat, & alius qui metit. Ego misi uos metere, quod uos non laborastis. Alij laborauerunt, & uos in labores eorum introistis. ¶ Cum discipuli interrogabant, Nunquid aliquis attulit ei manducare? hoc dicebant, quia dixerat eis: Ego cibum habeo manducare, quem uos nescitis, quod ipsi passibiliter intelligebant de cibo corporali. Quod iuxta præcedētia designat successores, ad carnalem sensum, carnalemq; doctrinam, præterquam nullum credent esse dei cultum, prolapsuros. Sed dominus longè aliter illud eis explicauit, cum ait: Meus cibus est, ut faciam uoluntatem eius qui misit me, & perficiam opus eius. Cibus ipsius non carnalis, sed spiritualis erat, quæ erat doctrina patris uoluntatis. Proinde nullus alius cibus ad uerum dei cultū, quam dei uerbū quod per filium à deo patre est mandatum, est recipiendus. Quem si cupimus, solum sequa-

mur euangelium, sanctasq; scripturas. Quod si qui alijs scripturis quibuscunq;, & à quibuscunq; scriptis autoribus per omnia æque, aut etiam magis quàm euangelio, diuinitusq; inspiratis sanctis scripturis pertinaciter hærent: similes nimirum essent iū pharisæis & discipulis Ioannis, propter quos dominus à Hierosolymis & Iudæa recessit: tum Samaritanis, de quorum aqua dominus bibere noluit. Nec longè abessent ab errore neotericorum Iudæorum, qui sic scripturis suorum magistrorum, & traditionibus eorum addicti sunt, ut dicant se eis credere debere, etiam si dextram dixerint esse se sinistram. Et certè dextram dicunt esse sinistram, & contrà: quando legem CHRISTI dicunt esse malam, & suam legem, immo traditionem esse tenendam. Vide ergo quàm periculosum sit, alij scripturæ quàm sacræ esse addictum: aut aliam, quàm quæ uerbum dei est, quam continet utrunq; testamentum, dicere sacram, aut perinde uenerari ut sacram ipsam. **O euangelium fons aquæ uiuæ salientis in uitam æternam: quando regnum tuum purè adueniet: Quando solus omnia in omnibus erit CHRISTVS:** Quod autem dicit, Nonne uos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis ueniet: id de messe temporali in parabola capiendum est. & dicit, Adhuc quatuor menses sunt: quia post pascha, ut in Aprili hæc uerba dixerit. Quod autem subiungit, Ecce dico uobis, leuate oculos uestros, & uidete regiones, quia albæ sunt iam ad messem: hoc de messe spiritali est intelligendum. Oculi, mentis perspicacitas: Regiones, nationes gentium. Leuat oculos & uidet, qui mētis acie in deum eleuata, ista prospicere potest. Albor, purificatio, amor iustitiæ, ueniq; dei cultus agnoscendi sancta cupiditas, quam secretò in mentes hominū inserit deus, qui sator est messis, & sol iustitiæ. Messis, adductiones ipsæ nationum ad horreum domini, ad regnum filij dei. Qui metunt, sunt qui in ecclesiam, quæ est regnum dei, introducunt. Qui seminat, filius dei. Deinde propheta spiritu eius inspirati, apostolici uiri, & denique omnes quiscunq; uerè annunciant uerbum dei, cooperatores sunt seminanti. Et qui metit, mercedem accipit: mercedem inquam gratiæ, mercedem magnam nimis, quæ in infinitum omne meritum excedit & debitum: si quid tamen ipsis præsertim à deo deberi posset. Vnde ut quoad ipsum, in nobis non potest esse meritum: ita neq; ipsa unquam potest esse debitum. Et qui metit, fructum messis quam metit, cōgregat in uitam æternam, quæ sunt animæ quorumcunq; è nationibus collectorum, qui numero saluandorum aggregantur: quod est gaudium & seminanti CHRISTO, & metenti, ac in horreum domini congreganti. Et alium esse qui seminat, & alium qui metit, insinuat dominus cum ait: In hoc enim est uerbum uerum: quia alius est qui seminat, & alius est qui metit: nam qui seminat, filius dei est, ut dictū est: quod etiam ex parabola seminantis apud Matthæum capite tertio decimo, & Lucam capite octauo, intelligi potest. Alij qui laborauerūt, sunt omnes qui seminanti cooperati sunt citra messem, collectionemq; in horreum: ut priores propheta, sancti homines, & Ioannes in Iudæa, in quorum labores introierunt apostoli ad colligendum, & cōgregandum in regnum CHRISTI. Sic quoq; facturi sunt, quando regnum CHRISTI renouabitur, quod iam multum ad sectas & schismata in Asia, Africa, & etiam Europa delapsum est. Quo tempore ueniunt discipuli Ioannis, & etiam Samaritani, id est secti & diuisi, ad CHRISTVM. Quod in typo & uestigio innuit Ioannes euangelista, dicens. ¶ Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum. propter uerbum mulieris testimonium perhibētis: quia dixit mihi omnia quæcunq; feci. Cum uenissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuius, & scimus quia hic est uerè saluator mundi. ¶ Primo crediderūt Samaritani propter uerbum mulieris, CHRISTVM dei sapientiam omnia scientem, intimaq; cordium penetrantem annunciantis: & hæc credulitas quodāmodo fuit

» in typo & uestigio innuit Ioannes euangelista, dicens. ¶ Ex ciuitate autem illa multi
 » crediderunt in eum Samaritanorum. propter uerbum mulieris testimonium perhibēt
 » tis: quia dixit mihi omnia quæcunq; feci. Cum uenissent ergo ad illum Samaritani, ro
 » gauerunt eum, ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt
 » propter sermonem eius. Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam
 » credimus: ipsi enim audiuius, & scimus quia hic est uerè saluator mundi. ¶ Primo
 » crediderūt Samaritani propter uerbum mulieris, CHRISTVM dei sapientiam omnia
 » scientem, intimaq; cordium penetrantem annunciantis: & hæc credulitas quodāmo
 » do fuit

do fuit infirma & humana. Secundo, se cretiore & diuiniore illapsu iam IESV in cordibus eorum uerbo suae praesentiae inhabitante, & cum eis manente: & haec fides fuit alta, firma, & diuina. Et tunc fuit magna copia credentium. Mulier postquam urnam & aquam ueteris cisternae reliquit, gessit typum ecclesiae & fidelium, qui non nisi ad credendum praeparant. Fides autem quae perficit, de super aduenit, sacrosancto IESV inhabitante & immanente spiritu. Quam qui habent, dicunt mulieri: Non amplius propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuiimus, & scimus quia hic est uere saluator mundi. Ne ergo posthac dicamus, Euangelio non crederem, nisi ecclesiae crederem, aut nisi approbasset ecclesia, aut similia: sed potius cum Sycharitis iam uere fidelibus, iam non propter loquelam tuam credimus: nam nullus euangelium nobis loquitur, quam CHRISTVS IESVS super omnia benedictus. Ex ipso ergo, & propter ipsum illud audientes, dicamus: Audiuiimus, & scimus quia hic est uere saluator mundi. Qui enim illo modo credit, infirme & humane credit, & (ut aiunt dialectici) quod est: qui autem isto modo, ualide & diuine, & (ut ijdem dicunt) propter quid est: non enim CHRISTVS propter Samaritanam, sed Samaritana propter CHRISTVM. Mox subdit Ioannes dominum transisse in Galilaeam, dicens. ¶ Post duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilaeam. Ipse enim IESVS testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo uenisset in Galilaeam, exceperunt eum Galilaei, cum omnia uiderent quae fecerat Hierosolymis in die festo. Et ipsi enim uenerunt ad diem festum. Venit ergo iterum in Cana Galilaeae, ubi fecit aquam uinum. Et erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia IESVS adueniret a Iudaea in Galilaeam, abiit ad eum, & rogabat eum ut descenderet, & sanaret filium eius, incipiebat enim mori. Dixit ergo IESVS ad eum: Nisi signa & prodigia uideritis, non creditis. Dicit ad eum regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus. Dicit ei IESVS: Vade, filius tuus uiuit. Credidit homo sermoni quem dixit ei IESVS, & ibat. Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius uiueret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius haberet. Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei IESVS: Filius tuus uiuit. Et credidit ipse, & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit IESVS, cum uenisset a Iudaea in Galilaeam. ¶ Dominus testimonium etiam perhibuit, quod propheta in sua patria honorem non habet, quando in synagoga Nazarenorum coepit legere librum Esaiam prophetae, & dixit prophetiam illam: Spiritus domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, & reliqua. tunc in oculis eorum fuisse impletam, ut aperit Lucas capite quarto, numero 48. Cui assipulatur Marcus capite sexto, numero 28. Et nunc quoque hic idem perhibet Ioannes. Susceptus est tamen a Galilaeis in parte illa: quia uiderant signa, quae ipse Hierosolymis fecerat in solennibus paschalis celebritatis diebus: ubi & docuerat, & sanauerat quamplurimos, & diuinitatis suae certissima reliquerat argumenta. Et dimissa ciuitate Nazareth, Canam petiit, ubi prius aquam conuerterat in uinum, ut capite secundo huius, numero 18. uisum est. Ad quem locum ut audiuit quidam regulus, siue ut Graece habetur, βασιλικός, id est regius, e Capharnaum ubi agebat, dominum aduentare, ascendit ad eum, rogans ut descenderet Capharnaum, & sanaret filium suum: quia alioqui desperata salute mori incipiebat. Cui & similibus per eum intellectis, respondit dominus, quod uerbis non crederent, nisi & signa, & prodigia uiderent. Sed an nostri aulici, & qui domos regum frequentant, eiusmodi non sunt, qui per aulicum illum figurabantur? Et quamuis esset exiguae fidei, ut qui (nisi descendisset ad puerum praesentia corporali) dominum posse sanare puerum diffidebat: & multo magis posse mortuum suscitare, cum dicebat: Domine descende priusquam moriatur filius meus, nihilominus tanta est dei bonitas, quod pro-

pter se, illum qui ne tantillum quidē promeritus erat, aut dignus ut exaudiretur, exaudiuit: ut nemo in seipso, sed in sola dei bonitate fidat, tamen si faciat quicquid potest erga deum, qui promptior est ad exaudiendum, quam quisquam sit ad rogandum. Et dixit regio illi uiro: Vade, filius tuus uiuit. In quo ostendebat illi signum & portentum, quo insinuabat uerbum suum esse factum suum. Et adiuuit incredulitatē uiri, & credidit quod posteaquam dixerat dominus, uiueret filius suus. Cui descendenti famuli sui puero à febre respirante, & insperato miraculo repente sanato, & perinde ac si laborasset nunquam, prorsus incolumi facto, continuo processerunt obuiam, felix nuncium & mirabile portentum nunciaturi. Nam cum mors esset in foribus, & uita penè explosa, repente uita restituta est (quid enim uoce repentinus?) & mors explosa. Occurrerunt ergo ei in itinere, id nunciantes. Et ille uolens de miraculo certior fieri, interrogauit horam qua melius, siue (ut ait Ioannes) κομ. ὁπερ, id est commodius habuisset. Sed id rogare debuit, quando optime habuit: nunquam enim melius habuit, quam cum dominus potentificum uerbum protulit. Qui responderunt: Heri hora se prima reliquit eum febris. Vnde Cana Galilææ à Capharnaum satis longo distare uis detur interuallo, cum dixerint, heri. Quo audito, cognouit aulicus puerū illa hora fuisse sanatum, qua dominus dixerat uerbum, quod uice facti fuit. Ex quo signo, & miraculo facto, credidit ipse, & domus eius tota, quæ ab eo didicit diuinæ potētiae uirtutē, ac solius uerbi dei beneficium: effectum enim uiderant, sed uirtutis operatorem non nouerāt. Sic deus omnem uitæ statum, aulicorum & priuatorum, nobilium & ignobilium, uirorum & mulierum, magnorū & paruulorum, sanorum & ægrorum sua fide implet & perficit. Cæterum hic regulus, statum hominis nobiliter, honorificeq; creati designare potest, interiorēq; hominem. Filius eius, sensualitatē, hominēq; exteriorē, quem adueniente peccato genuit. Capharnaum, domum dei. Febris, concupiscentiarum æstum: ut auaritiæ, ambitionis, & cæterarum id genus pestiū. Quod rogabat regulus, ut dominus descenderet, miserationis diuinæ inclinationē ad infima nostra poscebat. Sed id exigua fide: quia ubi concupiscentiarum infirmitas est, magna fides esse non potest. Dominus ut absens curauit: quia concupiscentia carnis, dei præsentiam non sustinet: etsi homo interior ex creationis nobilitate id efflagitet. Verbo dei febris sanatur: quia ad sanandam carnis concupiscentiam, æstumq; illum adurentem, maxime uerbum dei possit atq; sit efficax. Hora septima sanatur, quando mundanorū supremus feruor incipit declinare. Descendenti regulo boni nuncij occurrunt: quando interiori homini nobiliter creato se humilianti bonæ inspirationes ingeruntur, & plenæ in uerbo dei fiduciæ, & uerbum dei plenissime intelligit uerum esse. Perfectè tunc credit, & eius domus tota: quando mortificata carne, concupiscentijsq; carnis potētī uerbo dei extinctis, omnes potētiae & animæ & corporis, fidei obsequio perfecte manciantur, & in domo dei perfecta sanitate resident. Hoc sit parabola quæ secunq; (indultore domino) mysterium. Hoc fuit secundum signū, quod fecit IESVS cum ueniret à ludæa ubi baptizabat in Iordane, in Galilæam: nam primum fuit, quod fecit in Samaria de Samaritana. Sed an secundum factum id esse potuerit, quod Matthæus narrat capite octauo, numero 73. de centurione, qui hic diceret regulus? Nequaquā uidetur. Nā dominus illic erat Capharnaū. Cū autē (inquit Matthæus) intrasset Capharnaū, accessit ad eum Centurio: hic autem nō, sed procul in Cana Galilææ. Illic, seruus ægrotabat: hic, filius. Cognouit (inquit) pater, quod illa hora erat. Illic, erat paralyticus: hic, febris. Illic, Centurio non accessit in persona: hic, regulus accessit in persona. Illius, magna fuit fides: istius, exigua. Quare quod narrat hic Ioannes, omnino nouum factum est: quod ideo narrat, quia fuerat ab alijs prætermisum. Detigitur omnibus dominus IESVS, ut intelligant uerbum ipsius esse factum ipsum, ut tam uiua fide in eum credant omnes, ut repente animæ, etsi uicinæ faucibus mortis rapiantur

tis rapiantur ad uitam: & uitam quidem quæ ab altero rãpi non potest: quandoquidem uerbo dei potentius nihil est. Propter quod patri æterno, & filio eius superbene dicto, & spiritui sancto, uni simplici; deo pariter; trino, in se & propter se sit omnis honor, potestas, & gloria in omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT QVINTVM.

Rost hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit IESVS Hierosolymam. Est autem Hierosolymis Probatice piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum.

5 Angelus autem domini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum uidisset IESVS iacrem, & cognouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: 10 Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dū uenio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei IESVS: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat.

15 Erat autē sabbatū in die illo. ¶ Dicebant ergo Iudæi illi, qui sanatus fuerat. Sabbatū est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis: Qui me sanū fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatū tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eū: Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabatū tuum, & ambula? Is autē 20 qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. IESVS enim declinauit à turba cōstituta in loco. Postea inuenit eū IESVS in tēplo, & dixit illi: Ecce sanus factus es, iā noli peccare, ne deterius tibi aliquid cōtingat. Abiit ille homo, & nūciauit Iudæis quia IESVS esset, qui fecit eū sanū. Propterea persequabantur Iudæi IESVM, quia hæc faciebat in sabbato. ¶ IESVS autē respondit eis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo 25 magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat sabbatū, sed & patrem suum dicebat deum, æqualē se faciens deo. ¶ Respondit itaque IESVS, & dixit eis: Amen amen dico uobis, nō potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrē facientē: quæcunq; enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. ¶ Pater enim diligit filiū, & omnia demonstrat ei quæ ipse 30 facit: & maiora his demonstrabit ei opera, ut uos miremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos, & uiuificat: sic & filius quos uult, uiuificat. Neque enim pater iudicat quenquā: sed omne iudiciū dedit filio, ut omnes honorificet filium, sicut honorificant patrem. Qui nō honorificat filium, nō honorificat patrem qui misit illum. ¶ Amen amen dico uobis, quia qui uerbum meum 40 audit, & credit ei qui misit me, habet uitam æternam. Et in iudicium nō uenit, sed transiet à morte in uitam. Amen amen dico uobis, quia uenit hora,

& nunc est, quādo mortui audient uocem filii dei: & qui audierint, uiuent. Sicut enim pater habet uitam in semetipso: sic dedit & filio habere uitam in
 42 semetipso. Et potestatem dedit ei iudiciū facere. ¶ Quia filius hominis est,
 nolite mirari hoc: quia uenit hora in qua omnes, qui in monumentis sunt, 40
 43 tæ: qui uero mala egerunt, in resurrectionē iudicii. ¶ Non possum ego à me
 ipso facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudiciū meū iustū est: quia nō
 44 quæro uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. ¶ Si ego testi
 monium perhibeo de meipso, testimonium meum nō est uerum. Alius est 45
 qui testimoniū perhibet de me, & scio quia uerū est testimoniū eius quod
 perhibet de me. Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit uerita
 ti. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico, ut uos sal
 ui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens: uos autem uoluistis ad horā exul
 tare in luce eius. Ego autem habeo testimoniū maius Ioanne. Opera enim 50
 quæ dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa opera quæ ego facio, testimoniū
 perhibent de me, quia pater misit me. Et qui misit me pater, ipse testimoni
 um perhibuit de me. Neq; uocem eius unquā audistis, neq; speciem eius uī
 distis. Et uerbū eius nō habetis in uobis manēs: quia quem misit ille, huic
 uos nō creditis. Scrutamini scripturas, quia uos putatis in ipsis uitā aternā 55
 habere. Et illæ sunt, quæ testimoniū perhibēt de me: & nō uultis uenire ad
 45 me, ut uitam habeatis. Claritatem ab hominibus nō accipio. ¶ Sed cogno
 ui uos, quia dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine pa
 tris mei, & non accepistis me. Si alius uenerit in nomine suo, illū accipietis.
 Quomodo uos potestis credere, qui gloriā abinuicem accipitis, & gloriā 60
 46 quæ à solo deo est, nō quæritis? ¶ Nolite putare, quia ego accusaturus sum
 uos apud patrem. Est qui accusat uos, Moyses in quo uos speratis. Si enim
 crederetis Moyse, crederetis forsitan & mihi. De me enim ille scripsit. Si au
 tem illius literis non creditis, quomodo uerbis meis credetis?

ANNOTATIONES BREUES XXVII. CIRCA LITERAM CAP. V.

2	Hierosolymis * ἐπι super ad	6	mouebatur aqua, ἐτάρασε δὲ ὕδωρ turbabat aquam	9	infirmitate – sua. τῆ ἀδενεία
2	piscina κολυμβήθρα natatorium	7	Et qui prior ὁ οὖν πρῶτος Qui igitur primus descēdisset – in piscinā	12	Dū uenio enim ego, ἐν ᾧ δεῖ εἶρχομαι ἐγώ Interea autem dū ego uenio à turba constituta
3	Bethsaïda, βηθσαϊδά Bethesda	7	motionem τῆρ ταραχῆρ turbationem	19	τῆρ ταραχῆρ turbæ existente, cum turba esset
6	autem – domini ἄλλ enim	8	infirmitate, νοσήματι morbo	23	IESVM, * καὶ ἐξήπουν αὐτὸν ἄπο κτίναι & quærebant

& quærebāt ipsum in-	39	potestātē dedit ei * & et	motio	
terficere	41	filij dei.	54	quia
28 nisi quod		αὐτῶ		ὅτι
εἰ μὴ		eius		quod
nisi quid,	41	procedent		& infra.
nisi		ἐκπροεὐόντων	57	Claritatem
28 fecerit,		prodibunt		δόξαν
πῶ	44	qui misit me,		Gloriam
præfens,		* πατρός	59	accepistis
35 uenit,		patris.		λαμβάνετε
uenturus est. & infra.	44	testimoniū – eius		præfens.
36 transiet	50	Ioanne.	62	crederetis forsītā – &
μεταβέβηκε		Ioannis		ἐπιστεύετε ἅμ
præteritum,		ut subaudiatur testi-		crederetis utiq;

COMMENTARIVS IN CAPVT QVINTVM.

Liud signum à mirifica uirtute domini patratum subiungit Ioannes, di-
 cens. ¶ Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit IESVS Hiero- 36
 solymam. Est autem Hierosolymis Probatia piscina, quæ cognomi-
 natur Hebraice Bethesda, quinq; porticus habens. In his iacebat multi-
 tudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectan-
 tium aquæ motum. Angelus autem domini descendebat secundum tempus in pisci-
 nam, & mouebatur aqua: & qui prior descēdisset in piscinam post motionem aquæ,
 sanus fiebat, à quacunq; detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi trigin-
 ta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum uidisset IESVS iacentem, & co-
 gnouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei lan-
 guidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in pisci-
 nam. Dum uenio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei IESVS: Surge, tolle gra-
 batum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum su-
 um, & ambulabat. Erat autē sabbatum in die illo. ¶ Ter in anno septeni dies festi erāt
 apud Iudæos ex lege, azymorum scilicet qui & paschæ, hebdomadarum, & taberna-
 culorum: quod ex capite sextodecimo libri Numerorum cognoscitur. Ad quos qui-
 dem dies, & populus uniuersus, & dominus solebat Hierosolymam ascendere. A fe-
 sto autem paschali, quod dicitur azymorum, proximum erat festum hebdomadarū,
 ad quod credo tum dominum ascendisse. At si qua erant humana ordinatione posita
 festa, ad illa nequaquam arbitror dominum ascendisse: qui uenerat ut faceret uolunta-
 tem ordinationemq; patris, non hominum. Ergo in hoc festo quod proximum erat è
 tribus, illi festo à quo redierat in Galilæam, nouum adiecit uirtutis suæ monumentū.
 Nā Hierosolymis in ea parte urbis, quæ προβατική, probatica, id est ouilla, siue pecua-
 lis dicebatur ab ouibus & pecudibus quæ adducebantur ad sacrificium, erat lauacrū
 natatoriū (id enim significat κολυμβήθρα) quod Hebraice Bethesda, id est domus de-
 fluxionis, ab aquis illuc defluentibus dicebatur, quinque porticus habens, in quibus
 iacebant infirmi, expectantes donec aqua turbari, æstuaréque uideretur. Nam diuino
 indultu, angelus domini certo tempore descendebat, prout diuinæ placebat prouī-
 dentia, & turbabat aquam. Et qui post turbationem aquæ, primus diuina prouiden-
 tia, descendebat in aquam, à quacunq; infirmitate detineretur, sanabatur: siue id an-
 gelus faceret, siue per angelum, aut sine angelo ea uirtus quæ est omni uirtute supe-
 rior. In una autem illarum porticum iacebat in grabato quidam languens, trigin-
 ta & octo annos infirmitate detentus. Misertus ergo illius IESVS, interrogat eum

fanarine uellet (quod & ipsum uelle sciebat) sed non eo modo quo adhuc (etsi cupie-
 rat) non potuerat. Et quia is qui languebat non intelligebat sanationis dominicæ mo-
 dum, respondit se non habere hominem, qui protinus ut aqua esset turbata, ipsum de-
 mitteret in lauacrum. At dominus quid interrogasset, effectu, reque ipsa ostendit. Inter-
 rogarat enim, uellet ne à se qui interrogabat, sanari: proinde dixit illi: Surge, tolle gra-
 batum tuum, & ambula: & continuo sanus factus, tulit grabatum, & ambulabat. Er-
 rat sabbatum, id est quies Iudæorum ab omni opere die illo. Hoc est signum quod
 in die festo fecit dominus Hierosolymis: quod quidem factum, si non rem gestam so-
 lum, sed etiam figuram esse dicamus, quos aptius post sectas, schismaticos, æstibusque
 concupiscentiarum laborantes sanatos, curandos intelligemus, quam Iudæos? Ergo
 Bethesda quæ domum (ut dictum est) defluxionis designat, legem Hebræorum si-
 gnificet. Lauacrum ipsum, purificationem legis Iudæorum. Quinque porticus habet
 domus illa, quia quinque sunt libri legis, qui Pentateuchus dicuntur. Angelus domi-
 ni descendens, ideo mouet aquam: quia legem & legis purificationem acceperunt in
 dispositione angelorum. Domus illa & lauacrum erat in uico siue platea, quæ Proba-
 tica à pecudibus sacrificiorum nomen accepit (est enim πρόβατον, pecus & ovis) quod
 & lex, & purificationes Iudæorum in sacrificijs animalium consistebant. In his iace-
 bat magna multitudo languentium, cæcorum ob legis ignorantiam. Claudorum,
 quod male & oblique in lege incederent. Aridorum, ob bonorum operum dese-
 ctum. An triginta octo anni: tempora omnia illa non signant, quibus circa ueterem
 legem, ueteremque purificationem languent, & tanto tempore non ualent ex dispo-
 sitione angelica data lege sanari? Quod dominus respexit infirmum, diuturnitatem
 etiam infirmitatis considerans: id miserationis respectum designat. Quod interro-
 gat: Vis sanari: est ultrò uolentis per semetipsum ferre opem, indicium. Quod respō-
 det æger, Non habeo hominem, ut cum turbata fuerit aqua, me mittat in piscinam: in-
 dicat Iudæos non putare se aliter, quam suis purificationibus posse sanari. Quod au-
 tem dominus dixit illi, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula: designat illos alio mo-
 do esse sanandos, uerbo scilicet CHRISTI, & gratia nouæ legis. Quid enim graba-
 tum, nisi litera, in qua strati, fusi que Iudæi, semper iacent, semper ægrotant, semper lan-
 guent: à qua si sanandi sunt, erigantur oportet, & ad spiritum surgant, literamque tol-
 lant, & ea sublata, in spiritu ambulent. Surge (inquit ueritas) tolle grabatum tuum, &
 ambula. Quod in sabbato, subindicat obseruationes Iudæorum nihil esse ijs, qui uer-
 bo CHRISTI sanantur, & ad sacrum ueniunt euangelium. Sed quo animo tulerint

37

- » hoc factum Iudæi, subdit Ioannes, dicens. ¶ Dicebant ergo Iudæi illi, qui sanatus fue-
- » rat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis: Qui me sanū
- » fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum:
- » Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autem qui sa-
- » nus fuerat effectus, nesciebat quis esset. IESVS enim declinauit à turba constituta in
- » loco. Postea inuenit eum IESVS in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es, iam noli
- » peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nunciauit Iudæis, quia
- » IESVS esset qui fecit eum sanum. Propterea persequebatur Iudæi IESVM, quia hæc
- » faciebat in sabbato. ¶ Quid est quod dicunt Iudæi, sabbatum est, non licet tibi tollere
- » grabatum tuum: nisi quod semper uolūt eos, qui uerbo CHRISTI sanati fuerint, ad
- » Iudaismum retrahere? Quod respondit: Qui me saluum fecit, ille mihi dixit, Tolle
- » grabatum tuum, & ambula: designat IESVS, qui ad legem CHRISTI ueniunt præcipi,
- » ne seruēt sabbata Iudæorum. Quod autem nesciebat quis esset, qui ipsum uerbo suo
- » sanum fecerat: quia IESVS declinauit à turba constituta in loco: siue ut Ioannes ha-
- » bet, ὁ γὰρ ἰησοῦς ἐξένευσεν ὄχλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ, id est IESVS enim declinauit, exi-
- » uit, turba existente in ipso loco: erat enim turba multa in eo loco, quare inter illos ut

peregrius

peregrinus quidam, & ignotus facile declinauit: designat ideo Iudæos CHRISTVM scire nolle quod ad gentes declinauit, quodq; inter eas relicta Iudæorum turba diuerfatur. Dominus manifestat se ei in templo: quia in arcano conscientia ipsius, & spiritali templo, & admonendo dixit illi: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Quo innuitur, Iudæos toto tempore quo nunc sunt in lege sua, in peccato esse. Et si curati uerbo CHRISTI redeant ad sua, longè grauius peccare. Et quid est quod qui sanatus fuerat abiit, & nūciauit Iudæis, quia IESVS esset qui fecit eum sanum: nisi quod hæc generatio ubi sanata fuerit à CHRISTO, & manifestè à CHRISTO uisitata, redire solet ad synagogam & Iudaismum, & fiunt nouissima eius peiora prioribus. Iam noli (inquit) peccare, μήκέτι ἀμαρτάνει, ne posthac pecces, ne deterius tibi aliquid contingat. Et propterea Iudæi persequuntur CHRISTVM, id est odio infectantur eum, quod suum sabbatum non obseruat, neq; obseruandum iubet: sed uetat, ut & uetandum nunc est, sicut scriptum est: Neomeniam & sabbatum, & festiuitates alias non feram: iniqui sunt coetus uestri, calendas uestras, & solennitates uestras odiuit anima mea. Sed quid responderit eis dominus, quem ob id ipsum etiam tunc persequi uolebant, subnectit Ioannes, dicens. **¶** IESVS autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciens deo. **¶** Quid est, Pater meus operatur usque modo, & ego operor: nisi ego solus non sanauit eum, non solus iussi hæc in sabbato fieri: sed & pater meus cœlestis, qui operatur & hæc, & omnia usque modo, & ego operor: In quo ostendit se dei filium, deoq; coæternum, & ab æuo deo patri cooperantem: sed & patrem cœlestem tollere sabbatum illorum. Vnde si non erat irascendum deo patri quod hæc faciebat, neque etiam filio, qui communem cum deo patre habet operationem. Sed propter hæc uerba quæ spiritus erant, ueritas, & uita, multo magis quærebant eum Iudæi interficere: non solum enim odio dignum ducebant quod solueret sabbatum, sed etiam uel maxime quod deum patrem suum diceret, & se communem cum eo habere operandi uirtutem, æqualem se deo faciendo: quæ licet uerissima essent, & quibus nulla esse possent ueriora, sic eos nihilominus infidelitas obcæcauerat, ut lucem crederent esse tenebras: uitam, mortem: & ueritatem, mendacium. Proinde respondit eis, quod subdit Ioannes, dicens. **¶** Respondit itaque IESVS, & dixit eis: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. **¶** Filius omnia potest, nam æque omnipotens est pater: sed quia non à se, sed à patre est, ideo dixit: Amen amen dico uobis, non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. Cuius rationem reddit: quia quæcunq; ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Hæc de externis operationibus dicuntur: nam in internis non dicitur facere. Ideo colligere non potes: pater ab æterno genuit filium, Ego (inquit) hodie genui te: ergo similiter filius ab æterno genuit, nam hæc interna operatio est, illic autem de externis est sermo. Neque etiam de externis dicas: filius incarnatus est, circumcisus est, passus est, à morte suscitatus est, & cætera id genus: ergo & pater incarnatus est, circumcisus est, passus est, à morte suscitatus est, & similia: quia non potest filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem: quandoquidem hæc, non facere, sed fieri quodammodo indicant. Et uerbum (inquit) caro factum est. Sed sic colligere debuisti, ergo filius non potuit à se incarnationem facere, nisi etiam patre faciente: nã opera patris & filij sunt indiuisa: at circumcisio & mors sunt passiuæ, & permissiuæ. ideo colligi potuit: ergo non potuit filius permittere à se, se circumcidi, aut pati, nisi id permittente patre. Et similiter de suscitatione dicendum est: nam filius se suscitauit, sed non sic se suscitauit, quin simul suscitauerit eum pater. Ego (inquit dominus de

Esaiæ. 1.

38

39

Psalmo. 2.

Ioannis. 1.

Ioannis. 10.

Gg

seipso) pono animam meam, & iterum sumo eam. Nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à meipso: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Et de patre, Paulus ad Galatas: Per IESVM CHRISTVM, & deum patrem qui suscitauit eum à mortuis. Et ad Thessalonicenses: Seruire deo uiuo & uero, & expectare filium eius de cœlis, quem suscitauit ex mortuis IESVM, qui eripuit nos ab ira uentura. Ergo cum filius factus sit passibilis, ut faceret uoluntatem patris, pro nobis ineffabili miseratione ipsius redimendis, & pater manserit impassibilis, multa in ijs quæ passionem important, CHRISTVS habet propria, quæ conuenire non possunt patri (nam impassibilis persistit) ut quod incarnatus sit, circumcissus, fatigatus, siti, famêque pressus, crucifixus, passus, mortuus, tertia die resurgens, & similia. Sed quæ facere & externam operationem insinuant, omnia CHRISTO & patri sunt communia, quod designabat id: Quæcunque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Et ut dictum est de patre, ita dicendum est & de filio, qui secundum formam dei, & illius naturæ ratione, ut pater, manet impassibilis. De quo dominus referente Ioanne

40 » **¶** Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora
 » his demonstrabit ei opera, ut uos miremini. Sicut enim pater suscitatur mortuos, & ui-
 » uificat: sic & filius quos uult, uiuificat. Neque enim pater iudicat quenquam, sed om-
 » nne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem:
 » Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. **¶** Pater diligit
 » filium, & immense quidem diligit: nam hic & ille, immensus. Et ille amor, dilectio, &
 » charitas, spiritus sanctus est, & hic similiter immensus: & hi tres, unus deus immen-
 » sus. Et pater omnia demonstrat filio, quia filius est dei sapientia, sed à patre. Et maiora
 » his demonstrabit opera, ut uos miremini: quod ad Iudæos loquebatur dominus, qui
 » uiderant uirum octo & triginta annos morbi uolentia clinicum, repente imperio
 » uerbi sanum factum. Et cum dicebat, Maiora his demonstrabit: sic intellige, maiora
 » his, scilicet quæ uidistis in clinico, lectuariôque ac ualetudinario. Sed quomodo de-
 » monstrabit ei, qui ante etiam omnia secula omnia scit? Id, demonstrabit, nequaquam
 » dicit præteriti ignorantiam in eo qui omnia scit ab æterno, sed futuram effectus man-
 » festationem. Et quæ sint illa opera, quæ etiam monstrante faciente que patre facturum
 » sit, aperit cum ait: Sicut enim pater suscitatur mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult
 » uiuificat. At qui mortuos suscitare & uiuificare, maiora erant ijs quæ tunc in clinico
 » triginta octo annos inualido uiderant. Et quos suscitatur pater mortuos: Sanè & mor-
 » tuos corpore, & mortuos spiritu. Mortuos corpore facit animæ à corpore discessio:
 » Mortuos spiritu, peccatum, impietas, ac infidelitas: & hæc mors est hominis à deo
 » auersio, recessio, separatio. Et eosdem suscitatur, & uiuificatur filius. Mortuos quidem
 » corpore, ut filium uiduæ, filiam archisynagogi, Lazarum, & omnes in nouissimo die.
 » Mortuos autem spiritu, ut Peccatricem. Remittuntur (inquit) tibi peccata, uade in
 » pace. ut paralyticum, cui dixit: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. ut mulierem
 » ipsi oblatam, ceu deprehensam in adulterio. Sed adiicit: Quos uult, uiuificatur: ut intel-
 » ligamus peccatorum & impiorum iustificationem esse bonæ uoluntatis ipsius. Quo-
 » modo enim tribueres uoluntati peccatoris, aut impij, quod iustificatur? Qui ergo ex
 » mortuis uiuunt, uel hoc, uel illo modo eius bona uoluntate uiuunt, qui & uult uiui-
 » ficare, non pro eorum uoluntate & arbitrio qui suscitantur, aut uiuificantur. Qui eti-
 » am condemnantur, ab eo condemnantur: quia pater non iudicat quenquam: non iu-
 » dicat (inquam) quenquam, nisi iudicante filio: nam omnè iudicium dedit filio. Duplex
 » est autem iudicium: Vnum uitæ, ad uitam, & hoc suscitatio & uiuificatio est: Alterum
 » mortis ad mortem, & hoc est mortificatio & condemnatio. Et utrunq; habet filius ut
 » & pater: sed pater à se, filius à patre. Et ideo habet à patre, ut ab omnibus, & qui uiui-
 » ficantur, & qui mortificantur, honorificetur æquo cū patre honore: in quo & omni-
 » potens, &

Luce. 7.

Marci. 5.

Ioannis. 11.

Luce. 7.

Matthæi. 9.

Ioannis. 3.

potens, & uerus perinde ut ipse pater cognoscitur deus. Et hoc est quod dictum est: Neque enim pater iudicat quenquam: sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. quis enim ut deus honorari debet, nisi deus? Et cum dicitur, Neque enim pater iudicat quenquam: noli intelligere simpliciter patrem non iudicare, nam iudicare, agere est, siue id sit iustificando, siue condemnando: id autem est commune patri & filio (ut dictum est) & insuper utriusque spiritui, id est spiritui sancto: Sed patrem non iudicare quenquam, nisi per filium, cui dedit omne iudicium facere. Nam & filius psalmo trigesimo quarto, iudicium patris implorat: Exurge (inquit) & intende iudicio meo deus meus, & dominus meus in causam meam, iudicame secundum iustitiam tuam domine deus meus, & non supergaudeant mihi. Sed & id psalmi centesimoni: iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum: Hebraei deo genitori Messae attribuunt. Et ferme omne aliud iudicium in psalmis, de filio peculiariter intelligitur, ut psalmo septuagesimo primo: Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis. Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio. & rursus: iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum. Et psalmo nonagesimo quinto: Etenim correxit orbem terrae, qui non commouebitur, iudicabit populos in aequitate. & rursus: Tunc exultabunt omnia ligna sylvarum a facie domini, quia uenit: quoniam uenit iudicare terram. Iudicabit orbem terrae in aequitate, & populos in ueritate sua. Ut uel sic apertius intelligatur etiam ex scripturis, quod dominus dicebat de patre Iudaeis, quod omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem: quod ut & ipsi ex scripturis, si fuissent earum studiosi, intelligere potuissent: ita & ex uerbis ipsius eum esse CHRISTVM, & ex eisdem etiam deum. Et aequale piaculum est, non honorificare filium ut patrem, atque non honorificare patrem: quia qui ipsum illo modo non honorificat, neque honorificat patrem qui misit ipsum. Duo erat CHRISTVS, filius scilicet consubstantialis, & aequalisque patri, & missus in mundum a patre. Qui autem filium inhonorat, & maxime talem tantumque filium, quo nullus potest esse melior, nullus maior, & patrem inhonorat. Et qui legatum alicuius regis inhonorat, regem quoque qui misit illum, inhonorat: & eo quidem magis, quo maior fuerit rex, & legatus praestantior. At deo patre nullus est melior, nullus maior: & CHRISTVS missus ab eo, etiam angelis & uirtutibus omnibus est potior. Qui ergo CHRISTVM inhonorabant, bifariam patrem inhonorabant, & crimen laesae summae maiestatis incurrebant: quia CHRISTVS, & filius erat, & legatus. Mox uero ad praecedentia adiicit dominus, quod subdit Ioannes. Amen amen dico uobis: quia qui uerbum meum audit, & credit ei qui 41
 misit me, habet uitam aeternam, & in iudicium non uenit: sed transiet a morte in uitam. Amen amen dico uobis, quia uenit hora, & nunc est, quando mortui audient uocem filij dei: & qui audierint, uiuent. Sicut enim pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio habere uitam in semetipso. Et potestatem dedit ei iudicium facere. Verbum CHRISTI, euangelium est, quod filius a patre missus ex patris uoluntate annunciat nobis. Euangelium ergo est legationis patris impletio, & est uerbum filij ut missi, & uerbum patris ut mittentis. Et hoc uerbum audit, quicumque interna aure, fide suscipit: qui autem fide suscipit, credit patri cuius est uerbum, & etiam filio cuius est uerbum. Et qui hoc modo credit, habet uitam aeternam: nam filium habet, qui est uita aeterna. Et in iudicium, id est in condemnationem non ueniet. In quam condemnationem: mortis aeternae. Sed a morte, id est a iudicio mortis, transibit in uitam, & uitam quidem aeternam: immo iam transiuit, ut inquit Ioannes, μεταβέβηκε: nam credere, transire est. Verum haec uita nunc occulta est, erit autem & suo tempore manifesta. At inquiet quispiam: Quomodo transiuit ab illa morte in uitam, qui illa morte mortuus non fuit? At quis est, qui suscipit fidem, nisi qui non habebat fidem? Qui autem non habebat fidem,

in mortem: & eam quidem (ut sic dicam) immortalem, & semper morientem. Quo-
 modo ergo uitam non haberet in semetipso, cuius uel sola uox omnes excitabit mor-
 tuos: & prestabit his quidem uitam, in uita semper uiuentem, his uero uitam in mor-
 te semper morientem, & utranque omni æuo indeficientem? Quomodo non habe-
 ret potestatem iudicium faciendi, qui ex monumentis excitatos, illos ad uitam, hos ad
 supplicium deputabit æternum? Porrò hora illa quæ ueniet, nouissimus dies est. In
 quo audient uocem filij dei, quare & filij hominis: & non solum uocem eius audient,
 sed & uidebunt eum, quemadmodum & scriptum est in Luca: Videbunt filium ho- Lucæ. 21.
 minis uenientem in nube, cum potestate magna & maiestate. Et subditur: Vigilate
 itaque omni tempore orâtes, ut digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt,
 & stare ante filium hominis: ubi hæc de futuri iudicij tempore dicuntur. Et in Za- Zach. 12.
 charia: Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu quasi super Apocal. 1.
 unigenitum: & dolebunt super eum, ut doli solet in morte primogeniti. Et non so-
 lum qui in monumentis erunt, audient uocem filij dei: sed & qui monumentis eiectioni
 fuerint, aut nunquam monumenta habuerint: quia omnes à primo Adam usque ad
 nouissimum hominem, qui etiam tunc fuerit super terram, audient uocem filij dei. Et
 omnes homines ab homine iudicabuntur, sed à quo prouocari ad maiorem non pos-
 sit iudicem: quia idem erit deus, & homo deus, qui maiorem se non habet, et si æqua-
 lem habeat, qui ipsi omnem, summamque dedit potestatem. Sed qui sunt qui fece-
 runt bona? Hi sanè qui crediderunt: nam nulla bona sunt opera quæ ad futuram ui-
 tam spectent obtinendam, nisi fidei, & in fide facta. Et qui sunt qui fecerunt mala? Ni-
 mirum increduli: nam omnia infidelium opera, mala sunt, & cum ipsis condemnabun-
 tur. Omne (inquit Paulus) quod non est ex fide, peccatum est. Fidelis autem omnia Romæ. 14.
 ex fide facit: ut infidelis, omnia sine fide. Et infidelitatem comitatur mors animæ: ut fi-
 dem, uita: & peccatum, mors: ut iustitiam CHRISTI, uita. Sed & peccatum seque-
 tur resurrectio ad iudicium, ut iustitiam CHRISTI, resurrectio ad uitam. Et in omni-
 bus his filius honorificat patrem, ut qui omnia à patre accepta referat. Quod aperte
 ostendit per ea quæ referante Ioanne subnectit, dicens. ¶ Non possum ego à meipso 43
 facere quicquam. Sicut audio, iudico: & iudicium meum iustum est: quia non quæro
 uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. ¶ Ecce filius, qui omnipotens
 est, non potest à seipso facere quicquam: nam quod omnipotens est, à se non habet,
 sed à patre: ideo omnia potest ut pater, sed non à se, sed à patre. Et ut à patre est omni-
 potens, ita à patre est omnisciens: & ideo sicut audit, & scit à patre, & id quidem æter-
 ne, sic iudicat in tempore, siue uiuificando, siue condemnando: & hoc siue particula-
 ri, siue uniuersali quod erit in fine temporum, iudicio. Et iudicium eius quodcumque
 fuerit, iustum est: quia est à patre, & secundum uoluntatem patris: nam uoluntatem
 suam ut suam, & ut à se, non facit: sed uoluntatem eius qui misit ipsum: non quod alia
 uoluntas sit patris & filij, est enim eadem, sed quod filij à patre sit. Quam ob rem uo-
 luntatem suam non quærit ut suam, sed ut uoluntatem patris. Sed & omnis qui in fi-
 de & charitate CHRISTI consummatus est, uoluntatem non habet, nisi eam quæ dei
 est: & iam nihil uult, sed deus in eo, & uoluntas dei est uoluntas ipsius: non uult ta-
 men quicquam uoluntate illa sua ut sua fieri, sed ut dei. Verum hic, huius & dei ea-
 dem est uoluntas participatione & gratia: illic autem patris & filij eadem uoluntas ab-
 solute & natura. At qui audiebant, poterant sensu carnis suæ cogitare, quod ipse de
 seipso testimonium diceret, quod scilicet sicut audiebat ab æterno patre sic iudicabat:
 & ideo iudicium ipsius non poterat esse nisi iustum, quia non quæreret uoluntatem
 suam, sed uoluntatem eius qui misit ipsum, id est patris. ideo dominus se uaria habe-
 re testimonia, & diuina, & humana, et si humanis non egeret testimonijs, exprimente
 Ioanne subiungit, dicens. ¶ Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium 44

» meum non est uerum. Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quia uerum
 » est testimonium eius, quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioannem, & testimo-
 » um perhibuit ueritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio, sed hæc di-
 » co, ut uos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens: uos autem uoluistis ad horam
 » exultare in luce eius. Ego autem habeo testimoniū maius Ioanne. Opera enim quæ
 » dedit mihi pater ut perficiam ea, ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de
 » me, quia pater misit me. Et qui misit me pater, ipse testimonium perhibuit de me. Ne-
 » que uocem eius unquam audistis, neque speciem eius uidistis. Et uerbum eius non
 » habetis in uobis manens: quia quem misit ille, huic non creditis. Scrutamini scriptu-
 » ras, quia uos putatis in ipsis uitam æternam habere, & illæ sunt quæ testimonium per-
 » hibent de me: & non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. Claritatem ab homini-
 » bus non accipio. ¶ Ille de seipso testimonium perhibet, qui à seipso, & nō ab alio, nullō
 » que alio perhibente, testimonium sibi perhibet. Quod si sic de se dominus perhibe-
 » ret (quod impossibile est: nam testimonium suum à se non habet, sed à patre) testimo-
 » nium eius non esset uerum. Quod etiam impossibile est: nam testimonium eius, est
 » testimonium summæ ueritatis, quod falsum omnino esse non potest. Atqui alius est
 » qui testimonium perhibet de eo: nam pater à quo, & de se, sed non à se testimonium
 » dicebat. Et sciebat, quod uerum erat testimonium, quod pater perhibebat de ipso:
 » quid enim testari posset pater de filio, qui summa est ueritas, nisi uerum? Et quid pos-
 » set ipsa sapientia scire à deo, nisi uerum? Hoc est testimonium diuinum, utpote quod
 » à deo patre, & quod super omnē testimonium est. Et hoc est primum, quod etiam
 » pater (audiente Ioanne qui baptizabat) testatus est. Secundum testimonium huma-
 » num est, quo ad dicentem, qui erat homo: sed non ab ipso, sed per ipsum dictum: nam
 » quosdam miserant ad Ioannem Iudæi, qui interrogarent eum, num esset CHRIS-
 » TUS, id est Messias? Et negauit se esse CHRISTVM, ut par erat, & testimonium
 » perhibuit ueritati. Medius (inquit) uestrum stetit quem uos nescitis, ipse est qui post
 » me uenturus est. Et addidit: Cuius ego non sum dignus, ut soluam corrigiam calcea-
 » menti, ut intelligerent maiorem esse Eliam, aut aliquo alio particulari propheta: & ideo
 » CHRISTVM regem: & hic quem dicebat, CHRISTVS dominus noster erat. Ve-
 » rum, non ideo est CHRISTVS, quia homo, ut Ioannes, aut qui uis alius dixit eum esse
 » CHRISTVM. Non eget enim testimonio hominis, neque ab homine testimonium
 » accipit, qui à deo accepit: immo testimonium Ioannis, non erat Ioannis, sed spiritus
 » qui erat in eo, & qui erat deus. Quod ergo testimonium Ioannis, quasi esset Ioannis,
 » inter testimonia de CHRISTO adducebatur, hoc ideo erat, ut qui audierant, salui fie-
 » rent: quandoquidem ob opinionem sanctitatis de Ioanne conceptam, plus credituri
 » erant testimonio Ioannis, quàm CHRISTI, aut patris. Id ergo fiebat, ut uel sic crede-
 » rent, & credentes amplius illuminarentur: ut illuminati tandem crederent propter pa-
 » trem, & propter CHRISTVM, qui est uerbum patris, non autem ultra propter testi-
 » monium hominis ut hominis, ut reuera non erat testimonium hominis, sed spiritus
 » CHRISTI, qui erat in homine, & qui deus erat. Fides siquidem qua crederent pro-
 » pter hominem, infirma esset: qua autem propter patrem, & uerbum eius, & spiritum
 » sanctum per hominem testificantem, firma. Et uerum est, quod Ioannes erat lucerna
 » ardens & lucens: at lucerna alieno igne ardet, & aliena luce lucet: non naturali, &
 » suo igne, & sua luce. Ac in illa luce uoluerunt certo tempore, ut cum Ioannes
 » uiueret (iam enim sublatus erat, quod satis innuisse uidetur dominus cum ait: Ille
 » erat) plus exultare, quàm in illo qui naturali suoque igne ardet, & naturali suaque
 » luce lucet: qui CHRISTVS dominus est, qui est eiusdem naturæ ac substantiæ, cum
 » ipso summo charitatis igne, qui est, non lucerna, sed lux ipsa uera, æterna, immensa,
 » quæ

Matth. 3.

Ioan. 1.

quæ illuminat omnia. Et testimonium quod habet dominus, maius est testimonio Ioannis ut Ioannis. Nam etsi illud protulit Ioannes, spiritus sancti tamen (ut dictum est) erat, qui maior erat Ioanne: Ioannes autem solum tuba & organum. Qui misit me (inquit) baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in spiritu sancto. Tertium testimonium erant opera CHRISTI, qui uocis imperio omnes sanabat infirmitates, leprosos mundabat, cæcos ab ipso utero, illuminabat: surdos & mutos, qui nunquam audierant, nunquam locuti fuerant, in diuinas laudes prorumpere faciebat, mortuos suscitabat, dæmonia eiciebat, non exorcismo, aut precario, sed uis propria, potentique imperio: qui modus solius est dei, ac nimirum testimonium quod ipse erat deus, dei filius, & (uti dicebat) à deo patre in hunc mundum missus. Et pater æternus, ut dictum est, testimonium perhibuit per seipsum de ipso, quando baptizato IESU, audiente Ioanne, testatus est ex Matthæi capite tertio: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et per angelos, sed ut summæ diuinitatis nuncios, quando angelorum, hominumque nato domino, angelus dixit pastoribus, ex Lucæ capite secundo: Ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est uobis hodie saluator, qui est CHRISTVS dominus, in ciuitate Dauid. At dicent: Nonne patres nostri audierunt uocem patris in Syna, & Moses, & qui cum eo fuerunt, uiderunt speciem eius? Nequaquam, dicente domino: Neque uocem eius unquam audistis, neque speciem eius uidistis. Sed tum primum audiebant eius uerbum. At uerbum eius non manebat in eis, ipsi non habebant illud in se: quia non credebant ei, quem misit deus, id est quia non credebant CHRISTO filio dei, quem ipse misit, qui loquebatur ipsis, non enim uerbum illud dei hypostaticum, de quo dicitur, In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum: ulli habere possunt immanens, quandiu in hoc mundo sunt, nisi per fidem: ut lucem non potest oculus habere immanentem, nisi per radiosum lumen: tolle radium, lux oculum non habitat: tolle fidem, neque uerbum dei hominem. Verbum dei, est & lux quidem maxima: fides uerbi dei, luminosus radius, qui quo purior fuerit, simplicior ac directior, & ab ipso solo uerbo magis pendens, eo fortior erit, & eo magis uerbum dei per ipsum immanens, atque inhabitans. Quartum testimonium, erant scripturæ sanctæ, scripturæ diuinitus inspiratæ, scripturæ prophetarum, quæ sunt diplomata & chirographa spiritus sancti, quæ omnes testimonium perhibent de CHRISTO. Quas si scrutari uoluissent, & tempora & signa perquirere, inuenissent profecto eum ipsum esse, quem scripturæ illæ, immo spiritus ille scripturarum pronuntiabat esse uenturum. Neque hoc testimonium negare potuissent: quia credebant se ex earum obseruatione uitam æternam habituros. Quod & uerum est de ijs, qui eas obseruant ad spiritum, non autem ad literam. Quod nullo modo fieri potest sine fide: nam (ut illæ dicunt) iustus ex fide uiuet: & sine fide impossibile est placere deo: & maxime sine fide filij dei, qui est ex scripturis lapis ille, in quem qui crediderit, non confundetur: qui, quid aliud erit non credentibus, & non sanctificantibus, quàm ut dicit Esaias, lapis offensionis & petra scandali? Et hoc testimonium à scripturis est, ut ab organo & chirographo, à spiritu autem sancto, ut autore præcipuo. At cum tot testimonia haberent, & tam sublimia, nolebant Iudæi, præsertim scribæ & pharisæi ad ipsum fide uenire, ut credentes uitam haberent: qui claritatem & gloriam ab hominibus non accipiebat, sed à patre: id patre, ipso, & spiritu sancto, & tota diuinitate testantibus, & angelis, & prophetis, ac scripturis sanctis, ut ipsorum organis. Et illæ (inquit) sunt quæ testimonium perhibent de me, & non uultis uenire ad me, ut uitam habeatis. quasi diceret, uolo, non uultis: pater uult, non uultis: spiritus sanctus uult, qui uos adiuuat & afflat per scripturas, non uultis. Ergo non dei uolun-

Ioan. 1.

Ioan. 1.

Abac. 2.

Heb. 11.

Esai. 8.

tate, sed uestra sola peribitis. Et sanè quicumque pereunt, ideo pereunt, quia ad uitam uenire nolunt. Benedicta sit ergo illa superimmenſe bona dei uoluntas, & ab ijs qui ſalui ſiunt, & ab ijs qui pereunt: quæ uult omnes ſaluos fieri, & ad hoc quod neceſſarium eſt, omnibus præſtat auxilium. Nam & Eſaiæ ſcriptura ſic Iudæos diuinitate adiutos, ut ad CHRISTVM uenirent, teſtatur: ubi inducit CHRISTVM ſic eos allicientem: **Inclinate aurem ueſtram, & uenite ad me: Audite, & uiuet anima ueſtra, & feriam uobiscum pactum ſempiternum, miſericordias Dauid fidelis.** Et quæ ſequuntur, uerba ſunt patris. Ecce teſtem populis dedi eum, ducem ac præceptorem gentibus. Ecce gentem, quam neſciebas, uocabis: & gentes quæ non nouerunt te, ad te current, propter dominum deum tuum, & ſanctum Iſraël: quia glorificauit te. Quæ autem ſubiunguntur, uerba ſunt ſpirituſancti, Iudæos rurſum uocantis ad CHRISTVM. Quærite dominum dum inueniri poteſt, inuocate eum dum propè eſt: Ipſe enim tunc inter eos erat, & uerba eius audiebant. At quid in ſuper in cauſa fuerit, cur non ad ipſum ſalutem conſequuturi uenirent, aperiente Ioanne ſubdit dominus, dicens. **¶ Sed cognoui uos, quia dilectionem dei non habetis in uobis. Ego ueni in nomine patris mei, & non accepiftis me. Si alius uenerit in nomine ſuo, illum accipietis. Quomodo uos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo deo eſt, non quæritis? ¶ Defectus diuini amoris, prima cauſa fuit, quo minus crederent, & ſalui fierent: nam ſi deum amaſſent, eum ſanè qui in nomine eius uenerat audiſſent, & dicentem ac facientem opera eius ſuſcepiſſent: nunc autem eum qui uenit in nomine patris, non ſuſceperunt. Sed quid eis eſſet euenturum prædixit dominus: nimirum quod cum ipſum, qui non in ſuo, ſed in dei nomine uenit (de quo in pſalmis: Benedictus qui uenit in nomine domini. Et ſubditur: Deus & dominus illuxit nobis) recipere noluerint, ipſi credendo: alium qui non in nomine domini, non in ueritate, ſed in nomine ſuo, id eſt in mendacio & falſitate ueniret, eſſent recepturi, credendo ei quod & euenit: receperunt enim Barchozban in nomine ſuo, & crediderunt Rabbi Aquibæ, & alijs *ἱερογῶν μαθηταί*, qui Talmudicas nœnias illis conſtarunt, qui eſt ſtilus mendax ſcribarum, cui adhuc credunt, & quem adhuc etiam recipiunt. Et hoc iuſto dei iudicio: quia qui renuunt credere ueritati, ut à falſitate illudantur, neceſſe eſt. Secunda cauſa ob quam ad ſuam non acceſſerunt ſalutem, quæ uita æterna eſt, ueræque gloria, fuit amor ſui, qui diuino amori contrarius eſt: ideo amantes & uitam, & gloriam mundi, quæ uana eſt, ueram uitam, & uerã gloriam non curabant: qui enim ſit, ut qui amorem conuertit in ſe, deum diligat: & qui hanc uitam diligit, & uanam in hoc mundo gloriam, credat & uitam æternam, & ueram gloriam? Sanè qui uerè credit & expectat, ei uita præſens & ræditiõ eſt, & uimors quædam: adeo ut ipſi longam moram facere uideatur ea hora, qua illa (ſed diuina tamen ordinatione, quæ ſic fanxit) exuatur: & omnis uana gloria, triſtitia, & ignominia. Non ab re ergo dicebat dominus: Quomodo uos poteſtis credere, qui gloriã ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo deo eſt non quæritis? Gloria quam homines à ſe inuicem accipiunt, uana gloria eſt, & gloria huius mundi, quæ cum fide filij dei non ſtat, quæ eſt fides ueræ gloriæ. Gloria quæ à ſolo deo eſt, eſt uera gloria, quæ eſt in fide filij dei, quæ conſiſtit in perfectè credendo uerbo dei, & deum ſuper omnia diligendo, uoluntatemque eius faciẽdo. Hanc ſolam gloriam quærunť, qui cum ſint uerè fideles, illum ſolum diligunt, & in omni re ipſum diligunt, ipſum autem in ſe ipſo maxime, & ad illam ſolam uitam aſpirant & ſuſpirant. Sed quanta ſit CHRISTI benignitas, & miſeratio circa eos, ipſemet oſtendit, prodente Ioanne, dicens.**

46 **¶ Nolite putare quia ego accuſaturus ſum uos apud patrẽ. Eſt qui accuſat uos Moyſes, in quo uos ſperatis. Si enim crederitis Moyſi, crederitis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit. Si autem illius literis non creditis, quomodo uerbis meis credetis?**

¶ IIIc

*Hiere. 8.
Thaludici libri uidentur
a Iudeis ſuperi & chriſtiſti
Antiquitas q̄ ſuſcipiunt
deus.*

Ille accusat apud aliquem, qui querelam & crimen defert. at CHRISTVS apud patrem neque querelam, neque crimen infidelitatis eorum erat delaturus, qui solum saluare uenerat quod perierat; non autem accusare, aut condemnare. Sed & quādo rursus ueniet, non ueniet accusaturus, sed iudicaturus. Veniet enim ut iudex: iudicis autem non est accusare. Sed quia qui uenerat ut miseretur, non accusabit eos apud patrem: non idcirco putent se impune facturos si non recipiant eum: quia habent accusatorem apud patrem, eum in quo maxime confidebant atq; sperabant, Moſen scilicet, qui de ipſo domino scripſit, ut id in Genesi: Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, & ipſe erit expectatio gentium. Et in Deuteronomio, id est in ſecūda lege de CHRISTO scripſit, ubi prædixit Iudæis, si nō reciperent eum quid ipſis eſſet euenturum, in persona dei dicens: Prophetam ſuscita bo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui, & ponam uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcipio ei: qui autem uerba eius quæ loquetur in meo nomine audire noluerit, ego ultor exiſtam. Et in Numeris: Orietur ſtella ex Iacob. Et tota ſerme Moſeos ſcriptura, de CHRISTO eſt in figura, & ſpiritū literæ totus eſt CHRISTVS. Et hoc intelligere, ſapientia dei eſt, & gratiæ intelligendi ſcripturas infuſio. Sed ad tantam cæcitatē, incredulitatēq; Iudæi, ſcribæ, & phariſæi deuenerant, ut iam ne Moſi quidem crederēt, in quo nihilominus magis quā in omnibus alijs prophetis confidebant: nam ſi Moſi credidiſſent, utiq; & ei credidiſſent: quia ille reuera erat, de quo ipſe Moſes locutus fuerat, qui & nouum uerbum credendum portabat, nouamq; legem, ſicut & ipſe Moſes uetera. At ſi uerbis eius, cui maxime ob confidentiam, quā in eo habebant, credere deberent, nō credebant: quid mirum ſi uerbis domini, cui minus fidebant quā Moſi, credituri non erant? Confidentia tamen illa tanta in Moſe ſtulta erat, in qua & adhuc uanē perfeuerant: cum multo magis in CHRISTO quā in Moſe fuiſſet, ac ſit collocanda fiducia, immo in ſolo CHRISTO omnia moda & maxima. Quid enim Moſes, qui ſolum homo eſt, ad CHRISTVM, qui non ſolum homo eſt, ſed etiam deus: Qui confidit in Moſe pluſquam in CHRISTO, maledictus eſt, ſicut ſcriptum eſt: Maledictus homo, qui confidit in homine. At qui confidit in CHRISTO qui deus eſt, beatus eſt, ſicut ſcriptum eſt: Beatus uir, qui ſperat in eo. & rursus: Et non delinquent omnes qui ſperant in eo. Ergo ſit tota ſpes noſtra, tota fiducia in eo, ut nunquam delinquamus: ſed omne bonum ipſi acceptum referamus in laude, & gloria cœleſtis patris. Cui ſit laus & honor, & gloria per ipſum, & cū ipſo, & ſpiritu ſancto, & nunc, & in perpetuum, & in omnia ſecula ſeculorum. Amē.

Genes. 49.

Deutero. 18.

Numeri. 24.

Hieremie. 17.
Pſalmo. 33.

CAPVT SEXTVM.

Post hæc abiit IESVS trās mare Galilææ, quod eſt Tiberiadis. Et ſequebatur eū multitudo magna: quia uidebāt ſigna quæ faciebat ſuper hiſ qui infirmabātur. Subiit ergo in montem IESVS, & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis. Erat autem proximum paſcha, dies feſtus Iudæorum. Cum ſubleuaſſet ergo oculos IESVS, & uidiſſet quia multitudo maxima uenit ad eum, dicit ad Philippum: Vnde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autē dicebat tentans eum: ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus. Reſpondit ei Philippus: Ducentorū denariorū panes non ſufficiunt eis, ut unusquiſq; modicū quid accipiat. Dicit ei unus ex diſcipulis eius, Andreas frater Simonis Petri: Eſt puer unus hic, q̄ habet quinque panes ordeaceos, & duos piſces: ſed hæc quid

47

5

10

sunt inter tantos. Dicit ergo IESVS: Facite homines discubere. Erat autem
 scenu multum in loco. Discubuerunt ergo uiri, numero quasi quinq; milia.
 Accepit ergo IESVS panes, & cum gratias egisset, distribuit discubentibus:
 similiter & ex piscibus quantu uolebant. Ut autem impleti sunt, dixit discipu- 15
 lis suis: Colligite qua; superauerunt fragmēta, ne pereant. Collegerunt ergo,
 & impleuerunt duodecim cophinos fragmentoru ex quinq; panibus ordea-
 48 ceis, & duobus piscibus qua; superfuerunt his qui manducauerant. ¶ Illi er-
 go homines cum uidissent, quod IESVS fecerat signum, dicebat: Quia hic
 est uere propheta, qui uenturus est in mundu. IESVS ergo cu cognouisset 20
 quia uenturi essent ut raperent eu, & facerent eu regem, fugit iteru in mon-
 49 tem ipse solus. ¶ Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad ma-
 re. Et cu ascendissent nauim, uenerunt trans mare in Capharnaū. Et tenebrae
 iam factae erant, & non uenerat ad eos IESVS. Mare autem uento magno flan-
 te, exurgebat. Cu remigassent ergo quasi stadia uiginti quinq; aut triginta, 25
 uident IESVM ambulante supra mare, & proximū naui fieri, & timuerunt.
 Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eu in
 nauim, & statim nauis fuit ad terra, in quam ibat. Altera die turba, qua; sta-
 bat trans mare, uidit quia nauicula alia non erat ibi nisi una: & quia no in-
 troisset cu discipulis suis IESVS in nauim, sed soli discipuli eius abiissent: 30
 Aliae uero superuenerunt naues a Tiberiade, iuxta locu ubi manducauerat pa-
 nem, gratias agetes deo. Cum ergo uidisset turba, quia IESVS no esset ibi,
 neq; discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & uenerunt Capharnaū, queren-
 tes IESVM. Et cu inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando
 50 huc uenisti? ¶ Respondit eis IESVS, & dixit: Amen amen dico uobis, qua-
 35 ritis me, no quia uidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati
 estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam aeternam,
 quem filius hominis dabit uobis: hunc enim pater signauit deus. Dixerunt
 ergo ad eum: Quid faciemus, ut operemur opera dei? Respondit IESVS, &
 51 dixit eis: Hoc est opus dei, ut credatis in eu quem misit ille. ¶ Dixerunt ergo 40
 ei: Quod ergo tu facis signu, ut uideamus & credamus tibi? Quid operaris?
 Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptu est: Panem de
 caelo dedit eis manducare. Dixit ergo eis IESVS: Amen amen dico uobis,
 non Moyse dedit uobis panem de caelo, sed pater meus dat uobis pane de
 caelo uerum. Panis enim uerus est, qui de caelo descendit, & dat uitam mudo. 45
 Dixerunt ergo ad eu: Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autem
 eis IESVS: Ego sum panis uitae, qui uenit ad me, no esuriet: & qui credit in
 me, no sitiet in aeternum. Sed dixi uobis, quia & uidistis me, & non credidi-
 52 stis. ¶ Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet: & eu qui uenit ad me, non
 eiciam foras: quia descendi de caelo, no ut faciam uoluntate mea, sed uoluntate 50
 eius qui misit me. Haec est enim uoluntas eius qui misit me patris, ut omne
 quod dedit mihi no perdam ex eo: sed resuscitem illud in nouissimo die. Haec
 est autem

est autem uoluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui uidet filiū, & credit in eū, habeat uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

55 ¶ Murmurabāt ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis uiuus, qui de cælo descēdi. & dicebāt: Nōne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrē & matrē? Quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descēdi? Respondit ergo IESVS, & dixit eis: Nolite murmurare in inuicē. Nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me traxerit eū, & ego resuscitabo eū in nouissimo die. Est scriptū in prophetis: Et erunt omnes docibiles dei. Omnis qui audiuit à patre & didicit, uenit ad me. Nō quia patrē uidit quisquā, nisi is qui est à deo, hic uidit patrē. ¶ Amen amen dico uobis, qui credit in me, habet uitā æternā. Ego sum panis uitæ. Patres uestri māducauerūt māna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso māducauerit, non moriatur. Ego sum panis uiuus, qui de cælo descendi. Si quis māducauerit ex hoc pane, uiuet in æternū. Et panis quē ego dabo, caro mea est, pro mundi uita. ¶ Litigabāt ergo Iudæi adinuicē, dicentes: Quomodo pōt hic nobis carnē suā dare ad manducandū? Dixit ergo eis IESVS: Amē amen dico uobis, nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis uitam in uobis. Qui māducat meam carnē, & bibit meū sanguinem, habet uitā æternā, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinē, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrē: & qui māducat me, & ipse uiuet propter me. Hic est panis, qui de cælo descendit. Nō sicut māducauerūt patres uestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hūc panē, uiuet in æternū. ¶ Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciens autē IESVS apud semetipsum, quia murmurarēt de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc uos scādalizat? Si ergo uideritis filium hoīs ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquā. Verba quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Sed sunt quidam ex uobis qui nō credunt. Sciebat enim ab initio IESVS qui essent credētes, & quis traditurus esset eū. Et dicebat: Propterea dixi uobis, quia nemo pōt uenire ad me, nisi fuerit ei datū à patre meo. Ex hoc multi discipulorum eius abierūt retro, & iā nō cū illo ambulabāt. ¶ Dixit ergo IESVS ad duodecī: Nūquid & uos uultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine ad quē ibimus? Verba uitæ æternæ habes. Et nos credimus & cognouimus, quia tu es CHRISTVS filius dei. Respōdit eis IESVS: Nōne ego uos duodecim elegi, & ex uobis unus diabolus est? Dicebat autē de Iuda Simonis Sca-riothis. Hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

ANNOTATIONES BREUES LIIII. CIRCA LITERAM CAP. VI.

2 uidebant * αὐτῶν eius 3 ergo

¶

	autem	& raperēt ipsum, ut fa-	39	faciemus
	& infra.	cerent ipsum		ποιῶμεν
4	Erat autem proximū	fugit – iterum	21	præsens.
	ἦν δὲ ἔγγυς	ἀνεχώρησεν		45
	Appropinquabat aut,	secessit		panis enim – uerus
	Instabat autem	uenerunt	23	* τῶ θεῷ
6	multitudo maxima	ἤρχοντο		48
	πολὺς ὄχλος	imperfectum.		in æternum.
	multa turba	proximum nauī fieri,	26	πῶποτε
6	ad eum,	ἔγγυς τῷ πλοίου γινόμενον		48
	ad se	appropinquare nauī		unquam
9	unusquisq; * αὐτῶν eorū	fuit ad terram	28	credidistis.
11	puer	ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς		ππισεύετε
	παιδάριον	fuit in terra,		præsens.
	diminutiuum.	appulit terræ,	51	Hæc est enim
11	pisces,	uēnit in terram		τῶ δὲ ὄντι
	ῥάγια	Altera die	28	Hæc est autem
	& infra.	τῇ ἐπαύριον		panis – uīuus
12	tantos	Postero die		56
	ποσούτους	una,	29	58
	tot,	* ἐκείνο εἰς ὃ ἐνέθησαν		in inuicem.
	tam multos	οἱ μαθηταὶ αὐτῶ		μετ' ἀλλήλων
13	foenum	illa quam ingressi sunt		inuicem,
	χόρτος	discipuli eius.	30	inter uos
	herba,	nauim,		60
	gramen	δι' ἡμετέριον		docibiles
13	quinq; milia.	diminutiuum.		Διδασκί
	πεντακίχλιοι	superuenerunt	31	dociles
14	quinq; mille	ἦλθε		60
	distribuit	uenerunt		64
	* τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ	naues		Omnis * οὐμπερο
	μαθηταὶ	πλοῖα		ut si quis ex ipso man-
	discipulis, discipuli ᾧο	gratias agentes deo.	32	66
16	ne pereant.	εὐχαριστήσαντ' ὁ τῷ κυρίῳ		ut qs ex eo edat, & nō
	ἵνα μή τι ἀπόληται	gratias agēte domino,		caro mea est,
	ne quid pereat,	cū gratias egisset dñs		* ἦρ ἐγὼ δώσω
	ne pereant	ascenderunt	33	quam ego dabo
	anceps.	* καὶ αὐτοὶ		Litigabant
17	fragmentorum	& ipsi		ἔμάχοντο
	fragmentis	nauiculas,	33	Pugnabant,
17	ordeaceis	τὰ πλοῖα		Decertabant
	– & duobus piscibus	hominis	38	68
20	uenturus est	τῷ ἀνθρώπῳ		68
	ὁ ἐρχόμενος	masculinum.		70
	præsens & imperfectū	signauit		78
21	ut raperent eum, & fa	ἔσφραγισεν		82
	cerent eum	sigillauit,		locutus sum
	καὶ ἔσφραξεν αὐτῶ, ἵνα	obsignauit		λαλῶ
	ποιήσωσιν αὐτῶ			præsens.
				78
				82
				85
				85

ad ea quæ

ad ea quæ retro
 88 credimus
 πεπιστεύκαμεν
 præteritum.
 89 dei

* τὸ ζῶν
 90 diabolus
 διάβολος
 calumniator,

delator
 90 Scariotis.
 Ἰσκαριώτης
 Iscariote
 ut referatur ad Iudam.

COMMENTARIUS IN CAPVT SEXTVM.

AB Hierosolymis profectus est in Galilæam dominus, beneficas ubique uirtutes operans, ut subdit Ioannes, dicens. ¶ Post hæc, abiit IESVS 47
 trans mare Galilææ, quod est Tiberiædis, & sequebatur eum multitu-
 do magna: quia uidebant signa quæ faciebat super his qui infirmaban-
 tur. Subiit ergo in montem IESVS, & ibi sedebat cum discipulis suis.
 Erat autem proximum pascha, dies festus Iudæorum. Cum subleuasset ergo oculos
 IESVS, & uidisset quia multitudo maxima uenit ad eum, dicit ad Philippum: Vnde
 ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat, tentans eum. Ipse enim sciebat
 quid esset factururus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non
 sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis eius,
 Andreas frater Simonis Petri: Est puer unus hic, qui habet quinque panes ordeaceos,
 & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? Dixit ergo IESVS: Facite homines
 discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo uiri, numero
 quasi quinque milia. Accepit ergo IESVS panes, & cum gratias egisset, distribuit dis-
 cumbentibus: similiter & ex piscibus quantum uolebant. Ut autem impleti sunt, di-
 xit discipulis suis: Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt
 ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus or-
 deaceis, & duobus piscibus, quæ superfuerunt his qui manducauerant. ¶ Sequeba-
 tur (inquit) eum magna multitudo: quia uidebant signa quæ faciebat super his qui in-
 firmabantur. Hæc autem ut ueritas erant sanitarum corporum, quia uerè corpora sa-
 nabantur, ita signa erant sanitarum animarum. At sanitas corporum parua est, sanitas
 autem animarum maxima, & ad quam maxime faciendam & nobis persuadendam,
 descendit filius dei: & ad hoc, uisibilia signa, & beneficas uirtutes circa corpora opera-
 batur. Et quod subditur à Ioanne, dominum subijisse in montem, ubi sedebat cum di-
 scipulis suis: id factum fuit in deserto Bethsaidæ, quod ex Lucæ capite nono cognosci-
 tur. Sedebat autem docens, audiente plurima turba. Et tempus hic declarat Ioannes,
 quod alij tacuerunt: quia tunc instabat pascha, dies festus Iudæorum. Et hoc est secun-
 dum à baptismo CHRISTI pascha, de quo meminit Ioannes. Porro quod dominus
 circiter quinque milia hominum, exceptis mulieribus & paruulis, satiauerit quinque
 panibus & duobus piscibus, expressit Matthæus capite quartodecimo, numero 145.
 & Marcus capite sexto, numero 32. & Lucas capite nono, numero 83. Sed hic Ioan-
 nes adijcit pauca specialius, quæ alij non expresserunt. De Philippo scilicet, de cuius
 fide dominus periculum fecit, & inuenta est exigua: similiter & de Andrea, qui cum
 prodidisset puerum, qui quinque panes ordeaceos, & duos pisces habebat, adiecit: Sed
 hæc quid sunt inter tantos? impossibile ratus hæc tantæ populi turbæ sufficere posse.
 Verum dominus ostēdit, quæ hominibus impossibilia uidentur, deo esse possibilia, im-
 mo etiam plusquam possibilia: nam & illis saturati sunt omnes, & insuper fragmen-
 tis eorum duodecim cophini repleti. Panum quoque materiam hic expressit, quod es-
 sent ordeacei. Cuius rei figura præcesserat in Elisæo in panibus ordeaceis: ut quarto
 Regum circa finē quarti cap. licet intueri: sed multo hic magnificentior ueritas, quam
 illic figura. Cætera ijs quæ Matthæus, Marcus, & Lucas habent, sunt similia. Deinde
 subdit Ioannes quid uiso illo signo dixerit turba illa satiata, & quid facere intenderit,

Hh

- 48 » dicens. **¶** Illi ergo homines, cum uiderent quod IESVS fecerat signum, dicebant:
 » Quia hic est uerè propheta, qui uenturus est in mundum. IESVS ergo cum cognouisset,
 » quia uenturi essent, & raperent eum, ut facerent eum regem: fugit iterum in montem ipse solus. **¶** Dicebāt, Quia hic est uerè propheta, ὁ ἐρχόμενος, ut habet Ioannes: quod dici potest, qui uenturus erat. Iam enim uenerat, & eum uenisse fatebantur: nā dicebant, hic est. Quare potius hic uertendum erat ὁ ἐρχόμενος, qui uenturus erat, quàm qui uenturus est, et si utrunq; significet: quia id, qui uenturus est, illum nōdum uenisse subindicare uidetur. At si ita dicebant: Hic est uerè propheta, qui uenturus erat in mundum: iam uenisse apertè testabantur, ut reuera uenerat. Ecce quomodo ex lege, & prophetis intellexerant prophetam uenturum qui erat Messias, & in hoc bene dicebant. Sed quod cogitabant se uenturos, & coacta multitudine redituros, & rapturos ipsum, ut constituerent ipsum regem suum, stulte cogitabant. nam quem deus constituerat regem, etiam secundum dispensationem nostræ naturæ assumptæ, ut habetur psalmo secundo: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Et alio loco: Dico ego opera mea regi. & subditur: Dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatem, propterea unxit te deus deus tuus. stultum erat homines uelle eū creare regem. Et ideo id cognoscens dominus, dimissa turba, ex Matthæo, ascendit: siue ut Grace Ioannes habet, ἀνεχώρησεν, id est secessit (non fugit, ut interpretes uertit) in montem ipse solus. Ad quid enim dimissa turba fugisset? Qua etiam præsentem non fugisset, ut qui omnia sciret, uel antequam essent cogitata, tantum aberat ut in necessitate fugæ deuenire posset. Ad hæc non cogitabant tunc ipsum rapere, sed postero die exorta luce. Postremo nunquam fugisse legitur. Id ergo interpretis, fugit, perinde intelligendum est, ac secessit. Sed ad quid secessit, etiam solus? Nimirum ut oraret, nō ut ueloci cursu turbæ impetum uitaret, dicente Matthæo: Et dimissa turba, ascendit in montem solus orare. Verum est tamē, quod præmisit discipulos suos, nulla relicta nauis, ut præcederent, & ipse solus in deserto mansit. Vnde & fiduciam conceperat turba, se omnino reperturam ipsum, & eum non elapsurum. Verum longè secus euenit: nam qui nauis non egebat, æque facile mari atque terra abiuit, & factum est quod uolebat: non autem quod ipsi uolebant, intendebantq;: ut ostenderet alio signo se aliud quid maius esse, quàm ipsi putarēt. Quod & ipse signo manifestauit apertè, quod subdit Ioannes, dicens. **¶** Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. 49 » Et cum ascendissent nauim, uenerunt trans mare in Capharnaum. Et tenebræ iam factæ erant, & nō uenerat ad eos IESVS. Mare autem uento magno flante, exurgebat. » Cum remigassent ergo, quasi stadia uiginti quinque aut triginta, uident IESVM ambulans super mare, & proximum naui fieri, & timuerunt. Ille autē dicit eis: Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & statim nauis fuit ad terram, quam ibant. Altera die turba, quæ stabat trans mare, uidit quia nauicula alia non erat ibi, nisi una: & quia non introisset cum discipulis suis IESVS in nauim, sed soli discipuli eius abiissent: Alia uero superuenerunt naues à Tiberiade, iuxta locum ubi manducauerant panem, gratias agentes deo. Cum ergo uidisset turba, quia IESVS non esset ibi, neq; discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & uenerunt Capharnaum quærentes IESVM. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc uenisti? **¶** Hoc signum positum est à Matthæo, capite quartodecimo, numero 146. & à Marco, capite sexto, numero 33. Et pauca hic adiicit Ioannes, quod illi non habent. Verum aliquot in locis litera paulo aliter uerti poterat, ut hic: Cum autem sero factū esset: quod Ioannes dicit, ὡς δὲ ὀψία ἐγένετο, quod sic quoq; uerti poterat, Vt autem sero fiebat. Nam indefinitum nonnunquam etiam pro præterito imperfecto capi solet, maxime ubi materia id exigit, quod hic esse uidetur: nam nōdum facta uidetur uespera, cum descenderunt ad nauem: quanquam dies uergebat in uesperam, quando quidem

Psalmo. 44.

Matth. 14.

49

quidem turba adhuc existente in loco, & nondum dimissa, misit discipulos ut profici-
 scerentur ad nauem, & præcederent ipsum trans fretum, dicente Matthæo: Et statim *Matth. 14.*
 compulit IESVS discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum,
 donec dimitteret turbas. & Marco similiter: Et statim coëgit discipulos suos ascende- *Marci. 6.*
 re nauim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret po-
 pulum. Et ascendisse etiam discipulos, turba adhuc illic existente, & nondum uespera
 facta, etsi dies deurgeret in uesperam, testatur hic Ioannes, cum ait: Altera die, turba
 que stabat trans mare, uidit quia nauicula alia non erat ibi, nisi una: & quia non intro-
 illet cum discipulis suis IESVS in nauim, sed soli discipuli eius abijissent: uiderant ergo
 abijisse discipulos, id est è statione soluisse. Dimissa ergo nondum erat turba: quod in-
 dicium est, necdum serum factum fuisse, etsi instaret. Et hoc (ut dictum est) uero absi-
 mile non est dominum fecisse, eorum qui in turba erant uoluntate cognita, qui uole-
 bant die sequenti ipsum rapere & cõstituere regem: ut scilicet abeuntibus discipulis,
 & ipso manente solo, absq; ulla naue, cuius subsidio abire posset, illi minus diffident
 se ipsum reperire posse eo in loco: & insuper ut & illi, & discipuli, ipsius uirtutem exa-
 citius cognoscerent, ipso perinde liquido mari atq; firmo solo utente. Id etiam, Vene-
 runt trans mare Capharnaum: quod Ioannes dicit *ἔρχοντο πέραν τῆς θαλάσσης εἰς καπέρ-
 ναῦν*, uerti posse uidetur: Ibat trans mare in Capernaum, siue Capharnaum, quod idē
 est, nam id uerisimile non est, quod fuerint Capharnaum, & deinde redierint ad ma-
 re, remigantes iterum unde uenerant. nam si trans fretum fuissent, illic expectassent
 dominum, qui iusserat ut capefferent uiam trans mare, & præcederent ipsum, Cur er-
 go redijissent è Capharnaum, idq; noctu & tenebris iam factis? Et quomodo etiam
 uenissent trans mare in Capharnaum, cū uentus esset uehemens, atq; illuc euntibus
 contrarius: dicente Matthæo: Vespere autem facta, solus erat ibi: nauicula autem in
 medio mari iactabatur fluctibus: erat enim contrarius uentus. Cui similem sententiā
 habet Marcus, dicens: Et cum sero esset, erat nauis in medio mari, & ipse solus in ter-
 ra, & uidit eos laborantes in remigando: erat enim uentus contrarius eis. Nondum
 ergo uenerant trans mare in Capharnaum: sed ibant illuc, irēue contendebant relu-
 stante uento, atq; freto. Transferendum igitur erat, Ibat trans mare in Capharnaū.
 Ad hæc ex Ioanne dici non potest, quod redibant, cum dicat: Voluerunt ergo eum ac-
 cipere in nauim, & statim nauis fuit ad terram, quam ibant. Ibat ergo, non reuertebā-
 tur. At dices: Quomodo ergo impleuerunt præceptum domini, qui iusserat, immo
 compulerat eos ascendere in nauiculam, & præcedere ipsum trans fretum? Si non
 fuerunt trans fretum, quomodo præcesserunt eum trans fretum? Non iussit simplici-
 ter ut præcederent ipsum trans fretum: sed ut præcederent ipsum, tendendo trans fre-
 tum, donec dimitteret turbas, ut ait Matthæus: & similis sententiæ est Marcus. Ergo
 quandiu turbæ affuerunt, quæ eos abire uidebant, præcedebant ipsum uersus eam
 plagam euntes, ad quam illos ire iusserat dominus, neq; tunc uentus erat eis contrari-
 us: quod intelligitur ex hoc, quod turbæ uiderunt discipulos conscensa nauī abeun-
 tes, remanente IESV in terra. At dimissa turba, continuo (ut dominus uoluit) exortus
 est uehemens uentus, & laborantes non poterant præualere uento. Tunc autē quod
 iusserat impleuerant, si quidem præcesserant, donec dimississet turbas: ultra autem re-
 migare non poterant, a. sed ut horarum circiter nouem spatio, remis pro uiribus in-
 cumbentes, non confecerint quatuor miliaria: nam ex Ioanne, uī remorum confecer-
 rāt stadia circiter uiginti quinque, quæ pauxillo plus quàm tria sunt miliaria: aut ad sum-
 mum triginta, quæ minus sunt quàm quatuor. Et quod id fecerint horarum circiter
 nouem interuallo, aut etiam ampliore, promptē ex hoc dignoscitur, quod discipuli ci-
 tra noctem conscensa nauī, abierunt aliquandiu turba uidente: & quarta uigilia no- *Matth. 14.*
 ctis uenit ad eos dominus ambulans super mare, ex Matthæo, & similiter ex Marco *Marci. 6.*

circa quartam uigiliam noctis. At cum nox illic sit plus minus duodecim horarum, & quarta uigilia, aut circa quartam uigiliam dominus uenerit, nouem horæ noctis, aus circiter fluxerant, tribuendo unicuique uigiliæ noctis trihorium. Quod igitur dicitur, ratum est. Porro aduertendum est cum Ioannes dicit: Voluerunt ergo accipere eum in nauim: quod ex Matthæo & Marco, ascendit & cessauit uentus, & repente appulerunt ad portum quò ibant. Quod & augere potuit miraculum, domino se demonstrante, & terræ, & maris, & fluctuum, & uentorum dominum. Et quia hoc nõ uis; adeò alij expresserãt, idcirco Ioannes id hac in parte resumpsit: sed de Petro, què dominus fide nutantem è medijs fluctibus eripuit, tacuit: quod id Matthæus sufficiẽter enarrauerat. Cætera in Matthæo, pariter & Marco, locis iam præactis, sunt satis cognita. Et cum Ioannes addit, Altera die turba quæ stabat trans mare: de ea turba loquitur, quæ ex parte deserti, uesperis dimissa fuerat, & sequenti die illuc redierat, ut inueniret IESVM, quemadmodum se inuenturam illum arbitrabatur: & erat circa mare ex parte opposita ei, ad quam dominus profectus erat. Illud ergo trans, cum dicit, Stabat trans mare: erat cis mare ex parte deserti. Et particula, Quia nauicula alia non erat ibi, nisi una: de ea nauicula intelligitur, quam discipuli ingressi fuerãt ut præcederent, quæ tunc sola erat: qua discedente, nulla in statione illa erat relicta, quam dominus ascendere potuisset. Quod uidentes turbæ, mirabantur quò abiisset dominus: nã & nauis non fuit qua abiret, & uentus contrarius impediisset: quo minus etiam habita nauis, isset quò præmiserat discipulos. Cum ergo sic perquirerent dominum, & non inuenirent, superuenerunt ex parte Tiberiadis, nauiculæ iuxta eum locum, ubi manducauerant panem, *εὐχαριστήσαντες τὸ κυρίου*, id est gratias agente domino: quem admodum & prius dixerat Ioannes, ubi ait: Accepit ergo IESVS panes, & cum gratias egisset, distribuit. Et illi cõscenderunt nauiculas illas, & uersus Capharnaum, quò dominum emisse discipulos suos intellexerant, nauigauerunt, & ita quæsitum dominum inuenerunt trans mare. Vnde magno miraculo tenebantur, quomodo & quando illuc uenire potuerat. Non enim uidebant quomodo itinere terrestri uenire potuisset, ut neque uenerat, etsi uolens, potuisset in momento: neq; quomodo uia maris, nam nauiculam non habebat, & etiam si habuisset, uentus erat contrarius. Sed in hoc & ipsi errabant, quia uia maris illuc uenerat, & nulla rate, ac uento quamuis procelloso nequaquam impediẽte. Admirantes igitur hoc factum, sciscitabantur à domino, quando illuc uenerat, quod ab alijs magis scire potuerunt, quàm à domino. Nam dominus eis respondit, non quomodo aut quando uenerit: sed quod subdit Ioannes, dicens. **¶** Respondit eis IESVS, & dixit: Amen amen dico uobis, quæritis me, nõ quia uidistis signa: sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam, quem filius hominis dabit uobis. Hunc enim pater signauit deus. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, ut operemur opera dei? Respondit IESVS, & dixit eis: Hoc est opus dei, ut credatis in eum quem misit ille. **¶** Quærebant dominum, non quia uiderant signum: signum enim illud erat diuinæ naturæ, diuinæq; potentiæ signum: ergo si requisissent eum, quia uiderant signum: requisissent eum quia deus esset, & diuinam in se haberet naturã: & sic quæsisissent ipsum propter ipsum, non autem propter seipfos. At se respiciebant, confyderantes quod egregie saturati ab ipso fuerant. Sic itaque quærebant ipsum propter seipfos, non propter ipsum. Et ob id etiam statuerant eum in deserto regem suum constituere, quod posset ipfos alere, uel abundantissimè. Et ita seipfos respiciebant, & propter seipfos omnia faciebant. At qui quæruni hoc modo deum, non bene quæruni: quod suo hie sermone ad hoc pacto male quæretes ipsum, aperuit dominus. Siquidẽ qui sic quærit, quærit cibum qui perit, & cibum qui perit, operat: sed qui quærit deum propter deum ipsum, & propter nihil aliud, hie quærit cibum qui non perit, & cibum qui

50

» cens. **¶** Respondit eis IESVS, & dixit: Amen amen dico uobis, quæritis me, nõ quia
 » uidistis signa: sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum
 » qui perit, sed qui permanet in uitam æternam, quem filius hominis dabit uobis. Hunc
 » enim pater signauit deus. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, ut operemur ope
 » ra dei? Respondit IESVS, & dixit eis: Hoc est opus dei, ut credatis in eum quem misit
 » ille. **¶** Quærebant dominum, non quia uiderant signum: signum enim illud erat di
 » uinæ naturæ, diuinæq; potentiæ signum: ergo si requisissent eum, quia uiderant si
 » gnum: requisissent eum quia deus esset, & diuinam in se haberet naturã: & sic quæ
 » sisissent ipsum propter ipsum, non autem propter seipfos. At se respiciebant, confyde
 » rantes quod egregie saturati ab ipso fuerant. Sic itaque quærebant ipsum propter se
 » ipfos, non propter ipsum. Et ob id etiam statuerant eum in deserto regem suum con
 » stituere, quod posset ipfos alere, uel abundantissimè. Et ita seipfos respiciebant, & pro
 » pter seipfos omnia faciebant. At qui quæruni hoc modo deum, non bene quæruni:
 » quod suo hie sermone ad hoc pacto male quæretes ipsum, aperuit dominus. Siquidẽ
 » qui sic quærit, quærit cibum qui perit, & cibum qui perit, operat: sed qui quærit de
 » um propter deum ipsum, & propter nihil aliud, hie quærit cibum qui non perit, & ci
 » bum qui

būm qui nō perit, operatur. Cum ergo dicit: Operamini nō cibum qui perit, sed qui permanet in uitam æternam: iubet se à nobis, non propter nos, sed propter se quærē dum, in quo etiam se declarat deum, qui maxime uel solus propter se est quærendus. Sed quis quærenti & operanti dat cibum illum qui non perit, sed qui permanet in uitam æternam? Ille ipse, qui idem filius dei, & filius hominis est. Quem (inquit) filius hominis dabit uobis, hunc enim pater signauit deus. Quid hunc? Cibumne? Etiam cibum, quia idem est cibum ille, & filius hominis. Verum hic non cibum, sed filium hominis refert: quia τὸ πρῶτον, id est hunc, masculinum est, ut ἡ δὲ τὸ ἀνθρώπου, filius hominis, non fœmininum, ut βρώσις, id est esca, siue cibus. Sed quo sigillo signauit, id est sigillauit eum deus pater? Verbo suo, filio suo, qui est character substantiæ ipsius, quemadmodum ait Paulus: Locutus est (inquit) nobis in filio, quem constituit hæredem uniuersorum, per quem fecit & secula: qui cum sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius (quod Græce dicitur, χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ) portansq; omnia uerbo uirtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis. Ergo uerbum consubstantialis diuinitatis, & character paternæ substantiæ, sigillum est quo sigillauit pater qui deus est, hunc filium hominis: & ex consequenti, cibum quē dat filius hominis: nā & ipse dat semetipsum. Quibus? Sanè omnibus uiuam in ipsum fidem habentibus, quorum ipse est uiuificans inhabitator, quod ex uerbis estis infra cognoscetur. At cum dominus dixit eis: Operamini cibum qui non perit, sed qui permanet in uitam æternam: interrogauerunt eum quid faciētes operarentur opera dei, id est cibum illum qui non perit. Quibus ipse respondit, hoc esse opus dei, ut crederent in eum quem misit ille, id est deus pater, hoc est ut crederent in ipsum. In quo insinuabat se esse deum: in quem enim credendum est, nisi in deum? Ex quo intelligere debebant, ipsum esse Mesiam, & deum à deo missum: id illis insinuante deo per Zachariam sic loquente: Lauda, & lætare filia Sion: Ecce uenio, & habitabo in medio

Zach. 2.

tui, ait dominus, Et subdente: Et scies, quia dominus exercituum misit me ad te. Nam ex prima particula, Deus erat in medio ipsorum: quare debebant credere in eum, ut in deum. Et ex secunda particula, deus pater, dominus exercituum miserat eum. Vides ergo quomodo credere, quod est opus fidei: ut lucis lucere, est opus dei, & quo adipiscimur cibum uitæ, qui permanet in uitam æternam, quem tum habemus, cum filius hominis dat nobis seipsum, & inhabitatorem, & uiuificatorem, uiuentibus iam non uita mortali, sed deo. Sed tam absuit ut Iudæi, præsertim scribæ & pharisæi qui aderant, hoc opus uellent operari, ut etiam signum peterēt, & uerbis eius uellent ob-

51

luctari, dicente Ioanne. ¶ Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, ut uideamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis IESVS: Amen amen dico uobis, non Moyse dedit uobis panem de cœlo, sed pater meus dat uobis panem de cœlo uerum. Panis enim uerus est, qui de cœlo descendit, & dat uitam mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis IESVS: Ego sum panis uitæ. Qui uenit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet in æternum. Sed dixi uobis, quia & uidistis me, & nō credidistis. ¶ Volunt uidere signa, & signis credere nolunt. Nuper pauit tot milia hominum quinque panibus, & duobus piscibus: & tanta fragmenta superauerunt, ut collecta duodecies amplius uideri possint, quàm omnia quæ à principio fuerant illis oblata. Et hæc sola benedictione facta sunt: adeò potens erat eius benedictio, quod erat uniuersalis prouidentia, & diuinitatis eius certissimum argumentum. Nuper etiam, perinde super fluidas maris undas, atq; super solidam humum ambulauit: & alterum quandiu affuit ei fides in ipsum, similiter ambulare fecit. Fecit & uerbo silere uentū, & repente nauem & homines appellere, quò ipsi tendebant, & ipse pariter cum eis, suscepto ipso

Hh 3

ambulante super aquas: quæ sunt populi & nationes mundi. Quæ enim procella, qui spirituum malignorum flatus potest impedire ecclesiæ nauem, quin & ipsa, & omnes existentes in ea perducatur cum IESU ad æternæ uitæ portum? Cuiusnam hoc signum, uelle & protinus factum esse quicquid uoluerit, nisi dei? sicut scribitur: Omnia quæcunque uoluit, fecit. Volunt igitur uidere signa, sed nequaquam credere propter signa. Mentiebantur ergo, quando interrogabant: Quod tu facis signum, ut uideamus & credamus tibi? quando quidem propter nullum signum erant credituri. Sed & nunc, & aliàs quādo è somno excitatus est in nauis, signa fecit, per quæ cognosci poterat is de quo scriptura eorum dixerat: Qui descēdunt mare in nauibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi uiderunt opera domini, & mirabilia eius in profundo. Et subditur: Et statuit procellam eius in auram, & siluerunt fluctus eius. Et lætati sunt quia siluerunt, & deduxit eos in portum uoluntatis eorū. Verum signa eius, quæ & maxima erant, & quæ negari nō poterant, attenuare uolebant, dicētes: Quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlo dedit eis manducare. Quasi dicerent: In hoc quod pane terreno cibasti illam multitudinem in deserto, non magnum quid operaris: nam maius fecit Moses, qui in deserto patres nostros, id est omnem Israheliticum populum pauit manna, qui erat panis cœlestis: sicut psalmo septuagesimo septimo scriptum est: Et pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis. Et hi erant scribæ & pharisæi, qui sic facta CHRISTI gloriosa attenuare nitebantur. Quibus respondit dominus: Amen amen dico uobis, non Moses dedit uobis panem de cœlo. nam nequaquam Moses erat ille, qui dabat manna, sed pater cœlestis: sicut & in psalmo septuagesimo septimo intelligitur. Et pluit illis manna ad manducandum: non enim Moses pluit, sed deus. & sicut in Exodo scribitur dominum dixisse ad Moysen: Ecce ego pluam uobis panes de cœlo. Et Moysen ad populum: Iste est panis, quem dominus dedit uobis ad uescendum. Nō ergo Moses (ut illi falso mentiebantur) dedit eis panem de cœlo. Sed neque Moses fecit illis hoc signum, pascendi eos pro uoluntate sua: neque benedictione sua, ut licet uideri Exodi capite sextodecimo, id fecit. At dominus signum illud in deserto, ut uoluit, ipse fecit: & pro uoluntate sua ipse pauit populum, & benedictione sua factum est miraculum. Id igitur multo maius erat, quàm quod Moses fecerat, qui reuera nihil fecerat. At miseri homines, quæ dei sunt, homini attribuunt, quod aut idololatria est, aut idololatriæ proximum. Ad hūc modum ob uera miracula, quæ deus faciebat: aut falsa dæmonum ludificamenta, quæ deus permittebat, plurima plurimis olim introducta est idololatria, creaturæ cultum tribuēdo, qui soli deo debetur. At uero ubi uerus cultus est, ludificamenta locum non habent: quia creaturæ nihil quod dei sit, tribuitur: & fides quæ cum spiritu CHRISTI est, ludificamenta nescit: aut si quæ adsunt ob aliquorum infidelitatem, qui tales sunt, quales olim erāt scribæ & pharisæi, statim discernit: nam unius est fides, unius ueritas, unius salus. Cæterum cum non Moses quidem, sed cœlestis pater dedit in deserto filijs Israhel manna, panem de cœlo: dedit figuram solum, & nondum panem de cœlo uerum, qui erat CHRISTVS dominus. nā panis ille de cœlo uerus est, qui dat uitam mundo, & uitam quidem æternam. Tunc quidam audientes dominum loquentem de pane illo uero, qui ueram uitam præstat mundo, dixerunt domino: Domine, semper da nobis panem hunc. Quibus ipse respondens, mysterium aperuit, quis esset panis ille uerus, dicens eis: Ego sum panis uitæ. Qui uenit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet in æternum. Fames ducit ad cibum, & sitis ad potum. Cibum, doctrina CHRISTI est: Et potus, fides eius. Fames, desyderium spiritus autem. Ea fames, ducit ad doctrinam CHRISTI: quam qui uerè habet, uenit ad CHRISTVM: immo CHRISTVS ad ipsum, qui illam interne docet, & nullam amplius desyderabit doctrinam, nam ea sola est, quæ famem spiritus extinguit

extinguit. Sitis item, desiderium est spiritus. Et ea sitis ducit ad fidem; quam qui uere habet, credit in CHRISTVM; & sic quidem credit, ut nullo modo de uita aeterna, quam promittit, diffidat, neque ullo unquam fidei torqueatur desiderio: nam haec fides, uel sola sitim spiritus sedat: & utrunque desiderium, uitae est desiderium, & uitae quaedam aeternae. Et subdit dominus, dicens eis: Dixi uobis, quia & uidistis me, & non credidistis. Dixi uobis: Ego sum panis uitae, ut uel nunc credatis. Et prius uidistis me, & signa mea, & non credidistis: nam ad me uenistis (ut iam dictum est) non quia uidistis signa, sed quia manducastis ex panibus & saturati estis: & hoc est ad deum non propter deum, sed propter se ire: non erigendo ad ueritatem rerum oculum, sed deprimendo: & hoc est male ire. Et subdit dominus, quomodo omne quod ad ipsum uenit, non peribit: quia id omne dedit ei pater, ut in eo bonam & misericordem, immo superbonam & supermisericordem impleat patris uoluntatem, aperi-

ente Ioanne, dicens. ¶ Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet: & eum qui uenit ad me, non eijciam foras: quia descendi de caelo, non ut faciam uoluntatem meam, sed uoluntatem eius qui misit me. Haec est enim uoluntas eius qui misit me patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo: sed resuscitem illud in nouissimo die. Haec est autem uoluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam aeternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. ¶ Id, Omne quod dat mihi pater, ad me ueniet: sic capi debet, ut intelligamus patrem donum dare ei quod dat filio, & deinde quod dono datum est, ad ipsum uenire. Et proinde neminem posse ad ipsum uenire, nisi patris in se donum sentiat, ut & inferius dicit: Nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datum a patre meo. Et hoc donum eunt ad CHRISTVM datum est. Verum, cum pater dat alicui donum, ut eat ad CHRISTVM, dat simul & CHRISTO ipsum euntem ad CHRISTVM: sicut & paulo inferius dicit: Nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Nam uenire ad eum, est patrem illi eum qui uenit dare: & patrem eum qui uenit trahere, est donum ueniendi illi infundere. Et quid est, ad CHRISTVM uenire? Sanè doctrinam eius amplecti, & in ipsum firmissimè credere. Et eum (inquit) qui uenit ad me, non eijciam foras. Quid est, non eijciam foras, nisi non excludam a regno uitae aeternae, non erit obnoxius miserorum miseriae, qui cruciabitur in tenebris exterioribus in secula seculorum die ac nocte, immo perpetua nocte? Et causam subdit, quia haec est illa immense bona patris uoluntas, ut filius non excludat datum ipsius a regno uitae, sed uitam det ei sempiternam. Filius autem uenit facere uoluntatem patris, non suam ut suam, & ut a se, quanquam eadem est & patris & filij uoluntas. Et ut patris uoluntas immense bona est & misericors, & nolens quicquam perire quod uenit ad filium: ita & filij uoluntas infinite bona est & misericors, & nihil uolens perire quod uenit ad ipsum. Quare quod dat pater, id omne dat ad saluandum: & quod recipit filius, id omne recipit ad saluandum: & haec est utriusque & patris, & filij uoluntas. Sed filius praefert patris honorem, quando dicit se descendisse de caelo: non ut faciat uoluntatem suam, sed uoluntatem eius qui misit illum. Et declarando quae sit bona erga nos patris uoluntas, suam etiam declarat, sed gloriam refert in patrem: ut nos doceat patrem glorificare in filio, & filium in patre. Quid est ergo, ut non perdam ex eo, nisi ut non excludam a salute mea, ut non condemnem in iudicio, ut non tradam afficiendum aeterno supplicio? Sed ut resuscitem illud in nouissimo die, resurrectione scilicet uitae, salutis, & aeternae consolationis: non autem iudicij, perditionis, & aeternae desolationis: quia omnes (ut capite precedente dictum est) in nouissimo die suscitabit. Venit (inquit) hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient uocem filij dei: & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem uitae: qui uero mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Et de resurrectione in ui-

tam filiorum dei, per Messiam in nouissimo die faciendam, aliquid etiam traditiones
 continent Hebræorum, uolentes id psalmi septuagesimi primi: Ante solem IANIN
 (sic enim legunt: quamuis scribatur INNON, ut ex scholijs margineis uidere licet) no-
 men eius, interpretando IANIN (si sermo noster admitteret) filiabit, loco cuius liceat
 nobis dicere, nasci faciet, generabit, de generatione & suscitatione filiorum de pulue-
 re terræ intelligi: perinde ac si diceremus, Ante solem, hoc est ab æterno, Messia no-
 men est, quod sit ex puluere terræ mortuos suscitaturus, resurrectionisq; filios factu-
 rus. Immo sicut à patre omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur: ita à filio o-
 mnis (ut sic dicam) filialitas, omnisq; generatio in cœlis & in terra nominatur. In cœ-
 lis quidem, quia ante omnia genitus: in terra uero, quia (etsi per ipsum omnia prima
 generatione facta sunt) secundæ generationis, qua filij dei sumus, ipse solus ut filius
 est autor, & tandem in nouissimo die ultimæ generationis, qua qui digni futuro secu-
 lo inuenientur, per eum efficiuntur filij resurrectionis. Proinde subdit dominus: Hæc
 est autem uoluntas patris mei qui misit me, ut omnis qui uidet filiū & credit in eum,
 habeat uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Quis est qui nunc
 uidet filium, nisi qui per scripturas & uerbum ipsius cognoscit eum? Sed non satis est
 nosse eum per scripturas, nisi etiam adsit fides in eum. Ut illis qui tunc aderant, non
 sufficiebat uidere ipsum, & audire uerbum eius, nisi etiam credebant in eum. Et hæc
 fides sine dilectione esse non potest: ut enim radius sine calore nihil uiuificat, sic nec fi-
 des sine dilectione: sed est fides mortua, & non fides. Et cum huic particulæ, Habeat
 uitam æternam, continenter subdit, Et ego resuscitabo eum in nouissimo die: declarat
 se hic loqui de resuscitatione in resurrectionem uitæ: non de ea, quæ est in resurrectio-
 nem iudicij. Et hæc omnia, quæ ex mandato patris eis pronunciat, declarant eum omni-
 potentem esse atq; deum. Sed maligni scribæ & pharisæi, attendentes uerbis eius, nō
 ut crederent (erant enim aspidibus surdiores ad credendum, & talpis cæciores ad in-
 telligendum) sed ut reprehendere quippiam, aut damnare possent, murmurabant, di-
 cente Ioanne. ¶ Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset, Ego sum panis uiuus
 qui de cœlo descendi: & dicebant, Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus pa-
 trem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, Quia de cœlo descendi? Respondit er-
 go IESVS, & dixit eis: Nolite murmurare inuicem. Nemo potest uenire ad me, nisi
 pater qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptū
 in prophetis: Erunt omnes docibiles dei, Omnis qui audiuit à patre, & didicit, uenit
 ad me. Non quia patrem uidit quisquam, nisi is qui est à deo, hic uidit patrem. ¶ Cœ-
 perunt scribæ & pharisæi duas particulas, quas dominus protulerat, hanc scilicet,
 Ego sum panis uiuus: & hanc, Quia descendi de cœlo. Et de his murmurabant, & di-
 cebant: Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus & patrem, & matrem? Quasi
 dicerent: sic. Sed in hoc fallebantur, mentiebanturque: quia neque filius erat Ioseph,
 ut putabant, neque patrem aut matrem eius ut res habebat, nouerant, nam deus erat
 pater, & uirgo, mater: quod ipsi neque intelligebant, neque credebant. Quomodo
 ergo nouissent patrem eius & matrem? Ex his igitur quæ falso opinabantur, collige-
 bant, Quomodo ergo descendit de cœlo? Quomodo est panis uiuus? Quasi dicerēt,
 hoc, falsum est: illud, absurdum, & quod nullo modo fieri potest. Verum ut sua opi-
 nione colligebant falsum, ita etiam præsumebāt falsum. Et uerum erat, CHRISTVM
 & esse panem uiuum, & de cœlo descendisse. Cæterum dominus cum cogitationes
 eorum uideret, & murmurationem eorum intelligeret, se plusquam filium Ioseph de-
 clarando: ut qui cogitationes eorum nosset, & murmura eorum intelligeret, respon-
 dit eis: Nolite murmurare inuicem. Nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit
 me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Quasi diceret: Non est (ut
 putatis) Ioseph, pater meus; sed deus qui mouet corda eorum qui ueniunt ad me,
 non Ioseph,

non Ioseph: sed deus qui est pater meus, misit me. Et idcirco non uenitis ad me, intelligendo uerba mea, & credendo in me: quia tracti non estis à patre meo, qui misit me. At quare non erant tracti? Quia trahenti reluctabantur, eo quod se dociles, suasibiles que non reddebant. Nam de ijs, quos pater tracturus erat, scriptum est: Et erunt omnes docibiles dei. ut Esaie capite uigesimosexto scriptum est: Cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam discunt habitatores orbis. Et Hieremie capite trigesimoprimo: Non docebit ultra uir proximum suum, dicens, cognosce dominum. Omnes enim cognoscent me, à minimo usque ad maximum. & plerisque alijs in locis similis habetur sententia: quæ omnia docilitatem dei, id est suasibilitatem, promptitudinemque doctrinæ à deo suscipiendæ indicant. Sed age, quid est patrem trahere? Nunquid trahit omnes, quos uult saluos fieri, & quibus suam dat gratiam ut saluentur? Non crediderim. Nam omnes (tanta est eius bonitas) uult saluos fieri, & omnibus suam dat gratiam, tum ut saluet, tum ut saluentur: quod & ipse tunc faciebat, cum ex uoluntate eius, dominus illos sermones loqueretur. Attamen non omnes trahebat, sed illos duntaxat qui gratiæ non reluctantes, sese dociles dei, id est suasibiles, promptos que recipiendæ doctrinæ diuinæ exhibebant. Est enim trahere, non conari solum, sed mouere. Ut si nauem arenæ hærentem, circumacto fune pro uiribus coneris trahere, si eam non moueas, neque trahis illam, tametsi conaris trahere, neque ea trahitur. Sic adueniente, & circumdante quempiam dei gratia, quæ est funis diuinitatis nulli negatus: si pater illum non moueat, neque pater trahit eum, neque ille trahitur. Sed si alium eadem aut simili adueniente gratia, moueat pater: tum & ipse trahit, & ille trahitur. Ac primus quidem non est tractus: quia gratiæ est reluctatus. At secundus, ut gratiæ parens, & illi nihil reluctatus, est tractus. Idem tamen erga utrunque dei conatus ad saluandum fuisse uidetur. Quinimmo non prouenit ex deo, quin semper trahat, & quisque trahatur: sed quod non trahimur, id ex nobis prouenit. Si quis circumacto fune trahat nauem, id non prouenit ab ipsa nauis, sed à trahente: at si adhibito conatur illa non trahatur, id solius nauis est. Trahere ergo & trahi, dei sunt: non trahi autem, nostrum. Trahi dico, quia ut nauis ad hoc quod trahatur, solum passiuè se habet: ita & nos cum trahimur, nos ad deum passiuè habemus: sed cum non trahimur, sed stamus immoti, aut aliò quàm quò diuina gratia contendit, ruimus: id nullo modo dei est, sed nostrum: perinde ut si quis circumdato fune conetur mouere nauim dextrorsum, & ipsa fixa loco maneat immota, aut labatur leuorsum, solum id nauis est. Ergo pater trahit, & hos solos trahit, quos mouet: mouet autem omnes, qui sunt non exasperantes, non reluctantes, sed dociles dei. Quia omnis qui audiuit à patre, & didicit, uenit ad CHRISTVM, qui filius dei est, & uita: audiunt enim multi à patre, ut quicumque sanctum legunt euangelium, prophetarum scripta, & sacras scripturas: at non omnes discunt, sed illi soli qui sunt dociles dei. Verum discere non possunt, nisi audiant: siquidem fides ex auditu, & maxime interno, ut scriptum est: Audiam quid loquatur in me dominus. Quin & ad hoc ipsum uenit filius, ut audiretur pater: qui (ut inquit Paulus) nouissime diebus istis locutus est nobis in filio. At scribæ & pharisæi audierunt à patre, sed non didicerunt: quia noluerunt esse dociles dei, qui soli sancto sermone eius persuadentur. At inquis: Quomodo audierunt à patre, quem nunquam uiderunt? Certè sermo quem loquebatur dominus, erat patris: & multo quidem magis quàm uerba, quæ loquitur orator, missus à quopiam rege ad ea nuncianda, uerba regis sunt. Sermonem (inquit) quem audistis, non est meus: sed eius qui misit me, patris. Sicut ergo audientes oratorem regis, uerba regis audiunt: etsi regem uiderint nunquam, sed solum oratorem eius: sic & multo quidem magis audientes CHRISTVM, audiebant uerba summi patris: etsi nullus unquam hominū uiderat patrē, nisi is solus qui à deo erat, & qui erat orator eius, qui est CHRISTVS deus, super omnia

Psal. 84.

Heb. 1.

Ioan. 14.

54 » benedictus: is enim uiderat patrem, immo semper uidebat, & nunquam non uidet,
 » neque non uidere potest. Et quod adiungit Ioannes, prosequitur dominus, dicens.
 » Amen amen dico uobis, qui credit in me, habet uitam æternam. Ego sum panis uitæ.
 » Patres uestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de
 » cœlo descendens, ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis ui-
 » uus, qui de cœlo descendi. Si quis māducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Et pa-
 » nis quem ego dabo, caro mea est pro mundi uita. ¶ Ut nemo credit alicui uiro, qui
 uerbo eius non credit: ita etiam nemo credit CHRISTO, qui non credit uerbo eius. at
 non ut uerbo uiri, sed (ut reuera est) dei, quod qui credit, habet uitam æternam: quam
 si nō credit se habere, non credit uerbo dei, & à fide excidit, & ab illa uita, quæ in hoc
 mundo esse non potest, nisi ubi fides est. Certi ergo simus (si credimus) nos uitam æter-
 nam habere, & illam solam suspiciamus & æstimemus. Quod si tepidi in fide sumus,
 ad solem fidei cōuertamus nos, ut illuceat mētibus nostris, & illas sancto faciat æstua-
 re calore: & credamus, ut par est, in ipsum: ut illa uita uiuentes, eam, non quia nostra
 sit, sed quia dei, exaltemus & glorificemus. Et quomodo qui credit in eū non haberet
 uitam æternam: cū eum qui est uita æterna, habeat fouentem se, educantē, & spiritualitē
 nutrientem, ac prorsus & intīme uiuificantem? Ideo Iudæis murmurantibus, quia di-
 xerat, Ego sum panis uiuus: uerè respōdet, Ego sum panis uitæ. Manna erat panis de
 cœlo descendens, sed non erat panis uitæ, sed solum figura eius. Non erat inquam pa-
 nis uitæ, quia uita non uiuificabat æterna: siquidem patres qui comederunt manna in
 deserto, mortui sunt. Quod si qui uiuunt, uita spiritus, non pastu illo corporalis man-
 næ uiuunt: nā solū alebat corpus, uitamq; fouebat corporeā, qua uita omnes mortui
 sunt, qui manducauerunt manna. Habebat tamen manna cū uero pane uitæ multas
 Exodi. 16. similitudines: ut ex Exodo cognoscere promptū est. Pluebat illud deus è cœlo aërio:
 hūc pluit nobis pater è cœlo æthereo. Egrediebatur populus quotidie mane ad illud
 colligendum, nos quotidie præuia luce fidei colligere debemus istum. Illud gloria do-
 mini appellabatur, sed in figura: iste gloria domini est in ueritate. Qui ex illo plus col-
 ligebat, nequaquā plus habebat: neq; qui minus, minus: sed quisq; quod sibi sufficie-
 bat: sic iste non unī plus, & alteri minus, sed omnibus & singulis plena est sufficientia.
 Qui illud ante sabbatum pro sabbato non collegerat, nihil sabbato inueniebat: qui eti-
 am in hac uita non parauerit sibi istum panem in sabbatum æternitatis, nihil inueniet
 in altera. Candidum illud erat: iste, candor lucis æternæ dealbans peccata, & nos san-
 ctificans suo candore. Gustus illius, ut similia cum melle: istius, in hoc mundo ut triti-
 ci, in altero autem omnis dulcedo, & incomprehensibilis sapor. Illud referuatū est He-
 bræis in tabernaculo in memoriam: iste Christianis solus referuandus est in memoriā
 uiuificationis nostræ æternam, usq; ad mundi consummationem. Ergo iste, est panis
 uitæ de cœlo descendens, qui dat uitam, quæ nunquam interit: & hæc, est uita spiritus.
 Et dominus ipse, panis ille qui de cœlo descendit. Hic est (inquit) panis de cœlo descē-
 dens: ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis uiuus, qui de cœ-
 lo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Manducat, qui per-
 fectē credit: ergo semper manducat, qui semper perfectē credit. Nam semper in cœlo
 manens, repente in quenq; credentem immobiliter descendit, ubiq; existens, quē &
 uiuificat, & nutrit: & hoc est, ipsum spiritualiter manducare. Et quod dicitur: Si quis
 manducauerit ex hoc pane, uiuet: de perfectē manducantibus intelligitur. Nā & Iu-
 das manducauit, ut qui aliquādo credidit, & apostata pleriq; sed nō perfectē: quia in
 perfecta fide nō steterunt. Ac multi quidem in sacro signo manducant, & nō uiuēt in
 æternū: quia non perfectē manducāt: siquidē impossibile est sic manducare, nisi perfe-
 cta fide, & fide quidē permanente. Nō enim quia teris signa sacramenti ad modū mā-
 ducantis, māducas: sed quia alit & uiuificat spiritū. Spiritus ergo est qui māducat, nō
 corpus:

corpus: & illud manducare spiritus, non est aliquid conterere aut immutare, sed im-
 mutari potius, deificari, ac in uitam æternam transire: & hoc sit mediante fide. Huius
 manducationis sacramentum ut sacramentum, & sacramentalis manducatio, ut hu-
 iusmodi signum est: nec facit quicquam sacramentum sine fide, at fides sine sacramē-
 to multum potest. Et de ea, quæ ex fide est manducatione, id quod hic dicitur, præci-
 pue est intelligendum, & non de sacramento. Quod autem subiunxit: Et panis quem
 ego dabo, caro mea est pro mundi uita. hoc mysterium passionis aperit, in qua & car-
 nem suam, id est quam assumpserat humanam naturam, dedit pro uita mundi, pro his
 qui in mundo sunt, fuerunt, & erunt hominibus: alioqui mortuis & perditis, nisi uita
 illa uiuificarentur æterna: sed & sacramentum in illa passione est institutum. Istum pa-
 nem uerè obtulit deo patri in altari crucis pro recōciliatione, & (quod maius est) pro
 uiuificatione mundi: & in sacramento istum eundem iugiter (nobis memoriam illam
 recolentibus) offert deo patri, tanquam si adhuc esset in ea conditione, qua mori pos-
 set, pro unoquoque mortem subire uellet, faciendo uoluntatem patris, ut quemque uiui-
 ficaret. Et hoc sacramentū est monumentū ineffabilis, & supereximie charitatis, qua
 & carnē suam dedit pro mundi uita. At Iudæi audientes, huic dicto uehementer refra-
 » gabantur, dicente Iohanne. ¶ Litigabant ergo Iudæi adinuicē, dicētes: Quomodo po- 55
 » test hic nobis carnem suam dare ad manducandū: Dixit ergo eis IESVS: Amen amē
 » dico uobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nō
 » habebitis uitā in uobis. Qui manducat meā carnē, & bibit meū sanguinē, habet uitā
 » æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea uerè est cibus, &
 » sanguis meus uerè est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinē,
 » in me manet, & ego in illo. Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem:
 » & qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Hic est panis, qui de cælo descendit.
 » Non sicut manducauerunt patres uestri manna, & mortui sunt: qui manducat hunc
 » panem, uiuet in æternum. ¶ Iudæi inter se litigabant, decertabant, more contenden-
 » tium inter se loquebatur super hoc dicto domini: Et panis quem ego dabo, caro mea
 est pro mundi uita, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad man-
 ducandum: id carnaliter, passibiliterque intelligentes de corporali manducatione, non
 de spiritali & sacrificij oblatione. At quomodo eius rei spiritu carebant, qui toties li-
 teram in lege sua legerant: ut Leuitici uigesimo primo iuxta intelligentiam Hebrai-
 cam, ubi de sanctificatione sacerdotij in figura loquitur dominus, dicens: Et sanctifi-
 cabis eum, quia carnem domini dei tui ipse sacrificabit. & Numerorū 28. iuxta eandē
 intelligentiam: Præcipe filiis Israël, & dices ad eos: Sacrificiū, carnem meā ad incendiū
 meum, &c. diligenter offeretis. Quod de oblatione, quam fecit in cruce pro omniū sa-
 lute uerum est, oblata in sacrificio sua carne, in incendio suo, in igne charitatis immen-
 so, & de noui ritus in eius sacrificij memoriā institutione: quæ ad incendiū eius, id est
 immensæ charitatis eius imitationem esse debet. Verum, quia id non intelligebant,
 quod nimirum intelligere debebant, respondit dominus: Amen amen dico uobis,
 nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis
 uitam in uobis. Vbi aliquid adiecit ultra id quod dixerat: quia prius solum fecerat
 mentionem de carne sua, quod panis esset, quem daturus erat pro mundi uita: hic au-
 tem adiecit de sanguine suo, quod potus sit. Qui ergo uerè credit humanitatē **CHRIS-**
TI pro mundi uita oblatam in morte, & mundum per eam hostiam esse redemptū,
 & ex morte uiuificatum, manducat carnem eius: & qui credit sanguine **CHRISTI** in
 ara crucis fuso, & se & mundum, id est fideles ex mundo ad **CHRISTVM** uenien-
 tes esse lotos, bibit sanguinem eius: quia habet **CHRISTVM** intra se, qui sua car-
 ne, & suo sanguine illum uiuificat: & **CHRISTVS** manet in eo intimius, quàm caro
 & sanguis in corpore, & perfectius illi uitam suppeditat: nimirum spiritualem, manē

tem, & æternā, quā caro & sanguis, immo quā spiritus hominis, corpori: ut quæ uitam præstent corporalem, fluxam, & momentaneam. Nam si anima hominis mediante carne mortali, & sanguine corruptibili uitam præstat temporalem, mortalem, & corruptibilem: cur non poterit deus mediante carne immortalī, & sanguine incorruptibili, uitam præstare æternam, immortalē, & incorruptibilem? De deo sanè non bene sapit, qui id non sapit. Proinde uerè ait filius dei, qui deus & homo est: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die: & hoc (ut dictum iam est) resurrectione uitæ. Sed inquires: Prius dixit dominus: Ego sum panis de cælo descendens, ut si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Et rursum: Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Si ergo qui manducat, non morietur, sed uiuet in æternum: quomodo resuscitabit eum in nouissimo die: quia nihil resuscitatur quod mortuum non sit. An ne qui manducat eius carnem, & bibit eius sanguinem, moritur, & quodammodo non moritur: resuscitabitur, & quodam etiam modo non resuscitabitur? Moritur quidem morte corporali, sed semper uiuit uita spiritus: & ideo resuscitabitur à morte corporali ad uitam corporalem: sed corporali & mortali in immortalē, spiritualeq; immutato, & uita corporis immutati in uita spiritus absorpta, quæ omnium una est: & omnes uitæ immortalium immutatorum corporum, quæ multæ sunt & particulares, in unam uniuersalem cōnientur, transferenturq; in deum. Ab hac unum corpus erunt, & unus spiritus: ab illis autem quisq; suum seruabit numerū, sed quisq; melius sine numero & extra numerum, sed supra numerum, & magis unus quā in proprio numero, & in proprio numero unus. Et quia dominus dixit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem: & manducatio ad cibum, & bibitio ad potum pertinet. ideo subiungit: Caro enim mea uerè est cibus, & sanguis meus uerè est potus. Ut nihil facit uiuere corporaliter, nisi cibus & potus corporalis: ita nihil facit uiuere spiritualiter, nisi cibus & potus spiritualis. Atqui cibus & potus corporalis, non sunt uerè cibus & potus, quia non faciunt ueram uitam, sed fluxam, & temporaneam. At cibus & potus spiritualis, quæ sunt caro & sanguis filij dei, quæ absq; medio uiuunt uita dei, sunt uerè cibus & potus: quia uerè uiuere faciunt uera uita, quæ est permanens & æterna. Sic ergo, qui ea uita uiuunt, uita dei uiuunt, sed aliquo medio: CHRISTVS autem etiam quatenus homo, eadem uita, sed absq; medio. Sed amplius aperit quid sit manducare suam carnem, & bibere suum sanguinem, cum subiungit: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Ergo qui credit in filium dei, habet uitam æternam, sicut prædixit: Hæc est autem uoluntas patris mei, qui misit me, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam. Quod si habet uitam æternam, in ipso manet, & ipse in eo: ergo qui credit in eum, manducat eius carnem, & bibit eius sanguinem. Quare & hic sermo, de mādicatione carnis, & bibitione sanguinis, quæ consequitur fidem, apte etiam intelligi potest: sine qua nihil aut perparum potest sacramentalis manducatio atq; bibitio (nam fidem uita comitatur, perinde atq; lux lumen) sed est illius sola quædam rememoratō, & qui non manducauit & bibit ante suscipienda signa, suscipiendo signa neq; māducat, neq; bibit: at qui semper credit, semper manducat & bibit. Quod, si quis etiam & ad sacramentum extendat, non repugno. Sed qui eo uiuit, non uiuit ut sacramēto, sed ut ueritate sacramenti, ad augmentum gratiæ: modo fides adsit. At si non adsit, ad iudicium sibi manducat & bibit: non spiritualiter, sed solum sacramentaliter sumēdo: & sacrum fidei sumendo signum, mentitur deo. Et quia iam iudicatus, māducat & bibit (ut capite tertio dixit dominus: Qui non credit, iam iudicatus est: quia nō credit in nomine unigeniti filij dei) ideo ad augmentum iudiciij sibi manducat & bibit.

1. Corint. 11. Quapropter scite admonuit Paulus, ut homo seipsum probet. Hæc autem probatio, maxime

maxime in fide est. nam si fides adsit, fides dico uiua, & secum qua ferueat charitatem trahens, probatus est: & si sic accedat & edat, hoc ad augmentum gratiæ attentat, & est in eo sacramentalis manducatio, & bibitio signum uerax, & signi ueritas efficax. Et in filio dei manet, & prius, & nunc: sed prius per fidei ueritatem, nunc autem & per fidem, & per augusti & sacrosancti signi ueritatem, & filius dei manet in illo. At cum ipse manet in filio dei, ipse qui de se quodammodo nihil est, in amplitudinem suscipitur immensam, & paruitas efficitur quodammodo immensitas, & homo deus, cum autem in eo manet filius dei, immensitas quodammodo efficitur paruitas, & deus homo: adeo filius dei se humiliat & exinanit, ut nos exaltet in deum, & inanitionem nostram diuinitate impleat. Porro ut filius uiuit uita patris in se manentis: ita & is in quo ipse manet, uiuit uita eius in se manentis. Et ut filius uiuens primordiale initium rationemque uitæ suæ refert ad patrem, & uiuit propter patrem: ita nos uiuentes à filio, uiuimus propter filium. Sed hoc interest, quod ille æternè à patre natura uiuit: nos autem ex tempore, à filio gratia uiuimus. Quod nobis insinuat, cum ait: Sicut misit me uiuens pater, & ego uiuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse uiuet propter me. Et ipse uiuit, & uiuet: uiuit quidem uita occulta, uiuet autem eadem aperta & reuelata, quod filio referat acceptum: quia non à se, sed à filio, & propter filium uiuit ac uiuet. Et resumit quasi in epilogum redigens nonnulla eorum, quæ prius dixit, cum ait: Hic est panis, qui de cælo descendit: non sicut manducauerunt patres uestri manna, & mortui sunt: qui manducat hunc panem, uiuet in æternum. Hic panis, non figura, sed ueritas: non passibili, carnali, & corporali: sed impassibili, spiritali, diuinòque sumendus modo. Hic est panis, qui illo ineffabili modo ubique est, quandoquidem & in cælo est, & in cælum ascendit, & de cælo descendit: sicut & ipse dominus ad Nicodemum, qui ad se nocte uenerat, dixit: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Hic est panis, quem qui manducat, non sicut patres manna, passibili, carnali, corporaliq; modo manducauerunt, & mortui sunt: sed impassibili, spiritali, & plusquam diuino, uiuet in æternum. Et subdit Ioannes quo in loco hæc uerba dixerit, & quàm rudes nonnulli fuerint ad hæc uerba recipienda, dicens. ¶ Hæc dixit in synagoga, docens in Capharnaum. Multi ergo 56 audientes ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciens autem IESVS apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc uos scandalizat? Si ergo uideritis filium hominis ascendentem ubi eras prius? Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Sed sunt quidam ex uobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio IESVS, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propterea dixi uobis, quia nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant. ¶ Hæc dixit in Capharnaum docens in synagoga, postquam mare ut solidam humum calcauerat: & nauem quæ sine ipso portum attingere non ualebat, ad ipsum repente adduxerat: hæc dixit inquam accepta occasione à saturatione illa mirifica, è quinque panibus, quibus quinque milia hominum, & quotquot aderant mulierum, ac paruulorum, satiauerat. Sed multi audientes etiam è discipulis eius, spiritalia uerba carnaliter ceperunt, ac dixerunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sermonem domini ad literam acceperunt, secundum sensum carnis suæ, suamque intelligentiam, quæ nimirum inepta insulsaque erat: sed hic sermo ut huiusmodi, non erat sermo domini, etsi id crederent. Ideo dixerunt: Durus est hic sermo. Vox sola sensibilis, non est sermo sine sensu dicentis: sensus autem dicentis, non erat sensus carnis, sed spiritus: & hic sublimis, & uerè diuinus. At hic, durus non erat, sed maxime credibilis ac uerus, quem pater & spiritus sanctus audiebant, & quem uenerabantur an-

geli: sed figmentum intelligentiæ ipsorum durum erat, & quod nemo audire poterat, & omnium quicumque huiusmodi sermones diuinos suo sensu tractare se putant. Et qui eiusmodi sunt, abeunt retro: ut & isti fecere. Sed attendere debuerant (si litera sacrae scripturae non est, nisi quidam etiã rudis potus animæ: si spiritualis intelligentia, cibus: si potus ille est instructio cathecumenorum & neophytorum: si cibus intelligentia perfectorum, quæ neque uiuunt, neque uita sunt) durum non esse, aut difficile creditu, carnem & sanguinem filij dei diuina uita uiuentem, spirituali quodã & diuino modo, animæ cibum, & potum esse, ipsam uiuificãtem, longe magis quàm uirtutes & scientiæ, & spirituales intelligentiæ, & charismata ipsa, expertia supercœlestis, ac plusquam diuinæ uitæ uiuificent. Sciens ergo dominus, qui intra se omnia uidebat & cognoscebat, quod discipuli sui murmurarent de sermone illo, quo dixerat, quod de cœlo descendisset, & quod caro & sanguis ipsius esset uerè cibus & potus, dixit eis: Hoc uos scandalizat: ut intelligerent ipsum iam intra ipsos esse, qui intima ipsorum, & secretos cogitatus cognosceret: etsi ipsos, ipsis solum reluctantibus, non uiuificaret. Non credebant descendisse de cœlo quod uidebant: neque etiã sensibiliter descenderat, at modum diuinum, qui est absque ullo qui à nobis comprehendì possit, modo (de quo ipse loquebatur, cum dicebat se descendisse de cœlo, & aliquando se esse in cœlo, & ascendisse in cœlum) non attendebant: quia sensibilibus erant affixi. Ideo dixit eis: Quid igitur si uideritis, etiã sensibiliter, filium hominis ascendentem ubi erat prius? Ac si subiungeret, crederis ne tunc uerbis meis? Quod plerique uiderunt, qui in ascensione eius uisibili in cœlum è monte Oliuarum affuerunt: & omnes uisuri sunt, data ultima iudicij sententia, ut omnes intelligent uerissima fuisse omnia quacunque locutus fuit, uerba. Ac mox aperuit eis mysterium, sacramque uerborum suorum intelligentiam, cum dixit: Spiritus est qui uiuificat, caro non prodest quicquam: id est, spiritualis intelligentia uiuificat, carnalis nihil prodest. Hoc autem dixit, ut intelligerent quæ locutus erat, carnalem intelligentiam non expetere, sed spirituales ac diuinam: & ipsum non carnaliter è cœlo, sed spiritualiter & diuino descendisse modo. filius enim hominis spiritualiter & diuine est, ubicunque filius dei est: sed corporaliter, id est corporali modo, solum erat in Iudæa, etsi in Iudæa diuino etiã esset modo. Diuinus modus, impassibilis & incomprehensibilis: carnalis & comprehensibilis, qui & aliquando fuit passibilis. Similiter cum carnem suam dat cibum, & sanguinem suum potum, non carnali (quem ipsi intelligebant) dat modo: caro enim illa, id est modus ille cibi carnis, & potus ille sanguinis, non prodest quicquam, neque unquam cuiquam fuit exhibitus: sed tunc solum prodest, cum diuino suscipitur, & eo quo tunc erat in cœlo modo: & sic se cum adhuc esset passibilis, omnibus in se uerè credentibus dabat impassibili modo: quomodo etiã dedit se discipulis omnibus, qui sacrae suæ cœnæ aderant in mysterio & spiritu, excepto solo Iuda, qui duntaxat suscepit ipsum in mysterio, & proinde est figura omnium, solum in uisibili signo carnem, & sanguinem domini suscipientium. Et adiecit dominus: Verba quæ ego locutus sum, spiritus & uita sunt. ut non intelligerent illa carnaliter, & ad literam quæ occidit: sed spiritualiter, & ad intelligentiam quæ uiuificat: ipse est enim illorum uerborum spiritus, ipse illorum intelligentia atq; uita. Sed sunt (inquit) quidam ex uobis, qui non credunt. Quicumq; ex se intelligere uolunt, non credunt: & quicumq; se id posse credunt, non possunt: at qui ex se intelligere nolunt, & se id non posse noscunt, credunt, & possunt: quia intelligunt, non sua quidem, sed eius qui per fidem immanet, intelligentiã & possunt, at non sua, sed eius qui omnia potest, potentia. Qui ergo scit se minime intelligere & minime posse, is maxime scit & maxime potest. Verum qui tunc non credebant, se nihilo fecius intelligere putabant: quapropter neq; intelligebant, neq; poterant. Cuius rei & Iudam notare uidetur Ioannes, cum ait: Sciebat enim ab initio I

IESVS, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum. Nam cum dicit, Ab initio in-
 sinuat eum esse deum, ut qui omnia norit ab aeterno: & is qui erat traditurus eum,
 erat Iudas. Et haec particula, Propterea dixi uobis, quia nemo potest uenire ad me, nisi
 si fuerit ei datum a patre meo: respicit id quod prius dixerat dominus: Sunt quidam
 ex uobis, qui non credunt. Et haec est sententia, quam paulo supra numero 53. hoc mo-
 do dixit: Nemo potest uenire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. sed hic tra-
 ctum illum qui fit a patre, datum a patre appellat: ut nihil nostrum intelligamus, sed so-
 lum bonitatis diuinæ datum, atque indultum: quod ij soli non accipiunt, qui ex se, suo
 que sensu gratiæ reluctantur, cui & propria innititur uoluntas ipsum sequendo, diui-
 num que tractum, donum que respuendo. Et hac occasione multi discipulorum do-
 mini abierunt retro, id est auersi sunt a domino, neque ut prius cum eo ambulabant.
 O quam grande malum est sequi sensum suum, & relinquere sensum domini: sequi
 noxiam suam uoluntatem, & relinquere beneficium domini beneplacitum: Qui a deo
 auersus est, ad malignum conuersus est: & qui cum illo non incedit, cum maligno in-
 cedit. Sed & sensus, iudicium, & uoluntas nostra, quatenus nostra sunt, & ex radice
 corrupta, sensui, iudicio, & uoluntati diuinæ contraria sunt. Illa ergo missa faciēda sunt,
 ut dono assequamur, quod natura non habemus: quo intelligamus nos ex solo donā
 te, & dono eius pendere, & ex nobis ipsis nihil esse. dono dico, quod supra naturam
 est (nam & natura nostra ex dono eius est, sed quod secundum naturam est) ut omnē
 gratiarum actionem, & totum amorem nostrum in eum, unde & donum, & nos ipsi
 pendemus, conuertamus: id est solum propter eminentem ipsius bonitatem, & no-
 bis ipsis, ac naturæ nostræ quæ nihil potest, sed quæ deo ut plurimum contraria est, nul-
 lam gratiam agamus, nullumque tribuamus amorem. nam amor nostri, contrarius est
 amoris dei. Quod si discipuli illi fecissent, non abiissent retro. Sed quid dixerit domi-
 nus duodecim apostolis suis, subdit Ioannes, dicens. ¶ Dixit ergo IESVS ad duode- 57
 cim: Nunquid & uos uultis abire? Respondit ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibi-
 mus? Verba uitæ aeternæ habes. Et nos credimus & cognouimus, quia tu es CHRIS-
 TUS filius dei. Respondit eis IESVS: Nonne ego uos duodecim elegi, & ex uobis
 unus diabolus est? Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariote. Hic enim erat traditu-
 rus eum, cum esset unus ex duodecim. ¶ Responso Petri, Domine, ad quem ibi-
 mus? Verba uitæ aeternæ habes: non fuit carnis & sanguinis, sed trahentis patris, cui non
 reluctatus est. Et ob firmas huiusmodi, a CHRISTO, id est deo, non a se pendentis
 confessiones, haud ab re dictus est Petrus. Ac ipse uice omnium respondit, uno Iuda
 excepto, quem etiam ipse exclusum nesciebat. Et adiecit: Et nos credimus, & cogno-
 uimus, quia tu es CHRISTUS filius dei. Hæc est fides Petri & aliorum apostolorum,
 quam ab homine non habuerunt, sed tractu (ut præactum est) & dono dei uiuentis.
 Et respondit dominus: Nonne ego uos duodecim elegi, & ex uobis unus diabolus
 est: ostendens Petro, responsum ipsius non de omnibus esse uerum. At nullus eorū
 sciebat pro quo id dixisset dominus, nisi fortè Iudam tacita arguebat conscientia, qui
 iam quodammodo notatus erat & murmurationis, & incredulitatis. At nondum cō-
 ceperat se traditurum CHRISTVM: quod IESVS æque sciebat, ac iam cogitatum at-
 que reuera factum: quod nosse solius dei erat. Et reuera id dominus de Iuda dicebat,
 dicente Ioanne: Dicebat autem de Iuda Simonis Iscariote, At dices: Iudas non abiit
 retro, ut alij discipuli, qui iam non ambulabant cum IESU. Non abiit retro corpore,
 sed abiit retro mente: & mente erat auersus, etsi corpore conuersus. Et in hoc diabo-
 lus, id est calumniator erat, & domesticus inimicus, sicut scriptum est: Qui edebat pa- 58
 nes meos, magnificauit super me supplantationem. Quid iuuat, obsequio exteriori
 sequi CHRISTVM, mente autem auerti? Quid hoc est, nisi similem esse Iudæ, atque
 calumniatorem? Ergo sequamur CHRISTVM & mente, & corpore, & similes ue-

ris apostolis, uerè dicere poterimus: Domine, ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ habes. Et nos credidimus & cognouimus, quia tu es CHRISTVS filius dei: & cõfitebimur insuper, quia filius est in substantia dei patris. Quem decet æqua cum patre in unitate spiritus sancti gloria, honor, & maiestas, in perennia seculorum secula. Amē.

CAPVT SEPTIMUM.

- 58 **R**ost hæc autem ambulabat IESVS in Galilæam. Nõ enim uolebat in Iudæam ambulare: quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, scenophegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, & uade in Iudæam, ut & discipuli tui uideãt opera tua, quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palàm esse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neq; enim fratres eius credebant
- 59 in eum. ¶ Dixit ergo eis IESVS: Tempus meum nõdum aduenit, tempus autem uestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse uos: me autem odit, quia ego testimoniũ perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc: ego enim non ascendam ad diem festũ istum, quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autẽ ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto. Iudæi ergo quærebant eũ in die festo, & dicebant: Vbi est ille? Et murmur multus erat in turba de eo. Quidã enim dicebant, quia bonus est: alii autem dicebant, nõ, sed seducit turbas. Nemo tamen palàm loquebatur de illo, propter metũ Iudæorũ. Iã autem die festo mediante, ascendit IESVS in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic literas scit, cũ nõ didicerit? Respõdit eis IESVS, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscet de doctrina utrũ ex deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autẽ quærit gloriam eius qui misit eũ, hic uerax est, & iniustitia in illo non est.
- 60 ¶ Nõne Moyses dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit legẽ? Quid me quæritis interficere? Respõdit turba, & dixit: Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Respondit IESVS, & dixit eis: Vnũ opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit uobis circumcisionem: non quia ex Moysse est, sed ex patribus, & in sabbato circumciditis hominẽ. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut nõ soluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totũ hominem sanũ feci in sabbato? Nolite iudicare secundũ factum, sed iustum iudicium iudicate.
- 61 ¶ Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nõne hic est quem quærunter interficere? Ecce palàm loquitur, & nihil ei dicunt. Nũquid uerè cognouerunt principes, quia hic est CHRISTVS? Sed hunc scimus unde sit: CHRISTVS autem cũ uenerit, nemo scit unde sit.
- 62 ¶ Clamabat ergo IESVS in templo docens, & dicẽs: Et me scitis, & unde sim scitis, & à meipso non ueni, sed est uerus qui misit me, quẽ uos nescitis. Ego

tis. Ego scio eum: & si dixero quia nescio eū, ero similis uobis mendax. Sed
 scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit. ¶ Quærebant ergo eū apprehē
 63 dere, & nemo misit in illum manus: quia nondum uenerat hora eius. De
 40 turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: CHRISTVS cum ue-
 nerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? ¶ Audierūt pharisæi
 64 turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes & pharisæi mini-
 stros, ut apprehenderent IESVM. Dixit ergo eis IESVS: Adhuc modicum
 tempus uobiscū sum, & uado ad eū qui me misit. Quæretis me, & nō inue-
 45 nietis: & ubi ego sum, uos non potestis uenire. Dixerūt ergo Iudæi ad semet
 ipsos: Quò hic iturus est, quia non inueniemus eū? Nunquid in dispersio-
 nē gentiū iturus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo quē dixit: Quæ
 retis me, & nō inuenietis: & ubi sum ego, uos nō potestis uenire? ¶ In nouis
 65 simo autē die magno festiuitatis stabat IESVS, & clamabat, dicens: Si quis
 50 sitit, ueniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de
 uentre eius fluent aquæ uiuæ. Hoc autē dixit de spiritu, quem accepturi erant
 credentes in eum: nondum enim erat spiritus datus: quia IESVS nondum
 erat glorificatus. ¶ Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius, dice
 66 bant: Hic est uerè propheta. Alii dicebant: Hic est CHRISTVS. Quidam
 55 autem dicebant: Nunquid à Galilæa uenit CHRISTVS? Nōne scriptu-
 ra dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethleem castello, ubi erat Dauid, ue-
 nit CHRISTVS? Dissensio itaq; facta est in turba propter eum. Quidā au-
 tem ex ipsis uolebāt apprehendere eum, sed nemo misit super eum manus.
 ¶ Venerūt ergo ministri ad pontifices & pharisæos. Et dixerūt eis illi: Qua
 67 re non adduxistis illū? Responderunt ministri: Nunquā sic locutus est ho-
 mo, sicut hic loquitur. Responderunt ergo eis pharisæi: Nunquid & uos se-
 ducti estis? Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæ-
 is? Sed turba hæc quæ non nouit legē, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad
 eos, ille qui uenit ad eū nocte, qui unus erat ex ipsis: Nūquid lex nostra iu-
 65 dicat hominē, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Respon-
 derūt, & dixerunt ei: Nūquid & tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & uide,
 quā à Galilæa propheta nō surgit. Et reuersi sunt unusquisq; in domū suam.

ANNOTATIONES BREUES XXXIX. CIRCA LITERAM CAP. VII.

1	in Galilæam.	ἡ σκηνοπηγία	11	non ascendam
2	in Iudæam	scenopēgia		οὐπω ἀναβαίνω
	ἐν τῇ γαλιλαίᾳ	rectus singularis.		nondum ascendo
	ἐν τῇ ἰουδαίᾳ	4	Dixerunt autem	12
	in Galilæa	εἰπομένων		ipse
	in Iudæa	Dixerunt ergo		αὐτοῖς
3	in proximo	6	in palam	15
	ἐγγύς		ἐν παρρησίᾳ	multus
	positiuum.		in libertate	multum
4	scenophegia.	11	Ego - enim	15
				ἐν τοῖς ὄχλοις

	plurale.		cognoscit		Græcorum
16	turbas.	35	Clamabat		speciale pro uniuersali
	τὸν ὄχλον		ἔκραξεν		& infra.
	singulare.		indefinitum.	52	datus:
17	palām		& infra.		ἅγιον
	παρεκκίση	36	scitis,		sanctus
	libere		οἶδατε	53	Ex illa ergo turba
	& infra.		nouistis		πολλοὶ οὐρ ἐκ τοῦ ὄχλου
18	festi mediante:		& infra.		Multi ergo è turba
	τῆς ἑορτῆς μεσότης	37	scio eum: - & si dixerō	53	hos sermones - eius;
	circa festi medium		quia nescio eum, ero si		τὸν λόγον
19	Respondit * οὐμ ἰgitur		milis uobis mēdax. Sed		singulare.
22	loquar.		scio eum:	54	Quidam
	λαλῶ	41	signa * τῶν		ἄλλοι
	præsens.	41	faciet - quām		Alij
30	secundum faciem:	41	facit:	55	uenit:
	κατ' ὄψιν		ἐποίησεν		uenturus est
	secundum aspectum		indefinitum.	61	sicut hic - loquitur
31	ex Hierosolymis.	42	principes & pharisæi		* ὁ ἀνθρώπος homo.
	ἐκ τῶν ἱεροσολυμιτῶν		οἱ φαρισαῖοι καὶ οἱ ἀρχιερεῖς	66	Nunquid
	ex Hierosolymitis		pharisæi & principes		Nōne
32	interficere: * Et		sacerdotum	66	Scrutare - scripturas;
33	hic est * ἀληθῶς uerè	43	Dixit ergo - eis	67	surgit.
34	scit	46	gentium		ἐγήγερται
	γινώσκῃ		τῶν ἑθνῶν		præteritum.

COMMENTARIUS IN CAPVT SEPTIMUM.

58

Missis ijs quæ alij euangelistæ dixerunt dominum fecisse posteaquàm sciauit tot milia hominum, & ambulauit super uertices aquarum, quædã quæ alij omisere, subdit Ioannes, dicens. ¶ Post hæc autem ambulabat IESVS in Galilæam. Non enim uolebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, scenophegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, & uade in Iudæam, ut & discipuli tui uideant opera tua quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærît ipse in palām esse. Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Neq; enim fratres eius credebāt in eum. ¶ Ambulabat IESVS in Galilæa, id est diuersabatur in patria sua, quod ex his cognoscitur, quæ subiungit euangelista. Dixerunt ergo ad eum fratres eius: Transi hinc, & uade in Iudæam. Sed qui sunt hi fratres eius, nisi quidam cognati & affines eius ratione uirginis aut Ioseph, & non omnes qui dicebantur eius fratres: quia Simon & Iudas, qui & Thaddæus dictus est, & Iacobus minor, qui & fratres domini dicebantur, erant iam in apostolos electi, & sequebantur eum, & credebant in ipsum, at illi non erant cum secuti, sed auditu didicerant, & fortè (ut fieri potuit) nō nulla uiderant: quod insnuant uerba ipsorum, dicentium: Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Et quare dicebant: Transi hinc, & uade in Iudæam, ut & discipuli tui uideant opera tua quæ facis: Quia multi discipulorum abierant retro, ut paulo supra uisum est, numero quingentesimo sexto: & iam cum illo non ambulabant: sed & cū dicunt, Ut discipuli tui: declarant se non esse discipulos. Volebant itaq; quod sibi illos reconciliaret, & maxime in Iudæa, quò propter diem festum tabernaculorum, quem mense septimo celebrare solebant, quem & scenophegiam à fixatione tabernaculorum appellabant.

appellabant: & ipsi qui retro abierant discipuli, & omnis populus ex omni parte erant confluxuri, & suadebant id esse faciendum: quia nemo in occulto quicquam facit, qui quærat esse manifestus, & per ora hominum uolitare. Ideo si hæc facis, manifesta te ipsum mundo. Arbitrabantur enim id, dominum sanitates, & uirtutes in Galilæa, aut aliqua parte Galilææ, ubi pauci essent homines, fecisse: perinde esse atque eas in occulto loco fecisse: nihil id aestimantes, nisi illa uniuersa regio nosset, ut inde sibi laudem & famam pareret: cuius ipsi quoque qui erant propinqui, & affines eius essent participes. Ecce quomodo stulta caro, & stultus mundus dei sapientiam docere uult, & se sapientia dei prudentiorem putat, quam neque unquam secutus fuit, neque audiuit. nam si ipsi secuti fuissent CHRISTVM, siue audiuisent eum, aliter ex sanctis uerbis eius fuissent edocti, qui hoc ex Matthæi sexto docuerat: Attendite ne iustitiam uestram faciatis coram hominibus, ut uideamini ab eis. Et ex uigesimotertio, opera facere, ut uideantur ab hominibus: hoc scribarum esse & pharisæorum. Omnia uero (inquit) opera faciunt, ut uideantur ab hominibus. Ergo uolebant dominum similem esse scribis & pharisæis: & contra quam doceret, ipsum facere hortabantur: quod indicat eos non fuisse secutos dominum. Et hoc insuper (ut dictum iam est) quod dicebant, Ut uideant discipuli tui: se à discipulatu eius excludebant. Et probè quidē, quia neque CHRISTVM, neque doctrinam eius sapiebant, sed solam carnem & mundum: neque spiritu appropinquabant, etsi essent affinitate carnis propinqui, aut tales existimati. Quapropter haud ab re respondit eis dominus id, quod subdit Ioannes, dicens. ¶ Dicit ergo eis IESVS: Tempus meum nondum aduenit, tempus autem uestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse uos, me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego enim nondum ascendam ad diem festum istum, quia tempus meum nondum impletum est. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum: non manifeste, sed quasi in occulto. Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant: Vbi est ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant, quia bonus est: alij autem dicebant, non, sed seducit turbas. Nemo tamen palàm loquebatur de illo, propter metum Iudæorū. Iam autem die festo mediante, ascendit IESVS in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Respondit eis IESVS, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscat de doctrina, utrum ex deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit. Qui autem quærit gloriam eius qui misit eum, hic uerax est, & iniustitia in illo non est. ¶ Tempus meum (inquit) id est tempus spiritus, quod est tempus CHRISTI, in quo homines non carne & mundo, neque carni & mundo, sed spiritu, & spiritui uiuunt, nondum aduenit: tempus autem uestrum, quod tunc erat tempus mundi, semper est paratum: quia mundani erant, & mundum sapiebant. Neque unquam mundus suis est destitutus. Mundus autem suos amat & tutatur, ut spiritus suos: sed ille ad citam perditionem: iste ad æternam saluationem. Merito ergo, quia mundani erant, audierunt à domino IJ, qui ipsi solum carne affines erant: Non potest mundus odisse uos. At de se dixit, cum mundanus non esset, sed plusquam cœlestis, & plusquam spiritalis. Me autem odit, quia ego testimoniū perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Cœlū & terra, spiritus & mundus adeo pugnāt, ut sibi inuicē prorsus aduersentur. Terra & mūdus, malefica sunt: ut quæ quod cœleste et spiritalis est, extinguere et mortificare satagāt. cœlum & spiritus, benefica: ut quæ quod terrenū & mundanum est non perdere, sed saluare, uiuificare, & (ut sic dicam) bonificare uelint. Aduersantur cœlum & spiritus, terræ & mundo in bono, & ad bonum; terra autem & mūdus, cœlo & spiritui in ma-

Iō, & ad malum, Mundus, infirmus: sed qui odit medicum ostendentem ipsi infirmitatem suam, quæ sunt mala opera ipsius: qui odit inquam medicum, & eum quidem, qui tantum amat ipsum: qui adeo bonus est, ut etiam omne odium perferre uelit, & denique mori, ut ipsum sanet, efficiat que bonum. O immensa cœlestis medici bonitas. O spiritualis dulcedo. Gustate, & uidete quoniam suavis est dominus. Hæc dixit dominus fratribus, id est (ut dictum est) carne affinibus, aut qui tales putabantur. Et adiecit: Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego enim (ut habet Ioannes) οὐπω ἀναβαίνομαι εἰς τὴν πόλιν ταύτην, id est, Nondum ascendo ad festiuitatem hanc, quia meum tempus nondum impletum est: nondum tempus, ut ego ascendam, aduenit. Ipsi uero ascenderunt ad diem celebritatis, in quo scribæ & pharisæi insidias tetenderant, ut eum caperent. Quod cognoscens dominus, quem nihil latere poterat, nō dum ascendit: ac sic quidem hanc illis subtraxit occasionem. Quod autem id intendissent, satis constat per ea, quæ subdit euangelista, cum ait: Iudæi autem quærebant eum in die festo, & dicebant: Vbi est ille? Non enim ad aliud quærebant eum, nisi ut apprehenderent ipsum, & si possent, etiam interficerent. Et hac de causa, ut supra dictum est, non uolebat dominus in Iudæa ambulare, quia quærebant ipsum Iudæi interficere. Et cum sanguinis propinquitate sibi affinibus locutus fuisset, illis ad scenopegiam ascendentibus, ipse remansit in Galilæa certos dies. Posteaquàm autem ascenderunt illi fratres ipsius, & ipse ascendit: non manifeste quidem, sed quasi in occulto & clanculum. Nā quando cum turba erat discipulorum, & in societate peregrinorum, tunc manifeste ascendebat: nunc autem non sic ascendit, neque ab ullo peregrinorum rumor aduentus eius auditus est. Non ergo prius simpliciter dixit: Non ascendam, quia ascendit: sed (ut dictum est à Ioanne) nondum ascendo. Ascendit igitur non tunc, sed post aliquot dies: & non primis diebus festi quod septem erat dierum, sed dimidia iam adueniente celebritate. In primis autem diebus Iudæi quærebant eum, & dicebant: Vbi est ille? Adeo ut ea res latere nō potuerit turbas, quarum pars sentiebat cum Iudæis, id est scribis & pharisæis: pars autem nequaquam. ita ut murmuratio multa esset in populo, quibusdam dicentibus, quod bonus esset, & hi non sentiebant cum scribis & pharisæis: alijs contradicentibus & dicentibus, Nequaquam, sed seducit turbas: & hi cum ipsis sentiebant. Attamen nemo audebat palàm hoc uel illud loqui, propter metum Iudæorum, scribarum uidelicet atque pharisæorum. Cum ergo medium festi aduentasset, utpotè quarto die, ascendit dominus in templum, & docebat: id enim designat, quod ait Ioannes, ἡδὴ τῆς ἑορτῆς μεσοδὴς ἀνέβη ὁ ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν, id est, iam autem cum medium festiuitatis adesset, ascendit IESVS in templum. Tunc enim tempus ascendendi, de quo locutus fuerat fratribus suis, impletum erat: ac ipse quidem nouerat quando sibi fuerat ascendendum, & quando non: qui fixerat tempora, & cuius ordinatione currebant omnia, ut qui omnibus prouidebat in tempore, sibi quoque ipse prouideret: & ut in hoc se esse dei sapientiam ostenderet, quod sciret cogitationes eorum, & prouidentiam, quod sibi tempus accommodaret. Et docebat, testimonia scripturarum (quis de hoc dubitet?) sic tunc mirifice adducendo, ut omnes conuerteret in stuporem: adeo ut Iudæi, qui & eum fortè apprehendere statuerant, mirarentur, dicentes: Quomodo hic literas scit, cum non didicerit? Mirabantur, quod cum nunquam ingressus esset diatribam ipsorum, sciret literas: & exactius quidem, quàm

Baruch. 3. unquā aut discere, aut docere potuissent. At si credidissent uerbo eius, quod cœlestē haberet patrē, quodq; dei filius esset, cognouissent profectò, quod is erat qui adinuēnit

1. Regum. 2. omnem uia disciplinæ, & quod deus sciētiarū dominus est. Quare quod nō oportuit ipsum discere, ut sciret literas, ut qui oibus illas infuderit. Proinde respōdit, admiratione cordis eorū perspecta: Mea doctrina, non est mea, sed eius qui misit me, patris. In q̄ doctrinam suam referebat in patrem: tum quia omnia à patre haberet, tum quia ab eo

missus

missus esset, & loqueretur quæ pater dicenda mandauerat. Proinde doctrina ipsius non erat sua, sed eius qui miserat eum: ut doctrina & sermo oratoris non est oratoris, sed eius qui misit eum. Et ut qui faciunt uoluntatem regis, qui suum misit oratorem, postea cognoscunt, quod sermo oratoris non erat oratoris, sed regis qui miserat illum: ita dominus dicebat: Si quis uoluerit uoluntatem eius facere, cognoscet de doctrina utrum ex deo sit, id est ex deo patre, an ego à meipso loquor. Orator ab aliquo rege missus, si loquatur nomine regis, quæ loqui non est iussus, à seipso loquitur, & mendax est, & gloriam suam, non regis, quærit: Si uero ea solum loquatur, quæ loqui est iussus, uerax est, non suam, sed sui regis uoluntatem atque gloriam quærens. At uero dominus nihil loquebatur, quod ut loqueretur à patre non fuisset missus: neque gloriam suam, sed patris quærebat, neque uoluntatem suam ut suam uolebat: tamen uoluntas ipsius & patris, & gloria ipsius & patris non esset diuersa, sed eadem: uerum pater à se eam habet, filius à patre. Quare & uerax erat, & iniustitia in eo non erat ulla, sed nec esse poterat. Sed quomodo potuissent ipsi facere uoluntatem patris? Faciendo quod dominus docebat, sicut pater (multis testibus) locutus est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. At tantum aberat, ut uellent facere uoluntatem patris, faciendo ea quæ dominus eis tradebat, ut ne id quidem facere uellent, quod Moses ipsis tradiderat. Quod retegente Ioanne subdit dominus, dicens. ¶ Nonne Moyses dedit uobis legem, & nemo ex uobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit: Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Respondit IESVS, & dixit eis: Vnum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit uobis circumcisionem, non quia ex Moyse est, sed ex patribus. Et in sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non soluat lex Moyse: mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. ¶ Moses uniuersam legem (deo per angelum mandante) tradidit, in qua inter cætera Exodi capite uigesimo tertio scriptum est: In fontem & iustum non occides. Contra quod ipsi innocentem CHRISTVM, & per eminentiam iustum occidere uolebant: quemadmodum & prauitate eorum per spiritum sanctum cognita, spiritu prophetico prædictum fuerat: Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt. Ideo iure audierunt ab eo qui corda ipsorum habebat explorata: Nonne Moyses tradidit uobis legem, & nemo ex uobis facit legem? Ille legem facit, qui implet ea quæ mandata sunt per legem. Et hic sermo ad eos præsertim dirigebatur, qui conspirauerant in mortem eius, & qui illis consentiebant: qui sanè plurimi erant. Et causam subdidit, cur nemo eorum faceret legem, cum adiecit: Quid me quæritis interficere? In multis alijs legem non implebant: ut ex Matthæi capite uigesimo tertio, & plerisque alijs, tum eiusdem, tum aliorum euangelistarum locis licet intueri. Sed in hoc eos hic potissimum transgressionis arguit, quod ipsum (qui reuera solus insons, & sine peccato erat) interficere uolebant: quod & tandem fecerunt, id quod fuit maximum, quod unquam admiserint piaculum. Et hoc illis dominus fecit manifestum, quod maxime uolebant ipsi esse occultum, qui omnia sciebat ab initio. Et ob id ipsis (ut per uerisimile est) impellentibus, multitudo è turba respondit: quamuis sermo domini non fuisset ad turbam: Dæmonium habes, quis te quærit interficere? Quasi diceret, Nemo te quærit interficere. Quod falsum erat, & mendacium, etiam si multi è turba id ignorarent. Et falsitati ac mendacio præmiserunt blasphemiam, cum dixerunt: Dæmonium habes. Quod & facturi erant, dicente Esaia: Dereliquerunt dominum, blasphemauerunt sanctum Israël, ab alienati sunt retrorsum. Quibus dominus, etsi mendacibus & blasphemis, modestissimè respondit: Vnum opus feci, & omnes miramini. Hoc opus est de clinico octo & triginta annos morbo detecto, quem

Matth. 1.

60

Psalmo. 92.

Esaie. 1.

dominus sabbato sanauit, quod capite quinto, numero trigesimo sexto Ioannes narrauit. Et mirabantur quod in sabbato sanasset eum, & quod insuper iussisset, ut qui sanus effectus fuerat, tolleret grabatum suum. Sed ut desinerent mirari, & intelligerent id ipsi licuisse, Moses dedit eis legem de circuncisione: ut ex Leuitici capite duodecimo cognoscitur, ubi sic præcepit Moses: Mulier, si suscepto semine pepererit masculinum, immunda erit septem diebus, iuxta dies separationis menstruæ, & die octauo circuncidetur infantulus. Non quod circuncisio ex Mose esset, sed ex patribus Abraham, Isaac, & Iacob, & eorū successoribus, nam Abraham primum data est. Sed quod octauo die fieret, Moseos erat. Atqui hæc circuncisio si octauus dies in sabbatum incidebat, & in sabbato quoque fiebat, & infantulum circuncidebant, & quæcunque ad id faciendum spectabant, & afferebant, & tollebant: neque credebant ita soluere legem, ut neque reuera soluebant. Et ad hoc ipsum, ut in operibus CHRISTI confutarentur ex lege sua, tulit eis Moses hanc (ita spiritu dei suggerente) legem. Nam si licebat partem hominis sanare sabbato, & inferre, & auferre quod sanando erat necessarium, non uiolando sabbatum: quanto magis licebat domino totum hominem uerbo curare in sabbato: & homini tollere, quod sibi infirmo fuerat necessarium, non uiolato sabbato, & præsertim cum non humana, sed diuina fuerit illa curatio: Et idcirco illi ex hac lege Moseos cognoscere debuerant id ei licuisse, & minime illi indignari, sed studere iustum iudicium facere, quod in Deuteronomio Moses madauit, dicens: Quod iustum est, iudicate. At ipsi secundum faciem, corticem & literam iudicabant: satisque illis erat, si quantuluncumque apparentiæ contra obseruationem synagogæ haberent, ut iudicarent & condemnarent secundum aspectum, quod Ioannes dicit κατ' ὄψιν, & secundum apparentiam. Quod malum, quandoque serpit, pessimum est: quando quidem satis est tunc, uel tantillum apparentiæ contra inductitias obseruationes, quas aut synagogæ, aut ecclesiæ prætextu defendunt, apud eos qui maleuolo sunt animo, ut protinus studeant cui libuerit notā hæreseos, & uiolatæ legis inurere, ut olim nulla causa domino nostro scribæ & pharisæi fecere: quamuis ipsos conscientia condēner, haud aliter atque eos quos inuidia, & odio motos, iubet dominus non secundum aspectum, id est apparentiam, sed iustum iudicium iudicare. Quibus sic à domino, qui corda omnium intuetur, confutatis, & non habentibus quid contra hiscerent, sed præ confusione erubescens, quidam ex Hierosolymitanis dicebant, quod subdit Ioannes, dicens. **¶** Dicebant ergo quidam ex Hierosolymitis: Nonne hic est quem quærunt interficere? Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid uerè cognouerunt principes, quia hic est CHRISTVS? Sed hunc scimus unde sit: CHRISTVS autem cum uenerit, nemo scit unde sit. **¶** Nonne (inquiunt) hic est, quem quærunt interficere? Ac si dicerent: sic. Et quasi admirabundi subiungunt: Ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. De cuius ratione hæsitantes subdunt: Nunquid uerè cognouerunt principes, quia hic est CHRISTVS? Nunquid ideo principes sacerdotum nihil ei dicunt, quia uerè, certo & indubitato cognouerunt, quia hic est CHRISTVS? Quod refutando dicunt. Sed hunc scimus unde sit: CHRISTVS autem cum uenerit, nemo scit unde sit: ut in Malachia scriptum est: Et quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad uidendum eum? Quasi dicerent: Cum uenerit CHRISTVS, nemo scit unde sit. Sed hunc scimus unde sit. Non est ergo hic, CHRISTVS, neque admodum uersimile est principes, quia uerè cognouerint quod hic sit CHRISTVS, sinere eum liberè loqui, & nihil ei dicere. At falsum id erat, quod prorsus scirent unde esset. Nam neque originem eius, quæ supra mūdum erat, sciebant: neque modum, qui supra naturā erat: neque locum, quia credebant locum ortus eius esse Galilæam. Sed uerum erat quod adiunxerunt: CHRISTVS autem cum uenerit, nemo scit unde sit. saltem quo ad originem, & ortus sui modū. Quod & quodāmodo etiam ex prophetia didicerant, dicente

Esaia

Deutero. 1.

61

Malach. 3.

Esaiā: Quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est: Et Hieremia: Tibi peccauimus expectatio Israhel, saluator noster in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra, & quasi uiator declinans ad manendum? Quare futurus es quasi uir uagus, & fortis qui non potest saluare? Et ex hoc quod quasi colonus futurus erat, & quasi uagus in terra, cognoscere debuerant eum, qui talis ipsis apparebat, esse CHRISTVM. Quibus dominus, qui æquè absens eos audiebat atque præsens: ut ostenderet se intima ipsorum nosse, & se eum esse quem negabant, neque ipsos nosse unde esset, quod sibi arrogabāt, respōdit quod subiungit Ioannes, dicens. ¶ Clamabat ergo IESVS in templo docens, & dicens: Et me scitis, & unde sim
 62
 scitis: & à me ipso non ueni, sed est uerus qui misit me, quem uos nescitis. Ego scio eum: & si dixerō quia nescio eum, ero similis uobis mendax. Sed scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit. ¶ Et me scitis (inquit) & unde sim scitis, ac si diceret: Dicitis quod me scitis, & unde sim: at neque me scitis, neque unde sim scitis. Putatis quod me ultrò ingesserim ad ea uobis prædicanda, quæ uobis nuncio: at non ita est, quia à me ipso non ueni, sed est uerus qui misit me, quem uos nescitis, & hic erat summus pater cœlestis, de quo Esaiā sexagesimoprimo: Spiritus domini super me. & subditur: Ad annunciandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem. Et subdit: Ego scio eum: & si dixerō quia nescio eum, ero similis uobis mendax, qui dicitis nosse me, & unde ego sim. Et quomodo non nosset eum, qui missus à patre, semper erat cum patre, in eiusdem naturæ maiestate, & potentiæ æqualitate, qui est ipsa per quem condita sunt omnia, sapientia patris? Et subdit: Sed scio eum, quia ab ipso sum, ut filius scilicet à patre, & ipse me misit. Ipse siquidem erat magni consilij angelus, id est nuncius, à summo patre missus, Et ea quæ nunciabat, non ut à se, sed ut à summo patre nunciabat: ubique patris qui miserat ipsum, præferens honorem: & ita in homine deo, omnem docens hominem, omnia æterno patri per ipsum esse referenda. Hæc ubi dixisset dominus: Iudæi cum nihil haberent quod contradicerent, nitebantur ipsum apprehendere, dicente Ioanne. ¶ Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum
 63
 manus: quia nondum uenerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: CHRISTVS cum uenerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? ¶ Nemo (inquit) misit in illum manus: quia nondum uenerat hora eius, nondum uenerat hora, qua uoluit permittere se capi. non enim pro uoluntate inimicorum suorum captus est, sed pro sua, id est quando uoluit: sicut scriptum erat: Oblatus est, quia ipse uoluit. Et hæc uidentes & audientes, multi de turba crediderunt in eum. Videbant enim, quomodo aduersarij eius nihil in eum faciebant, quomodo ex lege & scripturis confusi, hiscere non audebant: quomodo quæ alij clam moliebantur aut uentilabant, ea ipse sciebat, & ad ipsos etiã cogitatus respondebat. Audiuerant quoque, & uiderant alia mirabilia. Et dicebant: CHRISTVS cum uenerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit: ac si dicerent, Non possumus credere, eum quæ putant uenturum CHRISTVM, posse plura signa facere, quàm hic facit. Quare hic, CHRISTVS & Messias est: quia non est uenturus quisquam, qui plura isto signa facere possit. Et hi uerum dicebant, & uerè sibi suadebant. Sed quanquam hæc illi dicebant: nō palàm quidem propter metum Iudæorum, sed clāculum, & submissiore uoce, susurrando scilicet & submurmurando: audierunt tamen & intellexerunt pharisæi, quæ credentes in eum, dicebāt uerba, ut subdit Ioannes, dicens. ¶ Audierūt pharisæi turbam murmurātem de illo, hæc. Et miserunt principes & pharisæi ministros, ut apprehenderent IESVM. Dixit ergo eis IESVS: Adhuc modicum tempus uobiscum sum, & uado ad eum qui me misit. Quæretis me, & non inuenietis: & ubi ego sum, uos non potestis uenire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quò hic itu-

Esaiæ. 73.
Hierc. 14.

Esaiæ. 9.
ex sept.

Esaiæ. 53.

64

- » rus est, quia non inueniemus eum: Nunquid in dispersionem gentium iturus est, &
 » docturus gentes: Quis est hic sermo quem dixit: Quæretis me, & non inuenietis: &
 » ubi ego sum, uos non potestis uenire: ¶ Turba fidelium timebat Iudæos: & contra,
 ipsi principes sacerdotum & pharisæi cognoscentes, quod multis persuasisset domi-
 nus, & quod multi crederent in eum, timebant turbam. Hac de causa non sunt ausi
 per semetiplos iniicere manus in IESUM, sed miserunt ministros, ut apprehenderent
 eum. Proinde dominus manifestando secreta eorum machinamenta ipsum non late-
 re, & non esse in potestate submissorum ipsum apprehendere, adiecit: Adhuc modic-
 um tempus uobiscum sum. ac si diceret, Non me nunc apprehendetis, sed post mo-
 dicum tempus. Quod ideo dicebat, quia usque ad proximum pascha, id est non supra
 sex menses, cum Iudæis futurus erat: quibus elapsis permisit se apprehendi, non quan-
 do uoluerunt, sed quando uoluit. Et hoc sanè modicum & perbreue tempus est. Et
 uado ad eum qui misit me: nam aliquot post passionem suam, & gloriosam resurre-
 ctionem elapsis diebus, ascendit ad patrem, in dextera eius sessurus. Et subiunxit:
 Quæretis me, & non inuenietis: & ubi ego sum, uos non potestis uenire. Quæsituri
 erant eum, quia expectaturi Messiam uenturum, quem & adhuc expectant, sed fru-
 stra: quia CHRISTVS iam uenit: & sic quærentes, non inuenturi, saltem in primo ad-
 uentu quem adhuc existimabāt futurum: etsi in secūdo, cum plangent se super eum,
 & uidebunt in quem transfixerunt. Et non possunt ire ubi est, quia nemo infidelis &
 incredulus cum eo ascendet in cælum: sed deturbabitur cum angelis apostaticis in in-
 fidelium barathrum, sæuas daturus in æternum poenas. Quæ cum non intelligerent
 Iudæi, aduersarij eius, dixerunt: Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum: Nun-
 quid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes: O stolidæ aures, & pin-
 gue ingenium. Quò ipse sit iturus, iam uobis dixit, cum ait: Vado ad eum, qui me
 misit. Et nunquid dispersio gentium misit eum, ut ipse ad eam sit rediturus: Quod si
 esset sensiliter iturus ad gentes, inueniri à uobis posset. Sed quia iturus est in cælum,
 uos autem nunquam: ideo à uobis inueniri non potest. Verum est tamen, quia uos
 hac gratia fecistis indignos, ipsum per suos apostolos iturum ad gentes, ubicunque
 locorum disperfas, & sua misericordia docturum eas. Vnde ipsi sit honor, & gloria,
 & gratiarum actio. Et subiunxerunt: Quis est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, &
 non inuenietis: & ubi ego sum, uos non potestis uenire: O pingue & crassum cere-
 brum, & cornea fibra. Adhuc quæritis eum, & non creditis uenisse, & non inueni-
 tis, neque inuenietis Messiam, uestrum regem & saluatorem: sed uestrum iudicem &
 condemnatorem. Ipse est in cælo, & in cælum ubi est, conscendere non potestis. De-
 inde quid postea fecerit dominus, subdit Ioannes, dicens. ¶ In nouissimo autem die
 » magno festiuitatis stabat IESVS, & clamabat, dicens: Si quis sitit, ueniat ad me & bi-
 » bat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uitæ.
 » Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim
 » erat spiritus datus: quia IESVS nondum erat glorificatus. ¶ Nouissimus dies ma-
 gnus festi, est septimus, qui pari honore atque primus celebratur: quod ex libris Mo-
 seos cognoscitur. In hoc ergo die stabat dominus in templo, & hic iam quartus erat
 ab accessu suo. Et illo die uenerunt ministri à principibus sacerdotum missi, ut appre-
 henderent eum. Et clamabat dominus: Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. Si quis sitit
 uitam, ueniat ad me, & inueniet eam: si quis sitit salutem, ueniat ad me, & hauriet eā,
 sicut scriptum est: Qui me inuenierit, inueniet uitam, & hauriet salutem à domino. At
 is uenit ad eum, qui credit in eum. Ideo subdit: Qui credit in me, sicut dicit scriptura,
 flumina de uentre eius fluent aquæ uitæ. Et quomodo dicit scriptura esse credendū:
 Sanè quemadmodum in Paralipomenis scriptum est, corde profecto: scriptum nāq;
 » est: Oculi domini contemplantur uniuersam terram, & præbet fortitudinem ijs, qui
 corde

corde perfecto credunt in eum. Ecce quomodo scriptura dicit esse credendum. Porro flumina aquæ uiuæ, sunt spiritus sancti gratiæ, illuminationes, & supra hominem intelligentiæ & doctrinæ sanctæ, plenissimè sitientem animam satiantes. Quia & id etiam per Esaiam prophetatum est, cum capite duodecimo ait: Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Et dicetis in illa die: Confitemini domino, & inuocate nomen eius. Et subdit: Exalta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui sanctus Israël. Hæc est etiam dies, in qua hæc sanctissima profundebat uerba, in qua nunquam sic homo, testantibus aduersarijs eius, locutus est. Et id etiam dictum, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ: de spiritu sancto & donis eius accipiendum, aperuit euangelista, cum ait: Hoc autem dixit de spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat spiritus sanctus datus, nondum erat illa diffusio spiritus, de qua dominus per Ioëlem prophetam loquitur: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Et quare nondum datus? Quia IESVS nondum erat glorificatus, nondum ex resurrectione immortalitatis gloria decoratus, cœlos ascenderat: nondum assumpta & resumpta carne in dextris uirtutis dei federat, quæ est gloria & glorificatio eius, de qua hic Ioannes loquitur. Et ante etiam ascensum domini in cœlum, non debuit esse donorum spiritus sancti in homines illa effusio: sicut psalmo sexagesimo septimo dicitur: Ascendisti in altum, coepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus, quod interpretatur Paulus: Dedisti dona hominibus. Sed quæres: Nonne datus est spiritus sanctus ante illud tempus hominibus? Non diffuse, ut tunc datus est, & etiam dabitur (ut existimauerunt maiorum plurimi) cum erit amplitudo fidei: quia diffusio illius spiritus, amplitudinem fidei facit, non fides diffusionem: quia omnis fides citra illam, infirma: cum illa autem, firma, ualida, & inconcussa. Cuius rei apostoli, discipuli, & primitiuæ ecclesiæ, fidei testes, indicio sunt. Porro ut filius per semetipsum in hominibus habitare dignatus est: ita & post filium per semetipsum, & immediata sui ipsius charismata in hominibus habitare dignatus est spiritus sanctus, qui etiam in prophetis per angelos inhabitabat. Attamen & nunc, & tunc, & olim habitat, habitabat, & habitabit ut uolet, qui sit benedictus in secula. Quid autem, cum hæc & sublimia illa, quæ loquente domino audiuit turba, acciderit, subdit Ioannes, dicens. **EX** illa ergo turba, cum audissent hos sermones eius, dicebant: Hic est uerè propheta. Alij dicebant: Hic est CHRISTVS. Quidam autem dicebant: Nunquid à Galilæa uenit CHRISTVS? Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethleem castello, ubi erat Dauid, uenit CHRISTVS? Dissensio itaque facta est in turba, propter eum. Quidam autem ex ipsis uolebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. **UT** pitissaturis, non nisi modicum quid uini propinari solet, ut ex tantillo totum probent: sic & nobis Ioannes, & alij euangelistæ paucum quid è sermonibus dominicis, non plenos eorundem calices apponunt, sed quantum tamen suggessit eis spiritus nobis propinandum: ut uel ex tantillo totum, quod etiam nobis non est propinatum, probemus: & reliquum non ab hominibus, sed à spiritu dei expectemus. Cum ergo dicit Ioannes hos sermones, intelligit integros domini sermones, quorum ueluti exempli gratia, solum hic particulam quandam nobis ipse scripto reliquit. Hos autem diuinitate plenos CHRISTI sermones, cum turba audisset, multi crediderunt in eum: quemadmodum & scriptum erat Esaiæ quinquagesimo quinto: Quomodo descendit imber, & nix de cœlo, & illuc ultra non reuertitur: sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem comedenti: sic erit uerbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me uacuum, sed faciet quæcunque uolet, & prosperabitur in his, ad quæ misi illud. Neque unquam dominus sermonem fecit irritum, quin semper aliqui crediderint. Et qui tunc crediderunt, dicebant, Hic est uerè propheta: intelligentes prophetam illum à Mose, & le-

ge promissum. Alij dicebant, Hic est CHRISTVS, id est Messias: & hæc erat confessio fidei, confessio ueritatis, & spiritus agnitio. Qui autem non credebant, sed aduersabantur ueritati, dicebant: Nunquid à Galilæa uenit CHRISTVS? Quasi penitus exploratum esset, quod non: cum tamen Esaias propheta clamet de tempore aduentus eius: *Esaiæ. 9.* Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Neptalim, & nouissimo aggrauata est uia maris trans Iordanem, Galilæa gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis. Sed & quomodo Nazaræus siue Nazarenus uocandus erat Messias: nisi quia à Nazareth uenturus erat, quæ est in Galilæa? Mentiebantur igitur, qui à Galilæa negabant uenturum CHRISTVM. At quod addunt: Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethleem castello, ubi erat Dauid, uenit CHRISTVS? hoc uerum erat. Et ita factum erat, & si nescirent: quia ipse dominus erat ex uirgine, quæ erat de semine Dauid: & insuper natus in Bethleem, & circumcissus, & à Magis, ut deus ibi adoratus: & inde, ut natiuitate, & ex natiuitatis loco egressus. Sed id ipsi (ut dictum est) nesciebant: & quod nesciebant, falso negabant, & asseuerabant quod nesciebant. Et facta est tunc dissensio inter illos qui crediderunt, & hos qui non crediderunt: negantibus his ipsum esse CHRISTVM, falsam & mendacem habentes persuasionem: illis autem defendentibus ipsum esse CHRISTVM: non ex se, sed à deo infusam & ueracem habentibus fidem. In qua concertatione, quidam ex non credentibus uoluerunt manum iniicere in ipsum. Attamen nemo eorum ausus fuit manum mittere, siue id fecerit timor turbæ, siue potius uoluntas eius, cui nihil poterat resistere. Neque tanta maleuolentia ac malignitate fuere ipsi ministri, qui ad eum apprehendendum missi fuerant, ut in eum manus uoluerint iniicere: sic gratia oris CHRISTI, sic mansuetudine eius, ferocitatem eorum si qua fuit mitigante, dicente Ioanne.

67 » ¶ Venerunt ergo ministri ad pontifices & pharisæos, & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur. Responderunt ergo eis pharisæi: Nunquid & uos seducti estis? Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt, Dicit Nicodemus ad eos, ille qui uenit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis: Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei: Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & uide, quia à Galilæa propheta non surgit. Et reuersi sunt unusquisque in domum suam. ¶ Venerunt ergo (inquit) ministri ad pontifices: ex quo intelliguntur principes, & pharisæi expectasse reditum ministrorum. Et dixerunt eis pontifices & pharisæi: Quare non adduxistis illum? non intelligentes, non pro uoluntate hominum fieri contra ea, quæ diuina uoluntate geruntur: placebat eis quod adducerent, non placebat deo quod adduceretur: deus autem hominibus potentior. Factum est ergo quod deo placebat, ut iustum erat: non quod illis placebat, quod iniquum erat & iniustum: quod & ipsi ministri fatebantur, respondentes: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic loquitur. Nec ab re id dicebant: quia is erat de quo scriptum erat: Et uoluntate labiorum eius non fraudasti eum. Et rursus: Diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit te deus in æternum. Et ideo audientes tam abundantem gratiam, quæ ex ore eius profluebat, nephas & impium duxerunt, iniicere (ut ipsum apprehenderent) manus in eum, & dominorum suorum sacrilegis iussis non esse parendum iudicauerunt: & probè quidem, deo scilicet ad hoc ipsos impellente. Verum secus iudicauerunt cæci pharisæi, & duces cæcorum, dicentes eis: Nonne & uos seducti estis? ac si planè dicerent increpando eos, Vos seducti estis: quod falsum erat. Non enim erant seducti, sed parati ad maiorem gratiam, nisi ruina suorum dominorum inuoluisset eos cum ipsis in perditionem æternam. Adiecerunt falsam

*Psal. 20.**Psal. 44.*

falsam suasionem, qua illis persuadere uoluerunt quod seducti essent, cum dixerunt: Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis? In quo negabant ullum ex principibus, aut ex pharisæis credidisse in eum. Quod falsum erat. Nam & Nicodemus, & Iairus archisynagogus, qui principes erant, crediderant in eum, qui & secta erant pharisæi. Volebant ergo neminem principum aut pharisæorum credidisse in eum, sed solum turbam hanc, quæ non nouit legem, credidisse in eum: & hanc eorum hominum esse, qui maledicti sunt. In quo uolebant, omnes credentes in dominum esse accusandos ignorantiae legis, & omnes esse maledictos. At contra, ipsi erant maledicti, & turba benedicta. Ipsi enim erant, de quibus dicitur: *Psalmo. 3.* Tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisisti. & hæc erat, de qua subditur: Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. Cæterum Nicodemus ille, qui post primum pascha, quo Ioannes meminit dominum ascendisse Hierosolymam, uenit ad eum nocte: ut capite tertio huius uisum est: molestè ferens eos dixisse ministros seductos esse à domino, respondit eis: Nunquid lex nostra iudicat hominē, nisi prius ab ipso audierit, & cognouerit quid faciat? In quo arguebat eos transgressæ legis, quod condemnabant hominē, quem neq; audierant, neq; quid faceret nouerant. Cui indignati, responderunt: Nonne tu Galilæus es? exprobrantes ei quod Galilæus esset, & proinde illi ob patriæ cognationem faueret: & obijcientes ei scripturam ignorantiam, dicendo: Scrutare scripturas, & uide quia à Galilæa propheta non surgit. Vide, discite, cognosce, quod propheta ille, qui scilicet promissus est in lege per Moysen & prophetas, qui est CHRISTVS dominus, non uenit à Galilæa. Quod quodammodo uerum est. Neq; enim CHRISTVS ortu paterno à Galilæa, neq; à Iudæa, sed à cælo uenit. Neq; ortu materno, id est natiuitate ex matre, à Galilæa, sed à Bethleem Iudææ: etsi incolatu, ut colonus, & uir uagus uenerit à Galilæa. Falsum ergo erat, quod credebant, eum scilicet ortu esse à Galilæa: quod & intelligebant & innuere uolebant cum dicebant: Vide quia à Galilæa propheta non surgit. Quo facto, quia frustrati essent sua spe, & adductione CHRISTI à ministris, dissipatum est cōcilium ipsorum. Et sic profectò quicumque conspirant aduersus dominum & aduersus CHRISTVM eius, dissipabuntur, & per semetipsos confundentur, à diuina lege condemnati: ut ex secundo psalmo cognoscitur. Sed nos dirumpamus uincula taliū, & proijciamus à nobis iugum ipsorum (quādoquidem qui habitat in cælis, irridebit eos, & dominus subsannabit eos) demusq; gloriam deo, & CHRISTO eius, per quem redēpti & saluati sumus: demus inquam deo patri per ipsum, & cum ipso, & spiritu sancto omnē laudē & gloriā, & honorē: quia eū solū deum qui trinus & unus est, decet oīs laus & gloria, & honor, in omnia & per omnia, & sup omnia seculorū secula. Amē.

CAPVT OCTAVVM.

IESVS autem perrexit in montem Oliueti, & diluculo ite- 68
rum uenit in templum, & omnis populus uenit ad eum, &
sedens docebat eos. Adducunt autē scribæ & pharisæi mulie-
rem in adulterio deprehensam, & statuerunt eā in medio, &
dixerunt ei: Magister, hæc mulier modò deprehensa est in
adulterio: In lege autem Moyses mandauit nobis, huiusmodi lapidare: tu
ergo quid dicis? Hoc autem dicebāt, tentantes eum, ut possent accusare eū.
IESVS autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram. Cum ergo
perseuerarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis: Qui sine peccato est
10 uestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat

in terram. Audientes autem hæc, unus post unum exhibant, incipientes à senioribus, & remansit solus IESVS, & mulier in medio stans. Erigens autem se IESVS, dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? Nemo te condemnavit? Quæ dixit: Nemo domine. Dixit autem IESVS: Nec ego te condemnabo. Vade, & iam amplius noli peccare. ¶ Iterum ergo locutus est eis IESVS, dicens: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum. Respondit IESVS, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum: quia scio unde veni, & quò uado. Vos autem nescitis unde venio, aut quò uado. Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam. Et si iudico ego, iudicium meum verum est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Et in lege uestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me qui misit me pater. Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus? Respondit IESVS: Neque me scitis, neque patrem meum. Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis, Hæc uerba locutus est IESVS in gazophylacio, docens in templo, & nemo apprehendit eum, quia necdum uenerat hora eius. ¶ Dixit ergo iterum eis IESVS: Ego uado, & quæretis me, & in peccato uestro moriemini. Quò ego uado, uos non potestis uenire. Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet semet ipsum, quia dicit: Quò ego uado, uos non potestis uenire? Et dicebat eis: Vos deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo uobis, quia moriemini in peccatis uestris. Si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato uestro. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis IESVS: Principium qui & loquor uobis, multa habeo de uobis loqui & iudicare: sed qui me misit, uerax est, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt quia patrem eius dicebat deum. ¶ Dixit ergo eis IESVS: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me pater hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. ¶ Dicebat ergo IESVS ad eos, qui crediderunt ei Iudæos: Si uos manseritis in sermone meo, uerè discipuli mei eritis, & cognoscetis ueritatem, & ueritas liberabit uos. Responderunt ei: Semen Abraham sumus, & nemini seruiuimus unquam: Quomodo tu dicis, liberi eritis? Respondit eis IESVS: Amen amen dico uobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si ergo uos filius liberauerit, uerè liberi eritis. Scio quia filii Abraham estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in uobis. Ego quod uidi apud patrem, loquor: & uos quæ uidistis apud patrem uestrum, facitis. Responderunt, & dixerunt ei: Pater noster, Abraham est. Dicit eis IESVS: Si filii Abraham estis, opera

estis, opera Abrahæ facite: nunc autem queritis me interficere, hominem qui ueritatem uobis locutus sum, quam audiui à deo. Hoc Abraham nõ fecit. Vos facitis opera patris uestri. Dixerunt itaq; ei: Nos ex fornicatione nõ
 55 sumus nati. Vnum patrem habemus deum. Dixit ergo eis IESVS: Si deus pater uester esset, diligeretis utiq; me. Ego enim ex deo processi, & ueni: neque enim à meipso ueni, sed ille me misit. Quare loquelã meã non cognoscitis? Quia nõ potestis audire sermonem meũ: uos ex patre diabolo estis, & desyderia patris uestri uultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in ue-
 60 ritate non stetit, quia non est ueritas in eo. Cum loquitur mendaciũ, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius. Ego autem si ueritatem dico, non creditis mihi. ¶ Quis ex uobis arguet me de peccato? Si ueritatem dico, quare uos non creditis mihi? Qui ex deo est, uerba dei audit: propterea uos non auditis, quia ex deo non estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixe-
 65 runt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit IESVS: Ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & uos inhonorastis me. Ego autem non quero gloriã meam: est qui querat & iudicet. Amen amen dico uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum. Dixerunt ergo Iudæi: Nũc co-
 70 gnouimus, quia dæmonium habes. Abraham mortuus est & propheta, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum? Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & propheta mortui sunt? Quem teipsum facis? Respondit IESVS: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est: Est pater meus qui glorificat me, quẽ
 75 uos dicitis quia deus noster est, & nõ cognouistis eum. Ego aut̃ noui eum. Et si dixero quia non scio eum, ero similis uobis mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater uester exultauit ut uideret diem meum, uidit & gauisus est. Dixerũt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidisti? Dixit eis IESVS: Amen amen dico uobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides, ut iacerent in eum. IESVS autem abscondit se, & exiuit de templo.

ANNOTATIONES BREUES XLVI. CIRCA LITERAM CAP. VIII.

1	Oliueti: τῶν ἑλαιῶν Oliuarum	6	in adulterio. ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευμένῃ in ipso furto cum adul- teraretur	9	ergo ἢ autem
2	uēnit ἦρχετο imperfectum,	6	lege * ἡμῶν nostra 6 mandauit – nobis	11	Audientes aut̃ – hæc, οἱ δὲ ἀκούσαντες At illi cum audissent * ἢ ὑπὸ τῆς συναθροισῆς ἐλεγχόμενοι & à conscientia redarguerentur,
3	pharisæi * πρὸς αὐτὸν ad ipsum	6	huiusmodi τὰς τριαύτας		
5	dixerunt λέγουσιν præsens.	7	eas quæ sunt eiusmodi dicis * περὶ αὐτῆς; de illa	12	senioribus
5	mulier – modo				

	* ἕως τῶν ἑσχάτων	34	in peccato uestro		habet locum
	usq; ad postremos:		ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν	49	patrem * μου meum,
12	remanſit		in peccatis uestris	50	uos * οὐρίγiτuρ
	κατελίφθη		pluralia.	51	eſtis:
	relictus eſt	35	quís eſt? * καὶ Et		ἦτε
12	ſtans.	35	Principium		eſſetis
	οὐσα		τῆρ ἀρχῆρ	52	facite.
13	ſe I E S V S,		accuſatiuus.		ἔποιεῖτε ἅρ
	* Ὁ μὴ ἐνα θεασάμεν	36	quí		faceretis utiq;
	πλήρ τῆρ γυναικὸρ		οὐ	56	ueni:
	& cū neminē uidiſſet		quía,		ἦκω praſens.
	praeter mulierem:		quod	61	ſi οὐ quía
13	qui te accuſabant?	35	habeo	61	arguet
	ἐκείνοι οἱ κατήγοροί σου;		ἔχω		ἐλέγχα praſens.
	illi accuſatores tui?		poſſum		ſi * δὲ autem
14	condemnabo.	37	dicebat — deum.	67	inhonoraſtis
	κατακρίνω praſens.	39	pater * μου meus		ἀλιμάζετε praſens.
16	ambulat	40	ſolum * ὁ πατήρ pater,	75	noſter
	περιπατήσει	43	eritis,		ὑμῶν
	futurum.		ἔσε		ueſter ſecundæ perf.
26	forſitan		praſens. & infra.	77	diem meum, * καὶ &
	ἅρ	43	liberabit	81	abſcondit ſe,
	utiq;		ἐλευθερώσει		ἐκρύβη
32	deorſum		liberos faciet & infra.		abſconditus eſt
	ἐκ τῶν κάτω	48	filij	81	de templo.
	ex iſt̄s quā deorſum,		σπέρμα		* διελθῶν διὰ μέσου
	ex inferniſ		femen		αὐτῶν, καὶ παρῆγεν οὐκ
32	de ſuperniſ	49	capit		transiens per medium
	ἐκ τῶν ἄνω		χωρῆ		illorū, & praeterijt ſic.

COMMENTARIUS IN CAPVT OCTAVVM.

68

Dissipato (ut uisum est) malignantium concilio, quò perrexerit, & quid po-
 stea fecerit dominus, aperit Ioannes, dicens. **I**ESVS autem perrexit in
 montem Oliueti, & diluculo iterum uenit in templum, & omnis popu-
 lus uenit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem scribae & pha-
 risaei mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio. Et dixerunt ei:
 Magister, haec mulier modò deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses man-
 dauit nobis, huiusmodi lapidare: tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant, tentantes
 eum, ut possent accusare eum. IESVS autem inclinans se deorsum, digito scribebat in
 terram. Cum ergo perseverarent interrogantes, erexit se, & dixit eis: Qui sine pecca-
 to est uestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans, scribebat in ter-
 ram. Audientes autem haec, unus post unum exibant, incipientes à senioribus. Et re-
 mansit solus IESVS, & mulier in medio stans. Erigens autem se IESVS, dixit ei: Mu-
 lier, ubi sunt qui te accuſabant? Nemo te condemnauit? Quae dixit: Nemo domine.
 Dixit autem IESVS: Nec ego te condēnabo: uade, & iam amplius noli peccare. **S**o-
 lebat dominus ascendere in montem Oliuarum, & ibi cum suis, usq; dum dilucere t,
 pernoctare. Pernoctauit igitur in monte illo, & diluculo uenit in templum. Et omnis
 populus confluit ad eum, & sedens docebat eos. Et hoc quinta die ab aduentu eius
 factum est, iam festo tabernaculorum exacto. Adducunt autē scribae & pharisaei mu-
 lierem in

lietem in adulterio deprehensam, quam ante eum in medio populi statuerunt, interrogantes: nonne cum ex lege Moyſi lapidanda ſit, lapidari debeat? I E S V S inclinat ſe, & digito ſcribit in terram. Illis autem perſeuerantibus interrogare, dixit: Ο ἀναμάρτητος, qui impeccabilis, qui ſine peccato ueſtrum eſt, primus in illam lapidem mittat. Et iterū ſe inclinans, ſcribebat in terram. Quod audientes & uidentes accuſatores ſcribæ & phariſæi, exierunt ſingulatim omnes, incipientes à ſenioribus, & remanſit I E S V S ſolus, & mulier quæ in medio populi ſtabat. Cum erexiſſet ſe dominus, & nullum accuſatorum uideret, interrogauit mulierem ubi eſſent qui eam accuſabant, & an nemo eam condemnaret. Quæ reſpondit: Nemo domine. Quam neque ipſe condemnauit, ſed iuſſit duntaxat, ut in futurum à peccatis abſtineret. An ne mons oliuarum, cœlum designat, montem miſericordiarum & gratiæ: Ex quo dominus diluculo deſcendit in templum, quando nos inferius in miſericordia uiſitat. Et populus confluit ad eum, cum pia fidei deuotione ipſum quærit. Et quia ſtabiliter, ſolidèque ac firmiter inſtruit eos, ſedens docet eos. Et id poſt exactum feſtum tabernaculorum, quia poſt tempus celebratum Iudaicarum. Quæ ſtatuitur in medio populi mulier in adulterio deprehensa à ſcribis & phariſæis: hæc eſt ſynagoga Iudæorum, quæ à uero deo fornicata eſt, & nunc uaga & miſera eſt in medio populorum audientium CHRISTVM. Qui deprehenderunt eam, ſcribæ & phariſæi, & ipſi ſcleratiores & lapidatione magis digni. Non condemnauit eam, etſi lex Moſis eam iudicabat: quia lex CHRISTI eſt gratia & miſericordia: lex Moſis, rigor, & uindicta. Quod digito ſcripſit in terram: an id non designat, quod in iudicio, libri conſcientiarum ſiue bonorum, ſiue malorū erunt aperti, ut illorum terrenæ apertæ fuerunt conſcientiæ: Mulier in medio populi, abeuntibus ſingulatim, initio ſumpto à ſenioribus ſcribis, & phariſæis, non condemnatur: ſic & ſynagoga in medio populorū CHRISTI relicta ſola, ſi abeant, miſſiſq; ſiant ſcribæ & phariſæi, incipiendo à uetiſtioribus, ut conditoribus Talmud, uſq; ad nouiſſimos legis doctores, à CHRISTO non condemnabitur: ſed data de præteritis uenia, id duntaxat ab eius miſericordia audiet: Vade, & iam ampliùs noli peccare. Vade, à lege uetere, & à doctrina ſcribarum mendacium, in legem gratiæ, & doctrinam Meſiæ: & noli poſthac cum ſenioribus tuis à uero deo fornicari, ac peccare. Sed inquit: Cur ſcribæ & phariſæi adducentes mulierem deprehensam in adulterio, dicebant domino: In lege autem Moyſes mandauit nobis, huiuſmodi lapidare: tu ergo quid dicis? Cui euangelista ſubdit: Hoc autem dicebant tentantes eum, ut poſſent accuſare eum. Enim uero & id quoq; uerum eſt, quod Moſes hoc mandauit, ut ſcribitur Leuitici uigeſimo: Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi ſui, morte moriatur & mœchus, & adultera. Volebant dominum ſuper ea lege reſpondere, tentantes ſi quid fortè contra legem reſponderet: quia ſolebat ipſis ſermè in omnibus contradicere, ut poſſent coram omni populo eū accuſare, & tunc permittente & adiuuante populo ipſum comprehendere. nam & legem ſabbati non uidebatur obſeruare, neq; Moſeos repudium, neq; obſeruaciones eorum approbare: ſemper tamè ſe aut inuincibili ratione, aut ineluctabili teſtimonio ſcripturæ tutabatur. Quod ſi etiam non condemnaret eam, quia multum miſericordiam efferre ſolebat, & pius ac mitis in omnes erat, manifeſtè cognosceretur legi Moſeos contrarius, & conſcio toto populo, ut comprehenderetur dignus. Verum dominus, aſtu eorum cognitò, neq; eam condemnauit, illa miſericordia quam ſua prædicatione commendabat, uſus: neq; reprehendi ex lege Moſeos potuit, ipſis quidem abeuntibus conſuſis: ut qui ex lege, ut Deuteronomij capite decimoſeptimo cognoscitur, ſi lapidanda fuiſſet, primi in eam lapides iacere debuiffent. Hoc ſigno facto, ea locutus eſt dominus ad populum, quæ ſubdit Ioannes, dicens. ¶ Iterum ergo locutus eſt eis I E S V S, dicens: Ego ſum lux mundi. Qui ſequitur me, nō ambulat in tenebris,

» sed habebit lumen uitæ. Dixerunt ergo ei pharisæi: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est uerum. Respondit IESVS, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, uerum est testimonium meum, quia scio unde ueni, & quò uado: uos autem nescitis unde uenio, aut quò uado. Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam. Et si iudico ego, iudicium meum uerum est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me pater. Dicebant ergo ei: Vbi est pater tuus? Respondit IESVS: Neque me scitis, neque patrem meum. Si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis. Hæc uerba locutus est IESVS in gazophylacio, docens in templo. Et nemo apprehendit eum, quia necdum uenerat hora eius. ¶ Dominus, æterni patris erat legatus. Legatus loquitur, quæ habet in mandatis. In mandatis autem à patre habuit, ut diceret eis hæc uerba: Ego sum lux mundi: & quæ sequuntur. Non ergo ipsi us ut ipsius sunt uerba, sed ut missi: qui autem sic loquitur, non à seipso loquitur, sed ab eo qui misit ipsum. Lux sensibilis, omnia manifestat sensibilia: quæ si esset uiuens & sentiens, nihil eam latere posset. CHRISTVS autem, ut mandatum habebat à patre, dicebat se lucem mundi: non mundanam quidem & sensibilem, sed diuinam & intellectualem, immo uero prorsus superintellectualem, denudantem omnia: lucem non solum uiuentem, sentientem ac uidentem, sed & uiuificantem, sensificantem, & illuminantem omnia. Cuius rei testes etiam esse poterant, adulteræ accusatores, quibus in illa luce omnia prænoscente, patuerunt conscientiarum suarum abdita. Quam lucem qui sequitur, non ambulat in tenebris mortis, sed habebit lumen uitæ: nam ambulat in lumine uitæ æternæ. At qui sunt in hoc mundo, qui hanc lucem sequuntur, nisi qui fide eam sequuntur, habituri eam in altero mundo nude, aperte, & in ueritate sine ullo inuolucro, aut uerius habendi ab ea: siquidem oculi conuersi ad solem, et si habent lucem, uerius tamen à luce habentur quam eam habeant. At pharisæi hæc audientes, ad suam, si uoluntatem dicentis species, salutem, conuertunt ex se & praua sua uoluntate, in suam perditionem, dicentes: Tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est uerum. Ecce quomodo infidelitate auersi sunt, ne fide sequantur. Falsum dicunt eius testimonium: at eius quod falsum ducitur, non est fides. Et quia non sequuntur eum, ambulant in tenebris mortis æternæ, quæ sunt tenebræ peccati, & maximi quidem (quod infidelitas est) peccati. nam fides, tota lux: hoc, uniuersæ tenebræ. Quibus nihil fecius dominus, quia is solus est qui possit ab illis tenebris eripere, respondit dicens: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, uerum est testimonium meum. Si lux in seipsa uiuens, & (ut sic dicam) omniuidens, & omnisciens diceret: Ego sum lux uiuentium, qui sequitur me, non ambulat in tenebris: uerum diceret, & uerum esset testimonium, quod de se perhiberet. Quod si illa lux ab alia esset similiter uiuente, uidente, & sciante omnia, à qua se sciret esse, cognoscendo ueram illam lucem à qua esset, pronuciare posset de se eadem quæ prius, & uerum esset testimonium eius. At filius dei, qui illa loquebatur uerba, talis lux est. Ergo etsi testimonium perhibebat de se, uerum erat testimonium eius: quia & se & omnia uerè cognoscebat, & à qua luce uera prodierat, & ad quam redibat. Verum est (inquit) testimonium meum, quia scio unde ueni, & quò uado. Venit ab illa uera, immensa, substantiali, & super substantiali luce paterna: ipse uera, immensa, & consubstantialis, & supersubstantialis lux. & ad illam uadit: quia haud multum temporis reliquum erat, ut ad cælos etiam corporaliter ascenderet. Et adiecit: Vos autem nescitis unde uenio, & quò uado. Et id uerissimum erat: nam putabant ipsum uenire è Galilæa, ut uulgarem quendam hominem, patre Ioseph, & matre simili cum cæteris mulieribus conditione MARIÆ, & illuc redire, tota aberrantes uia. Et quare hoc? Quia secundum carnem iudicabant ea quæ erant diuina, & etiam plusquam diuina: at caro, illa non attingit. Quod si attinguntur, spiritu, non carnis, sed qui de super illabitur, attinguntur.

tinguntur. De se autem dominus dicit, Ego non iudico quenquam: quod sic capiendum est: Non iudico quenquam secundum carnem, non condemno quenquam iudicio carnis, ut & uos facitis: quia ipse non spiritu carnis, sed spiritu dei iudicabat, si quem iudicabat. Verum nec adhuc quenquam spiritu suo iudicabat, quia nondum tempus iudicandi aduenerat: expectat enim nos deus quandiu sumus in hoc mundo, & non iudicat, etsi carnales, mali, & reluctantes ueritati sumus (quia misericordia dei *Psalmo. 132.* plena est terra) in egressu autem cuiusque, iudicio particulari, in nouissimo uero die, uniuersali iudicaturus est omnes. Quod si etiam in hoc mundo iudicaret, uerum esset iudicium eius: quia non esset solus qui iudicaret, sed & pater cum eo, qui unum sunt in natura, & duo in hypostasi: qui quia omnia sciunt, testes sunt: & quia summa adest eis rerum potestas & autoritas, iudices sunt: etsi omne iudicium facere, id est exequi dedit pater filio, & non iudicat quenquam, nisi per filium. At in lege eorum scriptum est, quod duorum hominum testimonium uerum est. Qui iudicabant, id est absoluebant quempiam, aut condemnabant in ueteri lege, id testimonio duorum facere poterant, tanquam testimonio duorum approbato uero. Quod scribitur Deuteronomij capite decimosextimo, ubi dicitur: In ore duorum aut trium testium peribit quod interficitur. Quod si duorum hominum testimonium approbandum est ut uerum: quanto magis supercoelestis patris, & cōsubstantialis filij eius, testimonium approbandum est ut uerum: Quod & tertius aliquando in lege adhibetur testis, hoc etiam iudicio est, quod tres sunt in caelo, pater, filius, & utriusque spiritus, qui est spiritus sanctus: quorum testimonio maxime omniū in omnibus est standum. Semper ergo tres sunt in caelo qui dant testimonium. Et hac ratione, si filius perhibebat testimonium de seipso: pater etiam qui misit eum, perhibebat testimonium de eo (ut si lux de luce testimonium perhiberet: testimonium de ipsa, & lux unde esset, perhiberet) item & spiritus sanctus testimonium perhibebat de ipso. Quod audientes pharisaei, dixerunt: Vbi est pater tuus? Volebant carne attingere, quod oportebat eleuatione spiritus & fide cognoscere: mens in eis iacebat, spiritus & fides nulla erat, & sensus carnis ad diuina scienda prorsus impotens erat. Ideo uerissime eis dominus respondit: Neque me scitis, neque patrem meum. Si me sciretis, & patrem meum *ἵδεντες ἔγρη* (ut ait Ioannes) utique sciretis. Ipsi credebant, quod sensu carnis ipsum uiderent: idcirco se scire dominum putabant. At id non erat ipsum scire, sed solum intueri mortalitatis eius exuuias, & uestimentum illud ab eis rubricandum: de quo apud Esaiam: Quare ergo rubrum est *Esaiæ. 63.* uestimentum tuum? Sed hoc erat ipsum scire, dicere ut Ioannes dicebat: Qui de sursum *Ioan. 1.* uenit, super omnes est. Et rursum: Quem enim misit deus, uerba dei loquitur. Et hoc in super: Pater diligit filium, & omnia dat in manu eius. Et qui hoc modo scit filium, & ipse quoque scit patrem: immo impossibile est aliquem scire filium, qui nesciat patrem. non humano & imperfecto quidem scire, quod non est scire, sed ignorare & caecum esse (quo modo omnis oculus carnis caecus est ad lumen spiritus, si non etiam plusquam caecus, qui ad hoc ipsum supra natura natus non est: ut neque auditus ad percipiendum lumen) sed diuino ac perfecto scire. Proinde subiunxit dominus: Si me sciretis, utique & patrem meum sciretis. Et haec diuinissima uerba locutus est eis dominus in templo, in ea parte, quae gazophylacium dicebatur: quod ibi opes templi, & quae deo offerebantur dona asseruarentur. Et quamuis uoluntatem haberent stimulante ipsos cōscientia mala, ut apprehenderent eum: nemo tamen apprehendit eum, quia nondum uenerat hora qua se apprehendi non solum permisit, sed & uoluit. Et subdit Ioannes, quos ulterius persecutus est sermones, dicens. **¶** Dixit ergo iterum **70**
 » eis IESVS: Ego uado, & quaeritis me, & in peccato uestro moriemini. Quò ego uado, uos non potestis uenire. Dicebant ergo iudaei: Nunquid interficiet semetipsum,
 » quia dicit: Quò ego uado, uos non potestis uenire? Et dicebat eis: Vos de deorsum

» estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. **Di**
 » xi ergo uobis, quia moriemini in peccatis uestris. Si enim non credideritis quia ego
 » sum, moriemini in peccato uestro. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dicit ei **I E S V S**: Prin-
 » cipium qui & loquor uobis. Multa habeo de uobis loqui, & iudicare: sed qui misit
 » me, uerax est, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt,
 » quia patrem eius dicebat deum. ¶ Ego uado, ad patrem uidelicet non post multos
 » hos dies. Et postquam abiéro, quæretis me, quia expectabitis Mesiam, & non inue-
 » nietis: quia ego ipse eram qui ueni, & non recepistis me: de uobis enim per **Esaïam**
Esaie. 5. prædictum erat: Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis uanitatis, & quasi uinculum
 » plaustri peccatum: qui dicitis, Festinet, & citò ueniat opus eius, ut uideamus: & ap-
 » propiet, & ueniat consilium sancti Israël, & sciemus illud. Et in peccato uestro mo-
 » riemini. In quo peccato: In infidelitate uestra: quia quod ego ipse ille sim, credere non
 » uultis. De uobis idem scripsit **Esaïas**: Propterea captiuus ductus est populus meus,
Esaie. 5. quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame, & multitudo eius siti exa-
 » ruit. Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo ter-
 » mino. Ecce quomodo in peccato uestro moriemini. Et subdit: Quò ego uado, non
 » potestis uenire. Et hoc ipse dicebat, quia erat iturus ad patrem, ad quem nullus incre-
 » dulus accedere potest, sed **ij soli** qui fideles sunt: tametsi neque fideles, neque angeli,
 » neque ullæ uirtutes eo accessu, quo accessurus erat dominus, accedere possint, uide-
 » licet ad dexteram patris in cœlestibus super omnem principatum, & potestatem, &
 » uirtutem, & dominationem: & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc
Ephes. 1. seculo, sed etiam in futuro. Et cum hæc diceret uerba, dicebant pharisæi intra se:
 » Nunquid interficiet semetipsum: quia dicit, Quò ego uado, uos non potestis ue-
 » nire? O stultos & amentes, atque etiam plusquam ter insipientes Iudæos. Pote-
 » rant semetipsos interficere: **CHRISTVS** autem semetipsum, qui uita erat æterna, in-
 » terficere non poterat. Quod si fecisset, poterant ire ad mortem quò isset. Ideo ad co-
 » gitata eorum respondit: ut uel sic intelligerent eum esse lucem mundi omnia uiden-
 » tem, & filium dei, ac uerè **CHRISTVM**, dicens: Vos de deorsum estis, ego de super-
 » nis sum. ac si diceret: Vos de terrenis & imis estis, ego uero de cœlestibus & super-
 » nis. Ego ad superna unde sum, iturus sum: ideo quò ego uado, uos non potestis ue-
 » nire. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Illuc uado, unde sum:
 » ideo quò ego uado, non potestis uenire. Dixi igitur uobis, quod moriemini in pec-
 » catis uestris. Ego prædixi uobis, quia moriemini in peccatis uestris, in infidelitate, &
 » iniustitijs uestris, ut id euitetis, nam si credideritis, non moriemini: si autem non credi-
 » deritis quod ego sum, moriemini in peccatis uestris: si non credideritis quod ego sum
 » Mesias, quod ego sum **CHRISTVS**, quod ego sum filius dei, qui missus sum à patre
 » meo cœlesti in hunc mundum, moriemini in peccatis uestris. At illi caute surdiores,
 » quid eis diceret intelligere noluerunt, & sciscitati sunt, Tu quis es? Toties quis esset,
 » dixit eis dominus, etsi in similitudine ac parabola. Et nunc etiam quis sit, dicit eis, di-
 » cens: Principium qui & loquor uobis. Ego sum, qui & loquor uobis principium. Est
 » enim principium accusandi, nō nominandi casu dictum. Cum loquor uobis patrem,
 » ego loquor uobis principium, quia pater est principium. Cum id loquor uobis, Ego
 » sum lux mundi, ego loquor uobis principium: quia ego sum lux, quæ est mundi prin-
 » cipium, & omnium. Ego sum de quo **psalmus septuagesimus septimus** loquitur:
psalmo. 77. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Ego sum qui loquor
 » uobis exordium, principium, & originem rerum. Plura habeo, plura possum de uo-
 » bis loqui & iudicare. Sed hic forsitan dices, Græce legitur τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν,
 » id est principium quod, siue quia: & loquor uobis, nō, qui loquor uobis. Dicimus quò
 » lectionis Græcæ duplex pōt esse sensus. Primus ubi ὅτι est una dictio, & in eandē fer-
 » mē recidit

mè recidit intelligentiam ei qui dictus est: sed hæc particula cum sequente trahenda est, ut hæc sit intelligentia: Dicit eis IESVS: Principium quia & loquor uobis, multa habeo de uobis loqui & iudicare, sed uera: quia qui me misit, uerax est: & quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo, & ideo uera sunt. Qui misit eum, pater cœlestis: & quæ audiuit ab eo, hæc loquebatur in mundo: quæ autem audiuit ab eo, ab æterno audiuit, sed in tempore exprimit. Proinde rectè dicitur loqui ipsum principium, ipsamque originem atque primordium rerum. Secundus sensus est, ubi & duæ sunt dictiones, perinde ualentes atque id, quod & consuetudine Græcanica τὸ ἀρχὴν capitur pro κατὰ τὴν ἀρχὴν, id est secundum principium, siue à principio: & tunc sensus est, quærentibus pharisæis, Tu quis es? Dicit eis IESVS: Sum id, quod à principio etiam loquor uobis, scilicet lux mundi: quam qui sequitur, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen uitæ. Et usurpat frequentissime Ioannes Hebræorum more præsens pro præterito, & tempus pro tempore: & id, Loquor uobis, perinde est ac locutus sum, ac si diceret: Sum id, quod à principio locutus sum uobis. Et sequitur: Multa possum loqui & iudicare de uobis, sed quæ nimirum uera sunt. Quare? Quia qui me misit, uerax est: & ea quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et harum particula- rum eadem quæ superius, intelligentia. At illi pharisæi tam crassa, stolidaque mente erant, ut cum hæc uerba diceret, Sed qui me misit, uerax est, & ego quæ audiui ab eo hæc loquor in mundo: non cognouerint, non intellexerint quod eis patrem diceret, quodq; eis de patre suo hæc loqueretur. Et adiecit dominus alium sermonem ad eos- dem, quem subdit Ioannes, dicens. ¶ Dixit ergo eis IESVS: Cum exaltaueritis filium 71
 hominis, tunc cognoscetis quia ego sum: & à me ipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illi loquente, multi crediderunt in eum. ¶ Cum exaltaueritis filium hominis: hoc dicit dominus de se, suæque in cruce exaltatione, id est eleuatione in altitudinem crucis, ipsis scribis & pharisæis id quoad potuerunt, facere adnitentibus, Et quomodo cognouerunt postquam extulerunt eum in cruce, quod ipse est? Cognouerunt ex malis sibi (diuina in ipsos ultrice ira) superuenientibus & irruentibus, sicuti prædixerat eis: Ecce relinquetur uobis domus uestra deserta. Cognouerunt quoque, ubi propter hoc peccatum in externas descenderunt tenebras. Sed & amplius cognoscent in nouissimo die: cum ab eo iudicati, quem ipsi negauerunt, in ignem transibunt sempiternum. Ergo postquam eum in crucem exalta- uerint, id cognoscent: & in suum quidem malum, nisi resipuerint, cognoscent. at si re- sipuerint, quia misericors est, & omnium uult misereri, non in suum malum cognos- cent. Sed tunc cognoscent, quod à se ipso, id est humana præsumptione facit nihil, sed quod sicut docuit eum pater, hæc loquitur. Et adiecit dominus: Et qui me misit, me- cum est: quia pater æternus in filio & filius in patre, & est à filio inseparabilis pater. Et nō reliquit me solum: quia quæ placita sunt ei, quæ ipse in me, & à me uult, facio sem- per. Et hic quodammodo respondet ei, quod prius quaesierant: Vbi est pater tuus? Hic responderet: Pater meus mecum est, & nunquam me solum relinquit, sed semper mecum est: quia & quæ ipse mihi præsens grata, acceptaq; habet, facio semper, etiam ab initio sine initio, ipsaq; æternitate. Et ideo (ut prius quoq; tetigit) si quis me cogno- scit, & patrem meum cognoscit. Hæc autem loquente domino, multi crediderunt in eum, ad quos attractus, & energia spiritus inuenta est efficax. Ad quos insuper & se- 72
 quentem locutus est sermonem, ut Ioannes inquit, dicens. ¶ Dicebat ergo IESVS
 ad eos qui crediderunt ei Iudæos: Si uos manseritis in sermone meo, uerè discipuli
 mei eritis, & cognoscetis ueritatem, & ueritas liberabit uos. Responderunt ei: Semē
 Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus unquam. Quomodo tu dicis, liberi eritis? Re-
 spondit eis IESVS: Amen amen dico uobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est

Matth. 23.

» peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum, filius autem manet in æter-
 » num. Si ergo uos filius liberauerit, uerè liberi eritis. Scio quia filij Abrahæ estis, sed
 » quæritis me interficere: quia sermo meus non capit in uobis. Ego quod uidi apud
 » patrem, loquor: & uos quæ uidistis apud patrem uestrum, facitis. Responderunt &
 » dixerunt ei: Pater noster, Abraham est. Dicit eis IESVS: Si filij Abrahæ estis, ope-
 » ra Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui ueritatem uo-
 » bis locutus sum, quam audiui à deo. Hoc Abraham non fecit: uos facitis opera pa-
 » tris uestri. Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati. Vnum patrem
 » habemus deum. Dixit ergo eis IESVS: Si deus pater uester esset, diligeretis utique
 » me. Ego enim ex deo processi & ueni: neque enim à me ipso ueni, sed ille me misit.
 » Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem me-
 » um. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris uestri uultis facere. Ille homicida
 » erat ab initio, & in ueritate non stetit: quia non est ueritas in eo. Cum loquitur men-
 » dacium, ex proprijs loquitur: quia mendax est, & pater eius. Ego autem si ueritatem
 » dico, non creditis mihi. ¶ Si manseritis (inquit) in sermone meo, uerè discipuli mei
 » eritis, uidebat enim dominus, qui credebant, & qui non credebant: quia omnium

Heb. 4. mens illi erat aperta. ipse est enim de quo ait Paulus ad Hebræos: *uiuus est enim sermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usque ad diuisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis: & non est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo, id est de quo nobis sermo.* Sed de quonam, siue ad quem erat hic sermo, Paulo? Sanè ad pontificem magnum, qui penetrauit cœlos, IESVM filium dei, qui hic credentes in se alloquitur, & uerbo confirmat. Sed qui sunt, qui manent in sermone eius? Qui credunt, & nunquam spiritui reluctantur: & ideo nunquam recedunt à fide uerborum eius, neque mente quo ad fidem & dilectionem, neque opere, si opus mandat uerbum eius, quo ad fidei declarationem, & ij uerè sunt discipuli. Et adiecit: *Et cognoscetis ueritatem, & ueritas liberabit uos.* Ipse est ueritas, quam erant cognituri: ueritas æterna, ueritas dei quæ semper cum deo est, & qua nulla potest esse maior, melior, uerior. Sed quid est, *Et ueritas liberabit uos?* Veritas *λευθερωσα*, id est liberis efficiet uos. Ille ipse qui erat ueritas, effecturus erat eos liberos. Et cum de libertate locutus est, pharisæi aduersarij eius (non ij Iudæi, qui crediderant, & ad quos superiorem habuit sermonem) responderunt ei: *Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus unquam. Quomodo tu dicis, liberi eritis?* Cæterum ad hos non dixerat, *Veritas liberabit uos, id est liberis efficiet uos:* quibus ex uerbis uolunt eum dixisse, liberi eritis: sed ad eos dixerat qui crediderant, quos ad perseverantiam hortabatur, hi autem non crediderant. Sed esto hi dixerint pro illis, ad quos loquebatur dominus, ægre ferentes eum dixisse quod ueritas factura esset eos liberos, ac si prius fuissent serui: quia qui fiunt liberi, ex seruis fiunt liberi. Certè de libertate & seruitute humana hi intelligebant, qua seruitute Iudæi illi non erant serui, neq; unquam alicui seruiuerant, sed erant liberi: quare cum quod est liberum, effici nō possit liberum, absurdum ducebant quod dixerat, *Veritas liberis efficiet uos.* Verum, dominus non de libertate & seruitute carnis, quæ humana est, hic loquitur: sed de libertate spiritus, & quæ est secundum deum. Quod innuit, cum respondet ei: *Amen amen dico uobis, omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: quomodo & ipsi erant serui: quod si dicebant se non esse seruos, neq; unquam seruiuisse, mentiebantur.* Hæc est seruitus, de qua loquebatur dominus, seruitus peccati à qua ipse liberat & reddit libertati: ut qui seruus fuerit, non amplius seruiat peccato, sed in libertate seruiat iustitiæ, cuius seruitus est uera & perfecta libertas. Seruus autem peccati non manet in domo in æternum. *Domus, domus cœlestis patris, domus filij, qui*

filij, qui hæres est in domo patris, cœleste regnum, in quo seruus peccati non manebit in perpetuum. In cuius figura filius Isaac mansit in domo patris sui Abraham: & de Agar quæ caro est, & filio eius secundum carnem, qui est seruus peccati, dictum est Geneleos capite uigesimalo primo: Ecce ancillam hanc & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Quam sententiam illic approbavit deus. Filius autem qui est connaturalis & consubstantialis filius, manet in domo in æternum: & habet potestatem liberandi à seruitute peccati, & reddendi ueræ, quæ est secundum spiritum, libertati. Verè ergo eis dicebat: Si ergo uos filius liberauerit, uerè liberi eritis. Scio quod semen Abraham estis, sed non idcirco hæc libertate liberi estis: quia semen Abraham estis secundum carnem, nam & filius Agar, semen Abraham erat secundum carnem, & tamen seruus erat: sic & uos serui estis peccati, etsi estis semen Abraham. Semen Abraham estis, sed quæritis me interficere. Ecce quomodo hi non erant, qui crediderat in eum, sed pharisæi aduersarij eius. Sed quæritis (inquit) me interficere, quia sermo meus *ὁν χωσῶ*, id est non habet locum in uobis: quia uerborum meorum capaces nō estis: ergo serui estis, & serui peccati. At quomodo capaces fuissent, qui carnali intelligentia uerba domini, quæ erant uerba spiritus, capere uolebāt? Adeo stolide agunt, qui sua intelligentia, diuina & ea quæ sunt supramundani spiritus, capere satagunt: ac si ceruus aut ursus suo sensu capere uellet intelligentiam hominis, quam ipse suo spiritu, suoque sermone depromit. Et sacrorum uoluminum intelligentia ab eo ferme tēpore labefactata est & iacet, quo coeperūt studia, humana indagazione illam uelle capere. Et sanè humana ratio stulta, stolidi, & temeraria est, quæ credit suis machinis, suis discepcionibus ac ratiocinijs posse illam eruere, suam propriam ignorans incāpacitatē: quia uerba spiritus, non sensu nostro, non ratione nostra capiuntur, hæc enim parte ex nobis ipsis capaces non sumus, ut neque pharisæi maleuoli, & serui peccati, qui eo sensu ducebantur, uerborum CHRISTI: sed fide & spiritu desuper immisso, ratione potentiore atque capaciore. Et subiungit dominus: Ego quod uidi apud patrem meum, loquor: uos quæ uidistis apud patrem uestrum, facitis. Quæ dominus apud patrem cœlestem, patrem luminum, totius, uniuersique boni autorem, & omnium bonorum operum patrem, qui est pater ipsius secundum spiritum, naturam, ac diuinitatem, uidit ac cognouit, loquebatur: ipsi uero quæ uiderant, id est nouerant apud suum: non carnis & naturæ, sed tenebrarum faciebāt, qui est inuentor peccati, & omnium malorum pater. At illi iterum suo sensu uerba eius non capientes, sed tamen se tenere illa arbitantes, dixerunt ei: Pater noster Abraham est. At dominus de patre non secundum carnem, cuiusmodi Abraham pater eorum erat, loquebatur: sed de eo qui secundum spiritum: qui est is, cuius opera facimus: cuius filij, sunt non secundum carnem filij, sed secundum spiritum: quod si bona operentur, sunt filij secundum spiritum bonum: sin mala, secundum spiritum malum. Ergo filij Abraham non erant secundum spiritum, cuius opera non faciebant: qui opera dei faciebat, obediendo deo, ambulando cum deo, & deo credendo, sicut scriptum est: *Genes. 15.* Cre didit Abraham deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Idcirco respondit eis dominus: Si filij Abraham estis, opera Abraham facite: nunc autem quæritis me interficere, hominem qui uobis ueritatem locutus sum, quam audiui à deo. hoc Abraham non fecit. Non ergo facitis opera Abraham: quare neque estis filij secundum spiritum Abraham. Vos facitis opera patris uestri. Hic dominus, per id, patris uestri: spiritum spiritui diuino maxime contrarium intellexit, qui homicida est ab initio, homicidijque inuentor: cuius quidem spiritus, secundum opera erant filij, & uita & cōuersatione imitatores. At illi uolentes uerbis sapientiæ dei contradicere, dixerunt: Nos ex fornicatione nati non sumus, intelligentes de carnali natiuitate. Ex quo colligere uolebant, ergo sumus filij Abraham, Verum fornicando à deo, & cōmiscendo se spiritui aduersario, male operan

do, nati illi erant non legitime, sed secundum spiritum ex fornicatione: unde non erant secundum spiritum filij Abrahamæ. Credebant ergo aduersari CHRISTO, sed seipfos magis confundebant. Sed & adhuc in maiorem superbiam proruperunt, dicentes non solum se esse filios Abrahamæ, sed filios dei. Qui pleni erant odio, inuidia, homicidio, zelo, infidelitate, & omni impietate, audent dicere filio dei, Vnum patrem habemus deum. Quibus dominus uia ratione ostendit, quam non dixerint uerum. Quia si essent filij dei secundum spiritum, opera dei facerent, & eum diligenter quem deus diligit, & quem misit. At qui dominus à deo dilectus, & missus. Dilectus ex testimonio dei, audiente Ioanne, qui baptizabat eum in Iordane: Hic est filius meus dilectus. Missus, ut in persona, cuius hæc Esaiæ capite quadragesimo octauo dicatur: Non à principio in abscondito locutus sum, ex tempore antequam fierent, ibi eram: & nunc dominus deus misit me, & spiritum eius. Hæc dicit dominus deus redemptor tuus, sanctus Israel. Ipse à deo ἐξ ἁλθεις, exiuit, & uenit in mundum. Neque à se uenit: quia à se uenit, qui missus ab alio non est: sed (ut dictum est) pater qui deus est, & qui alius est, misit eum. Cur ergo loquelam eius non cognoscerent, si filij dei essent secundum spiritum: de quibus apud dominum sermo est, & cur non intelligerent eum? mentiuntur ergo se esse filios dei, & se unum patrem habere deum iactantes: non enim filij dei esse possunt, nisi secundum spiritum: neque deus pater eorum esse potest, nisi secundum spiritum. Et quia patrem suum secundum spiritum ignorant: quia neque Abraham, neque deus est, ideo quis is sit, dominus eis aperit, cum ait: Quia non potestis audire sermonem meum, uos ex patre diabolo estis. Qui non potest audire sermonem dei, sermonem ueritatis: quid aliud restat, nisi quod ex parte maligni sit, & filius falsitatis? Et ut filiorum est obsequi uoluntati patris, sic & ipsi obsequi uoluntati diaboli: quia desyderia eius, scilicet homicidium perpetrandi, circumuendendi iustum & interficiendi, adimplere satagunt. Diabolus enim statim ab initio mundi (ut iam dictum est) homicida fuit: quia primum hominem interfecit, & subinde secundum docuit parricidium, & fecit fratris homicidam. Et prima eius in celo foetura fuit peccatum, quod est mendacium. In ueritate non stetit, quia non est in eo ueritas: quomodo enim in eo esset ueritas, in quo est primum mendacium, & qui sapientia dei, quæ est prima ueritas, maxime aduersatur? Cum loquitur mendacium, ex seipso suis que loquitur: quia mendax est, & pater mendacij: ut qui primus mendacium peperit, tam in celo quam in mundo. In celo quidem, quia in eo in ueritate non stetit: in mundo autem, quia mulieri dicenti deum præcepisse ne Adam & ipsa de fructu ligni, quod erat in medio paradisi, quod erat lignum scientia boni & mali, comederent, ne morte morerentur: nequaquam (inquit serpens qui est diabolus) morte moriemini. Ecce primum mendacium in hoc mundo. Et adiecit alterum, dicens: Scit enim deus, quod in quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum. Merito igitur dicitur mendax, & pater mendacij. Et in hoc ostendebant se esse foeturam patris mendacij: quod cum dominus ipsis ueritatem diceret, non credebant ei. Ego autem (inquit) quia ueritatem dico uobis, non creditis mihi. Verum si dixisset ipsis mendacium, quod non uenisset à deo, quod à se loqueretur, quod non esset Messias, credidissent ei. Quare? Quia deum, patrem ueritatis non sequebantur: sed diabolum, patrem falsitatis. Et quod subdit Ioannes,

73 » adiecit dominus, dicens. ¶ Quis ex uobis arguet me de peccato? Si ueritatem dico,

» quare uos non creditis mihi? Qui ex deo est, uerba dei audit: propterea uos non auditis, quia ex deo non estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & demonium habes? Respondit IESVS: Ego demonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & uos inhonorastis me. Ego autem non quæro gloriam meam, est qui quærat & iudicet. Amen amen dico uobis, si quis

si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in aeternum. Dixerunt ergo
 ludæi: Nunc cognouimus, quia dæmonium habes: Abraham mortuus est &
 propheta, & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in
 aeternum? Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & prophe-
 ta mortui sunt: Quem teipsum facis? Respondit IESVS: Si ego glorifico meipsum,
 gloria mea nihil est. est pater meus qui glorificat me, quem uos dicitis, quia deus ue-
 ster est, & non cognouistis eum. Ego autem noui eum: & si dixerero quia non scio eum,
 ero similis uobis, mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater
 uester exultauit, ut uideret diem meum: uidit & gauisus est. Dixerunt ergo ludæi
 ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidisti? Dixit eis IESVS:
 Amen amen dico uobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapi-
 des, ut iacerent in eum: IESVS autem abscondit se, & exiuit de templo. **C**Omne
 opus dei, uerum est: omne opus diaboli, mendacium: omne autem mendacium, pec-
 catum. Quis (inquit) ex uobis arguet me, uerè accusabit, reprehendet de peccato, quod
 est diaboli mendacium? Si ueritatem dico uobis, quare non creditis mihi? Quia sa-
 nè ex patre mendacij & peccati estis. Qui ex deo est, qui uerax est, & ueritatis pater,
 uerba dei audit quæ uera sunt: at propterea uos non auditis, uos non suscipitis, uos
 eis non creditis (ille siquidem audit, qui credit) quia ex deo non estis. Falsò ergo su-
 perbiebatis, uos unum patrem habere deum. Sed quod nesciebatis, unde tumor ille
 uobis oriebatur, & mendacia nascebantur, patrem habetis diabolum, quem sequimi-
 ni & imitamini. Quod audientes scribæ & pharisæi illi, ad quos dominus suum diri-
 gebat sermonem, facto ipso approbarunt dominum ueracem, amplius opera diabo-
 li se facere ostendentes, manifeste mentientes, & mendacio addentes blasphemiam:
 quæ non solum mendacium & peccatum, sed etiam peccatum in spiritum sanctum
 est. Nonne (inquiunt) bene dicimus nos quod Samaritanus es tu, & dæmonium ha-
 bes? Apertè falsum erat ipsum esse Samaritanum: sed nondum ulla ibi blasphemia, etsi
 id, conuicij & improprij gratia diceretur: & idcirco conuicium tulit dominus. at blas-
 phemiam quod dæmonium haberet, & tantam blasphemiam, quæ esset in spiritum
 sanctum, non tulit, silentio prætereundo. In quo nos docet, iniurias & contumelias
 eatenus à nobis ferendas esse, quatenus nos solos tangunt: at quatenus dei hono-
 rem, non ultra. Et respondit eis, dicens: Ego dæmonium non habeo, sed honori-
 fico patrem meum, & uos inhonorastis me. Qui ueritatem loquitur, mandata filij
 exequitur, eius que uoluntatem semper facit, hic honorificat patrem: & qui illum
 inhonorat, opprobrio afficit, & conuicij lacessit, offendit patrem: quemadmodum
 terrenum regem offendit, qui ueracem legatum eius, immo non solum legatum, sed
 & filium eius charissimum, & mandata regis fidelissimè exequentem, contumelijs
 afficit, et ideo cum dominum contumelijs afficiebant, offendeabant patrem, qui rex re-
 gum est, & uniuersorum tum in cælo, tum in terra existentium dominus. Propterea
 dicebat eis: Vos inhonorastis me: indicando ipsos offendere patrem. Non quod ipse
 honorem ab eis quæreret. Erat autem pater qui quærebat honorem eius, & qui iudi-
 caturus erat eos, qui aut honorarent aut inhonorarent ipsum: hos condemnaturus &
 puniturus: illos in gratiam suscepturus & præmiaturus. Quod intelligimus ex uer-
 bis domini subnectentis, Ego autem non quæro gloriam meam, est qui quærit & iu-
 dicat. Hoc enim adiecit, quia dixerat: Vos inhonorastis me. Porro qui quærit gloriã
 eius, & iudicat, pater est. Et addit dominus: Amen amen dico uobis, si quis sermonem
 meum seruauerit, mortem non uidebit in aeternum. Et certè Adam si seruasset uerbum dei,
 mortem non uidisset: quia uerbum dei dat uitam: at quia non seruauit illud, inuenit mor-
 tem. Contra uero, uerbum diaboli dat mortem: & proinde qui illud seruauerit, uitam

non uidebit in aeternum. Et hic, de uita & morte secundum spiritum sit sermo. Scribae autē & pharisaei audientes illum sermonem domini, qui erat uerbum uita, in caecitate, mendacio, & blasphemia magis persistentes, dixerunt: Nunc cognouimus, quia daemōnium habes. Ecce caecitas & mendacium. Nunc cognouimus, & blasphemia. Daemōnium habes. Cui addunt caecam, stultam & mēdacem rationē, dicentes: Abraham mortuus est, & propheta, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, nō gustabit mortē in aeternū. Quod ipsi, cum sint caro & sanguis, & corporis corruptio, nihil spiritus habētes, de morte intelligunt corporali: & dominus, qui in spiritu uiuificāte uēnit, de morte spiritus. Falsum ergo, & mendaciū est quod dicebāt: Abraham mortuus est, & propheta. Nam uiuebant uerbo dei, quod seruauerāt. Et uerus, imō plusquā uerus erat sermo eius, quem dixerat: Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in aeternū: quia uerbum dei erat, & immediatius quidē quā quod & Abraham, & propheta seruauerant, in quo nihilominus uiuebāt, quia hī, ab angelo: illi quos dominus sic uicturos dicebat, à filio dei qui deus est, sermonem accipiebant. Adijciunt: Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Vbi duo mendacia coniungunt. Primum quod dicebāt non esse maiorem patre suo Abraham, eum qui maior erat omnibus, etiā angelis superioribus: quare multo magis ipso Abraham: ut & prius testatus fuerat Ioannes, cum dicebat Iudaeis: Qui de caelo uenit, super omnes est. Secundum quod dicebant Abraham mortuum, qui tamen uiuebat, & ipsi mortui erāt: nō est enim uita, nisi qua quis uiuit deo: neq; mors, nisi qua quis moritur deo. Pergunt interrogare, Quem teipsum facis? Interrogant ut confundant, quod non possunt, non ut ueritatem intelligāt. Ceterum ueritas nō potest illis respondere nisi ueritatem: quā si ipsos non iuuabat, iuuabat tamen eos qui credebant, & qui erant dociles dei, & nos quoque iuuat & illuminat. Respondit ergo illis ueritas, ueritatem eos omnes qui credunt saluantē: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est: est pater meus qui glorificat me, quem uos dicitis, quod deus uester est. Hi glorificant seipsum, qui gloriā suā quærunt, & omnia opera sua faciunt ut honorentur. At dominus gloriam suam non quærebat, sed patris: neque opera sua faciebat, ut honore afficeretur ab hominibus: sed ut ipsi cognita ueritate, glorificarent coelestem patrem. & id agnoscentes & facientes, uitam consequerentur aeternam: id enim facere debent homines, ad hoc ipsum creationis conditione obstricti & obligati: uita autem aeterna, mera gratia & beneficentia est eius, qui est plusquam superbonus, & plusquam superbeneificus. Sed pater est qui glorificat filium, & eo quidē honore & gloria, quā omni honore & gloria maior est. Quomodo ergo quæreret gloriam ab hominibus, quem deus gloria, omni gloria maiore, honorat? Si ergo gloriam ab hominibus non refutat: hoc non ideo prouenit, quia eam quærat, sed quia ea iuuet omnem hominem ipsum honorantem: uult enim, cum iuuat: iuuat autem semper, cum homines se coadiuuantes ad dona suae immortalitatis trahit, & manifestat illis ad eorū bonū solum, opes gloriæ suae: ob id tantū, quia bonus, superbonus, & plusquā superbonus est. Et reuera Iudaei eum qui ipsum glorificat, deum suum dicebant: & is erat, qui eis à prophetis indicatus fuerat: sed ipsi non cognoscebant eum. at dominus cognoscebat eum: & si dixisset quod non cognouisset eū, fuisset mēdax, ut & ipsi erant mendaces, fuissetq; similis ipsis, nimirum homo peccator. At impossibile erat ipsum esse mendacem: quia ipsa summa ueritas mentiri non potest. Sed scio (inquit) eum, & sermonem eius seruo. Ipse reuera erat substantialis dei sermo, & uerba eius erāt expressiones uolūtatis paternae, quā & in caelo & in terra nunq; nō implebat. De Abraham autem, de quo illi tātam habebant opinionē, ut etiam ipsum maiore eo qui reuera CHRISTVS erat, crederent: respondit: Abraham pater uester exultauit, ut uideret diem

Ioan. 1.

deret diem meum: uidit & gauisus est. Pater uester eo modo, quo patrem eum uocatis secundum carnem, exultauit, gaudio gestiuit in spiritu, spe uidendi diem meum, diem aduentus mei super terram: & uidit, cognouit, intellexit, & gauisus est, plenoque perfusus est gaudio. In quo etiam se maiorem Abraham ostendit, ut reuera erat, utpote cuius tempus super terram, Abraham agnoscere tanto cum desyderio gestierat: & non modo Abraham, sed & omnes iusti, & omnes prophetae: in quorum persona haec uox prophetae facta intelligi potest: Vtinam dirumperes caelos, & descenderes. *Es 4. 64.* Sed de incredulitate istorum subditur: Cum feceris mirabilia, non sustinebimus, descendisti, & a facie tua montes de fluxerunt: a seculo non audierunt, neque auribus ceperunt. Abraham uidit & cognouit tempus, quo dominus erat super terram, & gauisus est: sed modum dominus non aperuit, nam multis secundum diuinam dispensationem scire potuit modis, & angelis nunciantibus, & Symeone iusto, & Ioanne Baptista praecursoribus: sciuit tamen & id quomocumque deo placitum fuit. Sed id audientes increduli Iudaei, rati impossibile quod dominus dicebat, dixerunt: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidisti? Dominus dicebat Abraham diem suum uidisse, non oculis quidem corporis, sed oculis spiritus, quibus angeli uiderunt diem ipsius: illi uero calumniabantur dominum dixisse, se uidisse Abraham: quod nequaquam dixerat. Et loquitur de uisione corporis: dominus autem de uisione spiritus. Qui etsi non uiderat Abraham oculo carnis: oculo tamen interno, quem nihil latebat, uiderat Abraham, & omnia aure interna audierat, ut constat ex historia diuitis epulonis & Lazari mendici, quam Lucas capite decimosexto, numero 141. luculenter enarrauit. Quod ergo ei, etsi calumniantes, ut impossibile obiecebant, quod dixisset se uidisse Abraham: non impossibile, non falsum, sed uerum erat. nam & uiderat & audiuerat, uidebat & audiebat. Et cum dicebant: Quinquaginta annos nondum habes: uerum dicebant secundum utramuis naturam. Nam secundum humanam quidem, necdum quinquagenarius erat, quem constat paulo supra trigessimum tertium annum morte sua salutem operatum in medio terrae: secundum diuinam autem, nullos habebat annos: quia aeternitas nullis constat aut definitur annis. Secundum quam, ut in qua, & cuius ratione diuina erat hypostasis, dixit eis: Amem amem dico uobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Abraham factus est in tempore, ipse est non factus, sed genitus in aeternitate: & ideo non sequebatur, ipsum non uidisse Abraham. Nam ut deus, uidit & uidet cuncta quae facta sunt, & insuper quae futura sunt, etsi annos non habeat. Cum autem dominus dixit, Ego sum: se eo nomine ipsis manifestabat, quo deus se Mosis insinuauerat in *Exod. 3.* Exodo, ut uel ex hoc deum, & dei filium intelligerent esse suum liberatorem & saluatorem, qui et ipsos prius per Mosen saluauerat. Et quomodo ante Abraham non fuisset, de quo dictum est: A summo caelo egressio eius: Quis enim unquam a summo caelo *Psal. 18.* egressus est, qui ante Abraham non fuerit: Et id, Tecum principium in die uirtutis tuae, in *Psal. 109.* splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te. Caeterum & id Michae: Et egressus est ab initio, a diebus aeternitatis. Verum, tantum abfuit ut id intelligerent, ut etiam pro beneficio praeteritae liberationis, & quam uolebat eis exhibere, praesentis & futurae, uoluerint eum lapidibus obruere. Tulerunt ergo (inquit Ioannes) lapides, ut facerent in eum. O immensa & ineffabilis dei miseratio. Poterat illos solo uerbo pessumdare in abyssos, & perpetuis mancipare cruciatuum poenis: uerum (ut ait Ioannes) abscondit se, & exiuit de templo. Quid est, abscondit se: Occultum se fecit, & exiuit e templo. Et sic eum aequae praesentem atque absentem uidere nequiuerunt. Pari quoque modo nunc omnibus qui in ipsum malo sunt animo, se occultit, uindictam differens in aliud tempus, nisi respiscant (ad hoc enim differt) iuste alioqui ultionem facturis. Quapropter nos eo in ipsum simus animo: ut nunquam se a nobis abscondat, qui suam diuinitatem, aeternitatemque nobis aperuit, sed semper sentiamus ipsum praesentem, il

luminātem, & uiuificantem animas nostras: ut illi cum æterno patre, qui ipsum apud se in æternitate glorificat, demus laudem, honorē & gloriam, prout par est, & quantum possumus, immo supra uires nostras: quia ipse cum patre, & spiritu sancto unus deus est: quem decet omnis laus, honor & gloria, supra omne tēpus et æuū, in omnia seculorum secula. Amen.

C A P V T N O N V M.

74

Ergo præteriens IESVS, uidit hominem cæcum à natiuitate, & interrogauerūt eum discipuli eius: Rabbi, quis peccauit: hic aut parētes eius, ut cæcus nasceretur? Respōdit IESVS: Neq; hic peccauit, neq; parentes eius: sed ut manifestentur opera dei in illo. Me oportet opari opera eius qui misit me. 5
donec dies est. Venit nox, quādo nemo potest operari. Quādiu sum in mūdo, lux sum mundi. ¶ Hoc cum dixisset, expuit in terrā, & fecit lutū ex spuito, & liniuit lutū super oculos eius, & dixit ei: Vade, laua in natatoria Siloē, quod interpretatur missus. Abiit ergo & lauit, & uēnit uidēs. ¶ Itaq; uicini et qui uiderant eum prius, quia mendicus erat, dicebāt: Nōne hic est, qui sedebat, & mendicabat? Alii dicebant, quia hic est: alii autē, nequaquā, sed similis est eius. Ille uero dicebat, quia ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo qui dicitur IESVS, lutū fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoriā Siloē, & laua. Et abiit, & laui, & uideo. Et dixerūt ei: Vbi est ille? Ait: Nescio. ¶ Adducūt eū 15 ad pharisæos qui cæcus fuerat. Erat aut sabbatū, quando lutū fecit IESVS, & aperuit oculos eius. Iterū ergo interrogabāt eū pharisæi, quomodo uidisset. Ille autē dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & uideo. Dicebāt ergo ex pharisæis quidā: Nō est hic homo à deo, qui sabbatū nō custodit. Alii autē dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? 20
78 Et schisma erat inter eos. ¶ Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autē dixit: Quia propheta est. Nō crediderūt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset & uidisset, donec uocauerunt parentes eius qui uiderat, & interrogauerunt eos, dicētes: Hic est filius uester, quem uos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nūc uidet? Responderūt 25 eis parētes eius, & dixerūt: Scimus qd hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autē nūc uideat nescimus, aut quis eius aperuit oculos nos nescimus. Ipsum interrogate, ætatē habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerūt parētes eius, quoniam timebāt Iudæos: iam enim cōspirauerāt Iudæi, ut si quis eū cōfiteretur esse CHRISTVM, extra synagogā fieret. Propterea pa 30
79 rentes eius dixerūt, quia ætatē habet, ipsum interrogate. ¶ Vocauerūt ergo rursum hominē qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriā deo. Nos scimus quia hic homo, peccator est. Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: unū scio, quia cæcus cum essem, modo uideo. Dixerūt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi uobis iam, & audistis: 35
Quid

Quid iterū uultis audire? Nūquid & uos uultis discipuli eius fieri? Maledi-
 xerunt ergo ei, & dixerūt: Tu discipulus illius sis, nos autem Moyfi discipu-
 li sumus. Nos scimus quia Moyfi locutus est deus, hūc autem nescimus uti
 de sit. Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia uos
 40 nescitis unde sit: & aperuit meos oculos. Scimus autē quia peccatores deus
 nō audit: sed si quis dei cultor est, & uoluntatē eius facit, hunc exaudit. A se-
 culo non est auditū, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à deo,
 nō poterat facere quicquā. Responderūt, & dixerūt ei: In peccatis natus es
 totus, et tu doces nos? Et eiecerūt eū foras. ¶ Audiuit IESVS, quia eiecerūt 80
 45 eū foras, & cū inuenisset eū, dixit ei: Tu credis in filiū dei? Respondit ille, &
 dixit: Quis est domine, ut credam in eū? Et dixit ei IESVS: Et uidisti eū, &
 qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo domine. Et proci-dens adorā-
 uit eum. Et dixit ei IESVS: In iudicium ego in hunc mundum ueni, ut qui
 non uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex pha-
 50 risæis qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Nunquid & nos cæci sumus? Dixit
 eis IESVS: Si cæci essetis, nō haberetis peccatum: nunc uero dicitis quia ui-
 demus, peccatum uestrum manet.

ANNOTATIONES BREUES XXXIX. CIRCA LITERAM CAP. IX.

1	præteriens – IESVS	13	Respondit ille		coniunctio,
2	eius,		* εἶπερ	28	ipsum interrogate,
	* λέγοντες		& dixit.		ætatem habet,
3	aut	14	Et abij & laus,		particulæ permutatæ
	an		ἀπελθὼν δὲ ἐψάμενος	28	loquatur,
8	liniuit		Vt aut abij & laui		λαλῆσα
	ἐπέχρισθ	15	uideo.		futurum indic.
	illiuit		ἀνέβλεψα	30	confiteretur – esse
8	eius,		uisum recepi,	30	extra synagoga
	τοῦ τυφλοῦ		præteritum.		ἀποσυναγωγος
	cæci	15	Et dixerunt	33	Dixit ergo eis ille.
8	in natatoria		εἶπον οὖν		ἀπεκρίθη οὖν ἐκῆνος
	ἐν τῇ κολυμβήθρα		Dixerunt igitur		καὶ εἶπερ.
	in piscina,	15	eum qui cæcus fuerat.		Respondit ergo ille
	in lauacro natatorio		τόν ποτὲ τυφλόν		& dixit.
	& infra.		eū qui dudū cæcus fue	34	illi * πάλιν rursus
8	Siloë	17	eum * ἢ &	(rat 34	iam, & * οὐκ non
	τοῦ σιλωᾶμ	& infra.	uidisset	36	Maledixerunt
10	mendicus		ἀνέβλεψεν	& infra.	ἐλοιδορήσαν
	τυφλός	18	uideo.		Conuiciati sunt
	cæcus		εἶπω	37	sis,
11	alij aut – nequaquã, sed	20	Alj – autem		ἔτι
12	eius,	21	Dicunt – ergo		præfens indic.
	αὐτῶ	22	qui	41	exaudit.
	ei		ὅτι		ἀκούει
12	Ille – uero		quia		audit

42 poterat	47 domine. Et —	49 ex pharisæis * ταῦτα
posset	dixit — ei	51 uidem⁹ . Peccatū (hæc
43 in peccatis * οὐ tu	49 audierunt — quidam	* οὐπ̄ ergo

COMMENTARIVS IN CAPVT NONVM.

74 »

On longè procefferat à suis aduersarijs dominus, cū nō fortuito, sed diuina ita disponēte prouidentia, cui omnia perspecta sunt anteq̄ fiant, & rerum exordia atq̄ fines, uidit hominem cæcū à natiuitate, super quo interrogatur à discipulis suis, ut subdit Ioannes, dicēs. ¶ Et præteries IESVS, uidit hominē cæcū à natiuitate. Et interrogauerūt eū discipuli eius: Rabbi, quis peccauit: hic, an parentes eius, ut cæcus nasceretur? Respōdit IESVS: Neq̄ hic peccauit, neq̄ parentes eius: sed ut manifestētur opera dei in illo. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari. Quandiu sum in mūdo, lux sum mūdi. ¶ Nisi dominus uideret oculis clemētia suæ eos, qui cæci sunt, nunquam posset ab eis uideri. Ergo qui cæci sunt, quia uenit ad eos dominus, quia uidet eos, sanātur: non cōtrā. Sedebat cæcus secus uia, qua populus transire solebat: ut qui trāsirent, miserati oculorū ipsius orbitatē, aliquid ipsi ad miserā peragenda uitam porrigerēt. Quē cum uidissent discipuli, interrogauerūt dominum: Rabbi, quis peccauit: hic, an parentes eius, ut cæcus nasceretur? Cum sic interrogarūt dominum: sic eum interrogarūt, ut quē occulta hominum tam præterita, quàm futura nosse crederent. Et probē quidē: uera enim erat hæc eorū fides. Sed de causa cæcitatē à natiuitate, non bene opinabātur, scilicet quod aut peccato suo, aut parentū natus fuisset cæcus. Proinde dominus fidem eorū probans, sed causam refutans, respondit eis: Neq̄ hic, neq̄ parētes eius peccauerūt, ut cæcus nasceretur. Non enim huius rei causa est peccatū ipsius, aut parentum: sed diuina ordinatio, ut in hoc scilicet diuina uirtute illuminato, manifestentur opera dei, & aduersarij eius confundantur. Et hæc erant opera patris, supra omnē naturæ potentiā, quæ ipse operabatur per filiū. Et hic adeo manifestē à natura captus erat oculis, ut solo transeuntium aspectu, apertē deprehenderetur natura cæcus: quod & discipuli in transitu deprehenderūt, ut ex interrogatio-
ne sua manifestarunt, dicētes: Quis, id est uter peccauit: hic, an parentes eius, ut cæcus nasceretur? Dixit ergo insuper dominus discipulis: Me oportet operari opera eius, qui misit me. Erāt opera patris, sed filius operabatur ea. Oportet (inquit) me operari. At nō operatur filius nisi operāte patre: adeo opera patris et filij sunt indiuisa. Et quid est. Donec dies est: nisi quandiu sum in mundo? Tēpus domini quādiu uersabatur super terram, dies appellatur: quia sol iustitiæ hominibus lucebat, & noctem peccatorum, & tenebras ignorantia dei discutiebat: qui cum se occultit mundo, nox peccati regnat, & dei ignorantia: in qua quis operabitur bonum? Nemo sanē. Quod innuit, dicens: Venit nox, quando nemo potest operari. Quandiu sum in mundo, lux sum mundi. Quandiu sol uisibilis lucet, sensibilis dies est: cum autem se abscondit, nox. illo lucente, homines operibus suis intendunt: ista superueniente, ab operibus abstinēt, neq̄ ultra opera diurna operari possunt. Sic & de sole inuisibili & spiritali dicendum est. Sed age, nōne ab eo tempore, quo dominus desijt uisibiliter apparere super terram, nox uenit? Non dico: quia non ea ratione qua uidebatur, sed qua inuisibilis erat, dicebat: Quandiu sum in mundo, lux sum mūdi. Ergo quandiu mētibus fidelium lucet, dies est: & ubicūque lucet, dies est: ubi autem non lucet, nox est. Ergo nūc Iudæis, Afris, Asianis, & maxima pro parte Europæis, nox est. Et uniuerso penē mūdo sedente, & iacente cæco, opus esset ut dominus misericordia, trāsiens uideret illum, & oculos eius ut cæci nati inungeret: & iterū opera patris, opera summæ clemētia, & incogitabilis bonitatis, suo transitu manifestarentur, ut & in multis tot
seculis

feculis incognitarum regionū nationibus sub occasum ad uersionem cācri, & circulū Ifemerinum habitantibus, quæ nomen CHRISTI audierunt, susceptis etiam episcopis, nostris temporibus factū est: quæ & in cæco nato manifestata sunt, dicēte Ioanne.

- 75
 » Hoc cum dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super
 » oculos eius, & dixit ei: Vade, laua in natatoria Siloë, quod interpretatur missus. Abijt
 » ergo & lauit, & uenit uidens. ¶ Dominus expuit in terram: Fecit lutum. Liuit ocu-
 » los cæci nati, iussit lauare in natatorio Siloë, quod missum designat. Paruit cæcus. Iuit
 » & lauit: Et redijt uidens. Quid sputum, nisi ex ore dei peccatorum increpatio? Quid
 » lutum, nisi peccata? Quid oculorum è luto illitio, nisi peccatorū agnitio, quæ ob ocu-
 » los saluādorū ponit deus? Quid natatorium Siloë, nisi baptismus? Cur Siloë, id est
 » missi: nisi quia baptismus CHRISTI est, qui à deo patre missus fuit, ut toties testatus
 » est? Ergo lauacrum illud, à domino nomē habebat, qui Siloë, id est missus per sacram
 » scripturam dicitur. In lauacro missi à deo, uisus recipitur, quæ est fides, & uera dei co-
 » gnitio, qua facile conuincitur infidelitas. Ergo si miseratio IESU, qui nunc negatur,
 » blasphematur, & propemodum lapidatur: trāsiens uideret mundum, spueret, lutum
 » faceret, liniret lutū super oculos eius, & omnes iussi irēt ad lauacrum missi coelestis, &
 » lauarentur, uiderēt in Asia, Africa, Europa quicunq; iussis parērent, & replerētur dei
 » scientia, ut cæcus ille natus repente uidit, & ista repletus est. Et stupore tenerentur
 » quicunq; ad lauacrū nō confugientes, in sua persisterent cōtumacia: quod accidit scri-
 » bis & pharisæis cæco nato illuminato, posteaquā uisum recepit, ut subiūgit Ioānes, di-
 » cens. ¶ Itaq; uicini & qui uiderant eū prius, quia mendicus erat, dicebāt: Nonne hic
 » est, qui sedebat & mendicabat? Alij dicebant, quia hic est. Alij autē, nequaquā: sed simi-
 » lis est eius. Ille uero dicebat, quia ego sum. Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt ti-
 » bi oculi? Respōdit: Ille homo qui dicitur IESVS, lutum fecit, & unxit oculos meos, &
 » dixit mihi: Vade ad natatoriā Siloë, et laua. Et abijt, & laui, et uideo. Et dixerūt ei: Vbi
 » est ille? Ait: Nescio. ¶ Cum adueniunt qui à deo illuminantur, & uicini & cæteri qui
 » eos uiderunt cæcos, admirantur: quorū quidam id negant, quidā fatentur: alij palām
 » prædicant ueritatē, & donū dei agnoscunt, & manifestāt lucis indultorem: quia ubiq;
 » terrarū id cognitū dignū est, quod ille sit homo IESVS. homo, quia uerè homo factus
 » sit propter homines: & IESVS, id est saluator, & supra homines quidem, quia θεῶν
 » πατὴρ, & modum recuperandi uisus, quo cœlestia percipiūtur, aperiunt: dicētes id eue-
 » nire post lutū diuino sputo factū, & ob oculos mentis obuersatū, & ablutionē in laua-
 » cro missi, sed à deo cœlesti patre missi. Et sic quoq; fiet, cū illuminati à deo per mundū
 » diuino indultu mittētur: quod figura cæci nati nobis insinuat. nam alij, ab illuminatis
 » seiscitabūtur: Vbi est ille illuminator? sensibilē cognitionem eius, qui sensibus cogno-
 » sci nō potest, requirentes: quod ipsi exhibere non poterunt. Quod innuitur cū is qui
 » cæcus natus fuerat, interrogatus: Vbi est ille? respondit: Nescio. Sed quid tunc factu-
 » ri sunt infideles, in typo subdit Ioannes, dicens. ¶ Adducunt eum ad pharisæos, qui
 » cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutū fecit IESVS, & aperuit oculos eius.
 » Iterū ergo interrogabāt eum pharisæi, quomodo uidisset. Ille autem dixit eis: Lutum
 » mihi posuit super oculos, & laui & uideo. Dicebant ergo ex pharisæis quidam: Non
 » est hic homo à deo, qui sabbatum non custodit. Alij autem dicebāt: Quomodo potest
 » homo peccator, hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. ¶ Sabbatum, diem do-
 » mini significat. Dies domini, est in qua dominus diuina operatur: ut dies hominis in
 » qua humana operatur homo. & ideo quia dominus, deus erat, in suo die operabatur:
 » non opera quidem hominis, sed opera dei: quinimmo nullus illuminat, nisi in suo die,
 » qui sabbato figurabatur. Infideles, qui eos quos deus illuminat, adducunt ad phari-
 » sæos: sunt populus inferior, & in minori autoritate constitutus. Pharisæi autem sunt,

76

78

78

Esa. 35.

qui sibi legis peritiam arrogant; cum tamen legem spiritus ignorent, & sint cæcis cæciores, & duces cæcorum: quanquam etiam iudicandi autoritatem sibi uendicent, uel solis. Miseri, non uident factum hominis, sed factum dei, in sabbato, nam illuminationis cæci nati, non est opus hominis, sed dei. Quomodo ergo audent appellare hominem, cuius opus, opus dei est? Certè potius considerare debuerant, sabbatū diem domini esse, & in eo opus dei esse factum. Non ergo homo, sed deus operatus est, aut certè is homo, qui à deo est. Quod etiam opus alij pharisæi uidentes, etsi sectæ corruptæ essent, dicere ut illi, non ausi sunt, sed reluctati sunt ex opere ipso, ijs qui tam inique senserant, dicentes: Quomodo potest peccator hæc signa facere? per quod sentire uidetur id esse impossibile. Et sic schisma, id est dissensio, inter eos subortū est. Et ita fermè fit, quoties deus aliquos illuminat, ut sint etiam ex ijs, qui contrariæ sunt sectæ, qui non audeant, conscientia reclamante, contra illuminationis gratiam iudicare: adeo quod falsum est, infirmum est & incōstans, ut sibi quoque ipsi aduersetur.

At rursus eum interrogant, qui fuerat cæcus, ut subdit Ioannes, dicens. ¶ Dicunt ergo cæco, iterum: Tu quid dicis de illo, quia aperuit oculos tuos? Ille autē dixit: Quia propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset et uidisset, donec uocauerunt parentes eius qui uiderat, & interrogauerunt eos, dicentes: Hic est filius uester, quem uos dicitis, quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc uidet? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus, quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autem nunc uideat, nescimus: aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interrogate, ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, ut si quis eum confiteretur esse CHRISTVM, extra synagogam fieret: propterea parentes eius dixerunt, quia ætatem habet, ipsum interrogate. ¶ Interrogant cæcum, Tu quid dicis de illo, quia aperuit tibi oculos tuos? Qui respondit, & uerū quidem respondit, quod ille erat propheta: & is quidē, qui in lege expectabatur, utpote de quo scriptum erat apud Esaiam: Deus ipse ueniet, & saluabit nos. Tūc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. At ipsi, quod illuminatus à deo responderat, audire nolebāt (quando quidem ipsi quodammodo credere cogebantur, si ita signum factum erat) ut multa alia quæ pauloante negauerant, cum & lapides in eū iacere uoluerunt. Ideo stimulante ipsos infidelitatis conscientia, credere maluerunt quod non fuisset cæcus natus, donec conuicti testimonio parentum, non habuerunt quod diffugerēt. Accersuerunt enim parentes eius, quibus dixerunt: Hic est filius uester, quem dicitis cæcum natum esse? quasi dicerent: Si id dicitis, non bene dicitis, nam quomodo nunc uideret, si cæcus natus fuisset? Quo interrogationis modo innuere uolebant, id esse impossibile: quare si dicerent, eos esse mentituros. Quibus nihilominus uiriliter responderunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est. Ad hanc secundā partem audire nolebant: audierunt nihilominus, etsi nolentes. De modo autem subdiderunt quod uerū erat, scilicet, Quomodo autē nunc uideat, nescimus. Quis enim scire possit, quomodo abdita & secreta diuina uirtus operetur in rebus, etiam supra naturæ captum? Diuinæ siquidem uirtutis est operari, nullo nobis comprehensibili modo, ac modus eius operandi supra omnē modum, & absq; modo est. Bene ergo dixerunt: Quomodo autem nunc uideat, nescimus. At se nosse eum, qui aperuit oculos eius, dissimulauerūt, cū dixerunt: Aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: quāq; & id scirent, filio & ijs qui uiderant, late rem ipsam diuulgantibus. Et maluerunt partem de aperiente oculos, reijcere in filiū dicendam, quam referare quod sentirent: sentiebant enim (ceu admodū uerisimile est) quod & multi alij, eum qui aperuit oculos filij ipsorum, CHRISTVM esse, atque Messiam. Sed de hac re reliquerunt filio dicendum.

cendū, inquires: Ipsum interrogate (ut subaudiatur, quomodo, & quis oculos eius
 aperuit) ætatem habet, ipse de se loquetur. Vnde intelligitur (etsi euangelista non ex-
 pressit) pharisæos, parentes quoque de persona, & personæ qualitate interrogasse,
 ut & filium interrogauerant prius dicentes: Quid dicis de illo, quia aperuit oculos
 tuos? At ipsi noluerunt super ea re respondere. Et causam subdit euangelista. Hæc
 (inquit) dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos: conspirauerant enim Iu-
 dæi, ut si quis eum confiteretur esse CHRISTVM, extra synagogan fieret: propterea
 parentes dixerunt, Quia ætatem habet, ipsum interrogate. Quid est fieri extra syna-
 gogan? E congregatione & communitate extrudi: quod nos more nostrorum dici-
 mus, ex ecclesia eijci, & excommunicari. Quod ipsi nolebant, id perinde reformi-
 dantes, atque plerique excommunicationem, etiam iniustam. Sed pauper ille mun-
 do, at deo diues, quia illuminatus, animose & generose pro suo illuminatore decer-
 tans: & quod timebant parentes, paruipendens, Iudaicam illam excommunicatio-
 nem incurrit, & factus est ἀπεστειλωμένος, id est alienus à synagoga. Quod cognosci
 tur ex ijs, quæ subdit Ioannes, dicens. ¶ Vocauerunt ergo rursus hominem qui
 fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam deo. Nos scimus, quia hic homo, pecca- 79
 tor est. Dixit ergo eis ille: Si peccator est nescio: unum scio, quia cæcus cum essem,
 modo uideo. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Re-
 spondit eis: Dixi uobis iam, & audistis: Quid iterum uultis audire? Nunquid & uos
 uultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis:
 nos autem Moyse discipuli sumus. Nos scimus quia Moyse locutus est deus: hunc au-
 tem nescimus unde sit. Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est,
 quia uos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores de-
 us non audit: sed si quis dei cultor est, & uoluntatem eius facit, hunc exaudit. A se-
 culo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à deo, non po-
 terat facere quicquam. Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu
 doces nos? Et eiecerunt eum foras. ¶ Vocato rursus eo qui cæcus fuerat, dixerunt
 pharisæi: Da gloriam deo. Nos scimus, quia hic homo, peccator est. Sed quid est, Da
 gloriam deo: idem ferè quod, confitere ueritatem. Sic Iosue septimo, ad Achan qui
 furtum fecerat de anathemate Hiericho, dixit: Da gloriam domino deo Israël, & con-
 fitere. Et hic erat quidam apud illos adiurationis modus, ad ueritatem extorquendam.
 Et quam confessionem ab eo requirebant: Sanè istam, aut quod non fuisset cæcus na-
 tus, aut certè quod nō diffiteretur dominū peccatorē, ac si dixissent ei: Da gloriā deo,
 & planè cōfiteri, quod hic uir peccator est: quia scimus quod peccator est. Ex qua cō-
 fessione, si tale quid cōfessus fuisset, elicere uolebāt, quod cæcus natus nō fuisset, imò
 quod neq; cæcus. Hæc est gloria, quā ipsum dare deo uolebant, impudētissimum sci-
 licet mendacium: quod pari quoque mendacio, sua autoritate extorquere uolebant.
 Nos (inquiūt) scimus. Nos pharisæi, nos doctores, nos qui iudices sumus, scimus quia
 peccator est. O scelerata mens, & sceleratus animus. O plusq; cauterio perusta cōsciē-
 tia. Sed quid ille respondit eis, quem gratia dei illuminauit? Si peccator est, nescio, &
 probè quidē, quia quod falsum est, sciri non potest: quale id erat, quod illi qui blasphemii
 & mendaces erant, dicebant. Blasphemii quidem, cum dicebant, Hic peccator est: mendaces
 autem, cum dicebant, Scimus: immo hic & illic mendaces, quia ubiq; men-
 daces. Et adiecit qui paulo ante mēdicus & cæcus fuerat, mox uero diues, & uidens,
 & id quidem diuina uirtute & gratia: Vnum scio, quia cæcus cum essem, nūc uideo.
 In quo beneficium dei agnouit, quod ipsi nolebant, & ueram gloriam deo dedit. Et
 hac confessione beneficij, destruxit id, nimirū quod peccator esset, quæ eorū erat blas-
 phemia, execrandumq; mēdacium. Quocirca inopes consilij quid facturi essent, cum
 nō ualerent aliquid extorquere, quod nō ad diuinitatem domini, & ad testimonium

- ueri Mesſiæ pertineret, quaſi deliriũ & uertiginem capitis patientes, ad priores meandros reuoluuntur, dicentes iterum ei: Quid fecit tibi? Quomodo aperuit tibi oculos? Qui uidens eorum inſaniam, reſponſione ſua eos magis inſanire facit, dicens eis: Dixi uobis iam, & audiftis: Quid iterũ uultis audire? Nũquid & uos uultis diſcipuli eius fieri? Qua reſponſione (quã ille non à ſe loquebatur, ſed ab eo de quo ſaluator dixit:
- Matth. 10.** Cum autẽ tradent uos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini. Dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini) ita exacerbati fuerunt, ut ſtatim in conuicia & maledicta, ut ipſi putabant, proruperint, & dixerint ei: Tu diſcipulus illius ſis: nos autem Moyſi diſcipuli ſumus. At uero maledicere putabant uiro cui deus benedixerat, & benedicebant: & ſibi benedicere, & maledicebant, nam in Hieremiã decimoſeptimo ſcriptum eſt: Maledictus homo qui cõfidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum. Et ruruſum: Benedictus uir qui cõfidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Hoc autem ei qui illuminatus fuerat imprecabantur, & illud, ſibi. Et addunt: Nos ſcimus, quia Moyſi locutus eſt deus: hunc autem neſcimus unde ſit. Dicebant ſe ſcire quod neſciebant: quia deus per angelum Moyſi locutus eſt, non eo quo ſe ſcire putabant modo. Et negabant ſe ſcire, quod ſcire debuerant. Sed de ipſis ſcriptum eſt
- Hiere. 7.** in Hieremiã: Negauerunt dominum, & dixerunt, non eſt ipſe. Verum qui cæcus fuerat, reſpondit eis non ut cæcus, ſed ut dare tã mēte, quã corpore uidens, ut qui poſſet eos redarguere & docere, dicens: In hoc enim mirabile eſt, quod uos neſcitis unde ſit, & aperuit meos oculos, quaſi diceret, Factum ipſum quod diuinum eſt, oſtēdit unde ſit, & ipſum à deo quidẽ eſſe. Id ergo mirabile, quod uos, cũ doctores populi ſitis, id neſcitis, at dicitis: Peccator eſt. Nos autem etſi populares, ſcimus quod peccatores deus non audit: ſed ſi quis dei cultor eſt, & uoluntatem eius facit, hunc exaudit, ſicut
- Prover. 15.** ſcriptum eſt: Longẽ eſt dominus ab impijs, & orationes iuſtorum exaudit. Eum autem qui me ſanum fecit, in omnibus audit dominus. Quomodo igitur peccator eſſet? Cæterum, ex hoc à deo eſſe cognoscite. A ſeculo, à mundi exordio non eſt auditũ, quod quis, quantũcunq; iuſtus & ſanctus fuerit, aperuerit oculos cæci nati: hic autem aperuit: ergo hic à deo eſt, et multo quidẽ magis à deo, quã illi qui id à deo non ſunt cõſecuti. Niſi enim hic eſſet à deo, nõ poterat facere quicquã: non poterat meos qui cæcus à natiuitate eram, aperire oculos: & id facere quod uniuerſa non potuit natura. A deo igitur eſt, & præ cæteris quidem, ac omniũ maxime à deo. Quæ cum audiffent phariſæi, indignatione & ira rumpentes, dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Ecce quomodo eſt ſynagoga eiectus, factus eſt extra ſynagoga. Et quod indignabundi exprobrabãt ei, quod in peccatis natus eſſet totus, imputãtes peccatis ipſius, quod cæcus natus eſſet, dominus diſcipulis ſuis antequã id illi cogitaſſent, aſſeruit falſum eſſe, quãdo dixit eis: Neq; hic peccauit, neque parentes eius, ad hoc ſcilicet ut cæcus naſceretur: ſciebat enim futurum, ut ſcribæ & phariſæi id illi obijcerent: in quo etiam ſe declarabat deum. Et cum inquirunt, Et tu doces nos? ſubindicant ſe gratiam dei non intelligere, non enim erat ille, qui docebat eos, ſed ſpiritus dei, qui loquebatur in ipſo. & id, ad hoc ipſum, ut adduceret eos ad lumen ueritatis: omnia enim uerba CHRISTI, omnia patris, omnia ſpiritus ſancti, uerba ſunt ſaluare uolentium: nihil enim unquam uolunt, ſiue prænuncient, ſiue hortentur ac doceant, ſiue comminentur, niſi ſaluare: & perditio à nobis ipſis eſt, & contra eorum uoluntatem: ſicut pſalmo uigeſimonono ſcribitur: Et ſalus noſtra à ſolo deo eſt, dicente domino in Ioël: Perditio tua eſt Iſraël, tantummodo in me auxiliũ tuum. Quæ etiã phariſæis, etſi ἀσβῆς & θεόμαχοι eſſent, cõtra uoluntãtẽ dei accidebat. Sed & quid poſtea acciderit uiro à ſynagoga malignãtium eiecto, ſed à deo ſuſcepto, ſubdit Ioannes, dicens.
- 80** „ **¶** Audiuit IESVS quia eiecerunt eum foras. Et cũ inueniſſet eum, dixit ei: Tu credis in filium dei? Reſpondit ille, & dixit: Quis eſt domine,

» mine, ut credam in eum: Et dixit ei IESVS: Et uidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse
 » est. At ille ait: Credo domine. Et procidens adorauit eum. Er dixit ei IESVS: In iudi-
 » cium ego in hunc mundum ueni, ut qui nō uident, uideant: & qui uident, cæci fiant.
 » Et audierunt quidam ex pharisæis, qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Nunquid &
 » nos cæci sumus? Dixit eis IESVS: Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc uero
 » dicitis, quia uidemus, peccatum uestrum manet. ¶ Deus omnia audit, quia omnia
 » scit antequam sint: sic & CHRISTVS, utpote deus: etsi fuerūt, qui ei ut homini, quod
 » ut deus sciebat, de uiro illo quem illuminauerat, & qui se strenuum gesserat defenso-
 » rem, nunciauerunt. Et cum inuenisset eum (nisi enim deus nos) quæ sua sola est bo-
 » nitas (prior inueniat, ipsum inuenire nō possumus) multo pfectius, quàm prius ipsum
 » illuminauit. Ac primum quidem interrogauit eum: Tu credis in filium dei? At ille uo-
 » luntati dei parère paratus, interrogauit: Quis est domine, ut credam in eum? Ad hoc
 » enim quærebat, & uerbo & auditu cognoscere, ut posset credere in eū: quia fides est
 » ex auditu, sed ex auditu uerbi dei. Audiuit ergo uerbum dei, dicente ipsi domino: Et
 » uidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. Posse uidere, natura illi negauerat: sed do-
 » minus dedit illi, ut ipsum uidere posset. ex quo intelligimus, neminem deum uidere
 » posse, nisi deus ipse dederit. Et cum dicit: Et qui loquitur tecum, ipse est, sciendum est,
 » quod dominus cū ipso sensibiliter, & cum omnibus, maxime fidelibus, spiritualiter lo-
 » quitur. Et continuo hoc audito credidit, & fidei confessionem & opus adiecit, dicens:
 » Credo domine. Et procidens adorauit eum. quod est officium soli deo præstandū, &
 » uerè confitentis dei filium esse deum. Cum ergo dominus dixit: Qui loquitur tecum,
 » ipse est: non solum mouit illi corporalē sensum, sed & mentem & spiritum, reddiditq;
 » ipse magis mente uidentē, quàm corpore. Cui & dixit: In iudicium ego in hunc mun-
 » dum ueni, ut qui non uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Sed quid hoc est, nisi,
 » Descendi in hunc mundum, ut iudicem, & discernam non uidentes à uidentibus, &
 » non uidentes illuminem: uidentes autem, cæcos relinquam: Non uidentes sunt, qui
 » suam ignorantiam agnoscunt, & se ex se, diuina non posse cognoscere fatentur: Vi-
 » dentes autem, cōtrā: qui suæ scientiæ fidentes, se nihil ignorare putant. Hi doctrinam
 » recipere nolunt: illi, uolunt. Hi, iudicant: illi, minime. Hi, ducem nolunt: illi, quærunt.
 » Hi, docere cupiunt: illi, doceri. Hi, cæca ratione currunt: illi, fide. Hi, humano spiritu:
 » illi, diuino. Hi, uidētes cæci: illi, cæci uidentes. Hi, superbi: illi, humiles. Et utrosq; tan-
 » gū psalmista cum ait: Tu populum humilem saluum facies, & oculos superborū hu-
 » miliabis. Sed & Esaias cap. sexto eosdem notat: Audite audientes, & nolite intelli-
 » gere: uidete uidētes, & nolite cognoscere: excæca cor populi huius, & aures eius ag-
 » graua. Hactenus de uidētibus, qui cæci remanent. Mox uero de cæcis, qui diuina gra-
 » tia uidere debebant in Iudæa, subdit Esaias: Et adhuc in ea decimatio, & conuertetur,
 » & erit in ostensionem sicut terebinthus & sicut quercus, quæ expandit ramos suos,
 » semen sanctum erit, id quod steterit in ea. At pharisæi qui tum aderant, cum audissent
 » uerba domini, & se uidere reputarent, & nullam habere cæcitatē, diuinorumq; igno-
 » rantia nubem, dixerunt domino: Nunquid & nos cæci sumus? Ac si aperte fateren-
 » tur se uidere, & negarēt cæcitatē, & ullam sibi prorsus adherere ignorantia, quasi
 » uerbum domini uerum esse non posset: quia ipsi & uidentes essent, & minime eua-
 » suri cæci: quod indicio est, ipsos non intellexisse, neque legem, neque prophetas. nam
 » si id Esaiæ, quod supra adductum est, intellexissent, & uerbum quoq; domini, uerum
 » esse intellexissent. Proinde respondit eis dominus: Si cæci essetis, non haberetis pecca-
 » tum. Sed quid hoc est, nisi: Si uestram, diuinorū arcanorū cognosceretis & fateremi-
 » ni ignorantia, peccatum non haberetis: Quod peccatū: Infidelitatis. Nunc uero illam
 » agnoscere, & fateri non uultis. Eos autē nolle ex hoc cōstabat, quod & mandata dei,
 » quæ ipsis dominus annuntiabat, ut uidētes, & omnia iudicare ualentes, negabāt esse

M m

Psal. 17.

dei mandata. Ideo infidelitatis peccatū (quā se putabant uidere, & nō uidebant) ipsis remanebat. Et hæc scientiæ opinio, & temerarij iudicij præsumptio, superbia magna est, quæ diuinam non admittit illuminationem: sola enim humilitas eam admittit. Porro uera de deo fides, magna illuminatio est: at infidelitatis peccatū, quod est priuatio illius, magna cæcitas. Et maxime fiunt ac cognoscuntur cæci, cum præsentem lucem negant. Idcirco illi ex præsentia CHRISTI, signorum ac sermonum eius, ut ueræ lucis radijs, magis effecti sunt & cogniti cæci: & contra, qui cæci erant, & cæcos se esse agnoscebant, uidentes. Et ad horum & illorum (ut dictum est prius) discerniculū uenerat in hūc mundū, ut qui nō uident, uideant: & qui uident, cæci fiant. Ergo nemo se uidere existimet, nemo humano studio gloriatur: sed se non uidentem agnoscat, ut à deo diuinam lucē, & uisionis beneficium expectet, & in ea luce patrem luminum glorificet: qui per filiū suū nō uidentes, & humiles illuminat & exaltat: uidentes autem & superbos, cæcos relinquit & humiliat, sed hæc in malam partem humiliatio est, & à deo deiectio: ut uerè humilium exaltatio, in bonam. A quibus summus pater cum filio saluatore nostro, & spiritu sancto consolatore, in profunda humilitate laudatur, & laudabitur in uitæ aternitate. Quia ipse est magnus dominus, & laudabilis nimis, quem decet omnis laus, decus, & imperium in omni, & per omnia secula seculorum Amen.

Psal. 47.

C A P V T D E C I M V M.

81

Men amen dico uobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostiū, pastor est ouiu. Huic ostiarius aperit, & oues uocē eius audiūt: & proprias oues uocat nominatim, & educit eas. Et cū proprias oues emiserit, ante eas uadit, & oues illū sequūtur, quia sciunt uocē eius. Alienū autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt uocem alienorū. Hoc prouerbiū dixit eis IESVS.

82

Illi autē non cognouerūt quid loqueretur eis. ¶ Dixit ergo eis iterum IESVS: Amen amen dico uobis, quia ego sum ostiū ouiu. Oēs quotquot uenerunt, fures sunt & latrones, sed nō audierunt eos oues. Ego sum ostiū. Per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Fur nō uenit, nisi ut furetur & mactet & perdat. Ego ueni, ut uitā habeant, & abundantius habeāt. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animā suā dat pro ouibus suis. Mercenarius autē, & qui nō est pastor, cuius nō sunt oues propriæ, uidet lupū uenientē, & dimittit oues & fugit, & lupus rapit & dispergit oues. Mercenarius autē fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscūt me meæ. Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrē, & animā meā pono

83

pro ouibus meis. ¶ Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere: & uocē meā audient, & fiet unū ouile, & unus pastor. Propterea me diligit pater: quia ego pono animā meā, ut iterum sum a eā. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eā a meipso. Potestātē habeo ponendi eam, & potestātē habeo iterū sumendi eam: hoc mandatum accepi a patre meo.

84

¶ Dissensio iterū facta est inter Iudæos, propter sermones hos. Dicebant

25 cebant autē multi ex ipsis: Dæmoniū habet, & insanit: quid eū auditis? Alij dicebant: Hæc uerba non sunt dæmonium habētis: Nunquid dæmoniū potest cæcorū oculos aperire? ¶ Facta sunt autē Encæniam in Hierosolymis: & 85 hyems erat. Et ambulabat IESVS in templo, in porticu Salomonis. Circū dederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quousque animam nostram tol- 30 lis? Si tu es CHRISTVS, dic nobis palām. Respōdit eis IESVS: Loquor uobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testi moniū perhibent de me: sed uos non creditis, quia nō estis ex ouibus meis. Oues meæ uocē meā audiūt, & ego cognosco eas, & sequūtur me. Et ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternū, & nō rapiet eas quisquā de 35 manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater unū sumus. ¶ Sustulerūt ergo 86 lapides Iudæi, ut lapidarent eū. Respondit eis IESVS: Multa bona opera ostēdi uobis ex patre meo: propter quod eorū opus me lapidatis? Respōde runt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia 40 tu homo cum sis, facis te ipsum deū. Respondit eis IESVS: Nōne scriptū est in lege uestra, quia ego dixi, dii estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, & non potest solui scriptura: quem pater sanctificauit, & misit in mundum, uos dicitis quia blasphemias, quia dixi, filius dei sum? Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autē facio, etsi mihi non uultis 45 credere, operibus credite: ut cognoscatis & credatis, quia pater in me est, & ego in patre. ¶ Quærebant ergo eū apprehendere, & exiuit de manibus eo- 87 rū. Et abiit iterū trās Iordanem, in eū locū ubi erat Ioannes baptizās primū, & mansit illic. Et multi uenerunt ad eū, & dicebant, quia Ioannes quidē si- gnum fecit nullū: omnia autem quæcūque dixit Ioannes de hoc, uera erāt. 50 Et multi crediderunt in eum.

ANNOTATIONES BREUES XXII. CIRCA LITERAM CAP. X.

1	ouile τὴν ἀουλήν	προβάτων non est illi cura ouium.	36	* καθὼς εἶπον ὑμῖν quæadmodū dixi uobis, quod dedit mihi, maius ὅς δέδωκέ μοι, μείζων qui dedit mihi, maior masculina.	
6	sequuntur,	17	cognoscunt me meæ. γινώσκουμαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν cognoscor à meis.	36	ergo * πάλιν rursus
6	fugiunt ἀκολουθήσωσιν φεύγοντα	19	ouibus – meis.	36	Iudæi
7	futura.	20	unum ouile – & μία ποίμνη unus grex	39	* λέγοντες dicentes.
7	prouerbium τὴν παροιμίαν	24	Dissensio * ὅν igitur	41	uestra, – quia
8	quid τίνα ἢ ἃ	30	palām παρρησίαν	44	uultis credere πιστεύετε
14	pro ouibus – suis.	30	Loquor εἶπον		creditis
16	non pertinet ad eum de ouibus. ὅν μέλει ἀντὶ περιττῶν	32	Dixi ex ouibus meis,		

46 ergo
 ὁ ἀλλήλων
 rursus

46 manibus
 τῆς χειρὸς
 fingulare.

49 multi
 ἐκεί
 ibi

COMMENTARIUS IN CAPVT DECIMVM.

Had quos dominus hunc sermonem habuit, qui se uidentes arbitrabantur, erant pharisæi, qui & munus doctrina pascendi populum sibi usurpabant. Ideo de pastoribus subdit dominus, quem hic recitat Ioannes sermonem, dicens. ¶ Amē amen dico uobis, qui nō intrat per ostiū in ouile ouium: sed ascēdit aliunde, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostiū, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit, & oues uocem eius audiunt. Et proprias oues uocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oues emisit, ante eas uadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt uocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed diffugiunt ab eo: quia nō nouerunt uocē alienorū. Hoc prouerbiū dixit eis IESVS. Illi autē non cognouerunt, quid loqueretur eis. ¶ Intrare, est docendorum diuinorum suscipere officium. Ostiū, ipse dominus, qui & deus. Ouile, doctrinæ locus: qui ut plurimum olim synagoga dicebatur, nunc autem ecclesia, fidelis que populi congregatio. Oues, populus cui scientia dei ministratur. Ostiarius aperit, cum deus per filium suum introducit. Et qui hoc modo introducit, pastor est. Si immediate à summo patre, summus pastor est. De quo in benedictionibus ita prauaticinatus est Iacob, dicens de Ioseph: Sedit in forti arcus eius, & dissoluta sunt uincula brachiorum & manuum illius per manus potentis Iacob, inde pastor egressus est, lapis Israël: quia auxiliū Ioseph in forti, id est in deo sedit: & uincula eius per deum, quē potentē ipsius Iacob appellat, dissoluta sunt. Inde, id est à potēte Iacob, à deo Iacob, pastor egressus est, qui est lapis Israël. Et de quo Ezechielis trigésimoséptimo: Et pastor unus erit omnium eorū. Sin mediate, particularis pastor est, & primi ueri, & uniuersalis pastoris minister, atq; subpastor. Aliunde intrat, qui per CHRISTVM nō intrat. Et hic, fur est & latro: quia per alienam doctrinam, & inconsequentem uitam, animas furatur, ac furto subtrahit à deo, & tradit aduersario. Ostiarius, ipse idem filius, qui & ostiū est & pastorum summus: in eo enim omnia coincidunt. Vocem eius oues audiunt: quando doctrinam eius capessunt. Quod uocat eas nominatim: hoc diligentiam & studium eius circa illas cognoscendas indicat, easdemq; in libro uitæ esse adscriptas. Educit oues pastor, quia ex congregatione, ex doctrinæ loco, doctrina & uerbo uitæ pastas dimittit ad propria. Vadit ante eas, quia præluceat eis sanctæ uitæ exēplo. Oues ipsum sequuntur, quia doctrinam & uitam eius æmulantur. Et sciunt uocem eius, quia cognoscunt doctrinam eius, quam ut ueram libenter amplectuntur. Et hæc, primo loco de uniuersali pastore intelliguntur: & subinde de particularibus qui sub eo sunt, & ipsum solum summum, & uerum pastorem, pascendo imitantur, in quibus ipsum solum primum pastorem, & doctrinam eius attendere & imitari debēt oues. Et quæ ita institutæ sunt, alienum non sequuntur, sed diffugiunt ab eo: quia uocem, id est doctrinam alienorum, non agnoscunt ut ueracem. Alieni à uero pastore, primo sunt hæretici & infideles, qui dogmata ueris ipsius ueri pastoris doctrinis cōtraria docēt. secundo, qui docent doctrinas hominum, etsi pietatem & religionem continere uideantur: placet enim deo religio, quā per uerū pastorem posuit. Idcirco bene educatæ & institutæ oues, hos quoq; tanquā alienos diffugiunt: quia in doctrina ueri pastoris, & eorū qui sub eo, & per eum intrauerūt, uoces eorum non nouerūt. At pharisæi hæc audientes, non intellexerunt quæ ipsis loqueretur. Nec mirum, quia prouerbiū erat: in prouerbijs autem non erant exercitati, Salomonis sequendo consiliū, qui de eis dixit: Audiens sapiens, sapientior erit. Idcirco dominus cæcitatem eorum miseratus, qui se

Prouerb. 1.

qui se

qui se uidentes arbitrabantur: aperit prouerbiū suū, ut subdit Ioannes, dicens.
 ¶ Dixit ergo eis iterum IESVS: Amen amen dico uobis, quia ego sum ostiū ouium. 82
 Omnes quotquot uenerūt, fures sunt & latrones: sed non audierunt eos, oues. Ego
 sum ostiū. Per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua
 inueniet. Fur nō uenit nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Ego ueni ut uitā habeāt,
 & abundantius habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor, animā suā dat pro ouibus
 suis. Mercenarius autē, & qui nō est pastor, cuius nō sunt oues propriā, uidet lū-
 pum uenientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues. Mercena-
 rius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eū de ouibus. Ego sum pa-
 stor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meae. Sicut nouit me pater,
 & ego agnosco patrem: & animar. i meam pono pro ouibus meis. ¶ Prouerbiū su-
 um hic explicat dominus, & aperit quod ipse sit ostiū, & qui aliūde ascenderunt, cum
 dicit: Omnes quotquot uenerunt, fures sunt & latrones. quod sic intelligatur, Quot-
 quot uenerūt, quotquot nō missi sunt, sed sese ultrò ingesserūt. Et hi ante eū uenerūt,
 antequā mitteret, aperiret, introduceret. Et subdit, Sed nō audierunt eos oues: quia si
 qui eos audierūt, nō fuerunt oues pascuāe domini, sed qui facti sunt hirci, & mancipia
 malignorū. At inquires, Moses, Aaron, & prophetae uenerunt, & ante CHRISTVM
 uenerūt, nūquid ergo fures fuerunt & latrones: Id imus inficias, eos inquā uenisse, &
 ante CHRISTVM uenisse: nam CHRISTVS ostiū est aeternū. Et nō uenerūt, sed missi
 & introducti fuerunt per ostiū, ut praeparerēt oues uēturo magno pastori, per quē ut
 per ostiū transierūt. Et resumit, Ego sum ostium. Et causam subnectit, dicens: Per me si
 quis introierit, saluabitur. Magna profectō merces pastori legitime intrantī in ouile
 CHRISTI, salus aeterna. Et ingrediet, congregatas CHRISTI oues pascēdo. Et egre-
 dietur, per idē ostiū in regnū coelestis uitā intrādo. Et pascua inueniet, id est coelestia
 pabula, quibus (ipso primū pasto) dimissae oues subinde in spatiosis locis, diuine pas-
 centur. Sed oppositum de fure dicit, aliunde, & in alieno dogmate intrante: quia nō
 uenit, nisi ut furetur, mactet, & perdat. Porrō nullū est maius furtū, quā qd' deo sur-
 ripitur: nulla funestior mactatio atq; immolatio, quā quae fit daemonibus: nulla de-
 niq; perditio maior, quā quae est aeterna: haec autē iste facit. Quapropter sicut qui per
 ostiū intrat, saluabit: ita qui aliūde uenit, aeternē dānabitur. Et ad quid dominus, pasto-
 rū primus, & princeps, & exēplar uenerit, aperit cum ait: Veni ut uitā habeāt, & abun-
 dantius habeāt. Nō uenit ut mactet, & perdat oues: sed ut uitā habeāt in hoc mūdo,
 deo acceptā & gratam, & abundantius in altero, uitā cū deo aeternā. Et ad hoc ipsum
 omnis pastor qui per eum intrat, pro uiribus conatur, & summum quoad potest imi-
 tatur pastorem. Et de se qui natura summē bonus est, addit: Ego sum pastor bonus.
 Et conditionem boni pastoris subiungit: Bonus pastor animam suam dat pro ouibus
 suis. Quod ipsi maxime omnium competit: quia primus omnium uitā suā non pe-
 percit, sed pro totius mundi ouibus tradidit illā: mori q; uoluit, ut eis repararet uitam,
 & lupi qui diabolus est, omne robur infringeret, & sua morte uires illi cōminueret:
 id quod ipse solus poterat & uolebat, quae sua est in oues ineffabilis benignitas atq;
 dilectio: quam pro uirili omnes imitari debent particulares pastores. De hoc pastore
 ait Esaias: Ecce deus uester. Ecce dominus deus in fortitudine ueniet, & brachiū eius
 dominabitur. Ecce merces eius cū eo, & opus illius corā illo. Sicut pastor gregē suū
 pascet, in brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, foetas ipse portabit.
 De eodē quoque per Ezechielem dominus dicit: Suscitabo super ea pastore unum, Ezech. 44
 qui pascet ea, seruum meum Dauid: Ipse pascet ea, & ipse erit eis in pastorem. Ego
 autē dominus, ero eis in deū: & seruus meus Dauid, princeps in medio eorū. Et sub-
 dit: Vos autē greges mei, greges pascuāe meae, homines estis, & ego dominus deus
 uester, dicit dominus deus. Ecce quomodo pastor bonus, & solus bonus sit Messias

CHRISTVS dominus, qui idem est homo & deus, seruus & dominus, pastor mortalis, ut qui positurus sit animam suam pro ouibus suis, & paterfamilias immortalis. At uero qui non est uerus pastor, aut ueri pastoris imitator, ita ut non ob bonitatē & dilectionem, tum summi pastoris, tum gregis pascat oues: sed ob aliam mercedem, ut ob opes, uoluptates, honores: hic non mittitur, non introducitur, non per offitium intrat, sed mercenarius uocatur: quippe qui mercedem quærat, non ouium uitā & salutē, ut eas uero pastori cuius sunt, incolumes reddat. Et hic animā nō ponit pro ouibus, non arcet lupū uenientē, non expugnat illum: sed recedit & aufugit ab eo, & dat ei locū, & lupus, id est diabolus, & serpens antiquus rapit & dispergit oues, collectæ enim erāt ad unū, ad deū solū, & disperguntur ad multa, & ad dei aduersariū. At quomodo uidet lupum uenientem? Quando uidet adulterinas disciplinas, irrationabiles cultus, stultas in ijs quæ deus non sunt, fiducias: quando uidet furta, adulteria, fornicationes, ueneficia, homicidia, dolos, & cætera id genus innumera flagitia, quæ sunt uia diaboli, & uia in quibus semper est animarum insidiator & raptor, ille generi nostro fustissimus atque inimicissimus lupus. Nec mirum si discedit ac fugit mercenarius: quia oues illæ, suæ nō sunt, nec est ipsi curæ si pereāt. Et ut nos omnes in ipso, qui solus est absolute bonus pastor, confidamus etiam super omnes, resumit: Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscūt me meæ. Verè bonus est, immo superbodus & absolute bonus, quia deus, quia nobis ouibus suis uitā suam in morte dedit, ut daret nobis uitam qui mortui eramus. Et cognoscit nos, utpote in libro æternitatis suæ inscriptos, ut det nobis uitam, & uitam quidem æternam. Et si sumus sui, cognoscimus eum, & solam uocem eius audimus, & non alienorum: quia uox eius, uita: alienorum, mors. Et ne sit nobis ulla diffidentia, non solum cum mortem suscepit, posuit uitam pro nobis: sed & iugiter illam in æternitate resumptam ponit coram patre pro nobis intercedentem: quæ ut pater cognoscit bonum pastorem, & uitæ ouium sic affectū: ita ipse cognoscit patrem uerè bonum & misericordē, & pro ouibus exaudientem. Quod indicat, cum dicit: Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem, et animam meam pono pro ouibus meis. Primo posuit animam in mortali conditione, per dissolutionē uitæ: secundo & semper usque ad consummationē seculi ponit eam in immortalitate, in redemptionis representationem, mortem enim suam, quam pro omnibus suscepit, iugiter in immortalitate, patri pro omnibus representat & offert.

Rom. 8. Qui est (inquit Paulus) ad dexteram patris, qui etiam interpellat pro nobis. Et quæ
83 » sint hæc oues (Ioanne referante) nobis aperit dominus, dicens. ¶ Et alias oues habeo,
» quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocem meam audient, &
» fiet unum ouile, & unus pastor. Propterea me diligit pater: quia ego pono animam
» meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso. Po-
» testatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc man-
» datum accepi à patre meo. ¶ Alia oues, gētes: Hoc ouile, populus Iudæorum. Ad-
duxit gentes, quando requisituit eas errantes & introduxit in ecclesiam. Vocem eius
audierunt, quando receperunt euangelium: & hoc sola bonitate pastoris, non etiam
gentium uocaturū, quæ sequebantur abigeos, qui ipsas per sola deuia & præcipitia dæ-
monum, qui furum omnium ac latronum pessimi erant, abducebant. Et factum est unum
ouile, & unus pastor: quando ex Iudæis qui crediderunt in dominum IESVM CHRI-
STVM, & ex gentibus identidem credentibus facta est ecclesia una, quæ est ouile
CHRISTI. Et pastor unus, CHRISTVS dominus super omnia benedictus. Quod
Ezech. 37. & prædixerat Ezechiel per ipsum loquente deo, ac dicente: Rex unus erit omnibus
imperans, & non erunt ultra duæ gentes: nec diuidentur amplius in duo regna, ne-
que polluentur ultra in idolis suis & abominationibus, & cunctis iniquitatibus suis.
Et subditur: Et erunt mihi populus, & ego ero eis deus, Et seruus meus Dauid, rex
super eos.

Super eos, & pastor unus erit omnium eorum. Et quam pater æternus ouium, quas creauit, salutem uelit, inuuit dominus, cum dicit: Propterea me diligit pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Pater diligit filium, quia summè bonus est, & summè diligendus: sed ad rationem diligendi æternam adiecit et temporariam: quia pro uoluntate patris facienda, & ouium paternarum dilectione ostendenda, uoluit per mortem ponere animam suam, ut iterum pro gloria ouium, in immortalitate resumere eam. Et hæc etiam fuit noua ex tempore, etsi uetus in æterna præfinitione, paternæ dilectionis ratio. Et ne nolens aut inuuitus credatur pro ouibus, ipse qui solus est eterniter uerus pastor, mortuus, sed uolens ac spontaneus, subiungit: Nemo tollet eam à me: id enim in nullius erat potestate, ut ipsum nolentem interficeret: cuius uoluntati nihil poterat resistere. Et addit: Sed ego ponam eam à meipso. Posuit, quando uoluit, quod indicauit damore magno: qui quod non aliena uim moreretur, sed uoluntate propria, et quando uoluit, animam spiritumque emitteret, indicium fuit. Sed ut in omnibus honorificet patrem, adiecit: Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à patre meo. Vbi hanc potestatem à patre acceptam testatur, & non modo acceptam, sed & præceptam atque mandatam: ac si pater dixisset, Descende in mundum, pone animam tuam pro ouibus meis, & iterum sume eam. Oues patris sunt, ut patris familias: & filij, ut pastoris & hæredis omnium quæ patris sunt. Cùm autem hæc sacramenta uitæ, & inauditæ dilectionis patris & filij erga nos miseros et indignos peccatores, et in hoc maxime miseros & indignos, quod tam ineffabilem dilectionem non agnoscimus, sed sumus erga eam ingrati, dominus locutus est: Iudæi inter sese super his diuinis dictis altercabantur, dicente Ioanne. ¶ **Dis-** 84
 sensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex
 ipsis: Dæmonium habet & insanit, quid eum auditis? Alij dicebant: Hæc uerba non
 sunt dæmonium habentis. Nunquid dæmoniū potest cæcorum oculos aperire? ¶ **Qui**
 blasphemabant dicentes: Dæmonium habet & insanit, quid eum auditis? non erant
 oues Israël, sed progentes uiperarum, et uenenum aspidum erat sub labijs eorum. Ac
 ipsi dæmonium habebant, & in pessimam uersi erant insaniam: non is cui id impro-
 perabant, qui erat dei sapientia. Quomodo enim is qui deus est, & dæmoniorum con-
 tritor, dæmonium haberet? Et quomodo qui summa sapientia est, desiperet? Et quo-
 modo qui id illi impingit, uerba dæmoniorum loquens, dæmonio plenus non esset?
 Quomodo qui sic diuinæ sapientiæ contrarius est, non insaniret? proinde alij istorum
 uesaniam non ferentes, dixerunt: Hæc uerba non sunt dæmonium habentis. Et uer-
 bis suis adijciunt ex diuinis operibus rationem: Nunquid dæmonium potest cæcorum
 oculos aperire? quod ipsi dicebant propter cæcum natum, quem uerè illumina-
 tum & nouerāt, & credebant. Ac si dicerent, Non potest id facere, neque dæmonium,
 neque qui dæmoniū habet, sed deus. De quo dicitur: Dominus illuminat cæcos. Et rur-
 sus: Dedi te in fœdus populū, in lucē gentiū, ut aperires oculos cæcorum. Aperit enim
 etiam exteriores potentificæ uirtute signorum, in argumentum ueræ illuminationis
 interiorum. Et hi, aut oues erāt, aut parum aberat, quin in numerum ouium in æternitate
 uitæ adscriberentur. Deinde transit Ioannes ad ea, quæ fecit dominus in alia celebra-
 te Iudæorum, quæ sequitur festum tabernaculorum: in qua hæc sancta, quæ sequuntur,
 locutus est mysteria, ut subdit Ioannes, dicens. ¶ **Facta sunt autem Encarnia in Hie-** 85
 rosolymis, & hyems erat. Et ambulabat IESVS in templo, in porticu Salomonis. Cir-
 cundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? Si tu
 es CHRISTVS, dic nobis palam. Respondit IESVS: Loquor uobis, & non creditis.
 Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me: sed
 uos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ uocem meam audiunt,

- » & ego cognosco eas: & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis: & non peribunt
 » in æternum, & nō rapiet eas quisquā de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, ma-
 » ius omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater unum su-
 » mus. ¶ Scenopegia, quæ & festū tabernaculorū dicitur, septimo mēse: & Encania,
 1. Macha. 4. quæ sunt dies solennitatis dedicationis templi, nono mense celebrātur, nonus autem
 mēsis, nostro fermē nouembri respondet, sed magis ad brumā deurgit: nam primus
 mēsis eorū incipit ab æquinoctio uerno, quartus à solstitio æstiuo, septimus ab æqui-
 noctio autūnali, & nonus solstitium brumale proxime antecedit. Ad hoc ergo festū
 ascendit IESVS Hierosolymam, & hyems erat: quia circa hunc mensem incipit hyēs.
 Incipit enim à solstitio brumæ, quod est imum solstitiū, et sole remotissimo à nobis. Et
 ambulabat dominus in tēplo in porticu Salomonis: nō quod templū Salomonis tūc
 staret, aut porticus eius: sed quod sic dicta erat porticus illa. Quod etiā insinuat id, qđ
 in Actis cap. tertio scriptū est: Cucurrit omnis populus ad eos ad porticū, quæ appel-
 latur Salomonis. Illud enim templum in quo hoc factum est, secundum templum erat
 quod sub Dario absolutum est, & ab Herode adauctum atq; adornatum: nō templū
 Salomonis, ut dictum est, etiam si dominus erat uerus Salomon, uerum dei tēplum,
 uerum semen & filius David, de quo hæc prædictio Nathan ad David intelligitur:
 Paralip. 17. Cumq; cōpleti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semē tuum
 post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnū eius. Ipse ædificabit domum
 2. Reg. 7. nomini meo, & stabiliam thronum regni eius usque in sempiternū. Ego ero ei in pa-
 trem, & ipse erit mihi in filium. Hoc enim de Messia dictum, nulli qui mente præditus
 sit, in dubium uenire debet: & de ædificatione domus spiritualis, de qua dominus
 dicebat ad Iudæos, Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: & de thro-
 no & regno spirituali, cœlesti & æterno: ne quis hoc torqueat ad Salomonem, ad pri-
 mum materiale templū, & ad tēporalem thronum, temporaleq; regnū. Nā Salomon
 excluditur, per hoc quod dicit: Cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum pa-
 10an. 2. tribus tuis, suscitabo semen tuum post te. Et regnum temporale Salomonis per id,
 Et firmabo regnum eius. Et thronus temporalis eius per id, Et stabiliam thronū eius
 usq; in sempiternum. nam neq; regnum eius sic firmatū à deo fuit, nec thronus regni
 eius sempiternus. Neq; etiam id Salomoni cōuenit, Ego ero ei in patrem, & ipse erit
 mihi in filiū: sed soli Messie, qui est CHRISTVS dominus, filius dei, benedictus in se-
 cula. Et hæc domus spiritualis, & spirituale, diuinumq; templum est, de quo per Za-
 Zach. 6. chariam prædixerat dominus, dicens: Hæc ait dominus exercituum, dicens: Ecce uit
 germen nomen eius, & sub se germinabit, & ædificabit templum domino. Ipse por-
 tabit gloriam, & sedebit & dominabitur in folio suo, & consilium pacis inter illos du-
 os. Qđ enim germē, sit nomē Messie dictū est cap. 2. Matthæi, numero 16. Neq; hic
 refert qđ ex Hebræo paulo aliter, quàm apud nos legit. Et qđ subdit, Et sub se ger-
 minabit: hoc cœptum est cum uocauit apostolos, & in se & sub se germinare fecit. At
 quid hoc est, Aedificabit tēplum domino? Nōne ædificatū erat, quādo dixit, Tollite
 templū hoc, & in triduo excitabo illud: quod perinde intelligebāt ac ædificabo illud?
 Erat cerrē ædificatum, & à spiritu sancto quidē in uirgineo utero, sed mortali & disso-
 lubili ædificatione. Verū adhuc ab eo erat ædificandum, sed immortale, indissolubile,
 & gloriosum. De qua ædificatione dicit dominus: Et in triduo, id est tertia die excita-
 bo illud. Et quod de ædificatione ista consummata, indissolubili, & gloriosa intelligē-
 da sit hæc prophetia, id quod sequitur indicat: Ipse portabit gloriā, nam magna profe-
 ctō ex resurrectione, immortalitatis gloria. Sed nō minor subdit, quæ illā resurrectio-
 nis immortalitatem secuta est: sessio scilicet in dextera patris in throno gloriæ suæ.
 Quod indicat: Et sedebit, & dominabitur in folio suo. Et de duobus populis, gētium
 & Hebræorum conciliādīs, ac in deo coinserendis, subditur: Et consiliū pacis erit in-
 ter illos

ter illos duos: & non solum inter gētes & Iudæos, sed & inter deum & homines, inter angelos & mortales. Ipse enim est (ut inquit Paulus) pax nostra, qui fecit utraque unum: & medium parietem maceræ soluens, inimicitias in carne sua. Et subdit: Ut duos condat in semetipso, in uno nouo homine faciens pacem, & reconciliet ambos in uno corpore deo. ubi Paulus huius prophetiæ lumē ad finem usque prosequitur: quod in concordia prophetiæ huius loci, cum illa sententiā Pauli potius esset ostendendum. Ipsum ergo dominum existentem in porticu Salomonis, qui dominus uerè, & eminenter erat ipse Salomon, rex pacificus, & uerum dei templum, circumdederunt Iudæi, scribæ scilicet & pharisæi, dicentes ei: Quousq; animam nostrā tollis? Quousq; animum nostrum tenes suspensum? Quousq; uitam nostrā aufers? Quousq; nos mori cogis? At qui dat ueram sapientiam, non suspendit animum. Qui dat uitā, non tollit eam. Qui uitam perennat, & efficit æternam, non mori cogit. Mētiebantur ergo: non enim erat, qui tollebat animā ipsorum, sed liuor & inuidia, & odiū gratis, quod est lethiferum & mortale diaboli poculū. Et finxerūt se languere, & propè emori de syderio apertè cognoscendū, utrum ipse esset CHRISTVS, dicentes: Si tu es CHRISTVS, dic nobis palām. Et in hoc quoque mentiebantur, quia nolebant id cognoscere, sed apertè dictū negare, & tanquā blasphemiam impropere. Quo cognito, dominus cogitationes ipsorum eis aperuit, dicens: Loquor uobis, & non creditis. Cum dicit, Loquor uobis: hoc est apertè dicere, quod ipse esset CHRISTVS. Et non creditis: hoc est cogitationes ipsorum indicare. Vnde ipsi, si mente & oculis capti non fuissent, cognoscere poterant eum ipsum esse Mesiam, & plusquam hominē, utpote quæ cogitata ipsorum non laterent: at scelerum densissima caligo obcæcauerat ipsos. Et quoniā uolebat eos illuminare, misit ipsos ad cōsideranda opera, quæ in nomine patris sui faciebat, quæ testabātur ipsum esse uerū Mesiam: & cum dicebat se esse CHRISTVM, id insuper esse uerum, & non modo id, sed etiam quicquid ipse loquebatur. Opera (inquit) quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimoniū perhibent de me. Sed & causam cur non crederent, adiecit dicens: Sed uos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Sed dicēt: Quæ sunt oues tuæ? Proinde quæ sint, hoc modo subdit: Oues meæ uocē meā audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis, et non peribunt in æternum: & nō rapiet eas quisquā de manu mea. Illi autem non audiebant uocem eius, nam ij audiunt, qui credunt, & obsequuntur auditis: at illi, neque credebant, neq; auditis obsequebātur. Neq; etiam ipse agnoscebat eos, nam quos agnoscit deus, scripti sunt in libro uitæ: illi autem, nō in libro uitæ, sed in libro mortis scripti erant. Nec illi sequebantur eum: quandoquidem ille lux est, & qui sequuntur eum, non ambulant in tenebris: illi uero in tenebris ambulabant, quæ sunt opera mortis. Quomodo ergo daret eis uitam æternā, quā dat suis? Quam qui non habet, in morte manet æterna cum raptore diabolo, qui quos rapit, deuorat in æternum, eos nunquā cessaturis conficiens pœnis. Sed dominus, eius qd' uitā æternā dat suis ouibus, quod nō sunt peritura in æternū, quod nullus eas de manu sua rapturus est, omnem gloriam refert in patrē, cum ait: Pater meus, ut Græce legitur, ὁ θεὸς κέμοι, μείζων πάντων ἐστίν, id est qui dedit mihi, maior omnibus est, & nemo potest rapere de manu patris mei. Sed quid dedit pater filio? Dedit oues, potestatem dandi eis uitam æternam, seruandi eas in æternum, & insuper quod nulla potētia rapere possit eas de manu & potestate ipsius: nam pater maior atq; potētior omnibus est, & nemo potest eripere de manu patris: quid enim potētia quæ superat omnia, præualere possit? Quare neq; de manu filij: quia pater & filius unū natura, potestate, atq; magnitudine sunt. Ego (inquit) & pater unū sumus, id est una magnitudo, una potestas, unus deus. Quod audientes pharisæi, uoluerūt eū lapidibus obruere, ut subdit Ioannes, dicens, **C** Sustulerūt ergo lapides Iudæi, ut lapidarent eū. Respondit eis IESVS: Multa 86

» bona opera ostendi uobis ex patre meo: propter quod eorum opus me lapidatis: Re-
 » sponderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu
 » homo cum sis, facis te ipsum deum. Respondit eis IESVS: Nonne scriptum est in lege
 » uestra, Quia ego dixi dii estis: Si illos dixit deos ad quos sermo dei factus est, & non
 » potest solui scriptura: quem pater sanctificauit & misit in mundum, uos dicitis quia
 » blasphemias, quia dixi, filius dei sum: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi.
 » Si autem facio, et si mihi non uultis credere, operibus credite, ut cognoscatis & creda-
 » tis, quia pater in me est, & ego in patre. ¶ Parum memores erant Iudæi uerborum,
 quæ ipsis paulo ante dixerat dominus: Ego pono animam meam, ut iterum sumam
 eam: nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à me ipso. Frustra ergo conabantur la-
 pidibus tollere uitam ab eo: quod & ipse illis manifesto patefecit signo, nam cum lapi-
 des iacerent in eum, nihil eum lædere poterant: lapidabant enim eum, sed sine ulla læ-
 sione permanebat. Poterant ergo sic cognoscere id esse uerum, quod ipse dixerat: ne-
 minem posse animam suam tollere ab ipso. Quibus dominus sic furentibus, et frustra ni-
 tentibus, dixit: Multa bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod eorum
 opus me lapidatis: Omnia opera quæ ostendit eis dominus, ex patre ostendit: quia
 missus erat à patre, & uoluntatem eius faciebat. Et quæcūque locutus est, ex patre lo-
 cutus est: & erant omnia tum opera, tum uerba ipsius, non solum bona, sed etiã ualde
 bona. Interrogauit ergo eos, propter quod illorum opus lapidarent ipsum, id est la-
 pides (et si irritò conatu) iacerent in ipsum, nullum sanè operum ipsius tale erat: cum
 omnia bona essent, & ualde quidem bona, propter quod id facere deberent. At ipsi re-
 sponderunt: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia. Non (inquiunt) pro
 bono opere lapides iacimus in te, sed pro blasphemia. Iaciebant ergo lapides in eum.
 Et mentiebantur, quod non pro bono opere iacerent: nam ueritatem annunciare, bonum
 est opus. Mentiebantur in super, quod pro blasphemia: ut de eis id nimirum uerum sit: Ini-
 mici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula. At quod pro blasphemia lapi-
 darent eum, probare contendunt, cum subdunt: Et quia tu homo cum sis, facis te ipsum
 deum. Sed ô Iudæi, quos ignorantia malitiæ obcaecauit, quomodo dicitis blasphemiam
 esse, quod de Messia necessarium erat, & per quod debuistis eum cognoscere Messiam
 esse, nisi fuissetis capti oculis, dicente uobis domino in Zacharia: Effundam super do-
 mum Dauid, & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum: et aspiciet
 ad me quem confixerunt. Vbi cum ait, Effundam spiritum gratiæ & precum: deum esse
 oportet. & cum, Aspiciet ad me quem confixerunt: hominem esse necesse est. deum
 enim configi & transfodi haud possibile est. Et hanc prophetiã de Messia esse quis du-
 bitet: quandoquidem ne ipsi quidem Iudæi inficias ire possunt. Ergo etiam si domi-
 nus, quãuis homo esset, se dixisset deum: nequaquã tamen fuisset blasphemia, sed ho-
 norifica ueritas, cum id oporteret esse CHRISTVM. At id nondum eis dixerat aper-
 tẽ, sed apertius, se esse filium dei: quod neque esse poterat blasphemia, cum ipse natu-
 ra filius dei esset. Sed se non dixisse blasphemiam, siue dixisset, Deus sum: siue cum di-
 xit, Filius dei sum: ostendit eis ex lege ipsorum, dicens: Nonne scriptum est in lege
 uestra, Ego dixi dii estis: Quod psalmo octogesimoprimo scriptum est, qui incipit:
 Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos diiudicat. quod tunc imple-
 batur: quia tunc ipse qui deus erat, in synagoga scribarum & pharisæorum mediis
 illorum erat (nam ut dictum est, circumdederat eum Iudæi) ubi ad eorum confusione,
 & ueram confutationem, ipse dominus primo loco deus dicitur, & ipsi secundo loco
 dii: sed etiam qui diiudicatur & arguitur. Et sexto uersu: Ego dixi, dii estis, & filij ex-
 celsi (id est dei) omnes. Hæc autem sunt uerba scripturæ sanctæ, uerba legis, uerba
 dei: in quibus non ad quos hic sermo dirigitur, manifeste dii appellatur, & in sequenti
 particula, filij dei: & non potest ea scriptura solui, dicitur mendax: cum à deo & spiritu
 sancto sit.

Psal. 80.

Zacha. 1.

sancto sit. Quomodo ergo blasphematur, si is qui à patre sanctificatus est, & in hunc mundum missus, dicit, Filius dei sum: cum ij qui neque sanctificati sunt à patre, neque missi, à scriptura, citra blasphemiam dii dicantur, ob iudicij potestatem (qui nihilominus ex eadem scriptura, iudices iniqui erant & peccatores. Vique quo, inquit, iudicatis iniquitatem, & facies peccatorum sumitis?) & filij excelsi (id est dei) omnes, ob solū creationis beneficium: Multo magis igitur qui sanctificatus à patre, etiam super omnem sanctū, & missus à patre ad ea quæ dixit dicenda, & ea quæ operatus est operanda, sicut scriptum est: Mirificauit dominus sanctum suum. sine ulla blasphemia dicere poterat, & deus sum, & filius dei sum: quia reuera utrunque natura erat. Et hoc est argumentum, quo eos dominus reuincit, ac uerè confutat, cum ait: Si illos dixit deos, ad quos sermo dei factus est, & non potest solui scriptura: quæ pater sanctificauit, & misit in mundum, uos dicitis quia blasphematur, quia dixi filius dei sum: Et addit: Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si (inquit) non facio opera dei patris, nolite credere mihi dicenti, quod sum filius dei, Et subdit: Si autem facio, etsi mihi non uultis credere, operibus credite: hoc est, Si autem facio opera dei, & non uultis credere mihi propter uerba mea: saltem credite mihi propter opera. O quanta est filij dei bonitas, ô quàm inexcogitabilis benignitas: qui lapidatores, & blasphematores suos omnibus uis ad salutē adducere nititur: & nihil lapidationem suā, & blasphemias eorum attendit, dummodo quacunque ratione, siue uerborum persuasione, siue operum contemplatione, ueniant ad salutem, credentes quod pater in ipso est, & ipse in patre: quod si propter opera credant, quæ omnē excedebant naturam, & ipsi tandem credent, et esse dei filium, & reuera deū. nam ut natura, substantia, substantiaque æqualitate pater, et filius etiā in creaturis non dirimuntur, etsi hypostasi atque atomo: sic & pater & filius in diuinis, natura non dispescuntur (diuinitas enim natura est) etsi hypostasi alius sit pater, alius filius. Hoc autē desyderio salutis eorū faciebat, quod mittebat eos ad opera cōtemplanda, ut uel per illa inducerentur ad credendum: quibus si crederent, continuo & uerbis crederent, tametsi prius illis non credidissent. Non enim credere potuissent operibus, quin consequenter credidissent uerbis: neque uerbis, quin illicò operibus. Quod si tantū amabat dominus salutem eorū, modo eam admittere uoluissent: quantum amat fidem illorum, qui theodidacti, deique dociles sunt, in nullo reluctantes: sed uerbis eius credentes, tanquā uerbis dei: & operibus, tanquā operibus dei, ut reuera utraque sunt, quantum eorum salutem: cum etiam lapidantes se, & blasphemantes nullatenus perdere uellet, sed saluare: Quem etsi hominem & creaturam uidebant, eundem tamen intelligere debebant deum esse, propter quem deus uolebat omnes homines saluos fore: ut de eo ait per Esaiam: Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, & gloriosus, ego dilexi te, & dabo homines pro te, & populos pro anima tua. Et subdit: In gloriā meā creauit eū: formauit eum, et feci eum. & paulo post: Verè uos testes mei, dicit dominus, & seruus meus quem elegi, ut sciatis & credatis mihi, & intelligatis quia ego ipse sum: ante me non est formatus deus, et post me non erit. Ecce quomodo deus formauit eū, & quomodo ipse est deus formatus, ante quē non est formatus deus (non enim uoluit incarnari pater) et post quē non erit formatus deus (non enim incarnabitur aliquando spiritus sanctus) sed solus filius ipse formatus deus est: quandoquidem solus incarnatus est, & homo factus, in quo solo est dei uoluntas, ut per fidem ipsius sit omnium salus. Quem elegi (inquit deus) ut sciatis & credatis mihi, & intelligatis quia ego ipse sum. Et post tantam erga ipsos dei bonitatem, uolebant eum apprehendere, ut tentarent, quem sic non potuerāt alio interficere modo, subdente Ioanne. ¶ Quarebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem, in eum locum ubi erat Ioannes baptizans primum, & mansit illic. Et multi uenerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem

Psal. 81.

Psal. 4.

Esa. 44.

87.

» signum fecit nullū: omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, uera erāt. Et mul-
 ti crediderūt in eum. ¶ Cum ipsum lapidibus obruere conantes, nullo pacto lædere
 potuissent: nequaquā hoc mirabili signo moti, tentant eū Iudæi apprehendere. In quo
 & aliud diuinitatis suæ dedit eis signum: quod intelligimus per id: Et exiuit de mani-
 bus eorum, id est elapsus est è manibus eorum, dando eis signum, quod nō humanæ
 potestatis, sed suæ uolūtatis esset quod teneretur, si aliquando teneretur. Et sic uerba
 sua signis, uirtutibus, ac mirificis operibus comprobauit: ut uel ex ijs signis, quod sci-
 licet faxis obrui, quod manibus perinde ac si nullæ essent manus, teneri non potuit, re-
 sisperent, & tandē operibus crederent. Et ut eos ad pœnitentiā expectaret, & non
 continuo perderet, ut poterat & meriti erant: quia patiens, misericors & longanimis;
 profectus est in eum locum, ubi primum Ioannes fuerat baptizans: dudum enim di-
 em clauserat Iōānes. Et quod in loco Ioannis erat: iudiciū fuit, quod oportuit legē gra-
 tiæ, & perfectæ libertatis esse, ubi lex uetus & seruitutis fuerat. Et multi uenerunt ad
 eum, inducti ratione signorum, quæ & antea, & nuper Hierosolymis fecerat. Et dice-
 bant: Ioannes quidem signū fecit nullū, sed quæcuncq; dixit Ioannes de hoc, uera erāt:
 ergo hic, non Ioannes, est CHRISTVS, & ad hūc est eundū. Et multi crediderūt in eū:
 quod in super iudiciū est, quod finita uetere lege omnes adituri sunt CHRISTVM, &
 credituri in eum, ut impleatur id propheticū: Omnes gentes quascūq; fecisti, ueniēt,
 & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuū. Quod utinā citō com-
 pleatur, iam uniuerso fermè terrarū orbe Christianis discluso, superioribus annis Lu-
 sitanis orientem tot seculis abditū lusfrantibus: Hispanis orbem occiduum ad æqua-
 torem, & zonā torridā deurgētem: & Gallis plagam occiduum à parallelo nostro,
 & infra, ad Cynosuram circumicq; boreum. Et nunc in toto orbe purè diffundatur
 CHRISTI uerū dei nomen, & fides, & impleatur uoluntas spiritus sancti per os pro-
 phetæ, dicētis: Omnis terra adoret te, & psallat tibi, psalmū dicat nomini tuo. Ut ubi-
 que gentium æterno patri per filium detur laus, honor, gloria, decus, potestas, & im-
 perium, in omnia seculorum secula. Amen.

Psal. 87.

Psal. 67.

C A P V T V N D E C I M V M.

88

Rat autem quidam languēs, Lazarus à Bethania, de castel-
 lo Mariæ & Marthæ sororum eius. Maria autem erat, quæ
 unxit dominum unguento, & extersit pedes eius capillis su-
 is, cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores
 eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quē amas, infirmatur. 5

89

Audiens autem IESVS, dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortē, sed pro
 gloria dei, ut glorificetur filius dei per eā. Diligebat autē IESVS Martham,
 & sororē eius Mariā & Lazarum. ¶ Ut ergo audiuit quia infirmabatur: tūc
 quidē mansit in eodem loco duobus diebus, deinde post hæc dicit discipu-
 lis suis: Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quære-
 bant te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc? Respondit IESVS: Nōne
 duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lu-
 cem huius mundi uidet: si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux
 non est in eo. Hæc ait, & post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit,
 sed uado ut à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, 15
 si dormit, saluus erit. Dixerat autem IESVS de morte eius: illi autem puta-
 uerunt, quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo IESVS dixit eis ma-
 nifeste.

nifeste, Lazarus mortuus est, & gaudeo propter uos ut credatis: quoniam
 non erā ibi, sed eamus ad eū. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad
 20 cōdiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cum eo. ¶ Venit itaq; IESVS, & 90
 inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Be-
 thania iuxta Hierosolymam, quasi stadiis quindecim. Multi autē ex Iudæis
 uenerant ad Martham & Mariam, ut cōsolarentur eas de fratre suo. Martha
 ergo ut audiuit, quia IESVS uenit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat.
 25 Dixit ergo Martha ad IESVM: Domine, si fuisses hic, frater meus non fu-
 isset mortuus. Sed & nunc scio, quia quæcunq; poposceris à deo, dabit tibi
 deus. Dicit illi IESVS: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio quia re-
 surget in resurrectione in nouissimo die. Dixit ei IESVS: Ego sū resurrectio,
 & uita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet: & omnis qui uiuit
 30 & credit in me, nō morietur in æternū. Credis hoc? Ait illi: Vtiq; domine,
 Ego credidi quia tu es CHRISTVS filius dei uiui, qui in hūc mundum ue-
 nisti. Et cum hæc dixisset, abiit & uocauit Mariam sororem suam silentio,
 dicēs: Magister adest, & uocat te. Illa ut audiuit, surrexit citò, & uenit ad eū,
 nondum enim uenerat IESVS in castellum, sed erat adhuc in illo loco, ubi
 35 occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cū ea in domo, & cōsolabantur
 eam, cum uidissent Mariam quia citò surrexit & exiit, secuti sunt eā, dicen-
 tes, quia uadit ad monumentum ut ploret ibi. Maria ergo cum uenisset ubi
 erat IESVS, uidens eum, cecidit ad pedes eius, & dixit ei: Domine, si fuis-
 ses hic, nō esset mortuus frater meus. ¶ IESVS ergo ut uidit eam plorantē, 91
 40 & Iudæos qui uenerāt cū ea plorātes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum,
 & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, ueni & uide. Et lachryma-
 tus est IESVS. Dixerūt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidā
 autem ex ipsis dixerūt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere
 ut hic nō moreretur? IESVS ergo rursus fremēs in semetipso, uenit ad mo-
 45 numentū: erat autē spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait IESVS: Tolli
 te lapidē. Dicit ei Martha, soror eius qui mortuus fuerat: Domine, iā fœtet:
 quadriduanus est enim. Dicit ei IESVS: Nōne dixi tibi, quoniam si credi-
 deris, uidebis gloriā dei? Tulerunt ergo lapidē. IESVS autem eleuatis sur-
 sum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi quoniā audisti me. Ego autē sciebā,
 50 quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, uoce magna clamauit: Lazare, ueni fo-
 ras. Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes istitis, &
 facies illius sudario erat ligata. Dixit eis IESVS: Soluite eū, & finite abire.
 Multi ergo ex Iudæis qui uenerant ad Mariam & Martham, & uiderāt quæ
 55 fecit IESVS, crediderunt in eum. ¶ Quidam autem ex ipsis abierūt ad pha- 92
 risæos, & dixerunt eis quæ fecit IESVS. Collegerūt ergo pontifices & pha-
 risæi concilium, & dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa fa-
 cit? Si dimittimus eū sic, omnes credent in eum. Et ueniēt Romani, & tol-

lent nostrum locū, & gentē. Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, eū esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquā nec cogitatis: quia expe- 60 dit uobis ut unus moriatur homo pro populo, & nō tota gens pereat. Hoc autem à semetipso nō dixit: sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, quia IESVS moriturus erat pro gente: & non tātum pro gēte, sed ut filios 93 dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. ¶ Ab illo ergo die cogitauerunt, ut interficerent eum. IESVS ergo iam nō in palām ambulabat apud 65 Iudæos: sed abiit in regionē iuxta desertū in ciuitatē, quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Iudæorum, & ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante pascha, ut sanctificarent seipso. Quærebant ergo IESVM, & colloquebantur adinuicē, in templo stantes: Quid putatis, quia non uēnit ad diem festum istum? Dede- 70 rant autem pontifices & pharisæi mandatum, ut si quis cognouerit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

ANNOTATIONES BREUES XLVI. CIRCA LITERAM CAP. XI.

1	languens ἀδενῶν	13	si autem * τις quis	42	facere, ut * ἔ &
	qui infirmabatur	17	manifeste παρρησία	43	foetet. ὄζει
2	fororum πρὸς ἀδελφῆς	19	condiscipulos τοῖς μαθηταῖς		olet
	singulare.		discipulos	47	lapidem
2	eius. αὐτῆς	20	& moriamur ἵνα ἀποθάνωμεν		* οὐκ ἦν τὸ τεθνηκῶς
	fœmininum.		ut moriamur		κείμενος
4	sorores	30	dei – uiui		ubi erat is qui mortu-
	– eius	31	qui in – hunc	49	fuerat, positus
6	dixit	31	uenisti.		populum
	– eis.		ἐρχόμενος		τὸν ὄχλον
8	sororem eius		uenturus erat	50	turbam
	– Mariam,		silentio,	50	misisti. * ἔ Et
8	infirmabatur ἀδενῶν	32	clanculum	51	Et – statim
	præsens.		surrexit	51	institis,
9	in eodem ἐν ᾧ ἦν	32	ἐγίγεται		κρείσσει
	in quo erat		præsens.		fascijs sepulchralibus
9	post hæc μετὰ τοῦτο	33	nondum enim οὐπω δὲ	53	Mariam – & Marthā
	singulare.		nondum autem	55	Collegerunt
	& infra.	33	erat – adhuc		συνήγαγον
9	discipulis – suis.	33	in – illo		Congregauerunt
12	ambulauerit περιπατῆν	38	& dixit λέγουσα	55	pontifices
	præsens.		præsens.		οἱ ἀρχιερεῖς
	& infra	42	cæci – nati,	58	principes sacerdotum
					& infra.
				60	Caiphas – nomine
					καΐαφας
					uobis
					ἡμῖν

primæ

62	primæ personæ. sed ut * &	64	apud Iudæos: ἐν τοῖς Ἰουδαίοις inter Iudæos	68	positiuum. colloquebantur ἔλεγον
63	cogitauerunt συνεβουλευσαντο consultaerunt	65	abijt * ἐκῆθεν illinc	69	putatis δοκῆν ὑμῶν
64	in palàm παρῳκίαι	66	Proximum ἐγγύς	70	uidetur uobis diem festum – istum

COMMENTARIUS IN CAPVT VNDECIMVM.

Beo tempore, quo dominus Hierosolymis signa fecit inter Iudæos, usque ad passionē eius, non plures fuerunt quàm tres menses, nam dicente Ioanne, iam hyems erat. Et elapsum est tempus, quo profectus trans Iordanem, mansit in loco ubi primum baptizabat Ioannes, nam nō semper in eodem loco baptizauit, sed tādē baptizauit in Aenon iuxta Salim. Vnde fit, ut non longè ante passionis tempus suscitauerit Lazarum fratrem Mariæ & Marthæ fororum, & sanctarum ipsius hospitarum, de qua re nunc Ioannes texit historiam, di-

» cens. ¶ Erat autē quidā languens, Lazarus à Bethania, de castello Mariæ & Marthæ 88
 » fororis eius. Maria autem erat quæ unxit dominū unguento, & extersit pedes eius ca-
 » pillis suis, cuius frater infirmabatur. Miserūt ergo sorores eius ad eū, dicentes: Domi-
 » ne, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autē IESVS, dixit eis: Infirmitas hæc nō est
 » ad mortē, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei per eam. Diligebat autē IESVS
 » Martham, & sororē eius Mariam, & Lazarū. ¶ Id, Maria autē erat quæ unxit domi-
 » nū unguento, & extersit pedes eius capillis suis: per anticipationem dicit Ioannes: qd'
 » latius explicat capite sequenti, ubi ait: Maria ergo accepit librā unguenti nardi pisticæ
 » preciosi, & unxit pedes IESV, & extersit pedes eius capillis suis: & domus impleta
 » est ex odore unguētī. Vbi quia prætetigerat anticipando, quod Maria soror Marthæ
 » erat, quæ unxit dominum unguento, & extersit pedes eius capillis suis: idcirco hæc di-
 » cēs, Maria ergo: addidit, ergo, particulā cōsecutionis, cōtinuationis, & explicationis
 » superius cœptæ narrationis, ac si diceret: Maria ergo de qua prætetigi quod unxit do-
 » minū, accepit librā unguētī nardi pisticæ preciosi. Et hæc & hic & illic credo esse Ioan-
 » nis intelligentiā: neq; puto eū illā peccatricis unctionem intelligere, cuius Lucas capi-
 » te septimo meminit. De qua re in prima et secunda (quæ exactior quàm prima est) de
 » Maria Magdalena disceptatione abūdē diximus. Igitur ea Maria erat soror Marthæ:
 » & indubitato ex Ioanne, quæ unxit pedes domini in Bethania post suscitationem La-
 » zari, in domo Simonis leprosi. Prius autem frater eius Lazarus infirmabatur. Et so-
 » rores eius Maria & Martha miserunt nuncium ad dominum trans Iordanem ex par-
 » te deserti, dicentes: Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem IESVS,
 » dixit: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria dei, ut glorificetur filius dei
 » per eam. Cui id dixit: Profecto nūcio, unī uel pluribus uiris qui missi fuerant. Et quo-
 » modo Lazarus nō infirmabatur ad mortem, cum ea infirmitate mortuus sit? De mor-
 » te corporis non intelligebat dominus, quæ temporalis est: sed de morte spiritus & ge-
 » hennæ, quæ est æterna, quæ uel solo uerè mors est intelligēda. Porro si qui infirmen-
 » tur ad mortem spiritualem, & mortem gehennæ, & ad eam perueniant, hæc infirmi-
 » tas non est pro gloria dei: quia illos non suscitatur deus ad uitam, sed in perpetua mor-
 » te manent, de quibus dicitur: Non mortui laudabunt te domine, neq; omnes qui de-
 » scendunt in infernum. Si uero ad mortem corporis, id esse potest pro dei gloria: quod
 » in Lazaro euēnit. nam qui uiderunt eum ex morte corporis, & indubitata quidē mor-
 » te, quia iam quatuor dies fuerat in sepulchro, ad uitam imperio ac beneficio domi-

Psal. 113

ni rediſſe, glorificauerunt deum pariter & dominum, qui filius dei erat, cui deus tam tamq̃ admirabilem dedit poteſtatem. Dixerant autem per nuncium ſorores: Ecce quem amas, infirmatur. Proinde aduertendum eſt, quod amare **CHRISTVM**, magnū eſt: at amari à **CHRISTO**, longe maius. Quod enim amamur, ſaluamur; eſt enim amor quo amat nos, noſtræ ſalutis ratio: amor autem quo amamus ipſum, illius quædam tenuis adumbratio: neque unquam ipſum tantum amare poſſumus, quantum ipſe nos amat. Itaque non petierunt gratiam ſanitatſ fratris, per amorem quo frater amabat ipſum: ſed ſapientius, per amorem quo ipſe fratrem ipſarum amabat. Ecce (inquiunt) quē amas, infirmat. Et quod dominus amaret Lazarū, cōfirmat Ioannes, ſubdens: Diligebat autem **I E S V S** Martham & ſororem eius Mariam, & Lazarum. Nō ſolum ergo diligebat Lazarum, ſed & Martham & Mariam ſororē eius, quæ nuncium miſerant, & contrā ab illis diligebatur. ſed eius ſolius amor, potentior erat, quā omnium aliorum diligentium ipſum. Et quid, hoc audito nuncio fecerit dominus, indicat Ioannes, dicens. ¶ **V**t ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem manſit in eodem loco duobus diebus. Deinde poſt hæc dicit diſcipulis ſuis, Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei diſcipuli. Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc? Reſpondit **I E S V S**: Nōne duodecim ſunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi uidet. Si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non eſt in eo. Hæc ait, & poſt hæc dicit eis: Lazarus amicus noſter dormit, ſed uado ut à ſomno excitem eum. Dixerunt ergo diſcipuli eius: Domine, ſi dormit, ſaluus erit. Dixerat autem **I E S V S** de morte eius. Illi autem putauerunt, quia de dormitione ſomni diceret. Tunc ergo **I E S V S** dixit eis manifeſte: Lazarus mortuus eſt, & gaudeo propter uos ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, ut moriamur cum eo. ¶ **A**udiuit dominus quod Lazarus infirmabat, ſed antequam à nuncio audiſſet, id non latebat ipſum, etſi aliquot dierum interuallo diſtaret, quando quidem reſpondit nuncio: Hæc infirmitas eſt pro gloria dei, ut glorificetur filius dei per eam. per quod oſtendit ſe noſſe, quæ, qualis, cuius'ue conditionis eſſet illa infirmitas. Tunc quidem manſit in eodem loco duobus diebus. In eodem inquam loco, ubi acceperat nuncium eius rei, quam apprime ſciebat antequam fuiſſet nunciata: quid enim ipſum latere potuiſſet? In eodem quoque loco, nullo nuncio accepto, mortem illius, ſed uelate nunciāuit diſcipulis: ut intelligerent ipſum nihil latere, & æque infirmitatem illius antequam nūciaretur, noſſe atq̃ mortem: quod poſtea omnino detegit, cum apertè dicit eum eſſe mortuū: Lazarus (inquit) mortuus eſt. Et poſt duos illos dies dixit diſcipulis ſuis: Eamus in Iudæam iterum. Cui dixerūt diſcipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc: ac ſi dicerent: Ire non debes, ne præ odio in te concepto, ipſi te perdant. quod oſtendit illos eſſe male memores uerborum, quæ prius dixerat: Nemo tollit animam meam, ſed ego pono eam à meipſo: & non intelligere quod ipſe non pro arbitrio maleuolorum Iudæorum mori poterat, ſed quando uellet, et tempus à deo definitum aduentuſſet. Ideo reſpondit eis: Nōne duodecim ſunt horæ diei? Vt duodecim ſunt horæ diei, quæ prouidentia definitæ ſunt, & nequaquā noſtro arbitrio, aut plures, aut pauciores, protractiores aut contractiores fiunt: ſic & dies, id eſt tempus præſentiæ **CHRISTI** ſuper terram definitus erat: neque pro arbitrio hominum augeri aut minui, protelari aut anticipari poterat. Nequaquam igitur deterrendus erat dominus, ne illuc iret, metu Iudæorum uolentium ipſi diem, id eſt ſpacium uitæ adimere. Porro qui in die ſenſibili ambulat, non impingit in aliquod obſtaculum: quia lucem huius ſenſibilis mundi uidet. Sic & qui ambulabant in die **CHRISTI**, qui erat lux ſpiritualis, lux diuina mundi, non poterant impingere in ullam rem, quæ ipſis aliquod afferret detrimentum.

mentum: quia lumen diei, & uerissimi quidem diei habebant. Non ergo debebant deterrere dominum, ne iret in Iudæam: sed ne ipsi quidem timere cum ipso ire, quod tuti ab omni periculo ituri essent in sancta eius præsentia luce. At qui ambulant in mundo, illa luce priuati, hi timere debent, quod in uaria impingant offendicula: ut & ij qui in nocte huius mundi ambulant, in crebra incidunt pericula. Post hæc loquitur de statu Lazari, & intentione profectionis in Iudæam, dicens: Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut à somno excitem eum. Vbi de dormitione & somno, quæ opponuntur uitæ temporali, non uigiliæ, loquebatur dominus, & de excitatione à morte. At discipuli, cum nõ sic, sed de quiete quæ aduersatur labori, functionique sensuum & uigiliæ, intelligerent, dixerunt: Domine, si dormit, saluus erit. & per id, Saluus erit: idem intelligebant quod, Ab infirmitate sua conualefcet atque sanabitur. At aliter intelligere debuerant, nisi hebetes admodum fuissent eorum sensus: uel ex hoc quod dixerat ipsis, Lazarus amicus noster dormit, sed uado ut à somno excitem eum. erat enim iter plurium dierum, & ibat ut à somno quo dormiebat, excitaret eum. Quomodo ergo non intelligebant illum non potuisse tandiu dormire, dormitione opposita uigiliæ, dum scilicet è deserto ultra Iordanem, uenissent in Iudæam non procul ab Hierusalem? Sed sic rudes erant ad intelligendum, donec acceperunt spiritum sanctum: ut omnis diuinorum uerborum intelligẽtia, desuper aduenire intelligatur, & gratia illa soli deo esse tribuẽda. Proinde dominus de qua dormitione ac somno loqueretur, apertè detexit, dicens: Lazarus mortuus est. Et adiecit: Et gaudeo propter uos ut credatis, quoniam nõ eram ibi. Gaudeo (inquit) propter uos, quod non eram ibi: quia hoc erit uobis magna credendi occasio: quod non eram (inquam) ibi, corpore scilicet, licet adessẽ diuinitate: ut qui, etsi corpore abessẽ, mortem tamen uobis nunciem, perinde ac si corpore præsens essẽ. quod cũ ex præsentia cognoscetis, corroborabitur uestra fides, et credetis quod aberam et aderam. corroborabit inquam uestra fides, eo ipso quod ibi præsentia corporali, & humano modo nõ aderam. nam si affuissem, uerbo morbũ leuassẽ. Quod & hic & hinc poteram: sed nolui, ut inde uestra fides, quod ego sum filius dei, & una, eadẽq; cũ patre potestate, increlcat, cũ uideritis me, uirũ iam pluribus diebus mortuũ, uirũ iam in sepulchro foetidũ, ad uitã reuocare. Absens ergo erã propter fidem uestrà. Sed eamus ad eum. Quo dicto, Thomas qui dicitur Didymus, id est gemellus, quo modo nominari solẽt qui gemino partu æditi sunt, dixit ad alios discipulos: Eamus & nos, ut moriamur cũ eo. Quod infidelitatis & infirmitatis erat indicium. nam credere & firmus esse debebat ex his uerbis domini, quæ audiuerat prius: Nemo tollit animam meam, sed ego pono eam à me ipso. & Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi uidet. Sed rudis adhuc erat, qui minime uerba domini paulo ante dicta intellexerat: quibus dominus (si ea Thomas & discipuli intellexissent) insinuauerat neq; sibi, neq; illis ullũ mortis periculũ imminere, & ipsos securos esse debere. At, ut dictum est, sic frequenter rudes fuere, donec accepto spiritu sancto, non ultra ut sibi relictĩ agerent, sed à spiritu agerentur. Et qui aguntur, nisi haberent donũ cognoscẽdi unde id haberent, ipsi putarent quod agerent, & in hoc se ipsos deciperent: quando quidem tam diuersi sunt cum agũt, & cum agũtur, quàm caro & spiritus. nã animalis homo, id est rationalis, ut animalis siue ut rationalis, agit: & spiritualis homo, ut spiritualis, agitur. Proinde apostoli et discipuli, ante aduentum spiritus sancti ut plurimum agebant, post uero aduentum spiritus sancti, agebantur. Et licet homines agendo, & bene quidem agendo, probandi sint: multo tamen beatiores sunt qui aguntur, etsi nunquam agerẽt, sed semper agerentur, & id probè intelligerẽt. nam alioqui si sibi tribuerent, quod dei donum est, superbirent, & à deo repellerentur. Quo fit ut plus sit hominẽ agere ut instrumentũ, quàm agere ut causam:

& magis optādum, semper esse instrumentum, quā aliquando dominū, & suarum
 actionum causam: quando quidem hic homo quātuncunq; bonus sit, non nisi huma-
 nus est ac terrenus: ille, diuinus ac cœlestis. Hic non nisi gentilitiē sapit: ille, diuinē.
 Hunc philosophi docent: illum, sapientia dei. Tunc ergo cum Thomas dixit, Eamus
 & nos, ut moriamur cum eo, agebat, non agebatur. sed cum postea dixit: Dominus
 meus & deus meus: agebatur, non agebat. Actio, rudis est: passio, perfecta. Illa, cæca:
 hæc, uidens. Actio nostra non attingit fidem, nisi fortè parum admodum, sed passio
 illam operatur. Sacræ scripturæ, & maxime nouum organum, non agentium, sed pa-
 tiētium, ac eorum qui agebatur, sunt scripturæ. Et qui dono dei intelligit in scripturis
 quæcūq; sint illæ & quorūcunq;, quæ nā sunt agentū, & quæ nā patientū, diuinum
 discernit ab humano. Verum deus est, qui pro benignitate sua & actionem non con-
 temnit, & passionem (quam liceat nobis dicere energiam, in actionem uē) dulcissimū
 suæ gratiæ donū infundit. Quod ostendit in hoc, quod Thoma & alijs comitatus, uē-
 nit in Iudæam. Quod subdit Ioannes, dicens. ¶ Vēnit itaque IESVS, & inuēnit eum
 90 » quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Hierosoly-
 » mam, quasi stadijs quindecim. Multi autem ex Iudæis uenerant ad Martham & Ma-
 » riam, ut consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo ut audiuit quia IESVS uenit, oc-
 » currit illi. Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad IESVM: Domine, si fuisset
 » hic, frater meus non fuisset mortuus. Sed & nunc scio, quia quæcunq; popo-
 » sceris à deo, dabit tibi deus. Dicit illi IESVS: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha:
 » Scio, quia resurget in nouissimo die. Dicit ei IESVS: Ego sum resurrectio & uita: qui
 » credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet: & omnis qui uiuit & credit in me, non mo-
 » rietur in æternum. Credis hoc? Ait illi: Vtiq; domine. Ego credidi quia tu es CHRI-
 » STVS filius dei uiui, qui in hunc mundum uenisti. Et cum hæc dixisset, abiit & uo-
 » cauit Mariam sororem suam silentiō, dicens: Magister adest, & uocat te. Illa ut au-
 » diuit, surrexit citō, & uenit ad eum. Nondum enim uenerat IESVS in castellum, sed
 » erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in do-
 » mo, & cōsolabantur eam, cum uidissent Mariam quia citō surrexit & exiit, secuti sunt
 » eam, dicentes: Quia uadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo cum uenisset
 » ubi erat IESVS, uidens eum, cecidit ad pedes eius, & dixit ei: Domine, si fuisset hic,
 » non esset mortuus frater meus. ¶ Pone Lazarum uno die mortuum antequam po-
 » neretur in sepulchro, & intelliges locum trans Iordanem ubi dominus resederat, iti-
 » nere quinque dierum distare à Bethania. Quod si plus uno die seruatus fuerat antequā
 » tumularetur, plus etiā interualli fuit quā iter quinque dierum, nam cum uenit Betha-
 » niam, inuēnit eum quatuor dies iam in monumento habentem, id est inuēnit eum
 » iam quatuor dies in sepulchro fuisse, quod & ipsum non latebat. Sed & ex hoc intel-
 » ligebāt discipuli eius, qd' quo die Lazarus mortē obierat, ipsis in eo loco dixisset La-
 » zarum esse mortuū. Porrò Bethania ferè duobus passuū milibus à ciuitate Hierosoly-
 » ma distabat, dicente Ioanne: Quasi, id est plus minus, stadijs quindecim, quæ passus ef-
 » ficiunt 1875. Et multi ex Iudæis uenerant ad Martham & Mariam, ut consolarentur
 » eas de fratre suo. Et hi Iudæi, intelliguntur Hierosolymitani. Vnde conijcere possu-
 » mus, domum illam fuisse honorificam, & Marthā & Mariam & Lazarū honorificas
 » personas: cum ex tanta urbe quæ erat domina prouinciarū, uenerint nō pauci, ad tan-
 » tam distantia, & in ea difficultate ascensus & descensus mōtis, ut consolarentur Marthā
 » & Mariam super morte fratris sui: & tanto tēpore ut quinque aut sex diebus ibi reman-
 » serint: ad hoc enim ipsum uenerant (quis dubitat?) ut per totos septem dies luctus
 » consolarentur eas. Sed diuinæ prouidentia nutu, eorum pietas in Lazarū & sorores
 » eius ordinata est: ut intelligerent se non esse ueros consolatores, sed eum qui uerè
 » consolaturus erat eas, qui est omnium uerus consolator, uiderent, & uidentes crede-
 » rent, &

rent, & credentes consolationem reciperent aeternā: quamuis solum uenissent ut consolationem præstarent ferè momentaneam: pia siquidem nobis, siue secundum nos, siue altiore impulsu ordinantibus opera, melius de nobis (quæ sua bonitas est & misericordia) deus ordinat. Nondum dominus noster & discipuli intrauerant Bethaniam, cum Marthæ nunciatum est, quod ipse ueniret. Quod ut audiuit Martha, uenit illi obuiam. Maria autem in lectu domi sedebat, neque quicquam de domino intellexerat. Ut autē Martha uenit ad dominum, ueneratione ea quam sciuit ac potuit, exhibita (non enim aut sciuit aut potuit, quanta erat exhibenda) dixit illi: Domine, si fuisset hic, frater meus non fuisset mortuus, Sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à deo, dabit tibi deus. Cum dicebat, Si fuisset hic, frater meus non fuisset mortuus: fidem suam ex præsentia IESU, manifestabat: qui si illo modo fuisset præsens, neque Lazaro ægrotanti, neque sorori petenti, opem negasset: & hæc erat uera fides. Sed uoluit dominus, solum esse occulte præsens, ut ex se manifeste præsentem, tandem maius ac diuinius cognosceretur opus. Cum autem adijcit, Sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à deo, dabit tibi deus. non uidetur intelligere quid dicat, neque agendo, sed patiendo loqui: quod postea fiet dilucidius. Quod dixit dominus: Resurget frater tuus: id de resurrectione præsentanea, & quæ quasi ad manum erat, dicebat: ut & quod discipulis prius dixerat, Sed uado ut à somno excitem eum: de hac profectò resurrectione dixerat. At Martha, cum id non intelligeret, dixit: Scio, quia resurget in nouissimo die. Et uerum quidem dixit, sed non respondit ad dictum domini: quia cum de ea resurrectione, quæ in foribus erat, loqueretur, illa id detorsit ad eam, quæ in nouissimo die futura erat. In quo & ueram fidem suam demonstrauit, cum ait: Scio. Sed dominus noster uolens eum amplius erudire, & docere quod de ea quam statim facturus erat, intelligeret, adiecit: Ego sum resurrectio & uita. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet: & omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Quid est resurrectio in hominibus, nisi ex morte uitæ resumptio? Et quis est mortuus, nisi qui peccatum habet? Omnis ergo qui peccatum habet, & maxime infidelitatis, quod est maximum peccatū, mortuus est, attamen si peccatū illud relinquat (ad quod quidē faciendum deus semper adiuuat) & credat in CHRISTVM, licet mortuus fuerit, uiuet: & omnis qui uiuit & credit in eum (uiuit autem omnis, qui CHRISTI iustitiam habet, quæ ex fide & charitate est) non morietur in æternum. nam ubi ea iustitia est, CHRISTVS ibi uita est. Porro mori quisquam non potest sine peccato, peccatum autem, infidelitas. at uiuens & credens, quomodo infidelitatem haberet, & maxime is qui scit se non sua, sed ea quæ CHRISTVS est, uiuere uita, & indignum arbitratur, ut se sua dicat uiuere uita: cum hæc non sit uita, sed umbra quædam uitæ, quæ sic ueræ uitæ est assecla, ut in lumine corporeæ molis, umbra. Qui igitur credit in CHRISTVM, etsi prius mortuus fuerit, uiuet: quia CHRISTVS est ipsa resurrectio: resurrectionem autem uita consequitur, ut solem orientem, dies. Et qui uiuit & credit in eum, non morietur in æternum: quia ipse est illi uita indeficiens. Quo dicto interrogat Martham: Credis hoc? Quæ eum solum attendens, non se suæque mentis iudicium (non enim quid diceret, intelligebat) respondit: Vtiq; domine. Et certè firmissimè credebat, etsi non intelligeret, neque ad id anniteretur: tanti apud illam erat is qui illud dicebat. Et adiecit insuper Martha aliud quod uerissimè credebat, atque dudum crediderat, dicens: Ego credidi, quia tu es CHRISTVS filius dei uiui, qui in hunc mundum uenisti. Et hæc fides, quodammodo ratio & causa erat, cur nunc credidisset, nulla prorsus intelligentiæ facta indagine, in omnibus quæ dixerat: Sic una fides alterā parit & adiuuat. Qui autem uerba CHRISTI iudicare uolebant, quod ad rationis indaginē pertinet, ut scribæ & pharisæi, increduli remanebant. nā fides supra rationem est. Sed & ea fides Marthæ, qua dixit: Ego credidi, quia tu es CHRISTVS sit

lius dei uiuī, qui in hunc mundū uenisti: ipsa Martha superior erat, & hanc locuta est, non secundum se, sed secundum infusionis, quo agebatur acta; fuerat, spiritum. Has fidei confessiones cum dixisset, festinanter se domū recepit, & Mariam adiit. Cui clanculum & secretò dixit: Magister adest, & uocat te. At illa nihil cunctata, ut audiuit, illico surgit, & cito gressu uenit ad dominum, Erat autem adhuc extra Bethaniam, ubi eum conuenerat Martha. Et turba Iudæorum, quæ uenerat ut consolaretur eam, secuta est eam: quāuis nesciret, neq; quò ipsa iret, neq; quid uellet, sed admiraretur tantam resurrectionem, tamq; citam abitionem: & arbitraretur eam potius iturā ad sepulchrum, ut uberius se lachrymis fatiaret. Secuta est ergo eam quocunq; profecta est: uerum non iuit ad sepulchrum, sed ad eum qui tandem omnes, & statim Lazarū euocaturus erat à sepulchro. Ad quem cum peruenisset, procidit ad pedes eius. Et hoc, erat adorationis signum, quam corde gestabat, & in corde complebat. Mox soluit os suum in eam fidei cōfessionem, in quam & prius Martha proruperat: Domine, si fuisset hic, nō esset mortuus frater meus. Et lachrymis potius misericordiam domini implorabat, quā uerbis: & spiritu, quā carne. sciebat quoque dominus, qui intuetur cor, & cui cordis silentiū locutio est, quid lachrymæ illæ poscerēt, & quid spiritus intimis gemitibus. Et quid subinde fecerit dominus, adiicit Ioannes, dicens. **IESVS** ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui uenerant cum ea plorantes, infremuit spiritu & turbauit seipsum, et dixit: Vbi posuistis eum? Dicūt ei: Domine ueni, & uide. Et lachrymatus est **IESVS**. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? **IESVS** ergo rursus fremens in semetipso, uenit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait **IESVS**: Tollite lapidem. Dicit ei Martha, soror eius qui mortuus fuerat: Domine iam fœtet, quatrīduanus est enim. Dicit ei **IESVS**: Nōne dixi tibi, quoniam si credideris, uidebis gloriam dei? Tulerūt ergo lapidem. **IESVS** autem eleuatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis: sed propter populum qui circumstat dixi, ut credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, uoce magna clamauit: Lazare ueni foras. Et statim prodijt qui fuerat mortuus, ligatus manus & pedes institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis **IESVS**: Soluite eū, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis qui uenetant ad Mariam & Martham, & uiderant quæ fecit **IESVS**, crediderunt in eum. **Martha**, contemplatione eius quem diligebat anima sua, & ad quæ suspiria cordis sui piè effundebat, plorabat abundè. & hæc lachrymæ, lachrymæ pietatis erant, ab humano quidem corde, sed uirtute quæ erat supra humanum cor, extractæ: spiritus enim erat, qui postulabat gemitibus inenarrabilibus. Et adeò potentes erant, ut omnibus qui aderant, lachrymas eliceret. Tales autem lachrymæ decent deum, & tales audit & uidet deus: de quibus propheta ait: Auribus percipe lachrymas meas. Ideo subditur: **IESVS** ergo ut uidit eam plorantem, & Iudæos qui uenerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Infremuit (inquit) spiritu, & turbauit seipsum, scilicet spiritu: quod diuinam quandam significat motionem, & ipsum magnum quippiam ac diuinum, facturum indicat. Sed quid, nisi ipsum euocaturū ab inferis tot iam diebus mortuum? Proinde interrogat, Vbi posuistis eum? Nō quod id ipsum lateret: sed ut qui perducerēt eum ad locū, diuinam cognoscerent potentiam, & participes essent gaudio, qui ob pietatis affectum luctus fuerant participes. Et dicunt ei: Domine, ueni & uide. Parum fuisset, eum uenisse corpore, qui aderat diuinitate: nisi uidisset oculis miserationis, & clementiæ suæ. Procedentibus itaque ex loco illo, & Bethaniam intrātibus, peruēnit dominus ad locum ubi tumultus erat Lazarus, sed citra monumentum substitit. Et lachrymatus est **IESVS**, Ecce uisus commiserationis, & talis quidem commiserationis,

Psal. 38.

miserationis, qualem mortalia non capiunt pectora. Quod uidentes Iudæi, cum intel-
 ligerent esse lachrymas amoris, neque id male: quia non est commiseratio sine amore,
 dixerunt: Ecce quomodo amabat eum. Et certè sic amabat eum, ut amat omnes, ita
 ut nullus amor in amatis illi respondere possit, sicuti nulla lux in illuminatis, fontanæ
 luci solis. Omnis amor alius, illuminatio quædam est: amor autem ipsius, lux ipsa fon-
 tana, sed immensa. Quod ergo diligeret, uerum dicebant: sed cū dicebāt ecce & quo-
 modo, nō uerum: quādoquidem neq; dilectionem ipsam, neq; modū eius noscebāt.
 Nam homines ut homines, non nisi humanam norunt dilectionem: illa autem erat
 plusquam humana, nimirū quanto diuinū transcendit humanū. Alij dicebāt: Non po-
 terat hic qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? Cōmiserationem
 uidebant, inspiciebant lachrymas, amorem intelligebāt: unde præter uolūtatem eius,
 mortē Lazari accidisse (quod falsum erat) conijciebāt, id impotentia eius adscribētes
 ac si dicerent: Certè qui sic cōmiseretur, illachrymatur ac diligit, si potuisset, nequaquā
 hic mortē obijisset. Potuisset autē, si cæcū natū illuminasset, cū illud facilius quā istud
 fuisset: nequaquā ergo sic cæcū illuminauit. Sed hæc humana cogitatio & infidelitas
 (solet enim humana cogitatio plerunq; infidelitati esse coniuncta, quæ haud secus ac
 serpens uitāda est) eos decipiebat: nō enim præter uoluntatē eius, aut ob impotentiā
 mortuus est, sed quia sic uoluit, ut prædixerat eo ægrotante, cum nuncijs dixit: Infir-
 mitas hæc pro gloria dei est, ut glorificetur filius dei per eā. Et quod nō ob eius impo-
 tentiam ille mortuus sit, haud multo post agnoscēt, & stulta ipsorū cogitatio argueēt.
 nam qui quatrīduanum in sepulchro, id est qui iam quintū aut sextū diem mortuum,
 rursum uita donauit, facere poterat, ut ex infirmitate non moreretur. Qui ergo ita di-
 cebant, infideles erant. Porro cum subditur: I E S U S ergo rursus fremens in seipso, ue-
 nit ad monumētum: per fremitum diuinam motionem intellige, quo insinuat, cum
 quis arduū quid aggressurus est, quandam diuinā motionem spiritus præcedere de-
 bere, quæ est quædā à deo immissa excitatio: ut uel sic intelligat se id non operari, sed
 diuinam uirtutem eiusmodi facti operatricem, ipso uti ut organo. Monumentum La-
 zari erat spelunca, cui lapis desuper appositus erat. Hoc autem monumentū fuisse la-
 pis excauatus fertur, quæ ad tēpora usque Theodosij iunioris, in memoriā celebris fa-
 cti seruatum, ex fida sibi facta relatione, tradit Adammanus. Et ait dominus: Tollite
 lapidē: quod de lapide illo superposito dixit dominus. At Marthæ quæ aderat, consi-
 lium non fuit ut auferretur, ob fœtoris horrorē. Domine (inquit) iam fœtet, quatrīdua-
 nus enim est. Quid est quatrīduanus est, nisi iam quatuor dies fuit in sepulchro, et si
 plures fuit mortuus? Vnde satis constat, eam nesciuisse quid diceret cū dicebat prius,
 Sed & nūc scio, quia quæcūq; poposceris à deo, dabit tibi deus: cū nunc ne uelit qui-
 dem ut frater discooperiatur, sed ut maneat semper lapide tectus: quod insinuat eam
 nunc ex se fidem nō habere, quæ prius supra se fidem habebat. Non reuertantur igitur
 ad se, sed maneāt supra se, quos suo spiritu persudit I E S U benignitas. Ideo de exi-
 guitate fidei carpit eam dominus, dicens: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, ui-
 debis gloriam dei? Dixerat illi: Ego sum resurrectio & uita, qui credit in me, etiam
 si mortuus fuerit, uiuet: & omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum.
 Credis hoc? Et credidit illic, fide supra se: non se, sed solum fidei autorem respicien-
 do: hic autem se respexit. Oportebat ergo facere uerbum I E S U, non illi contradice-
 re. Tulerunt ergo lapidem, ipsa non amplius reluctante, sed humiliter consentiente.
 Tunc I E S U S in gratiarum actiones audiente turba prorupit, ut pectoribus eorum fi-
 dē infereret ad salutē: & ut uerius uiuerēt quā etiam Lazarus ipse, quatenus uitam
 inter eos ex mortuis resumebat, sed adhuc mortalem, meliore insuper uicturus, ui-
 ta ex fide, non ex terrenæ uitæ priuatione, assumpta. Et ait dominus: Pater, gratias
 ago tibi, quoniam audisti me. Audierat & exaudierat eum, non solū de suscitatione

Lazari à morte corporis: sed & de suscitacione eorum qui aderant, à morte peccati & infidelitatis, quæ est maior suscitatio, & multo magis optanda quàm prima, ac ea quæ percipiabant in Lazaro. Proinde subiūgit: Ego autē sciebam, quia semper me audis: sed propter populū qui circumstat, dixi: ut credāt, quia tu me misisti. Id credere, eis magis necessariū atq; conducibile erat quàm Lazarum suscitari. Neq; necessariū erat domino palàm orare patrem, qui ab æterno à patre omne donū habebat: sed ob id duntaxat illud facere uoluit, ut eos qui aderant saluaret, & ex morte peccati ad uitam spiritus suscitaret. hoc autem non ipsi, sed eis erat necessarium, neque ob id quicquam boni deo accedit, sed solis suscitatis: nimirum diuinitatis consortium, quæ ob exuberantiā sui, se ultrò, nō reluctātibus offert atq; cōmunicat. Et cum gratias egisset, uoce magna clamauit: Lazare, ueni foras. Quàm potēs, & quàm magna fuit hæc uox, Lazare, cū eam audierit infernus: Quàm forte imperiū, & quàm ualidū, Veni foras, cui neq; mors, neq; mortis principes potuerūt obistere: Vt intelligamus uerbo dei nihil esse impossibile, siue in cœlo sursum, siue in terra deorsum, siue in profundis abyssis. Omnia enim parēt uerbo eius, cœlestia, terrestria, & inferna, neq; ullā parendi morā admittunt: quia simul cum uerbo ipso prodijt qui fuerat mortuus, ligatus manus institis, & facies eius sudario erat ligata. Instita, siue ut Græce habetur, *κηρίον*, uincula sunt sepulchralia. Hæc autem omnia, sunt mortis testimonia. Porrò linteum & sudarium, & institas, iussit dominus his qui aderant, solui ac auferri: ut uera agnoscerēt uitæ signa, & gloriam resurrectionis uidentes, glorificarent deum. Iussit quoque illum è sepulchro prodire. Quo factō, qui prius foetebat, & à tinea rodebat, repente dei gratia spirat, & omnis morbus, & quicquid illum consequebatur, in momento simul cū uerbo CHRISTI interit. ut intelligamus cum nos à morte peccati suscitāt, & omnem foetorem, & quicquid mortem illam comitabatur, plenissimè aboleri. Sed hæc suscitatio & uita, non nisi cum fide ipsius esse potest: quæ quo plenior fuerit, eo illa uegetior erit: qui enim non credit, non potest uidere hanc gloriā, nō potest solui ab institis mortis, non potest è sepulchro prodire. Tūc cognouerunt quàm stulte dixerant: Nō poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur: Et hæc quæ fecit IESVS cum uidissent etiam Iudæi, & ij quidem multi, qui uenerant ad Mariā & Martham, crediderūt in eum. Et hæc est res uerissimè gesta, pariter & mysteriū. Lazarus, peccatoris figura est. non quod talis fuerit: non enim oportet figuram id esse cuius figura est. Peccator, semper languet: Martha, actiuorum uita: Maria, contemplatiuorum, & utraque bona. Tam actiui quàm contemplatiui rogant deū pro peccatore, & ipsum peccatori adesse poscūt, & hoc per amorem, quo diligit genus hominū, quod est plasma suum. Differt interdū, ueluti parum audiēs. Deinde peccatore iam in mortem lapsō propius accedit, ut tam actiui quàm contemplatiui magis ipsum sollicitent, tamen si saluare uelit antequā rogetur. Vado (inquit) ut à somno excitem eū. Actiui, per fidem & confessionem exorant. Contemplatiui, identidem per eadem, & profundissimam humiliatiōē, & motus internos, quos suscitāt spiritus sanctus: quibus melius deus exoratur, quàm multiplicatis intercessionibus: imò deus seipso, suaq; bonitate exoratus, semper illos exaudit. Et tūc peccatores, licet in profundum malorum detrusos, suscitāt ad gloriā: & qui prius sola opera mortis habebant: ut quorū animæ erant mortuæ & foetentes in corpore, ut quæ multis diebus in sepulchro iacuerūt cadauera, repente mole peccati amota, spirantem dei gratiā sentiunt, uitamq; recipiūt. Omnia uincula & inuolucra mortis amouentur: quia diaboli uincula, & cōcupiscentiarū, peccatorumq; obnubilamenta abijciuntur. Detegitur facies mentis, quo possit uidere deum. Mortis deuium deserit, & incedit cum uiuētibus, admirantibus & glorificātibus deum: qui deducit ad inferos & reducit, qui pro gloriā bonitatis suæ iustificat impium. Sicq; augetur atq; accrescit fides multorum. At hoc tam insigne, tamq;

1. Reg. 2.

inauditum

inauditum suscitationis Lazari facinus, diu scribas & pharisæos, autori uitæ contrarios, latere non potuit. Quod subdit Ioannes, dicens. ¶ Quidam autē ex ipsis abierunt ad pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit IESVS. Collegerunt ergo pontifices & pharisæi concilium, & dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & uenient Romani & tollent nostrum locum, & gentem. Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquā, nec cogitatis: quia expedit uobis, ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem a semetipso nō dixit. Sed cū esset pontifex anni illius, prophetauit, quia IESVS moriturus erat pro gente. Et non tantum pro gente, sed ut filios dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. ¶ Dixerunt quidam Hierosolymitani, qui suscitationi Lazari interfuerant, pharisæis quæ fecit IESVS. dixerunt inquam, nō malo (ut arbitror) animo (quia hoc signum tam manifestariū fuit, ut omnis infirmitas præsentium, haud aliter expulsa fuerit, quàm ingenti lumine propulsantur tenebræ) sed ut ueridici apud eos, tam admirandi signi testes essent, & ut eos suæ admirationis & stuporis participes efficerēt. Verum miseri illi, qui cum testimonium, & admirationem ad suam salutem recipere debuerant, ad suam æternā condemnationem receperunt. Nam cōgregauerunt pontifices & pharisæi conciliū, & dicebant: & id quidē dolenter, lachrymabiliter, & uerè miserè. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Congregauerunt concilium, sed concilium malignantium. Et dixerunt: Quid facimus? ac si dicerent, Quid facturi sumus ne operā nostrā ludamus, id quod eis accidit: sed & insuper corporis & animæ iacturā fecere. Et cautam subiungunt: Quia hic homo multa signa facit. ubi ueritate compulsi, planè confitentur quod signa, & multa quidem facit, & ita ipsimet contra se, ueritatis sunt testes. Et dicunt, quia hic homo: at si scirent quis hic homo, nimirum deus homo, non mirarentur quod signa multa facit. Hic est de quo in Esaia dicitur: Quæsierūt me, qui ante nō interrogabant: inuenerūt, qui non quæsierūt me. Et subditur: Expandi manus meas tota die ad populum incredulum. Subiungunt: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Quod subindicat magna, admirabilia, & admodum potentia, ipsis testibus uel inuitis, fuisse signa illa, quæ sic omnes trahebant ad credendum in eum. Et quid est, Si dimittimus eum sic? Si permittimus eum uiuere, si eum è uita non tollimus. O miseri, duces cæcorum, & plusquam cæci: non est uestri arbitrij, non dimittere eū sic: sed diuinæ uoluntatis, quādo etiā ut aliter fiat uobis ipse permittet. Mox uero deplorantes omnium felicitatem, dicunt: Omnes credent in eum. Utinam non essent mendaces, qui nunquā erant credituri in eum. Nam etsi omnes credidissent in eum: ipsi tamen non erant de numero omnium, qui peccatū ipsum, & minus quàm nihil, erant. Et adiungunt: Et uenient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem. In quo nimium ueri sunt suæ infelicitatis uates: contra tamen accidit atque putabant, nā si dimisissent eum, Romani non uenissent. At quia non dimiserunt, reuera uenerunt & tulerunt, ac igni succederunt locum illorum, & gentem in omnes nationes uentilauerunt. Et nihilominus postea non crediderūt: quemadmodum & Daniel, cū illis CHRISTVM annūciabat, prophetauerat. Et non erit (inquit) eius populus, qui eum negaturus est: & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce uëturo: & finis eius, uastitas: & post finem belli, statuta desolatio. Sed et princeps sacerdotum, cui nomē Caiphas, accusat eos ignorantia, & ita cæcus cæcos, & ignorans ignorantes accusat, & probè quidē, dicens: Vos nescitis quicquā, nec cogitatis: quia expedit uobis, ut unus moriatur homo pro populo, & nō tota gēs pereat. At ipsi tūc quoq; cæci erāt et ignorantes, nec intelligebāt quid Caiphas diceret, imò neq; quid ipsi dicerent: cum uerum cōtra se, & in suam perniciē, quandoq; dicerent: Sic & Caiphas nihil sciebat, et ignorabat quid diceret. Sed quia erat summus pōtifex anni illius: non ratione quidē per-

92

Esa. 65.

Daniel. 9.

sonæ: sed ratione sacræ functionis, quam etsi indignus, illo anno administrabat, datum est ipsi, ut uice omnium quibus præerat, diceret: Expedi, confert, conducit uobis, ut unus moriatur homo pro populo. Pro quo populo? Pro populo Iudaico, & non solum pro populo Iudaico, sed & pro uniuersa gente, ut non tota gens pereat. Et hanc sententiam, scilicet expedire unum hominem mori pro populo, & non totam gentem perire, continent adhuc Hebræorum libri. siquidem in libro IOMA, scriptum est hoc pacto: Sic lex iudicij incedit: Expedi ut ueniat innocens, & satisfaciat pro reo: nō autem ut ueniat reus, satisfactorus pro reo. Et in MEDRAS super id Cantici canticorum, Botrus cypri dilectus meus mihi, hoc pacto: Dixit ecclesia Israël coram deo sancto & benedicto: Aeternæ deus, ea hora qua tribulas me, dilectus meus es tu: Tu efficieris dilectus meus, & prouidebis mihi. O quem hominē: qui erit in me, qui poterit dicere legi iudicij, sufficit. Et tu assumes eum, & trades eū pignus pro me. Et hoc est, quod scriptum est Cāntici canticorū primo, IS COL HACCOPHER DODI LI, id est uir omnia satisfaciens, dilectus meus mihi. Et quid est IS COL? ISSE HACOL BO, id est uir in quo omnia. & quid HACCOPHER? Qui parci, siue satisfaci: quia erit parcēs, siue satisfaciens pro peccatis Israël. Hæc habētur in uetustis Hebræorum doctrinis. Et reuera CHRISTVS est innocens ille, quem expediebat mori pro uniuerso populo reo: quando quidem est uir pro peccatis omnium satisfaciēs, & in quo uno deus omnia peccata relaxat, atq; parci: qui solus potuit legi diuinæ iustitiæ satisfacere & dicere, sufficit, quem deus pro omnibus tradidit æternæ salutis & redemptionis pignus. Hic spiritus, hic sapientia, nosse CHRISTVM omnia esse: & in quo uno, soloq; deus, omnibus quibus parci, & qui de numero sunt saluandorum, omnia peccata parci. de quo & in quo promissio ad Abraham ueridici dei impletur: In femine tuo benedicentur omnes gentes terræ, in eo enim est omnis redemptio nostra, saluatio nostra, liberatio nostra: quæ est uniuersa omnium gentium terræ benedictio. Nōne scriptum est: Torcular calcaui solus, & de gentibus non est uir mecum? Si solus, & non est de gentibus uir cum eo, quis est ergo qui se adiungere illi ausit, & dicere: Pro peccatis meis, pijs officijs, suffragijs, pœnitentijs etiam quibuscunque satisfaciam, aut satisfeci? Nōne seipsum faceret sui saluatorem, redemptorem, liberatorem, & CHRISTVM negaret? O quam ergo ingrati sumus, si id de CHRISTO nō sentimus, nimirū quod in ipso solo saluati, redempti & liberati sumus, quod Iudæi apertè sentiebāt futurū: quod etiā, etsi ignarus, fatebatur Caiphas, cum dicebat: Expedi uobis ut unus moriatur homo pro populo, & non tota gēs pereat. Et nōne dominus in octauo huius euangelij dicit: Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum: Si ergo uos filius liberauerit, uerè liberi eritis? Vbi ergo sunt nunc, qui sese credunt proprijs operibus liberare à peccatis? Hanc gratiam intelligant se soli CHRISTO domino debere, & desinant meritorum opera iactare. Sit CHRISTVS & gratia eius, tota gloria & gloriatio nostra: & sciamus quod ex nobis ipsis, & operationibus nostris non possumus esse nisi serui: proinde quod liberi sumus, uni CHRISTO acceptum referamus, quæ oportuit pro omnium liberatione mori, ne omnes seruitute peccati, & æterna quidem periremus, acceptante deo illū unicū pro pignore, et pro peccatis saluandorum omnium satisfactione. Exiguū profectò, pusillum & inhonorificum, si cuius particulari dimittat deus in ipso peccata: sed grande, magnificum & gloriosum, si omnibus illa dimittat in filio suo, pro me & omnibus alijs passo: ut illum semper suspiciamus, iugiter admiremur, & toti amore eius accēdamur, inflāmemur, ardeamus: tantam & tam incomprehensibilem patris in filio sapientiam, & erga nos benignitatem & clementiam adorantes: cuius unius mortem uoluit sic expedire, & esse necessariam, ut illa satisfaceret omnibus saluandorum peccatis, & iustitia eius omnes saluandos iustificaret. Sed reuertamur unde digressi sumus, Quamquam id de

CHRISTO

CHRISTO expediebat, & maxime quidē: ut per quem populus Hebraicus redēptus est, & ad uitam reparatus aeternā: & quotquot siue ex ipsis, siue ex gentibus crediderūt in uitae auctorē, ipse tamen Caiphas, qui in persona omnium loquebatur, ab illa felicitate est exclusus: & ex ijs ad quos loquebatur, quotquot nō crediderūt: et si illis maxime expediebat, si intellexissent ac uoluissent. Et quis addubitet, gentes, quae consecratae sunt salutē, cum eam non quærent, nō alia uia cōsecutas, quā illius unius hominis, & plusquam hominis morte (plusquam hominis dico: quia super omnes homines & angelos) quae alioqui omnes peribant, & perijissent in sempiternum? Quod testatur Ioannes, cum dicit: Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset summus pontifex anni illius, prophetauit, quia IESVS moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed ut filios dei, qui erāt dispersi, cōgregaret in unum. Et hanc etiam congregationē futurorū filiorū dei in unum, in unā fidem, unū baptisma, unam ecclesiam, quae est corpus CHRISTI, intendebat spiritus, cum per Caipham dixit: Et ne tota gens pereat. Nesciebat tamen Caiphas, perinde ut neque asina Balaam cum locuta est, quid loqueretur. Et intelligentia Caiphæ, & intelligentia oraculi prorsus diuersae erant: haec, uera & diuina erat: illa, falsa & humana, si non etiam diabolica, nam intelligebat & suum & suorum terrenum bonum esse, & populi & uniuersae gentis, si dominus mortē tolleretur, ne uniuersus populus Iudaicus, & etiam gentes ipsae crederent in IESVM, & ipsum sequerentur: ratus id & Iudaeorum & gentium perditionem, quod erat omnium uerissima salus. Haec erat intelligentia Caiphæ, sed nō oraculi. Vnde constat, ipsum nesciuisse quid diceret, & eum qui alios inscitiae arguerat, eidem accusationi multo magis obnoxium esse, & morbo eodem, ac etiam maiore laborare. Neque mireris ipsum prophetiam suam, sua intelligentia non intellexisse: cū ne prophetæ quidem suas, sua intelligentia intellexerint. Non quod nullus intellexerit, sed quod non sua, sed superiore intelligentia: maxime cum res ad manum non esset, & de qua etiam sine prophetia facile humana haberi posset coniectura. Satis hic sit, quod spiritus dei per quos uult prophetat, siue boni sint, siue mali: siue docti, siue indocti: sicuti & sacerdotio quādoq; funguntur scelesti, quemadmodum ait Hieremias: Propheta nanque & sacerdos polluti sunt. Et illam fuisse Caiphæ intelligentiam, & eādem assessores eius, quanquam carnalem & diabolicam, ex dicto eius cepisse, non eam quae uera erat, innuit sufficienter Ioannes, per ea quae subiicit, dicens.

» Ab illo ergo die cogitauerunt, ut interficerent eum. IESVS ergo iam nō in palam
 » ambulabat apud Iudaeos: sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatē quae dicitur
 » Ephraem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Iudaeorum,
 » & ascenderunt multi Hierosolymam de regione, ante pascha, ut sanctificarent se ipsos.
 » Quærebant ergo IESVM, & colloquebantur adinuicem in templo stantes: Quid putatis,
 » quia non uenit ad diem festum? Dederant autem pontifices & pharisaei mandatum, ut si quis
 » cognouerit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum. Ab illo inuito concilio, cogitauerunt
 » pontifices & pharisaei ut interficerent dominum: id enim cogitarent uolebat Caiphas,
 » quando dicebat, Nec cogitatis quicquam. Ac de illo quidem concilio, statim post suscitacionem Lazari facto, alij tacuerunt euangelistae,
 » & ideo Ioannes illud expressit. Sed illi meminerunt illius concilij, quod inierunt sacerdotes
 » scribae & pharisaei, post ingressum domini in Hierusalē: cum & Iudas tradidit dominum suum.
 » Cognouit ergo dominus, quem nihil latere poterat, cogitacionem eorum, & quo pacto ab illo die
 » statuerant in animo suo, & fixius quidē ac pertinacius, quā unquam antea, interficere ipsum. Et abiit relicta Bethania & Iudaea,
 » in eam partem quae deserto uicina est, in ciuitatem quae dicitur Ephraem, quae et Moabitum regio
 » fuisse creditur, ubi mansit cum discipulis suis usque ad aduentum suum in Hierusalem, in quo
 » impleuit quod Zacharias de ipso scripserat: Appropinquabat

Numc. 22.

Hierc. 23

93

Zach. 9.

Oo

autem pascha Iudæorum. & hoc est tertium pascha à prædicatione saluatoris, de quo meminit Ioannes. Primum enim capite secundo tangit, secundum capite sexto, tertium & ultimum, hic: quia in sequentibus de eodem loquitur. Et ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante pascha, ut sanctificarent seipso. De quibus hic loquitur euangelista, ascenderant citra sextum diem ante pascha, nam sexto illo die dominus uenit Bethaniam: & postero die, id est primo die hebdomadis Hebræorum, Hierosolymam intrasse creditur. Et qui tunc ascenderant, ea intentione ascenderant, ut sanctificarent se, id est purificarent, præpararent que ad immolandum & manducandum pascha. O quam igitur Christiani suæ purificationi inuigilare deberent, castis operibus & diuinæ opis imploratione, quando non umbram ueri agni, sed ueritatem percepturi sunt: cum illi percepturi umbram, se multis ante diebus, ut uisum est, suis purificationibus præpararent. Illis ergo diebus, affluente iam turba, quæ futuram præueniebat celebritatem, sacerdotes & pharisæi quærebant IESVM, & inuestigabant si uenisset: non boni quidem quod illi uellent gratia, sed ut ipsum apprehenderent, & apprehensum internecioni darent. Et stantes in templo dicebant inter se: Quid uidetur uobis, quod non uenit ad diem festum? Quod indicio est, dominum in alijs similibus celebritatibus solitum fuisse, aduentate turba & primis purificationibus, præuenire: quod tunc non fecerat. Nam mandatum dederant pontifices & pharisæi, ut si quis cognouisset ubi esset, indicaret protinus, ut continuo eum apprehenderent. Atqui nemo ubinam esset indicare poterat. Nondum enim uenerat. Et causam nequaquam ipsi intelligere poterant: quia ipsimet erant causa, qui in mortem eius cõspirauerant. Erat tamen uenturus: & etiam, sed non pro uoluntate eorum (ut cõspirauerant) sed pro sua solum, capiendus: & sic quidem capiendus, ut ipsemet pascha, & uerū quidem pascha immolaretur. Verum quod nondū uenerat, ipsimet (ut iam dictum est) causa erant. Quod si oculos habuissent, intellexissent id eū latere non potuisse, & ad eum mutato perfidiæ cõsilio confugissent, ueniam petentes, & filium dei, qui nihil nesciebat, agnoscentes suum regem, suumq; Mesiam, quæ odebant gratis, & in quem peccare uolebant. Et ipse misericordia sua usus, omne peccatum eis relaxasset: quoniam multus est ad ignoscendum: per quem solum, accessum habemus ad patrem misericordiarum. Cum quo ipse, & spiritus ueritatis, eodem col debent maiestatis honore: quia sunt unus deus. Cui sit omnis honor, decus & imperium, in omnia & super omnia secula seculorum. Amen.

C A P V T D V O D E C I M V M.

94

IESVS ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quæ suscitauit IESVS. Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus uero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici preciosi, & unxit pedes IESV, & ex-
 terfit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex discipulis eius Iudas Scariotis, qui erat eū traditurus: Quare hoc unguentū nō uæniit trecentis denariis, & datū est egenis? Dixit autem hoc: non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebatur, portabat. Dixit ergo IESVS: Sinite illā, ut in diē sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habebitis uobiscum, me autem non semper habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est: & uenerunt nō propter IESVM tantū, sed ut Lazarū uiderent, quæ suscitauit à

tavit à mortuis. Cogitauerunt autem principes sacerdotū , ut & Lazarū in-
 15 terficerēt: quia multi propter illū abibāt ex Iudæis, & credebāt in IESVM.
 ¶ In crastinum aut, turba multa quæ uenerat ad diē festū, cū audissent, quia 95
 uenit IESVS Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerūt
 obuiā ei, & clamabāt: Osāna, Benedictus qui uenit in nomine domini, rex
 20 Israël. Et inuēnit IESVS asellum, & sedit super eum: sicut scriptū est: No-
 li timere filia Sion, ecce rex tuus uenit sedens super pullum asinæ. Hæc non
 cognouerūt discipuli eius primū, sed quando glorificatus est IESVS, tunc
 recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei. Testimoni-
 um ergo perhibebat turba, quæ erat cū eo quādo Lazarū uocauit de monu-
 mento, & suscitauit eum à mortuis. Propter ea & obuiā uēnit ei turba: quia
 25 audierunt eum fecisse hoc signū. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos: Vi-
 detis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abiit. ¶ Erāt au- 96
 tem quidam gentiles ex his qui ascenderant, ut adorarent in die festo. Hi er-
 go accesserunt ad Philippū, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eū,
 dicentes: Domine, uolumus IESVM uidere. Venit Philippus, & dicit An-
 30 dreæ. Andreas rursus & Philippus dixerunt IESV. IESVS autem respon-
 dit eis, dicens: Vēnit hora, ut clarificetur filius hominis. Amen amen dico
 uobis, nisi granum frumēti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum
 manet: si autem mortuum fuerit, multū fructū affert. ¶ Qui amat animā su- 97
 am, perdet eam. Et qui odit animā suam in hoc mundo, in uitam æternā cu-
 stodit eā. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi sum ego, illic & mini-
 35 ster meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus.
 ¶ Nūc anima mea turbata ē. Et quid dicā? Pater, saluifica me ex hac hora. 98
 Sed propterea ueni in horā hęc. Pater, clarifica nomē tuū. Vēnit ergo uox
 de cælo dicens: Et clarificauit, & iterū clarificabo. Turba ergo quæ stabat &
 40 audierat, dicebat tonitruū esse factū. Alii autē dicebant: Angelus ei locutus
 est. Respōdit IESVS, & dixit: Non propter me hæc uox uēnit, sed propter
 uos. Nunc iudicium est mundi. Nūc princeps huius mundi eiicietur foras.
 Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem di-
 cebat, significās qua morte esset moriturus. Respōdit ei turba: Nos audiui-
 45 mus ex lege, quia CHRISTVS manet in æternum: & quomodo tu dicis,
 Oportet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis? Dixit ergo
 eis IESVS: Adhuc modicū lumē in uobis ē. Ambulate dū lucē habetis, ut
 non uos tenebræ cōprehendant. Et qui ambulat in tenebris, nescit quò ua-
 dat. Dum lucē habetis, credite in lucē, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est IE-
 50 SVS, & abiit, & abscondit se ab eis. ¶ Cū aut tāta signa fecisset corā eis, nō 99
 credebāt in eū, ut sermo Esaiæ impleretur, quem dixit: Domine, quis credi-
 dit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatū est? Propterea non po-
 terant credere: quia iterum dixit Esaias: Excæcauit oculos eorum, & indu-
 tauit cor eorū: ut non uideāt oculis, & nō intelligant corde, & cōuertantur,

& sanē eos. Hæc dixit Esaias, quando uidit gloriam eius, & locutus est de 55
 100 eo. ¶ Verūtamen & ex principibus multi crediderūt in eū, sed propter pha-
 risæos nō confitebantur, ut de synagoga nō eiicerentur. dilexerūt enim glo-
 riā hominum magis, quā gloriā dei. IESVS autē clamauit, & dixit: Qui
 credit in me, non credit in me, sed in eū qui misit me. Et qui uidet me, uidet 60
 eū, qui misit me. Ego lux in mundum ueni, ut oīs qui credit in me, in tene-
 bris nō maneat. Et si quis audierit uerba mea, & nō custodierit, ego non iu-
 dico eum: nō enim ueni ut iudicem mundū, sed ut saluificem mundū. Qui
 spernit me, & non accipit uerba mea, habet qui iudicet eū. Sermo quē locu-
 tus sum, ille iudicabit eū in nouissimo die. Quia ego ex meipso nō sum lo-
 cutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mādatum dedit, quid dicā, & quid 65
 loquar. Et scio, quia mandatū eius uita æterna est. Quæ ergo ego loquor,
 sicut dixit mihi pater, sic loquor.

ANNOTATIONES BREUES XXXIIII. CIRCA LITERAM CAP. XII.

2	fuscitauit * ἐκ νεκρῶν à mortuis	13	sed ut * &	36	pater – meus.
2	Fecerūt autem ἐποίησαν οὖν	14	Cogitauerunt ἐβουλεύσαντο	38	de cælo – dicens.
	Fecerunt igitur		Consultauerunt	40	Alij – autem
5	pistici πιστικῆς	16	In crastinum – autē τῆ ἐπαύριον	42	est mūdi * τούτου hu
	pisticae		Postero die	43	omnia (ius
7	Iudas * σίμωνος Simo 20	20	Hæc * δε autem		omnes
7	Scariotis, (nis 26 ὁ ἰσκαριώτης	26	proficimus? ωφελῆτε	46	masculinum.
	Iscariotes		secundæ perso.	47	filium hominis? – Et
9	pertinebat ad eum, ἐμελερ αὐτῷ	26	mundus – totus	47	modicū * χρόνον τέρῳ,
	cura esset illi	27	gentiles ἔθνη	47	modico tempore
9	Ioculos τὸ γλωσσόκομον		Hellenes, Græci	47	in uobis μεθ' ὑμῶν
	marfupium	30	dixerunt λέγουσι		uobiscum
10	Sinite ἄφες		præfens.	50	abscondit se ἐκρύβη
	singulare.	31	clarificetur δοξαδῆ		passiuum.
10	illam – ut		glorificetur & infra.	50	tanta τοσαῦτα
11	seruet τετήρηκεν	34	custodit φυλάξει		tot, tam multa * αὐτοῦ sua
	seruauit præteritum.		futurum.	51	Esaiæ * τοῦ προφήτου
11	habebitis ἔχετε	36	meus erit * ἢ Et	61	prophetæ πιστεύση
					crediderit

COMMENTARIVS

Rost illam inquisitionem, an dominus uenisset, à scribis & pharisæis factam, subdit Ioannes quomodo dominus uenerit Hierosolymam, dicens. **I**ESVS ergo ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit IESVS. Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus uero unus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pisticæ preciosi, & unxit pedes IESV, & exterisit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo unus ex discipulis eius, Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus: Quare hoc unguentum non uenit trecentis denarijs, & datum est egenis: Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum: sed quia fur erat, & oculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo IESVS: Sinite illam, in diem sepulturæ meæ seruaui illud. Pauperes enim semper habebitis uobiscum, me autem non semper habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est, & uenerunt non propter IESVM tantum, sed ut Lazarum uiderent quem suscitauit à mortuis. Cogitauerunt autem principes sacerdotum ut & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in IESVM. **E**die aduentus domini in Bethaniam, intelligitur sabbatum fuisse, à quo ad pascha usque, sex dies erant. Et postera die, quæ erat prima hebdomadis Iudæorum, uenisse mane Bethphage ad montem Oliuarum, & illinc adducta asina & pullo eius, Hierosolymam uenisse. Venit ergo dominus ante sex dies paschæ Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit IESVS. At de morte Lazari & suscitatione eius, abunde in præcedenti capite uisum est. Subditur: Fecerunt autem cœnam ibi. At non illo die. Nam neque licuisset eis illam sabbato parare, neque pedes ungere & tergere. Sed quo tempore hæc cœna ibi facta ei fuerit, Matthæus atque Marcus aperiunt, biduo uidelicet ante pascha. Anticipat ergo hic Ioannes narrationem cœnæ, occasione ex Lazaro accepta, quem statim à principio, ratione loci ubi ille & mortuus fuerat & reuixerat, nominauerat. Prosequitur itaque cœnam illam domini, cum amicis suis & charis hospitibus nouissimam, ratione loci præacti & Lazari (ut dictum est) resuscitati, qui & unus erat ex discumbentibus. Porro hanc cœnam describit Matthæus capite uigesimo sexto, numero 240. & Marcus capite quartodecimo, numero 79. Sed non expresserunt, quod in ea cœna Lazarus discubebat, quod Martha ministrabat, quod Maria Marthæ soror ea mulier erat, quæ non solum supra caput, ut illi dixerunt, unguentum preciosum effudit: sed etiam supra pedes, quos unguento delibutos, capillis suis exterisit: quod unguentum illud erat è nardo pistica, id est admodum fidelis, probata, et electa: quod Iudas Iscariotes erat ille qui murmurabat, & qui preciosi unguenti effusionem indigne ferebat: quod idem oculos, id est marsupium, & fortè etiã proprium habebat, in quo nonnihil ex ijs, quæ mittebantur, furto recondebat. Nam ea quæ mittebantur, ipse portabat, unde sibi quippiam diripiebat, quo suum suffarciret marsupium. Neque certè dolebat, quod precium non esset datum pauperibus (siquidem auaris nulla pauperum cura est) sed quia fur erat: hæc, illa causa doloris. Quæ omnia, quia illi omiserant, Ioannes cœnam illam de integro resumpsit describendam: & reliqua quæ ultra ea, quæ modo dicta sunt, adiecit, ijs quæ Matthæus & Marcus dixerant, assonant. Matthæus dixit de unguento Iudæ dixisse, Potuit uenundari multo: Ioannes, Trecentis denarijs: Marcus etiam, Plusquæ trecentis denarijs: unde intelligi potest, ualorem unguenti atque preciositatem, multum peccus auari ac miseri Iudæ tornisse. Porro quod legi in codicibus nostris passim solet: Sinite illam ut in diem sepulturæ meæ seruet illud. Græce singulariter dicitur, & φερεται, Sine illam: ubi ad unum sermo domini dirigitur. At hic merito singulariter:

quia hic unus, nō nomine plurium, sed unius expressus est ludas: in alijs autem, unus multitudīne designabatur: quare & ad multos dirigi sermo uidebatur, etsi ad unicum dirigebatur: perinde ac si uno delinquēte seruo, quispiā dominus dicat omnibus seruis suis, Facitis quæ nō debetis: ut omnes ad benefaciendum excitet, pariter & notet malefactorem. Ergo dominus apud Matthæū & Marcū, excitat discipulos, simul & notat malefactorē: apud Ioannem uero, solum exprimitur malefactoris reprehensio, cum dixit: Sine illā, id est, Dimitte illā, noli illi indignari ac molestus esse. nam ex Marco, ludas intelligitur malo, & obirato animo fremuisse in eam. Sed & id, Vt in diē sepulturæ meæ seruet illud: Græce aliter habet, *εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἑνταφιασμοῦ μὲς τετρήκην κερ' αὐτό*, In diem sepulturæ meæ seruauit illud. Et respondet ei, quod Matthæus habet, Ad sepeliendum me fecit: & quod Marcus, Præuenit ungere caput meum in sepulturā: ubi per præteritum loquuntur. Ac dominus quidem omnia sciēs, & ad quid unguētum illud tam electum, tam fidele, tam preciosum seruauerat (seruauerat enim ad sepulturā ipsius) quia tūc nō potuisset ipsi exhibere, uoluit quod sibi præueniendo exhiberet. Et cum faciebat mētionem de sepultura sua, & hic & apud alios euangelistas, indicabat diem sepulturæ suæ instare, & admodū uicinum esse. Vnde satis intelligi potest, cœna illa non facta ante insignem illum in Hierusalē ingressum. Et quis etiā putet, ludā ante ingressum illum domini in Hierusalem, adijisse sacerdotes, & de uendendo iusto præ incitatione diaboli, & indignatione unguenti fusi, cum ipsis pactum inijsse? Sed & hanc intelligentiam: Sine illam ut in diem sepulturæ meæ seruet illud, quæ futurum respicere uideretur, non conuenire satis constat. nam quomodo seruaret Maria in diē sepulturæ, quod effusum erat, & profus expallum: & adeo quidem, ut ludas dixerit, Vt quid perditio hæc? Quanquam perditio non erat, sed bonū opus, quod uoluit dominus in toto orbe annunciari in memoriā effundētis, id est Mariæ sororis Marthæ, ut laus eius à deo esse intelligeretur, quæ & propter deum ab homine fuerat uilipensa. Sic omnium qui ab hominibus propter pia in deum officia patiuntur, laus à deo est. Sed non idcirco statim eos colere oportet, et tanquā deos adorare: sed deum ipsum solū, qui laus est, & gloria omniū sanctorū. Adde etiā quod id, Vt in diem sepulturæ meæ seruet illud: de futuro falsum fuisset, cū ipsa non unxerit eum in die sepulturæ. Aequius ergo est, ut iuxta ueritatem Græcanicam hic locus in codicibus Latinis restituantur, & legamus, seruauit: non, ut seruet. Et cur dominus dixerit, Sine illam: continuō rationem subnectit, dicens: Pauperes enim semper habebitis uobiscum, me autem non semper habebitis. Nam pauperibus erogare, etsi bonum sit: CHRISTVM tamen, & officium in eum, postponere, non est bonum, nam qui sic facient, pauperes semper secum habebunt: at CHRISTVM nō semper habebunt, qui autem CHRISTVM non habent, nihil habent, & summè pauperes sunt. Quomodo ergo semper pauperes secum non haberent (seipsos enim fugere non possunt) sed CHRISTVM minime? Mox uero subiungit Ioannes: Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est. Vbi? In Bethania. nam illic magnus apparatus domino factus est, quo etiā nullus magnificentior legitur illi factus. Et decebat quidē, ut ei cui populus ut regi pauloante acclamauerat, ij qui ipsum maxime ea in regione diligebant, magnificum ac regium appararent conuiuium: quod multos latere non potuit, qui uenerant non propter IESVM tantum, sed ut Lazarum uiderent, quem suscitauit à mortuis. Quos in hoc notat Ioannes, quod nō propter IESVM tantum uenerant. O quam felices, si propter IESVM tantū uenissent, si tota fides ipsorum, totū desyderium, totus amor in eū fuisset conuersus, ad quē erat cōuertendus? Quod autem uenerant, ut uiderent Lazarum, quem suscitauerat IESVS: aut curiositatis, aut non plenæ fidei indicium erat, quod id non ex auditu solū, sed & ex uisu, & mutua cōuersione cognoscere uellent. Ergo cum uenimus ad IESVM, propter ipsum solum ueniamus, ne si-

miles

miles iudæis efficiamur: qui propter miracula & Lazarum ad CHRISTVM uenerunt, magis affecti ad Lazarum uidendum, quam ad ipsum CHRISTVM. Quid si ad CHRISTVM accedis, & confidis bonitate alterius ad ipsum admissum iri, male accedis, & fidem eam non habes, quam habere debes, nam bonitate eius ipsius admissum iri confidere debes, non alterius: alioqui plus bonitati alterius confidere uideris, quam CHRISTI: & credere alterum erga te magis bonum, piū & misericordem, quam CHRISTVM: & in hoc summa bonitati, pietati & misericordiae iniuriam facis: & es pie impius, atque hæc pietas tua, est stulta pietas, & fidei (quæ una est, & ad unum esse debet) defectus. Vnus enim dominus, una fides, unum baptisma, quod est spiritus sancti baptismus, sanctaque ab uno, et ad unum illuminatio. Non ergo alterius bonitati confisus, nedum tuæ, uenias ad CHRISTVM. nam si tuæ, hoc superbia & infidelitas esset, & pharisæica fiducia, qua non intrat in regnum dei, dicente domino: Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum celorum. Sed forte dicit hic quispiam: Non ergo licet accedere ad CHRISTVM inuocata uirginis matris, & sanctorum ope, ut uelit & dignetur eorum pro nobis preces suscipere, quo modo ecclesia frequenter orare solet? Non id dico. Sed si sic accedentis maior fiducia est in suffragio, aut illius gratiæ super alios donata uirginis, aut sanctorum quorumcunque etiam omnium, quam in CHRISTO solo: is non bene accedit. Quod si sola humilitas id facit, tota fiducia in patre misericordiarum, & in CHRISTO filio eius coniecta, bene accedit. Et isto modo licet, indignitate sua considerata, per ueram humilitatem, quam tantæ maiestatis adeundæ immensitas facit, & augustissima reuerentia, petere ab ipso potius, quam ab ipsis sanctis, ut sanctorum suorum pro nobis apud se admittat precem, orationumque suffragia, nos indignos (ut & reuera sumus) tantæ maiestatem orare celsentibus. Et cum oramus, solum quia iussit oremus, non quia sumus digni: sed quia ipse, ut ab omni creatura sua oretur dignissimus est. Orantium ergo non est dignitas, neque celestium, neque terrestrium, et si minus terrestrium: sed deus solus est omnium dignitas. Illucesce ergo toti orbi terrarum o lux uera, ut quæraris solum propter te. Quod si omnia alia amantur, in te & propter te amentur, pariter & colantur in te. Qui te colit, te super omnem sanctitudinem, & in te omnem sanctum colit, impletque omnem in ueritate cultum. Et quauis iudæi non irent ad CHRISTVM, eo quo ipsis erat eundem modo: indignati nihilominus ob id ipsum principes sacerdotum, cogitauerunt ut & Lazarum interficerent. Et causa erat, quia multi propter illum abibant, & credebant in IESVM. Multi abibant, id est deliciebant a factione sacerdotum propter Lazarum: sed quod propter Lazarum, non bene, nisi ceu per occasionem, nam absolute abire debebant propter IESVM, & propter ipsum credere in eum: quod & fecerunt posteaque perfecti fuerunt. Ipse enim & ratio, & finis est. Et si qui tunc uenerunt, non propter Lazarum, sed propter CHRISTVM: ad ipsum bene uenerunt: & uiderunt illum, scientes Lazarum nihil esse, sed omnia in Lazaro esse CHRISTVM: neque sancti omnes, si de uero cultu quaestio est, aliquid sunt, sed omnia in omnibus CHRISTVS. Lazarus ut Lazarus, languens, tandem mortuus, incola sepulchri, quadriuanus, foetens, etiam propriae sorori horror, mortis imago, & induratorum in peccatis expressio. At quod cogitauerunt de Lazaro, explere non potuerunt, ut & de CHRISTO plurima uoluebant animo: quibus (quia secus deo placebat) frustrabantur, & ea cadebant irrita, sicut psalmo uigesimo scriptum est: Quonia declinauerunt in te mala, cogitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire. Sed quid pro machinationibus suis, ipsis erat obuenturum, intelligere potuissent, si scripturae eiusdem psalmi, paulo ante uersum illum a spiritu sancto inductæ, sensum habuissent, de ipsis dicentis: Pones eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui: dominus in ira sua conturbabit eos, & deuorabit eos ignis. Sed quid post diem aduentus sui in Bethaniam fecerit dominus, subdit Ioannes dicens, ¶ In crastinum autem turba multa quæ uenerat ad diem festum, cum audissent quia uenit IESVS Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant: Osanna, Benedi-

Eph. 4.

Matth. 23.

95

» ctus qui uenit in nomine domini, rex Israël. Et inuenit IESVS asellum, & sedit super
 » eum: sicut scriptum est: Noli timere filia Sion, Ecce rex tuus uenit sedens super pullū
 » asinae. Hæc non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est IESVS,
 » tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerūt ei. Testimonium
 » ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo quando Lazarum uocauit de monumento,
 » & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam uenit ei turba, quia audierunt eum
 » fecisse hoc signum. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficiamus:
 » Ecce mundus totus post eum abiit. ¶ Id, in crastinum, non cœnam, tempus uic
 » cœnæ respicit: sed id quod prius dixerat, IESVS ergo ante sex dies paschæ uenit Betha
 » niam. In crastinū ergo, id est quinta die ante pascha, & sexta ante sabbatū, turba mul
 » ta, quæ non tempore quidem cœnæ propter dominum & cupiditatem uideōi Laza
 » ri, sed pauloante ad diem festum uenerat, rumore percita, quod dominus insidens
 » sive pullo asinae ueniret Hierosolymam: acceperūt ramos palmarum, & processerūt
 » obuiam ei, & clamabant: Hosiah na, Benedictus qui uenit in nomine domini, rex
 » Israël. Et cum hic Ioānes ait de turba: Cum audissent quia uenit IESVS Hierosolymā,
 » acceperunt ramos palmarum & processerunt obuiam ei: animaduertendum est Mat
 » thæum & Marcum meminisse uestimentorum impositorum, illum super asinā & pul
 » lum, hūc autem super pullū, & eorū pariter quæ sternebantur in uia, & cædentū fron
 » des, & sternentiū in uia, partim uero similiter Lucā: at non expressisse de illis, qui pro
 » cesserunt obuiam domino cum ramis palmarum, quod hic Ioannes exprimit: uidetur
 » enim aliud & aliud esse id de quo ipsi, et id de quo hic Ioannes loquitur. solet enim Io
 » annes quæ alij exprimūt, omittere: quæ autē omittunt, exprimere. Nā cum Matthæus
 » dicit: Turbæ autē quæ præcedebāt, & quæ sequebātur, clamabāt dicentes: Hosiah na
 » filio Dauid, cui similem quoque sententiā habet Marcus, & Lucas: Et cū appropinqua
 » ret iam ad descensum montis Oliueti, acceperūt omnes turbæ discentiū gaudentes lau
 » dare deum uoce magna super omnibus quas uiderant uirtutibus, uidentur de turbis
 » comitantibus dominū in descensu montis loqui: Ioannes autē de alijs turbis occurren
 » tibus illi in uia. Quis etiā unquam CHRISTO rex maior in ueritate fuit, qui erat ipse
 » Messias, & cuius ingressus ingressu ipsius secundū ueritatē magnificentior, quē spiri
 » tus dei in prophetis prædixerat? & cui pater, cui filius, cui spiritus sanctus aderat, &
 » innumera angelorum frequentia: etsi hæc magnifica, oculis mortaliū erāt inuisibilia.
 » Atqui nullus regū terræ magnificā aliquā urbem primū ingreditur, qui turbas nō ha
 » beat etiam multas, partim ipsum comitantes, partim ex urbe ipsi magnificè occurren
 » tes. CHRISTVM igitur habuisse illas, uerisimile est: quod & ex euangelistis, & ex my
 » sterij decētia uidetur. & Matthæum, Marcū, & Lucā de comitantibus: Ioannē autē de
 » alijs ex urbe occurrentibus mentionem fecisse: ait enim, Turba multa quæ uenerat ad
 » diem festum, cum audissent quia uenit IESVS Hierosolymam, acceperunt ramos pal
 » marum, & processerunt obuiā ei, & clamabāt: Hosiah na, Benedictus qui uenit in no
 » mine domini, rex Israël: ita secreta dei dispensatione, spiritu dei faciēte. Porro palmas
 » gestare, apud Hebræos signum fuisse lætitiæ & uictoriæ, indicat id quod primo Ma
 » chabæorū cap. tertio decimo scriptū est: posteaquā à Simone capta est Gaza, quomo
 » do facta purgatione contaminationū intrauerunt cum laude & ramis palmarū, & ci
 » tharis & cynaris & cymbalis & nablis & hymnis & canticis: quia contritus erat inimi
 » cus magnus ex Israël. Ergo eos qui exierant obuiam CHRISTO, gestasse ramos pal
 » marum, signum erat ingētis lætitiæ, quam spiritus quidem CHRISTI in cordibus eo
 » rū excitabat. Sed & palmae, signū erant insignis illius uictoriæ, quam facturus erat il
 » le ipse, qui ueniebat in nomine domini: qua nulla unquā fuit maior, deuicto quidē an
 » tiquo serpente, principe tenebrarū, & uniuersa cohorte eius, uniuersaq; dæmonum
 » caterua, & uniuerso genere humano ipsum sequi uolēte, ab æterna captiuitate libera
 » to. Et

Matth. 21.

Marc. 11.

Luc. 19.

10. Et nōne etiā de hoc occurſu loquitur Amos, cum ait: Præparare ad occurſum dei tui, Iſraël: quia ecce formans montes, & creans uentū, & annuncians bonum eloquium ſuum, faciens matutinam nebulam, & gradiens ſuper excelsa terræ, dominus deus exercituum nomen eius: Oportebat certè de occurſu turbarum in ingreſſu eius, quod Ioannes expreſſit, impleri prophetiam. Ergo hæc ramorū acceptio, hic occurſus, & hic clamor, Hoſiah na, Benedictus qui uenit in nomine domini, rex Iſraël: non humana, ſed (ut dictum eſt) diuina motione facta ſunt. Et hoc per anticipatiōnem dictum à Ioanne uidetur, ad id quod ipſe ſubiūgit: Et inuenit I E S V S aſellum, & ſedit ſuper eum. Nam aſina & pullus aſinæ ipſi adducti ſunt, cum eſſet Bethphage in aſcenſu montis ex parte Bethaniæ, & eo inſidente aſinæ & pullo eius: ſic ipſi tandem ex Matth. 20, & Marco, & Luca capitibus uigeſimo primo, undecimo, & undeuigeſimo, diuinus ille & regius honor impenſus eſt, quem & Eſaias præuaticinatus erat capite duodecimo, dicēs: Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui ſanctus Iſraël. Et alio loco: Dicite filiæ Sion: Ecce ſaluator tuus uenit. Quod implebant turbæ, dicentes: Hoſiah na, Benedictus qui uenit in nomine domini, rex Iſraël. Et etiā Zachariās cap. nono: Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Hieruſalem, ecce rex tuus ueniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ. Et Zachariās modum huius aduētus in Hieruſalē expreſſit, cū dixit: Aſcēdēs ſuper aſinam, & ſuper pullū filium aſinæ. Et exultationē & iubilationem, quæ ab eo ſpiritu, per quē ille uaticinatus eſt, excitabatur. Mira autē eſt hæc excitatio & iubilatio, quā ſpiritus excitat: qui etiā lapides, id eſt ſaxea, & incredula corda, ſi uoluiffet, mouiffet, neq; potuiſſent motui eius reſiſtere, ut dixit dominus apud Lucā: Dico uobis, quia ſi hi tacuerint, lapides clamabūr: non enim agebāt, ſed agebantur: ut cū Saul prophetabat, ipſe non agebat, ſed ſuperior eo uirtus, prophetare enim non eſt agere, ſed agi, atq; diuinū quid pati: imo quicquid in nobis ſublime fuerit, ſiue in ſciētia, intellectu, & cōſilio, ſiue in ſapiētia, pietate, & timore ac reuerentia domini, et ſimilibus: nequaquā id nobis agentibus euenit, ut glorificemus deū, & cognoscamus munerū autorem: hæc enim ſumma ſapiētia eſt, noſſe cuius hæc ſunt dona, & quis horū autor. Cæterū cū hæc fierent, neq; quicquā intelligebāt diſcipuli, neq; quod ſacræ implerentur prophetiæ, licet per ipſos, agitante ſpiritu dei, fierēt: ſed tum primū intellexerunt, cū I E S V S aſſumptus eſt in cœlū, ubi in gloria dei patris, in dextera eius ſedet. tūc enim recordati ſunt, quod hæc ſcripta erāt de eo, & quod hæc fecerūt ei, ut qui à ſpiritu dei moti & aſſati fuerant. Porrò Ioannes ſubdit qua occasione primū moti ſunt Iudæi, ut cū palmis exirent obuiā I E S V: nimirū teſtimonio quod perhibebat ei turba, quæ erat cū eo quādo Lazarū uocauit de monumento, & ſuſcitauit eū à mortuis. Hoc autē teſtimoniū perhibebāt de ipſo, ſe interfuiſſe cum ipſe Lazarū qui mortuus erat, & iam in ſepulchro quatrīduanus, ſolo uocis imperio reuocauit ad uitā. Propterea & obuiā uenit ei turba, quia audierunt eum feciſſe hoc ſignū. Hæc fuit prima occasio: quā ſecuta eſt, ad ferendas palmas, & emittendam uocē laudis, exultationis, & iubilationis, ſpiritus ſancti motio. Occaſiones autem quæ à deo dantur, ſemper bonæ ſunt: quas ſi ſequimur, uidemus quā prōptē ſpiritus ſancti operatio ſeſe ingerat, nobis iam nō per occasionem, ſed per ſpiritum dei operantibus. Eandem quoq; occasionem habuerāt phariſæi: qui tamen indignè tulerunt hunc honorem filio dei, iuxta oracula prophetarum (quæ falſa eſſe non poſſunt) fuiſſe impenſum, dicentes inter ſe: Videte, ſiue uidetis (utroq; enim modo *θεωρεῖτε* uerti poteſt) quod nihil proficitis. Fecerāt enim edictum, ut nullus auderet bene loqui de illo, aut eum fateri CHRISTVM, qui nollet à ſynagoga fieri alienus, & haberi tanquā publicanus, aut publicano deterior. Sed nihil proficiebant. Vincebat enim ueritas, & eorum perfidia confundebatur. Ecce (inquiunt) totus mūdus poſt eum abiit, Hæc eſt miſerrima deploratio eorū, quod totus

Amos. 4.

Eſ. 4. 62.

Luc. 19.

1. Reg. 19.

Sapient. 8.

- mundus, id est cæteri omnes abierant post eum: ipsi uero soli relictī, quia relinqui uolebant, nullos habebant suæ perditionis socios. Sed quàm feliciter ab ipsis ad **CHRISTVM** abierāt, qui abeundo uitam, & salutem inueniebant: & quàm infeliciter non abijissent, qui remanendo inuenissent mortem, & condemnationē: Abeuntes, ducem habent spiritum sanctum: remanentes, captiuantem se diabolus. Iusta ergo erat ipsis deplorationis causa: non tamen quia cæteri ibant post eum, sed quia ipsi relictī captiua erāt dæmoniorum. Sed adeo cæci erant, ut bonum esse malum, & malum bonum crederent: & lucem tenebras, & tenebras lucem ponerent, de quibus **Esaias**: Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponētes tenebras lucē, et lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Et non solum Iudæi de desiderio **IESVS** tenebantur, & ibant ad eum, sed & gentiles, dicente Ioanne. ¶ Erant autem quidam gentiles ex his qui ascenderant, ut orarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabāt eum, dicentes: Domine, uolumus **IESVM** uidere. Venit Philippus, & dicit **Andreas**. **Andreas** rursus & Philippus dixerunt **IESVS**. **IESVS** autem respondit eis, dicens: Vēnit hora, ut clarificetur filius hominis. Amen amen dico uobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. ¶ In **Aggæo** scriptum est: Mouebo omnes gentes, & ueniet desideratus cunctis gētibus, & implebo domū istam gloria, dicit dominus exercituum. Tūc autē Hierusalem impleta erat illa gloria, quādo gentiles illi qui natione Græci ex uocabulo **Ἕθνη**, fuisse uidentur, pia causa illuc ascenderūt, nimirū ut adorarent in die festo. Qui pio quoque affectu uolebant uidere **IESVM**, qui erat, iuxta oraculū, desideratus cunctis gentibus. Et ipsis esse desideratū innuebant, cū dicebāt Philippo: Domine, uolumus **IESVM** uidere. ubi id, uolumus, desiderium eorū aperiebat. Quod **Andreas** rursus et Philippus **IESVS** dixerunt. Ipse autē qui desiderium eorū nouerat, & cuius bonitas desiderium sui eis inspirauerat, respōdit **Andreas** & Philippo: Vēnit hora ut clarificetur filius hominis: instat tēpus, ut non solū Iudæis, sed & gentibus manifesta sit gloria filij hominis, ut ipse filius dei agnoscatur. Veruntamen adiecit: Amen amen dico uobis, nisi granū frumenti cadens in terrā, mortuū fuerit, ipsum solū manet. Ipse erat granū frumenti, unde confectus est panis uitæ, qui de cœlo descēdit. Cecidit in terrā: quādo de sinu patris in uterū descēdit uirginis matris, et ex illibato utero, tanquā spūsus de thalamo suo, prodijt uidēdus mortalibus. Qui nisi mortuus fuisset, ipse solus māssisset in immortalitatis gloria. Proinde cū mors illi debita non esset, sed nobis, mortē nobis debitā, pro nobis omnibus assumere uoluit, ut uitā æternā sibi soli debitā nobis tribueret. Mirabile cōmercium. Miseriā accepit infirmitatē, mortē, & eandē quidē turpissimā, & contumeliosissimā: ut felicitatē, sanitatē, uitā, & eā quidē pulcherrimā & gloriosissimā nobis impertiret. O amor incredibilis: O bonitas inscrutabilis: O miserationū abyssus: Quis illa charitate nō inebriatur, illa bonitate non rapitur, illa abyssus non absorbetur: Aperire cordomitū, cor saxeū, cor adamantinū, & illa fide trāsfordere, ut sanctam inuenias ebrietatem, raptū, & absorptionem. Immo tu qui pro omnibus mori uoluisti, aperi illud & trāsfordere: ut olim percussisti rupem, et fluxerūt aquæ: tu inquā qui pro omnibus mori uoluisti, ne solus in immortalitate uiueres: sed beneficio mortis tuæ in eandem immortalitatē omnes tecū adduceres hōmines: hic est multus fructus, quem tua mors affert, hæc est tua uoluntas. Et certē omnes homines saluarentur, si uellent: non tamen quia uellent, sed (quod optimū est) quia tu uis. uellent autē, si non ponerent obicē, si se non amarent, si te imitādo, te amando, te sequendo, tollerent crucē suam. Proinde dicit redēptor noster, & salus ac uita nostra, aperiente nobis Ioanne. ¶ Qui amat animā suā, perdet eam: & qui odit animā suam in hoc mūdo, in uitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur. Et ubi ego sum, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrare

» hi ministraverit, honorificabit eum pater meus. **C**ōsimilē sententiā quā admonemur ne amemus nos ipsos, uitam nostram animalem, uitam præsentiē, sed mortificationē CHRISTI IESV in corpore nostro iugiter portemus: habet Matthæus cap. sextodecimo, numero 163. & Marc. cap. octauo, numero 43. & Lucas cap. 17. nume. 145. adeo necessaria est Christiano mortificatio ueteris hominis in nouo homine IESV CHRISTO (nam omnis homo nouus, CHRISTI est, aut potius CHRISTVS) non enim ibi barbarus & Scythæ, seruus & liber: sed omnia & in omnibus CHRISTVS *Coloss. 3.* (qui ex solo deo est, & qui non peccat) ut uoluerit eā ab omnibus euāgelistis testatā. Vetus homo ministrare CHRISTO non potest: quia uiuit, & uitam suā diligit, & sequitur concupiscentias suas: sed nouus homo illi ministrat: quia mortuus est mundo, et uiuit deo. Mors autē mūdi, est odiū mūdi, & omniū quæ ad aliud quodcūq; trahūt, quā ad dominū nostrū IESVM CHRISTVM. Et hīc sequitur IESVM, Lumen, fides quæ à throno dei radiat. Dux, amor ab alto prodiēs, & in altū uniēs. Vīa & termin⁹, CHRISTVS, fidei amorisq; abyssus. Et qui sic fide, & amore prouehitur, ipse est ubi est CHRISTVS IESVS, sibi ipsi in hoc mundo ignotus, in altero autem reuelandus: ut CHRISTVS in hoc mundo ignotus fuit (ita ut de illo dixerit Esaias: Verè tu es deus *Esai. 45.* absconditus, deus Israēl, saluator) in altero autē, in gloria manifestus. Sed & nūc hīc est nobiscū absconditus, dūmodo non omnino simus uetus homo: & erit nobiscū in gloria manifestus. nō enim cū eo esse possumus, nisi ipse nobiscū sit. Hoc sanè est nos ipsos cum ipso esse. Si quis (inquit) mihi ministrat, me sequatur. Et ubi ego sum, ibi sit & minister meus. Et adiecit: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Fides, spes, charitas, & opera quæ ex his procedūt, oratio, syncerus cultus, patiētia, gaudiū in spiritu sancto, & cætera id genus ministrant ei: & qui in his illi ministrauerit, honorificabit eum pater cœlestis. Sed magnus ne est honor, esse ubi ipse est, esse in filio filius dei, in eo eadē uita uiuere, & in eo eadem gloria coronari, eodēq; honore, & tandem perpetim his inebriari bonis, quæ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor *Esai. 64.* hominis, cogitatumq; ascenderūt. Hæc ubi tetigit dominus, dicente Ioanne, adiecit.

» **C**Nunc anima mea turbata est. Et quid dicā: Pater, saluifica me ex hac hora. Sed pro *98*

» pterea ueni in horā hāc. Pater, clarifica nomen tuum. Vēnit ergo uox de cœlo, dicēs:

» Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruū esse factū. Alij autē dicebāt: Angelus ei locutus est. Respōdit IESVS, & dixit: Nō

» propter me hæc uox uēnit, sed propter uos. Nūc iudicium est mundi. Nunc princeps

» huius mūdi eiicietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad me ipsum.

» Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba: Nos

» audiuius ex lege, quia CHRISTVS manet in æternum. Et quomodo tu dicis: Opor

» tet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis? Dixit ergo eis IESVS: Ad

» huc modicum lumen in uobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut nō uos tenebræ

» cōprehendant. Et qui ambulat in tenebris, nescit quò uadat. Dum lucem habetis, cre

» dite in lucem, ut filij lucis sitis. Hæc locutus est IESVS, & abiit, & abscondit se ab eis.

» **C**Nunc (inquit) anima mea turbata est. Hæc autem animæ turbatio, diuina quædam erat sanctæ animæ, immo plusquā sanctæ cōmotio, in ueritate eorū qui sanctis rapiūtur excessibus: quam diuinum quoddam & magnum sequi debebat signum. Et adeo magna erat, ut anima ipsa uideretur ignara quid loqueretur. Quod innuit, cum dicit: Quid dicā: Innuēs quod uirtus quædam anima superior in ipso operaretur, moueretq; ipsius animam. Et quid ait: Pater, saluifica me ex hac hora. Quid est, Saluifica me ex hac hora? Salua me ex hoc tēpore. Hanc horam, hoc tempus appellat mortalis conuersationis suæ super terram: ex quo ut ultimo iam sui incolatus termino petit saluari à patre, & dari sibi immortalitatis gloriam, etiam secundū eā, quam pro nobis assumpsit mortalitatis naturā. Vt & hanc salutē, nō tā sibi quā uniuersis, quos fructus pas

sionis suæ pariturus esset, precari intelligeretur. Verum sic id precabatur, ut non infirmitatis naturam, siue suam siue suorum: sed in prece, dei patris gloriam & honorẽ at-
 tenderet. Quod intelligitur per id, quod subdit: Sed propterea ueni in hanc horã. Pa-
 ter, clarifica nomen tuum. Nomẽ patris, deus, pater ipse. Nomen item patris, uerbum
 æternũ, quo pater immense seipsum exprimit: quia est character, figura, & imago pa-
 ternæ substantiæ: & ad hoc ipsum ut & pater, & uerbũ patris æternũ clarificaretur, glo-
 rificaretur, magnificaretur, uenerat in hoc ipsum mortalitatis tempus. Quæ ubi domi-
 nus in ecstasi, excessu, & euocatione animæ (quã animæ, sed diuinã dixit turbationẽ)
 locutus est, continuò uenit uox de cœlo, dicẽs: Et clarificaui, & iterũ clarificabo. quæ
 innuebat claritatẽ quæ ab æterno est, & claritatẽ in immortalitatis naturæ assumptæ,
 & super omnẽ creaturã quãtuncunq; sublimem eleuãda, gloria: & hæc futura clari-
 ficatio & glorificatio, breui erat euentura. Porro hanc uocẽ, etsi audierunt omnes, nõ
 tamen intellexerunt omnes. Sed qui fuerunt purgatiore, diuinioreq; mente, intellexe-
 rūt qd̄ diceret: Et clarificaui, & iterũ clarificabo. At turba, & qui aderãt pharisæi, qui
 signũ petebãt de cœlo, & credere nolebãt signo de cœlo, nihilo amplius intellexerūt,
 quã si factũ esset horrificũ tonitruũ. Proinde dicebãt, tonitruum esse factũ. Alij intel-
 lexerunt nõ esse tonitruum, sed diuinã quandã uocem, & dicebant: Angelus ei locu-
 tus est. Et hi quã illi propius ad gratiã accedebant: uerũ minus quã par erat, capie-
 bãt. nã hæc uox à magnifica gloria patris erat, quã euãgelista expressit: non enim erat
 angeli dicere: Et clarificaui, & iterum clarificabo. Et tunc dominus, de uoce dixit ad
 turbam: Non propter me hæc uox uenit, sed propter uos: non enim illi opus erat hac
 uoce, sed populo, ut firmaretur in fide. Et quando dixit, Hæc uox: exclusit errorẽ eo-
 rum qui tonitruũ dicebant esse factum: & si populus diuinæ uocis capax fuisset, intel-
 lexisset id quod sæpe dominus ipsis dixerat, quod pater ipsi testimoniũ perhibebat. Et
 adiecit dominus: Nunc iudiciũ est mundi. Nunc princeps huius mudi eiicietur foras.
 Si in aliquo regno immanis quidã tyrannus, Tereo, Busiride aut Phalaride truculen-
 tior regnaret, cuius cõdẽnatio, & è regno eiectio instaret, dici posset: Nũc iudiciũ est
 regni illius, nũc tyrannus regni illius eiicietur foras. Quãdo ergo totus mundus ante
 CHRISTVM, nõ regnũ, sed maxima tyrannis erat: etsi aliquanto minor fuit in Iudæa:
 & tyrãnus eius erat diabolus omniũ truculentorũ truculentiſſimus, & omniũ tyrãno-
 rũ sæuissiſſimus: cuius instabat cõdemnatio, & è tyrãnide eiectio, statuendũq; erat pau-
 lopost in uniuerso mundo expulsa tyrãnide regnũ: rectè profecto dici poterat, Nunc
 iudiciũ est mundi huius, Nunc princeps mundi huius eiicietur foras. Sed quomodo
 uincẽdus erat princeps mudi huius, cõdemnandus, & foras pellẽdus, subiũgit domi-
 nus, cũ ait: Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Tyrannus per
 tyrannidẽ, quã sibi uẽdicarat, depresso mudo per transgressionẽ factã in ligno, omnia
 in mundo trahebat ad se. At CHRISTVS per obedientiam, & exaltationem suam in li-
 gno, ubi mori uoluit, trãsgressor aut uiuere, dicẽte tyrãno, Ne quãq; morte moriemini:
 ex mudi tyrannide fecit regnũ dei. proinde tyrãni iudiciũ atq; cõdemnatio, & fo-
 ras eiectio, regnante CHRISTO IESV rege æterno, facta est. ubi enim CHRISTVS
 regnare coepit, diabolus eiectus est, et tyrãnis in dei regnũ conuersa. Et ut diabolus in
 sua tyrãnide omnia trahebat ad se: ita ubi CHRISTVS regnat, omnia ad se trahit. Hic,
 sursum, ille deorsum. Hic, ad uitam æternã, indeficiens gaudium, & immarcessibilem
 gloriã coronam: ille, ad mortem æternam, indeficientem luctũ, & ignominiosam cõ-
 fusionem. Et id, Et ego si exaltatus fuero à terra: dominũ dixisse de eleuatione sua in
 cruce, in qua sua morte genus humanum reparauit, testatur Ioannes, cum dicit: Hoc
 autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. At turba, id est aliqui è turba,
 auditis his sermonibus domini, dixerunt: Nos audiuimus ex lege, quia CHRISTVS
 manet in æternum. Et quomodo tu dicis, Oportet exaltari filium hominis: Et quis est
 iste filius

Genes. 3.

iste filius hominis: Sed ubi audiuerat ex lege, quod CHRISTVS manet in æternum? Certè ex psalmo centesimonono: Tu es sacerdos in æternū, secūdū ordinē Melchise dec. Et psalmo centesimo decimosexto: Veritas domini manet in æternum. Et in hoc Esaiæ: Verbum autem domini manet in æternū. Quid enim ueritas domini, quid uerbum domini æternū, nisi CHRISTVS & Messias? Et etiam ut rex & princeps, ex Ezechiele capite trigesimoseptimo, dicente: Et Dauid seruus meus, princeps eorū in perpetuum: quod de CHRISTO nulli ipsorum non interpretati sunt. Et ideo in eo quod arbitrabatur CHRISTVM mansurum in æternum, non errabāt: sed in hoc quod arbitrabatur CHRISTVM corporaliter, sensibiliterq; mansurum super terrā in æternū, nam sacerdotium & regnū CHRISTI, cœleste est & diuinū, non terrenum & humanum. Quare cum mirabantur, si ipse CHRISTVS esset: quod sibi suadebant, & uerè quidem suadebant plurimū, quomodo exaltaretur à terra, quē semper manere oportere in terra arbitrabantur, non intelligebāt: neq; quid esset id uerbum CHRISTI, Et ego si exaltatus fuero à terra: neque id quod audierant ex lege, CHRISTVM scilicet manere in æternū. Quanquā audire eū potuerant, dicentē id: Sicut exaltauit Moyse serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: ut cap. tertio huius, numero 25. uisum est. Et id, Cum exaltaueritis filium hominis, tūc cognoscetis quia ego sum: quod & cap. octauo huius, numero 71. uisum est. Propter eiusmodi igitur uerba, sensum nō habebant, cum dicerēt: Et quomodo tu dicis, Oportet exaltari filiū hominis? Et quis est iste filius hominis? etsi modū illius exaltationis ipsis dixerat, inquit: Sicut exaltauit Moyse serpentem in eremo, exaltauerat autem, suspendēdo eū in ligno. Et quod ipse esset filius hominis exaltādus, dixerat eis, quādo dixerat: Cum exaltaueritis filiū hominis, tūc cognoscetis quia ego sum. Tūc cognoscetis (inquit) quod ego sum, subaudi, filius hominis, de quo ego loquor: quod & hic apertē eis insinuauerat, quando dixerat: Et ego si exaltatus fuero à terra. Sed adeo obcæcati erant, ut apertē sibi loquentem non intelligerent. Et certè sic apertus erat sermo eius, ut esset apertē occultus, & occultē apertus: id est, aliquid semper lucidæ obscuritatis, & obscuræ lucis etiā turbis et rudibus, habēs: spiritalibus autē & perfectis uiris si qui aderant, totus lucidus, immo lux lucida, & nihil tenebricositatis habens in se. Turbis ergo, quæ adhuc erant incapaces intelligētīæ scripturarū, & mysteriorū quæ interrogabāt, & quæ propediē uisuræ erāt: ut multo magis uisus quàm auditis crederent, & tūc quoq; manifestē cognoscerēt omnia uerba ei⁹ uera fuisse, dixit: Adhuc modicū lumē in uobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut nō uos tenebræ cōprehendāt. Quid est, Adhuc modicū lumen in uobis est: nisi, Adhuc modico tēpore lux uobiscū est: qđ exprimit Græcus sermo, ἔτι μικρὸν χρόνον, φῶς μεθ' ὑμῶν ἐστίν. Ipse, lux erat, qui cū ipsis erat, & modico quidē tēpore cum ipsis corporaliter māsurus: quia ad summū, sexto post die erat morte tollēdus. Eos autē ambulare dum lucem habebant: erat eos sequi CHRISTVM, & credere uerbis eius. Et si CHRISTVS lux erat: tenebræ, sunt spirituales nequitīæ, maligniq; spiritus, quos cæcitas & infidelitas sequūtur. Ergo erat eis ambulandum post illam lucem, si nolebāt ab istis tenebris cōprehendi. Hoc autem perinde est, ac si quis diceret ouibus, Sequimini pastore, ut nō uos lupi cōprehendant. Sequimini pastorem, alioqui uos lupi diripient, enecabūt, deglutient. CHRISTVS, pastor erat: turba, oues, & tales quidē oues, quæ poterant esse huius sermonis capaces. Et cū dominus subdebat: Et qui ambulat in tenebris, nescit quò uadat: Dum lucem habetis, credite in lucē, ut filij lucis sitis: amplius eis explicabat, quid esset ambulare in tenebris, & quid in luce. Quia ambulare in luce, est credere in lucem, sequi lucem, & confidere luci: qui autem hoc faciūt, hi sunt filij lucis, filij CHRISTI, filij dei: lux enim, deus est: & hi, neque tenebris credūt, neq; eas sequūtur, neq; eis fidunt. Et hi sciunt quò uadunt: quia in luce omnia manifesta sunt. Nōne oriēte sole, omnia mūdi oculis sunt aperta: occi

dente uero, occulta: Sic lux dei oriens, omnia spiritualia mentibus aperit; occidens uero omnia occultit. Sed nunquā occidit, nisi mētes ad occasum ueniāt infidelitatis: quo tēpore horrendæ surgūt tenebræ, spirituū inq̄; maligna caterua, quibus hi qui ambulāt in tenebris, credūt: siue illi sint spiritus ambitionis, siue auaritiæ, siue fœdæ uoluptatis, siue superbiæ, siue deniq̄; alieni à deo cultus, qui est cuiuscūq̄; creaturæ: innumer enim sunt. Et nesciunt quò uadunt: quia mētibus ipsoꝝ profundæ subortæ sunt tenebræ, et ita omnia sunt illis occulta atq̄; clausa. Nō credūt luci, sed tenebris: neq̄; lucē sequūtur, sed fugiūt: neq̄; illi cōfidūt, sed diffidūt. Et hi, filij sunt tenebrarū. Et ubi dominus hæc locutus est eis, abiit: Quò autē abierit, Matthæus & Marcus explicant: nimis rū in Bethaniā. Et se abscondit ab eis, se subtraxit à præsentia, & cōspectu eorū. Et cū tot signa fecisset corā eis, quæ Ioānes & alij euāgelistæ retulerūt, turba scribatū et pharisæorū nō credebant in eū: quia hoc etiā à prophetis datū eis fuerat signum, ut uel ex hoc ipsum agnoscerent esse CHRISTVM, dicente Ioanne. ¶ Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: ut sermo Esaiaꝝ impleretur, quem dixit: Domine, quis credidit auditui nostro, & brachiū domini cui reuelatū est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaiaꝝ: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum: ut nō uideant oculis, & intelligant corde, & cōuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Esaiaꝝ, quando uidit gloriā eius, et locutus est de eo. ¶ Infidelitas eorum erat signum quod ipse erat CHRISTVS, ihs qui scripturas intelligebant: quia Esaiaꝝ hoc signum prædixerat capite quinquagesimo tertio, dicens: Quis credidit auditui nostro, & brachiū domini cui reuelatū est? Qui sermo ad scribas & pharisæos, & eos ex populo qui cæcitati illorum adhæserāt, pertinebat. Et oppositū huic signum, quod ipse erat CHRISTVS, est, quod qui signa eius non uiderunt, neq̄; sermonem ex sacro ore eius super terram audierunt, ij crediderunt in eū: ut cōtinenter capite præcedenti prædixerat idem propheta, dicens: iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum: quia quibus non est narratum de eo, uiderunt: & qui non audierunt, cōtemplati sunt. Aspersit profectò gentes multas, quando illas suo sacratissimo sanguine lauit, quando sacro baptismate regenerauit. Reges terræ super ipsum continuerunt os suum: quia ipsi contradicere non potuerunt. Gentes, ad quas propheta hæc de CHRISTO non narrauerunt, uiderunt: quia crediderunt. fides enim uisio est, qua uidetur deus, qua nulla melior, nulla optabilior esse potest. Et qui nō audierunt, neq̄; præsentem dominum, neq̄; ueteres prophetas aure corporali, contemplati sunt eum aure spirituali, quæ est optima aurium, quæ uidet & audit, & diuina luce impletur, & uoce dei imbuitur. Sed & aliam scripturam de incredulitate scribarum & pharisæorum, subdit Ioannes, cum ait: Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaiaꝝ: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum: ut nō uideant oculis, & intelligant corde, & cōuertantur, & sanem eos. Hoc autem dixit Esaiaꝝ cap. sexto, cum uidit gloriā CHRISTI, & loquutus est de eo. Nam hæc uerba, Ecce ego, mitte me: non sunt Esaiaꝝ, sed formata sunt in Esaia, in persona CHRISTI ad patrem. Et quæ adijcit Esaiaꝝ, sunt de patre, scilicet, Et dixit, Et dices populo huic: Audite audientes, et nolite intelligere: & uidete uidētes, et nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & aures eiꝝ aggraua, & oculos eius claude, ne fortè uideat oculis suis, et auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & cōuertatur, & sanem eū. Et cum Ioannes dicit: Propterea non poterant credere: quia rursus dixit Esaiaꝝ, propterea & quia: causam non dicunt, sed prædictionem. Prædictio autem causa surditatis & cæcitatibus eorum non erat, sed id quod in prædictione tangitur, cū dicitur: Audite audientes, & uidete uidentes. nam illud audientes & uidentes, causa erat. Nā quia putabant se audire & uidere, ut dominus dicit capite nono huius, numero 80. Nunc uero dicitis, quia uidemus, peccatū uestrum manet: ideo neq̄; audiebant, neq̄; uidebant. Qui enim credit se pos-

se aut

Matth. 21.

Marc. 11.

99

Esa. 52.

se aut audire, aut uidere suo spiritu atq; mente, nihil potest. Nihil igitur poterant, quia se posse credebāt. At qui credit & scit se non posse, potest: sed superiori potentia, quæ est maxime & supra hominem potentia. Cæterum illi nō erant planè cæci, sed lusciosi mēte: uidebāt enim secūdam se, ut & bubones & noctuæ in tenebris. Quibus ut sol excæcat oculos: sic & dei ordinatione lusciosos mēte obcæcat uerbū dei, lux spiritus, & dies diei: & hoc dei mandato, id est diuina ordinatione, Excæca (inquit) cor populū huius, & aures eius aggraua. Nō enim contingere potest hīsce hominibus, qui nullum lumen, quo uidere possint, esse putant, nisi proprium: ut deus illuminet & sanet eos. nam hī totum sibi, & nihil deo tribuerent. Nō simus ergo lusciosi mente, sed aut perfectè uidentes, idēq; à deo: aut cæci, sed ex nobis, ut cæcitatem nostram agnoscentes, uerū lumen ab eo esse cognoscamus, qui illuminat cæcos, & nihil à nobis. Quod si deus eā nobis naturam indulserit, quam ihs animantibus indidit, quæ ex felium genere sunt, quæ & noctu proprio lumine uidēt, & interdiu solari luce: ita ut natura uideamus & gratia, lumē naturæ abdicemus, ut luce dei uidere ualeamus: quia quādiu propria luce uidebimus, aut uidere uoluerimus, luce dei carebimus: perinde ut feles & uiuerra nihil solari luce uidēt, quādiu propria uident. Qui ergo propriam lucem abdicat, à deo sanari potest: hæc autem sanitas, auditio dei, & uisio dei est. At qui propria luce solū uidere uult, si ea labore pertinetia qua pharisæi, lusciosus est, & nunq̄ ad uerā lucē cōuertetur, nunquā sanabitur, quæ sanitas à solo deo est. Et hæc in oraculo Esaia intelliguntur, quod de CHRISTO uidit, quādo manifestata est ipsi in sacra uisione gloria eius. Et subdit Ioannes, quod quāq; ita prophetatū erat de scribis & pharisæis, non tamē excæcati & indurati sunt oēs, dicens. ¶ Veruntamen & ex principibus multi crediderunt in eū, sed propter pharisæos nō confitebantur, ut de synagoga nō eijcerētur. Dillexerunt enim gloriam hominū magis, quā gloriam dei. IESVS autē clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui uidet me, uidit eum qui misit me. Ego lux in mūdum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis audierit uerba mea, & non custodierit, ego non iudico eum: non ueni enim ut iudicem mundum, sed ut saluificem mundum, Qui spernit me, & non accipit uerba mea, habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et scio quia mandatum eius, uita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor. ¶ Cui è pharisæis, & etiam è principibus crediderunt in eum, qui primores erant inter illos: ut Nicodemus, Gamaliel, & quidam aliī, qui intellexerunt se non omnino uidere aut intelligere: sed sibi aliquid deesse & se ægrotare, proinde medicinam ab eo qui medicus est animarū, consecuti sunt: qui & nō magis uolebat mederi animabus istorum, quā illorū, qui cæci remāserunt, si suum morbum agnoscere uoluissent. Verū etsi credebant in eum, non tamen id aperte confitebantur, ne eijcerentur è synagoga & illo primatus honore priuarentur. Quāquam infinities maior honor & gloria erat, strenuè cōfiteri filiū dei, quā uanū honorē mundi retinere. Qui confitebitur me (inquit) corā hominibus, cōfitebor & ego eum corā patre meo, qui in cœlis est. Et qui me erubuerit, & meos sermones, hūc filius hominis erubescet cum uenerit in maiestate sua, & patris, & sanctorū angelorū. O quæ & quāta gloria, filiū dei cōfiteri quēpiam corā rege æterno, qui in cœlis est: Sanè toto splendore mūdi, tota gloria, uel in imensum maior est. Et cur nō confitebātur ore, qui credebāt corde: Quia nondū corde perfecto credebāt. Cur hoc? Quia dillexerūt gloriam hominū magis, quā gloriam dei. Quæ cognoscens dominus, ut eos ad plenam lucem pertraheret (quādoquidem corde creditur ad iustitiam, & ore confessio fit ad salutem) clamauit & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui uidet me, uidet eum qui

Matth. 10.

Luc. 9.

Rom. 10.

misit me. Quid est, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me: nisi,
 Qui credit uerbis meis, non credit uerbis meis ut meis, sed uerbis eius qui misit me:
 nā missus erat, sed missus uolēs. Mitte me, inquit. Et qui misit, dixit: Vade, & dices po-
 pulo huic. Missus autem non uult, nisi ut uerbis credatur mittentis. Creditur autem
 per auditum: auditus uero, uerbis pulsatur atque excitatur. Si ergo eis timendum nō
 erat confiteri deum mittentem: neque timere debuerunt confiteri missum ipsius, &
 præsertim cum idem essentia sint: quod innuit cum subdit, Et qui uidet me, uidet eū
 qui misit me, nam qui fide uidet filium, uidet & patrem qui misit eum: quādoquidem
 ipse & pater unum sunt, unus deus, una bonitas, una omnipotentia, una immensitas,
 una beatitudo, una maiestas. Ipse lux est, qui uēnit in mundum, ut omnis qui credit
 in eum, in tenebris non maneat. Omnia erant tenebræ, antequam ueniret in mun-
 dum: non oculis quidem corporeis, sed mentibus hominum: perinde ut omnia sunt
 tenebræ sensibus animantium priusquam sol ueniat ad diluculum. Et cantus prophe-
 tarum, non nisi quædam gallicinia fuerunt: hæc profundæ nocti, illa auroræ uicinio-
 ra. Cum autem natus est filius dei in mundum. Populus (ut inquit Esaias propheta)
 qui ambulabat in tenebris, uidit lucem magnam: habitantibus in regione umbræ mor-
 tis, lux orta est eis. Hæc autem lux, est de qua ipse dicit: Ego lux in mūdum ueni. Qui
 ambulat in luce spiritus, spiritualia discernit, & id quidem spiritu, non suo sensu, ut
 in luce sensibili sensibilia non spiritu, sed suo sensu: qui autem sic discernit, rectè iudic-
 cat: qui uero hoc facit, non offendit, non errat: is autem non manet in tenebris. At qui
 qui perfectè credit luci, quæ CHRISTVS est, ambulat in luce spiritus. Fieri igitur non
 potest, ut is maneat in tenebris. Et ad hoc qui uis credere debet in eum, ut non mane-
 at in tenebris. Qui igitur ex principibus pharisæorum credebant in eum, non debe-
 bant ultra hæere tenebris huius mundi. Sed diligebant gloriam hominum magis,
 quàm gloriam dei, atque adhuc imperfectè credebant, & ideo imperfectè discerne-
 bant. Et partim errabant, partim non errabant. Nam erubescabant confiteri eum co-
 ram hominibus, etsi occultè confiterentur eum: tandem prorsus extrahendi è tene-
 bris: si non solum sermonibus ipsius crederent audiendo, sed & fidem eius manifesta-
 rent confitendo: quod est non solum credere, sed & facere. Et subdit dominus, Et si
 quis audierit uerba mea, & non custodierit: siue ut Græce habetur, *ὁ μὴ πισύσῃ*, id
 est, & non crediderit, ego non iudico eum: non enim ueni ut iudicem mūdū, sed ut
 saluificem mundum. Audiunt uerba eius & fidelis & infidelis, qui auditu illa percipi-
 unt: sed fidelis credit, infidelis non credit. Qui autem credit, & facit ea si præcipiant
 aliquid faciendum, custodit ea, quia operatur opera fidei: qui autem non credit, eti-
 am si faciat, non custodit ea, quia non operatur opera fidei: & tanto minus, si non faci-
 at. Et tales tunc dominus nondum iudicabat, quia tunc primus eius aduentus erat:
 tunc enim non uenerat ad iudicandum, siue condemnandum mundum, sed ad saluan-
 dum. Sed in secundo aduentu, sermo eius quem auditum spreuerunt, iudicabit con-
 demnabitq; eos: immo ipse, quia tunc ueniet ad iudicandum, quosdam quidem ad ui-
 tam, quosdam uero ad interitum. Alij sunt qui audiunt & credunt, sed imperfectè, &
 hi neq; perfectè ea faciunt, neque perfectè custodiunt: tales autem erant, qui non au-
 debant confiteri dominum, gloriam hominum magis, quàm gloriam dei diligen-
 tes: qui nisi tandem perfecta fide purgētur, non possunt ea custodire. Quibus per-
 inde ut illis timendum est, ne sermo dei iudicet ipsos: nam dixit, Omnis quicumque cō-
 fessus fuerit me coram hominibus, & filius hominis confitebitur illum coram angelis
 dei. Et alio loco: Qui me erubuerit, et meos sermones, hunc filius hominis erubescet,
 cum uenerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorū. Illi ergo & isti iudicē
 habēt, sermonē dei: quia sermo quem locutus est, ille iudicabit atq; condemnabit eos
 in nouissimo die: immo illi iam iudicati sunt, quia non credūt in filium dei, licet sermo,
 quem

quem locutus est, non esset ad iudicandum, sed ad saluandum. Vt enim si rex quispiam mandatum aliquod per oratorem suum ad subditos deleget, & sint qui neque credant, neque recipiant: alij autem, etsi credant, non faciant: utrique ad regem uocati, ex mandato quod ab oratore audierunt, a rege condemnabuntur, quia regis, non oratoris erat mandatum: & hoc est sermonem, quem locutus est orator, eos condemnare: sic et ab aeterno rege, uel eo cui committet iudicium facere, ex mandato ipsius per legatum misso condemnabuntur qui illud spreuerint. Sed ei qui primo summi patris orator missus est, secundo iudicium committetur: & ita omnium iudex tandem adueniet, & ex mandato patris iudicabit, eos qui receperint illud, in uitam aeternam: qui uero aut contempserint, aut non seruaerint, in supplicium aeternum. Quod innuit dominus, cum dicit: Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et scio quia mandatum eius uita aeterna est. Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater, sic loquor. Scio (inquit) quia mandatum eius uita aeterna est, credentibus scilicet & facientibus. Quid ergo non credentibus, neque facientibus (quomodo enim facerent, si non crederent) aut credentibus, sed non facientibus, nisi iudicium mortis, & aeternae quidem mortis? Et certe qui credunt & non faciunt, contemptores sunt: perinde ut & qui neque credunt, neque faciunt: & quamdiu illi sunt eiusmodi, haud multo hisce meliores sunt. Ergo non simus tepidi, non imperfecte credamus, ut & adhuc aliquot e principibus pharisaeorum faciebant: quia sic credere, non est credere, sed credendo quodammodo contemnere, & id iudicium expectat. Sed perfecte credamus nuncio summi regis, filio patris aeterni, unigenito dei altissimi, operibus fidei fidem nostram attestando: & timore mundi abiecto, & gloria eius prorsus nihili facta, solum dei gloriam, quae sola uera est, quaerendo: quae est perfecta si de glorificare patrem per filium, per quem suos fide illuminat, & charitate qui spiritus aeterni amoris est, inflammat ad ipsum solum suspiciendum, admirandum, glorificandum ob solius bonitatis, & (ut sic dicam) amabilitatis suae incomprehensibilitatem. Cui per filium suum in spiritu sancto, pro omnibus qui uere crediderunt, credunt, & credituri sunt, omnis honor & gloria, & gratiarum actio, super omnem sensum, mentem ac intellectum, in omnia, ac super omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT TERTIVM DECIMVM.

Ante diem festum paschae, sciens IESVS quia uenit hora 101
eius, ut transeat ex hoc mundo ad patrem: cum dilexisset suos
qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et coena facta,
cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simo-
5 nis Scariotis: sciens quia omnia dedit ei pater in manus, &
quia a deo exiuit, & ad deum uadit, surgit a coena, & ponit uestimenta sua, &
cum accepisset linteum, praecinxit se: deinde misit aquam in peluim, & coepit
lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat praecinctus. Venit
ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes?
10 Respondit IESVS, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem po-
stea. Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in aeternum. Respondit ei IESVS:
Si non lauero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus:
Domine, non tantum pedes meos, sed & manus & caput. Dicit ei IESVS:
Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. Et uos
15 mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum: Propte

102 rea dixit, Non estis mundi omnes. ¶ Postquam ergo lauit pedes eorum, & accepit uestimēta sua, cū recubuisset iterū, dixit eis: Scitis quid fecerī uobis? Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenī. Si ergo ego laui pedes uestros, dominus & magister: & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplū enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & 20 uos faciatis. Amē amen dico uobis, nō est seruus maior domino suo, neque apostolus maior eo qui misit illū. Si hęc scitis, beati eritis si feceritis ea. Nō de oībus uobis dico. Ego scio quos elegerim. Sed ut adimpleatur scriptura: Qui manducat mecū panē, leuabit cōtra me calcaneum suum. A modo dico uobis, priusquā fiat, ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum. Amē 25 amen dico uobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. ¶ Cum hęc dixisset IESVS, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen amen dico uobis, quia unus ex uobis tradet me. Aspiciebāt ergo adinuicē discipuli hæsītātes de quo diceret. Erat autē recumbens unus ex discipulis eius in sinu IESV, quē diligebat IESVS. Innuit ergo huic Simō Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaq; cum recubuisset ille supra pectus IESV, dixit ei: Domine quis est? Respon 30 dit IESVS: Ille est, cui ego intinctū panē porrexero. ¶ Et cū intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Scariotis. Et post buccellam introiuit in eum satanas. Et dicit ei IESVS: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo sciuit 35 discumbentiū ad quid dixerit ei. Quidā enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei IESVS, eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festū, aut egenis ut aliquid daret. Cū ergo accepisset ille buccellā, exiuit continuo. Erat autem nox. ¶ Cum ergo exisset, dixit IESVS: Nunc clarificatus est filius hominis, & deus clarificatus est in eo. Si deus clarificatus est in eo, & deus clarificauit eum in semetipso, & cōtinuō clarificabit eum. Filio 40 li, adhuc modicum uobiscum sum. Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quò ego uado, uos non potestis uenire. Et uobis dico modò. ¶ Mandatū nouū do uobis, ut diligatis inuicem sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicē. In hoc cognoscēt omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionē habueritis adinuicē. Dicit ei Simon Petrus: Domine quò uadis? Respōdit IESVS. Quò ego uado, non potes me modò sequi, sequēris autē postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modò? Animam meam pro te ponā. Respon 45 dit ei IESVS: Animā tuā pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges 50

ANNOTATIONES BREUES XXVII. CIRCA LITERAM CAP. XIII.

4	cor ut traderet eū Iudas Simonis Scariotis τὴν καρδίαν Ἰούδα σίμωνος Ἰσκαριώτου, ἵνα αὐτὸν παραδῶ	cor Iudæ Simonis Iscariotæ, ut eum traderet dedit ei dedisset sibi	6	uestimenta - sua, 7	mifit ἐάλλα præsens
---	---	--	---	---------------------------	---------------------------

9 mibi

9	mihī μου meos & infra.	24	leuabit ἐπιθήσει præteritum.	34	& infra. dedit δίδωμι præfens.
10	scies γνώσῃ nosces & infra.	28	protestatus est, ἐμαρτύρησε testatus est	34	Scariotis Ἰσκαριώτης Iscariotæ datiuus.
12	habebis ἔχῃς præfens.	31	& dixit ei: Quis est πυθέσθαι τίς ἀρεῖν ut interrogaret quæ eēt	34	buccellam * τότε tunc
14	indiget χρεία ἔχει opus habet	32	cum recubisset ἐπιπέσωρ cum incidisset, cum decubisset	37	quæ opus sunt nobis ὧν χρεία ἔχομεν quibus opus habem⁹
21	apostolus ἀπόστολος missus, legatus	32	supra ἐπι super	39	clarificatus est ἐδοξάσθη glorificatus est & infra.
22	illum.	32	Respondit ἀποκρίνεται præfens.	46	Respondit * αὐτῷ εἰ
22	ipsum	33	panem, τὸ ἰωμίον buccellam, offulam	46	Quò - ego
22	eritis ἔσε præfens.			47	sequeris * μοι me
				47	Petrus. * κύριε Domine

COMMENTARIUS IN CAPVT TERTIVMDECIMVM.

Quæ præter illos sanctos sermones dominus fecerit in quatuor diebus, à die ingressus sui in Hierusalem usq; ad parasceuen coeptâ, quæ fuit dies paschæ, subtrahit Iohannes: quia Matthæus, Marcus, & Lucas ex illis multa expresserant. At de die præcedente pascha, & de ipso die paschæ, sub-

dit Iohannes, dicens. **¶** Ante diem festum paschæ, sciens IESVS quia uenit hora eius 101
 ut transeat ex hoc mundo ad patrem: cū dilexisset suos qui erant in mundo, in finē dilexit eos. Et cœna facta, cū diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotis: sciens quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à deo exiuit, & ad deū uadit, surgit à cœna, & ponit uestimēta sua: & cum accepisset linteam, præcinxit se. Deinde misit aquam in peluim, & coepit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrū. Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes? Respondit IESVS, & dixit ei: Quod ego facio tu nescis modò, scies aut postea. Dixit ei Petrus: Nō lauabis mihi pedes in æternū. Respondit ei IESVS: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, sed & manus & caput. Dicit ei IESVS: Qui lotus est, non indiget nisi si ut pedes lauaret, sed est mūdus totus. Et uos mundi estis, sed nō omnes. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum: Propterea dixit, Non estis mundi omnes. **¶** Ante diem festū paschæ, siue ut Græcè habetur προδὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, Ante festiuitatem autem paschæ, id est noctæ præcedente lucē celebritatis paschalis, sciens IESVS quia uenit hora eius. Quando uenit? Ea profectò die quæ iam coeperat, cum hæc quæ sequuntur, faciebat: coeperat aut parasceue magni sabbati & dies paschæ. In nocte enim parasceues mādicauit dominus agnum paschalem cum discipulis suis: ut habet Matthæus capite 26. numero ducentesimo quadragesimosexto, & Marcus capite quat-

todecimo, numero octogesimo secundo, & Lucas capite uigesimo secundo, numero centesimo septuagesimo primo. Sciebat autem dominus, qui nihil unquam nesciebat, quod tempus mortis, passionisque suae aduenerat (quandoquidem illa die parasceues passus est) ut transeat ex hoc mundo ad patrem. nam spiritus eius illa die non dum exacta, in manus patris transijt. Et ipse quadagesima à gloriosissimae resurrectionis suae die, cum corpore glorificato conscendit ad patrem: & (ut inquit propheta) supra coelum coeli ad orientem. Et tunc cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Dilexerat semper eos dominus, neque cum propinquus iam esset morti, illos non dilexit: immo in ipsa morte maximè illos dilexit, & quoscunque qui sui futuri erant: quandoquidem maiorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

Psal. 67. Posuit autem illa dilectione animam suam: & illa, amicos & inimicos, sed qui aliquando futuri essent sui, redemit. Hoc est quod nimium uerè ait: In finem dilexit eos. Nam ante mundi constitutionem dilexit eos, & post mundi constitutionem etiam in aeternitate diliget. nam aeternus amor, non interrumpitur, nec nisi aeternè amare potest: & hoc uniuersale erat quo ad omnes qui in mundo sui fuerunt, sunt, ac futuri sunt: speciale autem, quo ad suos discipulos, quos cum in hoc mundo quandiu sui fuerunt dilexisset, in finem quoque cum hunc egressus est mundum, & ad mortem usque, ut dictum est, & in ipsa morte dilexit eos. Et quomodo in morte, & ipsos & omnes non dilexisset: cum omnes sua morte redemerit? Sed & neque post mortem, & resurrectionis gloriam imminutus est amor illius: quippe qui redemptos glorificauit, & adhuc glorificabit omnes suos. Et in illa coena signum humilitatis, & eximiae dilectionis discipulis suis exhibuit: quia coena facta, comesto scilicet agni paschali, quod festinater fiebat (non enim agni paschalis comestionem surgendo interrupisset), cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes: sciens IESVS quia omnia dedit ei pater in manus, & quia à deo exiuit, & ad deum uadit, surgit à coena, & ponit uestimenta sua: & reliqua quae sequuntur. Cum dominus surrexit à coena ut lauaret pedes discipulorum, facta erat coena (ut dictum est) comestionis agni paschalis: attamen & postmodum recubuerunt in mensa, sed ad coenam spirituales, & prioris ueritatem percipiendam. tunc enim corpus & sanguinem ueri agni perceperunt: & in fine etiam, Iudae bucellam intinctam porrexit. Sed quid est, Cum diabolus iam misisset in cor, ut traderet eum Iudas Simonis Iscariotes: nisi, Cum iam diabolus suggessisset, & persuassisset Iudae Simonis Iscariotae, ut traderet IESVM: Et nonne iam miserat in cor Iudae ut traderet eum, qui biduo ante ex Matthaeo uigesimo sexto, numero 243. abiit ad principes sacerdotum, & ait illis: Quid uultis mihi dare, & ego uobis eum tradam? Et illi constituerunt ei triginta argenteos. Iam ergo hoc uirus immiserat, instillaueratque diabolus in cor Iudae. Sic & Marcus quarto decimo, & Lucas uigesimo secundo testatur. Quid etiam est, Sciens IESVS quia omnia dedit ei pater in manus: nisi, Quia dedit ei pater omnem potestatem: sicut & in Matthaeo dicit, Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra: Et quando à deo exiuit: nisi, quando adumbratus humano tabernaculo in uirgine, tandem huic mundo, partu uirgineo, uisibilis apparuit: Et quando ad deum iuit, nisi primum quando per mortem huic mundo deseruit: Et subinde, quando trabea carnis in immortalitatis gloria uestitus, caelos ad dexteram patris sessurus conscendit: Surrexit dominus à typica coena, & posuit, deposuit, exiuit uestimenta sua: id enim, Et ponit uestimenta sua, designat. Quod intelligitur per id quod postea dicitur: Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit uestimenta sua: deposuerat ergo quae resumpsit. Et depositis uestibus, cum accepisset linteum, praecinxit se. Deinde misit aquam in peluim, & cepit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo quo erat praecinctus. Haec est uerae humilitatis forma, qua dominus omnium, usque ad pedes nostros lauandos & tergendos, sese humiliat. Venit ergo ad Petrum, ut lauaret pedes eius. Et dixit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes: magna

des: magna

des: magna admiratione ductus, quod is quem suum agnoscebat dominum, quē cre-
debat Messiam, cui dixerat (afflante patre) Tu es CHRISTVS filius dei uiui: cuius Matth. 16.
maiestatem & gloriā in monte sancto uiderat, & quem tot stupēda operantē cogno-
uerat, lauare uellet sibi pedes: quod est humiliū, & nihili se facientium, officium. Cui
dominus dixit: Quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea. quasi diceret:
Quod ego nunc facio, hoc mysterium est, quod modò intelligere non potes: intelli-
ges autem postea, cum scilicet non tuo sensu, sed spiritu sancto ducēris: cum non ope-
raberis, sed alia in te uirtus. Quod sufficere poterat Petro, ut domino uolenti uel mi-
nimas sordes ipsius, & cōdiscipulorum eluere, & abstergere nō obliuisceret. Verū ipse
sensui suo innitens, respondit: Non lauabis mihi pedes in aeternum. Talis erat Petri
secundū sensum suū uoluntas, ut diceret se nunquam permissurū domino suo, ut sibi
lauaret pedes: quod reuerentiā causa faciebat, sed stulta erat, & secundū hominis co-
gitatum reuerentiā hęc, & cogitatio quod id domino suo esset indignum: cum hoc
omni prorsus indignitate careat. Sed cōtrā, talis reuerentiā Petri & cogitatio, & quæ
inde pēdebat, reluctatio, erat indigna, & quodammodo temeraria præsumptio: quid
enim aliud esset, uelle domini sui obniti uoluntati? Ideo audiuit à domino: Si non la-
uero te, non habebis partem mecum. Grauis hęc comminatio pertinaciter reluctan-
ti: Non habebis partem mecum, cœlesti hæreditate priuaberis, uita carebis aeterna. Ec-
ce quomodo nulli, qui habeant uicia uel minima, nisi lota & absterfa fuerint à CHRIS-
STO domino, cœlestem intraturi sunt hæreditatem: nihil enim ibi sordidum esse, ni-
hil cum CHRISTO coinquatum, uel quantuluncunque, intrare potest. Quis er-
go putet se operibus suis, pœnitentijs, lachrymis, à peccatis suis grauibus & enormi-
bus lauari posse: cum ne à minimis quidē, ut uel ab affectibus animi possit, nisi CHRIS-
TUS lauet eum: cum quo partem habiturus, ac hæreditatis aeternæ sortem perceptu-
rus non est, qui ab huiusmodi affectibus, & tanto magis ab illis enormibus & graui-
bus delictis, ab eo lotus non sit? CHRISTVS certè nobis solus est omnia, & propter
se, patris que uolūtatē facit omnia: quippe qui cum patre unus, idemq; deus est, qui
ait in Esaia ad Israël: Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me. Ergo non Esa. 42.
à nobis ipsis lotionem expectemus, non iustificationē: sed ab eo solo qui peccata delet
ex se & propter se, suamq; bonitatē, & iustificat impiū. Quo audito, Petrus nequaquā
in sua permansit pertinacia: sed priore abdicata uoluntate, dixit: Domine, non tantum
pedes meos, sed & manus & caput. Sermo domini, non de exteriori (nisi in figura)
sed interiori lotionē erat, quam exterior præsignabat. Petrus autē adhuc hærebat in si-
gno, & ideo prius reluctari uoluerat: & nunc ad mysterium CHRISTI adiecit, Non
tantum pedes, sed & manus & caput. Tunc autem dominus pedes tantum lauare
uolebat, ideo dixit ei: Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet, sed est mundus
totus. Et uos mundi estis, sed non omnes. Loti erant, qui peccatum non habebant
si qui enim habuerant, miseratio CHRISTI sanauerat: & non indigebant nisi lotio-
ne pedum, id est mortificatione affectuum, quibus itur ad peccatum, ut mox futu-
ri essent omnino puri atque mundi. Cæterum nisi CHRISTVS illos carnis affectus
nobis insitos lauet, carnales remanemus, & relabimur in peccatum, & spiritu eius
uiuere non possumus: quo qui non uiuit, non habiturus est partem cum eo. Quo-
modo enim fieri possit, ut idem homo, carnalis sit & spiritualis? Et huic particulæ, Et
uos mundi estis: adiecit dominus, Sed non omnes: propter Iudam, qui etsi prius (ut
& cæteri) lotus ab omni conscientia reatu fuisset, denuò tamen grande facinus admī-
serat, uenditionem scilicet domini sui, propositum tanti sceleris adimplendi fixo corde
retinendo, quod erat grande & inexpiable hoc mysterio peccatum. Et id pro Iuda di-
ctum esse, explicat ipsemet euangelista, his uerbis: Sciebat enim quisnam esset, qui
traderet eum: propterea dixit, Non estis mundi omnes. Qui autem tradidit eum, ma-

nifeste Iudas Iscariotes intelligitur. Deinde quid apostolorū lotis pedibus fecerit dominus, subdit Ioannes, dicens. ¶ Postquā ergo lauit pedes eorum, & accepit uestimēta sua, cum recubuisset iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim uobis? Vos uocatis me magister & domine, & bene dicitis: Sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodū ego feci uobis, ita & uos faciatis. Amen amen dico uobis, non est seruus maior domino suo: neque apostolus maior eo qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea. Non de omnibus uobis dico. Ego scio quos elegerim. Sed ut adimpleatur scriptura: Qui mandcat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suū. A modo dico uobis priusquā fiat, ut cū factū fuerit, credatis quia ego sum. Amen amen dico uobis, qui accipit si quem misero, me accipit. Qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. ¶ Accepit (inquit) uestimenta sua, ergo deposuerat illa prius, ut iam dictum est. Et cū recubuisset iterū, ad cœnā scilicet spirituale, nouā, mysticam, id est noui sacramēti, quod eucharistia à gratiarū actione nomen sortitū est, institutionē, dixit discipulis suis: Scitis quid fecerim uobis? Vos uocatis me magister & dñe, et bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego laui pedes uestros dominus & magister, & uos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci uobis, ita & uos faciatis. Quibus uerbis quodammodo aperit eis, quod supra ractum est, lotionis pedum mysterium. Cœna figuralis agni facta, est ueteris legis facta impleto atque finis. Exuere exteriores uestes, est omnia exteriora abijcere. Præcingi linteo, est stola candoris & innocentiae nouæ legis, nouæq; uitæ circumdari. Peluis, mens ac conscientia. Aqua à CHRISTO in peluim immissa, noua gratia. Inclinatio eius ad pedes: humilitas spiritus, quam sequitur eius plusquam benigna, usque etiam ad infima nostra purganda, descensio. Ablutio pedum, omnium affectuū carnis mortificatio. Absterio, innocentia CHRISTI, ab ipsis omnis labis deterio. Hæc omnia dominus & magister, qui uerè dominus est & magister, nobis facit, & multo etiam plura ac maiora, quæ lingua non ualet effari: & se pro beneplacito, & amore patris humiliat usque ad infima nostra. Et nos ergo qui natura serui sumus, & eius comparatione minus, quàm nihil, debemus nos eius imitatione, humiliare usq; ad pedes eius, quæ sunt ultima & infima membra corporis eius: & usq; ad pedes cuiuslibet nostrū, qui sunt ultimi affectus, & cogitationū scrupuli. Debemus quoq; nos uicissim lauare, tãquā spiritus CHRISTI instrumēta (nā ipse in ueritate lauat, nos in imitatione) sicut & CHRISTVS, qui & doctrina & gratia lauit suos apostolos in ueritate. Non quod lauare possimus, nisi imitatione (ut dictum est) & præparatione: cum ille uerè lauet & mortificet affectus, & cogitationes etiam nostras purget. Nisi (inquit) lauero te, nō habebis partē mecum. Nos enim lauare, nihil aliud est, quàm imitari, & quoad possumus, gratiæ eius cōcurrente, nos instrumēta præstare: & sic uerè lauādos præparare. ipse enim nō solum lotionem perficit & cōsummat, sed omnia: quippe cum in se sit exēplariū idea. & licet quod uisibiliter fecit apostolis, typus esset & figura: non tamen figura uetus, sed figura noua ac mysterium: iam enim in cœna figuræ ueteres erāt expletæ. Hæc autē figura erat ad ritū nouæ legis, qui est passionis domini rememratio, & corporis sanguinisq; eius sumptio, id est remissionis peccatorū, redemptionis & fructus passiōis eius participatio. Decet ergo eum qui ad hoc nouū mysterium accedit, ad nouā finita uetere cœnam, ad spirituale, cœlesteq; cōuiuuium, esse mundum totum, & in anima ab omni peccato, & in corpore ab omni affectu, anima ipsi peccato, & corpore ipsis affectibus mortuo, sed utroq; gratiæ & spiritui uiuēte: id non nobis, sed CHRISTO faciente per suæ fidei, spei & dilectionis, immo uiuificantis spiritus ipsius infusionē. Alioqui qui sibi cōsciū est aut infidelitatis, aut ueneficij, aut homicidij non expiati, aut alicuius talium, ex quibus neq; respuit, neq; respiscit, & accedit inter

cedit inter

cedit inter expiatis, Iudas est in mensa domini inter apostolos: propterea scite dicit Paulus: Probet seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. alioqui timē dum est, ne audiat à deo quod huic, Mundi estis, subiungitur, sed non omnes. Sed dices: Quando dominus porrexit discipulis suis corpus suum in spiritualem cibum, & sanguinem suum in potum, nōdum finita erat cœna, dicente Matthæo capite uigesimo sexto, numero 247. Cœnantibus autem eis, accepit IESVS panem, benedixit ac fregit, dedit que discipulis suis, & ait: Accipite & comedite, Hoc est corpus meum. Dico hic apud Matthæum non haberi, Cœnantibus autem eis: sed ἐσθιόντων & αὐτῶν, Edentibus autem ipsis. Quod si etiā esset, cœnantibus: id nō de corporali illa cœna, sed de spiritali intelligendū esset. debuit enim materialis præcedere spiritualem, ut lex uetus nouam: uerum illam priorem, & istam posteriorem nō distinxerunt Matthæus, Marcus & Lucas, quia dicere omiserunt, quomodo finita prima, dominus surrexit, ut pedes apostolorum in mysterium lauaret, ad secundam, spiritualem que cœnam sumendam. Quod ideo Ioannes dicendum assumpsit. Sed adijcies: Quomodo ergo post lotionem pedum, quod intelligitur ex Ioanne, dixit de Iuda ex Matthæo, id: Qui intingit mecum panem in paropside, hic me tradet: Cui similis sententia habetur in Marco. At certum est quod paropsis, siue catinum, uas illud erat, in quo paschalem māducabant agnū. Nō habetur apud Matthæum, intingit, sed δὲ μὲν βῆσσε, id est qui intinxit: & apud Marcum, δὲ μὲν βαπτόμενος, qui intingebat. Hæc autē rem præteritam factamque cœnam indicabāt. Et hoc etiā corporis & sanguinis domini mysterium post cœnā factā fuisse, testatur Lucas cap. uigesimo secūdo, cum dicit: Similiter & calicē postquē cœnauit, dicens: Hic est calix, nouū testamētū in sanguine meo. Et quamquam ἐμβαπτόμενος adiphorian habet ad præsens & præteritū imperfectū: hic tamē ex Ioanne, Matthæo, & Luca, præteritū imperfectum designare oportere uidetur. Sed & Paulus ad Corinthios, hanc nouæ legis spiritualem epulationē, dominicā cœnam appellat. Et Ioannes capite ultimo, ubi ait: Conuersus Petrus uidit illum discipulū, quem diligebat IESVS, sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius: etiā cœnam uocat. Sed nunquid potuit eadem, cœna uetus & cœna noua esse, figura & ueritas, umbra & lux: Altera igitur uetus, & hæc noua. Sed an, quia æternitatis cōuiuuium designat, alij euangelistæ hic expressionis sub nomine cœnæ in hoc mysterio nō meminere (nā cœna, serū, uesperum ue in cōuiuio subindicare uidetur: æternitas autem nescit uesperum) sed magis mēsam domini, et sacram epulationem & bibitionem intelligi uoluerunt. Quæadmodum dominus dicit apud Lucā: Et ego dispono uobis, sicut disposuit mihi pater meus, regnū: ut edatis & bibatis super mēsam meam in regno meo. Attamē & cœna, ut in Paulo & Ioanne, bene uocari potest: quia eo uespere cœpta est, quod CHRISTI proxime sequebatur immortalitatis dies. Duplex ergo sit cœna, uetus & noua, Moyse & CHRISTI, legis & gratiæ, umbræ & ueritatis, carnis & spiritus, seruitutis & libertatis: & (ut sic dicam, & paucis multa complectar) mortis & immortalitatis. Sed de his hæctenus. Subdit ergo dominus: Amen amen dico uobis, non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior eo qui misit illum. Seruus non solum nō maior, uerū etiā minor est domino suo: & apostolus, id est missus, minor eo qui misit illum. Nōne ergo dominus minor est patre, qui misit ipsum? Minor est, non natura, sed quia ueniens exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, sicut psalmo trigesimo nono scriptum est: Sacrificium & oblationem noluisti, aures autem aptasti mihi. Holocaustum & pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce uenio. Secundum eam autem naturam, qua in forma dei erat, ipse fuit æqualis mittenti. Sed & missum mittenti æqualem esse, etsi non maiorem, quid prohibet, cum spiritus sanctus missus legat, tamen si nō exinaniuerit semetipsum: Verus est ergo semper sermo CHRISTI, dicentis: Neque apostolus maior est eo qui misit illum: si exten-

1. Corin. 11.

1. Corin. 11.

Luc. 22.

dimus nomen apostoli ad ipsum, & non potius aptemus ad eos apostolos, qui sub eo & erant, & futuri erant, de quibus potissimum intelligendum uidetur domini dictum. Et subdit dominus ad apostolos suos, ad quos loquebat: & per eos ad omnes, qui subinde doctrinam ipsius, et facta ipsius audituri erant: Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Si hæc scitis quæ dixi & feci uobis, beati eritis: sed non solum quia scitis (quandoquidem hæc fides imperfecta esset & mortua) sed si scitis & feceritis ea. Et adhuc nondum in fide & operibus fidei consistit beatitudo uestra: sed beati eritis, nam deus est, qui uerè beatificat: illa uero, scientia inquam quæ est uerbi dei, ipsa quoque fides & opera eius, præcedunt, Et subnectit continenter: Non de omnibus uobis dico. Quidnam? Beati eritis. Quia ludas à beatitudine exclusus erat. nam ex numero eorum, duodecim elegerat ad apostolatam, & ex illis duodecim, undecim ad beatitudinem. Sed dices: Cur non duodecim illos ad beatitudinem elegit, ut ad apostolatam? Sanè quia & de unius reprobatione scriptura sacra mentionem facit. Quod subiungit dominus, dicens: Ego scio quos elegerim: nam duodecim elegerat ad apostolatam. Sed ut adimpleatur scriptura: Qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum. elegerat enim dominus ludam ad apostolatam, quem à uerbo beatitudinis nuper exclusit. Hæc autem scriptura ex psalmo quadragesimo desumitur, ubi nunc sic legimus: Etenim homo pacis meæ in quo speraui, qui edebat panes meos, magnificauit super me supplicationem. Sed & de eodem, psalmo centesimo octauo scribitur: Et episcopatum eius accipiat alter. Vnde intelligere possumus, ipsum ludam ad apostolatam fuisse accitum: & non solum ad apostolatam, sed etiam ad episcopatum, etsi ex eo exciderit: & omnes apostolos fuisse episcopos: quod si episcopus & pontifex idem sunt, & omnes quoque fuisse pontifices. & ita ut CHRISTVS, apostolus, episcopus & pontifex in ueritate, sic isti in imitatione. CHRISTVS autem, apostolus & pontifex, dicente Paulo: Considerate apostolum & pontificem confessionis nostræ IESVM. Et episcopus, dicente Petro: Sed conuersi estis nunc ad pastorem, & episcopum animarum uestrarum. Voluit autem dominus illud apostolis de uno ipsorum declarare, & ita à spiritu sancto in scriptura fuisse monstratum ostendere: ut ipsi, & non minus qui post eos futuri erant, manifestè cognoscerent, quod ipse dominus erat Messias atque CHRISTVS, in quo complebantur omnia, quæ de Messia in psalmis scripta erant. Quod aperit eis, dicens: A modo, id est ex hoc nunc, ex hac hora: dico uobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit, credatis, quia ego sum: quod ego sum CHRISTVS, quod ego sum dei filius, cui omnia cognita sunt antequam fiant: quod ego sum de quo scripturæ (quas etiam Iudæi interpretantur de CHRISTO) locutæ sunt. Et adiicit: Amen amen dico uobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Id, Qui accipit si quem misero: ad reliquos undecim apostolos & collegas, quos illis adhibuit CHRISTVS, pertinet. Qui quia missi fuerunt à CHRISTO, non sua loquebantur, sed quæ CHRISTVS mandabat: & ideo qui eos recipiebat, & uerbis eorum credebat, CHRISTVM recipiebat, & uerbis eius credebat: qui autem recipiebat CHRISTVM, quia CHRISTVS non sua, sed mandata patris annunciabat (ut iam dictum est) summum patrem qui misit eum, recipiebat. Quantum est igitur recipere Matthæum, Marcum, Lucam, Ioannem, Iacobum, Petrum, & reliquos apostolos ut apostolos: Tantum sanè, ac recipere filium dei in terra loquentem. Et contra, contemnere quemuis eorum, perinde est atque contemnere CHRISTVM nobis in terra loquentem. Porro quid post hæc uerba fecerit dominus, subdit Ioannes, dicens:

103

» Cum hæc dixisset IESVS, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen
 » amen dico uobis, quia unus ex uobis tradet me. Aspiciebant ergo adinuicem discipuli,
 » hæsitantes de quo diceret. Erat autem recumbens unus ex discipulis eius in sinu
 » IESU, quem diligebat IESVS, Innuit ergo Simon Petrus, & dixit ei: Quis est
 » de quo

de quo dicit: Itaq; cum recubisset ille supra pectus IESV, dicit ei: Domine, quis est? Respondit IESVS: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. **E**t turbatus est (inquit) spiritu. Hæc autem turbatio spiritus, diuina quædam motio erat, magnum aliud quod opus futurum (ut & cæteræ eius spirituales turbationes) insinuans. Quod licet hic Ioannes suppresserit, alij tamen euangelistæ, Matthæus, & Marcus, & Lucas expresserunt, scilicet teletæ omnia consummantis primordia, primariamq; institutionē. Teletæ inquam corporis sanguinisq; proprii, quæ in prima spiritali cœna, & in hoc mundo cum discipulis suis nouissima, eisdem exhibuit. Idcirco quia illi expresserunt, tacuit hic Ioannes. Et ad uerba CHRISTI, quibus præmanifestauit traditorē, transijt: ut circa id, de se & Petro narraret quod alij omiserant, & ait dominum dixisse: Amen amen dico uobis, quia unus ex uobis tradet me; quod & Matthæus, & Marcus dixerunt. Et subdit, Aspiciabant ergo adinuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret: sed id ex Matthæo atq; Marco non sine tristitia & mœrore. At quod sequitur, ij non tetigerunt, non expresserunt, memoriæ ue prodiderunt, scilicet: Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu IESV, quē diligebat IESVS. Hic erat ipse Ioannes euangelista, qui dilectus discipulus dicitur, & qui altius cæteris apostolis, in dictis & factis domini, diuinitatem eius aut attingebat, aut certè illi ut manifestaret, fuit infusa. Et quid est, Recumbens in sinu IESV? Nunquid sic acclinatus incumbebat pectori IESV, ut puluino qui dormitur, quod uulgo fermè persuasum est, ex pictorum representationibus? Non sic arbitror, sed eo pacto Ioannem illi mensæ recumbentem crediderim, ut facile supra pectus domini reciderit, & attentius quippiam audiendo, & familiarius si quid uellet interrogando: tunc enim ipse & cæteri tristes erant, aspiciabantq; se mutuò uerbis domini conturbati. Quem cum uideret Petrus sic apto loco ad interrogandum recumbentem, innuit ei, signum ei aliquod, nutu inue fecit ut interrogaret, quis is esset, quo de loqueretur dominus. Ille uero Petri nutū intelligens, recidit, reclinauit, admouit caput sacro domini pectori, & interrogauit: Domine, quis est? Et hæc designant hæc uerba: Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu IESV, quem diligebat IESVS: Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit: siue (ut Ioannes habet) *πυθέδαι*, id est ut interrogaret, quis esset de quo dicit. Si enim dixit Simon Petrus, quid opus fuit ut innueret ei signo? Itaq; cum recubisset ille supra pectus IESV, dicit ei: Domine, quis est? Et id, Cum recubisset: non est idem uocabulum quod prius positum est, ubi dictum est: Erat ergo recubens, nam illic dicebatur *ἀνακείμενος*, hic autem *ἐπιπέσωρ*, significatq; hoc cum recidisset ille, cum decubisset supra pectus IESV; quod faciunt ij qui demittunt caput supra pectus alicuius, quum quippiam secretius percontari uolunt. Antequam ergo id innuisset Petrus, non sic habuisse caput demissum supra pectus domini ad aliquid secrete sciscitandum, uidetur. Et sic pictores in modum procidentis, & demissi in pectus alterius, & secretius quippiam interrogantis, pingere debuissent, si id erat depingendum, non instar aut dormientis, aut dormituriensis. Et secretiori petitioni eius, respondit dominus: Ille est, cui intinctum panem porrexero. Vbi aliud signum ponitur soli Ioanni intellectum, quàm quod prius omnibus dixerat: Qui intinxit mecum manum in paropside, hic me tradet. Nam Iudas hic non intingit, sed dominus. Iudas primum intingens capiebat, hic dominus porrigit ei. Prima intinctio facta est in paropside & catino: hic de paropside & catino nulla mentio fit. Illic de intinctione, durante etiam typica, ut dictum est, cœna: hic de porrectione, peracta etiam mystica cœna: quod quia alij de intinctione & porrectione nihil meminerant, haud ab re hic retexuit Ioannes. Quod si quæras, an mysticum panem in benedictionis calicem, de quo omnes biberant, intinctum porrexerit, non arbitror. Satis enim erat Iudæ, semel malè corpus & sanguinem CHRISTI percepisse. Panem ergo quem uoluit, & intinctum ubi uoluit, pro signo porrexit: & tantum

noſſe fat eſt. Porrexit ergo Iudæ. Et ſic cognouit Iohannes, quis eſſet eum traditurus. Sed modum ipſe ignorabat: Dominus autem & modum, & tempus, & omnia ſo-
 104 » lus nouerat. Quid uero hoc poſtea ſecutum eſt, ſubdit Iohannes, dicens. ¶ Et cum in-
 » tinxiſſet panem, dedit Iudæ Simonis Iſcariotæ. Et poſt buccellam, introiuit in eum ſa-
 » tanas. Et dicit ei IESVS: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo ſciuit diſcumbentiũ,
 » ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia oculos habebat Iudas, quod dixiſſet
 » ei IESVS: Eme ea quæ opus ſunt nobis ad diem feſtum, aut egenis ut aliquid daret.
 » Cum ergo accepſſet ille buccellam, exiuit continuo: erat autem nox. ¶ Infelix Iudas
 buccellam accepit, quam ſimulãdo beneuolentiam & amicitiam, comêdit. Et ſigno
 non ſolum mentiebatur ei qui fecerat ipſum, ſed etiã contradicebat. Poſt quam emen-
 titam beneuolentiam ac amicitiam, ſatanas qui eſt pater mendaciĩ, malæ uoluntatis,
 & inimicitiarum, introiuit in Iudam. Cui dixit dominus: Quod facis, fac citius. Quæ
 uerba nõ ſunt præcipientis, ſed prædicentis & permittentis. Prædicebat enim, quod
 Iudas in animo habebat citò traditum ire ipſum principibus ſacerdotum: quod & ea-
 dem nocte fecit ante gallicinium. Permittebat autem, quia ſi reſiſtere uoluiffet, nullus
 eum capere potuiſſet. Sed oblatus eſt (ut inquit propheta) quia ipſe uoluit. Et ad quid
 105 » dominus uerba illa dixiſſet, neque Iohannes, neque ullus aliorum apoſtolorum tunc in-
 » tellexit. Sed quidam eorum putabant ipſum ad hoc dixiſſe illa, ut Iudas ea quæ pro fe-
 ſto tranſigendo erant neceſſaria compararet, aut quippiam pauperibus erogaret. Hac
 autem opinione ducebantur: quia Iudas maſſupium habebat. Verum, grauiter falle-
 bantur: quandoquidem Iudas non erat emptor, ſed uenditor: non benefactor paupe-
 rum, ſed populator: quia fur erat, & pauperes ipſi curæ non erant. Hic enim erat, de
 quo pſalmo centeſimo octauo: Et perſecutus eſt hominem inopem & mendicum, cõ-
 punctum corde mortificare. Et dilexit maledictionem, & ueniet ei: & noluit benedi-
 ctionem, & elongabitur ab eo. Porro hanc ſcleratae mentis detectionem, perfidus
 Iudas pro uelamine, abeundiũ occasione cepit, ad quod ducem ſatanam habebat,
 qui iam in ipſum introierat. Buccella ergo ſumpta, & his uerbis auditis, continuo
 abiit. Et ad quos abiit: Profectò ad principes ſacerdotum & phariſæos. Erat autem
 nox, Iudæ maxime omnium erat nox, qui diem reliquerat uitæ, & acceperat noctem
 mortis, & mortis quidem aeternæ. Verum etiã nox erat ſenſibilis, quia ab exordio no-
 ctis, coepta fuerat coenæ agni paſchalis præparatio: & tunc potuit eſſe hora circiter ter-
 105 » tia noctis. At quid Iuda abeunte dominus dixerit, ſubdit Iohannes, dicens. ¶ Cum er-
 » go exiſſet, dixit IESVS: Nunc clarificatus eſt filius hominis, & deus clarificatus eſt in
 » eo. Si deus clarificatus eſt in eo, & deus clarificabit eum in ſemetipſo, & continuo cla-
 » rificabit eum. Filioli, adhuc modicum uobiſcum ſum. Quæretis me, & ſicut dixi Iu-
 » dæis, quò ego uado, uos non poteſtis uenire: & uobis dico modò. ¶ Nunc clarifica-
 » tus eſt (inquit) filius hominis. Gloriam ſuam ſecundum naturam ſerui, & qua erat fi-
 lius hominis, dominus reputabat eſſe, ut & reuera erat, obedire patri, & pro eius amo-
 re & uoluntate id præcipue implere, propter quod à patre præcipue miſſus fuerat:
 miſſus autem fuerat, ut morte ſua omnes filios Adam, qui per peccatum mortui erãt,
 ſi modò haberent, aut habituri eſſent in ipſum fidem, uiuificaret. Sic igitur pro uolun-
 tate patris, & tanta obediẽtia & amore mori, illi gloria erat: ut & certè magna gloria
 eſſet alicui ſeruo, ſi ſic domino ſuo obſequeretur, ſic eũ diligeret, ut pro eius amore ac
 uoluntate, magno etiã gaudio, mortem oppeteret: ſed & talis obedientia ſerui, ta-
 lis que amor gloria eſſet domino. Sed quem dominũ magis decebat quàm ſummũ,
 talem habere ſeruum, cuius obedientia cæterorum omnium obedientiam in immen-
 ſum excelleret, & amor amorem, & in hoc gloria omnium aliorum gloriam: Ergo
 cum iam erat dominus hanc obedientiam præſtiturus, iam ſuum amorem teſtaturus,
 utpote re iam definita, dicebat: Nunc clarificatus, id eſt glorificatus, eſt filius hominis:
 & deus

Eſaie. 53.

105

& deus clarificatus est in eo, id est summus pater glorificatus est in filio suo, & summus dominus in seruo suo: id quod instabat, & in procinctu erat, perinde atque iam factum reputans; Sed & ipse, qui dominus erat secundum formam dei, & seruus secundum formam hominis, domini sui, qui idem & pater erat, bonitatem non ignorans, dicebat: Si deus clarificatus est in eo, & deus clarificabit eum in seipso. Si quis esset dominus, pro cuius amore & honore seruus aliquis, qui nunquam nisi summè obediens fuisset, mortuus esset, ut ille innumeros haberet seruos, qui ipsum non secus ac proprii filij diligerent: nonne ille si in potestate sua esset suscitare seruum illum, redemptum ad uitam glorificaret gloria sua, & faceret sibi conregnare, qui tot sibi acquisiuisset seruos obedientia & morte propria, quæ erat in seruo, domini gloria? Sic & deus, qui summè bonus est dominus, summè obediens seruo suo, qui pro ipsius amore & honore moriturus erat, facturus erat: & eum glorificaturus gloria sua, quæ est immortalitatis gloria, eum suscitando ad uitam, conregnare faciendo, & constituendo super uniuersum dominium suum. Et quia id non multo post mortem suam futurum erat, subiicit dominus: Et continuo, protinus, confestim clarificabit eum. Bonus erat seruus, & quo nullus unquam melior neque fuit, neque esse potuit, qui magis dominum suum in se glorificauerit: sed domini bonitatem uicttricem esse oportuit, cuius collatione serui bonitas nulla est: & gloriam domini, id est qua glorificat seruū, uincere gloriam, qua glorificatus est à seruo: quandoquidem hæc, si illi conferatur, nulla est: illa autem, immensa. Non ergo seruus uincit, sed dominus. Et quod uincit seruus, domini uictoria est. Et uictoria serui, est uictoria domini in seruo: at uictoria domini, est uictoria domini in seipso. Et ideo quicquid acquirit seruus, dominus acquirit. Non enim dicere potest seruus, hæc est mea acquisitio. Neque potest esse serui gloria, nisi ea quæ est domini: parua quidem in seruo, magna autem in domino. De hac, hic dicit dominus: Et continuo clarificabit eum. De illa, paulo supra: Nunc clarificatus est filius hominis. Cum hæc dominus de gloria sua, siue in se secundum formam serui, siue in deo dixisset: subiunxit ad undecim apostolos suos: Filioli, adhuc modicum uobiscum sum: innuens breue esse tempus, quo adhuc aut in mortali carne, aut in immortalitatis gloria cum ipsis corporaliter, uisibiliter que futurus erat. nam in mortali carne, si tunc erat noctis hora tertia, non erat futurus cum eis nisi duodeuiginti horis: quandoquidem hora nona illucescentis diei expirauit. In immortalis autem carne, postea cum eis non nisi quadraginta uersatus est diebus. Recte ergo dicit: Filioli, adhuc modicum, adhuc pauco tempore uobiscum sum. Filioli, nomen erat, non mollis, non blandi, sed uehementissimi & flammantissimi in deo, atque secundum spiritum amoris. Et recte filiolos appellat: quos cum ipse in spiritu genuisset, adhuc tenellos fouebat, & uelut infantulos sub mamma usque ad ablactationem, misso spiritu sancto de cælo, qui uires intelligentiarum in ipsis solidaret, retinebat. At cum dicebat eis: Adhuc paruo tempore uobiscum sum: potuissent dicere: Domine, si hinc abis, noli nos hic relinquere, sed permitte ut tecum eamus: ut non modico, sed plurimo tempore tecum simus. Quibus quidem futuris ipsorum cogitatibus ac desiderijs, dominus occurrit, dicens: Quæretis me, & sicut dixi Iudæis: Quò ego uado, uos non potestis uenire, & uobis dico modò, Quid est, Quæretis me? Desyderabitis præsentiam meam corporalem, quam subtraham à uobis. Et sicut prius dixi Iudæis: Quò ego uado, uos non potestis uenire: ita & uobis dico modò, Quò ego uado, uos non potestis uenire. At ubi dixit dominus Iudæis, quò quò ibat, non poterant uenire? Capite septimo huius, numero sexagesimo quarto, ubi ait: Adhuc modicum tempus uobiscum sum: & uado ad eum qui me misit. Et subdit: Et ubi ego sum, uos non potestis uenire. Si ergo dicebat eis, quemadmodum Iudæis, Quò ego uado, uos non potestis uenire: & ibi de abitione sua ad patrem (Vado, inquit, ad eum qui me misit) loquebatur: & hic quoque

de abitione sua ad patrem, loqui intelligendus est. Cæterum Iudæi simpliciter non poterant ire quò ipse ibat: isti uero nõ simpliciter, sed modò, postea abituri, ut paulo post

106 » innuit, cum mandatum nouum dat eis, referante Iohanne, dicens. ¶ Mandatum nouum
 » do uobis, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos, ut & uos diligatis inuicem. In hoc cog-
 » noscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Dicit ei
 » Simon Petrus: Domine, quò uadis? Respondit IESVS: Quò ego uado, non potes
 » me modò sequi, sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi
 » modò? Animam meam pro te ponam. Respondit ei IESVS: Animam tuam pro me
 » pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges. ¶ Hoc est mā-
 » datum nouum, mandatum nouæ legis, diligere nos inuicem, sicut dominus dilexit
 » nos: non diligere nos dilectione carnis & sanguinis, sed dilectione spiritus, dilectione
 » in deo, secundum deum, & propter deum: quæ dilectio, dilectioni carnis contraria
 » est (nam hæc in tenebris peccati manet: illa, in luce gratiæ) & etiam dilectioni naturæ,
 » nisi hæc in spiritu absorpta sit. nam natura seipsum respicit, & amat: illa uero dilectio,
 » solum deum. Et sic quidem solum deum, ut pariat odium sui perinde atque nihili:
 » quia uidet oculo supra se mutuo, deum solum esse, se autem nihil esse: & multo eti-
 » am magis, quàm imago in speculo, si uideret oculo supra se, hominem qui est sui ueritas,
 » uideret illum esse id quod est, se autem non esse. Vetus mandatum est: Diliges
 » proximum sicut teipsum. Nouum est: Diliges proximum tuum, sicut CHRISTVS di-
 » lexit te, qui uitam suam tradidit propter teipsum. Ergo tam differt nouum à uetere,
 » quàm spiritus à carne, & quodammodo deus à natura. Vetus dilectio, secundum na-
 » turam: noua, supra naturam. Illa, extra deum: hæc, tota in deo. Illa, propter se, & amo-
 » re sui: hæc, propter deum, etiam amore sui excluso: alioqui non est ut CHRISTVS di-
 » lexit nos: qui non amorem sui, sed solam dei dilectionem ostendit. Proinde dixit, Si
 » quis uult post me uenire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam: addit Lucas,
 » quotidie, & sequatur me: & hoc modo nunc diligere fratrem suum, est diligere cru-
 » cem fratris sui, mortificationem eius in mundo pro CHRISTI IESV, qui nos redem-
 » it, honore. Hic amor nouus, hæc noua dilectio, in primitiua ecclesia apprimè fuit co-
 » gnita, cum pater filium præmittebat ad martyrium, ipse uero omni gaudio plenus se-
 » quebatur: & mater filiam, & sequebatur: & uir uxorem, ut Petrus suam, & sequeba-
 » tur, aut contrà. Tunc bene notus fuit hic amor: & ut sic dicam, praxi exercitatus: nunc
 » autem male, & aut in nullo, aut certè per exiguo usu: & quomodo hic in usu esset, cõ-
 » uix etiam amor, qui naturæ debetur, nunc cognoscatur? Nullus fermè regnat amor,
 » nisi adulterinus, qui carnalis est, & ementitus qui cum fictione est. Solus autem noui
 » mandati amor, uerus amor est: hæc sola est pulchra dilectio, cuius sapientia æterna ma-
 » ter est: sicut scriptum est: Ego mater pulchræ dilectionis. O quàm pulchrum, quàm
 » admirabile, quàm diuinum est, hoc nouum dilectionis mandatum: In hoc (inquit do-
 » minus) cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem:
 » si dilectionem (inquit) habueritis ad inuicem, sicut scilicet dilexi uos: quia hæc di-
 » lectio noua est, pulchra est, & mundo incognita, qua nescit diligere mundus, neque
 » quisquam, nisi à CHRISTO fuerit edoctus: edocetur autem, cum illa infunditur: non
 » solum lumine, quæ est nuda cognitio, sed luminis ardore, quæ est Christiformitas, &
 » inflammata CHRISTI assimilatio. Et tunc cognoscuntur per hanc tam raram dilectio-
 » nem, quod discipuli dei sunt, & uerè à deo perfusi, quicumque in mundo tales sunt
 » amatores. Quos multiplicet in mundo deus, per suam magnam & ineffabilem mise-
 » rationem. Amen. Hæc ubi locutus est dominus, Petrus non attendens ad illius nouæ
 » dilectionis præceptum: sed ad id præsertim quod paulo ante dixerat, Et sicut dixi Iu-
 » dæis, quò ego uado, uos non potestis uenire, & uobis dico modò: interrogat domi-
 » num, dicens: Domine, quò uadis? At ex hoc, quod dominus dixerat, Sicut dixi Iu-
 » dæis,

Matth. 16.

Luc. 9.

Ecclesiast. 24.

dicit: intelligere debuit, quod ibat ad patrem: dixerat enim eis, Vado ad eum qui misit me: proinde nequaquam interrogandus erat, Domine, quò uadis. Et dominus idē ferē, quod prius locutus fuerat, respondit ei: Quò ego uado, non potes me sequi modò. Et adiecit: Sequēris autem postea. Quasi dixisset: Vado ad patrem, me autem modò sequi non potes (id enim nondum expediebat) sequēris autem postea: cum munus apostolatus tibi creditum impleueris, & morte tua euangelij ueritatem testatus fueris: tunc uinculis mortalitatis resolutis, sequēris me, & uenies ad patrem. Sed Petrus illis uerbis domini parum contentus, causam quærit quare sequi non possit modò. Quare (inquit) non possum te sequi modò? At uerbo domini acquiescere debuit, non rationem exposcere, quasi dubitaret, aut (quod deterius est) contradicere uellet. Hoc autem perinde est, ac si dixisset: Possum modò ire: nam quocumque ieris, etiam si pro te moriendum sit, te sequar: animam meam, uitam meam pro te ponam: possum ergo ire modò. Et quanquam non oportuit rationem quærere, non oportuit contradicere, non oportuit falsum adijcere: mira tamen IESV benignitas id pertulit, quæ discipulos suos adeò rudes, tam benignè, tam mansuetè, tam patienter ubique tolerabat. Ratio non fuit exposcenda: quia non est nostrum nosse futuram diuinæ circa nos prouidentia dispensationem: & id exigere uelle, aut in hoc conari, uanum & curiosum est. Non fuit contradicendum, quia scriptum est: Væ, qui contradicit factori suo. *Esaiæ. 45.* Quod autem falsum adiecerit, notum est. Quod & illi prædixit dominus, dicens: Animam tuam pones pro me: quasi diceret, nequaquam: sed longè aliud euenturum est. Et quidnam? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges. Tantū aberit, ut animam tuam (cum periculum ingruet) pro me ponas, ut etiam gallus non cantet, non finiat cantum suum, etiam hac nocte: ut adiecit Matthæus, donec ter me neges. *Matth. 26.* Quod euentus rei probauit. Adeò uana est omnis humana cogitatio, & omnis homo qui se aliquid posse, aut esse credit, & qui ex se agit. Talis fuit Petrus usq; ad aduentum spiritus sancti, in quo in alium uirum mutatus, nihil amplius ut huiusmodi ex se egit, sed spiritus dei in eo: & tunc intellexit se nihil esse, nihil posse, nihil scire: at tunc maxime fuit, potuit, & sciuit. nam ipse fuit supra suum esse, & potuit supra suum posse, & sciuit supra humanum scire: aut (iuxta Pauli dictum) non ipse, sed gratia dei, quæ cum ipso erat. Amplius dico, sed deus in eo, qui omnia quæ supra homines sunt, operatur in omnibus. Ergo in ijs quæ dei sunt, nihil nobis ipsi, sensibusque nostris tribuamus, nihil existimemus secundum hominem esse quod uiuificum, & solidum sit: sed id potius precemur, ut dignetur deus operari in nobis, & infundere lucis suæ charismata, ut ex nobis ipsi feriantes, debita laude ac ueneratione summum patrem in spiritu filij sui prosequamur. Cui detur in ipsis, & per ipsos, & cum ipsis omnis honor, & gloria, & gratiarum actio, in omnia seculorum secula. Amen. *1. Corint. 11.*

CAPVT QVARTVM DECIMVM.

T ait discipulis suis: Non turbetur cor uestrum. Creditis in 107
 deum, & in me credite. In domo patris mei mansiones mul-
 tæ sunt. Si quominus, dixissem uobis, quia uado parare uo-
 bis locū. Et si abiero, & præparauero uobis locum, iterum
 uenio, & accipiam uos ad me ipsum: ut ubi sum ego, & uos
 sitis. Et quò ego uado scitis, & uiam scitis. ¶ Dicit ei Thomas: Domine, 108
 nescimus quò uadis, & quomodo possumus uiam scire? Dicit ei IESVS:

Ego sum uia, & ueritas, & uita. Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Si cognouissetis me, & patrem meum utiq; cognouissetis, & amodo cognoscetis eū, & uidistis eū. Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis patrem, & 10 sufficit nobis. Dicit ei IESVS: Tanto tempore uobiscum sum, & nō cognouistis me? Philippe, qui uidet me, uidet & patrē. Quomodo tu dicis, Ostēde nobis patrē? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Verba quæ ego loquor uobis, à meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in patre, & pater in me est? Alioquin pro 15 pter opera ipsa credite. ¶ Amen amen dico uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet: quia ego ad patrem uado. Et quodcunq; petieritis patrē in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. ¶ Si diligitis me, mādata mea seruate. Et ego rogabo patrē, & aliū paraclitum dabit 20 uobis, ut maneat uobiscum in æternum, spiritum ueritatis, quē mundus nō potest accipere: quia non uidet eum, nec scit eum. Vos autē cognoscetis eū, quia apud uos manebit, & in uobis erit. Non relinquam uos orphanos: ueniā ad uos. ¶ Adhuc modicum, & mundus me iam non uidet. Vos autē uidetis me, quia ego uiuo, & uos uiuetis. In illo die uos cognoscetis, quia ego 25 sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. ¶ Qui habet mādata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autē diligit me, diligitur à patre meo, Et ego diligā eū, & manifestabo ei meipsum. Dicit ei Iudas, nō ille Scariothis: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & nō mundo? Respondit IESVS, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meū 30 seruabit, & pater meus diliget eum: & ad eum ueniemus, & mansionē apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Et sermonē quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me, patris. Hæc locutus sum uobis, apud uos manens. Paraclitus autē spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunq; 35 dixero uobis. ¶ Pacē relinquo uobis, pacem meā do uobis. Nō quomodo mundus dat, ego do uobis. Non turbetur cor uestrum, neq; formidet. Audistis quia ego dixi uobis, uado & uenio ad uos. Si diligeretis me, gauderetis utiq; quia uado ad patrem: quia pater maior est me. Et nunc dixi uobis, priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis. Iam non multa loquar uobiscū: 40 uenit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed ut cognoscat mundus, quia diligo patrem: & sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

ANNOTATIONES BREUES XXXIII. CIRCA LITERAM CAP. XIII.

1	— Et ait discipulis suis.	imperatiuum.	εἰ δὲ μὴ
1	Creditis	& infra.	Sin minus,
	πιστεύετε	3 Si quominus:	Alioqui
			3 uobis

3	uobis – quia	* μοι mihi		praesentia.		
4	praeparauero ετοιμασω	15	Alioquin ει δε μη	28	manifestabo εμφανισω	
	parauero	16	credite * μοι mihi,		insinuabo	
5	uenio	17	horum	32	sermonem ο λογος	
	uenturus sum		his		rectus.	
	& infra.	17	patrem * μου meum		33	audistis, ακδιτε
9	cognoscetis γινωσκετε	18	quodcunq; quicquid		praesens.	
	praesens.	18	petieritis – patrem		35	suggeret υπομνησα
11	cognouistis εγνωκασ	19	hoc εγω		submonebit	
	singulare.		ego		35	dixero ειπον
12	me: Philippe	20	paracelum παράκλητον		praeteritum.	
	me Philippe:		paracelum, consolatorem	38	uado ιπαγω	
12	qui uidet		& infra.		abeo	
12	uidet ο θεωρακωσ εωρακε	22	scit γινωσκετ	39	utiq; quia * ειπον dixi	
	praeterita.	22	cognoscetis	39	quia pater * μου meus	
15	opera. – Non	23	manebit, γινωσκετε μενα	41	mundi – huius:	
15	creditis πισευετε					
	Credite					

COMMENTARIUS IN CAPVT QVARTVM DECIMVM.

Hic amplius dominus diuinitatem suam discipulis suis aperit, & sermones quos prius habuit, quod esset abiturus, detegit dicente Ioanne. ¶ Et 107
 ait discipulis suis: Non turbetur cor uestrum. Creditis in deum, & in me credite. In domo patris mei mansiones multae sunt. Si quominus, dixissem uobis quia uado parare uobis locum. Et si abiero, & praeparauero uobis locum, iterum uenio & accipiam uos ad meipsum: ut ubi sum ego, & uos sitis. Et quod ego uado scitis, & uiam scitis. ¶ Non turbetur (inquit) cor uestrum, non diffidat, non formidet ob id ipsum quod a uobis abscedo, aequa tunc uobis sit, atque me corpore praesente fiducia. Et cum subdit, In deum creditis, & in me credite: hoc schemate sermonis, se deum manifestat: si quidem in solum deum credere debemus, & in nullam creaturam. Et licet ecclesia magna sit in CHRISTO, nihilominus non dicimus, credo in ecclesiam, sed credo ecclesiam sanctam catholicam, quare tantominus in sanctum aut sanctam, uno sancto sanctorum excepto, qui CHRISTVS dominus, & qui idem deus est. Quid igitur requirit deus a nobis: nunquid animi nostri turbationem, diffidentiam, desperationem, quod se interdum subtrahit, ubi se prius manifestauit per suae gratiae praesentiam? Nequaquam, sed iugem fidem, & plenam fiducia: hoc enim est credere in deum: & omnis qui credit in deum, plena in deo fiducia potitur, alioqui infidelis est, etsi se putet fidelem. Quem seruum exaudiet dominus, qui in ipsum non credit, non sperat: sed desperat, & ducit dominum suum quasi crudelem & austum: qui non solum bonus est, uerum etiam plusquam bonus, immo bonitas ipsa: O fides, cordium serenitas & sedatio: O infidelitas, cordium inquietudo & turbatio: Absit ergo turbetur cor fidelium, sed credat in deum patrem domini nostri IESU CHRI

STI, & in dominum nostrum IESUM CHRISTUM: quia pater deus est, & filius idē
 tidem deus. Et qui credunt, quid expectare debent? Sanè mansionem apud eum cui
 soli credunt, & in quem solum credere debent, in quem solum dico, ut deum, sed nō
 solum, non unicum iuxta discretionem hypostaseon: sed hoc modo trinum, patrem,
 filium, & spiritum sanctum, et si deum unicum. Et rursus turbari non debemus ob id
 ipsum, quod innuit dominus, dicens: In domo patris mei multæ mansiones sunt.
 Quid ergo turbari debemus, si quādiu sumus in hoc mundo, autorem uitæ nostræ
 ubi nunc est, sequi non possumus? Mansiones ibi sunt multæ, quas summus pater fa-
 milias non uult manere uacuas: sed peregrinis huius exiliij, qui fide ad ipsum peregrini-
 nantur, peracta mortali peregrinatione, eas implere. Et hæ mansiones, sunt iustorum
 stationes ab æterno definitæ: ut in ordine iustorum nulla sit confusio, ut neque in hi-
 erarchijs, & ordinibus angelicis. Hæ sunt iustorum sedes. Quæ si non fuissent, potu-
 isset eis dicere, Vado parare uobis locum. Et si abiero, parabo uobis locum. Quod sic
 ait dominus: Si quominus, *εἰ μὴ*, id est sin minus, dixissem utique uobis, quod uado
 parare uobis locum. Et si abiero, parabo uobis locum. At hoc non dixit: Quia locus
 eorum & omnium electorum, etiam ab æterno est paratus. Hoc tamen ipsis dixit, &
 omnibus uerè fidelibus: Iterum ueniam & accipiam uos ad me ipsum, ut ubi ego sum,
 & uos sitis. Primo uenit in suo primo aduentu: rursus, iterumque particulariter uenit
 ac ueniet, in cuiusque electi obitu. Et uniuersaliter in nouissimo die. In particulari
 aduentu, qui ipsi fide & charitate ministrauerunt, cum ipso sunt secundum spiritum

Philip. 1.

& animam ipsam, à uinculis mortis ereptam. De quo dicit Paulus: Coartor autem ē
 duobus, desiderium habens dissolui, & esse cum CHRISTO. In uniuersali uero adue-
 tu, erunt ubi ipse in regno cœlestis gloriæ, in anima & corpore resumptis, & suo mo-
 do conformibus animæ & corpori gloriosæ humanitatis eius, nam omnes iuxta bea-

Philip. 3.

titudinis suæ captum, Christiformes euasuri sunt. De quo dicit Paulus: Omnia de-
 trimentum feci, & arbitror ut stercorea, ut CHRISTUM lucrifaciam: ut & inueniar in
 illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est CHRISTI
 IESU, quæ ex deo est iustitia in fide, ad cognoscendum illum & uirtutem resurrectio-
 nis eius, & societatem passionis illius: configuratus morti eius, si quo modo occur-
 ram ad resurrectionem quæ est ex mortuis. Et adijcit dominus: Et quò uado scitis, &
 uiam scitis. Scire debuerant quò ibat, ex uerbis eius quæ dixerat: In domo patris mei
 mansiones multæ sunt. Et subdit: Sin minus dixissem uobis, quia uado parare uo-
 bis locum. Sed adeò rudes adhuc erant apostoli, ut eum neque loquentem, neque

108

sermonem, quem loquebatur explicantem, ipsi intelligerent. Quod de Thoma aper-
 rit Ioannes, dicens. ¶ Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quò uadis, & quo
 modo possumus uiam scire? Dicit ei IESVS: Ego sum uia, ueritas, & uita. Nemo
 uenit ad patrem, nisi per me. Si cognouissetis me, & patrem meum utique cognouissetis.
 Et à modo cognoscetis eum, & uidistis eum. Dicit ei Philippus: Domine,
 ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Dicit eis IESVS: Tanto tempore uobiscum
 sum, & non cognouistis me? Philippe, qui uidet me, uidet & patrem. Quomodo
 tu dicis, Ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Ver-
 ba quæ ego loquor uobis, à me ipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit
 opera. Nō creditis quia ego in patre, & pater in me est: Alioquin, propter opera ipsa
 credite. ¶ Ecce, Thomas dicit: Nescimus quò uadis: & pro se, ut uidetur & alijs lo-
 quens, cum toties dixisset eis dominus uerba, per quæ intelligere poterāt quod ad pa-
 trem ibat: ut cum dicebat, Vado ad eum qui misit me. Et eum qui misit, esse patrē, to-
 ties innuit: ut cū dixit, Qui misit me pater, ipse mihi mandatū dedit quid dicā, & quid
 loquar: & cum hic paulo ante id aperuit. Sed ita rudes erant, ut id non intellexerint.
 Neque id mirum erat, si se nesciebant uiam scire, et si scirent: quia quid nomine uia,
 dominus

Ioan. 16.

Ioan. 12.

dominus

dominus designare uellet, id eos latebat. Ideo dominus declarat eis, quomodo uiam scirent, dicens: Ego sum uia, ueritas, & uita. Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Quia uia est eundi ad patrem: nemo errare potest qui fide incedit per ipsum, quin perueniat ad patrem. Quia ueritas est, nemo falli potest. Quia uita est, nemo in ea uita deficere nemo mori potest. Ire ad patrem, est ire ad deum totius bonitatis, & creatæ, & increatæ, primordiale, infinitum, & incomprehensibile principium, ad quem si nemo eat, nisi per CHRISTVM: ergo sine CHRISTO, sine fide filij dei, nemo uadit ad deum. Omnis ergo fides stulta & inanis est, præter eam quæ filij dei est: & qui alterius fide atque fiducia incedit, extra uiam, ueritatem, & uitam incedit: & si extra uiam incedit, errat: si extra ueritatem, fallitur: si extra uitam, tendit in mortem. Virgo MARIA, quæ est beatarum beatissima, est admodum sancta, omnes angeli admodum sancti, & omnes martyres sub altari dei exuuias immortalitatis ex resurrectione expectantes admodum sancti: sed neq; singuli, neq; omnes simul, uia sunt, etsi sunt in termino uia. Quod si liceret eos interrogare, an per ipsos eundem sit ad totius sanctitudinis patrem, dicerent profecto: Nos non sumus uia, ueritas, & uita: nos non sumus uia, etsi non errauimus: non ueritas, etsi seducti non sumus: non uita, etsi uiuimus: non per nos incessimus, non ex nobis pependimus, non nos respeximus. Incedite ergo, non per nos, sed per uiam qua incessimus. In deum credite: & in CHRISTVM, qui uia est, credite: nemo ad deum uenit, nisi per ipsum. Et subdit dominus: Si cognouissetis me, & patrem meum utique cognouissetis: & à modo cognoscetis eum, & uidistis eum. Si cognouissent CHRISTVM reuelato interno mentis oculo, ut cœlestes mentes eum cognoscunt: & patrem utique ipsi cognouissent: quia ipse & pater unum sunt: qui etsi discretionem duo sunt, indiuisa tamen & inseparata semper manent lumina. quomodo enim immensum ab immenso separares? Sed hæc CHRISTI cognitio reuelata, mortalium oculis quandiu mortales sunt, est negata. Si etiam ea fide, qua debebāt CHRISTVM cognouissent, & patrem utique cognouissent: cum toties ipse de patre suo uerba inculcasset, quæ non sua, sed patris erant mandata: & cum etiam uocem patris filium testantis, audiuisent tres ex eis in monte sancto, & omnes ubi hæc uox patris uenit de cœlo ad filium: Et clarificauit, & iterum clarificabo. Si ergo non cognoscebant patrem, infirmitas erat fidei. Sed & uerisimile est, quod hoc modo, id est fide cognouerant: & hoc est, in hoc mūdo patrem uidere. Quod & uerba CHRISTI, quæ subdit, haud obscure innuere uidentur, cum ait: Et à modo cognoscetis eum, & uidistis eum. À modo erant cognituri: quia fides eorum erat augmentanda post CHRISTI passionem. Sed & fide uiderant eum, cum crediderant uerbis CHRISTI, & paternæ uoci cœlitus delapsæ. Cæterum ipsis è mundo egressis, nudè & apertè cognituri erant, amoto fidei ænigmate, & omni quod ob corruptibilem mortalitatis tunicam circumferimus, uelamine. Quod etiam, uidistis, indicare potest, si futuri sensum habeat: sed more Hebræorum formam præteriti, ad certitudinem insinuandam, quod à modo, nota futuri præcedens, monstrare uidetur: etsi illi præsens & præteritum iungatur, ad certitudinem (ut dictum est) subindicandam. Quæ audientes discipuli, tanquam non intelligentes, satis infirma erant fide. Quod ostendit Philippus, symphonites Petri & Andrea, dicens: Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Hoc uerbum Philippi, uerbum infidelitatis erat. Si quis enim multa de deo cuiuspiam neophyto loquatur, & ea quidem sancta, uera, & credenda: & is dicat instructori suo, Ostende mihi deum, & sufficit mihi: nonne hoc fuerit incredulitatis signum? nam illi credere fuisset uidere: si autem uidisset (fide dico) quod sufficiebat, nec enim aliter in hoc mundo contingere potest dei uisio, non dixisset, Ostende deum: tanquam deus sub oculis mortalium uersari, ponitue possit: quod qui credit, errat, & in sciētia dei labitur. Ideo haud iniuria Philippum arguit dominus, & remittit ad fidem, dicens: Tanto

10. 47. 1. 2.

tempore uobiscum sum, & nō cognouisti me Philippe? Qui uidit me, uidit & patrem. Non potest CHRISTVS ut CHRISTVS uideri in hoc mundo, nisi fide, similiter nec pater. Et qui fide uidit CHRISTVM, uidit & patrem: nam uidit ut missum à patre, ut dei filium. Sed Philippus aliam petebat cognitionem, uisionemque quàm fidei: quod inuuit dominus, cum dicit: Quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Vt subintelligamus eum nō debuisse aliam hic ostensionem patris, quàm fidei requirere: cum memor esse debuisset eius sermonis, quem locutus fuerat ad pharisæos: Est pater meus qui glorificat me, quem uos dicitis, quia deus uester est. Quomodo ergo audeat Philippus dicere, aliter quàm fide, ostende nobis patrem? Reuocat igitur eum, quod sequitur ad fidem: Non credis quia ego in patre, & pater in me est? Si hoc credis, stultum est quærere, Ostende nobis patrem. Deinde ad omnes dirigit sermonem dominus, dicens: Verba quæ ego loquor uobis, à me ipso non loquor: pater autem in me manens, ipse facit opera. Quæ opera? Diuinas uirtutes, & signa quæ ipsi uiderunt, at quæ pater facit, eadem facit & filius, & contra: omnia tamen patri tribuit filius, sic in omnibus honorificando patrem, ob fontanam æternæ generationis originem. Et subdit: Non creditis quia ego in patre, & pater in me est? Nō creditis id uerbis meis? Alioqui propter opera credite. Sin uerbis non creditis, saltem operibus, & propter opera credite. Sic dominus fidem amat, ut illi curæ non sit, siue uerbis inducta sit, & ex auditu, siue ex miraculis operibus & ex uisu: & id quidem præparatoriè, ut capacitas fiat suscipiendæ gratiæ. Magis tamen naturale, & minus uiolentum est, quod sit ex auditu, quàm quod nō accedat nisi adueniente uisu: quod postea manifestauit propter Thomam, qui ad fidem uisum requisierat: illo minus probato, manifestauit inquam his uerbis, Quia uidisti me Thoma, credidisti: Beati, qui non uiderunt & crediderunt. De quo insuper & psalmo decimo septimo: Populus quem non cognoui, set uiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Et fides propriè & suapte natura, sermoni dicentis debetur, dicente Paulo: Fides ex auditu est. Sed cuius dicentis? Sanè dei. Ergo præstitisset quod simpliciter uerbis eius, & propèr uerba eius credidissent, quàm quod operum accessisset contemplatio, nam qui uerbis credit, honorat dicentem ut ueracem: qui uero non sine operibus, quodam modo inhonorat: sed tam bonus est deus, ut qui una parte uenire contempnunt, recipiat si altera ueniant. Nam quos ueritatis sermo nō adducit ad fidem, si potentiæ opera ipsos adducant, recipit: & ita nunc ueritate, nunc potentia, nunc misericordia, nunc iustitia homines saluare uult, usque ad eò omnium salutis amator est. Qui timore ad fidem ueniunt, iustitia compellit: qui amore, misericordia allicit: qui operum portentis, potentia trahit: qui scripturis sacris, ueritate adducit. At ij maxime placent deo, qui amore accedunt, ducibus dei misericordia & ueritate: qui autem timore & potentia, nunquam perficientur, nisi timorem commutent in amorem, & operibus potentiæ præferant uerbi dei ueritatem. Credamus ergo & uerbis dei, & signis: sed primo loco præcipueque uerbis. nihil enim prodest operibus credere, nisi uerbis credamus. Sequamur deum & timore, & amore: sed maxime omnium & finaliter amore. Quid enim iuuat, deum timere, & non amare? Sic fermè facit diabolus, hoc solum refert, quod non uult deum sequi in hoc, quod credit: nos autem uolumus. Quod si amamus, etiam si non hoc timore timemus, ut imperfecti: neque timore offensæ, ut proficientes: sed sola tantæ maiestatis reuerentia, id nos omnino iuuat, & deum rectè sequimur, per similes angelicis uirtutibus. De

109 » inde de perfectè credentibus, aperiente Ioanne, subdit dominus. Amen amen dico
 » uobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet:
 » quia ego ad patrem uado. Et quodcunque petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam,
 » ut glorificetur pater in filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.
 ¶ Sanitates faciebat dominus, dæmonia eiciebat, cæcos illuminabat, surdos audire faciebat

faciebat, & mutos loqui, claudos erigebat, leprosos mūdabat, mortuos fuscitabat: & hęc omnia, & his maiora, apostoli & discipuli: sed ut CHRISTI instrumenta fecerūt, id est CHRISTVS per ipsos. Dominus enim in terris uersatus, per se hęc omnia fecit in parua plaga terrę, partes Iudęę, Palęstinę & Syrię dum hęc fecit, non egressus: ipsi uero, & in eisdem locis, & in uniuersum orbem egressi, hęc fecerunt. Dominus illic multa dęemonia eiecit: ipsi, id est CHRISTVS per ipsos (si collatio fiat) in orbis amplitudine, plurima. Dominus per se ex solis plurium obsessorum corporibus eiecit illa: per ipsos, non solum ex obsessis innumeris, uerum etiam ex statuis, dęemoniorum thecis & iconibus. Dominus per se in terris paucos cęcos illuminauit, siue fidem respicias, siue sensilis potentię orbitatem: per ipsos, plurimos. Ille uersatus (ut dictum est) in terris, per se paucos surdos audire fecit, paucis mutis loquelę beneficium contulit, paucos claudos erexit, leprosos paucos mundauit, & paucos mortuos fuscitauit: per ipsos, in unoquoque genere pęfatorum plurimos. Vnde id domini dictum uerum cognoscitur, quod de credente dixit, non uno, sed multiplici tanquam uno: Qui credit in me, opera quę ego facio, & ipse faciet, & maiora his faciet. de operibus quę per se fecit dum uersatus est super terram, locutus. Vt opera quę ipse per se facit, tribuit patri: sic & opera quę per alios facit, ijs per quos illa facit, tribuit. uerū ipse eadem, & maiora ijs quę cōstitutus in terris per se fecit, idem in cęlis collocatus, per alios facit. non enim sancti sunt, qui faciunt uera miracula, sed ipse qui facit mirabilia magna solus. Non ergo sanctis cultus propter miracula debetur, sed auctori miraculo rū, qui solus est deus. Quod etiam ex ijs, quę subdit dominus, facile intelligi potest. Quia (inquit) ego ad patrem uado. Et quodcunq; petieritis patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificet pater in filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciā: ubi apertę apostolis suis dicit quō uadit, cum ait: Quia ego ad patrem uado. Et omnium mirabilium operum, quę post ascensionem ipsius, siue per martyres, & circa martyres, siue per uirgines, & reliquos omnes pios cultores facta sunt. ratio est, quia CHRISTVS cum nostrę carnis substantia, sed iam immortalitatis gloria donata, se recepit ad patrem. Et ideo quęcunq; spiritu ipsius illi petierunt a patre in nomine ipsius, ipse dominus per eos effecit. Hoc (inquit) faciam, non ut ipsos diuinis prosequamur honoribus, etsi sint serui dei honore digni, sed ut glorificetur pater in filio. etsi enim magnates terreni regis honorandi sunt, citra tamen læsę maiestatis offensam, eos regio honore prosequi nō possumus: cultus autem, honor regi æterno debitus. Quęcunq; etiam ab eo in nomine ipsius, & spiritu quidem ipsius petierunt, & ipse per eos effecit. Et ad quid? Vt etiam filius in suo nomine honorificetur, sicut & pater: nomen autem & patris, & filij, est ipsa diuinitas. proinde qui honorificat filiū in suo nomine, id est diuinitatis honore, honorificat & patrem: in suo autem nomine solus deus honorandus, uenerandus, & colendus est. Et quanquam dominus prius dixit: Qui credit in me, opera quę ego facio, & ipse faciet: hic tamen (ut dictum est) manifestę ostendit, quod reuera credulus ille non est is qui facit, sed ipsemet, siue pater, siue ipse rogatus fuerit, cum dixit: Hoc faciam. Et quid mirum, si in cęlo collocatus maiora etiam fecit, & adhuc faceret, si in mundo esset fides, quām cum in terris adhuc mortalis uersatus est: Hoc certę tantum refert, quod tunc gloriosa eius humanitas erat mirabilium operum, quę tunc operabatur diuinitas, organum: postea uero aliorum humanitates, quę nihilominus erant ipsi concorporales, & corporis ipsius membra, mirabiliū operū organa fuere. Corpus ut corpus, est inefficax, nisi uita moueat: sic & corpus CHRISTI, nisi spiritu CHRISTI moueatur, nihil potest. CHRISTVS uniuerso corpori suo uita est, & singulis ac uniuersis mēbris suis. Et ideo & in capite, & in toto corpore, & uniuersis membris eius, nihil aliud colendum, suspiciendū, adorandū, nisi CHRISTVS: quia hoc solum potest, hoc solū uiuit: immo uita est, cuius solius est

Psalmo. 117.

prouidendi, saluandiq̄ potestas, atq̄ eadem cum deo maiestatis æqualitas. Quod re-
 liquum est, eius tactu beatum est. Sed age, est corpus CHRISTI in CHRISTO,
 quod ex uirgine sumptum, in una eademq̄ cum deo, cum dei filio hypostasi iunctum
 est: est corpus CHRISTI, qui est chorus sanctorum, est corpus CHRISTI in terra,
 quæ est turba, spiritu non suo in terra adhuc degentium: quid igitur inter hæc corpo-
 ra refert? Primum, ad caput pertinet, & quia hypostasi diuinitatis iunctum, supra o-
 mnem beatitudinem beatum est, & ob id etiam quæ in illo corpore & per illud facie-
 bat, per seipsum facere dicebatur. Secundum & tertium simul, corpus unum sunt: il-
 lud superiores, & immobiles corporis partes: istud inferiores, & quæ adhuc dimoueri
 possunt. Illud omni ex parte felix & immortale: hoc adhuc uarijs infirmitatibus obno-
 xium & mortale. Et illud & istud simul, ecclesia CHRISTI, qui est illius & istius uita.
 Illius, aperta: istius, occulta. Illi dans immobilem sanitatem, & istius assidue languorẽ
 sanans: & in illo, & isto cuncta faciens, siue diuina patiendi solum, siue etiam agendi
 sint organa, ut & in monstrifica uirga Moysi, & in hymnidica fatidicaq̄ cithara Da-
 uid. quandoquidem deus & in Moysè, & in Dauid, & in uirga, & in cithara cum ar-
 cebat dæmonium, omnia operabatur: Sic CHRISTVS omnia operatur in omnibus,
 ut & ait: Hoc faciam. Et posteaquam se declarauit omnium admirabilium operum pa-
 tratorẽ, propalante Ioanne, subiungit. ¶ Si diligitis me, mandata mea seruate: & ego
 » rogabo patrem, & alium paraclætum dabit uobis, ut maneat uobiscum in æternum,
 » spiritum ueritatis, quem mundus non potest accipere: quia non uidet eum, nec scit
 » eum. Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit. Nõ relin-
 » quam uos orphanos, ueniam ad uos. ¶ Mandata eius erant illa, quæ pater mandaue-
 rat ei mundo nuncianda, siue ad credendum solum pertineant, siue ad aliquid ex fide
 operandum, fugiendumue. Illi ergo seruant mandata, qui quæ solum credenda sunt,
 ut quod sit missus à patre, quod sit filius dei, quod sit in patre, & pater in ipso, & simi-
 lia, credunt, & qui quæ operanda sunt: ut, Diligite inimicos uestros, benefacite ijs qui
 oderunt uos: & similia, ex fide & in fide faciunt, & qui quæ fugienda: ut, Nolite iudi-
 care, Nolite solliciti esse animæ uestre quid manducetis, neq̄ corpori quid induamini:
 & similia, ex fide, in fide, & per fidem fugiunt. Omnia autem credenda, facienda, fugi-
 enda sint, ex fide: quia in fide deus est. fide dico, non solum auditu externo sumpta, &
 loquente infundenteq̄ homine, sed interno, & locutore, infusoreq̄ deo. Audiã (inquit)
 quid loquatur in me dominus. Et hæc obseruatio eorũ quæ mandauit per filiũ suum
 reuelanda hominibus, perfectæ charitatis, dilectionisq̄ ad CHRISTVM, qui mandata
 pertulit, indicium est. Idem autem spiritus, qui perfectam illam dilectionem largitur,
 illam operatur obseruationẽ. Sed quid, si quis fidem solum habeat ex auditu & infun-
 dente homine, & faciat quod in se est: Haud scio, an hæc fides, quandiu talis est, pos-
 sit dici fides. Et facere quod in se est, tam exile est, ut dici non possit facere: cum domi-
 nus dicat, Sine me nihil potestis facere. Et de salute hominũ, apud homines hoc impossi-
 bile est: apud deũ autem omnia possibilia sunt. Ergo quod in nobis est, id est quod se-
 cundum hominem solum est, relinquamus missumq̄ faciamus: & quod in nobis non
 est, quæramus: hoc autem est, quod dei est, & quod habere non possumus, nisi quod
 nostrum est, abdicemus: & intelligamus nostram potentiam non esse potentiam, sed
 impotentiam: sed si qua est potentia, esse dei potentiam: & nos non nostro spiritu, sed
 spiritu dei aliquid posse. Quem si petimus, si rogamus ut habeamus, non ideo habebi-
 mus (nulla enim illum habendi ex nobis est potestas) sed solum petitione & rogatio-
 ne spiritus CHRISTI illum habituri sumus. Tunc autem CHRISTVM diligemus,
 tunc mandata eius seruabimus: quod nobis insinuat dominus, dicens: Et ego roga-
 bo patrem, & alium paraclætum dabit uobis, ut maneat uobiscum in æternum, spi-
 ritum ueritatis, quem mundus non potest accipere: quia non uidet eum, nec scit eum.
 Rogabo

Rogabo (inquit) patrem. O superadmiranda & incomprehensa CHRISTI benignitas, & erga nos miseratio, qui non dedignatur supplex pro nobis rogare patrem, ut det nobis spiritum suum, spiritum ueritatis, spiritum sanctum. Et quis non putet ipsum exauditum iri? Quod qui credit, quomodo non habeat spiritum sanctum? Habet profecto omnis qui credit: uideat tantum ne spiritui sancto qui habitat in ipso, contumeliam faciat: spiritus enim sanctus disciplinae effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate. Insuper ille est spiritus intelligentiæ sanctus, unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquatus, certus, suauis, amans bonum, acutus, qui nihil uetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, certus, securus, omnem uirtutem habens, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus intelligibiles, mundus, subtilis. Hunc (si in ipsum credimus) rogat nobis à patre suo dari altissimi filius. Et si rogat, dabit. Rogabo (inquit) & dabit. Et quid intelligit per alium paraclatum? Alium consolatorem: nam pater consolator est, dicente Paulo: Pater misericordiarum, & deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Dominus noster, alter consolator: nam quid hic aliud facit, quam consolari suos discipulos? Et quid per uniuersum euangelium, quam uniuersum lætificare, & consolari mūdum? ut in spiritu, de filiis, sancta dicit apud Baruch Hierusalē: Venit mihi gaudium à sancto, super misericordia quæ ueniet uobis ab æterno salutari nostro. Et dominus postea ad discipulos: Iterum autē uidebo uos, & gaudium debet cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis. Et ipse sic cōsolator est: quod est gaudium uniuersæ terræ, sicut scriptum est: Viderunt omnes termini terræ salutare dei nostri. Iubilate domino omnis terra, cantate & exultate, & psallite. Et alius consolator ex hoc loco, est spiritus sanctus. Tres ergo sunt consolatores, pater, filius, spiritus sanctus: sed in diuinitatis natura unus consolator deus. nam alium, ad consolatorem, non ad spiritum, apud Ioannem refertur, cum inquit, ἕτερον παράκλητον. Ergo alius est à consolatore filio, qui etiam à patre qui est consolator omnium, nobis datus est. Et hic alius consolator, spiritus est ueritatis: quia est spiritus filij, qui de se dixit Thomæ & apostolis suis: Ego sum uia, ueritas, & uita. Sed hunc spiritum, mundus (id est homines mundani, & primam generationem sequentes) ideo capere non potest: quia non uidet eum, neque scit eum. nam eiusmodi homines sensibus carnis utuntur, aut ratione quæ secundum hominem est, quippe qui psychici sunt & animales: at spiritum illum, sensus carnis uidere, id est fide attingere non potest, neque humana ratio eum noscere, suamque scientia apprehendere: sed homines πνευματικοί, id est spirituales: quales non natura, sed gratia facit: non prima, sed secunda natiuitas: non Adæ, sed CHRISTI generatio atque imitatio, hunc spiritum fide uident, & scientia, quæ supra hominem est, cognoscunt. quæ etsi rationi non sit euidens, quia ratio est cæca, & tantum luminis incapax: spiritui tamen quo ipsi uiuunt & sapiunt, euidentiſſima est. Quod haud difficile est intelligere per id quod subdit dominus: Vos autem cognoscetis eum, quia apud uos manebit, & in uobis erit. Vos autem (inquit) cognoscetis eum: quia ex secunda generatione spirituales estis, & fidem habentes, quæ est lucis æternæ radius, per quem spiritus sanctus illabitur. Et apud uos manebit, etiam in æternum, ut supra dominus dixit: quia spiritus deus est: & quantum ex natura eius est, nunquam deserit quem semel apprehendit. Et in uobis erit, quia natura eius est, illabi & implere. Et addit dominus: Non relinquam uos orphanos. Apostoli dominum, patrem habebant, qui ipsos in spiritu genuerat, quos & hic alloquitur ut filios, maxime ab eo loco præcedentis capituli, Filioli, adhuc modicum uobiscum sum: & continenter quousque cum ipsis egressus est trans torrentem Cedron. Non sunt autem filij, orphani, quando patrem habent uiuentem. Qui licet per triduum mortuus futurus esset, & sic ipsi per triduum orphani & orbi CHRISTO, qui diuinitate & humanitate simul defini-

Rr

Sapient. 12

Sapient. 7.

2. Corint. 1.

Baruch. 4.

Ioan. 16.

Psalmo. 97.

tur: non tamen simpliciter orphani, quia semper filij dei: denunciat tamen se eos non relicturum, etiam illo modo orphanos: quia tertia die resurrecturus esset, & ad eos uiuus, & multo quidem melius sine ulla comparatione quam prius, rediturus. Non ergo eos reliquit ullo modo orphanos, qui tertio postea die patrem uiuum habuerunt ad se uenientem, & in aeternum quidem uiuentem: ita ut nulli unquam orphani fuerint, aut futuri sint minus orphani, quam ipsi. Et de auferenda cito à mundo ipsius cognitione (aperiente Ioanne) continuat dominus suum sermonem discipulis suis, dicens. ¶ Adhuc modicum, & mundus me iam non uidet: uos autem uidetis me, quia ego uiuus, & uos uiuetis. In illo die uos cognoscetis, quia ego sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. ¶ Ioannes formā loquendi Hebraicam frequenter in suo euangelio admiscet, quādoquidem praesentibus, & aliquando praeteritis, promiscuè pro futuris utitur: quod & aliās saepe, & hic nunc facere uidetur, cum ait: Adhuc modicum, & mundus me iam non uidet: & in his quae sequuntur. Hoc ergo perinde est, ac si proprietate linguae nostrae seruata dicamus: Adhuc modicum, adhuc parua mora, & mundus me non ultra uidebit. Quod dicit dominus de praesentia corporali, quam à tempore passionis, & sepulturae suae, mundo usque ad nouissimum aduentum suum occultaturus erat. Et ad tempus usque sepulturae eius, modicum tempus supererat, uix uidelicet horae uiginti: quo tempore adhuc mundus eum corporali praesentia uidere poterat, & non ultra. Vos autem uidebitis me, quod ego uiuam. Postea quā conditus fuit sepulchro, mundus eum non uidit, sed apostoli eum uiderunt etiam corporali praesentia: non enim nomine mundi comprehenduntur, ut qui non erant de mundo. Et quomodo uiderunt eum? Certè quod in carne uiueret, quando multiplici apparitione se illis manifestauit. Qua uita: Ex gloriosa resurrectione, immortalis & incorruptibili. Et subdit: Et uos uiuetis. Quomodo? Etiam in carne & corpore, non hac quidem uita corporali, fluxa & caduca: sed qua me post modicum tempus uidebitis quod uiuam, uidebitis me uiuentem, utpote post nondum exactum triduum. In illo die cognoscetis, quia ego sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. In illo die, in illo tempore quo praesentiam meam immortalitatis gloria, resumpto corpore, fulgentem uidebitis, cognoscetis, firmiter credetis, quod ego sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis, hoc enim hic, nisi fide cognosci non potest: nam ipse in patre est & in nobis, & nos in ipso, si fideles sumus, si spiritu eius uiuimus, sed nullo à nobis comprehendibili modo: quae autem omnem comprehendendi modum excedunt, sola fide apprehenduntur. O nobilissimus cognoscendi modus, quo supra omnem modum cognoscimus: Corporalem praesentiam post gloriosam resurrectionem eius apprehendebant apostoli, sed hic praesentiae modus, non erat ille de quo dicebat: Cognoscetis quod ego sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. nam ipsi corporalem eius praesentiam extra se esse uidebant, & se extra eam: sed ipse in patre erat, & in ipsis, & ipsi in eo, absque modo: nam diuine & superintelligibiliter, etsi fide intelligibiliter. Quid enim diuinitatem excludere potest, quae absque modo ubique est: de qua etiam propheta dicit: Si ascendero in caelum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Et quid non est in ea quae ambit & continet omnia? Qui fide capit patrem esse deum, & filium dei esse deum, uerè cognoscit quod filius in patre est, & pater in filio: & quod aliter esse non potest. Et gaudet quod eius rei cognoscendae non est modus, & rationem ceu stultam admodum ac deliram ridet, quae semper modum earum rerum quarum non est modus, quaerere uult: & idcirco in uanum fatigatur, ac frustra laborat, perinde atque si oculus contenderet uidere sonum qui ipse est inuisibilis. Diuina haec & sublimia mysteria, sonus: Fides, auditus: Ratio, oculus. Ut ad sonos, auris uidet, & caecus est oculus: sic & ad diuina, fides uidet, & ratio caeca est. Quod si ratio quaerat à fide, quae nimirum magistra est, cum de diuinis agitur, cum filius sit in patre, & in omnibus sanctis qui sunt in coelo

Psal. 113.

inter
compre
si ad h
illum de
est. Quo
sed line
113. r. v.
cognosce
pocere eu
ad, cum
liber: &
De quo al
decebar
ego in
sua, d
me dicit m
Dicit ei l
nos nobis te
monem me
nem apud e
nem quen
bis, apud u
meo, ille
Manda
da: que m
ut respiciam
quae eum, d
illum, que
tione dilige
pro quo ar
m magis ig
tame boni
ambus &
etiam f
dictione
sed multo
penitru
quo quanti
ullus ue ca
tiores su
sed eti
dipibus.
dimita
ambo ei me
dicitu
es no
dicitur
iam aper
digeum.

in cœlo & in terra, an etiam corporaliter sit: Quidni? sed absque modo, nisi dicas diuino & incomprehensibili modo, qui non tam modus, quàm non modus dici debet. Et mirum, si id fides non diceret, cum uideat simul in India, Africa, & Europa locis innumeris filium dei in corpore sacramentaliter esse: quod autem dicitur sacramentaliter, modus est. Quomodo ergo si subtrahat modum, non uideat ubique filium dei corporaliter, sed sine modo, ac supra omnem modum esse? Vbicunque sanè CHRISTVS est, CHRISTVS incarnatus est: incarnatus autem sine corpore non est. Et magna est fides, cognoscere CHRISTVM corporaliter esse ubi sacramentaliter est: sed maior est cognoscere eum absolute ubique corporaliter esse. nam hoc est sine modo cognoscere: illud, cum modo. Fides autem quæ est absque modo, maior est, quàm quæ modum habet: & illud quodam modo propter hoc est, ut contractum propter absolutum. De quo absoluto cognoscendi modo, qui si est ab omni modo absolutus, nō est modus, dicebat dominus apostolis: Cognoscetis quod ego sum in patre meo, & uos in me, & ego in uobis. His dictis admonet eos dominus (subdente Ioanne) iterum dilectionis suæ, dicens. ¶ Qui habet mādāta mea, & seruat ea, ille est qui diligit me: qui
 » autem diligit me, diligitur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me
 » ipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestatu
 » rus es nobis te ipsum, & non mūdo? Respondit IESVS, & dixit ei: Si quis diligit me,
 » sermonem meum seruabit: & pater meus diliget eum, & ad eum ueniemus, & man
 » sionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat: & ser
 » monem quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me, patris. Hæc locutus sum
 » uobis, apud uos manens. Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in no
 » mine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunque dixerim uo
 » bis. ¶ Mandata eius, ut dictum est, ea sunt quæ in legatione à patre accepit mundo di
 » cenda: quæ magis fidem, & uerbis adhibendam credulitatem, quàm quodcunque
 » aliud respiciunt: quæ qui credunt, & integra fide obseruant, diligunt eum: qui autem
 » diligunt eum, diliguntur à patre eius, & ipsemet diliget eos. Si quis rex magnus ha
 » beat filium, quem syncerè diligit, & sciat quempiam, filium suum puro amore dilige
 » re, nōne diliget eum? Nōne etiam filius illius eum amabit, quem sciet erga se inte
 » gro, puroque amore sic affici: & maxime, si pater & ipse dederint illi fomenta amoris?
 » Tanto magis igitur supernus rex prosequetur amore diligentes filium suum, quem
 » ut summè bonum, summè amat. Et filius ipse, qui amor est, & amandi ratio, diligen
 » tes se (quibus & pater, & ipse omnem occasionem & adiuuentum ad amandū præ
 » stant, & etiam spiritum suum, qui est spiritus amoris, ut iuentur ad amandum, infun
 » dunt) dilectione prosequetur & amore. Et magnum est amare regem, amare filium
 » regis: sed multo maius amari à rege, & summo quidem rege, & à filio eiusdem sum
 » mi regis: nimirum quanto maior lux in ipso sole est, quàm in paruo oculo solis amato
 » re: immo quanto maior esset, si sol esset infinitus, cum omnis oculus sit finitus, & ut ni
 » hil, nullius ue capacitatis respectu illius. Sed non satis est summi regis filio, quod dili
 » gat amatores suos, & eis omnia beneficia præstet, cœlum & terram, & omnia quæ in
 » eis sunt: sed etiam seipsum manifestat eis, & suum amorem pandit in hoc mundo se
 » cretis illapsibus, & internis uisitationibus, quæ sunt diuinæ emphases, & theophaniæ,
 » omni sublimitate gloriæ huius mundi superiores. Et manifestabo (inquit) me ipsum,
 » insinuabo ei me ipsum, tacitus ei illabar. Quod audiens Iudas, qui & Thaddæus &
 » Lebbaeus dicitur, non Iudas Iscariotes, dixit ei: Domine, quid factum est, quod mani
 » festaturus es nobis te ipsum, & non mundo? Quid accidit, quæ causa est, quæ ratio,
 » quod insinuaturus es nobis te ipsum, & nō mundo? Cui dominus benignissimè eius
 » rei causam aperuit, dicens: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit: & pater me
 » us diliget eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Hæc est cau

sa quare insinuabo me uobis, & non mundo: nimirum quia me diligitis, & mandata mea, quæ uobis à patre meo annūcio, seruatis. & qui diligit me, & sermonem meum seruabit, pater meus & ego diligemus eum, & ad eum ueniemus, & mansionē apud eum faciemus, ipsiq; immanebimus: & hoc est insinuare me ipsum ei. Sed non insinuabo me mundo, quia mundus non seruat sermones meos, & ideo me ipsum non diligit: qui enim diligit CHRISTVM, sermones eius seruat. Consequens est igitur ex opposito, ut qui non seruat sermones CHRISTI, eum non diligit. Sed & conuertitur: Si quis non diligit CHRISTVM, sermones eius nō seruat. Qui (inquit) nō diligit me, sermones meos non seruat. Et quomodo qui nō diligit CHRISTVM, sermones eius seruaret: cū unus, & quidem præcipuus sermonum eius sit is: Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Ipse autem deus sit: Hoc est (inquit) maximum & primum mandatum, & simile est de proximo. Ergo si quis non diligit CHRISTVM, non seruat mandata eius. Quare etiam ex opposito, si quis seruat mādata, diligit: id enim necesse est: & qui diligit, seruet: & qui seruat, diligit. Qui ergo non diligit CHRISTVM, & sermones eius non seruat: qui fieri posset ut diligeretur à patre, & ab ipso: Quare ipse non est insinuaturus se illi. Non est ergo manifestaturus se mundo, quando quidem nō est uenturus in mundum, & illi immanis: ut enim uia qua sol ad nos descendit, lumen est, sed lumen in sole absolutum & ingens, in nobis autem contractum & exile: sic & uia qua pater & filius descendunt ad suos, amor est: sed in ipsis est amor absolutus & immensus, in suis autem contractus & exiguus: qui tamen maior est, quàm sit uniuersus mūdi amor: immo hic non est amor, sed amoris quædam fallacia, labes, & prolapsio. Et subdit dominus: Et sermo, καὶ ὁ λόγος, quem audistis, nō est meus, sed eius qui misit me, patris. Quod nō de præsentī sermone tantum, sed de uniuerso sermone, quem locutus est eis à principio euangelij, intelligitur: quia totum euangelium nihil aliud est, quàm mādatum patris, quod legatione sua filius dei suscepit nobis nunciandum. Et addit: Hæc locutus sum uobis, apud uos manens. Hæc (inquit) quæ audistis à principio euangelij usq; ad præsentem sermonem, locutus sum uobis, apud uos manens, apud uos cōuersans, & in uisibili corpore, & in passibili carne. Sed postquā assumptus fuero à uobis, à resurrectione mea quadraginta diebus elapsis, spiritus sanctus qui consolator est, ueniet ad uos in nomine meo, sicut ueni in nomine patris mei. Quod subdit, dicens: Paracletus autem spiritus sanctus, quē mittet pater in nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunq; dixerim uobis. Pater primo misit filium, quo deinde in coelum recepto, misit spiritum sanctum, quem etiam & filius misit: ut postea dicit, Cū uenerit paracletus, quem ego mittam uobis à patre: quod & hic etiam intelligitur per id. In nomine meo. Missus est ergo spiritus sanctus à patre, & à filio. Vt filius missus à patre, uenit in nomine patris, ut in nomine mittentis: ita & spiritus sanctus missus à filio, uenit in nomine filij, ut in nomine mittentis. Et quia etiam non uenit spiritus sanctus ut alia ex parte patris nunciaret, quàm quæ nunciauerat filius: sed ut nunciata à filio enuclearet, & suggereret, ac in memoriam reuocaret: idcirco potius in nomine filij missus dicitur, quàm in nomine patris: etsi tam à patre, quàm à filio missus sit. Ille (inquit) uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quæcunq; εἴπω, id est dixi uobis. Iam sermō omnia dixerat, quæ eis dicenda erant: & quæ restabant, pauca erant. Iam (inquit) non multa loquar uobiscum. Iustius ergo hic εἴπω dixi, aut dixerim, per præteritum, quàm dixero, per futurum, transferendum uidetur. Primum, discipuli audientes dominum rudes erant, & malè uerborum eius tenaces, ac parua intelligētia: at cum spiritus ille aduēnit, repente eos edocuit, & eis sensum, intelligentiamq; infudit, ac omnium quæ locutus fuerat eis dominus, memoriam ingessit. Prius erant discipuli, sed spiritus ille aduētū suo, repente promouit eos in doctores: & tales quidem doctores, quales

quales mundus ante non nouerat : nimirum uerè θεοσόφους , ac spirituales homines ,
 non agentes in ijs quæ dei sunt , sed actos spiritu dei , diuina patiendo . Ac tunc scriptu
 ræ sanctæ illis patuerunt , sed in eo spiritu quo conditæ fuerant . O supernum , diuī
 num , cœleste donum , quod erat eis etiam tunc , si intellexissent (intellexerunt autem
 postea) & omnibus , si intelligerent super omnia desyderabile bonum : Quid enim
 æque desyderabile , ac cognoscere deum & amare , spirituales fieri : non suo , sed spiri
 tu dei agi , spiritu supra se rapi , seipsum linquere , atque ex solo deo pendere : Hæc est
 pax CHRISTI , quæ cum spiritu dei datur , & quam solum spirituales gustare possunt
 homines . De qua mox nobis insinuante Ioanne , ita dicit dominus . ¶ Pacē relinquo
 uobis , pacem meam do uobis : non quomodo mundus dat , ego do uobis . Non tur
 betur cor uestrum , neque formidet . Audistis quia ego dixi uobis : Vado , & uenio ad
 uos . Si diligeretis me , gauderetis utique , quia uado ad patrem : quia pater maior me
 est . Et nunc dixi uobis prius quàm fiat , ut cum factum fuerit , credatis . Iam non multa
 loquar uobiscum . Venit enim princeps mundi huius , & in me non habet quicquam .
 Sed ut cognoscat mundus , quia diligo patrem : & sicut mandatum dedit mihi pater ,
 sic facio . Surgite , eamus hinc . ¶ Hic , ut etiam in præcedentibus uisum est , præsentibus
 & aliquando præteritis , pro futuris uti uidentur Ioannes : quod quoties ipse facit ,
 tantam certitudinem , ac si iam res ipsa præsens esset , aut facta , denunciat : sic & ipsi pro
 phetæ , cum præsentibus & præteritis , futurorum loco utuntur . Perinde ergo fue
 rit , atque si hoc pacto hanc legamus literam : Pacem relinquam uobis , pacem meam
 dabo uobis : nō quomodo mundus dat , ego dabo uobis . Non turbetur cor uestrum ,
 neque formidet . Cum certo habituri essent cœlestem illam pacem , domino abeunte
 te , siue ad mortem paucorum dierum , siue resumpta immortalitatis tunica , ad patrem
 æternum : nequaquam turbari , aut formidare debebant . Turbati tamen fuerunt , &
 formidauerunt : sed magis propter mortem , quàm propter domini ad dexteram pa
 tris sui assumptionem : quia post decadem dierum ab ipsa domini in cœlum receptio
 ne , pacem illam adepti sunt : & tunc cor eorum non amplius turbabatur , neque for
 midabat : quia pacem habebant , non huius quidem mundi , qua tuti solum fuissent ab
 hostibus corporis : sed diuinam , qua tuti erant etiam ab omnibus malignis potestati
 bus , & præualebant omni potestati quæ sub cœlo est . Hostes corporis nihil illis for
 midini esse possunt , qui spirituales sunt : quia uitam eorum , & bona attingere neque
 unt , quod spiritualia sint . Neque hostes animæ , quæ sunt spirituales nequitia : quia
 pacem dei habent : ijs autem quibus est cum deo pax , & in quibus spiritus eius habi
 tat , istæ bellum mouere non possunt . Quod si tentant , id frustra faciunt , & uictæ tur
 piter cadunt . Sed & neque ante missionem spiritus (quia pacem illam erant adepturi)
 turbati , & formidare debebant : quia prædixerat eis dominus , Vado , & ueniam ad
 uos . Dixerat enim eis paulo ante : Ego ad patrem uado . Et subinde : Nec relinquam
 uos orphanos , ueniam ad uos . quare in nullo turbati aut formidare debebant , qui cō
 solationem spiritus sancti & ipsius domini , percepturi erant . Neque in ullo turbati , for
 midinēque concussi fuissent , si firma fuissent fide . hac enim ancora mentes nostræ fir
 matae , nullis turbationibus , nullis que procellis elocari , euomeriue possunt . Cæterum
 aliam rationem adducit , propter quam minime turbati debebant , subdens : Si dilige
 retis me , gauderetis utique , quia uado ad patrem : quia pater maior me est . Dilige
 bant proculdubio discipuli dominum , sed molestè ferebant eius absentiam , quod ad
 huc nonnihil retinerent amoris ad seipsos : at qui alium amat , miscendo amorī illius
 amorem sui , nondum perfectè amat : qui autem perfectè amat , simpliciter amat , nul
 lo modo se respiciendo , sed solum quod fuerit bonum , & beneplacitum amati : quod
 nondum poterant discipuli : alioqui gauisi fuissent unde dolebāt . Nonne enim si quis
 pater diligat simpliciter filium , non propter se , sed propter filium : & filius euocetur à

quodam sublimi rege in gratiam : quanquam gaudebit præsentia filij , magis tamen gaudebit absentia : quia ad tantum regem uadat , & in gratiam quidem uadat : Sic & discipuli si simpliciter amassent dominum , gaudere debebant : & magis quidem absentia eius quam præsentia , quod ad tanti regis gratiam proficiscebatur , quo nullus maior , beator , gloriosior esse potest . Et CHRISTVS quidem magnus erat , ut qui erat Messias , rex Iudæorum : sed pater ad quem ibat , maior erat . exinaniuit enim ipse semetipsum , formam serui accipiens : pater autem non est exinanitus . Ergo si exinanitionē , & formam serui respicias , pater maior est : si formam dei , qua deus & dei filius est , patri est æqualis : sicut & Paulus ad Philippenses sacrè testatur , cum ait : Hoc enim sentite in uobis , quod & in CHRISTO IESV : qui cum in forma dei esset , non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo . Est tamen à patre , & omnia habet à patre , ac in omnibus patri fontanum tribuit honorem . Quare & in illa æqualitate , ob primariū ineffabilis genituræ honorem , quem patri defert , nihil dissentaneum fortè uideatur , si patrem in hoc uocet se maiorem : id enim in æqualitate naturæ , filij ad patrem honorificentiam designat , & originis testationem . Pater , filius , spiritus sanctus , triplex in unitate naturæ æqualitas . Et in hac æqualitate , ordo . Primus ordine , pater : deinde , filius : deinde , spiritus sanctus . Sic & diuina honorificentia , quæ non nisi in uestigio , cum tamen eius non sit uestigium , capi potest . Prima honorificentia , pater est : secunda , filius : tertia , spiritus sanctus . Filius honorificat patrem , ut primam à qua est , honorificentiam , & mittitur à patre . Et spiritus sanctus honorificat patrem : quia spiritus patris est , & filium ut secundam honorificentiam , & ut spiritus filij , & mittitur etiam à filio . Si autem (inquit) abiero , mittam eum ad uos . Et pater filium honorificat , & spiritum sanctum æquali secum honore , qui est prima honorificentia , ut à qua totius diuinitatis coæternum habent consortium . Et nihil hic aut prius , aut maius in natura : ordo tamen hic , qui est super omnem ordinem , & à quo in rebus omnis ordo , luce fidei magis capitur quam intelligitur . Et sic uerbum CHRISTI , siue de hypostasi ratione unius naturæ , siue alterius , siue utriusque dictum sit , uerissimum esse creditur : etsi non intelligitur (non est enim hoc , negotium fidei) sed super intelligentiam est . Et qui credit , satis illi est , quod CHRISTVS intelligat , est enim sapientia dei , cuius est , non credere , sed intelligere : fide enim maior est , & est fidei ueritas & exemplar : etsi in eo fides & ueritas coincidunt : quia ea est qua nulla potest esse maior . Verum & in hoc mundo fides nobis intelligentia superior : in altero autem , ubi reuelabitur CHRISTVS , intelligentia fide superior . Sed dices : Si in diuinis æqualitatibus ordinis reuerentia seruetur , ut pater mittat , & filius mittat : pater autem à nullo mittatur : ergo filius à solo patre mitti deberet . Neque aliter unquam in euangelijs legitur . Attamen in prophetis , filius à spiritu sancto missus legitur : ut Esaia capite quadagesimo octauo : Et nunc dominus deus misit me , & spiritus eius . Hic sanè locus Esaiaæ anceps est , tam in Græco , quam in Hebræo . Et æque uerti poterat , & mea quidem sententia iustius : Et nunc dominus deus misit me , & spiritum suum : quàm , & spiritus eius : atque sic credo uertendum fuisse . Nam filius & spiritus sanctus manifestè in scripturis missi à patre leguntur , id est à deo : non sic autem filius à spiritu sancto . Sed adijcies : Quod missus sit à spiritu sancto , apertior locus apud eundem capite sexagesimo primo , esse uidetur : Spiritus domini super me , eo quod unxerit me , ad annuncian-
 dum mansuetis misit me . Credidi primum , ex hoc loco haberi , quod dominus etiam à spiritu domini , id est spiritu sancto , missus manifestè intelligeretur : sed postea cū ueritatem Hebraicam consului , secus esse intellexi . Nam ibi non habetur , quod spiritus misit illum , sed quod dominus sub nomine tetragrammato : sic que legenda est littera , & ita legitur in uetustis exemplaribus Latinis : Spiritus domini super me , eo quod unxerit me dominus , ad annuncian-
 dum mansuetis misit me . Ex quo non potest conuenientissimè

PENE
 PARA
 DO
 X
 V
 M

ueniētiſſimè intelligi mittens, niſi pater: cum quod ante dicitur, Eo quod unxerit me dominus: nullo pacto ad ſpiritum, ſed ad patrem tantum referri poſſit. Cui aſſonat id quod pſalmo quadregelimoquarto dicitur: Propterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ: ubi inungens eſt deus deus tuus: quo nimirum pater intelligitur, qui & deus filij dicitur. Ascendo (inquit) ad patrem meum, & patrem ueſtrum: deum meum, & deum ueſtrum. Per id autem quod dicitur, Oleo lætitiæ: ſpirituſſanctus intelligitur, non enim alio oleo, quàm ſpirituſſancto unctus eſt CHRISTVS. Quid, ſi deus primo loco filius intelligatur, deus tuus pater, oleum lætitiæ ſpirituſſanctus? Et licet ſint quamplurimi, qui CHRISTVM à ſpirituſſancto miſſum tradiderunt: id ſecundum aſſumptæ naturæ diſpenſationem intelligentes, ſecundum quam & inunctus præ participibus ſuis legitur: quod tamen de intelligentia illorum locorum Eſaiæ annotatū eſt, id nequaquam à ueritate alienum arbitror: quanquam illico cedere malim, quàm peruiaciter contendere, memor illius ſententiæ Pauli, quam ipſe ſcripſit ad Corinthios: Si quis autem uidetur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque eccleſia dei: & præſertim cum de ſpiritu, non diſſenſionis, ſed concordiae ſermo ſit. Et ſubdit dominus: Et nunc dixi uobis, priuſquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis. Dixi uobis me iturum ad patrem, cui omnem primæuæ, æternæ que originis deſero honorem: qui & dabit uobis aliū paracletum, ſpiritum ueritatis: dixi inquam uobis, priuſquam ad ipſum uadam, & priuſquam det uobis illum aliū conſolatore, ut cum id totum impletum, factūque fuerit, credatis. Et quid credatis? Cætera alia quæcunque locutus ſum uobis. Et adiicit: iam non multa loquar uobiſcum: quia nō erat eis locuturus, niſi parumper inter eundem ad hortum, & pauca in horto. Et quare nō ampliū multum ſermonem eſſet cum eis habiturus, ſubdit rationem, dicens: Venit enim princeps mundi huius, & in me nō habet quicquam: ubi præſentibus pro futuris uti uidetur euangelio-graphus, perinde ac ſi dixiſſet: Nam ueniet princeps mundi huius, & in me non habebit quicquam. uerum, id tūc quoq; inſtabat, quaſi præſens. Princeps autem mundi huius, erat ſatanas, qui erat dux ludæ & cohortis eius, & in CHRISTO non habebat quicquam. Solum enim in iſs aliquid habet, qui peccatum habent. Si Adam non peccaſſet, nihil unquam habuiſſet in Adam. Solum peccatum, ſemen diaboli eſt. CHRISTVS autem peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Et quare ergo adueniente principe mundi huius, princeps potestatis tenebrarum, cum Iuda primipilo, & ſatellitibus ſuis, tam dura, tam aſpera, tam indigna paſſus eſt CHRISTVS, ut nullus unquam mortalium tam dura fuerit paſſus: Hoc certè non fuit, quia aliquid in eo haberet malignus: ſed hæc omnia pati uoluit ob amorem patris ſui, & ut uoluntatem eius impleret. uoluntas autem patris fuit, ut quod non rapuerat, exolueret: ut ipſe pro omnibus qui mortem meriti erant, ſolus immeritus mortem guſtaret, & pro omnibus diuinæ iuſtitiae ſatisfaceret, ad ueniam ac miſericordiam omnibus exorandam, & gloriam omnibus obtinendā. Quod ex uerbis eius intelligitur, qui ubi dixit: In me non habet quicquam. ſubdit: Sed ut cognoſcat mundus, quia diligo patrem; & ſicut mandatum dedit mihi pater, ſic facio. O ineffabilis CHRISTI amor. O immenſa ad patrem charitas, qua nullum diaboli, & complicum eius in mundo ludibrium uitare uoluit, ut mandatum ac uoluntatem eius impleret quem amabat, & id mundo in exemplum manifeſtaret. Hic amor, hæc charitas, omnem in nos cœleſtem attraxit amorem: iratum nobis reconciliauit patrem, poſteſtatem maligni alligauit, & nos aperta cœli ianua è faucibus eius extraxit, modò illi hæreamus, illum imitemur, eiusq; (quod nobis reliquit) charitatis ſequamur exemplum. His dictis, è loco cœnæ, ubi infelix Iudas illinc abiens, eum cum diſcipulis ſuis reliquerat, ſurrexit, dicens diſcipulis ſuis: Surgite, eamus hinc. Et quò? Trans torrentem Cedron, in hortum in quem ſciebat principem tenebrarum, cum liſtoribus ſuis

aduentaturum, ut ipse se uoluntati patris pro omnibus offerret. Ergo contemplatione & amore sequamur eum surgentem è nouissimæ cœnæ mensa, & euntem trans torrentem Cedron: immo resurgentem è mortis nouissima pœna, & euntem trans torrentem omnium huius mundi miseriarum, in montem indeficientiũ oliuarum, qui est mons altissimus & sublimissimus pacis æternæ: in hortum perpetui amoris, qui est paradysus cœlestis, & hortus æternarum deliciarũ. Vbi est nunc (uerbo suo de abitione sua completo) in dextera patris sedens. Cui per ipsum, & cum ipso, & spiritus sancto omnis honor, & gloria, & gratiarum actio, in omnia seculorum secula. Amen.

C A P V T Q V I N T V M D E C I M V M.

- 114 **E**go sum uitis uera, & pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Iam uos mundi estis, propter sermonem, quem locutus sum uobis. Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes non potest 5
ferre fructum à semetipso, nisi manserit in uite: sic nec uos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, uos palmites: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet, & colligent eũ, & in ignem mittent, & ardet. ¶ Si manseritis in me, & uerba mea in uobis manserint: quod 10
cũq; uolueritis petetis, & fiet uobis. In hoc clarificatus est pater meus, ut fructum plurimũ afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego præcepta patris mei seruauì, & ma-
116 neo in eius dilectione. ¶ Hæc locutus sum uobis, ut gaudiũ meum in uobis sit, & gaudiũ uestrum impleatur. Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionẽ nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio uobis. Iã nõ dicã uos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos aut̃ dixi amicos, quia omnia quæcũq; audiui à patre meo, 20
nota feci uobis. Nõ uos me elegistis, sed ego elegi uos: & posui uos ut eatis, & fructum afferatis, & fructus uester maneat: ut quodcũq; petieritis patrẽ in nomine meo, det uobis. Hæc mando uobis, ut diligatis inuicem. Si mundus uos odit, scitote, quia me priorem uobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. Quia uero de mundo non estis, 25
sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi uobis: Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, & uos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt. ¶ Sed hæc omnia facient uobis propter nomen meũ: quia
117 nesciunt eum qui misit me. Si non uenissem, & locutus fuisset eis, peccatũ 30
non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit,

us fecit, peccatum non haberent : nunc autem & uiderunt, & oderunt & me, & patrem meum . Sed ut adimpleatur sermo , qui in lege eorum scriptus est :
 35 Quia odio habuerunt me gratis. Cum autem uenerit paraclitus, quem ego mit-
 tam uobis à patre, spiritum ueritatis qui à patre procedit, ille testimoniū per-
 hibebit de me: & uos testimonium perhibebitis , quia ab initio mecum estis.

ANNOTATIONES BREUES XXIII. CIRCA LITERAM CAP. XV.

2	tollet	11	clarificatus est ἐδοξάσθη	20	quæcunq; ἃ
3	purgabit αἴρα καθαίρει		glorificatus est		quæ
	præsentia.	12	plurimum πλῆρ	24	scitote γινώσκετε
3	fructum plus fructus plus		multum, copiosum		anceps ad imp. & ind.
9	mittetur	14	sicut – &	24	priorem uobis πρῶτον ὑμῶν
9	arescet, ἐβλήθη ἐξηράνθη	15	sit, μείνη		primum uestrum, prius quàm uos anceps.
	præterita.	17	habet: – quàm	31	excusationem πρόφασις
9	colligent	18	quæ ὅσα		prætextum
9	mittent συνάγουσι βάλλουσι		quæcunq;	36	spiritum τὸ πνεῦμα
	præsentia.	19	Iam ἤ		anceps ad accu. & no.
9	eum αὐτὰ		Ultra Posthac	36	ille, scilicet paraclitus ἐκεῖνος
	eos, scilicet palmites plurale.	19	dícam λέγω	37	testimoniū phibebitis: μαρτυρεῖτε
10	ardet, ardent		præfens.		anceps ad imp. & idic.

COMMENTARIUS IN CAPVT QVINTVM DECIMVM.

Rosequitur Ioannes sermonem, quem dominus ad discipulos suos ha-
 buit inter eundem à cœnaculo cœnæ paschalis, ad torrētem Cedron: &
 inducit dominum hæc ad ipsos loquentem. ¶ Ego sum uitis uera, & pa- 114
 ter meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum,
 tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Iam
 uos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum uobis. Manete in me, & ego
 in uobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in uite:
 sic nec uos, nisi in me manseritis. Ego sum uitis, & uos palmites. Qui manet in
 me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si
 quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum,
 & in ignem mittent, & ardet. ¶ Ego sum (inquit) uitis uera. Hæc est uitis, de qua
 Genesios capite quadragesimonono: Et ipse erit expectatio gentium, ligans ad uin-
 eam pullum suum, & ad uitē ὁ fili mi asinam suam. Lauabit in uino stolam suam,
 & in sanguine uuæ pallium suum. Vineam & uitis, humanitas CHRISTI est. Ligauit
 ad uineam & ad uitē pullum suum, & asinam suam: quando populum gentium, &
 populum Hebræorū sibi incorporauit, fide colligauit atq; uniuūt. Lauit in uino stolā

suam, & in sanguine uuae pallium suum: quando in cruce calcavit torcular solus, & sanguine proprio humanitatem, quam pro omnibus assumpserat, etsi in se mundissimam, lauando, lauit omnes qui sua futuri essent membra, suae que humanitati alliganda. De hac uite, id est de Messia, id quoque intelligi uolunt etiam Hebraei, Vineam de Aegypto transfulisti. Et subditur: Vt quid destruxisti maceriam eius, & uindemiant eam omnes, qui praetergrediuntur uiam? Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Deinde: Perfice eam, quam plantauit dextera tua: & super filium hominis, quem confirmasti tibi, incensa igni, & suffossa. Tunc de Aegypto transfulisti uineam, quando ex Aegypto uocauit filium suum. Destruxit maceriam eius, quando dedit iudaeis potestatem dissoluendi corpus eius. Vindemiauerunt eam omnes qui praetergrediebantur uiam: quando scribae & pharisaei praetergredientes legem, omnibus operibus eius, & sanctae doctrinae eius fructibus contradicendo, eum dignum morte iudicauerunt. Aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam: quando à Pilato praeside à monarchia Romana deputato, è medio sublatus est. Perfecit eam deus, quam plantauit dextera eius super filium hominis, quem confirmauit sibi: quando suscitauit eum à mortuis, humanitate in immortalitatis gloria resumpta: sed prius incensa igni passionum, tribulationum, & dirae mortis exterius, & igne immensae charitatis interius: & suffossa in manibus, pedibus, & latere, totoque corpore exterius, & in corde uulnere charitatis interius: quod acumen lanceae, quod illuc pertigit, insinuabat. Filius hominis, uir dexterae: CHRISTVS dominus, quem solum deus in se, & in membris suis confirmauit sibi, nam ipse, id est CHRISTVS, & membra eius, solus saluus & saluatus, neque ullus alius saluari potest, nisi unus: à quo si non discesserimus, uiuificabit nos deus, & nomen eius inuocabimus. Et totus psalmus de aduentu Messiae, cuius uidendi desyderio, & quasi insitione transeundi in corpus eius rapiebatur propheta, anagoge est. Sed nunc ad uitam reuertamur. Vt uitis ab agricola plantatur & excolitur, & profert fructum suum: sic & uerbum dei aeternum, in tempore in uirginis utero à summo agricola deo plantatum & excultum, protulit fructum suum, quem ipsi dedit summus agricola proferendum: nimirum uinum sapientiae suauissimum, coeleste nectar, & immortalitatis ambrosiam, deinde calicem suum inebriantem, qui praeclearissimus est. Ipse ergo dominus incarnatus, uera uitis est, uitis coelestis, uitis diuina. Fructus eius, uinum eius, euangelium regni, coelestis doctrina. Palmities eius, omnes ex regeneratione ad ipsum accedentes. Ferentes fructum, sunt qui opera habent fidei, quae sunt opera spiritus, opera lucis, opera plenae in deum fiduciae, & pulchrae, ardentis que dilectionis. Non ferentes autem fructum, qui opera fidei non habent. Et haec uitis, adiunctis palmitibus, CHRISTVS totus, caput & corpus. Infructuosum palmitem pater coelestis tollit: quando resecat à corpore CHRISTI, & à uita CHRISTI, quae est spiritualis uita, & quae à spiritu CHRISTI dependet. Et eum qui fert fructum, purgat, id est mundat: quando aufert ab eo quicquid ipsi obest ad huiusmodi uitam secundum spiritum, siue illud sit intertium, ut peccata & concupiscentiae: siue externum, ut parentes, res familiaris, liberi, diuitiae, honores, magistratus, aut quiduis aliud huiusmodi: & hoc, ut uberiorem fructum afferat, & in ea uita, quae corpus CHRISTI decet, magis proficiat, id faciente CHRISTO, qui caput, id est radix & truncus est totius uitis, omnia palmitibus quaecunque & habent, & agunt, suggerens. Non possumus uita uitis uerae, & uita mundi uiuere, nam haec, carnalis: illa, spiritualis. haec, à spiritu mundi: illa, à spiritu dei. Neque uiuere possumus uita gratiae, & uita legis. nam etsi uetus lex erat uinum, non tamen erat uerae uitis, sed eius quae iustitia legis degenerauerat in labruscam: gratia autem, uerae uitis uinum. Et subdit dominus ad apostolos: Iam uos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum uobis. Apostoli fide habebant CHRISTO uerae uiti,

re uitæ, & opera fidei habebant, credendo sermonibus eius, ipsum sequendo, ipsum amando: & pater cœlestis eos purgauerat, mundauerat que auferendo ab eis & interna, si quæ erant impedimenta, pariter & externa: quando quidem omnia reliquerant, ut liberè sequerentur CHRISTVM. Et per quid cœlestis pater purgauerat eos? Per sermonem quem locutus est eis dominus. Iam uos (inquit) mundi estis propter sermonem, quem locutus sum uobis. At sermo quem locutus est eis, est sermo patris, & hoc est euangelium, de quo supra dixit: Sermo quem audistis, non est meus, sed eius qui misit me, patris. Et hortatur eos, ut in se maneat, & ipse manebit in eis, dicens: Manete in me, & ego in uobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à se metipso, nisi manserit in uite: sic nec uos, nisi in me manseritis. Palmes manet in uite, quandiu illi adhæret atque cœnuitur: & uitis in palmitibus, quandiu uitam illi suggerit atque ministrat. Uitis autem est, ubi radix est: CHRISTVS est, ubi diuinitas est, etiam secundum eam qua illi inserimur, naturam. Diuinitas autem radix est, à qua nūquam nostræ infirmitatis assumpta natura separari potest, quæ est ut uitis truncus. Quare semper uitis uera manet. Quod si cætera, id est omnes palmitibus separati essent à uite, maneret nihilominus ipsa uitis uera: cuius radix est ipsa uita, immortalitas, & aternitas: & truncus, assumpta in ea inseparabiliter humanitas. Ergo solum in CHRISTO est radix & truncus, & per participationem in palmitibus ipsis qui illi adhærent, & in quibus ipse est, ut uitis in palmitibus. Quia tamē separari possunt ab eo, ut palmitibus à uite, uite semper manente cum radice quæ est uita, & sine qua non est uita: ideo studere debebant discipuli, ut immanerent in CHRISTO, & omnes post eos fideles: manent autem quandiu fides adest & charitas: hæc enim adhærere faciunt, & uniunt. Quod si his deficientibus non manent in CHRISTO, nec CHRISTVS in eis: similes sunt palmitibus à uite resecto, qui ut nullum ex se afferre fructum potest sine radice, sic nec ipsi sine CHRISTO: in solo enim CHRISTO radix est, & per ipsum cæteris uitam influit. CHRISTVS solus hominum, est per se uiuens: cæteri omnes qui uiuunt, uiuere que possunt, communicatione, participatione que uiuunt. Sine me (inquit) nihil potestis facere: & ideo ipse absolute est uiuens, membra autem eius participatione: & eadem quidem uita qua uiuit absolute CHRISTVS, animali uita in illa diuina uita absorpta: ut stellarum lumen à luce absorbetur solis: sed in quibusdam occultius, in alijs uero insignius. Et parabolam suam aperit dominus, cum subiungit: Ego sum uitis, uos palmitibus. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manet, mittetur foras sicut palmes, & ardeat, & colligunt eum, & in ignem mittunt, & ardet. Vbi etiam apostolus suo more utitur præsentibus, colligunt, mittunt, ardet, pro futuris, colligent, mittent, ardeat. Et qui sunt qui colligent? Certè ministri summi agricolæ, qui sunt angeli eius, quoscunque ad exequendam iustitiam suam deputauerit. Et quid est, Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, aliquid ne in eo manet in quo ipse non manet? Quid prohibet? nõne palmes aliquando moritur in uite, & in eo uitis non manet: cum uitam suam non amplius ei communitur: ut si palmes calore priuetur, aut ueneno tangatur? Sic & palmes quandoque quodam modo manet ob præcedentem fidem in CHRISTO: mortuus est tamen per defectum charitatis, aut tactu peccati: adeo ut CHRISTVS in eo non maneat, cum ei uitam suam non amplius influat: non quia nolit, sed quia palmes amplius capax non sit, neque unquam futurus sit, nisi uitali calore resumpto, aut ueneno extincto, id est charitate resumpta, aut peccato expurgato. resumet autem, aut extinguetur, si non obliterit: quia hæc est ipsius ueræ uitis naturæ benignitas atque conatus, ut palmitem suum uiuificare possit, id est in eo esse. Et cum palmes in uite manet, & uitis in eo, fidelis in CHRISTO, & CHRISTVS in fideli, hic fert fructum multum: non à se, quia uitam non habet à se: sed à

uite, & à radice uitis. Ideo hic fructus, non est palmitis (non enim illius est autor) sed uitis, & radice quæ est in uite. Stultè igitur, fidelis fidelium operum, quæ fidem & charitatem sequuntur, quippiam sibi attribuat: cum ea soli CHRISTO, & diuinitati eius tribuenda sint, qui uiuificat, qui operatur fructum, & multiplicat: immo qui etiã aliquando, immo sæpe mortuum in se palmitem uiuificat, quem multipliciter mori contingit. nam qui aliquando fide & charitate CHRISTO adhæsit, si deficiat charitas, moritur: & magis, si fides: & adhuc magis, si priuationi fidei infidelitas irrepat: at mortem adauget, si priuationi charitatis innascatur odium, quæ sunt uenena diaboli maxima: sed tanta esse nequeunt, ut superare possint misericordiæ dei, quæ in CHRISTO est, medicinam, si possit peccator sic à diabolo (ut ita dicam) uenenatus & intoxicatus, se illi medicinæ applicare, & per pœnitentiã & resipiscentiã respirare. Alioquin uenient angeli ultores, diuinæ iustitiæ ministri: & illum, & omnes inuiuificabiles palmites, à corpore CHRISTI auellent, mittentq; foras, & colligent, & in ignem æternum mittent, & missi in perpetuum ardebunt. Sed sunt ne alij palmites colligendi, & in ignem mittendi? Qui dicti sunt, ex corpore CHRISTI erant palmites: sed innumeri alij sunt, qui nunquam manserunt in corpore CHRISTI, sed semper extra fuerunt: ut qui CHRISTVM nunquam recipere uoluerunt, nunquam ei fide adhæserunt, nunquam eum amauerunt: & hi nūquam uixerunt ea, qua de loquimur uita: sed mortui nati sunt, uiuificabiles tamen, quia ueræ uiti inseri potuerunt, quæ sola uerè uiuit. Sed dices: Si sunt palmites, alicuius ergo uitis sunt palmites. Esto. Humana natura uitis est, sed in Adam uenenata, mortua, & corrupta: in CHRISTO autem medicata, uiuificata, incorrupta. Sunt ergo palmites uitis Adæ, & ideo uenenati, mortui, & corrupti: qualis & uitis in Adam. Et hi de corpore CHRISTI non abstrahuntur, colligunturque, & in ignem mittuntur, sed de corpore Adam. Non de uera uite, sed de uite non uera. Non de uiua, sed de mortua. Vnde Adam & Eua in paradiso mortui sunt: ut

Genes. 2. Adæ dictum fuerat priusquam de fructu uetito tetigisset: In quacunque enim die comederis ex eo, morte moriêris. Et mortui eiecti sunt de paradiso. Neque unquam genuerunt, nisi mortui & mortuos, nisi qui radio ipsius ueræ uitæ fuerint uiuificati: nam uera uita semper fuit, & semper fuerunt uiuificabiles. O quàm bonum est quibusuis, ex ueteri uite inseri ueræ uiti, & in ea manere? Melius tamen est, uitam ueram in eis manere. siquidem nihil prodest quoscunq; in CHRISTO manere, si CHRISTVS in eis non maneat: sed obest eis plurimum ad tormentum, cum ministri dei omnes eius modi collecturi sint, & in ignem missuri, ut ipsi in perpetuum ardeant. Et ut hoc non sit eis incertum, euangelista hæc per præsentia *συνάρχουσιν, βάρηουσιν, κολέειν*, colligunt, mittunt, ardent, enunciat, quasi id iam præfens, aut iam factum sit. Deinde aperiente

115 » Ioanne, subiungit dominus, dicens. ¶ Si manseritis in me, & uerba mea in uobis man-

» serint: quodcunque uolueritis, petetis, & fiet uobis. In hoc clarificatus est pater meus,

» ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me pater, &

» ego dilexi uos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in

» dilectione mea: sicut & ego præcepta patris mei seruauì, & maneo in eius dilectione.

¶ Vix potest aliquis in CHRISTO manere, nisi uerba CHRISTI in ipso maneat. Proinde simplices homines, in quibus uerba CHRISTI non manent, cum euangelium nesciant, & quid CHRISTVS mandet, quomodo possunt in eo manere? Ideo qui manent in CHRISTO, & uerba dei in se habent manentia, magna fiducia alios illuminare debent: ut omnes alij manere in CHRISTO, & eius uerba intelligere possint: quia quodcunque petierint ad aliorum ædificationem, ministrabitur eis, nam hoc spectat ad gloriam patris cœlestis, qui uitis ueræ & palmitum eius agricola est. At quomodo quæ ad gloriam suam pertinent, petentibus non daret? In hoc (inquit) clarificatus est pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

Fructus

Fructus qui affertur, fideles sunt qui ad CHRISTVM uerè adducuntur. Qui quo plures sunt, eo maior est aeterno patri gloria: ut agricolæ, quo uberior uitis fructus fuerit. Sed quomodo possunt fideles quippiam afferre, etsi in CHRISTO maneant, & uerba CHRISTI in eis, uiuificã & spiritualem euangelij, & sacrarum scripturarum intelligentiam habentibus, cum nihil ex se possint: Certè, si efficiantur CHRISTI discipuli. Discipuli nihil ex se possunt, sed præceptor potest in eis, & uoluntas patris, ut possint afferre plurimum fructum: non ut ipsi, sed ut CHRISTI discipuli. possunt enim discipuli quod magister infundit eis, uel potius magister omnia potest in eis: etsi in se semper plura possit, quàm in eis. non enim est discipuli ut discipuli, capacitatem æquare præceptoris: & maxime huius qui summus est, & omnem excedit capacitatem. Attamen ipse discipuli formam, qui & archetypus erat, gessit, & à patre edoctus est: sicut psalmo septuagesimo scriptum est: Deus docuisti me à iuuentute mea, & usque nunc. Et qua doctrina, nunquid scripturis, & commentarijs librorum? Nequaquam, ut ait scriptura: Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias domini. Domine memorabor iustitiæ tuæ solius. Sed nõnne dominus literas nouerat: nõnne scripsit in puluere, quãdo ipsi adducta est mulier in adulterio deprehensa: nõnne, ut apud Lucam habetur, in ciuitate Nazareth, in qua fuerat nutritus, sabbato intrauit eorum synagogam, & surrexit legere, & traditus est ei liber Hieremiæ prophetæ, & legit: Sic omnino est. Nouerat ergo literas. Et quid non nouerat? Quid est ergo, Quoniam non cognoui literaturam? Non didici literas ab homine. quasi diceret: Quod dico, non ex libris, non ex literatura dico: sed ex potentijs domini, ex spiritu sancto, quo dominus unxit me. Et in ciuitate sua hoc signum fecit, inter quos educatus & enutritus fuerat: & qui sciebant, quod non didicerat literas, & tamen quæcunque oblata legebat: ut intelligerent hoc dei, spiritus que eius opus esse, & in eo reuera impletam esse (de qua loquebatur Hieremias) prophetiam. Et quod non didicerit literas, etsi scierit cum nihil nescierit, testabantur qui admirantes dicebant: Quomodo hic literas scit, cum non didicerit: Et pater qui eum docuit, ipsum diligit: & sicut pater eius diligit ipsum, sic & ipse suos diligit discipulos. Quod aperit, dicens: Sicut dilexit me pater, & ego dilexi uos. Manete in dilectione mea. Sed quos discipulos diligit? Nunquid qui ex literatura sunt docti: Non crediderim: sed qui à deo, sicut & ipse, etiam si literas calleant. Quas si putant aliquid esse, & in illis quiescunt sine ulteriori dono dei, nondum sunt discipuli CHRISTI (tame si in libros inciderint spirituales) nisi externi & à doctore externo: cum sint solummodo discipuli cuiuspiam, aut discipulorum discipuli. Quod si in alios duntaxat libros inciderint, sunt solum discipuli hominum: & hæc scientia inflat. Quid enim aliud, quàm superbia est, dicere quod humanum est, aut infra humanum, esse diuinum, & gloriari & efferi in illo? Quæ autem est à discipulo, non inflat: quia imitatur discipulum, sed non perfectè humiliat. At uero, quæ est à CHRISTO, nullo modo inflat, & perfectè humiliat. Et hos discipulos sic magister ipso rum diligit CHRISTVS, sicut CHRISTVM pater, qui est magister eius: deinde ac secundo loco alios, id est discipuli, discipulorumque discipulos. At discipuli hominum nihil habent ratione disciplinæ suæ, quo amari possint: sed sua scientia cæci cum cæcis ambulant. Et quomodo ut discipuli hominum, ex scientia sua diligerent deum, quem non habuerunt magistrum? Ab his ergo non requirit dominus, ut maneant in dilectione sua: sed ab alijs, & maxime qui immediatè sunt discipuli sui, secretissimo, intimoque illapsus magisterio: etsi ex benignitate sua ex discipulis discipulorum, si quando ipse aliquos dat discipulos, facillè euadant in discipulos CHRISTI, etiam immediatos: immediatos dico, cum à spiritu eius suggeruntur intelligentiæ. Et multo facilius ij euadunt in discipulos CHRISTI, quàm discipuli literaturæ, id est discipuli hominum, euadant in discipulos discipulorum. Et ad hoc solum obest humilia

Psalmo. 70.

Ioan. 9.
Luce. 4.

Ioan. 7.

tatis defectus, quam habere oportet. haberi autem non potest, nisi defecta turre gigantum (quæ superbia est) eleuatissima quidem, ac altissima: quia erigitur in cœlum, & in terra fundata, iudicare præsumit spiritum. Proinde si humilitatem habere possint, etiam uerî discipuli effici possunt. Quomodo autem mansuri sint in dilectione CHRISTI hi uerî discipuli, aperit dominus, cum ait: Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego patris mei præcepta seruauit, & maneo in eius dilectione. Qui mandata eius seruant, sicut & ipse mandata patris sui seruauit, ij in eius dilectione manent, sicut & ipse mansit in dilectione patris. *Philip. 2.* nihil omisit mandatorum patris, factus obediens usque ad mortem: sic nihil quæ nobis mandat, aut credenda, aut facienda, omittere debemus usque ad mortis necessitatem, si ingruat, & hoc ex dilectione: tanta nimirum esse debet dilectio. Et ut omnia domino fuerunt ad gloriam, & gloriam quidem infinitam, & gaudium sempiternum: etsi mundus, & diabolus, omnisque tenebrarum potestas ipsum confundere niterentur: sic & seruantibus ex dilectione mandata eius, quæ eadem sunt mandata patris, etsi renitentibus mundo, & omnibus aduersis potestatibus, omnia cedunt ad gloriam, & ineffabile gaudium. Quod testante Ioanne, prodidit dominus apostolis suis, dicens. ¶ Hæc locutus sum uobis, ut gaudium meum in uobis sit, & gaudium uestrum impleatur. Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio uobis. Iam non dicam uos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci uobis. Nō uos me elegistis, sed ego elegi uos, & posui uos, ut eatis, & fructum afferatis, & fructus uester maneat: & quodcunque petieritis patrem in nomine meo, det uobis. Hæc mando uobis, ut diligatis inuicem. Si mundus uos odit, scitote quia me priorem uobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. Quia uero de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi uobis. Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, & uos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt. ¶ Hæc locutus sum (inquit) uobis, ut gaudium meum in uobis sit, & gaudium uestrum impleatur. Impletio mandatorum CHRISTI, gaudium CHRISTI in implentibus, & tandem illorum plenum gaudium, quod est gaudium cœlestē, gaudium cui nihil adimī, aut addi potest secundum cuiusque captum. Deinde mandati sui de dilectione memoriam innouat, quod & capite tertio decimo huius, numero 106. positum est, dicens: Hoc est mandatum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. Et subdit: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Sic dilexit nos dominus propter patrem, ut animam suam uoluntariē posuerit pro nobis: & tāta fuit eius erga nos dilectio, ut nulla erga amicos maior esse potuerit. Quæ enim maior erga eos cogitari posset ea, qua quis solus mori uellet, ne omnes morerentur amici? Ipse uero mori uoluit, ne omnes non modò amici, sed & inimici morerentur: ut capite quinto ad Romanos testatur Paulus: immo ut omnes uiuerent, & solus moreretur, qui solus uiuebat, solus ut uiueret dignus erat, solus uiuere poterat. Et hanc etiam dilectionem testatur in Hieremia dominus, dicēs: Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, dedi dilectam: uel (ut etiam ex Hebræo intelligunt) ex dilectione animam meam in manu inimicorum eius: facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua, dedit contra me uocem. Hæc est erga nos filij dei dilectio propter patrem diligentem nos. Talis ergo sit nostra dilectio erga reliquos homines, etiam si sint inimici propter CHRISTVM qui diligit eos, ut uitæ nostræ nō parcamus; modò sit aliqua spes adducendi eos ad ueram lucem, & ad uerum dei cultum, ac

tum, ac uenerationem. Verè cognoscere CHRISTVM, ostium est uitæ æternæ, & ingressus in immortalitatem. Adiungit: Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego mando uobis, id est quæ ego mandato patris mei annuncio uobis. CHRISTVS semper tam amicis quàm inimicis est amicus. Quod amicis, nemo dubitat: scriptum est enim, Ego diligentes me, diligo. diligit autem ultra omnem comparationem ac numerum, & supra quàm diligi possit. Quod inimicis, hoc certissimum indicium esse potest, quod pro ipsis mori uoluit, ut eos à necessitate mortis æternæ eriperet: quod amicitia, dilectionis, & charitatis maximum est argumētum. Ergo omnibus amicus CHRISTVS, sed non omnes CHRISTO sunt amici. Nam hi soli sunt illi amici, qui seruant ea, quæ à patre accepit mandanda: qui enim contemnunt, qui floccipendunt uerba oratoris magni cuiusdam regis, quomodo possunt se dicere amicos eius, etsi orator tanta bonitate & benignitate sit præditus, ut (quod ex se est) omnium ex æquo salutem uelit, sitq; omnibus amicus? Porro qui contemnunt illum, se ex seipsis in seruitutem redigunt, non ex oratoris uoluntate. Qui autem obediunt uoluntati regis, in libertatem afferuntur, etiam si serui erant. Nam libertas uoluntatem regis qui dominus est, consequitur, non uoluntatem serui. Non enim libertas est effectus uoluntatis serui, sed herilis, regiae que uoluntatis: etsi seruitus uoluntatem serui sequatur. Qui ergo auscultant & obsequuntur mandatis oratoris, & orator illis est amicus, & contra illi pariter oratori amici: & hæc, non altera ex parte solum, sed utrinque amicitia est, & perfecta quidem amicitia. Et hi, si perseuerent in mandatis: etsi aliquando fuerint serui & inimici, nunquam tamen postea dicentur serui aut inimici, sed amici: siquidem idem est seruus & inimicus. Sic & de æterno rege, & misso ad nostram salutem domino nostro IESU CHRISTO censendum est: quod ipse aperit discipulis suis, cum statim post hæc uerba, Si feceritis quæ ego mando uobis: adiungit, iam non dicam uos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Dominus quatenus ex se est, nunquam potuit, neque potest dici nisi amicus: sed non sic semper discipuli eius potuerunt dici amici, nam quando sub peccato fuerunt, quando mandatorum æterni regis nihil audierunt, serui fuerunt & inimici: at quando audierunt oratorem eius, & mandatis regis æterni auscultauerunt, liberi facti sunt & amici: tunc enim amicorum nuncupatio eis conuenit, non prius: & insuper si mandatis eius immanferint, non possunt dici nisi amici, neque aliter ipsos summus orator nuncupabit. Et se amicos esse & dici, eo intelligere potuerunt, quod secreta domini sui sciuerunt, & quid faceret, aut facere uellet: at seruorum nō est domini sui secreta, & quid faciat aut moliatur nosse. Et multo ante eos appellauit amicos, quibus & secreta seruis, id est ijs quibus nomenclatura non amici, sed inimici conuenit, non committenda commisit: quod passim ex euangelio perspectum esse potest. Quod & hic testatur dominus, cum ait: Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci uobis. Quid audisse dicitur orator à rege? Certè quæ ipse accepit à rege nuncianda: quæ si narrat nihil omittendo, omnia narrat quæ ut orator audiuit à rege: etsi innumera alia audierit ab eodem. Sic & dominus qui missus erat à patre, cum nihil omiserit omnium quæcunque nuncianda audierat, etsi innumera alia ab æterno audierat, ut qui est æterna dei sapientia, omnia quæcunque audiuit à patre ut missus, nunciauit apostolis suis, & per apostolos cæteris fidelibus, per infusionem uerbi sui in ipsum credituris. Et ut nihil sibi omnium horum adscribant, id nullo bono eorum, non arbitrio & uoluntate eorum euēnit: sed sola uoluntate diuina, quæ & sola bona est, & omnium bonorum causa. Quod subdit, dicens: Non uos me elegistis, sed ego elegi uos, ut eatis & fructum afferatis, & fructus uester maneat: ut quodcunque petieritis patrem in nomine meo, det uobis. Dominum apostolos elegisse, ostendunt euangelistæ, quando eorum à domino uocationes manifestant. Quo indicatur nobis, quod non nostra uoluntate, non no-

Proverb. s.

stra electione respiramus ad uitam: & si quem afferimus fructum, non nostra, sed dei bona uoluntas præcipue operatur in nobis: ut in apostolis operabatur CHRISTI electio, & bona uoluntas. Et ad quid elegit eos? Ut irent per mundum, & qui fideles erant & pauci, multiplicarent fideles per totum mundum, qui essent fructus ipsorum; immo CHRISTI per ipsos operantis: qui fructus per successionem, usque ad mundi consummationem maneret, & post mundi consummationem in æternum. Elegit eos, ut quicquid à summo patre ad fructum afferendum, & multiplicandum peteret in nomine suo, daret eis pater: quia hæc est patris uoluntas (ut prius dictum est) & beneplacita acceptatio. Mox uero tertio commēdat eis mutuam inuicem dilectionem, de qua prius locutus est, ut diligant se mutuò, sicut ipse dilexit eos: non quomodo mundus diligit, qui diligere nescit nisi propter se, propter suam utilitatem, aut uoluptatem. Illa autem dilectio propter CHRISTVM, & summi patris dilectionem, inter fideles solum mutua esse potest. nam etsi infideles, ipsos fideles diligunt: illa tamen dilectione diligere nesciunt, sed adhuc mundi dilectione, etsi fideles eos uerè diligant, & CHRISTI dilectione. Ipsi ergo infideles ut infideles, illa dilectione amare non possunt: quare neque possunt uerè amare, magis ergo odire possunt. Quæ ex uerbis domini intelligimus, dicentis: Hæc mando uobis, ut diligatis inuicem. Si mundus uos odit, scitote quia me priorem odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. Quia uero de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Etsi mundus, id est homines mundani, quales sunt omnes infideles, & qui primi Adæ orbitam terunt, quod est per concupiscentias incedere, odiunt fideles, id est eos qui per semitas & uestigia CHRISTI, qui ueritas est, incedunt, qui & mortui sunt mundo & concupiscentijs Adæ, & uiuentes CHRISTO, CHRISTI que gratijs. Hi tamen in hoc animum resumere, & cōsolationem recipere debent, quod sunt fideles CHRISTO, quem $\pi\sigma\omega\tau\pi$, id est primum uel prius mundus odio habuit, & multo etiam magis quàm ipsi habeantur, etiam à principio mundi. Est enim diuina sapientia, quæ à principio clamat: Vocauit, & renouistis; extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Secundo, in hoc gaudere debent, non deijci; quod hoc signo intelligunt se de mundo non esse, sed dei electione à mundo selectos. Tertio, meminisse debent, quod CHRISTVS, quem sic mundus uilipendit, quem tanto odio habuit, dominus omnium erat: ipsi uero digni non sunt, ut uocentur eius serui, cum ne summi quidem angeli id mereantur. Cur igitur molestè ferant, si eos mundus odio habeat: & id cum suo domino commune habeat, nimirum odio haberi à mundo, & persecutiones pati à mundo? Quod dicit dominus, Mementote sermonis mei, quem ego dixi uobis: Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, & uos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt. Dominum hanc sententiam dixisse, Nō est seruus maior domino suo: refert Ioannes capite tertio decimo, cui similem habet Matthæus capite decimo, & Lucas capite sexto, numeris centesimo secundo, nonogesimo septimo, & sexagesimo quinto. Et quid per hoc intelligi uolebat? Si sermonem meum seruauerunt, & uestrum seruabunt: nisi oppositum, scilicet, Nō seruauerunt meum sermonem: ergo neque uestrum? Sed nonne aliqui seruauerunt? Certè non hi qui de mundo, manserunt in mundo. Cæterum qui exierunt à mundo, hi non amplius mundus, sed spiritus, sed oues & populus dei dicuntur. Sed & qui sermones eorum (qui sermones erant CHRISTI per eos dicti: sicut sermones CHRISTI erant patris per eum dicti) erant obseruari, non erant mundus, neque è mundus: sed miseratione diuina, quæ ad omnes una, eademque est, extracti à mundo. diuersitatem enim non facit misratio, sed ij circa quos est misratio. quod enim lux non ab omnium oculis capitur, aut certè non æque, id nō à lucis, sed ab oculorum diuersitate prouenit,

Proverb. 1.

prouenit. Conuertit igitur omnes ad se, non se ultrô auertentes, miseratio: ut lux omnes oculorum acies. Sed quare hoc odium mundi, & persecutiones perpessuri sunt fideles, aperiente cœlesti scriba Ioanne, subdit dominus, dicens. ¶ Sed hæc omnia faci- 117
 cient uobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me. Si nõ uenissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: nunc autem & uiderunt, & oderunt & me, & patrem meum. Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. Cum autem uenerit paracletus (quem ego mittam à patre) spiritus ueritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Et uos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. ¶ Ignorantia dei, est mundi subuersio, bonorum persecutio, & animarum perditio: & ut in summa dicatur, omnis error & confusio: & hæc, infidelitas nominatur. Et ex opposito scientia dei, est mundi ædificatio, bonorum pax, animarum salus, & summatim omnis ueritas & gloria: & hæc, fides nuncupatur. Hæc, à deo infunditur, ut supernæ lucis radius: illa, à malo ligno exhalatur, ut maximarum tenebrarum teterrima mephitis atque fumus. Ob istam ignorantiam omnes iusti persecutionem patiuntur ab iniusto mundo, & propter dei iustitiam, quæ est dei uerbum, dei filius, nunc incarnatus & CHRISTVS dominus. Sed hæc omnia (inquit) facient uobis propter nomen meum, quia nesciunt eum qui misit me. Is qui misit eum, deus est: hæc ergo faciunt, quia nesciunt deum, quia habent ignorantiam dei. Et addit: Si non uenissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent. Ut audire regis mandatum, & contemnere ipsum, est crimen læsæ maiestatis regie: sic & audire mandatum dei, & contemnere ipsum, est crimen læsæ maiestatis diuinæ: & hoc est summum peccatum, & infidelitatis quidem peccatum. Quod non haberet mundus, si rex æternus non misisset in mundum legatum suum: non ut perderet, sed saluaret mundum: per quem mundus audiuit mandatum eius, quod nihilominus contempsit. Et primo in Iudæa, de cuius gente hic maximè loquitur dominus, quæ læsæ maiestatis diuinæ reatum incurrit. Quo mandato non audito, tametsi crimen illud non incurrissent, nihilominus periissent omnes. At adueniente mandato, multi etiam qui alioqui periissent, saluati sunt, accipientes nouam gratiam, ut alij nouam maledictionem. At melius est aliquos saluatos esse, & eos quidem non paucos adiecta noua gratia, quàm omnes periisse cum antiqua maledictione. Aduentus ergo eius, qui erat magni consilij angelus, filius regis æterni, ex se solum erat causa gratiæ & salutis: ex ipsis autem solis, peccatum & perditio: sicut scriptum est: Perditio tua Israël. Neque prætexere possunt ullam peccati sui ex aduentu eius excusationem: quia signa coram eis fecit, quæ nemo alius fecit: & multo etiam maiora, quàm fecerit Moyses coram Pharaone in testimonium, quod missus esset à deo: quæ cum durus tyrannus uidisset, credidit. At illi uiderunt illis maiora, & non crediderunt, Pharaone & Magis eius duriores, qui confessi sunt. Hic digitus dei est. Quid igitur manet eos, nisi in æternam abyssum submersio cum rege superbiæ diabolo, quem in infidelitate sequuntur: Et non solum non crediderunt, sed & oderunt ultrô, omnibus bona largientem, & non solum ipsum oderunt, sed & eum, quem nominabat patrem, deum quidem super omnia benedictum. Verum, & de eorum duritia psalmo trigésimo quarto scriptum erat, qui de CHRISTO scriptus est, ubi in persona eius legitur: Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo graui laudabo te. Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Et sic implebant quod de se scriptum erat. Et in ipsis etiam implebuntur comminationes in eodem psalmo contentæ, quæ indicant id non uoluntate dei factum, sed sola eorum damnata nequitia. Et resumit dominus sermonem de

Osce. 13.

Exodi. 8.

spiritu sancto, dicens: Cum autem uenerit paracletus (quem ego mittam uobis à patre) spiritus ueritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: & uos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. Venit paracletus, consolator apostolorum, manifestè absente domino, sed occultè semper præsentè, ut quem ipse missurus erat à patre. Quandiu autem fuit dominus manifestè præsentè mundo, spiritus sanctus (etsi sit spiritus ueritatis, id est filij) apud patrem erat, & mundo absens: at postquam dominus ad patrem fuit receptus, & mundo manifestè absens, misit illum à patre: quod insinuare uidetur quod dicit: Quem ego mittam uobis à patre. Sed & id, Spiritus ueritatis, qui à patre procedit: idem prætereundè uidetur. Et uidetur Ioannes usus præsentè procedit, pro futuro procedet: quasi diceret, Qui à patre procedet, qui à patre ad uos ueniet: sed inclusa ex sumptione præsentis pro futuro omni certitudine, & exclusa omni dubietate. Quid enim est ἐκπροσώπου, procedere: nisi exire, egredi, proficisci? Componitur enim à uerbo προέωμαι, quo supra ex Ioanne usus est dominus: Vado parare uobis locum. Et rursus: Opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet: quia ego ad patrem uado. Et rursus: Vado ad patrem, quia pater maior me est. In quibus omnibus locis, προέωμαι, uado transfertur: unde ἐκπροσώπου, exeo, προεία enim iter, & προέωμαι iter facere significant. Porrò idem uocabulum est, quo psalmus duodeuigesimus utitur, ubi de aduentu & exitu filij ad nos dicitur: Et ipse tanquam sponsus procedens, ἐκπροσώπου, de thalamo suo. Et hæc est significatio qua his locis, & passim alibi sacrae scripturae tam prophetarum, quam euangelistarum utuntur, in qua si hic capitur procedit, siue procedet, ut arbitror esse accipiendum, certum est paracletum, id est spiritum sanctum, ut processit à patre, ita processisse à filio: quia uenit ad discipulos, filio iam decem diebus ad patrem recepto. nam assumptio eius, ad tessaracosten pertinet, & missio spiritus sancti ab utroque missi, ad pentecosten. Hæc autem significatio, quam toties in annotationibus breuibus Matthæi, Marci, & obiter Lucae, & Ioannis nulla alia ratione inculcauimus, omnem in hac re tollit disputationem. Altera est qua uolunt prædictum uocabulum processionem designare æternam, quam facer Athanasius intelligi uoluit, & aliorum quamplurimis de qua grauissima inter Græcos & Latinos, etsi illa sit incomprehensibilis & ineffabilis, ut & generatio æterna, exorta est quæstio. Quæ manifestè nihil ad hunc locum pertineret, si Ioannes futuro ἐκπροσώπου usus fuisset: aut si ihs, qui secunda significatione usi sunt potius quàm intellexerunt (nam, ut dictum est, incomprehensibilis est) consuetudo Ioannis toties capere soliti in hoc capite, & fermè passim alibi tempus pro tempore placuisset, & aliorum euangelistarum huius uocabuli significatio. Quibus certè neq; in hoc, neq; in alijs suis dictis contradicere uolo. Capiat quisque utrum maluerit sensum, immo uero eum quem ipsi spiritus sanctus suggesserit. Est pater, est filius, est spiritus sanctus. Alius est pater, alius filius, alius spiritus sanctus. Alius est pater, dicente scriptura, ipsa ueritate: Alius est qui testimonium perhibet de me, & scio quia uerum est testimonium eius, quod de patre intelligitur, cū alio loco dicat dominus: Testimonium perhibet de me, qui misit me pater. Ex eodem quoque alius cognoscitur filius. Ioan. 14. Alius etiam est spiritus sanctus, dicente domino: Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, ut maneat uobiscum in æternum, spiritum ueritatis. Pater, deus est, ut inquit dominus: Est pater meus, qui glorificat me, quem uos dicitis, quia deus uester est. Filius, deus. Creditis in deum, & in me credite. Spiritus sanctus, deus, ut capite quarto huius habetur: Spiritus est deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare. Pater, gignit: Filius, gignitur: Spiritus sanctus, spiratur. De illo dicitur: Ante luciferum genui te. De isto: Ante omnes colles ego parturiebar. De hoc: Et spiritu oris eius, omnis uirtus eorum. Hæc igitur differentiæ, gignere, gigni, spirari, sunt quibus alius pater, alius filius, alius spiritus sanctus: unus pater, unus filius, unus

Mat. 3
4
15
17
20
Luc. 3
4

Mat. 1
6
7
10
11
13
Ioan. 5.
Ioan. 8.
Ioan. 14.
Ioan. 3.
Ioan. 14.
Psal. 109.
Prouerb. 3.
Psal. 32.

spiritu
mille
de dec
ergo
re
perunt
sed ap
est
meum
quo
sed ad
in
quoniam
lum
pe
ut habet

unus spiritus sanctus. Et hi tres unum sunt, unusque deus. Porro de spiritu sancto dicit dominus: Ille testimonium perhibebit de me. Testimonium autem perhibuit de ipso: ut deus de deo, ut alio loco dicit: Ego autem ab homine testimonium non accipio. A quonam ergo? Nimirum à deo, & à spiritu sancto. Quod si angeli, prophetæ, apostoli perhibent testimonium de ipso, non accipit testimonium ab illis: sed ab ijs, à quibus hi acceperunt: ut hoc testimonium Petri, Tu es CHRISTVS filius dei uiui; non accipit à Petro, sed à patre cœlesti. Caro (inquit) & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Sic igitur cum dicit: Et uos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum estis: hoc testimonium, non est testimonium ipsorum, sed testimonium dei de ipso, quod eis suggesturus erat spiritus sanctus de ijs, quæ etiam uiderant & audierant, sed ad quæ intelligenda minus sufficientes fuerant. Viderant autem & audierant: quia ab initio signorum & prædicationis cum domino fuerant: de hoc enim initio hic loquitur dominus. Ergo omnia testimonia de CHRISTO, quæ nobis deo afflata, locuti sunt prophetæ & apostoli, accipiamus non tanquam ab hominibus: sed (ut reuera sunt) à deo patre, & filio, & spiritu sancto. Quibus in una diuinitatis natura, omnibus honor, potestas, decus, maiestas, imperium & gloria in omnia plusquam æterna (siue, ut habetur in Cantico, in æternum & ultra) seculorum secula. Amen.

Matth. 16.

Exodi. 15.

CAPVT SEXTVM DECIMVM.

Hæc locutus sum uobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient uos. Sed uenit hora, ut omnis qui interficit uos, arbitretur obsequium se præstare deo. Et hæc faciet uobis, quia non nouerunt patrem, neque me. Sed hæc locutus sum uobis, ut cum uenerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi uobis. Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram. Et nunc uado ad eum qui misit me, & nemo ex uobis interrogat me, quò uadis? Sed quia hæc locutus sum uobis, tristitia impleuit cor uestrum. ¶ Sed ego ueritatem dico uobis, expedit uobis ut ego uadam. Si enim non abiero, paraclitus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad uos. Et cum uenerit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me: de iustitia uero, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me: de iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. ¶ Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modò. Cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, docebit uos omnem ueritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur, & quæ uentura sunt annuntiabit uobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit uobis. Omnia quæcumque habet pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit uobis. ¶ Modicum & iam uidebitis me, & iterum modicum & uidebitis me, quia uado ad patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius adinuicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non uidebitis me: & iterum modicum, & uidebitis me, & quia uado ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc, quod dicit, modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem IESVS, quia uolebant eum interrogare, & di-

xit eis: De hoc quæritis inter uos, quia dixi: Modicum, & nō uidebitis me: 25
 & iterum modicum, & uidebitis me. Amen amen dico uobis, quia plorabi-
 tis & flebitis uos, mundus autem gaudebit: uos autem contristabimini, sed
 tristitia uestra uertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia
 uēnit hora eius: cum autem peperit puerum, iam nō meminit pressuræ pro-
 pter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et uos igitur nunc quidē 30
 tristitiam habetis. Iterum autem uidebo uos, & gaudebit cor uestrū, & gau-
 dium uestrū nemo tollet à uobis. Et in illo die, me non interrogabitis quic-
 122 quā. ¶ Amen amen dico uobis, si quid petieritis patrē in nomine meo, da-
 bit uobis. Usq; modò nō petistis quicquā in noīe meo. Petite, & accipietis,
 ut gaudium uestrū sit plenum. Hæc in prouerbiis locutus sum uobis. Venit 35
 hora cum iam non in prouerbiis loquar uobis, sed palām de patre annūcia-
 bo uobis. In illo die in nomine meo petetis. Et non dico uobis, quia ego ro-
 gabo patrem de uobis. Ipse enim pater amat uos, quia uos me amastis, &
 credidistis quia à deo exiui. Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relin-
 123 quo mundum, & uado ad patrem. ¶ Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc pa- 40
 lām loqueris, & prouerbiū nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia,
 & non opus est tibi ut quis te interroget. In hoc credimus, quia à deo existi.
 Respondit eis IESVS: Modò creditis? Ecce uenit hora, & iam uēnit, ut di-
 spergamini unusquisque in propria, & me solum relinquatis: & tamen non
 sum solus, quia pater mecum est. Hæc locutus sum uobis, ut in me pacem 45
 habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego uici mundum.

ANNOTATIONES BREUES XXVI. CIRCA LITERAM CAP. XVI.

1	Absq; synagogis <i>ἀποσυναγωγῶν</i>	13	uidebitis <i>θεωρεῖτε</i>	præsens. & infra.
	Alienos à synagoga		præsens.	22 & quia * ἐγὼ ego
2	uenit	13	huius mundi – iam	23 Dicebant autem
	uentura est	15	ille, scilicet paracletus <i>ἐκείνος</i>	<i>ἔλεγον οὖν</i> Dicebant ergo
	& infra.		& infra.	27 flebitis
2	qui interficit <i>ὁ ἀπικτεῖνας</i>	15	docebit uos <i>ὁ διηγῆσαι ὑμᾶς</i>	lamentabimini
	qui interfecerit		ducet uos <i>* εἰς ἴα</i>	32 tollet
3	obsequium <i>λατρείαν</i>	16	audiet <i>ἀκούσῃ</i>	præsens.
	cultum		audierit	33 si quid
3	facient – uobis:		clarificabit: <i>δοξάσει</i>	quod quæcunq; uobis. * ἀλλὰ Sed
9	Si enim * ἐγὼ ego	17	glorificabit	35 palām
9	paracletus <i>ὁ παράκλητος</i>	19	Modicum & – iam	<i>παρρησίᾳ</i> & infra.
	crediderunt <i>πίστευσαν</i>	19	non uidebitis <i>οὐ θεωρεῖτε</i>	38 de uobis
	præsens.			pro uobis

39 pro uobis
quia

* ἐγὼ ego
46 habebitis:

ἔχετε
præfens.

COMMENTARIUS IN CAPVT SEXTVM DECIMVM.

Hic prænunciat dominus apostolis quæ ipsis superuentura sunt, explicante Ioanne, dicens. ¶ Hæc locutus sum uobis, ut non scandalizemini. 118
Absq; synagogis faciēt uos. Sed uenit hora, ut omnis qui interficit uos, arbitretur obsequium se præstare deo. Hæc facient uobis: quia non nouerunt patrem, nec me. Sed hæc locutus sum uobis, ut cum uenerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi uobis. Hæc autē uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram. Et nūc uado ad eum qui misit me, & nemo ex uobis interrogat me, quò uadis? Sed quia hæc locutus sum uobis, tristitia impleuit cor uestrum. ¶ Et hic præteritis pro præsentibus, & præsentibus pro futuris uti uidetur Ioannes: ut locutus sum, pro loquor: & uenit, interficit, pro ueniet, interficiet. Hæc autem tunc eis prædicebat, & loquebatur dominus, quasi uallum quoddam & munitiōem aduersus ignominias, persecutiōnes, & mortes quæ eis obuenturæ erant, præstruens, ne inciderent in scandalum, deiectionem animi, fideiue pusillitatem: quia ἀποσυνάγωγοι, id est à synagoga alieni futuri erant, & à communione Iudæorum eijciendi: quæ grauissima erat omnium opinione, ignominia, & maledictionis nota. Sed & futura erat hora, & uenturum tempus, ut omnis qui posset eos interficere, arbitretur se cultum, pietatis que officium præstare deo: omnis dico infidelis, & carnali, humanæ que legi addictus. nam ob dei ignorantiam hæc erant facturi, quod innuit, cum dicit: Et hæc facient uobis, quia non nouerunt patrem, neque me. ubi id, Et hæc facient, ostendit, interficit pro interficiet prius dictum fuisse, & tempus pro tempore positum. Et hæc tunc loquebatur eis, ut cum uiderent illa euenire ut prædixerat, reminiscerentur prædictionis eius, & intelligerent sic in diuina cognitum esse sapientia, quam futurorum nihil latere potest, & ipsum reuera ipsam esse dei sapientiam, omnia præuidentem: ut hac recordatione fides eorum corroboraretur: & hæc omnia cum gaudio spiritus in patientia susciperent: non tanquam de manu persecutorum, sed tanquam de manu dei, sine cuius uoluntate aut nutu, nulla siue prospera, siue aduersa contingere possunt: nisi enim annuisset, neque ipse, neque ipsi talia pati poterant. Cæterum eiusmodi in patientia, tanquam de manu dei, accepta, probata fidei magnam à deo expectant, ex sola munifica ipsius gratia, mercedem. Et subiungit dominus: Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram, & nunc uado ad eum qui misit me, & nemo ex uobis interrogat me, quò uadis? Et quænam dixit eis? Et facient uos à synagogis suis alienos: & interficiendo uos, arbitrabuntur se obsequium præstare deo, & magnæ pietatis opus exercere. Et cum dicit, Hæc autem uobis ab initio non dixi, quia uobiscum eram: innuit se hic primum id dixisse, & locutus sum, acceptum esse pro loquor. Et cum adiecit, Et nunc uado ad eum qui misit me: ipsi tacebant, & erant animo adeò deiecto, tantæque tristitia affecto, ut ne loqui quidem, aut interrogare quicquam ualerent. non solum autem, quia illis tristis futura erat eius absentia, sed etiam quia de eiectione ipsorum à synagoga, & de ipsorum interfectione, perinde ac si maxime impij forent, meminerat dominus: quod indicat eis, cum ait: Et nemo ex uobis interrogat me, quò uadis? Sed quia hæc locutus sum uobis, tristitia impleuit cor uestrum. Et cōtinuò referente Ioanne, aperit eis dominus causam, propter quam expediebat illis ut ad patrem iret, dicens. ¶ Sed ego ueritatem dico uobis, expedit uobis ut ego uadam. Si enim non abiero, paracletus non ueniet ad uos: si autem abiero, mittam eum ad uos. Et cum uenerit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me: de iustitia uero, quia ad

» patrem uado, & iam non uidebitis me: de iudicio autem, quia princeps mundi huius iam iudicatus est. ¶ Hæc erat ueritas, quod expediebat eis ut iret: quandoquidem ipsi, & timidi, & deiecti animo, & tristes, infirmæque fidei permanissent, nisi spiritus sanctus uenisset, qui eos corroborauit, in spem erexit, consolatus est, ac fortes in fide effecit. Non uenisset autem, nisi filio iam ad patrem recepto. tale enim erat diuinum decretum, arcanumque consilium, ut filio dei mundo præsentem, spiritus se non manifestaret: & filio dei absente, se spiritus mundo insinuaret: tanquam spiritus sancto cum patre manente, cum filius præsens esset in mundo, & filio cum patre identidem manente, cum spiritus sanctus præsentia sua inundaret, abundeque effunderetur in mundo: non quod unquam spiritus aut filius abfuerit à patre, aut pater ab ipsis: sed hæc mysteria sunt, ut cum nobis præsentem non adsunt, eos apud patrem esse intelligamus, & duorum simul, ex diuino decreto patris præsentiam non fuisse mundo exhibendam. Pater autem nunquam mundo suam exhibuit præsentiam, nisi ex cõcomitantia: quia scilicet & in filio, & in spiritu suo est pater, & contra. Idcirco mundus nunquam uidit patrem, ut & dominus dicebat iudæis: Neque uocem eius unquam audistis, neque speciem eius uidistis.

Ioan. 7. Et rursum: Non quia patrem uidit quisquam, nisi is qui est à deo, hic uidit patrem. Expediebat ergo multum, immo omnino, ut dominus suam subtraheret præsentiam: expediebat inquam non solum apostolis, qui alioqui infirmi, inualidi, & impotentes remansissent: sed & posteris qui nunquam aliàs ad spiritum fuissent euecti. CHRISTVS ut homo, licet diuinè, instituebat eos, etsi multa operaretur ut deus. Spiritus autem sanctus ut deus mouebat eos, rapiebat, & repente in alios homines mutabat. Et ut ignis ferrum frigidum, graue, opacum rapiens, illud in suam transfert naturam, facit que igneum, calidum, leue, lucidum: sic & spiritus sanctus quos apprehendit, repente efficit spirituales, fortes, impuidos, erectos, sapientes, consultos, imperturbatos, & huiusmodi, secundum suæ infusionis munera. Et quæ circa eos facturus esset spiritus sanctus, dominus prædixit: nimirum quod esset eos docturus omnia, & suggesturus, id est submoniturus, et ad memoriam reuocaturus omnia quæcunque eis dixerat, id enim

Ioan. 14. ὑπομνησκω, quo uocabulo prius Ioannes usus est, designat. Sed & quid in mundo, & circa mundum facturus esset spiritus ille sanctus, sanctarum mentium doctor, & uerborum CHRISTI submonitor & rememorator, hic etiam dominus exprimit, dicens: Et cum uenerit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me. De iustitia uero, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me. De iudicio autem, quia princeps mundi huius iam iudicatus est. De tribus arguentur à spiritu sancto infideles homines, qui nomine mundi censentur. Primo, de peccato infidelitatis quod habent: quia non crediderunt in dominum, in dei filium, qui à deo summo rege æterno missus fuerat in mundum. Secundo, de iustitia quam perdiderunt: quia filius dei, qui est iustitia dei, iustitia summa, iustitia æterna, ab ipsis ad patrem ascendit, nec unquam amplius præsentiam eius in mundo ut doceat, sunt uisuri. Tertio, de iudicio: quia remanserunt sub iudicio & potestate maligni, qui est princeps mundi huius, qui adueniente spiritu sancto iam iudicatus erit, cõtritus, & condemnatus: ut in eos qui credunt, nihil ipsi potestatis sit. Sic per peccatum infidelitatis, iustitiam perdiderunt, & iudicium iudicati principis mundi huius incurrerunt. & de his tribus arguentur, accusabuntur, & increpabuntur à spiritu dei. At quando princeps mundi huius condemnatus est, & perdidit ius in credentes in filium dei? Certè quando filium dei ludibrijs & morte turpissima affici, & ad supplicium crucis sanctum dei, incontaminatum, & innocentem perducere procurauit: tunc peccando in iustitiam dei, ius perdidit in omnes qui confugerent ad illum. Cæterum hic aduertendum est, Ioannem hæc particulam: De peccato quidem, quia non crediderunt in me: de iustitia uero, quia ad patrem uado, & iam non uidebitis me: sic Græcè habere, *ωσῑ ἀμαρτίας μου, &*

μοι, ὅτι οὐ πιστεύουσιν εἰς ἐμὲ. περὶ δικαιοσύνης δὲ, ὅτι πρὸς τὸν πατέρα μου ὑπάγω, καὶ οὐκ ἔτι θεὸς
 ἔσται με, id est: De peccato quidem, quia non credunt in me: de iustitia uero, quia ad pa-
 trem meum uado, & posthac non uidebitis me. Vbi, uidebitis me, positum est pro ui-
 dent me, & praesens pro futuro θεωρήσουσί με. Non enim hic sermo refertur ad aposto-
 los, sed ad mundū, id est ad eos qui sunt de mundo, qui ulterius uisuri non sunt CHRIS-
 TVM, neq; in hoc mundo, neq; in altero, nisi quādo ipse ueniet ad iudicium: & aspe-
 ctus eius erit eis formidabilis: & illud uideri, potius erit eis non uideri, quā uideri.
 De apostolis autem non dicit, Posthac non uidebitis me: de quibus capite quartode-
 cimo, numero 111. dixit: Adhuc modicum, & mundus me iam non uidet: uos autem
 uidetis me, quia ego uiuo, & uos uiuetis. ubi etiam illud iam, ἔτι, amplius, posthac, ul-
 tra significat: & praesentia pro futuris (ut dictum est) accipiuntur. Et hoc quoq; capite
 paulo inferius dicit: Modicum, & iam non uidebitis me: & iterum modicum, & uide-
 bitis me. Hoc igitur quod in increpationibus paracliti habetur, Et iam nō uidetis me:
 non refertur ad apostolos, sed ad mundum, id est ad eos qui de mundo sunt, & incre-
 duli remanserunt in mundo. Porro nequaquam spiritus sanctus uenit increpaturus
 apostolos aut fideles, quādo quidem peccatum non habebant, quia credebant. Iustitiā
 dei non perdiderant, quia CHRISTVM habebant. Sub iudicio principis mundi hu-
 ius relictī non erant: sed ipse iure in eos perditō, iudicatus & condēnatus erat. Et hoc
 etiam testatus est dominus, cum dixit: Et cum uenerit, ille arguet mundum de pecca-
 to, & de iustitia, & de iudicio. Id ergo, Et iam non uidetis me: ad solos mundanos est
 referendum, & perinde intelligendum ac, Posthac non uidebunt me. Deinde (aperi-
 ente Ioanne) ad apostolos suos subdit dominus, dicens. ¶ Adhuc multa habeo uobis 120
 dicere, sed non potestis portare modō. Cum autem uenerit ille spiritus ueritatis, doce-
 bit uos omnem ueritatem. Non enim loquetur à semetipso: sed quaecunque audiet
 loquetur, & quae uentura sunt annuntiabit uobis. Ille me clarificabit, quia de meo
 accipiet, & annuntiabit uobis. Omnia quaecunque habet pater, mea sunt. Propte-
 rea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit uobis. ¶ Id, Adhuc multa habeo uobis
 dicere: perinde est ac, Adhuc multa possum uobis dicere. Sed non potestis portare
 modō, non estis nunc capaces, non estis ad suscipiendum idonei. Et ideo abstinet illa
 nunc eis referare, referaturus nihilominus postea per spiritum suum. Quod innuit,
 cum ait: Cum autem uenerit spiritus ille ueritatis, docebit uos omnem ueritatem.
 Quam ueritatem? Et eam quam modō locutus est: quia per ipsum & sancti euan-
 gelistae scripserunt, & sancti locuti sunt apostoli: & eam quam in mundo eis non ex-
 pressit ob ipsorum audiendi, & capiendi imbecillitatem, sed postea per spiritum su-
 um (quid enim est spiritus ueritatis, nisi spiritus filij, qui est ueritas?) erat expressurus:
 quia spiritus sanctus sic locutus erat, ut missus à filio: ut filius locutus est, ut missus
 à patre. Quod innuit dominus, cum subdit: Non enim loquetur à semetipso: sed
 quaecunque audiet loquetur, & quae uentura sunt annuntiabit uobis. Vt orator,
 quae audit, illa loquitur, & à se non loquitur, sed à mittente: sic & spiritus sanctus,
 ut missus non locutus est à se, sed à patre, & à filio, qui miserunt ipsum. Et quod di-
 cit, Quaecunque audiet, loquetur: nunquid futurum erat, ut aliquid de nouo au-
 dired nunciandum, qui ab aeternitate erat omniscius, & (sicut de eo scribitur) o-
 mnem habens uirtutem, omnia prospiciens? Nequaquam: nam ab aeterno omnia ut
 filius, audiuit. Et id, Audiet: nouitatem non dicit, aut audiendi, aut sciendi, aut cogno-
 scendi: sed nouitatem exequendae missionis subindicat, & mysterij (ut inquit Paulus) Roma. 16,
 temporibus aeternis taciti, quod nunc patefactum est. Quomodo autem annunciarit
 eis spiritus sanctus quae uentura erant, ex Paulo & Actis apostolicis est permanife-
 stum. Porro ut orator clarificat eum à quo missus est: non gloriam suam, sed eius à
 quo missus est, quærens: sic spiritus sanctus à filio missus, clarificabit filium, filij gloriā,

Sapient. 7.

Roma. 16.

non suam ut suam, quærens. Dico ut suam, quia gloria filij, gloria sui spiritus est: & gloria regis, gloria oratoris, qui illam regi suo quæsiuit. Nec ab re clarificabat filium, quia uerba legationis acceperat à filio. Quod aperit dominus, cum ait: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit uobis. De meo accipiet, accipiet ex me m̄ datum, quod mandabit uobis, & uerba quæ nuntiabit uobis, immo ab æterno acceperat: sed post aduentum CHRISTI, & ad patrem regressum illa nuntiaturus erat. Sed inquires: Quæcunque nobis, siue à filio, siue à spiritu sancto nuntiata sunt, mandata sunt patris, & illa filius accepit à patre nuntianda: quomodo ergo cum sint mandata, & uerba patris, quæ spiritus sanctus mundo nuntiavit, ea à filio accepit? Sanè quia omnia quæ sunt patris, sunt filij: & pater uult ea non solum sua esse mandata, sed & filij. communia sunt enim, ut etiam toties filius dicat sua esse mandata. Ideo iure potuit filius dicere: Quia de meo accipiet, quia mandata mea accipiet. Quod subdit dominus, cum ait: Quæcunque habet pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit uobis. Quid annuntiabit uobis? Id quod de meo accipiet, id quod à me suscipiet nuntiandum. Omnia mandata patris sic filij erant, ut si rex ut pater, filium conregnantem mitteret nuntiaturum mandata regni: hæc ut patri regi, ita filio conregnanti proculdubio essent communia, & hæc esset patris uoluntas. Quod si tertius esset ipsis regnantibus in diuise conregnans: & inter eos hic ordo esset, ut esset pater primus, filius secundus, conregnans tertius, qui & à primo, & secundo eadem mandata acciperet: filius dicere posset, De meo nuntiandum accepit, & tertius, licet regni consortium nactus, in nomine utriusque, non suo, uerba regni sibi commissa exqueretur: etiam si uerba illa, & mandata sua essent ut conregnantis, sed non ut mittentis. Verum & hoc, Omnia quæcunque habet pater, mea sunt: altius trahunt ad ea, quæ alij attributa, alij dignitates diuinas, nonnulli transcendentia dicunt: ut sunt bonitas, immensitas, ueritas, potentia, gloria, æternitas, & similia. & id, De meo accipiet: ad æternam processionem, quæ omnia sunt ἀβύρτα, & ineffabilia. Verum, materia subiecta magis expetere uidetur, ut hæc denunciandis, tum à filio, tum à spiritu sancto ut missis, accipiantur: ut & id etiam, De meo accipiet: de mandato nuntiando intelligatur. Etsi illa magnificè supra humanum captum excogitata sint, ubi nihilominus magnificentius fides ueneratur deum in silentio, in theologia apophatica deum admirando, & diuinam ignorationem scientia potiorum reputando. Scientia enim loquitur, deum laudando in theologia hypophatica: sed nescit quid loquitur. Nam si capit, si intelligit quod loquitur, non est deus de quo loquitur: si quidem incomprehensibilis est & inintelligibilis. Et sacra ignorantia, soror maior natu, eo doctior est, quod ignorat, & scit se ignorare. Scientia autem, soror tenella, & iunior, eo indoctior, quod docta est, & se scire putat. Hæc, uisione excæcatur: illa, cæcitate illuminatur. hæc, sciens: illa, nesciens, sed plusquam sciens. Sed hæc forsitan extra negotium. Nunc transeamus ad ea, quæ referante Ioanne, subdit dominus, dicens.

121 » ¶ Modicum, & iam non uidebitis me: & iterum modicum, & uidebitis me, quia uado ad patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non uidebitis me: & iterum modicum, & uidebitis me, & quia uado ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit, modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem IESVS, quia uolebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter uos, quia dixi: Modicum, & nō uidebitis me: & iterum modicum, & uidebitis me. Amen amen dico uobis, quia plorabitis & flebitis uos, mundus autem gaudebit. Vos autem contristabimini, sed tristitia uestra uertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia uenit hora eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum. Et uos igitur nūc quidem tristitiam habetis. Iterum autem uidebo uos, & gaudebit cor uestrum:

uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis. Et in illo die me non interrogabitis quicquam. ¶ Id, Modicum, pro tempore quo cum ipsis fuit ab illo momento usque ad passionem suam, quæ erant pauca horæ, capitur. Et id, Et iam non uidebitis me, explicante infra domino: pro tempore à morte eius usque ad ascensionem eius ad patrem. Et id, Et iterum modicum, & uidebitis me: pro tempore ab ascensione eius, usque ad mortem apostolorum. Sed dices: A morte ad ascensionem eius, post resurrectionem in quadraginta diebus eum uiderunt: quomodo ergo dixit, Et non uidebitis me? Uiderunt quidem obiter, & non continuo, ut soliti erant, sed quasi in transitu, & solum pro firmandæ fidei argumento. Et id perinde à domino reputatur ac non uidere. Nam uidere est, cum quis cum aliquo manet, diuersatur, & semper eum habet in prospectu. At à morte sua dominus subtraxit apostolis illam suam quotidianam, assuetudinariamque præsentiam, & maxime in ascensione cum profectus est ad patrem, siquidem & filium, & spiritum sanctum se mundo occultare, & præsentia suæ sensum prorsus subtrahere, est ad patrem ire: & illos absentes mundo esse, est apud patrem esse. Breue quoque fuit tempus ab ascensione usque ad mortem apostolorum, qua expleta recepti sunt ad dominum, & eum iugiter uiderunt, & cum eo manserunt: de quo dicitur secundo loco, Et iterum modicum, & uidebitis me. Et rationem reddit quare post pusillum sic uisuri essent ipsum: quia ibat ad patrem, Quia (inquit) uado ad patrem, ut modico tempore transacto eos reciperet, & apud se & patrem suum, & id quidem ad gaudium sempiternum. Verum, cum id non intelligerent apostoli, quærebant clanculum inter se, Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non uidebitis me: & iterum modicum, & uidebitis me, & quia uado ad patrem: Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum? nescimus quid loquitur. Intelligebant quod dicebat, Vado ad patrem: sed id primum, Modicum, & secundum, Modicum quid significare uellent non intelligebant. Ideo decreuerunt super eiusce rei intelligentia eum interrogare. At dominus, indicando eis non opus esse ut sibi sub interrogatione proponerent quam habebant difficultatem (eos enim interrogamus, & eis difficultates nostras proponimus, quos conceptus nostros latere putamus) præuenit aperire eis, id de quo ipsi conceperant ipsum interrogare, in quo insuper ostendit, ne secretos quidem conceptus, & nondum patefactas uoluntates (quid enim deum fugere possent?) latere, dicens: De hoc quæritis inter uos, quia dixi, Modicum, & non uidebitis me: & iterum modicum, & uidebitis me. De hoc autem, Vado ad patrem, non erat quæstio, sed solum de particulis, Modicum, & iterum modicum. Et aperit eis sensum, dicens: Amen amen dico uobis, quia plorabitis & flebitis uos, mundus autem gaudebit: quod in triduo passionis & sepulturæ partim adimpletum est, & aliàs postea frequenter usque ad obitum eorum. siquidem cum in triduo illo plorabant & flebant: Iudæi, CHRISTI inimici gaudebāt. Et subdit: Vos contristabimini, sed tristitia uestra uertetur in gaudium. quod partim expleto triduo illo, & agnita resurrectionis gloria, adimpletum est. Sed quanquam tristitia eorum conuersa est in gaudium, nondum tamen illud gaudium fuit plenum: quia postea assumpto domino in gloria, tristitias multas ex persecutionibus experti sunt: & eo maxime, quod quantum deo asserre fructum uoluissent, non poterant. Manebat tamen semper in eis aliquod spirituale gaudium. Nam spiritualibus uiris sola infidelitas, & erga deum irreuerentia, tristitias asserunt: non fames, non persecutiones, non denique mortes: immo hæc omnia lætificant: præsertim si intelligant ad ea diuinum sequi honorem, & aliquorum adductionem ad CHRISTVM: quæ quo plurium est, eo lætitiæ maiores sunt: alioqui & hæc, tristitia sunt: non sui ipsorum tamen, sed honoris dei imminuti, aut frustrati contemplatione. Quas etiam tristitias ob aliorum infidelitatem, si non raro perpessi sunt in uita, hoc breui & modico tempore factum est: quia cum attige-

T

runt præsentis uitæ metam, ex huius mundi pressuris, anxietatibus & tristitijs, transierunt ad alterius mundi uitam: & uisio, & gaudium quod secundo loco promiserat dominus, fuerunt adimpleta. Ut enim quando in mundo mulier cum dolore peperit puerum, non ultra meminit pressuræ propter gaudium, quod natus est puer in mundum, sed eius prorsus obliuiscitur: sic & uniuersæ illorum tristitiæ, ubi ex hoc mundo excefferunt, uersæ sunt eis in gaudium, & earum prorsus oblitæ sunt propter eminentem gaudij excessum: quia alteri mundo nati sunt, qui reuera non alteritatis: sed unitatis est mundus, derelicto hoc mundo in quo mortales degimus, qui alteritatis est, & ex quo ex alteritate ad unitatem, & ad mundi melioris, & uitæ immortalis nascimur felicitatem. Porrò cum hoc tempus, quo ex mundo ad illum transimus, paruum sit, citò tristitia huius mundi uerè fidelibus uertitur in gaudium: & tale quidem gaudium, quod nunquam tolletur, sed indeficiens erit, & sempiternum, quæ omnia etiam diuino ore insinuabat eis dominus, cum dicebat: Mulier cum parit, tristitiam habet, quia uenit hora eius: cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum. Et uos igitur nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis: & in illo die me non interrogabitis quicquam. Quandiu sumus in præsentis seculo, per dolores, tristitias, & tribulationes multas, futuro seculo parimur: & si fideles fuerimus, uiuimus nascemur: & omnes huius mundi tristitiæ in gaudium conuertentur, quod nunquam auferetur. sin infideles, abortiemur, & mortui ex hoc mûdo eijciemur: sed morte secunda, quam luctus & dolor sequitur, & stridor dentium. Sed quæ est mater, quæ nos parit: & cum parit, tristitiam habet: Ecclesia. Quando gaudet: Cum uidet filios suos in altero seculo natos, qui & ipsi inenarrabili gaudent gaudio. Quæ causa gaudij? Visio CHRISTI, & qui uidet (iterum, inquit, uidebo uos) & qui uidetur. Quo tempore neque apostolos, neque alios quoscunque ad hanc reuelatam uisionem perductos, oportebit quicquam interrogare: quia manifestè scient ipsum nosse omnia, antequam sint interrogata. Sed & ipsi erunt in plenitudine gaudij & sapientiæ: neque ignorabunt quicquam eorum quæ in ænigmate crediderunt. Neque etiam illis opus fuerit, ut rogent eum & petant ab eo quicquam (nam hoc quoque ἐρωτᾷ significat) id est non indigebunt intercessore ad imperandum, sed quicquid inuocato nomine eius petierint, à patre accipient: quod referente Ioanne subiungit dominus, dicens. **¶** Amen amen dico uobis, si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Usque modò non petistis quicquam in nomine meo. Petite & accipietis, ut gaudium uestrum sit plenum. Hæc in prouerbijs locutus sum uobis, Venit hora cum iam non in prouerbijs loquar uobis, sed palàm de patre meo annunciabo uobis. In illo die in nomine meo petetis. Et nō dico uobis, quia ego rogabo patrem de uobis. Ipse enim pater amat uos, quia uos me amastis, & credidistis quia à deo exiui. Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. **¶** Quia ad illam usque horam nihil discipuli à summo patre petierant in nomine filij: nunc ingerit eis fiduciam, si petant in nomine suo, accipiendi quod petierint: ut animo non desiciantur, sed sint hic in sancta spe, & in altero seculo in gloriosa fruitione, abundantia gaudij pleni. Si quempiam regem terrenum aliquid petiturus in nomine filij eius adires, quod indignum filio esset: nequaquam in nomine filij peteres, sed quod dignum esset, & honorificum filio: & pater qui filium amaret, id nequaquam tibi esset negaturus, quod à se in nomine filij sui petatum esset. Sic & de patre cœlesti sentiendum est, & eo quidem rationabilius, quo melior est omnibus, & magis quàm omnes amat filium suum. Subdit: Hæc in prouerbijs locutus sum uobis. Venit hora, cum iam non in prouerbijs loquar uobis, sed palàm de patre meo annunciabo uobis. Quæ in hoc mundo eis locutus est, maxima pro parte uelate locutus est,

cūtus est: & hoc est in prouerbijis loqui, sed futurum erat tempus: si aut æuū aut æternitas, tempus dici possit, cum omni uelamine reiecto manifestaturus est eis patrem: & hoc est non in prouerbijis, non in ænigmate, non uelatè loqui: sed palàm, libèrè & detectè de patre annunciare. Et hoc tempus est, de quo supra dixit: Iterum uidebo uos, & gaudebit cor uestrum, & gaudium uestrum nemo tollet à uobis: uidebitur quamprimum, parua mora facta, hunc egressi fuerint infelicitatis mundum. Subiungit: In illo die in nomine meo petetis. Ille dies, est seculum futurum, in quo nihil petunt in nomine eius in quo non exaudiantur. Non enim est seculum in quo aliquid petatur, quod non sit exauditione dignum: sed omnia in dei, & CHRISTI filij eius honorem & gloriam petuntur: quin & ipsorum tanta est apud patrem gratia, ut non opus sit eis, si quid petere uelint, ut filius pro eis intercedat: sed nullo mediatore petentes exaudiantur, obtineant que: quod his uerbis domini innuitur: Et non dico uobis, quia ego rogabo patrem: ipse enim pater amat uos, quia uos me amastis, & credidistis quia à patre exiui. Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. Quos rex aliquis amat, non opus est eis ut filius regis roget pro ipsis ut à rege obtineant petita: & maxime si tales sint, ut non nisi patris & filij gloriam & honorem intendant, neque aliud petere uelint aut possint. Sic & de discipulis, & patre cœlesti dicendum est. & proinde dominus dicit non esse opus, ut oret patrem pro eis, cum uoluerint aliquid à patre petere, quia pater diligit eos: & ratio qua diliguntur à patre, à CHRISTO domino sumitur, quia uidelicet diligunt CHRISTVM, & credunt quod à patre exiuit, quod à patre missus uenit in terram mandata patris nunciaturus. Et id uerum est, quia cum à mundi exordio, mundo occultus esset apud patrem: à patre missus, mundo manifestus apparuit. Et hoc est à patre exire, id est uoluntate patris mundo se manifestare, ut & ad patrem ire, mundo se occultare: non quod unquam pater filium deserat, aut patrem filius, ipse enim simul in cœlo & in terra est: sed cum est manifestus in terra, à patre exit, patrem non deserendo, & uenit in terram: cum uero occultus ad patrem uadit, & terris occultè solum, præsens est. Est enim omnia implens IESU diuinitas. Et de exitu æterno, qua uoluntate à patre generatione exiisse, uidetur hic non esse sermo: etsi exire siue egredi progenerari aliquando in sacris literis accipiatur, ut Micheæ capite quinto, ubi legitur: Et tu Bethleem, Ephrata, paruulus in principibus Iuda, ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israël, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis, ubi paruulus, ille intelligitur de quo Esaias capite quarto. Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis. Et id, egredietur: de natiuitate eius temporalis, qua nasciturus erat in Bethleem. Id autem, Et egressus eius ab initio, à diebus æternitatis: de alia, præsertim cum id, ab initio, ab ante designet: at ante generationem temporalem, nulla alia præcessit nisi æterna. Quare illic Micheas de duplici, & temporali, & æterna CHRISTI generatione loqui uidetur. De æterna inquam generatione non uidetur hic esse sermo. Nam & hoc, Iterum relinquo mundum: quod perinde est, ac exeo à mundo, ex opposito respicit id: A deo exiui, siue à patre exiui: & id, Et uado ad patrem, ex opposito id, Et ueni in mundum. Et illud exire, est de quo psalmo duodeuigesimo dicitur: A summo cœlo egressio eius, & ad patrem ire, de quo in eodem: Et occursum eius usque ad summum eius. quod maxime quadragesima secunda die ab hoc domini sermone fuit impletum. Et quid subinde responderint discipuli, subnectit Ioannes, dicens. ¶ **Di-** 123
 » cunt ei discipuli eius: Ecce nunc palàm loqueris, & prouerbiū nullum dicis. Nunc
 » scimus, quia scis omnia, & non opus est tibi, ut quis te interroget. In hoc credimus
 » quia à deo existi. Respondit eis IESVS: Modò creditis, ecce uenit hora & iam uenit,
 » ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquat: & non sum solus,
 » quia pater mecum est. Hæc locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis. In mundo

» pressuram habebitis: sed confidite, ego uici mundum. ¶ Prius dixerat eis dominus, Venit hora, cum iam non in prouerbijis loquar uobis: & illi dicunt ei: Etiam nunc palam loqueris, & prouerbum nullum dicis, nulla nos sermonis obscuritate inuolauis. Vnde cognoscimus, quod hi intelligebant id, A deo exiui: & id, Exiui à patre: de exitu ex tempore: quemadmodum si quis orator à rege quopiam in longinquam regionem missus, diceret illius incolis: Exiui à tali rege, & ueni in hanc regionem. Similiter & id, Iterum relinquo mundum, & uado ad patrem: de temporali abitione, perinde ac si orator ille eisdem incolis diceret: Relinquo uos, & uado ad regem qui me misit. Alioqui si per superiora uerba uoluisset eis insinuare æternam generationem, nequaquam palam eis locutus fuisset: sed in obscuritate sermonis, & in prouerbio. Et reuera tunc prouerbum nullum dicebat, & credebant uerbis eius, & credebant eum esse filium dei, & ex deo natum: & hoc fidei est, at inquisitio modi, non amplius est fidei: sed fidei est, credere illius generationis non esse modum, ac ipsam esse super omnem intelligentiam, atque mentis humanæ captum, de qua si locuti sunt prophetae aut homines deo afflati, eam spiritus intelligebat in ipsis: & hæc in eis intelligentia maior erat, quam homo intelligere possit. Si quis ergo illam intelligere uelit, poscat id à spiritu: ut ipse non sit qui intelligat, sed deus in ipso. Et addunt: Nunc scimus quia scis omnia, & non est opus ut quis te interroget. Viderant paulo ante, quod cum uellent eum interrogare, ipse sciebat quid uellent, antequam interrogarent: ut & pater cœlestis scit omnia antequam petamus, id enim dei proprium est. Et in hoc quod spiritus dabat eis dicere: Scimus quia scis omnia, & non opus est ut quis te interroget: diuinitatis erat confessio. Et adiecerunt: In hoc credimus, quod à deo existis. In hoc, in hac confessione, quod scis omnia antequam quis interroget, credimus responsioni tuæ, quod à deo existis: quod uerbum, apertè & nullo uelamine dictum, intellexerunt, & absque ulla hæsitacione crediderunt: quod & attestatur dominus, dicens, Modò creditis, si enim uerum non esset, quod dicebant, non diceret eis dominus, Modò creditis. Sed ut amplius ostenderet se scire omnia, quod eis etiam tantam fidem habentibus erat euenturum: & adeò quidem breuè, ut uix duæ uel tres, aut circiter adhuc superessent horæ, detexit dicens: Ecce uenit hora, & iam uenit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquatis, ubi secundo loco uenit, *ἐλθὺν* dicitur, quod præteritionem sonat, quia etsi nondum reliquerant ipsum, tempus tamen in quo relicturi erant, iam aduenerat: quia nox in qua relicturi erant ipsum aduenerat, & bona pars eius iam erat exacta. poterat enim iam hora tertia noctis esse exacta, & circa sextam relictus est solus, quod autem solus relictus sit, testatur Matthæus, cum inquit: Discipuli omnes relicto eo, fugerunt. Solus ergo mansit, si terrenorum amicorum societatem respicias: si uero diuinum attendas confortium, nequaquam. Quis enim amicior filio quam pater, qui ut infinitè amat: ita nunquam deserit amatum, neque deseritur ab amato? Solus ergo erat ex parte humanorum amicorum, sed non ex parte diuinorum: quod & ipse testatur, cum dicit: Et non sum solus, quia pater mecum est. Et si pater cum ipso est, & spiritus patris: & si pater & spiritus patris, qui est spiritus sanctus: quidni etiam multa angelorum frequentia spectaculum indicibilis amoris, & obedientiæ filij ad patrem admirantium, & sapientiam, & iustitiam dei laudantium? At si pater cum ipso est, quo modo uadit ad patrem? Vadit ad patrem, sed sine modo: stultum est autem modum quærere, ubi non est modus. Vadit ad eum qui cum ipso est, in quo ipse est, & qui in ipso est: & hoc fides capit, non intelligentia: quia qui credunt & non intelligunt, ij uerè credunt: qui autem intelligere uolunt, aut quærunt impossibile, aut fidei paucitate laborant: & exclamare debent ad dominum, Domine adauge nobis fidem. Hæc autem locutus est dominus discipulis, ut neque in mundo, neque in seipsis tranquillitatem, pacem, & consolationem quærerent:

Matth. 26.

Luce. 17.

quererent, sed in ipso solo qui deus est: quod innuit, cum inquit: Hæc locutus sum uobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego uici mundum. Si nos ipsos respiciamus, in nobis pacem nequaquam habebimus. Voluntas siquidem nostra prona est ad malum, sed in uoluntate dei pacem est habitura, si id solum uelit quod deus uult: immo potius si nihil uelit, sed deus in nobis. Intelligentia quoque nostra pacem nobis præstare nequit, quia prona est ut labatur in errorem: sed quiescit in sapientia dei per fidem, & pacem habet atque tranquillitatem. Porro memoria terrenorum & præteritorum errorum cruciat, & fatigat: sed anima quæ in dei memoriam euehitur, quæ æternorum est, & in qua sunt omnes deliciarum opes, pacem & consolationem recipit, sicut scriptum est: Renuit cōsolari anima mea, memor fui dei, & delectatus sum. Omnis ergo pax, omnis lætitia, omnis delectatio in eo est, & in eo solo quærenda est, & habenda. quam enim in te non inuenis, minus in mundo inuenies: quia totus mundus bellum & inimicitia, quem pax nostra, qui est CHRISTVS, uicit ac superauit. Noli ergo credere te posse uincere mundum, noli in te confidere, quia te fortior est & omnibus: sed confide in eo qui dicit: Confidite, ego uici mundum. non solum enim pro se uicit, sed pro omnibus credentibus in se. In quo si non confidunt, non bene credunt, sed sunt ut Petrus (cum submergebatur) ὁ λιγώπιστοι. Si autem bene credunt, uincunt mundum: at non ipsi, sed uictor mundi CHRISTVS dominus, qui per fidem habitat in eis: & non solus, sed & pater æternus, qui tanta beneficia per filium suum nobis est largitus, & largitur: & adhuc ineffabilia & incomprehensibilia largiturus est, etsi quæ nobis iam largitus est & largitur sint ineffabilia: sed hic uelut absconsa & sepulta, illic detecta & eruta: hic in tenebris & in umbra mortis, illic in luce & uita perpetua. Illi ergo per filium suum in spiritus sui supereminenti dono, honor, uirtus, gloria, in infinita seculorum secula. Amen.

Psalmo. 76.

Matth. 14.

CAPVT SEPTIMUM DECIMUM.

Hæc locutus est IESVS, & subleuatis oculis in cœlū, dixit: 12 4
Pater uenit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscāt te, solum deum uerum, & quem misisti IESVM CHRISTVM. ¶ Ego te clarificaui super terram: opus cōsum 12 5
maui, quod dedisti mihi ut faciam. Et nūc clarifica me tu pater apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret, apud te. Manifesta uī nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. Quia uerba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperūt, & cognouerūt uerè, quia à te exiui, & crediderūt quia tu me misisti. ¶ Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti 12 6
mihi, quia tui sunt. Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mūdo, & hi in mūdo sunt, & ego ad te uenio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos. ¶ Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut scri-

Tc 3

ptura impleatur. Nunc autem ad te uenio, & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudiū meū impletū in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuū, & mundus eos odio habuit: quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos à malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. ¶ Sanctifica eos in ueritate. Sermo tuus ueritas est. Sicut tu me misisti in mundū, ita & ego misi eos in mundū. Et pro eis ego sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in ueritate. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint, ut credat mundus quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unū sumus. Ego in eis, & tu in me, ut sint consummati in unum: & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. ¶ Pater, quos dedisti mihi, uolo ut ubi sum ego, & illi sint mecū, ut uideāt claritatem meā, quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognouit. Ego autem te cognoui: & hi cognouerunt, quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam: ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

ANNOTATIONES BREUES XI. CIRCA LITERAM CAP. XVII.

1	oculis * αὐτῶν suis	11	esset	23	in mundo:
2	clarifica	11	quæ	23	sicut - &
	δοξασθῶ		δοξα		& infra.
	glorifica & infra.		quæcunq;	23	in ueritate * οὐ tua.
2	tuum, ut * ἵξῃ &		& infra.	29	quam - tu
8	fieret,	17	Cum essem cum eis	30	in unum, & * ἵνα ut
	ἵνα		* ἐν τῷ κόσμῳ	33	iuste, * ἵξῃ &

COMMENTARIUS IN CAPVT SEPTIMVM DECIMVM.

124 » **M**Bi ea, quæ superiore capite allata sunt, dominus ad discipulos suos locutus est, protinus sermonem suum cōuertit ad patrem, ut scribit Ioannes, dicens. ¶ Hæc locutus est IESVS, & subleuatis oculis in cœlum, dixit: Pater uenit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te, solum deum uerum, & quem misisti IESVM CHRISTVM. ¶ Et subleuatis (inquit) oculis in cœlum, dixit. Hæc autem subleuatio oculorum in cœlum, eius qui orat, totam mentis attentionem ad deum conuertit debere, demonstrat. Et quid orat? Pater uenit hora, clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te. Pater uenit hora, instat tempus. Et quod tempus? Tempus passionis eius. Et quem alium, nisi deum, patrem uocasset is qui in terris ex uirgine natus erat, & nullum nisi cœlestem, & ab æterno, nouerat patrem? Vnde cum filius esset, & ipsius non esset nisi una (ut sic dicam) filiatio, qui filius erat antequam mundus placet: sicuti scribitur: Ante solem INNON nomen eius. ipsa uirgo non nisi filij dei mater dici potuit: nam huius filij, cuius deus ab æterno, & ante omnia secula pater fuit.

psalmo. 71.

fuit. Petit ergo à patre glorificari: non tamen propter se, sed ut ipse qui filius est, glorificet patrem. Et quomodo glorificet? Eo sanè modo, quo dedit ei pater potestatem omnis carnis. Nam omne genus humanum in eius potestate est positum: ut omne quod dedit ei pater, id est quotquot ad se per fidem uenerint, det eis uitam æternam. Et in hoc glorificet patrem: quia dare eis uitam æternam, est dare eis cognitionem patris, quod sit unus & solus deus uerus: & filij eius IESV CHRISTI, quod similiter sit unus & solus deus uerus. non enim plures sunt dij, sed unus solus est, ut diuinitus afflatu spiritus sancti loquens ait Paulus: Nobis tamen unus deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & unus dominus IESVS CHRISTVS, per quem omnia, & nos per ipsum. Quod insinuat dominus, cum subdit: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti IESVM CHRISTVM. ubi particula, solum, ad deum uerum iungitur: nam non solus pater deus, sed pater est solus deus: nam id solus, perinde est ac unicus. Et particula, solum deum uerum: ad utrumque, & patrem, & IESVM CHRISTVM, adiungenda intelligitur: perinde atque si litera sic esset expressa: Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te: patrem scilicet, & quem misisti IESVM CHRISTVM, esse solum deum uerum. Et pater est uerus deus, & filius uerus deus. Et quomodo non esset uerus deus, qui est uerus dei filius, & ipsa ueritas? Ad hæc Ioannes in sua prima catholica dicit: Et scimus quoniam filius dei uenit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus deum uerum, & simus in uero filio eius. hic est uerus deus & uita æterna. Particula igitur hæc, solum uerum deum, etiam ad IESVM CHRISTVM est connectenda. Sed ut intelligamus, quod ipsum tanquam deum uerum cognoscere debemus, subdit dominus, declarante Ioanne, dicens. ¶ Ego te clarificaui super terram. Opus consummaui, quod dedisti mihi ut faciam. Et nunc clarifica me tu pater apud te metipsum, claritate quam habui prius quam mundus fieret, apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. Quia uerba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt, & cognouerunt uerè, quia à te exiui: & crediderunt, quia tu me misisti. ¶ Ego (inquit) te clarificaui super terram. Quid autem aliud facere solitus est dominus super terram, siue doceret, siue uirtutes & signa stupenda patraret, quàm omnia ad patris gloriam referre, nihil sibi, sed omnia patri tribuere: cum tamen esset æqua cum patre potestate, patrem suum, deum suum nominare, & fateri se omnia à patre habere: & nihil suo nomine, sed omnia patris qui deus est, facere? Clarificauit ergo eum super terram, & nihil aliud inuentus est facere, quàm ipsum clarificare, id est glorificare. Quanto magis nos, qui nihil sumus, nihil meritis nostris, sed omnia deo debemus tribuere? Ac in toto quidem, eo quod subdit, clarificat, cum ait: Opus consummaui quod dedisti mihi. Et quid hoc, nisi quod sermonem euangelicū expleuerat: quem non sibi, sed patri, clarificando ipsum, tribuit? Obedientiam quoque testatur, cum dicit: Quod dedisti mihi, ut faciam. Sed oblatio & hostia, quam dederat ei pater ut faceret, nondum erat cōsummata: uerum, quia instabat atque in foribus erat, eam perinde ut consummatam reputabat. Quod autē adiungit, Et nunc clarifica me tu pater apud te metipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret, apud te: hoc ad gloriam suam & patri coæternitatem pertinet, qua cum patre unus est ante omnia secula uerus deus. Caterum in hoc quoque clarificat patrem, dando ei diuinitatis (quam antequam mundus esset, id est in æternitate, habet apud patrem) primarium, originalemque, & primo loco honorē: quia pater est fons & origo totius diuinitatis: filius & spiritus sanctus, substantiales & consubstantiales (ut sic dicam) propagines. Sed nunquid illa claritate, quam ante omnia secula habuit apud patrē, destitutus fuit aliquando? Minime: sed hoc dictū est, ut illi ipsum esse uerum deū intelligerēt, qui

1. Corint. 8.

1. Ioan. 5.

125

nihilominus exinanierat semetipsum in hoc mundo, forma serui accepta, propter obedientiam & uoluntatem patris. Et subdit: Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo, Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum serua uerunt. Nunc cognouerunt, quod omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. Vbi omnia patri tribuit, & in omnibus patrem honorificat. Manifestaui nomen patris hominibus quos dedit ei pater, & in his donum patris cognoscit. Hi autem erant apostoli & discipuli, qui in eum crediderant: deinde ij omnes, qui per eos crediderunt & credituri sunt. De mundo tamen erant, sed pater traxit eos è mundo, & ita prius erant patris trahentis: deinde eos dedit ei, ut audirent, crederent, & sequerentur eum: ut & prius dixit: Nemo potest uenire ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Porro sermonem euangelicum patri tribuit, cum inquit: Et sermonem tuum serua uerunt, & nunc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt. ubi innuit, quod fide cognouerunt quod omnia quæ dominus dixit eis, à patre erant. Et reuera & patris, & filij erant: huius, ut missi: illius, ut mittentis: & pater per filium eis locutus est, id etiam spiritus sancto per Paulum sic protestante: Nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit hæredem uniuersorum, per quem fecit & secula. Sed quæ erant illa, de quibus dominus dicit: Omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt? Sanè uerba, quæ pater dederat ei in mundo annuncianda. Quod innuit, aperiendo quid per illum sermonem intenderet, cum ait: Quia uerba quæ dedisti mihi, dedi eis, & ipsi acceperunt, & cognouerunt uerè quia à te exiui, & crediderunt quia tu me misisti. Verba hæc, euangelia sunt, miraculis, uirtutibus, & signis confirmata: quæ & ipsi acceperunt, fide scilicet: nam & omnes accipiunt, qui credunt. Et cognouerunt uerè, quia à te exiui. Ex parte dicentis, apostoli & discipuli in ueritate cognouerunt, quod ipse non modò uerax erat, sed & ueritas ipsa, quæ ipsis locuta est. Ego (inquit) sum uia, ueritas, & uita. & ex parte sua, in ueritate cognouerunt illud, quia uerè crediderunt. Et à patre exisse, est à patre in terram uenisse: quod insinuat, Et crediderunt, quod tu me misisti. Et quid, si credidissent ipsum à patre exisse ante secula, æterna generatione, & etiam in hunc mundum à patre exisse temporali generatione? Certè id quoque bene credidissent, & crediderunt: sed alijs uerbis nobis insinuauerunt, ut Ioannes in catholica sua: Annunciamus (inquit) uobis uitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Et id, apparuit nobis: alio loco dicit, Et uerbum caro factum est. Et hæc de temporali generatione intelliguntur: illud, de æterna. Sed & alij pleracj id genus dixerunt, quæ æternam & temporalem, sed unius eiusdem filij enunciant generationem, quam utraq; & ipsi credebant: quanquam apertius & dilucidius crediderunt post sancti spiritus infusionem. Deinde dominus rogat patrem (id nobis aperiente Ioanne) pro discipulis suis, dicens. ¶ Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt, & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, & hi in mudo sunt, & ego ad te uenio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos. ¶ Rogabat patrem, ut seruaret eos qui in se credebant: ceteros credere nolentes, sed concupiscentias sequi malentes, nomine mundi appellans. Non pro his ergo, sed pro suis qui aut credebant, aut credituri erant, rogabat patrem: ut ostenderet se sollicitum conseruandi & custodiendi eos, quos pater sibi dederat, quia patris erant. Et quomodo patris erant: Pater illos dedit ei: non ergo patris erant, sed filij. Immo quia filij erant, patris erant: quia omnia patris & filij, sunt indiuisa. Quod innuit, cum ait: Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt. Et si patris & filij omnia etiam in terrenis bona, sunt indiuisa: filij tamen est, tribuere patri omnium illorum honorem, & testari se ea à patre habere, patremque illorum esse datorem: non cōtrà, patrem bona illa à filio habere, ac filium eorū esse datorem. Sic & in archetypo paternitatis omnis in creatis, omnisque genitura.

genitura. A quo (inquit Paulus) omnis paternitas in coelis & in terra nominatur, patris & filij omnia sunt communia, & tam patris quam filij: sed filius honorem patri tribuit, testaturque se omnia à patre habere, patremque esse illorum datorem: sicut & in secundo psalmo pater ad filium ait: Postula à me, & dabo tibi gentes: hæreditatem tuam & possessionem tuam, terminos terræ. Et quod subiungit: Et clarificatus sum in eis quos dedisti mihi: perinde est atque si dicat: Hæc claritudo, qua me clarificauerunt ij quos dedisti mihi, credendo mihi, me amando & sequendo, mea iussa capessendo, tuum munus est, quod etiam tibi acceptum refero. Et hoc est, de gratitudine, & confessione accepti beneficij documentum. Sed & rogauit pro ijs, quos pater sibi dederat: ut intelligerent qui præsentibus erant, patrem absente corporaliter domino, horum curam gerere, & ipsos custodire, & ita ipsum glorificarēt per filium, pro ipsis rogantem: qui cum rogat, semper à patre exauditur. Quod intelligitur per id quod subditur: Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te uenio. ubi id, iam non sum in mundo: significat ipsum non amplius, non posthac fore in mundo, uisibili quidem & apparente præsentia: quia paulo post erat morte tollendus, & à dormitione sua elapsis quadraginta diebus, in coelum ad patrem recipiendus. Sed cur etiam non rogat pro mundo, Non (inquit) pro mundo rogo? Quia nomine mundi (ut quodam modo præactum est) intelliguntur infideles, ut ij de quibus Paulus ad Corinthios loquitur, dicens: Neque fornicarij, neque idolis seruietes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque raptores, regnum dei possidebunt. Qui omnes (etiam si sint sacris abluti undis) infideles sunt, & non Christiani: ut & tales olim etiam si essent circumcisi, non erant filij Abrahamæ, nisi nomine tantum, & carnaliter filij Abrahamæ: sicuti & nunc tales nomine tantum sunt Christiani. Si quidem spiritus CHRISTI & noua creatura, Christianum facit: non nomen, non aquæ intinctio. Quomodo igitur pro talibus rogaret patrem, dicendo: Pater serua eos, id est fornicarios, adulteros, molles, arsenocœtas, fures, ebriosos, maledicos, rapaces, & cæteros id genus? Quomodo in illis gratificari posset patri, dicendo: Dedisti mihi eos, tui sunt, clarificatus sum in illis? Non debuit ergo pro talibus rogare, ad quos etiã tollendos, diuinitas patris mittere solet sua flagella: sed pro omnibus qui etsi sunt in mundo, tractu tamen patris extra mundanorum numerum positi, ueniunt ad fidem CHRISTI ac doctrinam, non amplius secundum mundum, sed secundum spiritum uicturi. Nihil enim prodesset trahi à patre, nisi ad CHRISTVM uenirent, & clarificarent eum, euangeliorum fide, dilectione, & imitatione. Pro quibus & pro discipulis suis dominus amplius patrem rogat, cum subdit: Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos. Patrem, sanctum uocat, sed absolutè sanctum, & eadem sanctitate ipse quoque sanctus est, & is spiritus qui eadem appellatione honoratur. Cæteræ uero sanctitates, participatione sunt sanctitates, & magis & minus tales sunt: ut ea qua matrem IESV solam uirginem deiparam, aut sanctam, aut sanctissimam inter mulieres nuncupamus: quia cæterarum maiore communicatione gratiæ uincit sanctitates, cui enim unquam maior gratia facta est, fieri uel potuit, quam ut mater filij dei, qui deus est. Quocirca cū hæc nomenclaturæ, sanctissimū, pijsimum, beatissimum, & cæteræ id genus, per eminentiam unī soli conueniant: satius esset illas nulli tribuere creaturæ, ne incommutatū nomen quodcunque, quod soli deo debetur: ulli, quantuncunque perfectæ, tribuatur creaturæ: quia id propemodū est idololatriam committere: quod & nimius ad creaturam facere solet affectus: quæ neque uirgo, neque angelus, neque spiritus, aut animæ iustorum à nobis requirunt: neque huiuscemodī nomina, immo illis offenduntur. Et licet uirginem illam benedictā inter benedictas (Benedicta tu, inquit angelus, inter mulieres) contemplatione gratiæ ipsi factæ, interdum sanctissimam dicamus: si tamen

1. Corint. 6

Luc. 20

sanctitatem eius ad sanctitatem absolutam, quam designauit dominus, cum dixit: *Pater sancte, conferamus: ea non iam sanctitas est, perinde ut neque tenebrae, lux. De ea autem uirginis deiparae sanctitate loquor, quam in se, suaque natura & essentia, habet: non de ea qua filius dei ipsam in seipso sanctificat. Nam ipsa est absoluta, & illius etiam absolutae sanctitatis, fecit illam deus ut speciale templum, ut sponsi aeterni thalamum, caeteris sanctis capaciolem, quod gratijs incarnati filij dei in ea factum agnoscitur. Et quid est, Serua eos in nomine tuo: nisi, propter teipsum? Et ubi seruet eos? In hoc mundo quandiu hic erunt. Rogat ergo patrem, ut exaudiat ipsum, propter se metipsum, qui est totius etiam superdiuinae & superintelligibilis bonitatis, originalis fons, & fontana origo. Et in hoc etiam rogationis modo, suam diuinam ueneratur originem. Et quod rogat dominus, maius est toto mundo, & quam quod mundus capere possit: nimirum ut sint unum, sicut pater & ipse unum sunt, ut perfecte in ipsis uniri possint. De quo etiam si omnem captum fugiat, liceat nobis nonnihil cum bona legentium uenia dicere: ut ipsi nos ipsos & legentes excitemus, & desyderio inflammemus ea diuino indultu aliquando experiendi: quorum nunc uix tanquam per somnium ultima uestigia attingere possumus. Pater & filius sunt unum charitate, uoluntate, uita. Neque enim alia est charitas patris, & filij: sed idem, indiuiduusque amor. Neque alia uoluntas patris, & filij, sed eadem uoluntas: & licet filius, secundum assumptae naturae dispensationem uoluntatem habeat, nihil tamen ea uoluntate uult, nisi quod diuina uoluntas uult, immo nisi quod diuina uoluntas uult in illa. Neque alia est uita patris, & filij: sed eadem est uita. Nam sicut pater habet uitam in semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso. Sic & omnes rogat unum fieri in se & in patre, ut omnes in ipsis sint unum charitate, uoluntate, uita. In hoc mundo, natura diuino auxilio adiuta diligere possumus deum: sed haec dilectio nondum unum facit. Possumus & infusa gratia, & haec altior est. Altissima autem est, cum spiritus dei amat in nobis, & non agimus, sed diuinam patimur (ut sic dicam) amationem: & haec maxime unum facit cum deo. Pari modo cum uolumus natura, haec uoluntas unum non facit, cum gratia altior est haec uoluntas: cum autem non nos, sed deus uult in nobis, haec uoluntas altissima est, & maxime unum facit. Similiter natura, gratia, & diuine supra naturam & gratiam uiuimus: & hoc ultimum maxime unum facit. Et haec sola, est uita aeterna, quae si est aeterna, ergo uita uiuimus quae est deus. Vita uestra (inquit Paulus) abscondita est cum CHRISTO in deo: cum autem CHRISTVS apparuerit uita uestra, tunc & uos apparebitis cum ipso in gloria. Absorpta est ergo tunc uita nostra in deo, & uiuit deus in nobis, & nostram uitam cum uita dei commutamus: & uoluntatem, & dilectionem nostram cum dei uoluntate & dilectione. Accipit enim nostram dilectionem, uoluntatem, ac uitam, & dat nobis suam: & sic unum cum deo efficimur, ut pater & filius unum sunt. Hoc tamen interest, quod pater & filius semper unum sunt, charitate, uoluntate, uita, & in super unum essentia atque natura. Nos autem non semper sic unum sumus cum ipsis, neque unquam unum essentia, naturaque esse possumus. Quod si dicas, in diuinis illis unitionibus, quae mortalibus & sanctis omnibus, ut in origine sunt ignotae & incomprehensibiles, nostra natura in diuina absorbetur, seruato tamen nostro numero: ergo quatenus ita est, nostrum esse erit dei esse (ita ut sit deus omnia in omnibus) sic & uita dei in omnibus erit uita, & charitas dei in omnibus charitas, & uoluntas dei in omnibus uoluntas. Si id concedatur, non semper tamen diuina natura dici potest illorum natura, ut patris & filij semper: sed tum solum cum absorbentur, & unum cum deo efficiuntur, illa superintelligibili unione: quae si intelligatur, deus est qui intelligit, non homines: & haec est optima & felicissima operatio, qua homines creduntur beati: non agendo, sed diuina patiando: immo quo magis patiuntur, eo beatiores ac diuinitatis capaciores, magisque unum*

IOAN. 1.

Colos. 1.

unum cum deo. Porro ex dilectione, quæ est secundum naturam, dei tractu adiutam, transimus ad eam quæ est secundum gratiam: ex hac, ad diuinam & absolutam. Et sic dicendum est de uoluntate & uita, illas quæ sunt secundum naturam, habent ij quos cathecumenos appellant: Illas quæ secundum gratiam, regenerati. Illas autem quæ secundum diuinitatem, uita sequens perficit: cum hæc postulatio CHRISTI à patre tandem adimpletur: Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, serua in hoc mundo, ut sint unum sicut & nos. quod maxime expletur in seculo beatorum. Nisi enim seruaret eos in hoc mundo, ne aut à mundo, aut à carne, aut à malignis potestatibus uicti superarentur; non possent unum, ut & ipsi unum sunt, in altero effici seculo. Causam autem cur nunc rogat, ut pater custodiat eos in hoc mundo, ut tandem perfecte uniri possint, aperiente Ioanne subdit dominus, dicens. ¶ Cum essem
 » cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo
 » ex eis periit, nisi filius perditionis, ut scriptura impleatur. Nunc autem ad te uenio,
 » & hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego
 » dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit: quia non sunt de mundo, sicut
 » & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos à
 » malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. ¶ Cum dominus es-
 » set cum eis in mundo, non opus erat ut rogaret patrem: quia præsens seruabat eos ne
 » mundus, caro, & dæmonia possent illis præualere. & hoc in nomine patris: quia
 » propter patrem omnia faciebat. Et adiungit: Quos dedisti mihi, ego custodiui: & ne-
 » mo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut scriptura impleatur. Quod Petrus, Iaco-
 » bus, Ioannes, & reliqui non perierunt: id non ex ipsis prouenit, sed ex CHRIS-
 » T I I E S V circa eos custodia. Proinde quicumque non pereunt, id suæ potestati
 » ac arbitrio non tribuant: sed diuinæ circa nos prouidentiae, quæ nos circumuallat,
 » tutatur, & ambit. Sed è duodenario illo, quem pater ei dederat, unicus filius per-
 » ditionis Iudas periit: sicut spiritu dei per scripturas, & præuisum, & prædictum fue-
 » rat, ut psalmo centesimooctauo: Diabolus stet à dextris eius: cum iudicatur exeat
 » condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopa-
 » tum eius accipiat alter. Et subditur: Pro eo quod non est recordatus facere miseri-
 » cordiam, & persecutus est hominem inopem & mendicum, & compunctum cor-
 » de, mortificare. Ille erat filius perditionis, qui non propter defectum custodiae: sed
 » propter suam credulitatem, & immanem domini & magistri sui ad mortem traditio-
 » nem, periit. Et adiungit: Nunc autem ad te uenio, & hæc loquor in mundo, ut habeant
 » gaudium meum impletum in semetipsis. Dicit, Nunc autem ad te uenio: quia instabat
 » tempus abeundi ad patrem: primum per mortem, cum in manus patris commenda-
 » uit spiritum suum: deinde paulopost per suam ad dexteram patris (relictis terris) ascen-
 » sionem. Porro hæc uerba quæ loquitur in mundo, sunt uerba illa quæ à principio euā-
 » gelij hæcenus locutus est eis dominus in mundo: ut gaudium suum tandem plenum
 » sit in eis, & consolationem habeant non solum in hoc mundo, sed & in altero, uel ple-
 » nissimam. non enim plenum est gaudium in aliquo, si quid adhuc gaudij recipere pos-
 » sit. Est ergo plenum, quando cuiusque sua impleta est capacitas: & tunc est satietas, si-
 » cut scriptum est: Satiabor, cum apparuerit gloria tua. Cum autem in hoc mundo, gau-
 » dio, quodcumq; sit, aliquid addi possit, & in hoc mundo non sit satietas: in hoc utique
 » mundo gaudium non est plenum. Datum est igitur nobis in hoc mundo euangelij,
 » ut gaudium nostrum tandem sit plenum: quod eueniet, cum apparuerit uita nostra,
 » quæ est abscondita in CHRISTO, qui & est gloria nostra. nam si gaudium CHRIS-
 » T I plenum est, & gaudium illud erit plenum: quia gaudium illud, gaudium CHRIS-
 » T I est. Ut habeant (inquit) gaudium meum impletum in semetipsis. Deinde resu-
 » mit dominus quædam eorum quæ prius dixit, & quædam explicat, cum ait: Ego de-

Psalmo. 16.

di eis sermonem tuum (hoc est euangelium, quod honorificando patrem, tribuit patri) & mundus eos odio habuit. Quid est mundus: Scelerata (ut iam saepe dictum est) generatio auarorum, ambitiosorum, superbiorum, immundorum, rapacium, furum, & caeterorum id genus: & hi bonos semper odio habent. At qui CHRISTI sunt, non sunt ex eorum numero, sed pauperes spiritu, diuitias nihilipendentes, nisi quatenus seruiunt CHRISTO: honores mundi calcantes, humiles, & ea quidem humilitate, qua possint principem superbiae superare: sancti, spiritualia bona communicantes, cuique quod suum est tribuentes. Idcirco qui sunt CHRISTI, ij non sunt de mundo, sicut nec CHRISTVS, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: & ideo à mundanis odio habentur. Et non rogat dominus patrem, ut illi qui sui sunt in mundo, sed non de mundo (quia simul de mundo esse, & CHRISTI esse, impossibile est) tollantur è mundo, mortalis uitae resolutio uinculo: sed ut dum huius uitae munia peragunt, praeseruentur à malo, ne mundus, ne caro, ne maxime daemionorum astus illis nocere possint. Ergo non est in CHRISTI fidelium potestate, ut à malo se praeseruent: sed in aeterni patris potestate, & CHRISTI IESV circa nos indicibili benignitate, ut non est in ouis potestate non errare in mundo, non rari à lupo: sed in pastoris potestate & custodia. Ergo mens nostra semper ad eum sit intenta, qui prece filij sui nos seruat à malo, & in ea prece sit tota fiducia nostra. Addit, De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo, ubi, sicut, imitationem dicit. Qui uult ergo non esse de mundo, imitetur CHRISTVM IESVM: quia est uerum exemplar & archetypus, & uera causa: ut quicumque non sunt de mundo, de mundo non sint. Et subdente Ioanne, adauget dominus intercessionem suam pro discipulis, & omnibus fidelibus ad patrem, dicens. ¶ Sanctifica eos in ueritate. Sermo tuus ueritas est. Sicut tu me misisti in mundum, ita & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint & ipsi sanctificati in ueritate. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam tu dedisti mihi dedi eis, ut sint unum, sicut & nos unum sumus. Ego in eis, & tu in me, ut sint consummati in unum: ut cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos sicut me dilexisti. ¶ Quid est, Sanctifica eos in ueritate: nisi, Fac eos puros, mundos, incontaminatos in euangelij obseruatione, in me ipso: quia euangelium est sermo tuus, & ego sermo tuus: sermo autem tuus, ueritas est. Sed illud est communicata ueritas, in qua qui prius sanctificati fuerint, perficientur, & consummabuntur sanctitate in absoluta, imparticipata, incommunicataque ueritate, quae est ipse consubstantialis λόγος, id est sermo, coessentialis & coaeternus patri. Sed haec sanctificatio in futuro seculo manifestabitur: quod ex sequentibus innuere uidetur, cum ait: Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum: & pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint & ipsi sancti in ueritate, quasi diceret: Sicut tu me misisti in mundum, ut facerem uoluntatem tuam, & tua mandata mundo depromerem: sic & ego misi eos in mundum, ut uoluntatem tuam faciant, & uerba tua per uniuersum depromant mundum: in quo exequendo, me suum habeant exemplum, atque archetypum. Et illud, misi, certitudinem habet iam facti, sed intelligentiam futurum: quia quod miserat eos per Iudaeam, id exiguum erat: quod autem missurus erat, non solum per Iudaeam, sed per totum mundum, hoc maximum. Et pro eis ego sanctifico me ipsum, seruando mandata tua in tuo consubstantiali uerbo, & illa ad gloriam tuam, & in nomine tuo annunciando: ut illi exemplo & imitatione mea, sic per totum mundum faciendo, sancti sint in ueritate: hic quidem pro mundi huius conditione, postea autem in reuelatae sanctitatis ueritate, & iuxta mundi illius conditionem. CHRISTVS sanctificans est, & sanctificatus. Sanctificans quidem, quia quae pater sanctificat, &

128

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

»

ficat, & ipse: ut supra dixit: Quæcūque enim ille fecerit, hæc & filius similiter facit. Sã ^{Ioan. 5.}
 ctificatus uero, ut omnes sancti in eo sint sanctificati, ut in ipsa sanctificationis uerita-
 te. Ego (inquit) sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in ueritate, & (ut inquit
 Paulus) qui sanctificat, & qui sanctificantur ex uno omnes. Sic CHRISTVS iustus, in ^{Hebr. 2.}
 sua iustitia iustificat omnes: sic in eo saluato (ut in Zacharia ex Hebræo habetur: Ecce ^{Zach. 9.}
 rex tuus ueniet tibi iustus & saluatus) saluantur omnes. Vnde sanctificatio nostra,
 iustificatio nostra, saluatio nostra, nõ potuit magis exaltari, quàm ut esset in deo, et ea-
 dẽ, quæ filij dei, nã hæc uera est, immo ueritas: in nobis autẽ ipsis, ut in nobis, exiguũ
 quid esset, neq; in ueritate possemus esse tales. Tales autem in filio dei sumus in uerita-
 te: quia (ut inquit Paulus) Factus est nobis sapientia à deo, & iustitia, & sanctificatio, ^{1. Corin. 11.}
 & redemptio. & omnes qui aliquid sunt, in eo sunt omnia: & adeo, ut cū eo non sint
 nisi unus CHRISTVS. Qui ostendit se ea, quæ tunc rogauit patrem, nõ pro apostolis
 tantũ rogasse, sed pro uniuersis, qui in toto orbe in ipsum erant credituri, cū dicit: Nõ
 pro eis aut rogo tantũ, sed & pro eis qui credituri sunt per uerbũ eorum in me: ut oēs
 unũ sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unũ sint. O cuius Christia-
 ni cor non liquefcit, dum ex hoc loco manifestè cognoscit, filiũ dei æterni pro se rogaf-
 se patrẽ, ut unum sit cum ipsis, quem semper audiri à patre scit, & pro se & omnibus,
 pro quibus rogauit, æquẽ exauditũ esse ac pro apostolis: Vnde etiã certissimus est, cū
 adfit fides (si enim nõ adesset, quomodo fidelis ac Christianus esset?) se futurum in illa
 superadmiranda, inenarrabili, ac ineffabili unione cū deo unũ. Quod ergo ait, Vt &
 ipsi in nobis unũ sint: omnes uult ad illã diuinã, & ineffabilem uenire unionem, quam
 prius patrem pro suis rogauit apostolis. Sed ad eam in uita illa reuelata peruenire nõ
 possumus, nisi hic prius fide & charitate ipsi iungamur. Quod innuit id quod subiun-
 git: Vt credat mundus, quia tu me misisti. Si hoc euãgelium audiendo, credere posset
 mūdus illa uerba nõ esse hominũ, sed in ueritate esse uerba missi, & à deo quidẽ missi,
 & per filiũ dei sibi annũciata, nõ esset amplius mundus, sed cœlũ: nõ amplius caro, sed
 sp̄ritus: nõ amplius tenebræ, sed lumen: et nihil ex mūdo transiret ad diuisionem, &
 separationẽ à deo, sed totus ad diuinitatis consortium, & unitionem cum deo trãsiret.
 Quod etiã sequitur, & apostolos, & eos qui per illos, ut per dei nũcios missos, & apo-
 stolos credituri erãt, cõcernit, ubi ait dominus: Et ego claritatẽ quã tu dedisti mihi, de-
 di eis, ut sint unum, sicut & nos unũ sumus. Claritas, gloria est: gloria autẽ quam dedit
 pater filio, immensa & æterna est, & omnem exuperans sensum. Et hæc gloriã ex eo
 tẽpore, imò ab æterno dederat filius dei apostolis, & omnibus credituris in ipsum, su-
 is temporibus reuelandã, atq; manifestandã: si nõ uerius dicamus, in æternitate & su-
 pra omne tẽpus cõmunicandã. Quod ergo dicit, Dedi eis: certitudinẽ habet iam fa-
 ctã, immo ab æterno definitã atq; determinatã: sed si reuelationẽ illius claritatis, atq; glo-
 riæ spectes, futuri quo ad nos, nõ quo ad deũ (deo enim omnia præsentia, & ut iam fa-
 ctã) intelligentiã: ut sic intelligamus: Claritatem quã tu dedisti mihi, dabo eis, discipu-
 lis scilicet, et subide omnibus per ipsos credituris, ut sint unũ, sicut & nos unũ sumus.
 nam dabitur reuelatè, cum nobis reuelabitur gloria ipsius: cū autẽ hic illã occultè ha-
 bemus, solum per spem habere eã dicimur. Et ad id, Vt sint unũ, sicut & nos unum su-
 mus: addit, Ego in eis, & tu in me, ut sint cõsummati in unum: ut cognoscat mundus,
 quia tu me misisti, & dilexisti eos sicut tu me dilexisti: quod perinde est, ac si sic intelli-
 gamus: Vt in illa superintelligibili unione unum simus, filius dei in nobis erit, & pa-
 ter in filio: ut simus cõsummati, absoluti, summeq; perfecti in unum. Et quod unum?
 Certè de quo dixit: Ego & pater unum sumus, unus deus, una bonitas, una ueritas,
 una potentia, una beatitudo, una uita: ut tunc sit mundo, id est ihs, qui gratia æterni pa-
 tris electi, extracti fuerint à mūdo, explorata ueritas, quod tu me misisti: quod manife-
 stè cum ad illam unionem uenerint, & in nobis fuerint unum, intelligent: & quo in-

super amore dilexeris eos pater, nam id quod fide prius crediderunt, aperte in unione intelligent: non ipsis, sed deo operante in ipsis: quod his uerbis indicat dominus, **V**t cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut tu me dilexisti. Amor æterni patris ad nos magnus est: quia eodem nos amore diligit, quo filiū (hic autem infinitus est amor) sed propter filiū et in filio: estq; filius huius erga nos, tanti (si quod infinitum est, tantum dici possit, cum sit supra omnem mensuram) amoris summi patris ratio. O quam beati, qui ad diuinam illam unionem uenerunt, qui ueniunt & qui uenturi sunt, quiq; diuinum in se patris amorē propter filium agnoscere possunt, qui etiā æquo cum patre amore diligit propter patrem: Filio, amandi ratio, pater: patri amandi ratio, filius: sed hæ amandi rationes, unum sunt, quod omnia unit atque beatificat. Non quod pater suo nomine non diligit, & filius suo, cum uterque sit summum bonum, in se omnem amandi rationem complicans: sed sic diuina innuitur communicatio, quæ in omnibus creaturis, ut in uestigijs quibusdam, licet remotissimis, depingitur. Suum quoque erga nos, ut & patris amorem indicat filius: cum per Ioannem nobis loquēs, subdit. **¶** Pater, quos dedisti mihi, uolo ut ubi ego sum, & illi sint mecum: ut uideant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionē mundi. Pater iuste, mundus te non cognouit: ego autem te cognoui, & hi cognouerunt, quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuū, & notum faciam: ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis. **¶** Nonne amor filij dei erga nos, magnus est: quod à patre hoc expetit, ut ij quos dedit sibi pater, sint ubi ipse est: non in hoc mundo, ubi de torrente in uia bibit, ubi peregrinus & pauper fuit: ut & in persona eius psalmo octogesimo septimo scribitur: Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea: exaltatus autem, & humiliatus sum, & conturbatus. Nō enim id uult, neq; id requirit à patre suo, ut fideles sui ibi secum sint: sed ubi uideant claritatem illam & gloriā, quam pater dedit ipsi ante mundi constitutionē, hoc est in regno maiestatis suæ & gloriæ, ubi est in dextera patris sui sedens: quia pater dilexit eum priusquā mundus è nihilo ad esse prodijset, si in æternitate prius dici possit, quæ præcedit omne prius, nam ab archetypo æuo omnis æui, quod est ipsa æternitas, dilexit eū. Et subiungit: Pater iuste, mundus te non cognouit: ego autē te cognoui, & hi cognouerunt, quia tu me misisti. Patrem iustū uocat, qui est absolute iustus, et ipsa iustitia. Mundū appellat præsens seculum, quod patrem non nouit: quia etsi filius in hoc seculo se manifestauit, pariter & spiritus sanctus, ad eū ut quodammodo præsentis huic seculo sentirentur: pater tamen quoad seipsum & in seipso, semper mansit occultus. Iure ergo mundus patrē non cognouit: sed pater filio nunquam fuit occultus, sed semper præsens atq; manifestus. & non dico ut angelis, qui pro captu suo semper uident faciem eius: sed in incomprehensibilitatis suæ abyssu, qua filius ipsum comprehendit, sicut & pater seipsum comprehendit. Quid mirū igitur si dicit: Ego autē te cognoui? Quod si etiā capias mundum pro his, qui nomenclaturam mundi fortiuntur: ut numero antepenultimo dictum est: hi sunt tenebræ, & pater summa lux, at quomodo tenebræ summā lucem, & eam, quæ est incomprehensibilis, cognoscerent? Certum est igitur, quod in ea significatione mundus patrem non cognouit. Sed filius illam lucē cognoscit: quare & filius lux est. Et sic quidem cognoscit, quod cōprehendit, at cum sit incōprehensibilis, non nisi incōprehensibilitate comprehenditur: est itaq; & filius, lux incōprehensibilis. Sed & discipuli, et qui uerē in dominū crediderūt, id cognouerunt, quod pater misit eū: in hoc quidem mundo, fide: in altero autem, reuelata cognitione. Sed quomodo hic cognouerūt fide? Quia saluator mūdi qui à patre descendit in terrā, notū fecit eis. Et quomodo id cognoscent aperta reuelatione? Quia notū faciet, cum manifestabit eis gloriā, quā à patre habuit ante mūdi cōstitutionem: quæ quidē ea, quæ subiungit, indicat: Et notū feci eis nomen tuū, & notū faciā, ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

ipsis. Notū fecit patrē in hoc mūdo, & amplius notū facturū est in altero: quia aliter dilectio, qua pater diligit ipsum, eis nota esse nō pōt: aliter ipse, quæ sola eius est bonitas, in ipsis esse nō pōt. uult autē ut in eis sit ea dilectio, qua à patre diligit, & ipse in eis: ut sint unū in eodē spiritu & uita, gloria iā patefacta atq; reuelata. Qd' si pater eos qui credūt, & credituri sunt in filiū, sic diligit, & sic est dilecturus, ut & filiū, & illis tandē (hoc poscēte & uolēte filio) imensitatē gloriæ suæ manifestaturus: quis tā incōprehē sibilē dei patris erga nos nō admirabit charitatē, quos (cū nihil simus) filio suo, in amo re æquare uult, & eisdē donare, quib⁹ & filiū donauit: At quō eadē nō daturus esset, qui filiū suū daturus est in gloria altero in mūdo, ut & iā dedit in humilitate in hoc mū do: Ergo tam admirabili & incōprehensibili patri, filius etiā incōprehensibilis, in suis (de quorū numero utinā simus) det incōprehensibilem laudē, & gloriā, & gratiarum actionē pro omnibus: quia & pater, & ipse & utriusq; spiritus, superiores sunt omni cōprehensibili laude: neque laus ulla, nisi quæ à deo est, deū apprehendit. Quibus, pa tri inq; & filio, & spiritui sancto, unī infinitē laudabili deo, omnis honor, laus & glo ria, in infinita seculorum secula. Amen.

CAPVT OCTAVVM DECIMVM.

Aec cum dixisset IESVS, egressus est cum discipulis suis **130**
 trās torrētem Cedron, ubi erat hortus, in quē introiuit ipse
 & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum,
 locum: quia frequenter IESVS conueuerat illuc cum disci
 5 pulis suis. Iudas ergo cum accepisset cohortem, & à pōtifici
 bus et pharisæis ministros, uenit illuc cū laternis et facibus et armis. IESVS
 itaq; sciens oīa, quæ uētura erāt super eum, processit & dixit eis: Quē quæ
 ritis? Responderunt ei: IESVM Nazarenum. Dicit eis IESVS: Ego sum.
 Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixi eis, Ego
 10 sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogauit
 eos: Quem quæritis? Illi autē dixerunt: IESVM Nazarenū. Respōdit IE
 SVS: Dixi uobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, finite hos abire: Vt
 impleretur sermo quē dixit: Quia quos dedisti mihi, nō perdidit ex eis quē
 quā. ¶ Simon ergo Petrus habēs gladiū, eduxit eū, & percussit pōtificis ser
 15 uū, & abscidit auriculā eius dexterā. Erat autē nomen seruo, Malchus. Dixit
 ergo IESVS Petro: Mitte gladiū tuū in uaginā. Calicē quē dedit mihi pa
 ter, nō uis ut bibā illū? ¶ Cohors autē & tribunus, & ministri Iudæorū com
 20 prehenderunt IESVM, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam
 primum. Erat enim focer Caiphæ, qui erat pōtifex anni illius. Erat autem
 Caiphās qui cōsiliū dederat Iudæis, quia expedit unum hominem mori
 pro populo. ¶ Sequebatur autē IESVM Simon Petrus, & alius discipulus. **133**
 Discipulus autem ille erat notus pōtifici, & introiuit cum IESV in atrium
 pōtificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius,
 qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum. Dicit ergo
 25 Petro ancilla ostiaria: Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit
 ille: Non sum. Stabāt autem serui & ministri ad prunas: quia frigus erat, &
 calefaciebant se. Erat autē cum eis & Petrus, stans, & calefaciens se. Pōtifex

ergo interrogavit IESVM de discipulis suis, & de doctrina eius. Respōdit ei IESVS: Ego palam locutus sū mūdo, ego semper docui in synagoga & in tēplo, quò omnes Iudæi cōveniunt, & in occulto locutus sum nihil: Quid me interrogas? Interroga eos qui audierūt quid locutus sum ipsis: Ecce hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc aut̄ cum dixisset, unus assistens ministrorum, dedit alapam IESV, dicēs: Sic respondes pontifici? Respondit ei IESVS: Si malè locutus sum, testimoniū perhibe de malo: si aut̄ benè, quid me cædis? ¶ Et misit eum Annas ligatum ad Caiphā pontificē. Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciēs se. Dixerunt ergo ei: Nunquid & tu ex discipulis eius es? Negavit ille & dixit: Nō sum. Dicit ei unus ex seruis pōtificis, cognatus eius, cuius abscondit Petrus auriculam: Nōne ego te vidi in horto cū illo? Iterū ergo negavit Petrus: & statim gallus cantavit. ¶ Adducunt ergo IESVM à Caiphā in prætoriū. Erat autem mane, & ipsi nō introierunt in prætoriū, ut nō contaminarentur, sed ut māducaerent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quā accusationē affertis aduersus hominem hūc? Responderunt, & dixerūt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradi dissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum, & secundum legem uestrā iudicate eū. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquā. Vt sermo IESV impleretur, quē dixit, significās qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterū in prætoriū Pilatus, & uocauit IESVM, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Respōdit IESVS: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerūt de me? Respondit Pilatus: Nūquid ego Iudæus sum? Gēs tua, & pontifices tradiderunt te mihi: Quid fecisti? Respondit IESVS: Regnum meū non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meū, ministri mei utiq; decertarēt, ut nō traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaq; ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit IESVS: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimoniū perhibeam ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocē meam. Dicit ei Pilatus: Quid est ueritas? ¶ Et cum hoc dixisset, iterū exiuit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est aut̄ cōsuetudo uobis, ut unum dimittā uobis in pascha. Vultis ergo dimittā uobis regem Iudæorum? Clamauerunt rursus omnes, dicentes: Non hūc, sed Barraban. Erat autem Barrabas, latro.

ANNOTATIONES BREUES XVIII. CIRCA LITERAM CAP. XVIII.

2	Cedron,	φανῶν	17	Cohors autem
	πῶν κέδρων	lucernis		ἡ οὐρανεία
	pro τοῦ κέδρων	7	super eum,	Cohors igitur
5	pontificibus	super se	17	tribunus
	πῶν ἀρχιερέων	8	Nazarenum	ὁ χιλιάρχος
	principibus sacerdotū	τὸν ναζωραῖον	19	Caiphæ,
	& infra.	16	gladium – tuum	τοῦ καΐαφα
6	laternis	16	pater, non – uis ut	& infra.

20	mori ἀπολέσθαι	27	cum eis – &		nequaquam tibi
	perdi	29	palam παρρησια	59	Clamauerūt * οὐμ ἰγίτ
26	ad prunas, ἐν θρακίᾳ πεποιηκότες	37	cognatus * ὄψ	59	Barraban βαραβάρ
	prunis congestis	43	non tibi ὄχι ἄρσος		Barabban & infra.

COMMENTARIUS IN CAPVT OCTAVVMDECIMVM.

Ermonem tribus superioribus capitibus comprehensum, expleuit dominus interim dum ab Hierusalem iret ad hortum, qui erat in monte Oliuarum, dicente Ioanne. **E** Hæc cum dixisset IESVS, egressus est cū 130 discipulis suis trans torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introiit ipse & discipuli eius. Sciebat autē & Iudas qui tradebat eum, locum: quia frequenter IESVS conuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cum accepisset cohortem, & à pontificibus & pharisæis ministros, uenit illuc cū laternis & facibus & armis. IESVS itaq; sciēs omnia quæ uētura erant super eū, processit, & dixit eis: Quē quæritis? Responderūt ei: IESVM Nazarenū, Dicit eis IESVS: Ego sum. Stabat autem & Iudas qui tradebat eū, cum ipsis. Ut ergo dixit eis, Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terrā. Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: IESVM Nazarenum. Respōdit IESVS: Dixi uobis, quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire: Ut impleretur sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi, nō perdidisti ex eis quemcūq;. **T**orrentis iste, torrentis Cedron dicebatur: non à cedris, quæ sunt arbores piciferæ, sublimes, & amātes mōtes: quarū succus, quem cedrium uocāt, corpora defunctorum eo perfusa seruāt, & materies neq; cariem sentit, neq; uetustatē: sed ab obscuritate, quod in profunda ualle & ob id obscura, decurrat. nam Cedron uocabatur lū est Hebræum, obscuritatē, & μεταφορικῶς tristitiā ac mœrorem designās. Et torrentis iste: quem oportuit, ut primum Adam redimeret, CHRISTVM secundum Adam transire cum tristitia, in similitudine præuaricatoris Adæ: sed absque peccato. De isto autem torrente secundo Regum, cum Dauid fugeret à facie Absalom dicitur: Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra uiam oliuæ, quæ respicit ad desertum. De eodem, tertio quoque libro Regum, capite quīntodecimo fit mentio, ubi habetur, quod turpissimum simulacrum Priapi, in cuius sacris mater eius Maacha filia Absalom, princeps esse uoluit, cōfregit & combussit in torrente Cedron. Et in plerisque alijs sacrae scripturae locis, & in Hieremia, capite trigessimoprīmo circa finem: Et ædificabitur (inquit) ciuitas domino à turre Ananeel usque ad portum anguli, & exiit ultra normam mensuræ in conspectu eius. Et subdit: Usque ad torrentem Cedron, & usque ad angulum portæ equorum orientalis. In quibus omnibus locis Hebraicè habetur CIDRON. Ex quo manifestè nomen torrentis illius, qui iuxta Hierusalem, & ascensum montis Oliuarum decurrit, esse Hebræū deprehēditur. De quo etiam Hieronymus de locis Hebraicis sic scribit: Cedron appellatur torrentis, siue uallis iuxta Hierusalem ad orientalem plagam: cuius & Ioannes euangelista meminit. Porrò torrentē Cedron, non ab arboribus, ut dictū est, sed ab obscuritate sic esse appellatū, hinc etiā manifestū est, quod Hebræi cedros, non CIDRON, sed ARAZIM dicunt. Quod & Ioannes Capnion in suis rudimētis Hebraicis doctè, ut & pleraq; alia annotauit: & nōnulli alij Hebraicarum literarum nō ignari, in quorum sententiā pedibus eo. Vnde haud absimile uero est, non esse legendum hic in Ioanne, πέραν τοῦ χαμάρεος τῶν κέδρων, sed τοῦ κεδρώου, & articulum singularem in pluralem fuisse deprauatum à quodam linguæ Hebraicæ im-

perito, putante *καὶ ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ'* esse dictionē Græcā, numeri pluralis, & proinde accentū in primā reiiciendū, cū sit Hebræa, et numeri singularis: quod uel ex translatione Septuaginta, locis præactis cognoscere licet. Mōs tamē Oliuarū, cōsitus erat fructiferis oliuis, unde nomē cōtraxit, quæ perpetuū seruāt uirorē. Et quis addubitet hortū etiam illū, qui in mōte erat, uarijs arborib⁹ & herbis fuisse adornatū (alioqui em̄ nō diceret hōrtus) ut & paradison, è quo eiectus est Adā, quodāmodo repræsentaret, & arbores istius, arbores illius: Quid si etiā torrēs ille ex horto defluebat, ipso irrigato instar fluuij qui è paradiso egrediebatur: Dominus autē in medio eius, arborē uitæ repræsentabat, aut potius arbor uitæ, dominū. De qua si quis edisset, ei uitā præstitisset incorruptam, sed corporalem & terrenam: CHRISTVS autem dominus, uitam præstat æternam: non hanc corporalem & indigam, sed uitā spiritualem in se sufficientem, cœlestem & nulli us egentem. Cum uitā corporali incorrupta, stat indigentia, cruciatus, & tormētum: quod & erat in ijs, qui post iudiciū, gehennæ deputabuntur. Quod & fortē in Adam fuisset, si post peccatum edisset de corporali fructu ligni uitæ. Sed miseratio dei, post haustum uenenū id prohibuit: quia etsi fuisset quo ad corporalem dissolutionē medicina ueneni, quid si etiā futura fuisset perpetuitas languoris: quod dei est scire. At fructus spiritualis arboris uitæ sumptus, medicina est omnis languoris, & uera uitā, quā nullus unquā languor attingere potest, immortalitas. In illū ergo hortū cum discipulis suis introiuit saluator mundi, & ligni uitæ ueritatem expressit: & Adam, sed secundi, spiritualis, & reparatoris uerā gessit personam. Sciebat autem & ludas, qui tradebat eū, locū: quia frequenter IESVS conuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas personam gessit serpentis, nam ut iste simulata amicitia blando ore Euam decept: sic & ille amica salutatiōe, ac uiperina lingua, & osculo oris filiū dei tradidit. Quod & Matthæus & Marcus, & Lucas, scriptis prodidēre. Et ludas cum accepisset cohortē (quæ erat militū tribunitiorū turba, quæ illis diebus ad tēpli custodiā conduci solebat) & à pontificibus & pharisæis ministros, uenit illuc cum laternis, facibus, & armis. Hi omnes erāt satellites serpētis antiqui, & emēta lux, quæ à uera luce exterminatur, & quæ nihil potest nisi in tenebris: quod non est posse, sed (ut sic dicam) à potentia desistere. Quod IESVM minime latebat, qui nihil nesciebat: quippe qui sciebat & quæ erant, & quæ fuerant, & quæ uentura erāt: sed processit eis obuiā. Quod autē processit eis obuiā, designat, ipsum uolūtariē pro nobis mori uoluisse. Et dixit: Quæ quæritis? Responderūt ei: IESVM Nazarenum. Et cum respōdisset eis, Ego sum: & ludas & qui cū eo erant, corruerunt supini: quod & serpentis & apostaticæ societatis eius casum mōstrabat, immo iam prostratus declarabatur princeps mūdi huius. Tunc quoq; implebatur, quod psalmo trigesimo nono scriptū est: Cōfundantur & reuereantur simul, qui quærit animam meā, ut auferāt eam. Auertantur retrorsum, & reuereantur, qui uolunt mihi mala. O infelicissime Iuda, & traditor omniū pessime (nam mala uolūtas traditorem facit, non malæ uoluntatis executio) nōne uides nō fuisse tuæ potestatis tradere ipsum cum unico uerbo, & te & totam colluuiē illā, quam tibi adiūxisti, id est serpētē ipsum: & serpentis assecclas, prostrauerit? Nōne uides te impudenter mentitum, quādo dixisti: Quid uultis mihi dare, & ego uobis eum tradā? Non tradidisti, neque id potuisti. Sed ipse qui dilexit nos, uolūtariē tradidit seipsum pro nobis omnibus, & pro unoquoq; nostrū, dicente Paulo ad Galatas: Quod autē nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Traditio Iudæ, fuit mera proditio: Traditio CHRISTI, fuit uoluntaria sui ipsius pro salute mundi exhibitio. Iudas non exhibuit ipsum, sed CHRISTVS seipsum obtulit. Ergo traditio Iudæ nihil cuiquam profuit, sed traditio CHRISTI qua seipsum ultrō tradidit: sicuti neq; deceptio serpentis, neq; Adæ peccatum quicq; ulli profuit, immo obfuit: sed sola CHRISTI gratia. Rursus eos interrogauit dominus, quæ quæritis? Et cum respōdissent ue-

Gala. 2.

prius.

prius, permittit se capi. Sed prohibuit ne manum mitteret in discipulos: hoc enim indicat id, Sinite hos abire, post quod uerbum, nulla, etiam si uoluissent, fuisset ipsis in eos potestas. Id igitur, Sinite, non deprecatorium, sed deterritorium est. Absit enim, ut filius dei ministros diaboli, quos unico uerbo, non in terram solum, sed etiam in infernum deturbare poterat, deprecatus fuerit. Id autem prohibere uoluit: quia id uerbum, quod paulo ante ad patrem dixerat (ut precedenti cap. numero 127. uisum est) Quos dedisti mihi, ego custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis: impleri oportuit. Verba prophetarum certa fuerunt, sed uerba CHRISTI multo omnium certissima. De quibus & ipse dixit: Coelum & terra transibunt, uerba autem mea non praeteribunt. Et multa uerba prophetarum transierunt, & irrita iam facta sunt, ut ea quae ueterem legem ut ueterem, concernebant: uerba autem CHRISTI quaecumque locutus est, nunquam cadent, nunquam irrita fient, nunquam transibunt. Deinde subdit Ioannes de Simone Petro, qui educto gladio, seruum summi pontificis aure dextra mutilauit, dicens. ¶ Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dextram. Erat autem nomen serui, Malchus. Dicit ergo IESVS Petro: Mitte gladium tuum in uaginam: Calicem quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illum? ¶ Hic Malchus, seruus pontificis, ubi dextra auris eius amputata, manu filij dei tacta fuit, illico, ex Luca, sanatus est: & ut corpore, ita (ut uerisimile est) & mente. nam dominum, cuius corpus sanabat, & animam quoque sanare penes in confesso est, quod uerba haec non nunquam innuebant, Noli amplius peccare. Hoc autem indicio fuit, dominum Iudaeis & spirituale regnum, & uerum sacerdotium, et spirituales legis intelligentiam suo sancto actu aliquando restitutum. Caeterum & hic uirtus CHRISTI, mirabilis apparuit, quae non permittit ut tanta turba, & tam furiosa unum in ipsos gladium uibrantem, Petrum uide licet, tot gladijs, fustibus & armis circumseptum, repente oppresserit, cotriuerit, & frustulatum comminuerit. Unde satis constat, quod non plura poterat, quam quae dominus ipsis permittebat. at iam imperium ab eo habuerat, ne eos tangerent, sed abire sinerent. Sinite (inquit) hos abire. O si id intellexissent: Et hoc quoque factum, quod hic de Petro & Malcho narratur, habent Matthaeus, & Marcus, & Lucas: sed suppressis, & ferientis & percussis nominibus: & qua aure Malchus mutilatus fuerit, & quibusdam uerbis quae dominus dixit Petro: Quibus indicabat, patrem ad poenas illas pro nobis uiuificandis proprium tradidisse filium: & hoc est quod dicit, Calicem quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illum? quasi dicat, Noli obistere uoluntati patris. Patrem autem proprium pro nobis tradidisse filium testatur Paulus ad Romanos, dicens: Qui etiam proprio filio non percutit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Et quaecumque passus est dominus in mundo, non tantum ab hominibus accepta passus est, sed tantum a deo: acceptata quidem obedientiam ipsius, poenis, & patientiam, pro satisfactione omnis inobedientiae debitam poenam, & impatientiam aliorum, dicente Zacharia capite tertio decimo: Percute pastorem. Et alibi: Propter scelus populi mei percussit eum. Et psalmo sexagesimo octauo: Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem uulnerum meorum addiderunt. Ergo passio domini, non ut ab hominibus, sed ut a deo accepta, nobis profuit. Sic Iob, cum tanta patiebatur aduersa: illa tanquam de manu dei accepta, patiebatur, & dicebat: Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit, ita factum est: sit nomen domini benedictum. Neque attendebat ad satanam, qui illa mala irrogabat: quia is reuera non erat nisi instrumentum, & ut uirga in manu eruditoris: neque enim, deo nolente, id potuisset, at deus erudiebat Iob ad patientiam, ad ipsius daemoneis flagellare uolentis, confusionem. Et certe, si attendis patientes & tribulatos, aequanimiter propter deum flagellantes, ut plurimum dei uoluntas est & permissio: si autem tribulantes, permissio est: & persepe non est dei uoluntas. nam hi mala uoluntate id faciunt: illi autem bona uoluntate patiuntur. Quod si ex parte utrorumque contingit esse bonam in deo, & propter deum

- uoluntatē: & hi bene affligunt, & illi bene affliguntur: & est dei ex parte utrorūq; permissio & uoluntas. Si autem in utrisque esset mala uoluntas: et si pœnæ ab his inflictæ à uolūtate dei processissent: horū tamen malæ, & ultricis uoluntatis, & illorum malæ & impatientis, sola permissio esset, non dei uoluntas. Solum ergo cum peccas, dicas, id deū nolle. Si tribularis, affligeris, persecutiones pateris, illa & quicquid peccatū nō est, tanquā è manu dei accepta suscipe, & patiens eris. nam hæc pati non est peccare, sed (ut dictum est) erudiri ad patientiā. Noli attēdere uirgam, qua deus te erudit, siue homines sint, siue dæmonia, bonorum tuorū iacturam tibi afferētia, & persecutiones illæ tibi proderūt, & imitaberis **CHRISTVM** omnium patientissimū, & omnibus ueræ patientiæ speculū, corripientem Petrum, & dicētem: Calicem quem dedit mihi pater, non uis ut bibam illū: Petrus attendebat uirgam: **CHRISTVS** autem erudentem ad patientiam, & obedientiam per uirgam, ipsum etiam qui nunquam impatiens, aut inobediens fuerat, cui uirga non debebatur, sed pro nobis erudiebatur: & hæc eruditio & disciplina, erat de qua dictum fuerat: Disciplina pacis nostræ super eum: neque enim sibi, sed nobis erudiebatur. Petrus, impatiens: **CHRISTVS**, patientissimus. Si refoicias uirgā, impatientia uincēris: si deum, patientia te coronabit, & uincet patientia: sed ea certē quæ est dei, & infusum à deo donū. Deinde subdit Ioannes, ¶ Cohors autē, & tribunus, & ministri Iudæorū comprehenderunt **IESVM**, & ligauerūt eum, & adduxerunt eum ad Annam primū. Erat enim focer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphæ, qui consilium dederat Iudæis: quia expedit unū hominem mori pro populo. ¶ Cohors autem (inquit) & tribunus, & ministri Iudæorū comprehenderunt **IESVM**. Per cohortem, quā Ioannes ^{αριθμοι} dicit, intelliguntur milites tribuni, quem idem hic chiliarchon uocat, quod mille præsit militibus. Porro hinc satis liquet, summos sacerdotes chiliarchon & cohortē, id est mille milites, quibus ille præerat (quos ex historijs uerisimile est, illis diebus ad tēpli custodiā, ut dictū est, cōductos atq; deputatos fuisse) unā cū proprijs famulis misisse ad capiēdū dominū. Qui & fecerunt quod ipsis à deo permissum fuit: ut satan, cum percussit Iob innocentē. Et ligauerunt, non solū innocentem, sed innocentissimum, & suis ligaminibus soluentem uincula etiā in inferno ligatorū. Emisisti (inquit) uinctos tuos de lacu, in quo nō est aqua: Et duxerunt primū ad Annam focerū Caiphæ: quanquā Caiphæ erat pontifex anni illius, & dederat hoc consilium, quod capite undecimo uisum est: scilicet, Expedit uobis ut unus moriatur homo pro populo, & nō tota gens pereat. Deinde prosequitur Ioannes de Petro, quomodo uerbum quod dixerat ei dominus, Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges: quod in calce capitis tertijdecimi positū est, fuerit adimplerū, dicens. ¶ Sequebatur autem **IESVM** Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum **IESV** in atriu pōntificis: Petrus autem stabat ad ostiū foris. Exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrū. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria: Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dixit ille: Nō sum. Stabant autē serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebāt se. Erat autē cum eis & Petrus, stans, & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit **IESVM** de discipulis suis, & de doctrina eius. Respōdit ei **IESVS**: Ego palām locutus sum mūdo. Ego semper docui in synagoga & in tēplo, quō omnes Iudæi cōueniunt, & in occulto locutus sum nihil: Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt, quid locutus sum ipsis. Ecce, hi sciunt quæ dixerim ego. Hæc autem cū dixisset, unus assistens ministrorū dedit alapam **IESV**, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei **IESVS**: Si malē locutus sum, testimoniū perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? ¶ Et hoc factum Petri, alij quoq; narrauerunt euangelistæ: sed hic narrationi adiecit Ioannes quæ alij omiserūt, quod uidelicet ipse sequeretur cum Petro, quodq; notus esset pontifici. Cui pontifici: Annæ

ei: Annæ. Et ideo patuit ei facilis ingressus cum domino in atrium, id est in aulam pō-
 tificis: qui cum uidit Petrum non ingressum, egressus, rogauit ancillā quæ erat ostia-
 ria, ut introduceret & Petrū. Id rogabat, ut notus et familiaris in domo illa. Sed quàm
 bonæ nō sint huiusmodi notitiæ ac familiaritates, euentus probauit: quia cū putaret se
 familiaritate illa adiumento esse Petro, & illi posse gratificari, magno fuit ei detrimen-
 to, & magnæ confusioni. Nā & ostiaria intuita Petrum, interrogauit eū, dicens: Num
 quid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Nō sum. Ecce quomodo Ioannes,
 cū gratificari uellet Petro, fuit primæ negationis occasio. Id satis fuit ostiariæ, quæ Pe-
 trum aut iam ingressum non repulit, aut ingredientem non impediuit. Qui ingressus
 aulam, seruis pontificis se adiunxit. Quæ fuit illi mala societas: nam & ea ipsi dominum
 uitæ secundo negandi occasio fuit. Et dum Petrus illic esset, interrogauit Annas do-
 minū de discipulis, & de doctrina eius. De discipulis subticuit dominus. Quid enim
 dixisset, nisi qd' dereliquerāt ipsum? Porrò qui ex fuga se recipiētes, secuti erāt ipsum,
 negabant se esse discipulos: aut se tales esse, declarare non audebant: quemadmo-
 dum et psalmo octogesimo septimo scriptum erat: Longè fecisti notos meos à me, po-
 suerunt me abominationem sibi. Quod Petrus negando & detestando, faciebat. Et
 rursus: Elōgasti à me amicū & proximū, & notos meos à miseria. Et hoc ipso qd' nul-
 lū rūt pōtices ex psalmis, ipsum esse CHRISTVM. De doctrina autē respondit, quæ &
 ueritas dei, & spiritus patris, & ipse pater uoluit esse respondēdum, dicēs: Ego palām
 locutus sum mundo, Ego semper docui in synagoga, et in templo, quò omnes iudæi
 conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? Interroga eos qui
 audierūt, quid locutus sum ipsis. Ecce hi sciunt, quæ dixerim ego. Palām locutus erat
 mundo, qui locutus erat ad turbas, ubicunque sequerentur ipsum: qui si ubi erat, erāt
 synagogæ, semper synagogas intrare solebat ad docendū: qui si erat Hierosolymis, si
 docebat, semper docebat in tēplo, quò omnes iudæi cōueniebant: adeò ut & discipu-
 los suos, in alijs non doceret locis: etsi interdū secretò intelligentiā quorundā eis ape-
 rirer, & secreta quædam reuelaret: quæ tunc non erat paternæ uoluntatis, ut in publi-
 cum efferret. Et sic quo ad coelestem doctrinam, ad quam mundo enunciandā ipsum
 miserat pater, in occulto locutus est nihil. Quod si Annas de doctrina eius uolebat te-
 stimonium habere, nequaquā ipse erat interrogandus, sed qui audierant eum. Nam
 quid dixisset, illi & sciebant & testari poterant. Et Annas, nō solum duorum (ut in le-
 ge habetur) sed innumerorū testimonium scire potuisset, & sic testatum credere. Sed
 melius illi fuisset audisse & scisse, quàm interrogasse: in hoc enim se manifestabat uer-
 bi dei fuisse contemptorē, cum in eo tēplo toties habitū fuisset, ubi gesserat pontifica-
 tum: ratione cuius & adhuc ei qui tū gerebat illū, præferebatur honore, nisi enim con-
 tempisset, in ipso uerbo dei audiendo, cæteris præstitisset exemplum. Sed erat è nu-
 mero eorū, de quibus in Deuteronomio scriptum erat: Qui autem uerba eius quæ lo-
 quetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. Sed cum dominus pro ue-
 ritate pontifici de doctrina sua respondisset, quod ab alijs quærendū erat testimoniū,
 cum testimonium suum non recepisset: unus ministrorum summi pontificis, qui &
 ibi assistebat, impegit palmam in faciem saluatoris, in quam desyderant angeli prospicere,
 quasi malè locutus fuisset, dicens: Sic respōdes pontifici? O quales pontifices, o
 quales iudices, qui tales ministros habēt, & tales sibi assistere uolūt? Ex ministris, qua-
 lis fuerit ipse magister, cognoscitur. Quia ergo minister iniquitatis carpebat uerbum
 domini, uerbū ueritatis, & uerbū quod dederat ipsi pater: CHRISTVS dominus iure
 optimo, & nulla impatiētia defendit illud, dicēs: Si malè locutus sum, testimoniū per-
 hibe de malo: si autem benè, quid me cædis? Quibus uerbis ipsum quoq; iudicē mo-
 destè instruebat: qui hæc cōtra legē fieri permittebat, & seruum legem uiolātem nō

Deuter. 18.

corripiebat. nam in conuictū de malo, ex mandato iudicis id licebat in non cōuictum
 autem, bene ac pro ueritate locutū, non licebat. Et hæc est instructio saluatoris, & do-
 ctrinam patris, quam ipse locutus fuerat, & legem quam Iudæis dederat honorantis,
 non indignatio aut impatiētia. Sed de hac doctrina CHRISTI, quæ erat de lege non
 uiolanda, nihil curauit Annas: ut neque (quod uidetur) de lege ipsa. Sed misit regem
 suū, & saluatorē mundi sic contra legem afflictū, ad Caiphā generū suū, & summū
 134 ” anni illius sacerdotem. Quod subdit Ioannes, dicens. ¶ Et misit eum Annas ligatū,
 ” ad Caiphā pōtificem. Erat autē Simon Petrus stans, & calefaciens se. Dixerunt er-
 ” go ei: Nūquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Nō sum. Dicit ei unus
 ” ex seruis pontificis, cognatus eius cuius abscidit Petrus auriculā: Nōne ego te uidi
 ” in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus: & statim gallus cātauit. ¶ Annas mi-
 sit dominū ad Caiphā: quia ex officio magis spectabat ad eum, aut fontē iudicare,
 aut innocentem absolueret: cum illo anno esset summus pontifex, ad quē, ut ad sum-
 mum, omnia illius anni deferebantur iudicia. Sed qualis erat focer, talis quoque, im-
 mo etiam multo crudelior, immanior, iniustior gener repertus est: quod alij aperunt
 euangelistæ: ut qui iudicauit diuinam ueritatem, blasphemiam: & innocentem, reum
 mortis pronunciauit: quem deinde consputum, alapis & colaphis cæsum ac irrisum,
 tradidit prætorio gentium, quasi dignum ignominiosiore morte, quàm ipsi præstare
 solerent. Sed his omissis, quia ea alij dixerunt: de Petro dicit, quando secundo nega-
 uit dominū, cum ait: Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. Vbi autē staret
 & calefaceret se, paulo ante dixit: nimirum in atrio pontificis Annæ, ubi serui & mini-
 stri congestis prunis (quia frigus erat) calefaciebant se. E quibus aliqui dixerūt ei: Nū-
 quid & tu ex discipulis eius es? Negauit Petrus, & dixit: Nō sum. & ex Matthæo, adie-
 cit iuramentū. Tertia autē negatio uidetur facta apud Caiphā: quia ex Luca satis lon-
 gū inter secundā & tertiā factū fuit interuallū. Et hæc tertia, facta est (qd' alij euangeli-
 stæ nō dixerāt) urgēte cognato Malchi, cuius auriculā dexterā Petrus amputauerat,
 affirmante quod discipulus eius esset: tum ex loquela, quod ait Matthæus: Nā & lo-
 quela tua te manifestū facit. audiri enim potuerat Petrus, cū in horto dixerat: Si percu-
 timus in gladio: & postea. tū ex natione, quia Galilæus esset, ut aiunt Marcus & Lu-
 cas, & demū ex uisu: quod hic ait Ioannes: Nōne (inquit cognatus Malchi) ego te ui-
 di in horto cū illo? Iterū ergo negauit Petrus, etiā ex Matthæo cū iuramento & detesta-
 tione. Quid mirū: Magis enim sibi timebat, facti prioris cōscius. Et statim gallus cāta-
 uit. Nō ergo cantauerat, id est cantū suū in nocte illa finierat gallus, anteq̃ Petrus ter
 dominū suū negasset: ut uerbū IESV, qd' dixerat, impletum cognosceretur. Petrus in
 his omnibus figurā gessit hominis sibi ipsi derelicti, cui omnia cooperātur ad malū. ta-
 lis enim est nostra natura, sibi ipsi derelicta, quæ nullū bonū potest sine deo: malū autē
 ex se potest, si hæc dicenda potentia, & nō potius (quod uerū est) impotentia: quia no-
 stra natura corrupta est. Sicut cōtrā, hominibus diligētibus deū (ut ait Paulus ad Ro-
 manos) omnia cooperātur in bonū: quia tales nō sunt sibi ipsi derelicti, sed manu dei
 aguntur: neq̃ suo, sed dei spiritu uiuunt. Nullus ergo in se, sed in solo deo fidat: & scia-
 at se non destitutum, si in se diuinam sentit dilectionē. Quā si nō sentit, nihil desperet:
 nonnunquā enim deus nobis sui fauoris manifestationē aufert ad probationē, & ut
 habeamus propriæ infirmitatis cognitionē, & discamus nos ex deo pēdere, nō ex no-
 bis ipsis. Quod & in Petro factū est. Sed nūquid Petrus tunc diligebat CHRISTVM?
 Nō uidetur. Frigus certè erat, & calefaciebat se. Frigus illud externū, extinctionē in-
 terni feruoris charitatis ostēdebat, & multo magis facinus illud, quod ter negādo do-
 minū admiserat: nūquid enim qui amat, sic negare possit? Nihil mirū igitur, si nulla ei
 cooperabātur ab bonum, in cuius corde deus nō erat, qui amor est. Sed dominus mi-
 fertus Petri, respexit eum aspectu amoris, qui illuminat & calefacit. Et ille continuo in-
 lumines

lumine illo (quod indicauit Lucas) cognoscēs suum reatū, cōuersus est: & resumpto dilectionis seruiore, egressus foras fleuit amarè. Deinde prosequitur Ioannes, quo pacto dominus adductus est à Caïpha in prætoriū gentiliū, quod erat iurisdictionis Romanorū, dicēs. ¶ Adducūt ergo IESVM à Caïpha in prætoriū. Erat autē mane. Et ipsi non introierunt in prætoriū, ut nō cōtamīnarentur, sed ut māducarent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationē afferitis aduersus hominē hūc? Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, nō tibi tradidissēmus eum. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum uos, & secundū legem uestrā iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquā. Vt sermo IESV impleretur, quē dixit: significans qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterū in prætoriū Pilatus, & uocauit IESVM, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Respondit IESVS: A te metipso hoc dicis, an alij dixerunt tibi de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi: Quid fecisti? Respondit IESVS: Regnū meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mūdo esset regnū meū, ministri mei utiq; decertarent ut non traderer Iudæis. Nunc autem regnū meum non est hīc. Dixit ei itaque Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit IESVS: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ipsum ueni in mundū, ut testimonium perhibeā ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocē meam. Dicit ei Pilatus: Quid est ueritas? Iudæi adduxerunt dominū à Caïpha principe sacerdotū, in prætoriū Pilati. Et erat mane, instabat hora matutina, ut intelligamus hoc mysterium acceleranter peractū esse: quod festinata agni paschalis comestio figurabat. Et ipsi non introierunt in prætoriū, ut nō cōtamīnarentur. At quid hoc erat, nisi hypocrisis & pharisæaca superstitio, putare se non contaminari, legem dei transgrediendo, quæ est de iusto non condemnando (quam mandauit eis deus per Hieremiam, dicens: Facite iudicium & iustitiam, & liberate ui oppressum, & sanguinem innocentē ne effundatis in loco isto) sed si ingrederentur in prætorium: cum tamen lex non ingressum, sed condemnationem uetet. Verū, oportebat in illis impleri oraculum, quod de eis psalmo nonagesimotertio scriptum est: Captabunt in animā iusti, & sanguinem innocentē condemnabunt. Et subditur: Sed ut manducarent pascha. At quando? Num cœpta uespera sabbati, ita ut intra duas uesperas illas parasceues & sabbati (ut dictū est Matthæi capite uigesimo sexto) liceret pascha celebrare? Non ita hic arbitror, ubi exactius huius rei exquisenda est ueritas. Non enim potuerunt ex lege in uespera sabbati, pascha immolare, aut manducare. Verum, quia Matthæi uigesimo sexto capite, nos de hac re hoc in loco paradoxum adiecturos polliciti sumus, paulo latius hic nobis extendendus est sermo. Primo ostendendo, solum quartadecima die mensis primi, hoc est quartadecima die Lunæ primi mensis lunaris, (nam hic de diebus Lunæ, & mense lunari agitur) ad uesperam, id est, quintadecimæ cœpta uespera, pascha fuisse celebrandum. Secundo, dominum pascha immolatum ad uesperam quartadecimæ diei, nocte illa cum discipulis suis manducasse. Tertio, oēs tunc immolasse pascha eadē uespera, qua & dominus. Quarto, Iudæos, pontifices, scribas, & pharisæos, non potuisse, neque immolasse, neque māducasse pascha in uespera magni sabbati. Quinto, quæ sint duæ uesperæ intra quas oportebat immolari, & māducare pascha. Sexto, parasceuen qua dominus manducauit pascha, diem festum fuisse ac solennem. Septimo, ad quædam obiecta responsionē adhibendo. Primū facile constat, dicente domino ad Mosem in Exodo: Decima die mensis tollat unusquisq; agnū per familias & domos suas. Et subditur: Iuxta quē ritum tolletis & hœdū, & seruabitis eū usq; ad quartadecimā diē mensis huius, immolabitq; eū uniuersa multitudo filiorū Iſraël ad uesperam. Et sequitur: Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes/cum lactucis agrestibus. Item Leuitici uigesimotertio: Mēse primo, quartadecima die ad uesperā, phase domini est. Sic et Nu

135

Hiere. 22.

PARA
DO
X
V
M

De paschali agno
q̄ tpe Chrus &
q̄ Iudæi comede-
rūt.
Abhinc usq; ad
hoc sig. 700

Septē diebus

Ad .j.

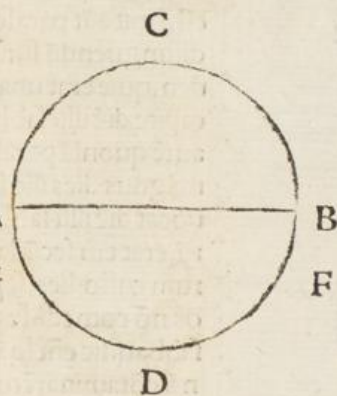
Exod. 12.

Dies azymorum qui.

- merorum uigefimo octauo: Mēse autē primo, quartadecima die mēsis phase domini erit. Cōstat ergo uel manifestissimè, ex lege, solū quartadecima die lunari ad uesperā
- 2 licuisse Iudæis pascha suū immolare, & illa nocte manducare. Secundum, quod scilicet dominus immolatum pascha ad uesperā quartadecimæ lunæ, illa nocte cum discipulis suis manducauerit, hinc manifestum euadere potest. Nam prima dies azymorum incipiebat à uespera quartadecimæ diei mensis: ut scribitur in Leuitico: Mense primo, quartadecima die ad uesperam, phase domini est. Et in Exodo: Et edent carnes nocte illa assas igni, & azymos panes. Et subditur: Septem diebus azyma comedetis, in die primo non erit fermentatum in domibus uestris. Vnde constat, primam diem azymorū, à uespera quartadecimæ diei mēsis lunaris incipere. At qui dominus noster prima die azymorum pascha ad uesperam paratum, nocte cum discipulis suis manducauit, dicente Matthæo: Prima autem die azymorū, accesserunt discipuli ad IESVM, dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere pascha? Et subditur: Vespere autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis. Et edentibus illis, dixit: Amē dico uobis, quia unus uestrum me traditurus est. Et Marco: Et primo die azymorum, quando pascha immolabant, dicūt ei discipuli: Quò uis eamus, & paremus tibi ut manduces pascha? Et subditur: Vespere autem facto uenit cum duodecim, & discumbentibus eis & manducantibus, ait IESVS: Amen dico uobis, quia unus ex uobis tradet me. Et Luca: Venit autem dies azymorum, in qua necesse erat occidi pascha. Et misit Petrū & Ioannem, dicens: Euntes parate nobis pascha. Et subditur: Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim apostoli cum eo. Ergo dominus celebrauit pascha uespere quartadecimæ diei, in cuius uespera immolari pascha, & in nocte ipsum manducari
- 3 præceptum erat: quod est secundum. Tertio ostendendum, omnes scilicet tunc eadem uespera, qua & dominus, immolasse pascha, hinc liquere potest. Nam ex lege, quartadecima luna ad uesperam omnes immolabant, ut scribitur in Exodo: Et seruabitis eum usque ad quartadecimam diem mensis huius, immolabitque eum uniuersa multitudo filiorū Israël ad uesperam. Ergo in eadē uespera qua & dominus, omnes immolauerunt: quando quidem dominus ex præcedenti monstrato, uespera quartadecimæ diei immolauit. Quod etiam ex Marco cognoscitur, dicentes: Primo die azymorū, quando pascha immolabant, dicūt ei discipuli: Quò uis eamus, & paremus tibi ut manduces pascha? Quid enim est, Quādo pascha immolabant: nisi quando ceteri Hebræi, qui Hierosolymis erāt, pascha immolabant: Et ex Luca, dicente: Venit autē dies azymorū, in qua necesse erat: siue ut Græce habetur $\epsilon\sigma\tau\alpha$, id est oportebat occidi pascha. At si necesse erat, siue oportebat, in ea occidi pascha: cur nō intelligam⁹ omnes ea uespera, etiam necessariò immolasse pascha? quod est tertium. Vnde fit, ut nequaquam sentiendum sit, ut multi sensere, dominum pascha suum, & quo ad immolationē, & quo ad māductionē, anticipasse. Quartū quod propositū est, pōtifices scilicet, scribas, pharisæos, aut reliquos alios Iudæos, non potuisse tunc pascha suū in uespera magni sabbati immolasse, & in nocte illa comedisse: statim ex ijs quæ iam satis patefacta sunt, notum est. Nam ex præcedenti, eadem uespera, qua et dominus oportuit eos immolasse. Et cum ea uespera, ex eo quod secūdo loco ostensum est, esset uespera quartadecimæ lunæ, quæ fuit uespera, qua cœpit parasceue: si in uespera qua cœpit sabbatum immolassent pascha, quintadecima luna ad uesperam immolassent: quod lex eorum nullo pacto permittebat. Non ergo potuerūt in uespera magni sabbati pascha suum immolasse, neque subinde nocte illa ipsum manducasse. Quinto loco ostendendum est, quænam sint duæ illæ uesperæ, intra quas & immolandū erat pascha, & manducandum. Certum ex præcedenti, eas non potuisse esse uesperam parasceues, & uesperam magni sabbati. Vnde fit, ut quod in Matthæo de his duabus uesperis dictum est, id iuxta opinionem eorum, qui putant dominū pascha suum typicum anticipasse,
- non iuxta

non iuxta ueritatem, dictum sit. Quenam ergo (inquies) sunt illæ duæ uesperæ? Hæ certè ex Exodi duodecimo, iuxta Hebraicam ueritatem, intelligi possunt. Nam ubi nunc legimus, Immolabit' que eum uniuersa multitudo filiorum Israël ad uesperam: numero duali dicitur Hebraicè BEN HAARBAIM, tanquam dicas μεταξὺ τῶν ἑσπερῶν, id est inter duas uesperas. Prima siquidem, ab occasu solis incipit, & tandiu durat, quandiu crepusculum. Secunda, à finita prima uespera, id est à finito crepusculo ad mane usque. Et inter hanc primam & secundam uesperam immolandum erat pascha: non enim ante solis occasum licebat immolare, ut etiam dicitur Deuteronomij capite sextodecimo: Immolabis' que phase uespere ad solis occasum. Secunda autem uespera, quæ est nox, comedendum erat pascha. Est' que prima uespera, sesquihorariæ fermè durationis: secunda, fermè nouem horarum. Prima ergo, ad immolationem & præparationem agni spectat. Immolabit' eum (inquit) uniuersa multitudo filiorum Israël inter duas uesperas: quod subindicat Matthæus cum dicit: Prima die azymorum, accesserunt discipuli ad IESVM, dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere pascha? Secunda uero, non ad immolationem (non enim in ea immolare licebat) sed ad comestionem attinet. Et edent (inquit) carnes nocte illa assas igni, & azymos panes cum lactucis agrestibus: quod etiam ex Matthæo deprehenditur cum ait: Vespere autem factò, discumbebat cum duodecim discipulis suis. Quod et hac descriptione deprehendi potest.

Esto AB, horizō. ACB, Arcus diei. BDA, arcus noctis. BF, arcus crepusculi. GA, arcus diluculi. BF, erit prima uespera. & FG, secūda. Nā sole sub B existēte, crepusculū est, qd' durat quo usq; fuerit sub F. & sole existēte sub F, radijs eius super horizon tē illū nō amplius micātibus, nox, donec peruenerit ad G. Et inter duas uesperas BF, FG, id est in interstitio tēporis ab B in F, immolandum erat pascha: in interstitio autē temporis ab F in G, manducandum. Hæ sunt ergo duæ uesperæ, quarum diuinus meminit sermo. Prima, tenebras passionis domini innuebat: secūda, solis obscurationē (Et sol inquit Lucas, obscurat' est) & totū illud tēpus, quo dominus fuit apud inferos. Nā ipse dies erat, quo sublato è terra, quid nisi nox toto illo tēpore fuit: nox inq;,

quæ est ablatio diuini spiritualisq; diei: Ex his, quod quito loco propositū est, perspicuum esse potest. Sexto, mōstrandum est pasceuen, qua dominus manducauit pascha, diem festum ac solennē fuisse. Scribitur in Exodo: Septem diebus azyma comedetis. Et subdit: Prima dies erit sancta atq; solēnis. At prima dies erat pasceue, qua dominus manducauit pascha ut iam satis uisum est. Item in Leuitico: Mense primo, quartadecima die ad uesperā, est phase domini, & quintadecima die mensis huius solennitas azymorum domini est. At uespera quartadecimæ lunæ, initium est diei quintadecimæ: erat ergo pasceue, qua dominus pascha suam celebrauit, dies festus. Verū est tamen, eū diem qui noctem paschæ sequitur, quiq; à mane incipit, & finit in uesperā, & ab Astronomis dies artificialis dicitur, peculiariter diē solennē, siue ut Græcè habetur ἑορτή, & Hebraicè HAG, tā paschæ quàm azymorū dici, luci ut potiori tributa denominatione. Septimo, nōnullorū quæ obijci possent, dilutioni, ut polliciti sumus, incumbēdum est. Dicit fortasse quispiā, id sibi uerū non uideri, ludæos scilicet, nō celebraisse pascha suā sabbato, siue in ea uespera, qua cœpit magnū sabbatū: cū Ioannes cap. undeuigesimo dicat: Erat autē pasceue paschæ hora quasi sexta: ergo dies qua passus est dominus, erat pasceue paschæ: quare & sabbati erat pascha. manducauerunt ergo ludæi suam pascha in uespera sabbati. Tribuimus ad intelligentiā euāgelistæ, qd' tunc erat pasceue paschæ hora quasi sexta. sed imus inficias ex hoc sequi,

Xx

sabbati fuisse pascha, ipsosq; ludæos tūc suū pascha immolasse, ac māducasse. Nā litera sic distingui pōt: Erat autē pasceue, paschæ hora ferè sexta, ubi paschæ cū hora iūgiē. Ex quo sequitur tūc diei paschæ fuisse horā diurnā fermè sextā, et illū diē fuisse festum paschæ, ac immolatū pascha inter duas uesperas, & manducatū nocte præcedente. Et pasceuen illā, fuisse pasceuen sabbati, nō pasceuen paschæ. Et ad hāc intelligentiā loquitur Marcus, cap. 15, cum ait: Quia erat pasceue, quod est ante sabbatum, uēnit Ioseph ab Arimathia: ergo illa pasceue, erat pasceue sabbati. Et Lucas: Et dies erat pasceues, & sabbatū illucescebat. Et ipse Ioannes in calce huius capituli: Ibi ergo propter pasceuen ludæorū, quia iuxta erat monumentū, posuerūt IESVM. At quā obsecro uocāt pasceuen ludæorū, nisi eā diē quæ proximè præcedit sabbatū: sic dictā, quod in ea apparabāt omnia, quæ erāt sabbato necessaria, in quo nō licebat quicquam apparari: Adde, quod nō propriè diceretur dies præcedēs pascha, pasceue paschæ: quia nihil in die præcedēti apparatur pro pascha, neq; ex lege licet: sed in uespera ipsa, coepta iā die paschæ, quæ incipit ab ipsa uespera. Ergo ex hoc Ioannis nō colligitur, uesperam sabbati fuisse uesperā paschæ, & ludæos illa nocte pascha suū manducasse. At adijciēt: Ioānes sic Græcè habet, ἡ δὲ παρασκευὴ τοῦ πάχα ὥρα δὲ ὡσεὶ ἕκτη: ubi particula δὲ, subindicat ante id, hora, distinctionē esse faciendā. Quid, si adiecta sit, cum in antiquis exēplaribus Latinis nihil ei respondeat: aut si nō sit adiecta, in alienū tamē locum trās lata sit: cū ita legendū uideatur, ἡ δὲ παρασκευὴ τοῦ πάχα ὥρα ὡσεὶ ἕκτη, id est, Erat autē pasceue, paschæ autē hora fermè sexta: Sed esto etiā sic distinguat, & sic distinguendū sit: quidnā aliud tū intelligendū est per pasceuen paschæ, nisi pasceuen, quæ erat una è diebus paschalib⁹: Sed quæret rursum: Cur Ioānes uocat in hoc capite, diē illū sabbati magnū, nisi quia sabbatū erat, & insuper pascha: cum ait: ludæi autē quoniā pasceue erat, ut non remanerent in cruce corpora sabbato: erat enim magnus dies ille sabbati. Nō ea profectō ratiōe, quia sabbatū erat, et insuper pascha, uocat diē illū sabbati magnū: sed quia duplex erat solēnitas, sabbati scilicet & azymorū, erat em̄ secūda dies azymorū: sicut scriptū est Exodi 23. Solēnitatē quoq; azymorum custodies, septē diebus comedes azyma. Rursum ex Ioāne insurget, dicēs, ludæos nō comedisse pascha in pasceue, quare oportuisse eos comedisse illud in uespera sabbati. sic em̄ Ioānes apertè dicit: Erat autē mane, & ipsi non introierūt in prætorium, ut nō cōtaminarētur, sed ut māducarēt pascha. Erat (inquit) mane. At cuius diei: Certè pasceues. Et nō manducauerūt pascha: ergo manducaturi erāt illud in uespera sabbati. Hoc ultimū imus inficias. nā in prima uespera pasceues immolauerant pascha, et si fortè multi eorū nondū manducauerāt: quia aded nocte illa occupati fuerant in capiēdo & tenēdo domino, qd̄ timerēt ne iā uēditus elabi posset: qd̄ hactenus non fuerat eis ad edendū pascha satis ocij. Et hic Ioannes uidet, nō de uera comestione paschæ mentionē facere: sed eos duplicis erroris taxare, nimix uigilantiæ in malū, & nimix negligentix in bonum. Nimix quidem uigilantiæ in malum, quod sic tota nocte occupati fuerant in apprehendēdo, cōdemnādo, & perdendo innocēte. Nimix uero negligentix in bonū, quod immolatū pascha debito tēpore nō māducant, & hoc quidem studio cōprehendendi dominum: quia sperarent, cū adhuc mane esset, se posse, si non intrarent prætorium, pascha māducare: quod tamen lex iubet citra mane manducandū, dicēte scriptura: Nec remanebit quicq; ex eo usq; mane. Illud autē innuere uidetur Ioannes, cū inquit: Erat autē mane, & ipsi nō introierūt in prætorium, ut nō cōtaminarent, sed ut manducarēt pascha. Sed quid, si etiā illa nocte, licet multū occupati, pascha manducauerint: ne tanta in eis arguatur, etiā cōtra legē, negligentia. At quidnā tunc per hūc sermonē uellet Ioannes: Vt nō contaminarentur, sed ut manducarēt pascha: Certè nihil aliud: nisi, Vt māducarent cibū paschalē, id est azyma, per pascha illū intelligendo: quia ea dies quæ à mane sequebatur noctem paschæ, dicebatur solēnitas paschæ, &

schæ, & solennitas azymorum: ut scribitur Numerorū uigesimo octauo: Mense autē primo, quartadecima die mensis phase domini erit, & quintadecima die solēnitas: & Leuitici 23. Quintadecima mēsis huius, solēnitas azymorū domini est. Nō licebat autem nisi mundis azyma comesse. Porro nullo modo de manducatione paschæ, nocte uesperæ sabbati, loqui intēdit Ioānes: Et quid mirū: tūc enim sabbatū, erat sextadecima mensis. Sed & euangelistæ omnes, ubi de sabbato loquūtur, & de nocte sabbati, ne minimū quidē uerbum de pascha faciunt: sed solū ubi loquūtur de nocte parasceues: quod etiā certum est indicī, nullos Iudæos tūc, in uespera scilicet sabbati, pascha suam egisse, sed celebrasse sabbatū, & insuper cum sabbato, secundā diē celebritatis azymorū. Cōstat ergo ratū esse, quod tertio loco fuit ostēsum. At ei quod sexto loco monstratū est (scilicet parasceuen qua dominus māducauit pascha, & etiā passus est, diē festū fuisse) uidentē nonnulla aduersari. Primo id Marci cap. 14. Et quærebāt summi sacerdotes & scribæ quomodo eū dolo tenerēt, & occiderent: dicebant autē, Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Ergo nō in die festo cōprehenderunt eū & occiderūt. Quantū non cōprehenderunt eū ἐν τῇ ἑορτῇ (ut illic apud Marcū habetur) id est in festiuitate, cū festiuitas de luce tm̄ dici soleat, ut infra dicemus: cōprehenderūt tñ eū in die festo, nimirū nocte præcedente festiuitatē, quæ cū festiuitate dies unus, sanctus quidē ac solennis est. Quod haud temerè factum fuit. Nam pascha typicū, solū in die festo immolari oportebat: quare multo magis & ipsum, quod solū erat uerum, qui est CHRISTVS pro omnī salute immolatus, qui et erat agnus ille per spiritum sanctum præcurfori demonstratus, qui solus tollebat peccatū mūdi. Dicebāt autē, οὐκ ἐν τῇ ἑορτῇ: nō quod omnino ac simpliciter nollēt eū in die festo capi, sed quod timerēt ne tumultus fieret in populo. Et Iudas tradidit eis modū, quo sine tumultu populi capi posset, nocte scilicet adductis militibus, id est tribunitia cohorte, cum multa clientū, & famulorū turma & armis. Cuius rei faciendæ facultatē nō dedit eis dominus, nisi in die festo, scilicet ea nocte qua celebratū est pascha. Nihil itaq; curarunt de die festo: quando quidē die festo noctu, cū scirent nō potuisse tunc tumultū excitari in populo, apprehēderunt eū: & ante cōdemnarūt, & tradiderunt præsidī morti adiudicādum, quam populus quicquā sciret, aut tumultus excitari posset. Cæterū quādo passus est, festiuitatem fuisse, ex factis Pilati intelligere possumus, dicente Matthæo: Per diē autē solēnem cōsueuerat præses populo dimittere unū uinctū, quē uoluissent. Et Marco: Per diē autē festū, solebat populo dimittere unū uinctū, quem uoluissent. Et Luca: Necessē autē habebat dimittere eis per diē festū, unū. Et ipso Pilato apud Ioannem: Est autē consuetudo uobis, ut unū dimittam uobis in pascha. Audis Matthæum dicentem, per diē solēnem: & Marcum, & Lucā: per diē festum, at quid est, per diē solēnem, per diē festum, siue ut Græcè habetur apud illos ἐν τῇ ἑορτῇ, & apud istum κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς: nisi, in festiuitate? Et Ioannem in pascha, at quid etiā est, in pascha: nisi, in die paschæ: quādo quidem in uespera, qua hæc dies cœperat, immolatum fuerat pascha, & illa nocte manducatum. Adijciēt Ioannem capite tertiodecimo dixisse: Ante diē festum paschæ, sciens IESVS quia uēnit hora eius, ut transeat ex hoc mundo ad patrem: cum dilexisset suos qui erant in mundo, in sinem dilexit eos. Et continuò subiunxisse de cœna, qua dominus manducauit agnum paschalem cum discipulis suis. Et cœna facta, cū diabolus iā misisset in cor, ut traderet eū Iudas Simonis Iscariotes: & reliqua quæ sequuntur. quæ mysteria in nocte parasceues facta continere, certo cognoscuntur. Ergo nōdum erat dies festus paschæ. Ante diē festum (inquit) paschæ. Hoc ingenue fateor, illa mysteria facta fuisse in parasceue, & ante diē festum paschæ: id est ut Ioannes habet, πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάχα, ante festiuitatem paschæ, sed non ante diē paschæ, πρὸ τῆς ἡμέρας τοῦ πάχα. Nam aliud est ἡ ἑορτὴ τοῦ πάχα, id est festiuitas paschæ, & ἡ ἡμέρα τοῦ πάχα, id est dies paschæ. Item ἡ ἑορτὴ τῶν ἄζυμων, id est festiuitas

azymorum, & ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, id est dies azymorum: quia dies continet noctem
 & lucem sequentem, festiuitas uero ipsam lucem tantum: quod etsi deprehendi pos-
 sit ex ijs, quæ partim in secundo monstrato dicta sunt, partim in sexto: adhuc tamen
 & hic, ut planius euadat, ostendamus. Scribitur Numerorum uigesimo octauo: Mē-
 se autem primo, quartadecima die mensis, phase domini erit, & quintadecima die, so-
 lennitas. Item Leuitici uigesimo tertio: Mense primo, quartadecima die ad uesperam
 phase domini est, & quintadecima die mensis huius, solēnitas ayzmorum domini est.
 Vnde constat, ipsam tantum lucem sequentem noctem comestionis paschæ & azy-
 morum, dici HAG, id est solennitatem. & εορτήν pro quo ferè semper nostra tralatio
 habet diem festum. At quod dies, noctem & lucem simul complectatur, ex Luca uig-
 gesimo secundo perspicuum est, dicente: Vēnit autem dies azymorum, ἡλθε δὲ ἡμέ-
 ρα τῶν ἀζύμων, in qua necesse erat occidi pascha. Nam si oportebat in die azymorum
 occidi pascha, & pascha non occidebatur, nisi inter duas uesperas, id est in crepuscu-
 lo ante noctem: ergo crepusculū cum nocte erat pars diei azymorum, quare & diei
 paschæ, cum idem sint: quod erat ostendendum. Cæterum tota dies azymorum erat
 sancta et uenerabilis: ut scribitur Numerorū uigesimo octauo: Septem diebus uescen-
 tur azymis, quarum dies prima uenerabilis & sancta erit: etsi festiuitas ipsa luci tan-
 tum tribui uideatur. Proinde cum in euangelio legimus, diem festum, siue diem solē-
 nem: per ea, festiuitatem siue solennitatem intelligere debemus, ne homonymia fallamur.
 nam illa, diem quoque sanctum atq; celebrē significāt. Quod ergo dicitur in Io-
 anne, Ante diem festum paschæ: id perinde est ac, Ante festiuitatē paschæ, utpote no-
 cte præcedente lucem festiuitatis paschalis. Ex hoc ergo non colligitur, pasceuen il-
 lam non fuisse diem paschæ, & sanctam quidem atque solennem. His adiiciet: In eo-
 dem capite Ioannes scribit dominum dixisse Iudæ: Quod facis, fac citius. & continuo
 subiungit, Hoc autem nemo sciuit discumbentium ad quid dixerit ei. Quidam enim
 putabant, quia oculos habebat Iudas, quod dixisset ei IESVS: Eme ea quæ opus no-
 bis sunt ad diem festum, ergo tunc non erat dies festus. Immo ex hoc crediderim ma-
 gis euangelistam innuisse diem illum fuisse festum, perinde ac si illi sic intellexissent,
 Eme ea quæ nobis opus sunt ad solennitatem, quæ scilicet proximè illam noctem à
 mane sequebatur. tunc enim erat nox uesperæ quartæ decimæ diei, dies autem proxi-
 mē à mane sequens, solennitas paschæ. At dices: Si dies ille fuisset festus, non licuisset
 illa fieri, quæ in eo facta fuere. In die paschæ & alijs diebus azymorum (excepto sab-
 bato) licebat multa facere, quæ non licebat in sabbato: ut & licere putabant consu-
 tare, sententiam ferre, tradere gentibus iudicandum & condemnandum, etiam inno-
 centem, quod & ipsi fecere, ut confusibiliore morte CHRISTVS, quem tanto odio
 persequebatur, moreretur. Et ut etiam prophetia impleretur: Vota mea domino red-
 dam in conspectu omnis populi eius, in atrijs domus domini, in medio tui Hierusa-
 lem. In nulla enim celebritate primo die sic conueniebant, ut in die paschæ: quia tunc
 omnibus necesse erat ut Hierosolymis pascha occiderent. In alijs autem festiuitatibus
 ueniebāt alijs diebus: quod ex Ioannis septimo cognoscitur, cum loquitur de festo ta-
 bernaculorū, quæ scenopegia dicitur, ad quod cum mediū eius adesset dominus ascē-
 dit. Ex his arbitror manifesta esse, quæ nos hic de hac re dicturos, si diuinus nobis
 adesset fauor, in Matthæo polliciti fueram. Nūc ad literā reuertamur. Quia ergo in-
 gredi noluerunt, egressus est ad eos Pilatus, uolēs intelligere qua occasione hominē
 uinctum, quod erat indicium admissi sceleris morte digni, ad se perduxissent, in quib;:
 Quam accusationem afferis aduersus hominem hunc? Cum reuera non haberent,
 quam pro ueritate afferre possent: uoluerunt (ut nulla audita causa) autoritati, probi-
 tati, & sanctitati suæ, id est maledictæ hypocrysi fide adhibita, condemnaret eum Pila-
 tus, dicentes: Si non esset hic malefactor, nō tibi tradidissemus eum. O perfidi, nōne
 estis de

psal. 115.

estis de numero eorū, de quib⁹ spiritus sanctus psalmo nonagesimotertio dicit: Vsq̄
 quo peccatores, domine, usquequo peccatores gloriabuntur: Effabuntur & loquen-
 tur iniquitatē, loquētur omnes qui operātur iniustitiā: At Pilatus, uidens ex eorū re-
 spōsione, quod sua malignitate iustum perdere uolebant: & latere ipsum, quā ob cau-
 sam illū, quasi dignū morte ipsi tradiderāt: ne incognita causa condemnaret eum, reie-
 cit facinus in eos, ac dixit: Accipite eum uos, & secundū legem uestrā iudicate eum.
 ostendendo moris non esse iudicij Romanorum, condemnare quenquā, nisi cogni-
 ta causa: & innuendo quod si id esset legis eorū, condemnarent eum secundū legem
 suā. At ipsi ad mendacia cōfugientes, dixerunt: Nobis non licet interficere quenquā.
 Ad hoc, mendacium erat. Nonne enim paulo ante, mulierem lapidandā domino ob-
 tulerant: Nonne & lapides prius iecerant in eū ut lapidarent: Sed hoc factum est, ut IOANN. 8.
 sermo IESV impleretur quem dixit, significās qua morte esset moriturus. Hoc & ue-
 latē dixit prius apud Ioannem, capite duodecimo, numero nonagesimonono: Et ego
 si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Et subdit Ioannes: Hoc autem
 dicebat, significās qua morte esset moriturus. Et apertē apud Matthæum capite uig-
 gesimo: Filius hominis tradetur principibus sacerdotum & scribis, & condemnabūt
 eum morte, et tradent eum gentibus ad illudendū, & flagellandum, & crucifigendū.
 & capite uigesimosexto: Filius hominis tradetur, ut crucifigatur. Videtur ergo à Iu-
 daeis tunc ablata crucifigendī potestas: etsi adhuc haberent aliter interficiendi potesta-
 tem. Sed ubi Pilatus noluit iudicandī non audita accusatione autoritatem suscipere,
 coeperunt dominum falsò accusare in multis, ex Luca capite uigesimotertio, ut quod
 subuerterat gentem, quod prohibuerat tributum dari Cæsari, quod se dixerat CHRI-
 STVM regē esse: quæ Ioannes suppressit, quia ex alio disci poterant. At Pilatus, quod
 subuertisset gentē, neque omnino credebat, neq; admodū curabat. Quod prohibuis-
 set tributū dari Cæsari, falsum esse scire potuerat. Quod autē se diceret regē, hoc erat
 magis contra Cæsarem & Romanorū edictum, & quod ad forum suum pertinebat:
 & ideo ingressus est prætorium, & accersito IESV, dixit ei: Tu es rex Iudæorum: Et
 dominus, qui reuera erat rex Iudæorum: et nō solū rex Iudæorum, sed & rex regum,
 & dominus dominorum, rex regnantium & dominus dominantium: respondit Pila-
 to: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me: Vbi non interrogat, quasi quod
 nesciret id scire uellet, sed ut admoneret eum sui officij. Et Pilatus, ut innueret id à se
 non esse, respondit: Nūquid ego Iudæus sum: Gens tua, & pontifices tradiderunt te
 mihi, ac si diceret: Cum ego Iudæus non sim, nec intelligam illa quæ sunt ritus Iudæo-
 rum, id à meipso nō dico, sed ab alijs, nimirū à Iudæis & principibus sacerdotum, qui
 ob id quoque tradiderunt te mihi, ut malefactorem & morti obnoxium, quia dixeris
 te regē Iudæorum. Quod & uerū erat, teste Luca. Et surgens (inquit) omnis multitu-
 do eorum, duxerunt illū ad Pilatum. Coeperunt autem illum accusare, dicentes: Hūc
 inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibētem tributa dari Cæsari, & di-
 centem se CHRISTVM regem esse. Et quia dominus non responderat ad quæsitum:
 rursum interrogat eum, dicens: Quid fecisti: quasi dicat: Dixisti te esse regem Iudæo-
 rum, an quippiam aliud admisisti: Cui dominus respōdit, non quid fecisset unde tradī
 debuisset, quia nihil fecerat: sed regnū Iudæorum propter quod accusabatur, causam
 esse non debuisse ob quam tradendus fuisset: Regnū meū (inquit) non est de hoc mū-
 do, regnum meum non est carnale, sed spirituale: non est terrenum, sed cœleste. Qua-
 re neq; Cæsaris, neq; ullius terrenæ potestatis est, neq; ius eorum aliquod tollit. Si ex
 hoc mundo esset regnū meum, ministri mei utiq; decertarent, ut nō traderer Iudæis.
 Si regnum meum esset mundanum, carnale, terrenum: ministros haberē mundanos,
 carnales atq; terrenos, & è mundo esset regnum meū: quod si ita res haberet, ministri
 mei utiq; decertarent, ut nō traderer Iudæis: nunc autem regnū meū nō est hinc, non

est è mundo, sed est è cœlo: non est ab homine, sed est à deo: non est temporale, sed est æternum. Auditis uerbis IESU, Pilatus collegit, Ergo rex es tu? Quam collectio- nem dominus approbat, dicens: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimoniũ perhibeam ueritati. Tu dicis, & probè qui- dem, quia rex sum ego: rex absolutè, nõ particularis, sed uniuersalis, rex omnium cœ- lestium & terrestrium. Et in hoc natus sum, æterna etiam generatiõe, & rex quidem natus sum. nam is de quo psalmo secundo dicitur, Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. & psalmo uigesimotertio: Attollite portas prin- cipes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. et infra: Dominus uirtutum, ipse est rex gloriæ. Et psalmo quadagesimoquarto: Concupiscet rex deco- rem tuum, quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabũt eum. Et in Zacharia iux- ta intelligentiam Hebraicam: Ecce rex tuus ueniet tibi, iustus & saluatus ipse. Et iux- ta eãdem intelligentiam in Deuteronomio: Beatus tu Israël. Quis ut tu, populus sal- uatus in domino? Et in Esaia: Dicite filiæ Sion, ecce salus tua ueniet. Saluatus autẽ & salus dicitur: quia in eo solo saluato, omnium saluatio est, & omniũ salus: adeo ut ipse unus dicatur saluatus, & eius saluatio sit omnium saluandorum cum eo, & in eo salua- tio. Quod Esaia innuit, cum subiungit: Ecce merces eius cum eo, et opus eius coram illo. Et quæ merces, & quod opus, aperit, cũ subnectit: Et uocabunt eos populus san- ctus redempti à domino. Merces, omnes saluati in eo: Opus, redemptio. Sed quomo- do sit facta redemptio, expressit per sequentia. Quis est hic, qui uenit de Aedom, tin- ctis uestibus de Bosra: iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ: & quæ sequuntur: quæ exprimunt passionem, ex inferis uictoriam, et gloriosam resumpta immortalitatis stola resurrectionem: quod opus paulo post rex omnium ne- sciẽte Pilato quid faceret, erat impleturus. Et subdit ad Pilatum: In hoc natus sum, ut testimoniũ perhibeam ueritati. & hæc natiuitas, æterna: & testimoniũ, æternum. Et ad hoc ueni in mundum & caro factus sum, ut testimoniũ perhibeam ueritati: et hæc natiuitas, temporalis: & testimoniũ, tẽporale. ut id quod in æternitate erat defi- nitum, explicaretur in tempore. In mundo enim natus sum, & sumpta carnis trabea ad hoc ueni in mundum, ut testimoniũ perhibeam ueritati: ueni à deo ad homines, à cœlo ad terram, ut sim testis ueritatis: & huius quidem ueritatis, sine qua nulla po- test esse ueritas. Quia omnis qui est ex ueritate, audit uocem meam: omnis qui uerax est, omnis qui est ex parte ueritatis, audit uocẽ meam, siue in cœlo, siue in terra. Et au- diunt uocem eius, cum se insinuat ueritas: & ij quibus se insinuat, obediunt ei. Se insi- nuat angelis & fidelibus, & obediunt: & ideo hi ex ueritate sunt, & audiũt uocẽ eius. Sed dæmones & reprobí homines, non obediunt uoci eius. Idcirco ex ueritate non sunt, neq; audiunt uocem eius: aut si audiũt, imperfectè audiunt, & hoc perinde est ac si non audirent: minus tamen noxiũ esset eis, si non audirent. Vt autem audiuit Pila- tus dominum dicentẽ: Omnis qui est ex ueritate, audit uocem meã: interrogat domi- nũ magis curiosè, quàm uerí discẽdi cupiditate, hoc modo: Quid est ueritas? Sed cu- riositate quæstionis neglecta, cum ei in mentem uenisset, unum solere dimitti in pas- cha, nõ expectauit responsum domini. Quod innuit Ioannes, subdens. ¶ Et cũ hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est au- tem consuetudo uobis, ut unum dimittam uobis in pascha: Vultis ergo dimittam uo- bis regem Iudæorũ? Clamauerũt rursus omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabban. Erat autem Barabbas, latro. ¶ Quod dixit Iudæis, Ego nullã inuenio in eo causam: hoc uerè dixit, quia quæ ipsi maximè uideri poterat, hæc erat, quod se dixisset regẽ Iu- dæorũ, sed mundanũ, temporalẽ, ac terrenũ: qualẽ dominus se nõ dixisse, ei manifesta- uit, cum dixit: Regnũ meum non est hinc, id est non est mundanæ conditionis. Volẽs itaq; liberare dominũ, cum secundum consuetudinem sole- ret Iudæis unum è uinctis dare liberũ,

dare liberum, duorum eis optionem facit: uidelicet CHRISTI, qui erat filius patris aeterni, & Barabbæ qui erat filius patris oppositi. nam *Barabbæ* Barabbas, cum simplici r, & duplici b scribitur, filium patris interpretantur: cum autem duplici r, & duplici b, filium magistri. uerum in codicibus et Græcis & Latinis, sed uetustis scribitur primo modo, ut filium patris interpretari debeamus. sed cuius patris: profecto diaboli: quod exprimit conditio, quam illi euangelista adijcit, Erat autem Barabbas, latro. Et quis est latro, nisi qui à principio furatur animas deo: Et ex alio quoque euangelista, Barabbas erat homicida. Dimisit autem illis (inquit) eum, qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant. & quis homicida, nisi diabolus, qui (dicente ueritate capite octauo huius) homicida erat ab initio? Quis seditiosus, nisi qui incensor est seditionum, & seminator discordiarum inter fratres? Arbitrabatur ergo Pilatus eos petituros & IESVM absolui, & Barabban latronem, homicidam & seditiosum perdi. Sed longe aliter euenit atque opinabatur. nam filium aeterni patris perdi, & filium diaboli absolui petierunt. Et in hoc quod Barabban elegerunt, et IESVM refutarunt, diabolum sibi delegerunt, & deum ablegauerunt. Quæ enim expressior esse potuit figura dei, quam CHRISTVS, qui imago dei est, & character substantiæ eius: Et quæ diaboli, quam Barabbas insignis ille latro, homicida, seditiosus: quanquam etiam & Barabbas, ut filius, id est discipulus magistrum: sic & ipsos sacerdotes scribas, & pharisæos in seipso exprimebat. O infelicissima commutatio, filij dei cum filio diaboli, dei cum diabolo. Sed o immensa & incomprehensibilis filij dei charitas, pietas, benignitas: Filius dei traditur morti ab hominibus, & ipse ab eis mortem aufert. Vita aufertur ei ab hominibus, & dat omnibus uitam. Volentibus ipsi mala, bonum uult, & tantum quidem ut omne bonum excedat. Quod & largitur, & largiri uult omnibus uolentibus, modo bonitas eius intelligatur, quia uult: & charitas eius cognoscatur, quia amat. Ergo ad tantam bonitatis abyssum confugiamus, & nos charitati eius immergamus, & uoluntati eius penitus permittamus: gratias aeterno patri per ipsum agentes, cui se pro nobis obtulit: ut ingratos ipsam quoque uitam refugientes, imò uerius mortuos uiuificaret: & eos qui ipsum ex regno terreno pepulerant, regni aeterni participes efficeret: contentes nunc, illum solum regem nostrum, redemptorem nostrum, uiuificantem nostrum, cum aeterno patre regnantem, disponentem, moderantemque omnia. Vni ergo deo, patri, filio, & spiritui sancto, honor, gloria, & potestas, regnum, imperium & uictoria, in omnia & super omnia seculorum secula. Amen.

LUC. 23.

CAPVT NONVMDECIMVM.

5 **I**nc ergo apprehendit Pilatus IESVM, & flagellauit. Et 137
 milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti
 eius, & ueste purpurea circumdederunt eum. Et ueniebant
 ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum. Et dabant ei
 10 alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce addu-
 co uobis eum foras, ut cognoscatis quia in eo nullam inuenio causam. Exi-
 uit ergo IESVS portans coronam spineam, & purpureum uestimentum.
 Et dicit eis: Ecce homo. Cum ergo uidissent eum pontifices & ministri, clama-
 bant dicentes: Crucifige crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum uos, &
 10 crucifigite: ego enim non inuenio in eo causam. ¶ Responderunt ei Iudæi: 138
 Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fe-
 cit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus
 est prætorium iterum, & dicit ad IESVM: Vnde es tu? IESVS autem respo-

sum nō dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi nō loqueris? Nescis quia pote-
 statē habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit IESVS: Nō haberes potestatem aduersum me ullā, nisi tibi datū esset desuper. 15
 Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatū habet. Et exīde quærebat Pi-
 latus dimittere eū. Iudæi autē clamabāt, dicētes: Si hūc dimittis, non es ami-
 cus Cæsaris: omnis enim qui se regē facit, contradicit Cæsari. ¶ Pilatus au- 20
 tem cū audisset hos sermones, adduxit foras IESVM, & sedit pro tribunali,
 in loco qui dicitur lithostratos, Hebraicè autem gabatha. Erat autē pasche-
 ue paschæ hora quasi sexta, & dicit Iudæis: Ecce rex uester. Illi autē clama-
 bant: Tolle tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem uestrum crucifi-
 gam? Responderunt pontifices: Non habemus regem, nisi Cæsarē. Tūc er- 25
 go tradidit eis illū, ut crucifigeretur. Susceperunt autem IESVM, & eduxe-
 runt eū. Et baiulans sibi crucē, exiuit in eum, qui dicitur caluariæ locū, He-
 braicè autem golgotha: ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc &
 hinc, medium autem IESVM. Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit
 super crucem. Erat autem scriptum, IESVS Nazarenus rex Iudæorū. Hunc
 ergo titulum multi Iudæorum legerūt: quia prope ciuitatem erat locus ubi 30
 crucifixus est IESVS. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè & Latinè. Dice-
 bant ergo Pilato pontifices Iudæorum: Noli scribere rex Iudæorū: sed quia
 ipse dixit, rex sum Iudæorū. Respōdit Pilatus: Quod scripsi, scripsi. ¶ Mi- 40
 lites ergo cum crucifixissent eū, acceperunt uestimēta eius (& fecerunt qua-
 tuor partes, unicuiq; militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsu- 35
 tilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo adinuicē: Non scindamus
 eā, sed fortiamur de illa cuius sit. Vt scriptura impleteretur, dicēs: Partiti sunt
 uestimenta mea sibi, & in uestem meā miserunt sortē. Et milites quidē hæc
 fecerunt. Stabant autem iuxta crucē IESVM mater eius, & soror matris eius,
 Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cū uidisset ergo IESVS matrem & 40
 discipulū stantē quē diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. De-
 inde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus
 in suam. ¶ Postea sciens IESVS, quia omnia consummata sunt, ut cōsum- 45
 maretur scriptura, dicit: Sitio. Vas autem erat positū aceto plenum. Illi au-
 tem spongiam plenam aceto, hysopo circumponentes, obtulerūt ori eius. 45
 Cū ergo accepisset IESVS acetū, dixit: Consummatū est. Et inclinato capi-
 te tradidit spiritū. ¶ Iudæi ergo, quoniā pascheue erat, ut nō remanerent in
 cruce corpora sabbato (erat enim magnus, dies ille sabbati) rogauerūt Pila-
 tum, ut frangerētur eorum crura & tollerētur. Venerunt ergo milites, & pri- 50
 mi quidē fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cū eo. Ad IESVM au-
 tem cū uenissent, ut uiderunt eum iam mortuū, non fregerunt eius crura: sed
 unus militū lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Et
 qui uidit, testimonium perhibuit, & uerum est testimoniū eius. Et ille scit
 quia uera dicit, ut & uos credatis. Facta sunt enī hæc, ut scriptura impleteretur.
 Os non

55 Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quē
transfixerunt. ¶ Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathia, eo 143
quod esset discipulus IESV: occultus autem propter metum Iudæorum, ut
tolleret corpus IESV. Et permisit Pilatus. Vēnit ergo, & tulit corpus IES-
s V. Vēnit autem & Nicodemus, qui uenerat ad IESVM nocte primum, fe-
60 rens mixturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum. Acceperunt autē cor-
pus IESV, & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis
sepelire. Erat autem in loco ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumē-
tum nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter para-
sceuen Iudæorū: quia iuxta erat monumentum, posuerunt IESVM.

ANNOTATIONES BREVES XXXVI. CIRCA LITERAM CAP. XIX.

3	circumderūt eum.	τὸν ἰησοῦν	ἐκείνου
	— Et ueniebant ad eū,	IESVM	genitiuus.
7	IESVS * ἔξω foras	36 defuper	52 aperuit,
11	secundū legē * ἡμῶν	ἐκ τῶν ἄνωθεν	ἔνυξε
17	Et exinde (nostram	ἀ summis	pupugit
	ἐκ τούτου	41 stantem	54 dicit, ut
	Ex eo. f. tempore	παρεῶτα	— &
18	dimittis,	ἀstantem	56 transfixerunt.
	ἀπολύσης	42 discipulus * ἐκείνος ille	ἔξεκέντησαν
	dimiseris,	43 in suam.	pupugerunt
	absolueris	ἐν τῇ ἰδίᾳ	56 Post hæc
19	omnis — enim	in sua	— autem
20	hos sermones,	plurale neutrum.	56 eo quod esset
	τούτων τῶν λόγων	43 omnia	ᾧ
	singularia.	* ἴδιᾳ iam	cum esset
21	Lithostratos,	Vas autem	60 Acceperunt autem
	λιθόστρωτος	σκεῦος οὔρου	ἔλαβον οὔρου
	Lithostrotos	Vas igitur	Acceperunt ergo
26	sibi crucem,	45 plenam	61 eum
	τὸν σταυρὸν αὐτοῦ	πλήσαντες	αὐτό
	crucem suam	impletam	ipsum. f. corpus
34	eum,	48 ille	neutrum.

COMMENTARIUS IN CAPVT NONVM DECIMVM.

» **Q**uid fecerit Pilatus posteaquam Iudæi clamauerunt, se nolle IESVM
» absolui, sed Barabban, subdit Ioannes, dicens. ¶ Tunc ergo apprehendit Pilatus IESVM, & flagellauit. Et milites plectentes coronam de 137
» spinis, imposuerunt capiti eius, & ueste purpurea circumdederunt eum.
» Et ueniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum. Et dabant ei alapas. Exiit
» iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce adduco uobis eū foras, ut cognoscatis, quia
» nullam inuenio in eo causam. Exiuit ergo IESVS, portās spineā coronā, & purpureū
» uestimentū. Et dicit eis: Ecce homo. Cū ergo uidissent eū pontifices & ministri, clama-
» bāt, dicētes: Crucifige crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eū uos & crucifigite:
» Ego enī nō inuenio in eo causam. ¶ Apprehēdit Pilatus IESVM, et flagellauit, Opus

tebat enim uerbum IESV, quod dixerat apud Marcum de filio hominis qui idē ipse
Marci. 10. erat, impleri: Et tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagella-
Luc. 18. bunt eū. & apud Lucam: Tradetur enim gētibus, & illudetur, & flagellabitur. Et nō
 modò flagellauit eum, sed & milites illuserunt ei, conspuerunt eum, & reliqua cōple-
 uerunt, quæ ipse prædixerat. Hæc enim erat patris uoluntas, ut pro infanijs nostris il-
 luderetur ei: pro immunditijs nostris conspueretur: pro delicijs nostris, quibus deum
 & uitā spiritus relinquimus, flagellaretur: pro ambitionibus nostris, purpura in con-
 temptū indueretur: pro inuerecundijs nostris, quibus iugiter deū offendimus, alapis
 cæderetur: pro superbijjs nostris, quibus deum contēnimus, spinea corona sacro capi-
 ti eius imponeretur: & pro uanitatibus nostris, arundo in manibus eius poneret: ubi
 spina ostendit, quantum tormentum allatura sit mundanis superbia: et arundo, quā
 instabilis & inconstans huiusmodi gloria. Sic dominus patri suo satisfaciebat pro uni-
 uerso genere nostro. Et ut pater hæc uolebat, sic & filius se deo patri pro omnibus ho-
 minibus offerebat. Quod per id quod sequitur, intelligitur. Exiuit iterū Pilatus foras,
 & dicit eis: Ecce adduco uobis eū foras, ut cognoscatis, quia nullā inuenio in eo cau-
 sam. Exiuit ergo IESVS portans spineā coronam, & purpureum uestimentū. Et dicit
Esai. 53. eis: Ecce homo. Pilatus adduxit IESVM foras, portātem conorā spineā & purpureū
 uestimentū, & facie & reliquo corpore cōtufum, ut de eo dicat Esaias: Nō est species
 ei, neq; decor: & uidimus eū, & non erat aspectus, & desiderauimus eū despectū, &
 nouissimū uirorū, uirū dolorū. Dixit ergo Pilatus: Ecce adduco uobis eum foras, ut
 cognoscatis quia nullā inuenio in eo causam. Testatur ergo Pilatus nullā esse in eo,
 ut illa pateretur, causam, Et hoc uerum erat. Quod & alij cognoscere debuerant. Ve-
 runtāmē haud sine causa illa patiebatur, quia nostra causa, & uolūtate Pilati & patris
 æterni: sed alia huius & illius. Nam uoluntate quidē Pilati hæc patiebatur: ut ipse, po-
 pulo commiseratione moto, à morte liberaretur. Volūtate autem patris, ut satisface-
 ret pro peccatis totius mundi, & mundus à pœnis liberaretur æternis: & ut illa hæc-
 nus passus, non à morte eriperetur, sed morte sua mundum (licet ingratum & omnia
 mala cōmittentem) à morte eriperet. At nō pro uoluntate Pilati aliquid factū est, neq;
 illa profuit quicquā: sed pro sola bona uolūtate patris. Et Pilatus nesciebat neq; quid
 dicebat, neque quid faciebat: dabatur tamen illi quod dicebat, cum aiebat: Vt cogno-
 scatis quia nullam inuenio in eo causam. Et paulo post, Ecce homo. Et quis homo?
 Homo perfectione uniuersalis, non particularis homo. Homo totum genus huma-
 num in se ferens, & ueritatem ipsam ad cuius similitudinem omnis homo creatus est.
Esai. 53. Homo, de quo dicit diuinum oraculum: Verè languores nostros ipse tulit, et dolores
 nostros ipse portauit. Homo, uulneratus propter iniquitates nostras, & attritus pro-
 pter scelera nostra. in eo enim non erat causa, sed in nobis, id est in ijs qui fuerant, &
 qui erant, & qui futuri erant. Hic est homo, in quo posuit dominus iniquitatē omniū
 nostrum. Et præsentatus est populo pro quo hæc patiebatur, & deo patri pro cuius
 uoluntate hæc patiebatur: & repudiatus ab hominibus, acceptatus est à deo patre
 pro omnibus hominibus: adeò incomprehensibilis est erga peccatores omnes etiam
 indignissimos, æterni patris charitas ob dilectissimum filium suum, qui uoluit omnes
 omnium hominum offensas in seipso portare, & (ut nemo diffidere possit) uerè por-
 tauit. Et quomodo repudiatus sit ab hominibus, manifestatur cum dicitur: Cum er-
 go uidissent eum pontifices, & ministri, clamabant dicētes: Crucifige crucifige eum.
 Pontifices, omnem clerum qui ab Adam ad finem usque mundi transferunt, & tran-
 situri sunt repræsentant: & ministri, omnē populum, & qui fuit ab exordio mūdi, &
 qui est, & qui futurus est usque ad terminum eius. Et hi omnes causa sunt crucifi-
 xionis IESV: & hoc est, clamare, Crucifige crucifige eum. Quis enim sine peccato
 præter ipsum, & si quē deus propter ipsum uoluit esse expertē peccati: quod de tem-
 plo, ex

plo, ex quo suam gloriosam carnem sumere uoluit, quid prohibeat esse credendum? Omnes ergo crucifixerunt eum, nisi excipias uirginem, quæ cum eadem caro esset, simul cum eo crucifixa est, & hoc in spiritu. eadē enim & uirginis & CHRISTI caro. Sed id multo maius, quod idem CHRISTI & uirginis spiritus: huius per gratiam, istius per naturam, unde uniuersalis salus. At Pilatus nolebat eum crucifigere, dicēs: Accipite eum uos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo causam. Pilatus tamen eum crucifigebat, et si id nolle se dicebat: crucifigit enim eū omnis qui peccat. An non peccabat? Quomodo ergo dicebat, Accipite eum uos & crucifigite? quo modo potestatem alijs dabat, si dare poterat: quandoquidē id nō potuissent, nisi data potestate: potuissent autē, quantum ex hominibus erat, facta sibi ab ipso potestate. Verum, CHRISTVS potestate facta ab hominibus, crucifigi non poterat, & uerbum eius impleri oportebat, quo dixerat: Tradent eum gentibus ad illudendum & flagellandū, & crucifigendum. Pilatus autem hanc potestatem non ab hominibus habebat, sed à deo. Pilatus, significat eos quibus satis est nolle grauiā peccata committere: & qui putant minora admisisse, iustitiam esse, dummodo sic maius peccatum, & execrabilius uitetur: quod Pilato accidit, qui nullo iure flagellari, opprobrio affici, & spina corda nari fecerat IESVM, ne adiudicaret eū morti: quibus insuper nihil est curæ, si alij admittant grauiā illa peccata, etiam facta ab ipsis (si illi uelint) potestate. Et hi, ut plurimum, & in priora, & in ea quæ maxime uitare cupiunt (ut & ipse Pilatus) incidunt.

Quod ex ijs apertè cognoscitur, quæ subdit Ioannes, dicens. **R**esponderunt ei iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hūc sermonem, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad IESVM: Vnde es tu? IESVS autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris: Nescis, quia potestatem habeo crucifigere te: & potestatem habeo dimittere te? Respondit IESVS: Non haberes potestatem aduersum me ullam, nisi tibi datum esset de super. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatū habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eū. Iudæi autem clamabāt, dicētes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regē facit, cōtradicit Cæsari. **R**esponderūt iudæi: Nos legē habemus, & secundū legē debet mori: quia filiū dei se fecit, filiū dei se dixit, se confessus est, se asseruit. Quando: Cum cæco nato dixit, Tu credis in filiū dei? & sciscitanti quis nā esset, respōdit: Qui loquitur tecū, ipse est. & frequēter aliās, & tum quoq; (teste Marco) cū interrogauit eū summus sacerdos: Tu es CHRISTVS filius dei benedicti? IESVS autē dixit illi: Ego sum. Et summus sacerdos scindens uestimēta sua, ait: Audistis blasphemiam. Ecce causam, propter quā dicebant eū secundū legē debere mori, quia protulisset blasphemiam in deū, dicendo se filiū dei. Quæ nequaquā erat blasphemia, sed patris honorificētia, et ab angelo uirgini annunciata ueritas. Quod (inquit) ex te nasceē, sanctū, uocabit filius dei. Et à spiritu sancto in propheta: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sed & ipsi qui secundū legem eum morti obnoxium esse uolebāt, secundū legem puniri nolebāt. nam Leuitici uige simo quarto de blasphemis puniendis lex habet: Educ blasphemū extra castra, & ponant omnes qui audierunt manus suas super caput eius, & lapidet eum populus uniuersus. Nō debebāt ergo ex lege, petere ut crucifigeretur, ob id quod filiū dei se dixerat, si (ut dicebāt) fuisset blasphemia. Sed mysteriū redēptiōis in ligno, ut prædixerat, impleri oportebat: et Adæ peccatū, unde omne cōsecutū est peccatū, quod contractū fuerat in ligno, in ligno quoq; expiari: ut diabolus qui uicerat in ligno, in ligno etiam uinceretur. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonē de filio dei, magis timuit: quia audierat ab eo qd' rex esset, sed qd' regnū eius nō esset de hoc mūdo, nō esset terrenū, nō esset de potestate hominū; & ideo introductū in prætoriū interrogat, dicēs: Vnde es tu? Dominus autem nihil respondit ei, non enim fuit uoluntas patris ut diceret ei

138

Ioan. 9.

Marc. 14

Luc. 10.

Psal. 20.

unde esset: quod etiā dictum, aut nō credidisset, aut nō intellexisset. Indignatus ergo Pilatus hoc silentio contra eum, uermis cōtra deū, dixit ei: Mihi non loqueris? Nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? En uermiculi superbia. Hic se effert Pilatus, hic intumescit, ignorans pariter & cōdemnans seipsum. Ignorās quidē seipsum, cū ait: Nescis, quia potestatem habeo crucifigere te? ubi dicit, Nescis: quasi eum ignoratiā accusaret, qui erat ipsa sapientiā. at ipsemet ignoratiā accusandus erat: quia credebat se habere illā potestatem à Cæsare. at nulla erat potestas ab homine data, qua quis posset IESVM crucifigere. Condemnās autem seipsum, cū ait: Et potestatem habeo dimittere te? Et uerū est quod habebat potestatem à deo crucifigendi eum: sed non habebat potestatem dimittendi eum, ceu rei probauit euētus. Quod sua responsione aperuit dominus, cum dixit: Nō haberes potestatem aduersum me ullā, nisi tibi datū esset desuper. quasi diceret: Nequaquā potestate Cæsaris posses me crucifigere, sed potestate tibi de cœlo data à patre meo. Ex qua responsione intelligere poterat, si eius intelligētiā fuisset capax, unde esset, quia desuper. Et adiecit dominus: Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Quia Pilato facta erat illa potestas à patre, et nulla maleuolētiā, aut inuidiā crucifigebat eum: sed erat cū suis, ut uirgæ diuinæ iustitiæ ad mysteriū redēptionis faciendū, quāuis quid faceret, nesciret: ideo minus peccatū habebat, quā pontifices & pharisæi, qui per odiū & inuidiā tradiderāt eū. Quod & Pilatū nō latebat, dicēte Matthæo: Sciebat enim quod per inuidiā tradidissent eū. Sed inquires: Cū à deo hanc haberet potestatem, & esset & patris et CHRISTI uolūtas ut crucifigeretur, quomodo ergo Pilatus habuit peccatū, qui potestate sibi data hoc fecit quod deus uoluit? Habuit sanè peccatū, quia non ob uolūtatem eius, à quo ipse à domino intellexerat se habere potestatem, hæc fecerat quæ iam fecerat, & facturus erat, quod postea fecit: sed studio obsequēdi, placēdīq; hominibus, aut timore hominē offendēdi, propter quod regē gloriæ crucifixit. Et scriptū est: Male dictus homo qui cōfidit in homine, & ponit carnem brachiū suū. Hinc peccatū Pilati, licet minus esset, quā eorū qui tradiderāt ei dominū. Hæc dixit dominus, & exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Hoc sanè suæ potestati tribuebat: sed quid posset, & quid nō posset, ignorabat. Nihil enim ex nobis potestati nostræ tribuendū est: sed quod uoluntati diuinæ fuerit placitum, aut ab ea permissum. Et ut Petro, qui alia quid potestati suæ tribuebat, permissum est ut faceret, quod facere non debebat: sic & Pilato non est permissum ut faceret, quod facere se posse putabat. Nam cum uellet dimittere IESVM, ludæi clamauerunt, dicētes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, cōtradicit Cæsari. Qua uoce perculsus & uictus Pilatus, ut homini placeret, & ne eū in quē cōfidebat, offenderet: cōdemnat iustum, & tradit ad crucifigendū, sed potestate (ut dictū est) quæ sibi data erat desuper. Quod subiungit Ioannes, dicens. ¶ Pilatus ergo cū audisset hos sermones, adduxit foras IESVM, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autē Gabatha. Erat autē parasceue paschæ hora quasi sexta, & dicit ludæis: Ecce rex uester. Illi autē clamabant: Tolle tolle, crucifige eū. Dicit eis Pilatus: Regē uestrū crucifigā: Responderunt pontifices: Non habemus regē nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, ut crucifigeretur. Susceperunt autē IESVM, & eduxerunt eū. Et baiulans sibi crucē, exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locū, Hebraicè autē Golgoltha, ubi crucifixerūt eū, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem IESVM. Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autē scriptum, IESVS Nazarenus rex ludæorū. Hūc ergo titulū multi legerunt ludæorum: quia prope ciuitatē erat locus, ubi crucifixus est IESVS. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè, & Latinè. Dicebant ergo Pilato pontifices ludæorum: Noli scribere, rex ludæorū: sed quia ipse dixit, rex sum ludæorū. Respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi. ¶ Post hos sermones, Si hunc dimittis, non es amicus

es amicus Cæsaris: omnis enim qui se regem facit, cōtradicit Cæsari: Pilatus adduxit IESVM foras, eduxit IESVM è prætorio, & sedit pro tribunali. Quid est sedere pro tribunali: nisi sedere in loco excelso more iudicis, pro ferenda sententiā, in IESVM scilicet: Et ubi sedit: Foris & in aperto, in loco qui Græcè dicitur lithostrotos, Hebraicè autem Gabatha (quorū nominū, hoc eminens & altū: illud, lapide instratum interpretari possumus) ut sententiā esset toti populo manifesta: ita ut nemo ipsum apud Cæsarē accusare posset, quod aut sententiā non tulisset, aut ferre recusasset. Sed ubi est nūc Pilate uox illa præsumptionis, Potestātē habeo dimittere te: Sic filius dei, qui personam nostrā gessit, sub dō coram omnibus, & angelis, & hominibus condēnari uoluit: ut hæc pro omnibus uoluntate patris patiendo, omnes coram deo, angelis, & hominibus qui in ipsum credituri essent, à mortis sententiā liberaret, nō terrenæ quidem, sed æternæ, & in seipso, & per seipsum absolueret, cōdemnationē suā pro nostra deo patri acceptabilem offerendo. Et erat parasceue, paschæ autē hora quasi sexta, id est ferè meridies, cū dominus hanc pro nobis pertulit sententiā: cum essemus inutiles & perditī serui, non dico dei, quia nullo modo eramus tales: sed peccati, & subinde diaboli, quibus nulli sunt, aut esse possunt miseres, abominabiliores, & inutiliores: sed ipse, rex noster. Quid dico noster: immo angelorū, & saluandorū ad gloriā, & iudicandorū ad confusionē & pœnā. Quod non ex se, sed deo mouente Pilatus dicebat: Ecce rex uester. Et uerè quidem rex erat, & plusquā clementissimus rex, qui pro talibus seruis ad mortē adiudicari uoluit: & circa meridiē, ut feruorē suæ charitatis in deo, erga nos summā esse ostenderet: cuius etiā memores, charitatis erga eū feruorē nunquam remittere deberemus. Et Iudæi primū, regē suū nō negauerunt, sicut neq; prophetæ regē suū Mesīā: at tandē acclamauerunt: Tolle tolle, crucifige eum: sicuti & prophetæ CHRISTVM moriturum prænuñciauerūt. Et cū nondū regē negassent, subiunxit Pilatus: Regem uestrū crucifigā: Et tunc apertē negauerūt, dicentes: Non habemus regem, nisi Cæsarem. Vbi deū negauerūt. nā si se nō habere regē, nisi Cæsarē dixerūt: ergo deū negauerūt suū regē. De quo propheta dixit: Deus autē rex noster ante secula. Et ipse nimirū erat, quē negauerūt. Quod & cōtinuò propheta subdit, cū ait: Qui operatus est salutē in medio terræ. Cuius terræ: Terræ Iudæorū, & terræ nostræ, quā pro nobis assumpsit. Et de hoc quoq; factō Daniel capite nono prophetiā reliquit ex angeli reuelatione, dicens: Et post hebdomadas sexaginta duas, occidet CHRISTVS, et non erit eius populus, qui eū negaturus est. Posteaquā autē negauerunt dominum: tunc tradidit eis illum Pilatus, ut crucifigeretur, id est ut secūdū uoluntātē eorū, à gentibus crucifigeret, non ut ipsi crucifigerent eū. Susceperunt ergo IESVM, & eduxerunt eū, extra scilicet portā Hierusalem. Et baiulans crucē suā, exiuit in eū qui dicitur caluarie locum, Hebraicè autem Golgotha. Isaac huius mysterij prius fuit figura: de quo Genesios uigesimo secundo, de Abraham patre Isaac scribitur: Tulit quoq; ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium suum: Ipse uero portabat in manibus ignem & gladium. Sic & filius dei, lignum sacrificij redemptionis humanæ baiulans, ascēdebat in montem, quem deus uiderat ad æternam salutem faciendam, coelesti comitante patre, & portante in dextera ignem charitatis & misericordiæ, & in sinistra gladiū iustitiæ: ubi filius dei pro totius mūdi salute, redēptione q; à peccato, & eorū qui fuerāt, & qui tūc erāt, & qui postea futuri erāt, immolatus est. Sed hæc immolatio ab Abraham in figura, à deo in ueritate facta intelligitur. Et cum filius dei de se esset immortalis, in agno quē sibi assumpserat, & quē deus prouidit ad sacrificiū, cuius umbra erat agnus immolatus pro Isaac, immolatus est, & solus quidē immolatus est. nā quanquā alij duo cū eo crucifixi fuerunt hinc & hinc, medius autē IESVS, nihil tamen ad sacrificiū hoc pertinebāt: sed erant in signū, quia scriptū erat: Et cum iniquis reputatus est. Sed & ille qui erat in dextera, partē saluandorū: qui in sinistra, reprobādorū figurabat.

Psalmo. 73.

Esaiæ. 53.

Yy

Lignū autē crucis, tribunal diuinæ iustitiæ. Sic cognoscetur dominus in iudicio inter duos populos, sed non in sede humilitatis & deiectionis, sed in suggestu exaltationis & gloriæ suæ: & hos ad æterna supplicia deferet, illos ad æternas paradisi delicias secū abducat. Sed & Pilatus scripsit titulū, & posuit super crucē. Erat autē scriptum: **IESVS** Nazarenus rex Iudæorū. **IESVS**, saluatorē dicit: Nazarenus, à germine, sed germine dei magnifico deductū est, siue ut alij uolunt à flore. Sunt & qui illud sanctū significare tradūt. Rex, maiestatis & gloriæ est insigne. Iudæorū autē uocabulo, cōfiteres significant. Et qui sunt cōfiteres, nisi qui cōfiterent dominū **IESVM** in carne uenisse: Hunc titulū nō scripsit Pilatus sensu suo, sed ei cœlitus fuit infusus. Et hunc triplici lingua scribi fecit, ut sciat totus mundus, Africa, Asia, Europa, quod dominus **IESVS** est saluator mundi, est germen ac filius dei, est flos & decor paradisi, est sanctus sancto rū, est rex uerè cōfiteriū deū, qui sunt uerè, & secūdū spiritū Iudæi: de quibus & pro quibus est inspiratus titulus, & quorū rex est, & erit in sempiternū **CHRISTVS** dominus. Sed miseri illi qui credebāt se Iudæos dici, & neq; erant, neq; dicebant, id est principes sacerdotū, dicebant Pilato: Noli scribere, Rex Iudæorū: sed quia dixit, Rex sum Iudæorū. Respōdit Pilatus: Quod scripsit, scripsi. Quod scriptū erat, id firmū & immutabile erat: nō pro uolūtate Pilati, qui id mutari nolebat, sed pro uolūtate patris, qui sic uniuerso orbi hunc uerissimū & indelebile titulū innotescere uoluit: nō secūdū aut Pilati, aut illorū Iudæorū, sed secūdū ipsius desuper infundentis intelligentiā, & beneplacitū. Crucifixo igitur domino gloriæ, quid subsecutū sit, subdit Ioannes, dicens.

140 » **¶** Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperūt uestimēta eius, & fecerūt quatuor
 » partes, unicuiq; militi partē, & tunicam. Erat autē tunica incōsutilis, desuper contexta
 » per totū. Dixerunt ergo adinuicē: Nō scindamus eā, sed sortiamur de illa cuius sit. Ut
 » scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt uestimenta mea sibi, & in uestē meā miserūt
 » sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autē iuxta crucē **IESV** mater eius, &
 » soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cū uidisset ergo **IESVS** ma-
 » trem & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus.
 » Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.

¶ Quatuor milites qui crucifixerunt dominū, externa uestimenta **IESV** in quatuor partes diuiserunt, ut unicuique militi pars una obtingeret: at uestem internam incōsutilem, à summis usq; ad ima contextam per totum, non sciderunt: sed super eam miserunt sortem, cuius illa futura esset. Et impleta est scriptura, quæ psalmo uigesimo primo dicit: Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserūt sortem. Sed quid quatuor milites, qui dominum gloriæ crucifixerūt, monstrant? Quatuor plagas terræ, quarum peccata **CHRISTVM** cruci affixerunt. Quid τὰ ἑξωτερικά, id est exteriora uestimenta, in quatuor diuisa? Quatuor euangelia in quatuor partes terræ: orientem, occidentem, meridiem, & septentrionem distributa. Quid ὁ χιτὼν, id est illa interna tunica monstrat? Illam sub quatuor euangelijs latentem, & internam spiritualem intelligentiā, à principio usq; ad finem per totum diuinitus nexam, cōspirantem, & coherentem, & nihil alieni sibi assutum habentē: in qua una fides, integra, indiuisa, & prorsus conspirans consistit, nullam futuram, scissuram, sectamue, aut hæresim admittens. Quid est, quod sortiuntur de illa, nisi quod hanc intelligentiā, non humana quidē diligentia, sed diuina forte ac indultu assequi oporteat? Talis autem est & fides **CHRISTVS**, qualis est scripturarum intelligentia: nequaquā enim obtineri potest, nisi diuina forte, & supernæ lucis infusione. Et milites quidem hæc in figura fecerūt. Stabant autem iuxta crucem **IESV**, mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Mater filio, quantum ad ipsam attinebat, & ut uoluntas diuina uolebat, etsi patienti compatiens, & morienti commoriens erat: nihilominus de omnium salute in spiritu gaudebat, & in spiritu unā cum filio pro tanta miseratione, deo patri gratias agebat.

rias agebat. Caeteri qui aderāt, Ioannes, Maria uxor Cleophæ, & Maria Magdalene, quæ secuta erat dominum à Galilæa, & à qua septem exierant dæmonia, illic aderāt, ut participes tam admirandæ, quæ per mundi saluatorem fiebat, redemptionis. Cum uidisset ergo IESVS matrem, & discipulum stātem (siue, ut Ioannes habet, *παρεστῶτα*, astantem) quem diligebat: dicit matri suæ: Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Quod IESVS in cruce matrem uidit, indicium est quod semper in cœlo, in throno suo eam uidet ut matrem, & discipulum astantē. Cui astantē: Proculdubio matri suæ, cui assistere debet ecclesia per hanc fidē. Qui conceptus est de spiritali sancto, natus ex Maria uirgine, & hoc est in CHRISTVM credere, natum de uirgine. Et dicit, mulier. Hoc est nomē, quo ante peccatum uocata est Eua, quæ dicta est mater uiuentiū: hæc autē mater regis gloriæ uiuificatoris omnium. Quod si dicitur mater uiuificatoris omnium (nam CHRISTVS omnia uiuificat) quomodo ex consequenti non dicitur quodammodo mater omniū uiuificatoris? Viuificati autē ex CHRISTO, tanto meliores sunt uiuentibus ex Adam, quāto spiritus melior est carne: & proinde tanto etiam hæc illa melior est, at sine ulla comparatione melior est, quatenus est mater uiuificatoris omniū. De hæc dominus dicit Ioāni, qui typus erat fidelis populi (hūc enim & dominus diligebat, & semper diligit) Ecce mater tua. Et hæc dicens, non tām matrem Ioanni, quām Ioannē matri cōmēdauit, dando quodāmodo matri suæ populum fidelē in filiū, & populo fidelī matrem suam in matrē. Nihil igitur dubitemus eā in cœlis, filij uoluntate nobis esse propitiā: sed hanc propitiationem suscipiamus tanquā donum dei: quæ enim deus donat, nostra sunt, sed non à nobis. Sic igitur nostra est, ut & caetera dei dona. Et eam inter nostra cōputare debemus, ut Ioannes eam in sua accepit. Deus eam semper uidet, & eos qui illi assistunt, id est qui eam confitentur illibatam dei matrē, quæ illibata, id est uirgo intacta, filiū dei mūdo profudit: quem neq; in uita, neq; in morte deseruit, neq; nūc deserit in throno gloriæ sedentē: quā & in secreta assistentia sua dedit nobis tanquam matrē: nō ut eā, sed patrem domini nostri IESV CHRISTI, & utriusq; filiū dominum nostrum, ut deū, colamus. Satis enim est in hoc propriæ matris dono, nos agnoscere filij dei erga nos benignitatē, & hinc illi laudē, & gloriam: sed cultū, id est latrām, nequaquā exhibere: hæc etiā, & totā quidē in figura Ioannis, quod mater nostra sit, gratiā CHRISTO debentes. Et certē ut illud fuit in gens CHRISTI erga Ioannē dilectionis signū: sic & nūc erga nos, & ob id etiā maius, quod nūc in immortalitatis gloria ad supernas sedes pro dignitate matris filij dei, matris regis gloriæ euectā est. Et hoc aspectus IESV ad matrē & ad discipulū, & cōmendati discipuli apud matrē, & acceptæ matris à discipulo in sua, ut mysteriū. Deinde subiungit Ioannes. ¶ Postea sciens IESVS, quia omnia cōsummata sunt: ut cōsummaretur 141 scriptura, dicit: Sitio. Vas autē erat positū aceto plenū. Illi ergo spongiā plenā aceto, hyso po circumponentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset IESVS acetū, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite, tradidit spiritū. ¶ Cum Ioannes inquit, Sciens IESVS, quod omnia consummata sunt: præteritum, consummata sunt, ut certitudinis notā posuisse uidetur, pro futuro, consummanda sunt: quia etsi multa iam consummata erant, restabant tamen adhuc aliqua etiam illico consummanda. Quod inuenit Ioannes per id quod subiunxit, ut consummaretur scriptura, dicit: Sitio. Et quæ erat scriptura illa implenda? Quæ psalmo sexagesimo octauo scribitur: Et in siti mea potauerūt me aceto. Fel ex Marco, prius ei dederant. Acetum hic in siti sua, sed in siti, quæ erat honorificentia dei in humana redemptione, illi datū fuisse, subdit Ioannes, cum ait: Vas autem erat positum aceto plenum. Illi ergo spongiā plenā aceto, hyso po circumponentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset IESVS acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite, tradidit spiritum. Quid acetum, nisi uinū corruptum, in quo nihil est spiritus uini? Et quid hoc, & uas eo plenum, designat: nisi

- genus humanum corruptum, & corruptione plenum, in quo nihil spiritus dei erat: Quid spongia res inanis, nisi uanitas omnis homo uiuens? Quid hyfopus, quæ herba est humilis & flexilis, purificationibus adhiberi solita: nisi purificationem significat?
- Psalmo. 50.** Et hæc sola ad CHRISTVM spectat. Asperges me (inquit) hyfopo, & mūdabor. Sed
- Matth. 27.** Matthæus habet, circūposuit arundini: Marcus, calamo, quod idem est utroq; habēte
- Marci. 15.** καλάμῳ, & Ioannes addit hyfopo. Legamus ergo ex illis, & Ioanne sic literā: καὶ ὑπόσῳπῳ περιθέντες καλάμῳ, προσήνεγκαν αὐτῷ τὸ σῶμα. & hyfopo, id est nexu, colligatione que hyfopi circūponentes calamo, obtulerūt ori eius: ut hyfopo, septimo casui apud nos in Ioanne respondeat. Id autē καλάμῳ, id est arundini in Matthæo, calamo in Marco, tertio casui. Et quid arundo, quid calamus: nisi inconstātem mundum signat, qui omni uento tentationum agitur: Cui spōgia, uanitas humana adhærens, omni corruptione impletur, spiritu dei uacua. Hanc pro nobis omnibus gustare, nos purificando, oportuit filium dei, & gustata mori, ut nos ab omni uanitate & corruptione liberaret, & à mūdi instabilitate ad dei stabilitatem reuocaret, quæ est uita spiritus. Simus ergo uas incorrupto uino plenum. Simus adamante aduersus omnem tentationem, & instabilitatē solidiores. Hæreamus fide & spe incōcussis deo. Non potemus ultra IESVM redemptorem nostrum aceto. Satis sit semel, etiā allata morte, hoc eum potasse poculo. Qui postquam dixit: Cōsummatum est, quicquid scilicet de se citra mortem dictum erat, intelligens: inclinato capite tradidit spiritum. Quid hæc capitis inclinatio, nisi summam filij dei erga patrem suum humiliationem, reuerentiam, & obedientiam monstrat: Et cui tradidit spiritum, nisi deo patri: cui iuxta Lucam, ipsum cōmendauit, dicens: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Sed eo pro mundi uita mortuo, quid Iudæi fecerunt, subiicit Ioannes, dicens. ¶ Iudæi ergo quoniam parascæue erat) ut non remaneret in cruce corpora sabbato (erat enim magnus, dies ille sabbati) rogauerunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Veniunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad IESVM autem cum uenissent, ut uiderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura: sed unus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Et qui uidit, testimonium perhibuit, & uerum est testimonium eius. Et ille scit quia uera dicit, ut & uos credatis. Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleret: Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. ¶ Quod dictum est, Consummatum est, ad ea quæ præcedebant mortem, referendū uidetur: quando quidem nunc ea quæ sequuntur mortem, consummantur. Nam fractis ante uesperā, qua magnum illud sabbatum coepit, sceleratorum qui cum eo crucifixi fuerant, cruribus: cum milites uidissent eum iam mortuum (mortuus autem est, cum uoluit. nam nemo abstulit ab eo animam, sed posuit eam ut uoluit, & quādo uoluit: quemadmodum & prius dixerat: Pono animam meam, ut iterum sumam eam: nemo tollet eam à me, sed ego pono eam à meipso) nō fregerunt eius crura: sed unus militum lancea latus eius ἐνυξίει, id est pupugit, & cōtinuò exiuit sanguis & aqua: sanguis scilicet redemptionis, & aqua regenerationis. Nihil solidum in CHRISTO fractum est, diuinitas in eo integra remansit, mens iugiter in deo fixa, uoluntas uoluntati diuinæ unita, & ipse totus petra: sed percussa petra fluxerunt aquæ, & redemptionis, & pariter quæ sunt redemptæ, & hæc omnes in sanguine eius lotæ. Et qui uidit, testimonium perhibuit. Ille qui uidit, & scripto testimonium nobis perhibuit, fuit Ioannes ille summæ ueritatis amicus. Et ille scit (inquit) quia uera dicit, ut & uos credatis. Et nos ergo æque ac domino loquente, ea credere debemus: quia sunt ab apostolo domini scripta, spiritu CHRISTI mouente, qui & illa quodammodo per alios prædixerat. CHRISTVS enim (ut Ioannes Baptista dicendo, Ecce agnus dei, innuerat) erat oblatio phasæ, quod Hebræi Pesah, & Græci pascha dicunt. Et de osse non comminundo

minuendo in Exodo scribitur: In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius Exodi. 12.
 foras, nec os illius confringetis. Et de lateris apertione, in Zacharia: Et aspicient ad Zach. 12.
 me, quem confixerunt. Et subditur: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habi- Zach. 13.
 tantibus Hierusalem in ablutionem. Et quis fons ille, nisi qui per aquam, quæ de sa-
 cro latere fluxit, cum sanguine testamenti, significabatur: quæ confixionem lateris cō-
 secuta est, quod Ioannes expressit. Et quod hæc etiam per scripturarum oracula præ-
 dicta sint, aperit Ioannes, cum ait: Facta sunt enim hæc, ut scriptura impleretur: Os
 non comminuetis ex eo. Hæc scriptura, capite duodecimo Exodi habetur. Et iterum
 alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Hæc, Zachariæ duodecimo.
 Nunc ad sepulturam domini transit Ioannes, & quibus dominus hunc deferre uoluit
 honorem ut sepeliretur ab eis, aperit dicens. ¶ Post hæc autem rogauit Pilatum Io- 143
 seph ab Arimathia (eo quod esset discipulus IESV, occultus autem propter metum
 Iudæorum) ut tolleret corpus IESV. Et permittit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus
 IESV. Venit autem & Nicodemus, qui uenerat ad IESVM nocte primum, ferens mi-
 xturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus IESV, & li-
 gauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in lo-
 co ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quis-
 quam positus fuerat. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monu-
 mentum, posuerunt IESVM. ¶ Id de Ioseph, dicunt etiam Matthæus, Marcus, & Lu-
 cas, & manifestè quidem Matthæus, quod esset discipulus: sed adijcit Ioannes, Occul-
 tus autem propter metum Iudæorum. Et expediebat magis tunc quod occultus fuis-
 set, dummodo non propter metum Iudæorum: sed propter dispensationem sepelien-
 di corpus IESV, quod paternæ fuit uolūtatis: at metus ille erat humanæ ipsius Ioseph
 infirmitatis. Et addit, Nicodemum quendam Iudæorum principem, qui prius capite
 tertio huius dictus est uenisse nocte ad IESVM, se ipsi Ioseph adiunxisse, ferentem mi-
 xturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum. Qui duo principes corpus IESV sepe-
 lierunt. Acceperunt autem corpus IESV, & ligauerunt eum linteis cum aromatibus,
 sicut mos est Iudæis sepelire. Et ubi sepultus fuerit, aperit hoc modo. Erat autem in lo-
 co ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondū quis-
 quam positus fuerat. Ibi ergo propter parasceuen Iudæorum, posuerunt IESVM.
 Quid est, Propter parasceuen? Quia adhuc parasceue erat: nam durante adhuc die, cī-
 tra uesperam, sepulchro corpus IESV conditum est, quod & IESVM homonyme Io-
 annes appellat. Ergo nunc in immortalitate suscipiamus IESVM, in unguentis gra-
 tiarum suarum, multiplicata iustitiæ suæ libra, in pura conscientia, ut in linteis mūdīs.
 Sit illi mens nostra, ut petra fide solidissima, nullius alterius quàm ipsius admittens fi-
 dem. Simus illi ut hortus floridissimus. Simus discipuli intrepidi, ut in ipso, & per
 ipsum, in spiritu suo deum laudare possimus, & semper, & ubiq; profundissimo cor-
 de dicere: Soli deo patri, & filio, & spiritui sancto, uni deo, deo nostro, omnis honor,
 uirtus & gloria, in omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT VIGESIMVM.

Na autem sabbati, Maria Magdalene uenit mane, cum ad- 144
 huc tenebræ essent ad monumentum, & uidit lapidem sub-
 latum à monumento. Cucurrit ergo & uenit ad Simonem
 Petrum, & ad alium discipulum quem amabat IESVS, &
 dicit illis: Tulerunt dominum de monumento, & nescimus
 5 ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & uenerunt ad

monumentum. Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcurrens citius Petro, & uenit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, uidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & uidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo introiuit & ille discipulus qui uenerat primus ad monumentum, & uidit & credidit: nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. ¶ Maria autem stabat ad monumentum foris, 145 plorans. Dum ergo fleret, inclinauit se & prospexit in monumentum, & uidit duos angelos in albis sedentes: unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum erat corpus IESU. Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidit IESUM stantem, & nō sciebat quia IESVS 20 est. Dicit ei IESVS: Mulier quid ploras? Quem quæris? Illa existimans, quia hortolanus esset, dicit ei: Domine si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei IESVS: Maria. Conuersa illa dicit ei: Raboni, quod dicitur magister. Dicit ei IESVS: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic 25 eis: Ascendo ad patrem meum, & patrem uestrum: deum meum, & deum uestrum. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, quia uidi dominum, & hæc dixit mihi. ¶ Cum ergo sero esset die illo una sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum: uenit IESVS & stetit in medio, & dicit eis: Pax uobis. Et cum hæc dixisset, 30 ostendit eis manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli uiso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. Sicut misit me pater, & ego mitto uos. Hæc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. ¶ Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando uenit 35 IESVS. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus dominum. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit IESVS ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: Pax uobis. Deinde dicit Thomæ: 40 Infer digitum tuum huc, & uide manus meas: & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit: Dominus meus, & deus meus. Dicit ei IESVS: Quia uidisti me Thomas, credidisti: beati qui nō uiderunt, & crediderunt. ¶ Multa quidem & alia signa fecit IESVS in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta 45 in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia IESVS est CHRISTVS filius dei: & ut credentes, uitam habeatis in nomine eius.

ANNOTATIONES BREVES XXIX. CIRCA LITERAM CAP. XX.

1	sabbati τῶν σαββάτων plurale.		rursus		& infra.
2	uidit βλέπει præsens. & infra.	16	inclinauit se - & prospexit	31	latus * αὐτοῦ suum.
3	Cucurrit τρέχει præsens. & infra.	18	IESV. * Et	32	eis * ὁ Ἰησοῦς IESVS
8	primus prior & infra.	19	posuerūt eū. * Et	32	mitto uos. * Et
10	uidit θεωρεῖ præsens. & infra.	22	sustulisti ἔβασασας	35	Didymus, δίδυμος Gemellus
12	ille * ἄλλος alius	26	asportasti patrē uestrum, * Et	37	fixuram τὸν τύπον uestigium
14	oportuit δεῖ præsens.	27	quia uidi ὅτι ἑώρακε quod uidit præteritum.	38	locum τὸν τύπον uestigium
14	iterum	28	mihī. αὐτῇ sibi	40	dixit - eis.
		28	die illo die illa	42	incredulus, sed fidelis. ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός infidelis, sed fidelis.
		28	una. s. die	42	incredulus, sed credul⁹ fidelis. * καὶ Et
		30	hæc τοῦτο singulare.	42	& dixit * αὐτῷ εἰ.
				43	uidisti me - Thoma

COMMENTARIUS IN CAPVT VIGESIMVM.

Vid exacto sabbato acciderit, quod alij euangelistæ aut non narrauerūt, aut non admodū expresserunt, subdit Ioannes, dicens. ¶ Vna autem sab-
bati Maria Magdalene uenit mane, cū adhuc tenebræ essent, ad monu-
mentum, & uidit lapidē sublatū à monumento. Cucurrit ergo & uenit
ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem amabat IESVS, & dicit illis: Tu-
lerunt dominum de monumēto, & nescimus ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus,
& ille alius discipulus, & uenerunt ad monumētum. Currebant autē duo simul, & ille
alius discipulus præcucurrit citius Petro, & uenit primus ad monumentum. Et cū se
inclinaisset, uidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus se-
quens eum, & introiuit in monumentum. Et uidit linteamina posita, & sudariū quod
fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in
unū locum. Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui uenerat primus ad monumen-
tum, & uidit et credidit. Nondū enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mor-
tuis resurgere. Abierunt ergo iterū discipuli ad semetipsos. ¶ Vna (inquit) σαββάτων,
id est sabbatorū. Hæc est prima dies sabbatorū, quæ ob honorem resurrectionis, à do-
mino uitæ dominica dicta est: & ita quæ à gētibus dies solis fuerat nuncupata, nunc
à sole iustitiæ, & domino totius maiestatis, multo melius dominicæ nomē sortita est.
Hac die mane cum adhuc tenebræ essent, id est in ipso diluculo, & nondū exorto so-
le, uenit Maria Magdalene ad monumentū: sed ex Matthæo, Marco, & Luca, cū qui
busdam alijs comitibus, quarū quasdā proprijs exprimunt nominibus. Et hæc est pri-
ma earum accessio ad monumentum, quæ ab euangelistis est expressa. nam & aliā tan-
gunt, orto iam sole. Et in illo primo ad monumentū accessu, Maria Magdalene, eadē
quæ prius, quæ & unica est euangelica Maria Magdalene, id est in euangelij hoc no-

144

Matth. 28.
Marci. 16.
Lucæ. 24.

mine nuncupata, uidit lapidem sublatum à monumento. De quo lapide dicit euangelista, qui fuerat aduolutus ad ostium monumenti: & ex Matthæo sigillatus præstis permissione adhibitis custodibus. Et introiuit ex Luca. Et etiam aspectibus angelorum & ipsa & sociæ eius fuerunt territæ, annunciantium dominum resurrexisse. Ipsa uero, quia non reperit corpus domini in monumento (quod hic ait Ioannes) magis credidit sublatum. Currit ergo & uenit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat IESVS, & dicit illis: Tulerunt dominum de monumento, & ad alium discipulum, ubi posuerunt eum. Alius discipulus quem amabat IESVS, Ioannes erat, ut & iam dictum est, Quod si IESVS eum amabat, quis dubitat quin ipse uicissim IESVM amaret: Certè post uirginem matrem, nullum alium arbitror, ipso diuinæ charitatis fuisse capax. Parum est quod quis amat IESVM: at maximum, quod IESVS quempiam amat. Amor IESV quo aliquem amat, lux in sole, sed in infinito sole: amor uero quo quis amat etiam ipsum IESVM, lux solis in oculi capacitate, & finita quidam capacitate. Maximum ergo erat, quod Ioannes dicebat, Quæ diligebat IESVS: per exiguum autem fuisset, si dixisset: Et alius discipulus qui amabat IESVM. Et Petrus & Ioannes audita Maria Magdalena, nuncio illo permoti, & quod illa dicebat dominum è monumento sublatum: & quod insuper ex Luca, illa, aut comites eius dicebant se uisionem angelorum uidisse, qui dicebant eum uiuere, celeri cursu uenerunt ad monumentum: sed utriusque simul currētibus, præcurrit Ioannes, & prior uenit ad monumentum, id est ad tugurium, ædiculam, et septum quo claudebatur sepulchrum: et ostio aperto (nam lapidem, quo clausum fuerat, in aduentu suo excusserat angelus, deturbatis custodibus, & statim ob angeli aduentum, terrificam lapidis reuolutionem & terræmotum, ubi ex stupore ad se redierunt, ut uerisimile est, fugientibus) Ioannes inclinauit caput in domunculam, & uidit linteamina posita: plenarium tamen ingressum distulit dum uenisset Petrus. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum. Et uidit linteamina posita & sudarium, quod fuerat super caput eius: non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in unum locum. Hic historię locus, clarus est, neque ulla expositione eget. Linteamen primum, id est in quo ponebantur unguenta, & quod corpori inuncto proximè adhærebat: aliud linteamen externum erat, quod in stitis circa corpus instar sedentis in sepulchro collocatum, quasi ad resurrectionem paratum, ligari solebat. Sudarium autem, aliud linteamē erat complicatum, capiti superpositum, quasi foret ad expectatam, & imminentem resurrectionem, indumentum. Hic modus erat sepeliendi Iudæorum, & maximè pharisæorum, qui resurrectionem mortuorum credebant, & hunc sepeliendi modum pro resurrectionis symbolo habebant. Ligauerunt eum (inquit superiori numero euangelista) linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Illa ergo linteamina erant de quibus & Lucas meminit, sed sudarium non expressit: quod hic facit Ioannes. nam & Petrus (ut ait) uidit sudarium quod fuerat super caput eius positum: non cum linteaminibus, sed separatim inuolutum in unum locum. Tunc ergo cum Petrus ingressus est domunculam illam sepulchri, introiuit & ille discipulus qui uenerat prior ad monumentum, & uidit. Quid uidit? Quicquid uidit Petrus. Et credidit. Quid credidit? Quod Maria Magdalene dixerat, è monumento sublatum dominum. nam eius quod ex Luca quædam dixerant angelos sibi dixisse dominum uiuere, nullum ipsis apparebat argumentum. Credidit ergo, Cui: Mariæ, sed adhuc sine fide mansit, similiter & Petrus. Et illius infidelitatis, suam & Petri ignorantiam fuisse causam asserit, dicēs: Nondum enim sciebant scripturam, quia oportuit eum à mortuis resurgere. Nondum certè nouerant, neque ueterem scripturam, quæ

psal. 76. dicit: Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo, neque nouam, quam scripserat uita nostra, mundi salus, CHRISTVS dominus: non in membranæ animalis mortui, non in charta papyracea, sed in cordibus ipsorum, Cuius rei Mat-

thaus

thæus testis est, apud quē capite uigesimo dicit dominus: Filius hominis tradet̄ p̄ri-
cipibus sacerdotum & scribis, & condemnabunt eum morte. Et subdit: Et tertia die
resurget. Et frequenter alibi. Similiter & alij euangelistæ. Sed nondum datus erat sen-
sus scripturarum, ne quis putet se suo sensu diuinas scripturas intelligere, siue uete-
res, siue nouas, sed solo sensu qui à deo datur. quis enim est melior apostolis? Et sub-
dit: Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Non ad deum abierunt, quia sine
fide, sed ad semetipsos, ad suum sensum: sicut & sine fide uenerant, & corpore cucur-
rerant non spiritu, & in tenebris non in luce CHRISTI: ut & prius Maria Magdalene
& sociæ eius. Attamen Maria Magdalene, prior illis in luce curret, & oriatur ei lux.
» Quod subdit Ioannes, dicens. ¶ Maria autem stabat ad monumētum foris, plorans. 145
» Dum ergo fleret, inclinauit se & prospexit in monumētum, & uidit duos angelos in
» albis sedentes: unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus IESV.
» Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerūt dominum meum, & nescio
» ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & uidit IESVM stan-
» tem, & non sciebat quia IESVS est. Dicit ei IESVS: Mulier quid ploras? Quem quæ-
» ris? Illa existimās, quia hortolanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicitō mi-
» hi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei IESVS: Maria. Conuersa illa, dixit eis:
» Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei IESVS: Noli me tangere. Nondū enim ascendi
» ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrem me-
» um, & patrem uestrum: deum meum, & deū uestrū. Venit Maria Magdalene annun-
» cians discipulis, quia uidi dominū, & hæc dixit mihi. ¶ Maria stabat foris, quia domi-
» nus suus nō erat in monumento, sed foris. Et plorabat ob eius absentiam, quæ ut domi-
» num suū, ut liberatorem suum à crudelissima necessitate septem dæmoniorum, ama-
» bat, eius desyderādo præsentiam, qui nusquā nō præsens erat. Et dum fleret, inclinauit
» se & prospexit in monumentum. Cum foris staret plorans, inclinauit se, ut & prius Io-
» annes, & in memoriā magistri prospexit in monumentum, id est in locum ubi posi-
» tus fuerat dominus: ex ipso etiā prospectu loci, materiam lachrymarum quærens &
» acquirens. Et uidit duos angelos in albis sedentes: unum ad caput, & unum ad pedes,
» ubi positum fuerat corpus IESV: siue ut Ioannes habet ὅπου ἔθηκαν τὸ σῶμα τοῦ ἰησοῦ,
» ubi posuerant corpus IESV, Ioseph scilicet & Nicodemus. Vnde interpres potius di-
» cere debuit, positum fuerat, quàm positum erat: non enim tunc ibi corpus IESV posi-
» tum erat, quod iam gloriosè surrexerat, sed positum fuerat. Hæc solitaria erat, & sic ui-
» dit angelos. Aliæ autem mulieres, aliter uiderunt, siue in primo, siue in secūdo ad mo-
» numentum accessu. Hic autem Mariæ Magdalene, secundus fuit qui ex euangelij in-
» telligi possit, accessus. Et uidit duos illos angelos intra illam sepulchri ædiculam seden-
» tes: unum ubi caput domini IESV erectum steterat, & alterū ubi pedes collocati fue-
» rant. Et uidit eos in uestibus albis: ut quæ angelos passa fuerat impuros, bonos cerne-
» ret in habitu puritatis. Quid enim aliud albor, quàm puritatem designat? Et dicunt
» ei: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt dominum meum, & nescio ubi po-
» suerunt eum. Cum dicebant angeli, Mulier quid ploras? Et apud Lucam, Quid quæ-
» ritis: nequaquam per ignorantiam id quærebant: sed innuebant, isti quidem quod nō
» erat sic plorandum, illis autem quod non erat sic corpus exanime quærendum. Ista ue-
» ro causam sui luctus aperit, quæ & falsa erat, & ex defectu fidei proueniens, dicens:
» Quia tulerunt dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. Id, Tulerunt dominū
» meum: falsum erat, & sine fide. Et qui tulerūt: Vt sua, sed falsò, ferebat opinio, Iudæi.
» At cum dicit, Et nescio ubi posuerunt eum: id uerū est quod nesciret, quia nusquā po-
» suerāt, etsi falsò supposebat quod à monumēto alicubi alibi posuerāt. Et nō multum
» hæsit sermoni angelorū, qui ei innuebant oppositū eius quod dixerat, & quasi cœle-
» stes excubitores, & fortes si qui auferre uoluissent, custodes, se manifestabant: seden-

tes unus ad caput, & alter ad pedes, ubi Ioseph & Nicodemus posuerant corpus: ut uel sic illi subindicarent, quod Iudæi non tulerant dominū, quod nusquā aliō transulerant, perinde ac si dicerent: Quomodo nobis assidentibus & præsentibus, tollere potuissent? Cæterū ubi ea quæ dicta sunt, respondit angelis: cōuersa est retrorsum, id est à cōspectu sepulchri & angelorū cōuersa est ad hortū. Et uidit IESVM stātem, & nesciebat quod IESVS est. Dicit ei IESVS: Mulier quid ploras? Quid quæris? Fide carebat, ideo uisum IESVM non agnouit. Fide enim IESVS cognoscitur. Aliæ mulieres, quæ orto sole ex Marco iterum uisitauerunt monumentum, quia fidem prius habuerant, quod ostendit magnum earum gaudium ex Matthæo, uisum dominū agnouerūt: nam fides est, quæ reuelat oculos, & facit cognoscere deum. Et cum dominus ex modo interrogandi, quo & angeli uisi fuerant, ploratū ex fidei defectu Mariæ Magdalenes argueret (non enim bene plorat, qui & falsa opinione, & deficiente fide plorat) illa nihilominus in ignorātia perseverans, existimabat ipsum hortolanum esse. Et dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, & ego eum tollam. *Matth. 13.* **Causam sui luctus aperit ut & angelis, quæ cum fide stare non poterat. Verum cum existimauit eum hortolanū esse, id non omnino malè. Nam cœlestis hortolanus erat, & uniuersi agricola. De quo apud Matthæum: Ecce exiit qui semināt, seminare. Sed in hoc malè, quod terrenum existimabat, sicuti & terrenam de ipso habebat cogitationem. Porrò quod dicebat: Domine si tu sustulisti eū, dicito mihi: opinabatur eū scire quæ quæreret, & hæc recta fuit opinio: quia ipse nō ut ignorās interrogauerat, sed ut causam ploratus improbens. Sciebat enim quem ipsa quærebat, sed ipsa nesciebat quid quærebat: quandoquidem nihil erat quod quærebat, quid enim id quod falsum est, esse possit? Sustulerat tamen ipse, & nullus alius, corpus quod ipsa petebat, & è sepulchro asportauerat: sed non tale, quale ipsa putabat ac petebat, nam uiuum è sepulchro asportauerat, portabat, & portabit in æternum: ipsa uero mortuum petebat. Et ad quid expressit, dicens: Et ego eum tollam? Et ad quid uolebat eum tollere? Procul dubio ut collocaret eum in illo aut alio sepulchro, & amicos, & amicas inuitaret, quæ illi abundè lachrymas & unguenta expenderent: ut his fieri solebat, qui à charis amicis certos dies plorabantur. Sed licet dictum ei fuisset, quod petebat, ubinam scilicet plusquā sacrum illud corpus, & plusquā sanctū positum erat (positū autē erat ad perpetuū animæ uinculum diuinitati semper unitæ, cui diuinitati & ipsum erat semper unitum) non erat tamen suum illud tollere, sed ne tangere quidem, quod sequentia manifestabunt. Hæc ubi dixit, quemadmodum prius se auerterat ab angelis, ita tunc quoque ab eo quem putauit illius horti cultorem, se auertit. At IESVS uolens eam illuminare, quæ nunquam ex se illuminari potuisset, reuocauit ad se, auersam, quid enim aliud fidei defectus facit, quàm auersionem à deo? Et proprio nomine eā cōpellans, cognitionis lumen ei infudit. Et dixit ei IESVS: Maria. Consueto more eam uocauit. Et illa uocata à deo, continuo se & uocantem cognouit (perdita enim erat, & deum perdidit: at uocatio dei omnes saluat, & deum inuenire facit) & conuersa dicit: Rabi boni, quod dicitur magister mi. Ecce quomodo uocatio dei illuminat, cōuertit, & deū inuenire facit, & cognoscere eum solum esse fidei magistrum. Et continuo uoluit, nō (quod dixerat) tollere dominum suum repertum, sed tenere & osculari pedes eius: quod ei tardè credulæ non permisit dominus, quod nihilofecius permisit socijs illius citius credentibus. nec ab re: magis enim purgat gaudiū in fide, quàm omnes lachrymæ mundi sine fide effusæ, aut cum mala fide. Et dicit ei: Noli me tangere. Inter mulieres illas, nulla legitur hac perseverantius resurrectionis incredula: ut inter apostolos nullus Thoma. Sed hæc prima uidit dominum, sed tangere prohibita est: Thomas, ultimus, & tangere iussus est: ne quis credat Mariam suo merito primam uidisse dominū. Hæc sola fuit dei benignitas, ut cum ea uideretur lætari (quæ ex tanta pertinacia, sic**

cia, sic demum suaſa erat, ut etiam apoſtoliſ ſuaderet dominum ſurrexiſſe: quem admo- dum & prius ſuaſerat, eum non ſurrexiſſe, ſed ſublatur, unde & illi lachryma) & in op- poſitam deueniſſe ſententiã: ij ad quos mittebatur, de reſurrectionis ueritate dubitare non poſſent, ut neq; de reſumpti corporis ueritate poſt teſtimonium Thomã, poſte- riores. Et hanc fecit dominus ad apoſtolos nunciã, dicens ei: Nondum enim aſcen- di ad patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Aſcendo ad patrẽ meũ, & patrem ueſtrum: deum meum, & deum ueſtrum. Particula hæc, Nondũ enim aſcẽ di ad patrem meum: per parentheſin legenda uidetur, ut non id quod præcedit re- ſpiciat (non enim reddere uidetur cauſam huius, Noli me tangere) ſed id potiùs, Dic eis, Aſcendo ad patrem meum. Et id Aſcendo, certitudinem præſentis, ac iam exiſten- tis habet, & intelligentiã futuri, Aſcendam. Et quare id nunciatura erat: Nonne CHRISTVS fuerat apud patrem, poſtquam dixit, In manus tuas commẽdo ſpiritum meum: & iuxta promiſſionem ad exauditum latronem factã, Hodie mecum eris in paradifo: Immo ſemper erat apud patrem, ſed de aſcenſione corporali in cœlum, quã ſubinde quadrageſima die completurus erat, loquebatur. Dixerat autem eis frequen- ter, Vado ad patrem, Vado ad eum qui miſit me. Ne ergo crederent id eſſe impletũ, miſit nunciã, quã diceret id nondum eſſe adimpletum. De tribus uoluit eos domi- nus fide præmunire: de uiuifica morte, de uictorioſa reſurrectione, & de glorioſa ſua ad cœlos aſcenſione. Et quod fratres eſſet eos nuncupaturus, annuncians eis patrẽ, quod eſt nomen dilectionis & conſanguinitatis, quia homo erat propter homines, di- xit propheta in ſpiritu, loquens in perſona eius, pſalmo uigeſimo primo: Narrabo no- men tuum fratribus meis. Quod facit, dicendo: Aſcendo ad patrem meum, & patrẽ ueſtrum: deum meum, & deum ueſtrum. Aſcendo ad patrem meum, per naturã & eſſentiam: & patrem ueſtrum, per adoptionem & gratiã, deum meum, per anti- quam generationem & æternã: & deum ueſtrum, per nouã creationem & tem- poraneã, & utrorunq; per gloriã: quia pater, gloria filij per comprehenſionis im- menſitatem: cæterorum autem per gloriã incomprehenſibilitatem, ſed ſecundum cur- ſusque captum comprehenſibilitatem. Nam ſolus filius, & quod in diuinitate cum eo eſt eiufdem naturã, ſupra omnem comprehenſibilitatem & tota incomprehenſibili comprehenſibilitate patrem nouit: nam ut infinitus eſt, & infinite. Quod ergo patrẽ, deum ſuum nominat, in æqualitate naturã, æternã ſuã originis principiũ honorat. Quod & uult ab hominibus, fidelibus ſuis ſuo modo fieri. Et alibi maiorem ſe appel- lar, aut formã ſerui agnoſcens, aut in forma dei paternã præferens originem, cũ in hac forma utriuſq; ſit æqualis honor, indiuiſa gloria, omnipotens, æqua, eademq; potestas. Vbi autem dominus uerba illa Mariã Magdalenã locutus eſt, credula nunciã uit apoſtoliſ. Quorum (quis dubitat) nonnulli ut incredulam nouerant, ſic credula facile crediderunt, aut ad credendum melius fuerunt affecti, ea dicente: Vidi domi- num, & hæc dixit mihi, Hæc ſcilicet quã dominus iniunxerat ipſi dicenda. Sed dices: Quomodo crediderunt? cum Lucas dicat: Et reſeſſã à monumento nunciãuerunt hæc omnia illis undecim, & cæteris omnibus. Erat autem Mariã Magdalene, & Ioan- na, & Mariã Iacobi, & cæterã quã cum eis erant, quã dicebant ad apoſtolos hæc. Et uiſa ſunt ante illos, ſicut deliramenta uerba iſta, & non crediderunt illis. Id fanẽ in pri- mo Mariã Magdalenã acceſſu ad monumentum, factum eſt: nõ in hoc ſecũdo: quod indicat Lucas, ſubdens: Petrus autem ſurgens cucurrit ad monumentum. Et tunc Mariã Magdalene non credebat, ſed potiùs ex Ioanne aſſeuerabat dominum è mo- numento ſublatur: adeo ut in ſuã ſententiã, immo potiùs in ſuũ errorem, tra- xerit Petrum & Ioannem. Sed ut primo illos ſic traxit, ſic ſecundo, ſi non perſua- ſit, adiuuit tamen ad poſtea citius, faciliuſq; credendum. Nam ex Luca, etſi prius ui- diſſent incredulam, & tunc (licet difficulter) credulam: nondum tamen crediderunt,

Luce. 24.

illo dicente: Surgens autem IESVS mane prima sabbati: siue (ut Marcus habet) *ἀναστὰς δὲ πρῶτῃ σαββάτῳ*, Cum surrexisset autem mane prima sabbati, apparuit primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat septem dæmonia. Illa uadens nunciauit ijs, qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus. Et illi audientes, quia uiueret, & uisus esset ab ea, non crediderunt. Vides ne hic luctus & fletus, quos defectus fidei pariebat? Et quod, ut de Thoma dominus dixit: Quia uidisti me Thoma, credidisti: sic & de Magdalena illa dici potuit, quia uidisti me, credidisti: quemadmodum & ipsa fatebatur, dicens: Vidi dominum. Neque enim angelis credula esse potuit, quod arbitror diuina dispensatione factum fuisse, ut de resurrectione eius firmiter fides haberetur. Sic & de maximo fidelium persecutore, maximum fecit fidei præconem: ut & fides eius haberetur certior, & omnia noscerentur se solo indultore haberi posse, tam in ijs qui citò quàm qui tardè fidem suam admittunt. Et hoc de Magdalena factum, apertius expressit Ioannes quàm Marcus, cæteri uero suppresserunt. Nunc autem & aliud subdit signum,

146 " quod etiam tangit Lucas: sed hic narrat quæ Lucas dicere omisit, dicens. ¶ Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum: uenit IESVS, & stetit in medio, & dixit eis: Pax uobis. Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli uiso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax uobis. Sicut misit me pater, & ego mitto uos. Hæc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritum sanctum. Quorum remisistis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. ¶ Cum dicit, Cum ergo sero esset die illo una sabbatorum: sero quo secunda dies post magnum sabbatum inchoabatur, hic intelligitur. Sex enim dies, diem azymorum sequentes, etiã sabbata dicebantur, cū ex lege essent celebres: & tunc quoque quarta dies à die passionis, id est à die paschæ, incipiebat. Sed & id factum est ea uespera, qua peregrini ex Emmao ad undecim redierunt: quod proculdubio finita die dominica, in ea uespera, qua coepit secunda dies post magnum sabbatum, accidit. Et illis aduentantibus, undecim apostoli erant Hierosolymis in uno loco congregati. Quare & Thomas cum eis. De qua res sic scribit Marcus: Post hæc autem duobus ex his ambulantis, ostensus est in alia effigie, euntibus in uillam: & illi euntes nunciauerunt cæteris, nec illis crediderunt. Et

Marci. 16. Lucas sic: Et surgentes eadem hora, regressi sunt in Hierusalem, & inuenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes quod surrexit dominus uerè, & apparuit Simoni. At dices: Hæc multum diuersa sunt in Marco, nec illis crediderunt: & in Luca, Inuenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes quod surrexit dominus uerè. Nam si dicebāt, Surrexit dominus uerè: ergo credebāt dominum surrexisse. At Marcus dixit: Non crediderunt. Nos imus inficias Marcum dixisse, quod non crediderunt, aut quod nō crediderunt dominum surrexisse: etsi dixerit, Nec illis crediderunt, ut subaudias, quod dominus ambulauerit cum eis in uia, & tam longum sermonem miscuerit cum ipsis, & in pandochio discubuerit. Et hæc causa forsitan putabitur, quod fortè illo tempore apparuit Simoni, etsi crederent (non tamen omnes: nã Thomas non credebat) dominum surrexisse à mortuis. Sed nōdum intelligebant dominum corporaliter simul & apud Simonem, & apud peregrinos potuisse esse: quod erat magnum diuinitatis ipsius argumentum. Qui ubique est diuine, & etiã corporaliter ubicunque uult. Quod etsi sensus, ratio, intelligentia non capit: id tamen in lumine fidei est sole illustrius. Nam pone in eodem temporis articulo sacramentum coelestis panis & calicis benedictionis esse in India, in Africa, in Europa, & in eisdem in innumeris si placet, locis: & uidebis dominum infallibili luce fidei corporaliter simul esse in India, in Africa, in Europa, & in qualibet harum plagarum, in quotquot placuerit locis. Et quis negabit, cū & hic, & istic, & illic corporaliter simul sit, eū si uoluerit, simul ubique & hic, & istic, & illic corporaliter apparere, eodē uel uarijs modis, utcūque ipsi placitum fuerit.

fuerit: Sed quādo dominus post apparitionē peregrinis factā, & mutua cū illis colloquia, nocte uenit: tūc ex Ioanne abscesserat Thomas. Et id diuina quidē dispensatiōe factū, quis ambigat: ut omnium pertinacior discredēdo, postmodū credulus, fieret ceteris credibilior. Ergo dominus noster illa nocte uenit ad discipulos, & eos qui erāt pariter cum ipsis, ianuis clausis, aliud diuini corporis ostendens signū: nimirū dotē corporum ex resurrectione gloriosorū, quam filij resurrectionis ab ipso, in ipso, & propter ipsum sunt percepturi: quam gloriā in suo corpore primum manifestauit, qd' ex materiali, crasso, & occupate effectū est spirituale, subtile, & plenū absq; occupatiōe: ut lux plena est, & nō occupat, sed collata ad corpus gloriosum, crassa est: ut quæ aperturis, & rimis obturatis opaca loca intrare nō possit. Omne corpus, coelū, terra, lapis, ferrū sic est ad corpus gloriosum, ut ad lumē translucidus aēr, translucidū ue uitrū: quinimo corpus gloriosum sine cōparatione, ad omne corpus subtilius est, quā lumē ad quodcūq; perspicuū. Quod innuit per id quod dicitur: Cū ergo sero esset die illa una sabbatorū, & fores essent clausæ, ubi erāt discipuli cōgregati propter metū Iudæorū, uenit IESVS, & stetit in medio. Et ex Luca ipsi cū nō intelligerēt immortalis corporis donū, cōturbati fuerūt, existimātes se spiritū uidere. Spirituū enim etiā hęc natura est, spiritualitas, subtilitas, & (ut ita dicam) inoccupantia. Stetit ergo in medio, & dicit eis: Pax uobis. Et cū hoc dixisset, ostēdit eis manus & latus. Hoc fecit, ut ipsum agnoscerēt, & signa suæ redemptionis intelligerēt: & fidē, sine qua saluari nō poterāt, sibi cōpararēt. Gaudisi sunt ergo discipuli uiso domino. Hoc gaudiū, fidei effectus est pariter & signū: ut alacritas hominis sani, effectus sanitatis pariter & signū. Dicit ergo eis iterū: Pax uobis. Sēper hic de pace CHRISTI, nō quomodo mundus dat, fuit illis intelligendū. Sed primo loco, pax fuit saluatoria, præparatoria, et sedatoria: secundo uero loco, cōfirmatoria, ut missi nō turbarent, neq; formidarēt: quæ in aduētū spiritus sancti fuit cōsummata. Quod intelligit per id quod subditur: Sicut misit me pater, et ego mitto uos. Pater misit eū, ut omnium sub se, ut missus sub mittēte, operaret salutē: sic & ipse misit discipulos, ut omnium sub se operarentur salutem, ut missi sub mittente. Misus uerba patris sui locutus, nihil uerbis patris adiecit aut detraxit: sic & isti missi, uerba CHRISTI locuti sunt, nullo addito, detractoue. Quare si qui addunt aut detrahūt, nō sunt missi ab eo. Hęc cū dixisset, insufflauit, & dicit eis: Accipite spiritū sanctum. Hęc insufflatio, quæ est spiritus emissio, indicium est qd' spiritus sanctus ab eo ad nos procedit, progreditur, aduenit. Quod id innuit, Accipite spiritū sanctū. Pro æterna tamen illa spiratione, etsi minus huius loci intelligentiæ accommoda uideatur, qui uolet, accipiat: peperit certē hic sensus longā altercationē, cum ea significatio sit humano sensu, ac humana ratione incōprehensibilis. Quis enim generationē filij, quis etiā spirationē illam spiritus enarrabit: & ad quid acceperūt tunc spiritū sanctū: Nūquid acceperūt illū, ut paracletū & consolatorē, ad linguas, ad prophetias, ad interpretationes, ad abdita cordiū cognoscenda, ad flammantē & incōcussibilem charitatē: Nōdum certē, sed spiritū ad remittēda peccata. Quod aperit dominus, cū subiūgit: Quorū remiseritis peccata, remittuntur eis: et quorū retinueritis, retenta sunt. Sed quomodo remittentur, nisi cognoscantur: Quomodo cognoscantur, nisi peccata sua homines cōfiteantur: Ergo cū hęc ait dominus, cōfessionem peccatorū faciendā insinuat. Est ergo peccatorū manifestatio, iuris diuini. Sed quibus fieri debet: Certē ijs quibus dixit: Accipite spiritū sanctum. & cōtinuò subiunxit: Quorū remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorū retinueritis, retenta sunt. Oportet ergo spiritū CHRISTI accipere, ad remittenda aut retinenda peccata: & haud scio quæ peccata spiritus CHRISTI retineri uelit, nisi peccata infidelitatis, quibus annexa est, ut plurimū in deū blasphemia: quale erat scribarum & pharisæorū. nam accedentē ad deū, fidem habere oportet: quæ si perfecta sit, & plenē quis in deū fidat, nulla uult retineri peccata, nam si credit, & perfectē fidit, odire non

potest. quis enim fidit ei quod odit? qui aut eiusmodi est, amat: credenti aut, fidet, amari, id est perfectam fidem habenti, nullum uult spiritus dei bonus peccatum esse retinendum: imò arbitror quod si angeli apostatae, quibus peccata retinetur, possent fidem illam, perfectam dico, habere, non retinerentur eis à deo, sed remitterentur peccata: credunt enim, sed non fidunt. ideo fidem illam non habent, & minime amant, sed odiunt: & peccata eorum, sunt in spiritum sanctum peccata, quae non remittuntur. Fides etiam à fidendo dicta uidetur. Et quid est fidere, nisi bonitatis alicuius omnino se committere, nisi in eo plenissime sperare? Haec electorum fides, cui spiritus sanctus nihil uult esse retinendum. Igitur si quis non credat dominum esse filium dei, esse crucifixum, esse uerè passum pro omnium salute: si non credat carnis resurrectionem, animarum immortalitatem, uitam aeternam: ut Marcion, & alij plerique haeretici: et si illa confiteatur, retinetur tamen & non remittuntur, haec sunt enim quae retinere iubentur. nam quis remittere possit sine fide? quis permittere, ut quis perpetuo deo sit infidelis? Fidem autem habentem omnia remissibilia sunt, & soli tali remissibilia. Ergo aliter tunc dominus dedit spiritum apostolis, aliter postea quinquagesimo ferme die. Et uterque modus mundo fuit necessarius. Fidelibus primus modus, necessarius: secundus, non usque adeo. Ideo datum spiritus sancti donum in remissionem peccatorum, credo nunquam ablatum, neque auferendum usque ad diem nouissimum: licet utendi modus uarijs uarijs sit. Quod hic articulus fidei testatur, remissionem peccatorum: et si secundus modus fuerit ablatum, CHRISTI tamen est, quando uolet, & spiritum in mundo, secundo modo dare, fiat uoluntas eius semper. Spiritus CHRISTI in se unus est, & in donis multiplex. Et aliter dedit apostolis spiritum remissionis peccatorum, aliter spiritum intelligentiae scripturarum: his enim duobus modis dedit apostolis suis ante ascensum suum in caelum: & tertio modo dedit in die pentecostes, quando dedit paraclitum, id est spiritum consolatorium. Sed cum dominus sic se apostolis mirifice insinuauit, & dedit eis spiritum sanctum, scilicet remissionis peccatorum: tunc Thomas non aderat, dicente Ioanne. ¶ Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando uenit IESVS. Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus dominum. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit IESVS ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: Pax uobis. Deinde dicit Thomae: Infer digitum tuum huc, & uide manus meas, & asser manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, & dixit: Dominus meus & deus meus. Dicit ei IESVS: Quia uidisti me Thomas, credidisti. Beati qui non uiderunt, & crediderunt. ¶ Thomas Hebraice, Graece Didymus, Latine Gemellus appellatur. Didymus dico, ut secundum poetas Castor & Pollux Didymi, id est gemelli dicebantur: et secundum ueritatis historiam Iacob & Esau Didymi, & uterque Didymus. Sic & ille, Thomas & Didymus dictus est: non quod gemino fuerit animo, nunc incredulo, postea credulo, sicut & omnes fuerunt apostoli, nisi iuxta Nazaraeorum euangelium (quod citat Hieronymus) Iacobum fratrem domini ab incredulitate excipias. Dixerunt ergo Thomae alij discipuli: Vidimus dominum. Ille autem dixit eis: Nisi uidero in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Haec est Thomae ferme obstinata infidelitas. Et quare sic erat obstinatus? Quia diuina dispensatione, ad tempus sibi ipsi derelictus erat: ut deus bonitatem suam amplius manifestaret ad aliorum salutem, & ad infundendam Thomae altiore fidem. non enim pro uoluntate nostra, sed pro dei miseratione, fideles sumus. Magnus est si non reluctamur fidem infundenti, quod faciebat Thomas, nolens persuasioni ulli acquiescere, neque tot testibus, Petro, Ioanni, Iacobo, & alijs quamplurimis, qui se certiores factos ex uisu & auditu credere dicebant. Sed quid fecit illa miseratrix, & infirmitas clementiae CHRISTI bonitas? Post dies octo, iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis, Venit IESVS ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis: Pax uobis.

Deinde

Deinde dicit Thomæ: Infer digitū tuū huc, & uide manus meas: & affer manū tuā, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Hæc fecit, qui semper nouit ex malis facere bona, siue ad iustitiā, siue ad misericordiā: ut suā eximiā manifestet bonitātē, & pro Thoma & pro posteris: sed maximè ad manifestandā misericordiā suā. Cætera quæ ostēderat alijs apostolis de magnifica dote spiritualitatis & subtilitatis corporis sui, ostēdit & Thomæ: at nō omnē corporis sui gloriā. nā umbra gloriæ, quā uiderāt Petrus, Iacobus, & Ioannes in monte sancto, hac, uisa est illis admirabilior: ut quæ fuerit illis ecstasica. Et si post resurrectiōis gloriā (ut in Matthæo ait dominus) iusti fulgebūt sicut sol in regno patris eorū: quāta erat corporis CHRISTI gloria, si eā manifestasset? Sed tūc id nō expediebat ad ueritatis corporis fidē cōprobandā: hæc autē est ipsum, corpus illud quod in uita habuerat, resumpsisse. Id quod omnibus in resurrectione accidet. nā ut uerbo dei omnia ex nihilo repētē prodierūt: ita etiā uerbo dei corporū substantia, quātuncunq; dissipata sit, dispersa, & in atomos diffusa, repētē in pristinum corpus formata prodibit. Omnes (inquit) qui in monumētis sunt, audiēt uocē filij dei. Et animæ, siue à summis cœlorū, siue ab imis abyssi, siue ab intermedijs receptaculis, eodē uerbo dei in priorū corporū cubilia reuertētur, & angelico ministerio ex omni loco repētē ad iudicē rapiētur (Simul rapiemur, inquit Paulus, cū illis in nubibus obuiā CHRISTO in aëra) hi ad gloriā, illi ad iudiciū, & quisq; in propria corporis sui ueritate. ut enī animæ nostræ, quæ fluxæ substantiæ nō est & dissipabilis, nihil perit: ita & corporū nostrorū secundū substantiā nihil unq; perit, etsi fluxum sit & dissipabile. Hoc uoluit ad nostrā instructionē mūdi saluator, occasione dubitationis Thomæ, per eundē plena fide suscepta nobis esse testatū. Quā dixit Thomæ: Infer digitū tuū huc, et uide manus meas: & affer manū tuā, & infer in latus meū. id totū respicit quod dixerat Thomas ijs, qui ipsi dicebant, Vidimus dominū: Nisi uidero in manibus eius fixurā clauorū, & mittā digitū meū in locū clauorū, & mittā manū meam in latus eius, nō credā. Qd' etsi latere credebat dominū, & eū absentē esse, aut etiā nūcūq; ob incredulitatē, quæ pectus suū urgebat: nequaquā tamē id eū latebat, quē nihil latere potest: neq; ipse aberat, qui nūcūq; nō adest: neq; usq; nō erat, qui ubiq; est, & id omne qd' uerē est. Ista omnis incredulus & qui peccat, nō credit. nā cū sit in tenebris, id deo tenebras esse putat, deumq; latere. Et hac infidelitatis nube diabolus mundū perdit. nam quis fur, quis adulter, fornicator aut immūdus, furaretur, fornicaretur, aut omnis fœditatis cœno se pollueret: si deū præsentem uideret in maiori lumine sua facta, & interna, & externa contuentē, quā si infinitæ circa ipsum accēssæ essent tedæ, ad ipsius detegendā iniustitiā, & reuelandā cōfusionem? Ergo quod Thomas secū mēte uoluebat, & mētis eius infidelitatē, quā uerbis aperiebat, solus in tenebris existēs, multa cū luce præfentes oculi CHRISTI uidebant, & aures diuinitatis eius audiebant. Et quis dubitat, Thomam & digitū suum (sic uolente CHRISTO) cōspectis IESU manibus, in fixurā clauorum intulisse, & manū suā in latus eius immisisse: ut si uisus exhibitū corporis, & auditus uerborū oris audiri soliti, & abdita Thomæ reuelantis, ad inducendā de uero corpore resumpto fidem nō suffecerant: uisus simul & auditus & tactus, eius rei fidē facerēt. At Thomas tãgendo, magis tactus est. nā tacto domini corpore, tactus est diuinitate: & impleta est pax, qua dominus, dum intraret, eos salutauerat, & impleta iussio, qua dixerat: Noli esse incredulus sed fidelis: quia ueræ fidei luce discussis totius infidelitatis tenebris, dixit: Dominus meus, & deus meus. Et ita eū uerē resurrexisse, & uerū corpus resumpsisse credidit. Et insuper, eū primus omniū apertē & dominū, & deum cōfessus est, nullus enim apostolorū ante eū, legitur dominū nostrū aperta confessione dixisse deū. Et cū dicebat, dominus meus: hæc nomenclatura nihil terreni dominij sapiebat, sed merè diuini, quod ille uellet eū esse dominū dominantium: & sic in Thoma iam fideli loquebatur spiritus patris, qui in ijs qui fideles sunt, loquitur subli-

Matth. 13.

1. Thess. 4.

mia. Et ut aperte saluatorem nostrū, deum testatus est: ita & dominus respōdendo, se deum esse confirmat. quando quidem cum acceptat ut fidelē, dicens: Quia uidisti me Thoma, credidisti. Beati qui non uiderunt, & crediderunt. Quia uidisti me, rimādo & manus, latus, & corporis mei ueritatem, credidisti: quod scilicet respondisti, nimirum me dominum & deum tuum esse. Beati qui me secundū corpus non uiderunt, & crediderūt me & dominum, & deum esse. Cæterum quod Thomas adiecit ad ista, dominus & deus, uidelicet meus: particula erat affectus, & magnæ fidei expressiua. Sic respēte spiritus CHRISTI operatur, ut prius in Magdalena, hic in Thoma, postea in Paulo: ut in ijs qui magis contrarij uidebantur, gloriosior CHRISTVS appareat. Paulus in Europa prædicauit, qui fuerat omnium maximus fidei persecutor: & seminata CHRISTI fides, cuius instrumentum fuit, adhuc perseuērat. Thomas Aethiopijs, qui fuerat omnium apostolorū maximè incredulus, & adhuc in sexagintaduobus regnis, fides CHRISTI, cuius propagandæ fuit instrumentum, perseuērat: & purius quidē (si uera sunt quæ referunt, qui illinc ad nos uenire solent) quàm in Europa, & nō in minore terræ plaga, quàm sit Europa. Illic thori casti & inuiolabiles, intestina bella nulla, iustitia integra: oēs quo ad terrena, sub uno principe & monarcha, quæ perpetuo ob insignem memoriā māuetudinis, & iustitiæ regis Hebraici Dauid, *δμωνύμως* Dauid appellant: & quo ad spiritualia, omnes sub uno uniuersali patriarcha, spirituali CHRISTI œconomō, quē ob memoriā Marci euangelistæ, qui eos ut & Thomas uisitauit, Ioānem Marcū appellāt: unde euāgelistam Marcum, Ioannem Marcum appellatum fuisse quidā conijciunt. Hæc narrant, qui illinc ad nos cōmigrant. Et qui hæc narrantes audiunt, quidni gaudeāt, audiēdo CHRISTVM illic apud Aethiopas & Indos coli, & euāgelium eius rutilare? Quidni etiā tristentur, quod hic ferme omnia negligentius, quàm illic geri uideātur? Restituat IESVS CHRISTVS cūctis gentibus, terris & nationibus, suæ fidei, sui cultus, suiq; euāgelij purū, sanctum, integrumq; nitore. Tūc autē partim impletū est id Sophoniæ: In igne zeli mei deuorabitur omnis terra: quia tunc reddā populis labiū electum, ut inuocent omnes nomē domini, & seruiant ei humero uno. De quo etiam in Luca, cap. 24. numero 203. diximus, ubi dictum est id, In igne zeli mei deuorabitur omnis terra: designare quod in igne spiritus sancti (qui est ardor fidei, charitatis, & nouæ legis) purgādum & absumēdum esset in ijs, qui puritatem legis nouæ erant admitturi, quicquid terrenum & carnale esset: quodq; illi ex terrenis & carnalibus, cœlestes atq; spirituales essent euasuri. De hoc autem igne zeli domini, Deuteronomij cap. 37. mentio fit, ubi sic habetur: Dominus de Sina uēnit, de Seir ortus est nobis, apparuit de mōte Pharan, & cum eo sanctorū milia. In dextera eius, ignea lex, dilexit populos. Dextera patris, CHRISTVS dominus: Lex ignea, lex amoris, lex gratiæ, lex ignis zeli domini, lex noua, lex spiritus, lex perfectæ libertatis. Et quomodo nō intelligeretur esse lex amoris, cum dicatur, Dilexit populos: nam & per eam dilectionē, quā habet in filio suo, dedit legē illā pater æternus omnibus gentibus, populis, nationibus: et in filio simili nobis, sed sine peccato, homine factō, diligit omnes populos. CHRISTVS est ratio dilectionis omniū, libertatis omnium, & salutis omniū. Et ad hoc ipsum ut dilectiōe filij dei omnes saluari possent, subdit per prophetiæ spiritū: Quia tunc reddā populis labiū electū, ut inuocent omnes nomen domini, & seruiant ei humero uno. Quodnā labiū? Nimirum labiū spiritus sancti, labium, loquelāq; apostolicā dono sancti spiritus apostolis & populis infusam. De quo in actis apostolicis dicitur: Nōne ecce omnes isti qui loquuntur, Galilæi sunt? Et quomodo nos audiuimus unusquisq; linguam nostrā, in qua nati sumus? Parthi & Medi & Elamitæ, & qui habitāt Mesopotamiā, Iudæam & Cappadociam, Pontū & Asiam, Phrygiā & Pamphylīam, Aegyptū, & partes Libyæ, quæ est circa Cyrenem, & aduenæ Romani: Iudæi quoq; & Profelyti, Cretes & Arabes, audiuimus eos loquentes nostris linguis

Sopho. 3.

Act. 2.

stris linguis

stris linguis magnalia dei. Sed & ex eisdē ca. 10. populi labiū electū susceperūt, ubi sic habetur: Adhuc loquēte Petro uerba hæc, cecidit spiritus sanctus super oēs, qui audiebāt uerbū. Et obstupuerūt ex circūcisione fideles, qui uenerāt cū Petro: quia & in natiōes gratia spiri⁹ facti effusa est. Audiebāt em̄ illos loquētes linguis, & magnificātes deū. Ecce labiū electū, labiū spiritus sancti redditū est apostolis, & insuper populis, tū per apostolos & discipulos, tū per seipfos: et Sophoniæ prophetia ex ordine cōpleta. Sed et de Aethiopibus et Indis, quos diuina sorte suscepit Thomas illustrādos, subdit Sophonias: Ultra flumina Aethiopiæ, inde supplices mei, filij disperforū meorū deferent munus mihi. Quinā dicūtur dispersi, nisi apostoli domini, qui in omnē terram ad annunciandū euāgelium pacis, uerbū dei altissimi, uerbum æternæ reconciliationis dispersi fuerūt: Qui filij eorū: nisi qui per eos CHRISTO domino fide adhæserūt, & filij dei facti sunt: Qui omnes detulerūt munera domino: fidē, spem, charitatem, et suas immaculatas animas. Et id factū est per Thomā, & alios apostolos in toto mūdo, & in omni natione. Porrò quales tūc futuri essent Christiani, declarat idē propheta: quia tunc omnis humana adinuentio casura erat. In die illa (inquit) nō cōfundēris super cunctis adinventionibus tuis, quibus præuaticata es in me. Pro superbia regnatura erat humilitas. Tunc (inquit) auferā de medio tui magniloquos superbiam. Tūc in omni loco populus dei, futurus erat pauper spiritu, & positurus totam fiduciam suā in domino. Ait enim: Et derelinquā in medio tui populū pauperē & egenū, & sperabūt in nomine domini. Et subdit qd' nō essent facturi iniquitatē, neq; locuturi mēdaciū, nec inueniēda esset in ore eorū lingua dolosa: sed pascerētur à domino. At quonā pastu, nisi doctrina uitæ æternæ: Et quiescerēt, in pace scilicet filij dei: & nullus esset qui eos, neq; in hac uita, neq; in altera exterreret: sed omnia illis plena essent laude spiritali & iubilatione, lætitia & perenni exultatione. Et hoc quia (inquit) Rex Israël dominus in medio tui, nō timebis malū ultra. Et rursus: Dominus deus tuus in medio tui, fortis, ipse saluabit. Et talis fuit populus Christianus, dispersis per uniuersum mūdum apostolis & discipulis. Et etiā quādocūq; erit populus euāgelicus, populus nō titulo tenus, sed re ipsa, & spiritu Christianus. Quod & iā factū est. Et licet id aliquādo interciderit, carne uincēte spiritū: adhuc tamē futurū est, fietq; cū cōplebitur quod in calce illius cap. adijcit idē Sophonias in persona dei hūc in modū loquēs: Dabo enim eos in nomen, & in laudē oibus populis terræ, cū cōuertero captiuitatē uestrā corā oculis uestris, dicit dominus. Quid est hic nomē, nisi nomē Christianū, sed secundū ueritatē & spiritū: Et quæ laus apud oēs populos terræ: nisi quæ est in uera unius dei cognitiōe, in unius solius uero cultu, cessante omni humana adinventione, & sola diuina uicente: Sed nimis longū esset, hāc prophetiā, quæ hic de Christianis habetur, tum qui fuerunt, tū qui sunt, tū qui futuri sunt, ad amussim enucleare: inter quos semper est CHRISTVS dominus, rex Israël, deus fortis, saluās eos. Utinam ergo id simus, quod dicimur. Sed cum dominus dixit, Beati qui nō uiderūt & crediderunt: hæc uerba iā factorū habent certitudinem, & omnis temporis intelligentiam. quia & qui præcesserāt & nō uiderant, sed crediderant, ut propheta, & ueteris legis iusti, beati, & qui tunc erant, credēbant autem etsi non uiderant, beati: & qui postea usq; ad cōsummationem mundi futuri erāt, & non erāt uisuri, attamē credituri, beati. Ergo si uolumus, etiam diuini oris prænuntiatione esse beati, credamus: tametsi non uiderimus, uisuri aliquando gloriosius quā Thomas, & Petrus, & Ioānes, & Iacobus, & reliqui apostoli, & beatissima etiā mulierum uirgo MARIA, quamuis etiā esset uerissima mater dei & carne, et spiritu, tūc unq; uiderint. Hæc fides, uerissima & certissima est, quam non homo, sed deus infundit. Si hāc habere possumus (possumus autē, si nos nihil posse intelligamus, sed deū oīa posse) ex uerbo CHRISTI, quod est ueritas, beati sumus. Et subdit Ioannes.

» **M**ulta quidē & alia signa fecit IESVS in conspectu discipulorū suorū, quæ nō

» sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia IESVS est filius dei:
 » & ut credentes, uitam habeatis in nomine eius. ¶ Signa quæ dicta sunt, fecit IESVS in
 cōspectu discipulorū suorū, in super & multa alia, quæ nō sunt in hoc euangelio, id est
 in ijs huius euangelij quæ præcellerunt, aut in ijs quæ sequuntur, quorū nonnulla etiā
 ab alijs euāgelistis memoriæ sunt prodita. Hæc autem quæ scripta sunt, neq; propter
 apostolos, neq; propter eos, qui tūc erāt & apostolos audiebāt (isti em̄ ex auditu uocis
 credebāt, id est præparabāt ad credendū, id perficiēte in auditu iterno, spiritu sancto)
 sed propter posteros, & nos ipsos ut credamus: ut sicut illi per uocē, sic & nos per scri
 pturā præparemur, ut spiritus sanctus in nobis secreta, internaꝝ operatione perficiat
 fidem. Quā fidem? Quod IESVS est filius dei, & quicquid nobis reliquit credēdum.
 Et ut credentes, uitā habeamus in nomine ipsius, in diuinitate eius, in ipso filio dei, qui
 ipse nomen suū est: credentes non propter nos, sed propter ipsum, & optantes uitam
 illā æternā, quæ maior est omni uitā, nō propter nos (quid enim sumus? Ex nihilo ni
 hil) sed propter ipsum qui est, qui uerē est, & qui est omne quod est, Nihil est, nisi bo
 num: ipse autē est omne bonū. Vt per ipsum, et cū ipso, non in nobis qui nihil sumus,
 nisi uanitas & inanitas, sed in spiritu suo qui replet omnia, laudemus, exaltemus, & glo
 rificemus patrē super bonū: quē per ipsum, & cum ipso, & spiritu sancto decet omnis
 honor, gloria & adoratio, in omnia & super omnia seculorum secula. Amen.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

149

Ostea manifestauit se iterum IESVS ad mare Tiberiadis.
 Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Tho
 mas qui dicitur Didymus, & Nathanaël qui erat à Cana
 Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis eius duo. Di
 cit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & 5
 nos tecum. Et exierunt & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil preudi
 derūt. Mane autē factō, stetit IESVS in litore: nō tamen cognouerūt discipu
 li quia IESVS est. Dicit ergo eis IESVS: Pueri, nunquid pulmentariū ha
 betis? Responderunt ei: Nō. Dixit eis: Mittite in dextrā nauigii rete, & in
 uenietis. Miserunt ergo, & iam non ualebant illud trahere præ multitudine 10
 piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat IESVS, Petro: Domi
 nus est. Simō Petrus cū audisset quia dominus est, tunica succinxit se (erat
 enim nudus) & misit se in mare. Alii autem discipuli nauigio uenerunt (nō
 enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahētes rete pisciū. Vt
 ergo descenderūt in terrā, uiderunt prunas positas, & piscem superpositum 15
 & panem. Dicit eis IESVS: Afferte de piscibus, quos prædidistis nūc. Ascē
 dit Simon Petrus, & traxit rete in terrā plenū magnis piscibus, centū quin
 quagintatribus. Et cū tanti essent, nō est scissum rete. Dicit eis IESVS: Ve
 nite, prædete. Et nemo audebat discumbētium interrogare eū, Tu quis es?
 scientes quia dominus est. Et uenit IESVS, & accepit panē & dabat eis, & 20
 piscē similiter. Hoc iā tertio manifestatus est IESVS discipulis suis, cum sur
 rexisset à mortuis. ¶ Cum ergo prandidissent, dicit Simoni Petro IESVS:
 150 Simō Ioānis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiā domine, Tu scis quia amo
 te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterū: Simon Ioānis diligis me? Ait
 illi: Etiā domine, Tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei 25
 tertio:

tertio: Simon Ioānis, amas me: Cōtristatus est Petrus, quia dixit ei tertio,
 amas me, & dixit ei: Domine, tu omnia scis, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pa
 151 scis oues meas. ¶ Amen amen dico tibi, cū esses iunior cingebas te, &ambu
 labas ubi uolebas: cū autē senueris, extends manus tuas, & alius te cinget, &
 30 ducet quò tu nō uis. Hoc autē dixit, significās qua morte clarificaturus esset
 deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. ¶ Cōuersus Petrus, uidit il
 152 lum discipulum quem diligebat IESVS, sequentē, qui & recubuit in cœna
 super pectus eius, & dixit: Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cum
 uidisset Petrus, dicit IESVS: Domine hic autē quid? Dicit ei IESVS: Sic eū
 35 uolo manere, donec ueniā, quid ad te? Tu me sequere. ¶ Exiuit ergo sermo
 iste inter fratres, quia discipulus ille nō moritur. Et nō dixit ei IESVS, Nō
 moritur: sed, Sic eū uolo manere donec ueniam, quid ad te? Hic est discipu
 lus ille, qui testimoniū perhibet de his, & scripsit hæc. Et scimus, quia uerū
 40 est testimoniū eius. Sunt autē & alia multa quæ fecit IESVS, quæ si scriban
 tur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi
 sunt, libros.

ANNOTATIONES BREUES XL. CIRCA LITERAM CAP. XXI.

1	IESVS		præfens,		& infra.
	* τοῖς μαθηταῖς	15	piscem	24	iterum
5	piscari. (pulis		ὀψάριον		πάλιν δεύτερον
	piscatum,		& infra.		rursum secundo
	ad piscandum	17	magnis piscibus	25	Paſce
6	tecum — Et		ἰχθύων μεγάλων		ποίμαινε
6	in nauī * εὐθύς	18	tanti		Rege
7	Mane autē * ἤδη		tot	25	agnos meos.
7	cognouerunt	19	discumbentium		τὰ πρόβατά μου
	ἤδρασαν		τῶν μαθητῶν		oues meas
	sciuerunt		discipulorum	27	tu scis
8	nunquid	20	uenit		συγγινώσκει
	num quod	20	accepit		tu cognoscis
9	Nō. * ὁ δὲ Ille autē	20	dabat	27	dicit ei * ἰησοῦς IESVS
9	dextram		ἔρχεται	29	ubi
	τὰ δεξιὰ μέρη		λαμβάνει		quò
	dextras partes		δίδωσι	30	ducet quò — tu
12	Simon * οὗν ergo		præsentia,	30	clarificaturus
12	tunica	21	Hoc iam tertio		δοξάσει
	τὸν ἐπενδύτην		τοῦτο ἤδη τρίτον		glorificaturus
	superindumento,		Hac iam tertia uice	31	Conuersus * δὲ autē
	pallio	23	Ioannis,	32	recubuit
13	nauigio		ἰωνᾶ		ἀνέπεσεν
	τῷ πλοιαρίῳ		Iona		recidit,
	diminutiuum		& infra.		procubuit
14	quasi	23	plus his?	33	tradet te?
	circiter		plus quàm hi		ὁ παραδιδούς
15	uiderunt	24	Paſce		qui tradit te
	βλέπουσιν		βόσκει	33	Hunc — ergo

34 Sic
ἵαπ
Si

& infra.
40 capere - posse
χαρῆσαι

capturum
40 scribendi sunt
scribendi forent

COMMENTARIUS IN CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

149

Liam manifestationem ponit Ioannes, dicens. ¶ Postea manifestauit se iterum IESVS ad mare Tiberiadis. Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Thomas qui dicitur Didymus, & Nathanaël qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecū. Et exierunt & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autē iā factō, stetit IESVS in litore: non tamen cognouerunt discipuli quia IESVS est. Dicit ergo eis IESVS: Pueri, nunquid pulmētarium habetis? Responderunt ei: Non. Dixit eis: Mittite in dextram nauigij rete, et inuenietis. Miserunt ergo, & iam nō ualebant illud trahere præ multitudine pisciū. Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat IESVS, Petro: Dominus est. Simon Petrus cum audisset, quia dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij autē discipuli nauigio uenerunt (nō enim longē erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete pisciū. Vt ergo descenderūt in terram, uiderunt prunas positas, & piscem superpositū & panem. Dicit eis IESVS: Afferte de piscibus, quos prendidistis nūc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terrā plenum magnis piscibus, centū quinquagintatribus. Et cum tantī essent, non est scissum rete. Dicit eis IESVS: Venite, prādetē. Et nemo audebat discentium interrogare eum, Tu quis es? sciētes quia dominus est. Et uenit IESVS, & accepit panem & dabat eis, & piscem similiter. Hoc iam tertio manifestatus est IESVS discipulis suis, cum surrexisset à mortuis. ¶ Simon Petrus nauem piscaturus conscendit, comitantibus ipsum Thoma qui dicitur Didymus, Nathanaele à Cana Galilææ, Iacobo & Ioanne filijs Zebedæi, & duobus alijs discipulis, numero septē. Tota nocte laborātes, nihil capiūt. Mane aduentate, stat IESVS in litore. Ignotus est. Iubet mitti rete in dextras partes nauigij. Mittūt, & fit & ingēs, & ingentiū pisciū captura, ut uix ipsi ualuissent rete in nauē trahere. Ioannes, ex mirando effectu dominum cognoscit. Petrus audiens, ependyte, id est super indumento, siue pallio succinctus, sese mittit in mare, & natando ad litus peruenit. Alij naue ueniunt, trahentes rete. Quare trahentes rete? quia non erant procul à terra. Id enim, Nō enim longē erant à terra: nequaquā quod præcedit respicere uidetur, sed quod sequitur: & ideo parenthesi concludendū. Et similis modus loquendi habetur capite præcedente, Nondum enim ascendī ad patrem meum. Vt autem descenderunt ad litus, uident prunas positas, et piscem superpositum, & panem. Iubet dominus de piscibus afferri. Ascendit Petrus in nauim. Trahit Petrus rete in terram plenum magnis piscibus, centum quinquagintatribus. Et cum tot essent, non est scissum rete. Vocat eos IESVS ad prandendum. Nemo, ut Ioannes habet, τῶν μαθητῶν, id est discipulorum interrogare audeat, Tu quis es? etsi scirent quod IESVS esset. Sed & ueluti codices habent, Nemo audebat discentium. Vnde sit, ut quod in nostris codicibus legitur, discumbētium pro discētium, id est discipulorum, corruptum sit. Adhuc non discubuisse, qui ne unum quidem uerbum loqui, interrogare uē ausi fuerāt. Et quod etiam nō discubuerint, ostendit id quod sequitur, Et uenit IESVS & accepit panem & dabat eis, & piscem similiter. Si enim discubuisse cum IESV, non subiungeretur, Et uenit IESVS. Venit ad eos IESVS, & ipso porrigente eis & panem & piscē, pransi sunt. Hæc tertia apparitio, ubi Ioānes affuit. Prima enim fuit post aduentum peregrinorū ex Emmao, quæ & Nicopolis dicitur, absente Thoma. Secunda, elapso octiduo, præsentē Thoma, in domo clausa, Tertia hic, ipsis existētibz in nauī, & è nauī descendenti

ui descendētibus, & prādentibus ipso porrigēte. De alijs autē apparitionibus, quibus nō interfuit Ioānes, hic nō loquitur: ut de ea qua apparuit Mariā Magdalenā, quam prius expressit, nam si illā cōprehenderet, hęc quam hic denarrat, esset quarta ab ipso memorata apparitio. Et de ea qua apparuit peregrinis eūtibus in Emmaum, et ea qua apparuit mulieribus, quæ pedes domini tenuere in uia, & similibus, nihil locutus est: quod alij sufficiēter expresserūt. Et hęc manifestatio, fuit ueritatis resurrectionis eius attestatio: ut oībus sensib⁹ uera cognoscereēt, uisu, auditu, affatu, gustu, tactu, et ad mysteriū quod deo cognitū est. Sed nōne mare, possit mundū significare? Nauis, ecclesiā: Piscatores, ecclesiā prāfectos: Septenarius numerus, dona spiritus sancti: Nox, CHRISTI absentia: Dies, eius fauorē & prāsentia: Rete, doctrinā: Dextræ nauigij partes, cōfugientes ad dei gratiā & misericordiā: Pisces, gentiū nationes: Quid quod nocte laborātes nihil prendiderunt: nisi qđ sine CHRISTO, & nō iubēte CHRISTO, frustra laborat omnis qui ædificat: Quid litus, nisi portus ad quē ex hoc mundo tendēmus: Quid terra, nisi terra uiuentiū, ubi solus CHRISTVS, & qui ad eū tendūt, alij fluctibus mūdi, magna fiducia & amore CHRISTI se cōmittentes, & adnatātes ad portū, ut Petrus: alij in ecclesia sese cōtinentes, & trahētes secū quotquot possunt ad portū, sequēdo eos qui ad nauigāt & adiuuāt: Quid rete nō scissum: nisi perseuerantis doctrinā integritas: CHRISTVS in principio ignotus, quia oriente die gratiæ suæ, secreto illabatur. Sed ex manifesto effectu, id est fructu uenientiū ad uerā doctrinā, cognoscitur: qui nō est piscatorū, sed CHRISTI faciētis fructus, qui facit mirabilia magna solus. Centū quinquagintatres magni pisces, tot saluandorū nationes. An nō ignis ille, & panis, & piscis, quæ non erāt terrena, sed nouæ creationis, pariter & prandiu illud, delicias nobis mōstrent, et pabulū cœleste aliquādo futurū in terra uiuentiū: Quid qđ nemo discipulorū audebat interrogare, Tu quis es: quod scirent quis esset nō interrogādo, nisi augustā illā reuerentiā, quæ erit in cœlo, quādo aderit omniū bonorū satietas, & omniū scientia, quæ ad dei laudē, gloriā & benedictionē pertinebunt, neq; amplius quicq; interrogare opus erit: Quid quod IESVS eos uocat, et ad uocatos uenit: nisi quod sola dei uocatio tendētes ad se saluat, & ad ipsos uocatos uenit: Quid quod ipse panē & piscē porrigit: nisi quod omnes in terra illa uiuentiū æternis alimonijs pascit ac satiat: Hoc sit, quod nobis eius gratia suggestū est, huius apparitionis domini mysteriū. Quo signo expleto, dominus interrogat Petrū, sic aperiēte Ioanne. **C**um 15 ergo prandissent, dixit Simoni Petro IESVS: Simon Iona, diligis me plus his: Dicit ei: Etiā domine, Tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterū: Simon Iona, diligis me. Ait illi: Etiā domine, Tu scis quia amo te. Dicit ei iterū: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simō Iona, amas me: Cōtristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, amas me. Et dicit ei: Domine, tu oīa nosti, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oues meas. **C**Primo interrogat dominus Petrū, dicēs: Simon Iona diligis me plus his: Petrus respōdet: Etiā domine, Tu scis quia amo te. Verū, si respōsionis Petri particula prima respicit id interrogatiōis domini, plus his, temeraria est: qā nō erat Petri, scire plus ne an min⁹ quā illi, diligeret eū. Et certū est dominū oēs dilexisse: sed magis expressisse amorē suū erga tres, Petrū, Iacobū, & Ioannē. Et quis ausit dicere, quod Petrus plus diligebat dominū quā Ioānes, quem dominus præ uirginea puritate, diuinitatis & charitatis uas sibi delectū cōsecrauit: adeo ut oīa scripta eius, diuinitatē & charitatem uberius, q̄ cæterorū scripta manifestissimē spirēt: Ergo id respōsionis Petri, Etiā domine: ad id quod sequitur, iungendū est, Tu scis, quia amo te. Adijcit dominus: Pasce agnos meos. Et pascere, est cibū præstare. Secūdo dominus idē interrogat quod pri⁹ Simon Iona, diligis me: Et respōdet Petrus idē quod pri⁹: Etiā domine, tu scis quia amo te. Et adijcit dominus rursus idē qđ pri⁹: Pasce agnos meos, id est rege, et pastore age, siue pastor esto agnorū meorū. Attamen, pasce, hic & illic nō idē uocabulū est:

sed illic ἠγάπησεν, hic ποίμαινε habet, quæ sunt uaria admodum uocabula. Tertio, interrogat eum dominus, penè idè quod prius, Simon Iona amas me? nã prius interrogãdo dixit ἀγαπᾷς, id est diligis; hic φιλεῖς, id est amas. at quodãmodo plus est diligere, quàm amare, si proprietatè uocabulorũ spectes. Et bis prius interrogati domino, Diligis me? Petrus semper minus respõdit, quàm petebat, Amo. Quia nõ de amore simplici, sed de amore, qui & dilectio erat, interrogabatur. honorauit tñ semper Petrus respondendo, domini scientiã, ut cū dixit: Tu scis quia amo te. Cū ergo hic tertio interrogat dominus, ex ipso interrogãdi modo, etsi nõ intelligentiã, minus interrogat quàm prius, dicendo: Amas me? Et cõtristatus est Petrus, qd̄ tertia interrogatiõe dixit, Amas me? & hæc cõtristatio fuit humana. Cõtristatus est in q̄, qd̄ timeret, ne quid minus esset in suo amore, cū toties eadè, aut penè eadè usus sit dominus interrogatiõe. Verũ & hic solũ aptè, tanq̄ ex spiritu, respondit, & diuinitatè CHRISTI magis expressit atq̄ honorauit, cū dixit: Domine, tu omnia nosti, tu scis quia amo te. Cum ait, Tu oia nosti: ipsum tanq̄ deũ & dei sapientiã honorauit: & aptè ad id, Amas me? respõdit, Amo. Et in hoc quoq̄ eius rei scientiã honorauit, cū dixit: Tu scis. Prius autè ad id, Diligis me: bis nõ aptè respõdit, Amo: sed aptè respondisset, si dixisset: Diligo. Et dominus hac, ut apta responsiõe cõtentus, adiecit: pascue oues meas, id est cibũ ouibus meis subministra: eodem uocabulo utès, quo & in prima responsione eius fuerat usus. At quid primo loco agni, nisi tenelli & adhuc in fide neophyti? Quis cibus quo pascendi sunt, nisi doctrina facilis, et dulcis attractio, quæ adhuc ut lac sit: Quid secũdo loco agni, nisi illi ijdem iã ab lactati? Quid hic pascere, id est regere, & pastoris munus obire: nisi ducere ipsos ab lactatos ad solidiores ecclesiæ cãpos, firmioresq̄ cibos? Quid oues, nisi iã omnino perfecti & cõsummati? Et quid tertio loco ouiuũ pascus, nisi doctrina solidissima: Quã et Petrus in respõsione sua tetigit, dicēs: Domine, tu omnia nosti. Hoc ergo cibo, hæc doctrina perfecti pascendi sunt: quã & Paulus tradidit Corinthijs, CHRISTVM esse dei uirtutè, & dei sapientiã. Primi, sunt in Christianismo incipiētes: secundi, proficientes: & tertij, prouecti, cõsummati, perfecti. Primi, purgãtur: secũdi, iã purgati, illuminantur: tertij, iã purgati & illuminati, consummantur. Et ad hoc, ter Petro à domino dictũ est: Pascue. Primo, Pascue agnos meos, scilicet rudes adhuc, & incipiētes. Secundo, Pascue agnos meos, puectiores & ab lactatos. Tertio, Pascue oues meas: fideles meos, prouectos iã atq̄ cõsummatos. Primo, minus bene, & fortè nõ nihil temerè respõdit: ideo rudes illi cõmittũtur, & infimũ pastoris officiũ. Secũdo, minus malè: ideo prouectiores illi mādantur. Tertio, sufficiēter & ex spiritu: & tunc perfecti, illi cõmittũtur, & pastoris sub CHRISTO officiũ demandatur. Secũdo interrogatus est Petrus, quia primo non bene responderat: & tertio, quia secũdo nondũ bene, etsi quàm prius minus malè. Quarto nõ interrogat, quia tertio aptè, sufficiēter, & probè respõdit: diuinitatè CHRISTI apertè cõfessus, & ipsum esse dei sapientiã, utpote omnia cognoscentè. Sed nõne etiã intelligi potest ter dictũ Pascue, propter uerbũ, exemplũ, & factũ? Imò & agni incipientes, & qui primo limen uitæ ingrediũtur, & primã lucẽ uitæ, lucẽ doctrinæ filij dei suscipiunt, pascendi sunt uerbo, exẽplo, et factõ, sed pro suo captu. Et agni proficientes etiã pascendi uerbo, exẽplo, & factõ: sed altiori uerbo & doctrina, pro suo captu. Et oues ipsæ iã consummata, pascendæ sunt altissima doctrina, in altissimis spiritus sancti mōtibz atq̄ mysterijs, qui in pastoribus, quibus dñs dicit, Pascue oues meas, operat: & hoc pro suo, in suo gradu cõsummato, captu. Quõ em̄ pasceret, ciba ret ue agnos, aut oues sub uero pastore, qui est & paterfamilias, pastor: nisi is qui est paterfamilias, pabulũ ministraret. Qd̄ aut̄ interrogat, Diligis & amas: & facta amoris cõfessiõe, sua ipsius sciētia qui oia nouit teste, dicit, Pascue: designat qd̄ in oibus sub se pastoribus requirit amorẽ, & eũ quidẽ amorẽ qui sit dilectio: quodq̄ nullus id muneris sibi usurpare debeat, nisi facta sibi cœlitus potestate. Qd̄ designat id, pascue. Quod

semper

1. Corint. 1.

semper dominus hic uocat Petrū, Simonen Iona, id est filiū columbæ: designat, oēs pastores debere esse ad pascendū, filios spiritus sancti, qui per colūbam nobis in euangelij figuratus est. Sed dices: Hic habetur Simon Ioannis, nō Simō Iona. Certè nō legitur in codicibus Græcis manu scriptis quotquot uiderim, nisi *σίμων ἰωνᾶ*, Simon Iona, id est Simon fili Iona: ut & ipse Ioānes habet cap. primo in eisdē codicibus manu scriptis, *σὺ εἶ σίμων ὁ υἱὸς ἰωνᾶ*, Tu es Simon filius Iona, id est Colūbæ. Qd̄ etiā ex Matthæo Matth. 16. intelligit, ubi dicitur: Beatus es Simō Bar Iona, id est fili Iona: quia caro & sanguis nō reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Verū si hic haberetur Simon Ioānis, aut Ioāna, quō in codicibus pressis, sed corruptè tamē habet: innueret oportere pastores agnorū & ouīū CHRISTI, esse filios gratiæ dei. nā caro et sanguis, humanus sensus & humana ratio, ad pascēdos agnos & oues CHRISTI, inutilia sunt. Cæterū qd̄ simpliciter dicit dominus: Diligis me? Amas me? innuit, se nō propter aliud, sed ppter se solū esse diligendū, Et omnis talis amor, est dilectio: & omnis dilectio, amor. At nō cōtrā: nā si quid aliud amori, etiā qui est propter eū, admisces, nō est perfecta dilectio. Cuius rei & in amore, qui secundū naturā est, uestigiū quoddā reperias. Verbi causa: Quædam paupercula amat filiū: nō quia quicquā ab eo expectet, sed solū, quia filius est: altera item paupercula diligit filiū, & quia filius est, & quia expectat ab eo iā grandiusculo factō, uitæ aliquod subsidiū. At quis dubitet, primam magis diligere filiū, quā secundā: Pari modo si deū diligis admiscendo aliquid tui, nō simpliciter & absolute deū diligis: nō diligis deū plus his, plus alijs (nā plus his, nō tā pro alijs apostolis dictum est, quā pro ijs, qui nō simpliciter & absolute diligūt) & nō es aptus audire id, Pasce agnos meos: quātominus id, Pasce oues meas: Sed an prima paupercula mater, sic bene diligeret filiū: Nō dico: quia diligi simpliciter & absolute, uni soli conuenit, deo uidelicet. Et nulla mater unquā filiū simpliciter & absolute diligere potuit ac debuit, nisi sola uirgo mater: non quia suus filius esset, & se respiciēdo, quanq̄ omnīū matrū felicissima & beatissima & optima esset, sed quia dei filius, & deus. Quia ergo CHRISTVS deus erat, hanc dilectionē & absolutū amorē à Petro, & sub nomine Petri ab omnibus pastoribus exigebat: quē & ab uno quoq̄ ille ipse, qui tātus est, exigit: & nullus alijs ea interrogatiōis inculcatione exigitur. Hæc ubi dixit dominus Petro: quid illi futurū erat, declarāte Ioāne, aperit ei dicens. **¶** Amen amen dico tibi, cū esses 151
iunior cingebas te, & ambulabas ubi uolebas. Cū autē senueris, extends manus tuas, & alius te cinget, & ducet quō tu nō uis. Hoc autē dixit, significās qua morte clarificaturus esset deū. Et cū hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. **¶** Petrus, cū iuuenis esset, habebat sui corporis potestātē: neq̄ uincula gerebat, nisi quæ ultrō sibi circūponebat: ut zonam & ligamina, quæ ad uestiū suarū cōpositionem pertinebant. Liberè ibat quō uolebat, nemine uolūtati eius oblectāte: quod ipse Petrus probè nouerat. At senectæ eius, iuuetæ futura erat longè cōtraria: quod illi prædicat dominus. Nā ipsi senī factō adimenda erat libertas se cingēdi ut uellet, & licetorum uinculis erat colligādus: quod innuit id, Alius te cinget. Et cruce affigēdus: quod hoc insinuat, Extēdes manus tuas. Et ei erat adimēda eundi quō uellet libertas: qd̄ designat id, Et ducet quō tu non uis: quod primū carceres et demū supplicij locū designat. Sed nōne Petrus uolūtariē ad crucē ductus est, nōne uolūtariē crucifixus, et pro dño nostro passus? Quidni? Certè id, Et ducet quō tu nō uis: nō designat eū inuoluntariē passum, sed non pro uolūtate sua passum. non enim suæ potestatis erat, libera:q̄ uoluntatis, ire uel non ire in carceres, aut ad locum passionis, pati aut non pati: ut ei iuueni liberum erat ire uel nō ire, & dura pro uolūtate fugere. Sed & qd̄ fugerit è carcere uolentibus Processio & Martiano custodibus, & reliquo magistratu ac officio, ut ferūt scripsisse Linū: hoc nō fuit, quia noluerit pro CHRISTO pati, aut quia uoluerit diffugere mortem, sed ut se quasi infirmorum neophytorum infirmitatibus conformaret: nam cum postea uidisset in

ipso egressu portæ ubi Romæ dominum, & de passione sua certior factus esset: re-
gressus est in urbē cum gaudio, glorificans deū, & narrans fratribus quod sibi obuiā
fuisset dominus, et declarasset, quod iterū in ipso esset crucifigendus. Quod idē fertur
scripsisse Linus. Quantū ergo ad tēpus passionis eius, cōstat quod tūc nō inuolūtariē
sit passus. Quod si etiā dominus id, Quò tu nō uis: de eo tēpore intellexit, quo loque-
batur ad eū, & dicebat ei: Extēdes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò nō uis:
quod tūc nollet, ipsemet Petrus cōiecturā fecit. intelligebat enim id designare grauē
quandam sibi futurā molestiā. quod & uerū erat, prædictionē domini sic declarante
Ioanne: Hoc autē dixit, significans qua morte esset clarificaturus deū. At quid mole-
stus morte, præsertim hominī nondū spiritu dei cōsummato, qualis tūc Petrus erat:
nō dum enim spiritum illū ut consummantē acceperat, in nouū & spiritualē mutatus
uirū. Nil mirū ergo, si uerba illa CHRISTI parū ei placebāt, quibus alioqui ipsi tandē
spiritu cōsummato nulla potuissent esse gratiora. nam uiro spirituali & perfectō, quid
gratius esse potest, quàm glorificare deū: Ergo gloria Petri erat, & maxima quidem,
quam ipsi prædicebat dominus: & licet ipse tūc nō putaret, cognouit tamē postea. Est
magna cuius gloria, sua morte glorificare deū: est magna gloria, imitari dominū no-
strū IESVM CHRISTVM, obediendo deo usq; ad mortē, ipsam etiā patiētissimē susti-
nēdo: nō tanq; necessitate, sed ultrò, immo maxima & desyderatissima uolūtate: cuius
rei CHRISTVS totius perfectiōis apex, summitas, & ueritas nobis reliquit exemplū.
Quod innuebat dominus Petro, cū dicebat ei: Sequere me. Imitare me, tolle crucē tu-
am, imitatione mea patere in cruce. Et quanquā Petrus, et alij discipuli ea dicētem se-
querētur gressu corporeo: nō tamē de eo gressu intellexisse uidetur dominus, sed de
sequela per mortis imitationē. Sed Petrus, cū corporaliter sequeretur dominū, & alij
ponē tergū eius, etiā sequerētur dominū: sese cōuertit ut uideret qui sequebatur. Ut
autē uidit Ioannē sequentē, de eo interrogauit dominū, quod ipse Ioānes testatur, hoc
152 » pacto dicens. ¶ Cōuersus Petrus uidit illum discipulū, quē diligebat IESVS, sequen-
» tē, qui & recubuit in cœna supra pectus eius, & dixit: Domine, quis est qui tradet te?
» Hunc ergo cū uidisset Petrus, dixit IESVS: Domine, hic autē quid? Dicit ei IESVS: Si
» eum uolo manere donec ueniam, quid ad te? Tu sequere me. ¶ Seipsum hic describit
Ioannes, per discipulū quē diligebat IESVS. Sed quē non diligebat IESVS? Neminē
perfectō non diligebat. Et quanq; id sufficere posset ex sua cōsuetudine loquēdi: adie-
cit tamen præter ea, sequentē. Sed & Petrus, & alij quinq; ut & ipse sequebantur: nō
enim aliud uerisimile est. Quod ergo sibi peculiariter conuenit, & se ab alijs dispescit,
adiicit: Qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit: Domine, quis est qui tra-
det te? Id Ioannem dominū interrogasse cap. 13. huius, numero 103. uisum est. Vbi ha-
betur: Itaq; cū recubisset ille supra pectus IESVS, dicit dei: Domine quis est? ut sub-
audiatur, qui tradet te: quod hic adiecit, & ita sensum intentionis suæ perfecit. Hoc pa-
cto se describit Ioannes in euangelio suo, se proprio nomine nō nuncupans, nisi fortē
in euāgelij sui frontispicio. Nō enim deuit, euāgelium eius anonymum aut acepha-
lum esse. Se tamen alibi, chariore sibi nuncupatione exprimere solitus est, dicendo: di-
scipulum quem diligebat IESVS. Quem cum Petrus reflexis post tergum oculis ui-
disset, memor horum uerborum domini: Cum autem senseris, extends manus tu-
as, & alius te cinget, & ducet quò tu nō uis: curiositate sciendi etiam de Ioanne, an illi
superuentura esset calamitas, permotus est: id fortē calamitatem reputans, quod reue-
ra magna erat gloria ac felicitas. Et hæc sciendi de Ioāne curiositas indicium est, id, Et
ducet te quò tu non uis: de eo tempore quo dominus eum alloquebatur, uerum fuis-
se. tunc enim Petrus id nolebat, & libenter deprecatus fuisset. Et interrogauit domi-
nū: Domine, hic autem quid? ac si diceret, Quo exitu uitam hanc clausurus est: Exten-
dam solus manus, cingar solus, ducar solus quò nolo: Cui respōdit dominus: Si eum
uolo

uolo manere donec ueniã, quid ad te? Hoc uerbo curiositatẽ Petri reprehẽdit dominus: nec enim fas est, ullũ sollicitũ esse, aut cupidũ sciendi, quid facere uelit deus, siue hoc, siue illud facere uelit: siue de nobis, siue de alijs: sed quisq; dicere debet, Fiat uolũtas eius semper. Hęc debet esse nostra uolũtas, imò nõ uolũtas: quia uolũtatem habere nõ debemus, sed in nobis sola debet esse dei uoluntas. Petrus autẽ adhuc uoluntatẽ habebat, & ideo reprehensionẽ hanc meruit, Quid ad te? quod perinde est, ac si dictũ illi fuisset: Interrogas quod interrogare nõ debes, scire uis quod ad te nihil attinet, in decenti cupiditate tenẽris. At spiritalis homo, & qui spiritu dei agitur, nequaquã curiositate & desyderio cognoscẽdæ rei ad se nihil pertinẽtis, tangitur: nõ tũc autem Petrus spiritu dei agebatur, actus autẽ est postea. Sed hęc dominus permittebat, ut cognosceremus hominem sibi derelictum, nihil prorsus esse, etiam si se magnum, aut aliquid esse existimet: qd homo spiritalis, id est qui spiritu dei agitur, nõ facit, nihil enim omnino se esse existimat: quod se uerẽ cognoscat id esse quod est, id est nihil, nisi peccatum, defectũ, impotentĩã, & (ut sic dicã) omne malum & imperfectũ: deum autem, & dei gratiã esse omnia: ut sic omni ex parte deo permissus & gratiã, gratijs donec, emẽ detur, fortificetur, bonitate abũdet & perfectione: perinde ut aër, qui cum de se nihil esse uideatur, nisi quidam defectus & impotentia lucis, caloris, odoris, ac soni: cum tamen luci permissus est & sensibili, ceu calori, odori ac sono, omni ex parte perficitur, ita ut lux & sensibile in aère sint omnia: ipse autem de se nihil, nisi quædam multiplex priuatio, & quodammodo malũ. nam si illuminatiões, calores, odores, harmoniã, bonã sunt: quid eorum priuationes & defectus, nisi mali? Et cum dominus dicit: Si eũ uolo manere donec ueniã, id est si, conditionis particula est, non similitudinis, aut assertionis. Sic autẽ dominus suam impotentĩã in quacunq; parte uoluerit, insinuat: ac si diceret: Si eũ uolo manere donec ueniã, manebit: si eũ nolo manere donec ueniã, non manebit. Et quid ad te? semper enim fit dei uoluntas. Quid ad te? Non est tuũ scire, an hoc nolo, aut illud uolo: sed & uoluntati diuinã nihil potest resistere. Et boni semper uoluntatẽ dei faciunt, & hęc quæ operãtur, nõ sua, sed dei uolũtas facit. Et mali semper dei uoluntatẽ, si permissio uolũtas dicatur, faciunt: sed ista quæ faciunt, sua ipsorum, non dei uoluntas facit. Illorũ, dei uoluntas præcipua causa est & ratio: istorũ, dei uoluntas est permissio & minus præcipuum: sua autẽ ipsorũ uoluntas præcipua causa, si modo nihil defectus, & mali, causa dici debeat, & non potius quædam ingẽs & præcipitans degeneratio causæ. Nullos enim uolũtas dei præcipitat, sed eleuat, cõtinet, & saluat. Necq; dæmones dei uolũtas, sed sua ipsos præcipitauit. Sic & homines qui in perditionis barathrum corruunt, non dei, sed propria demergit uolũtas: adeò hæerere deo bonũ est. Et subiungit dominus Petro: Tu me sequere. In quo innuit, se prius, non de sequela gressus corporis, sed de imitatione mortis suæ in cruce locutũ. Et quæ opinio apud apostolos ex uerbis illis domini de Ioanne ad Petrum, Si eũ uolo manere donec ueniã, quid ad te? suborta sit, subdit ipse Ioannes, dicens. ¶ Exijt ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei IESVS, Non moritur: sed, Si eum uolo manere donec ueniã, quid ad te? Hic est discipulus ille qui testimoniũ perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus, quia uerum est testimonium eius. Sũt autem & alia multa quæ fecit IESVS, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mũdum capere posse eos, qui scribendi sunt libros. ¶ Hęc ex his uerbis domini, Si eum uolo manere donec ueniã, quid ad te? fuit opinio apostolorum, quod Ioannes non moretur. Sed Ioannes honorans dei scientiã, & citra opinionem firmissimẽ credens quicquid dixerat, euenturum, quomodocunq; id uellet, opinionem eorum non probat: quia opinio est humani sensus, dei autẽ sciẽtia supra humanum sensum est, qui illi miscẽdus nõ est: qui etiã si quadraret, ut humanus tamen, nequaquã esset magnificandus. Proinde corripit eos, dicens: Et non dixit ei, Non moritur: sed, Si eũ uolo mane-

re donec ueniam, quid ad te? Vbi mera cōditio est, & nullius rei definitio, & etiam de morte nihil dicitur. Cæterū cū dixit, Quid ad te? innuisse uidetur omnib⁹, nihil neq; ad ipsos, neque ad Ioannem pertinere quicquid uellet de ipso facere. Et licet uoluisset ipsum manere, & in uita quidē manere donec ueniret: ex hoc tamen non poterant elicere, quod non moreretur. nam prius dixerat, Non relinqvā uos orphanos, ueniā ad uos. Qui enim sciebant an de illo aduentu, quo & eos adhuc in mūdo uisitauit, loqueretur: an de illo quo de locutus erat eis prius, ut scriptum est apud Lucā, cap. duodecimo, numero 114. Et uos estote parati, quia qua hora non putatis, filius hominis ueniet: quod dictum uidetur de aduētū eius in morte cuiusq;. Quod si de hoc, aut illo aduentu dominus loquebatur: quid prohibebat Ioannem, ut & cæteros mori? An de illo, quo de apud Matthæum capite uigesimo quarto, numero 234. scribitur: Vigilate ergo, quia nescitis qua hora dominus uester uēturus sit: quod de ultimo aduentu domini in iudiciū, dictum uidetur. Sed ad ipsos id scire nihil profus attinebat. Quid ad te? dicit dominus. Neq; etiam ad nos id quicquā attinet: & hoc scire, nimirum nihil id ad nos pertinere, neq; id nobis curæ esse debere, est dei uolūtatem scire. Cæterum id scire debemus, factū esse quicquid placitum fuit uolūtati diuinæ. Et hoc scire, & nihil ultra expetere, est satis scire. Sed dices: Græci multi super hoc scripserunt, & qui fuerat librorū illorum apprimè studiosus circa tempora Pij secundi Georgius Trapezūtius super hoc librū conscripsit, quod Ioannes euangelista non sit mortuus. Disputauit quidem Georgius, fuitq; opinionis apostolorū: sed audire potuit à domino, Quid ad te? Et ego quoque aliquando disceptauī, & audire potui, Quid ad te? Vt apostolis pepercit, ita & mihi parcat dominus. At Hieronymus sensit eum mortuum, cōtraria apostolis opinione, & audire etiam potuit, Quid ad te? quia dominus non dixit quod moreretur aut non moreretur. Cæterum & ei pepercisse dominum haud ambigo. Et quāuis hoc uel illud dicere contra fidem non sit: satius tamen est, cum euangelium patris tractamus, in controuersiam non uenire: id etiam nobis prohibente (ut uisum est) ipso euangelista, quo de in præsentia sit sermo, nunc eius rei ueritatem cognoscente, & olim subdente: Hic est discipulus ille qui testimoniū perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus quia uerum est testimonium eius. Vbi cū dicit, Qui testimoniū perhibet de his, & scripsit hæc: his & hæc nō monstrant solū, quæ paulo ante dixit de Petri & suo exitu, sed omnia quæcunq; in hoc euangelio ab initio hætenus scripta sunt. Qui aut scripsit, certum est quod sit Ioannes euangelista. Et scimus (inquit) quia uerum est testimonium eius. At qua scientia? Nunquid humana? Minime, sed diuina quæ est spiritus sancti scientia. Ergo non tam ipsi sciebant, quàm spiritus sanctus, qui est spiritus ueritatis, in ipsis sciebat. Sed id in spiritu sancto, scientiæ & dei sapientiæ solum nomē sibi retinet: in Ioanne autem & in apostolis, qui instrumenta erant spiritus sancti, & scientiæ, & eminentis CHRISTI scientiæ, & insuper fidei: ut & Paulus ad Philipenses, dicebat: Veruntamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiā IESU CHRISTI domini mei. Et nihil credere debemus inhæsitātius, nihil firmitus, nihil perfectius, testimonijs illis quæ nobis per spiritum sanctum, & per eminentē illam CHRISTI scientiam sunt relicta: sed & optare debemus illa scire eodem spiritu, quo euangelista Ioannes de se, ut de alio loquens, dicebat: Et scimus, quia uerum est testimonium eius. & reuera alius erat, quia spiritus dei erat, ipse uero organum eius & turba organica. Et subdit: Sūt aut & alia multa, quæ si scribantur per singula: nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. Nonnulla alia scripserunt alij euāgelistæ, quæ prudens, sciensq; tacuit Ioannes. nā quæ alio omnino tetigere, ipse tāgere noluit, nisi ubi nonnihil omissum erat, quod pertinebat ad mysterium, aut quod spiritui CHRISTI narratu dignū uisum est: sic etiam spiritu dei eum ad ita faciendū impellente. Et quid mirum, si omnia quæ fecit IESVS, singulatim scriberetur, mundum

mundum ipsum, eos qui inde fierent libros non capturum: cum ne ipsorum quidem quatuor, qui facti sunt à quatuor euāgelistis, capax sit. Nā sicut mundus spiritū CHRIST I non capit, utpotè mundo maiorem: ita nec euangeliorum intelligentiam, intelligentia, capacitateq; nostra maiorem, integrè capere potest: ne quis putet, aut qui scripserunt, aut qui scribūt, aut qui scripturi sunt, daturos unquam euangelij sensus plenitudinem, etiā si librorum moles totum mundum impleret. Quantominus ergo si singula quæ gessit dominus, nullo prætermisso, conscripta essent? Ad hūc sensum, dictum Ioannis, quod hic habetur, uerissimum esse citra hyperbolen, etsi nobis hyperbolicum uideatur, existimo. Precemur ergo lucis indultorem, ut suorum euangeliorum, quæ sunt supra mundi captum, in suo spiritu, in omni populo, gente & natione mundum capacem faciat: ut id in omni gente impleatur: Omnes gentes quascunq; fecisti uenient, & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum: & dicāt omnes in spiritu, quo loquebat Paulus: Nobis est unus deus pater, ex quo omnia, et nos in illo: & unus dominus IESVS CHRISTVS, per quem omnia, & nos per ipsum. ut sit omnium in uniuerso orbe terrarum, unus dominus, una fides, & unū baptisma, unus deus & pater omnium, qui super omnes, & per omnes, & in omnibus nobis. Cui pro sua incomprehensibili bonitate, & pro indultis omni creaturæ muneribus, & pro exantlatis laboribus, quos in scribendis in Ioannem, & alios euangelistas purgatiuis commentarijs (eodem aspirante) subiuiimus, in nunquam deficienti laude honor, gloria, gratiarū actio, decus, potestas & imperiū, per infinita seculorum secula. Amē.

Psal. 87.

1. Corin. 8.

Ephc. 4.

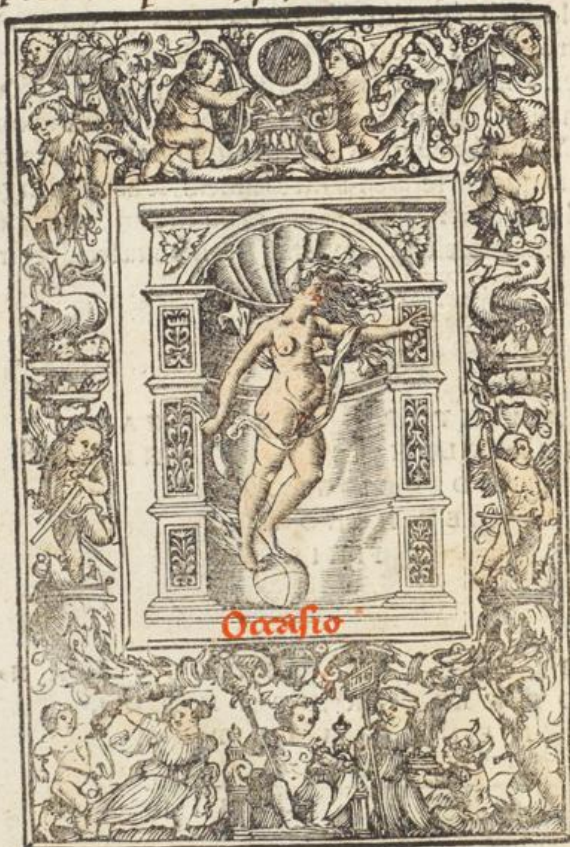
COMMENTARII IACOBI FABRI
STAPVLENSIS IN IOANNEM,
AD DEI GLORIAM
ET HONOREM,
FINIS.

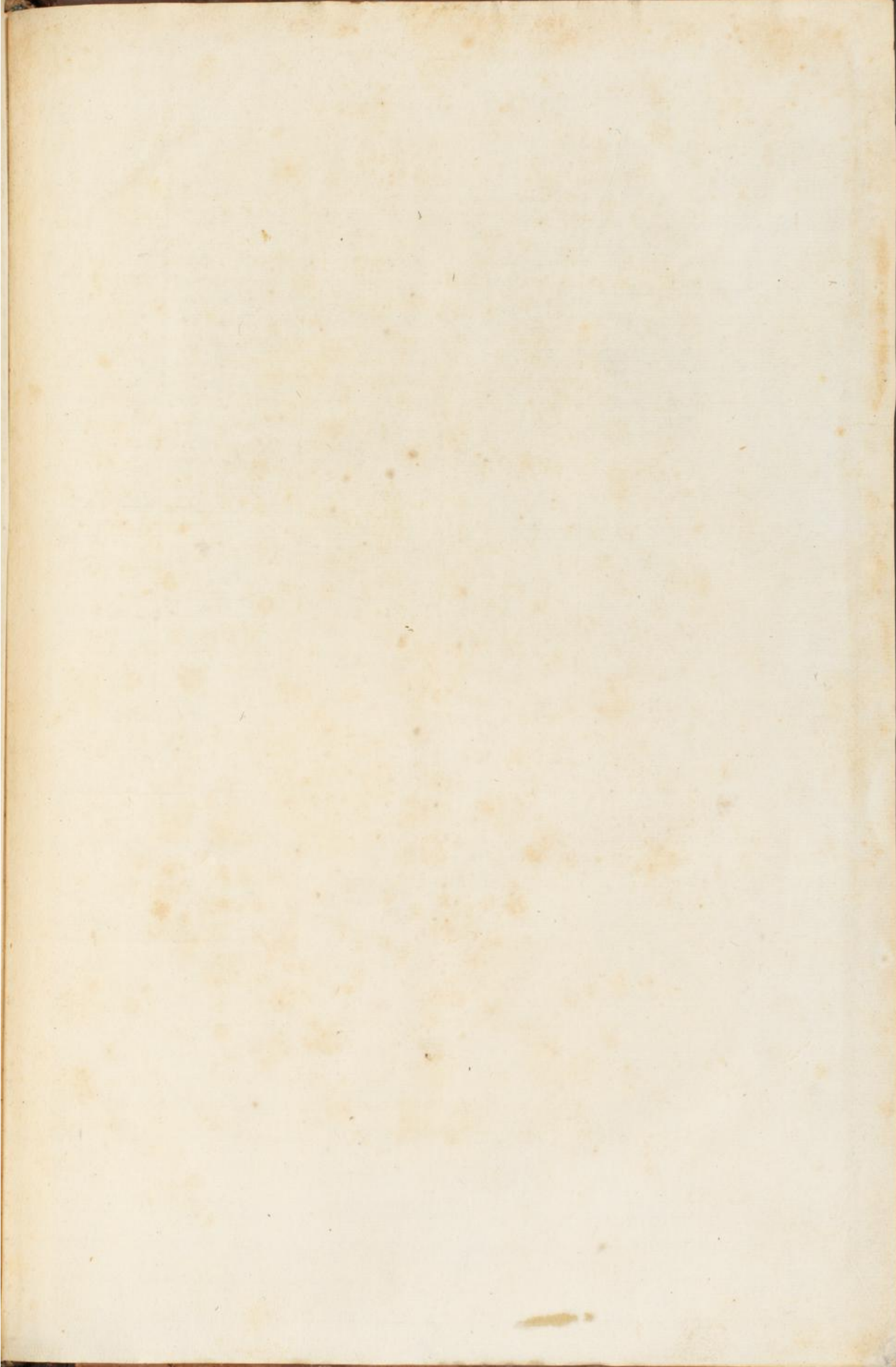
BASILEAE, EX AEDIBVS AN-
DREAE CRATANDRI,
MENSE MARTIO,
ANNO
M D XXIII.

abcdefghijklmnopqrstuvwxyz ABCDEFGHIKLMN
OPQRSTVXYZ Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn
Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz. Oēs terniones, præter Zz quaternionē.

Cato in distichis moralibz.

*Rem tibi quā noscis aptam, dimittere noli.
Fronte capillata, post hæc Occasio calua*

hōr al q' ē hō. sūr ē hō.

Aūto q' ut' p'ō affir' possit si
 iudic' ut' q' nō d'p'ō ce or no.
 hōgel id'ant' ut' affir'ue n' p'
 iopice r' m'gentes ul' d'hoheuet' q' n'
 p' de v' d'ent' affir'ue p'ri. It' d' mag'
 d'ō ut' null' simp' s'm ē p' r' d' i
 om'ia q' n' s' simp' ad p'au'. am
 p'ri r' a' s't' qm' m'bae h' d'ent' simp'
 ē s' u' p' ce s'm n' ad ce d' p'ri q'
 o' boe q' ulla p'ō ē u'or' illa m' qua id'
 de se p'au' q' h' ē n' d' ē d'ent' s' c'eti
 ē aut' It' d' au' q' quedi' d'nt' de d'
 f' illam quedi' de d' f' ilom' g' d'ō p'ē
 de ip' affir'. It' h' q' ut' h' s't' u'ā d'
 eul' ē d'urat' q' ut' d' mag'. It' q' u'ā
 boe' m' ce d' q' d' d'ina illa p'au' ai
 d' h' o' ē q' u'ā g' h' d'ent' c'et' d'urat' q'
 p' c'et' d'urat' q' s'm ē. It' h' q' ut' p'
 p'alle p'ri de c'et' ut' q' u' i' s'm ē locu'
 s't'eme r' nullo locu' m' h' c'et' se h'abz
 ut' s'ma r' p' ut' s'up'ōm' s'm ut' m'
 g' c'et' d' p'ri de p' nō c'et'. It' h' boea'
 s't' simp' illi s'm c'et' p' h' c'et' d'ina
 ē simp' g' nō p' c'et' s'm. It' d' s' se in
 s'me p' h' i' d'ina' id' ē c'et' r' p' g'
 unū de al'ō p' p'ri. Ad r' q'm u'ā
 ad de d' p'alle p'ri affir'ue. It' ē i'
 u'et' ad p'ri d' d' ul' m' t' p' p'riat'at'
 p'p'riat' ut' d' ē d' ul' c'et' ē p'at'.

In s'ma c'et' qua p'at' nōiat' p' m'ben
 ad h' h' nō b'ū s'ouat' m' d'ina' r' illo p'ō
 n'ā d' s'up'ōm' ul' p'p'riat'at' p'let' d' p' r'
 p' c'et' ul' p' g'uar' r' ad h'nc' modū
 u'ōnōm' illa q' d'nt' de id' c'et'p'ō ut' d'
 ē d'ur' ut' d' q' h'ac' ē m' d'ina' d' r'elacie
 h' m' d'ur' r'elacie. qua nō ē r'elo d'ei
 p'le ad d'ina' u' m' h' d' q' ai p'ade
 can' ut' d' ē p'ua' m'ea m'ce d'ia g'
 q' p'au' ad de d' affir'ue. Ad r' q' o'
 affir'ue' s'm' m' g'ent' d' d' q' m' h'ac'
 q' de d' d'nt' affir'ue ē duo q' d'ia
 id' q' g'p'end' ut' n'ū' o'cup' r' q' ad h'
 h' affir'ue' de d' d'ē id'ent' q' d' nō
 ē id' q' n'ā' o'cup' h' s'up' m'at' o'cup'
 id' q' p'p'riat'at' q' d' h' d' quo ad h' affir'ue'

net' possit p'p' d' d' d' un' d' quedi' t' d' hō
 onte noni' d'nt' de d' d' extrema' a' d' a' d' t'
 r' quodam' p'uoat' ut' sig'ficet' d'ina' v'
 s'ma' cadit' affir'ue' r' o'cup'at' qua' ad
 c'et'p'at' affir'ue' m' d' d' d' s'up' o'cup'at' q' d' d'
 d' d' p'ō. Ad r' q' d' q' simp' nō p' c'et' s'm'
 ul' q' m' d' de ip' p'au' d' q' nō p' d' d'
 ad p'ri c'et' m' quo s't' p'ō m' d' d' n' p'p'
 ē m' s'ma' d' p'ri ē al'iqua' o'p' r' q' m' i'
 d' d'ur' s'ig'fic' o'cup'at' m'at' c'et' p' mod' al'ō
 u'et' p' d' ip' h' p'ō. ut' q' q' d' nō p'ona
 tur' m' d' h' p' c'et' m' d' d' m' app' h' d' d' d' m'
 r' i' d' nō ē i' s'ma' n' m' d' d' d' nō ē m' d'
 s'ma' d' d' m' d' d' q' uoy' nō ē m' d' d' d' m'
 ē ad s'ma' q' d' m' ut' h' s't' u'ā d' ē d' d' d' m'
 q' h' d' d' m' ē h' noni' d' p' s'up'ōm' m'
 ul' p'ri r' p' p' d' d' d' d' d' n' r' p' d' d'
 p' s'up'ōm' ul' unā p'ri. ut' d' d' d' d' d' ul'
 d' d' d' d' d' ul' u'et' ut' d' d' ē d' d' d' d' d'
 Ad r' h' d' q' d' q' que s't' d' d' d' d' d' d' d'
 o' d' d' d' d' d' q' loq' d' ul' que s't' d' d' d'
 na' d' d' d' d' h' h' noni' d' d' d' d' d' d' d'
 d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 h' nō ē d' d' d' d' d' q' ad p'au' s' ilom' d'
 ul' p' r'elacie ut' ē s'm' ul' q' d' d' d' d' d'
 d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 m' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 r' d' d' ad m' d' d' d' m' d' d' d' d' d' d' d'
 ē ad d' q' d' d' ut' p' p' d' d' d' d' d' d' d'
 c'et' c'et' h' p' s'm' o' d' d' d' d' d' d' d' d'
 p' p'ri de al'ō. nō ai q' al' p'au' p' d'
 c'et' d' d' al' c'et' de p' n'ā p' d' d' d' d' d'
 p' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 m' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 m' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 aut' ē p' d' d' d' p' d' d' d' d' d' d' d' d' d'
 d' d' q' s'ma' ē simp'. id' nō p' c'et' s'm'
 d' d' q' nā p' c'et' s'm' a' d' d' d' p' ai c'et'
 s'm' locu' d' d' d'

Sexto q' de sig'ue h' uoic' d' ut' g'

III

matice loquid licet pte in q sic h uocet
u sic ord ap of tu idla' e id' f' m' an
e ap hebol dicit pte pte m' ap
lancos pe hie pte **C** h' p' m' p' p' p'
q' m' u' archonit e m' u' m' m' m' m'
h' h' e' m' p' h' e' du u' l' e' e' m' **C** h' d' u' e'
e' u' q' u' h' e' d' m' u' r' a' e' e' h' e' d' a' m' e' s'
p' h' e' s' g' du p' h' e' s' h' h' n' o' h' e' u' u' m' m' m'
p' m' i' p' h' e' s' u' i' q' e' r' t' u' e' d' e' q' p' h' i' t' e' s' t'
h' a' t' u' i' s' u' u' i' u' a' d' u' e' s' u' i' u' i' s' o' l' t' o' s'
e' u' e' d' p' h' e' s' p' l' e' m' e' s' t' p' h' e' s' s' o' l' e' s'
g' s' h' e' s' h' n' o' m' i' d' e' s' i' g' n' e' m' i' n' u' o' n' q'
r' e' p' h' e' a' b' l' e' m' e' p' h' i' s' m' i' s' h' e' s' m' i' s' a' p' u' e'
u' e' q' p' i' q' o' e' p' h' e' s' h' o' r' e' l' e' d' e' p' h' i' s'
i' s' h' u' a' n' a' l' g' n' o' p' e' h' e' s' p' h' e' s' u' i' s' t' u' d'
u' o' n' i' d' e' o' e' p' h' i' s' a' a' m' s' o' l' e' s' n' o' n'
u' a' n' a' p' u' e' s' f' m' e' u' i' u' o' n' i' s' d' u' e' s' t' e'
a' d' o' p' m' i' e' s' q' u' o' p' n' a' p' t' e' a' l' l' o' m' i' n' u' i' b' o' i'
d' u' i' d' u' u' e' e' y' o' d' u' e' s' t' h' u' s' d' u' o' b' u' s' h'
n' o' m' i' d' e' u' i' p' h' e' s' u' s' p' e' h' e' s' p' h' e' s' q' e' s' i' g' n' e'
u' e' s' i' a' s' i' l' i' s' i' e' s' t' u' i' n' u' l' l' o' n' i' m' i' s' a' p' h' e' s'
u' e' u' n' m' i' s' t' a' u' i' n' o' m' i' q' s' o' m' a' q' u' a' d' d'
o' n' a' p' h' e' a' p' s' t' a' c' t' u' s' h' u' u' o' s' o' l' t' o' m' a' t'
m' i' s' a' p' h' e' a' p' s' t' a' c' t' u' s' h' u' u' o' s' o' l' t' o' m' a' t'
m' i' s' a' p' h' e' a' p' s' t' a' c' t' u' s' h' u' u' o' s' o' l' t' o' m' a' t'
f' o' s' h' u' o' a' d' u' i' p' s' e' s' t' a' n' i' n' u' o' s' o' l' t' o' m' a' t'
m' i' s' a' p' h' e' a' p' s' t' a' c' t' u' s' h' u' u' o' s' o' l' t' o' m' a' t'
e' y' u' n' e' q' n' o' s' t' o' h' i' s' t' o' m' a' t' e' s' m' i' s' a' p' h' e' s'
p' p' a' u' n' u' o' s' i' m' a' l' i' g' a' a' d' e' x' h' o' s' t' o' n' e'
e' q' u' i' t' a' q' u' i' u' i' t' q' u' i' o' p' t' a' t' m' a' s' h' e'
t' i' p' u' e' s' t' u' e' m' i' r' u' s' q' u' e' l' i' s' h' e' s' h' e'
p' h' i' s' t' a' t' e' s' h' e' r' m' a' d' i' u' s' n' o' e' m' a' p' h' e' a' s'
h' o' z' m' o' d' o' z' i' s' n' o' p' h' e' s' p' h' e' s' h' u' o' n' i' d' e'
p' q' o' s' p' h' e' **C** a' d' p' m' i' q' o' s' e' l' o' y' m' u' o'
l' i' e' t' e' a' d' e' m' s' i' t' u' e' s' i' g' n' e' a' p' n' o' l' t' q' u' o'
h' e' l' e' a' s' u' i' m' i' s' i' g' n' o' r' s' i' m' u' o' n' i' s' n' a' m'
h' e' s' i' p' a' u' l' o' s' a' b' z' u' i' u' i' u' e' u' l' p' a' l' i' q' m' o' d'
e' x' p' m' e' n' d' i' s' i' m' u' e' e' l' o' y' m' u' o' s' i' g' n' e' p' l' i' s'
e' e' m' q' u' i' m' o' e' x' p' m' e' n' d' i' n' o' s' q' u' i' s' a' d' o' l'
h' i' d' e' a' p' h' e' l' e' a' s' u' i' h' i' s' p' h' i' s' t' a' t' e' s' h' e'
a' p' n' o' s' t' a' d' p' q' u' i' s' u' i' n' p' h' i' s' t' a' t' e' s' o' g' n' i' u'
a' d' q' d' e' p' o' s' i' t' a' q' u' e' d' p' u' a' t'
u' i' s' t' o' h' e' n' a' a' c' t' a' n' u' o' a' u' t' o' n' i' s' e' s' i' n'
o' g' n' i' t' a' t' u' i' h' e' s' t' a' n' t' e' s' i' t' a' n' t' e' m'
u' i' s' t' o' h' e' n' a' i' m' i' s' t' a' n' t' u' o' p' h' e' s' p' e' s' t' h' e' o'
h' e' s' i' t' a' n' t' e' m' u' i' t' a' t' e' **C** u' d' q' h' h' u' e'

du no ut sig...
ca e uoc sig...
h' p' h' e' s' u' i' s' t' u' d'
p' h' e' s' u' i' s' t' u' d'
h' o' r' e' l' e' d' e' p' h' i' s'
m' i' s' a' p' h' e' a' p' s' t' a' c' t' u' s'
h' e' s' i' p' a' u' l' o' s' a' b' z' u' i' u' i' u' e' u' l' p' a' l' i' q' m' o' d'
e' x' p' m' e' n' d' i' s' i' m' u' e' e' l' o' y' m' u' o' s' i' g' n' e' p' l' i' s'
e' e' m' q' u' i' m' o' e' x' p' m' e' n' d' i' n' o' s' q' u' i' s' a' d' o' l'
h' i' d' e' a' p' h' e' l' e' a' s' u' i' h' i' s' p' h' i' s' t' a' t' e' s' h' e'
a' p' n' o' s' t' a' d' p' q' u' i' s' u' i' n' p' h' i' s' t' a' t' e' s' o' g' n' i' u'
a' d' q' d' e' p' o' s' i' t' a' q' u' e' d' p' u' a' t'
u' i' s' t' o' h' e' n' a' a' c' t' a' n' u' o' a' u' t' o' n' i' s' e' s' i' n'
o' g' n' i' t' a' t' u' i' h' e' s' t' a' n' t' e' s' i' t' a' n' t' e' m'
u' i' s' t' o' h' e' n' a' i' m' i' s' t' a' n' t' u' o' p' h' e' s' p' e' s' t' h' e' o'
h' e' s' i' p' a' u' l' o' s' a' b' z' u' i' u' i' u' e' u' l' p' a' l' i' q' m' o' d'
e' x' p' m' e' n' d' i' s' i' m' u' e' e' l' o' y' m' u' o' s' i' g' n' e' p' l' i' s'
e' e' m' q' u' i' m' o' e' x' p' m' e' n' d' i' n' o' s' q' u' i' s' a' d' o' l'
h' i' d' e' a' p' h' e' l' e' a' s' u' i' h' i' s' p' h' i' s' t' a' t' e' s' h' e'
a' p' n' o' s' t' a' d' p' q' u' i' s' u' i' n' p' h' i' s' t' a' t' e' s' o' g' n' i' u'
a' d' q' d' e' p' o' s' i' t' a' q' u' e' d' p' u' a' t'
u' i' s' t' o' h' e' n' a' a' c' t' a' n' u' o' a' u' t' o' n' i' s' e' s' i' n'
o' g' n' i' t' a' t' u' i' h' e' s' t' a' n' t' e' s' i' t' a' n' t' e' m'
u' i' s' t' o' h' e' n' a' i' m' i' s' t' a' n' t' u' o' p' h' e' s' p' e' s' t' h' e' o'

62

62